Traducere din limba franceză de
P. NĂVODARU, V.T. SPÂNU.
S. STANCIU
VOLUMUL ÎNTÂI
ANDRÉ CASTELOT
BONAPARTE
Librairie Académique Perrin
Paris, 1967

Prietenului meu
„Doctorul Paul Ganiere

A. C.

Fără îndoială că, pentru a reda de-a lungul acestor două volume, viaţa lui Napoleon, m-am străduit să găsesc texte inedite sau uitate, ceea ce mi-a permis să colorez povestirea cu amănunte încă ignorate, dar mai ales am vrut să reconstitui decorul în care s-a desfăşurat o existenţă extraordinară.

Şi aceasta păşind pe urmele împăratului de la Piramide la Moscova, de la Marele Saint-Bernard la Austerlitz, sau din insulă în insulă, aceste insule care au jucat un rol vrăjit în viaţa lui Napoleon – Corsica, unde a venit pe lume, Elba, unde a domnit după ce a căzut de pe culmi, Aix, unde a luat hotărârea cu cele mai serioase consecinţe pentru existenţa sa, în sfârşit, Sfânta Elena, unde şi-a dat duhul.

După un asemenea periplu, după recolta de imagini pe care am cules-o, ne aflăm în faţa unei *probleme de alegere*. Cantitatea imensă de piese de arhivă, de *Memorii* şi de *Amintiri* te năucesc. Eşti repede copleşit de teribilul aflux al corespondenţei acestui om formidabil, de miile şi miile de ordine date de el în cursul celor douăzeci de ani care separă evenimentele din vendemiar, când a intrat în istorie, de Waterloo, când a ieşit din istorie pentru a se duce să moară, prizonier înlănţuit, pe un vulcan stins…

Căci toată această uluitoare epopee n-a durat nici măcar douăzeci de ani.

A.C.

Pe parcurs am avut admirabile dovezi de devotament; le mulţumesc acestor îndrăgostiţi de trecut indicând, la sfârşitul volumului al doilea al acestei lucrări, *Napoleon*, sursele folosite în cursul lucrului.

VOLUMUL ÎNTÂI

CE ROMAN A FOST VIAŢA MEA 1

Napoleon

BONAPARTE

NABULIO

SUCCESELE MELE ŞI TOATE

FAPTELE BUNE, CÂTE AM FĂURIT.

LE DATOREZ MAMEI MELE.

Napoleon

În 9 mai 1769, o tânără femeie în vârstă de 19 ani – „frumoasă ca dragostea" – urcă, sprijinită de soţul ei, printre vreo sută de patrioţi corsicani, potecile lui Monte Rotondo, în timp ce sub paşii ei se rostogolesc pietrele. Ea fuge de trupele franceze victorioase şi cei din jur o aud repetând:

— El va fi răzbunătorul Corsicii.

De fiul ei vorbeşte. Acest fiu încă nenăscut – dar fugara nu se îndoieşte niciun moment că va naşte un băiat – acest fiu care, în tot cursul cumplitei retrageri, „se zbate fără astâmpăr" în pântecul ei.

Ludovic al XV-lea a cumpărat, cu câteva milioane, la data de 15 mai a anului precedent, de la Republica Genova, drepturile acesteia asupra insulei Corsica. La 15 august – exact cu un an înainte de naşterea lui Napoleon –, regele a proclamat unirea insulei cu Franţa. Rămânea de făcut principalul: să se cucerească ceea ce fusese cumpărat, căci corsicanii, bineînţeles, nu se împăcau cu noua lor situaţie. Când aparţinuseră, teoretic, genovezilor, erau ca şi liberi. Acum, deveniţi supuşi ai regelui Franţei, fără să le fi cerut cineva părerea, aveau sentimentul că li se trecuse o funie de gât…

Patriotul Paoli – denumit Babbo – convocase la Corte o adunare a comunelor corsicane. Unul din delegaţi, aparţinând micii nobilimi de pe insulă, pronunţase la

această adunare un discurs violent împotriva „ultimilor invadatori şi chemase Corsica la arme.

El se numea Carlo-Maria Buonaparte, şi în acea zi numele acestei familii de mici boiernaşi corsicani – de îndepărtată origine toscană şi genoveză – intra în istorie.

Carlo-Maria era un bărbat inteligent, strălucitor chiar, dar uşuratic, schimbător, cartofor, libertin, teribil de cheltuitor, cu toate că veniturile familiei sale erau cât se poate de modeste. Şi mai ales intrigant. Ce n-ar face acest solicitant neobosit pentru a obţine slujbe şi pensii! zâmbitor, sigur de sine, nelăsându-se descurajat de niciun refuz brutal, se instala cu tupeu, plin de înfumurare şi eleganţă, în anticamerele mai marilor zilei şi nu pleca până nu reuşea să-şi expună doleanţele. Elocvenţa sa se dovedea, de altfel, dibace. Iar acum, după ce Franţa pusese mâna pe insulă, înflăcăra cu discursurile sale auditoriul, mizând pe cartea paolistă.

— Brav tineret – spunea el în faţa reprezentanţilor comunelor, adunaţi de Paoli –, iată momentul hotărâtor. Dacă nu vom birui furtuna care ne ameninţă, s-a terminat şi cu numele şi cu gloria noastră… Noi, care luptăm pentru propriile noastre interese, pentru noi înşine, pentru copiii noştri, noi, care avem de apărat gloria părinţilor noştri, vom ezita oare o singură clipă să ne riscăm viaţa?

În încheiere, Paoli lansase protestul său solemn împotriva debarcării trupelor lui Ludovic al XV-lea. Războiul fiind declarat, regele trimisese o expediţie pentru a lua Corsica în stăpânire. Corpul expediţionar fusese bătut, iar supravieţuitorii aruncaţi în mare. „Această mică insulă va uimi lumea!” – exclamase Jean-Jacques Rousseau cu admiraţie. Dar la 9 mai, patrioţii corsicani, aflaţi sub comanda lui Pasquale Paoli, au fost învinşi la Ponte-Nuovo. Până la urmă, Ludovic al XV-lea hotărâse să facă efortul necesar, expediind în insulă 22.000 de soldaţi, în fruntea cărora fusese numit contele de Vaux. Numai vreo sută de învinşi putuseră să scape din dezastru şi să se retragă spre Monte Rotondo. Printre ei Carlo-Maria şi soţia sa, născută Letiţia Ramolino, dintr-o familie aparţinând foarte micii

nobilimi, tot de origine italiană. O luase de nevastă la 2 iunie 1764, când ea abia împlinise 14 ani.

Azi, în acest 9 mai 1769, el o susţine cu tandreţe, în timp ce ea repetă:

— El va fi răzbunătorul Corsicii!

Şi frumoasa Letiţia, „mica minune” cu profil grec, urcă pieptiş, fără să se plângă, muntele… Napoleon va spune:

— Pierderi, privaţiuni, oboseli, ea suporta totul, înfrunta totul. Avea o minte de bărbat într-un trup de femeie. O femeie din munţii Corsicii…

Micul grup de patrioţi înaintează cu greu prin munţi, pe o furtună violentă; fugarii sleiţi se adăpostesc, în cele din urmă, într-o grotă care se mai poate vedea şi astăzi şi se numeşte Grota Refugiaţilor. Acolo Carlo-Maria Buonaparte îi va primi pe trimişii contelui de Vaux, veniţi să propună pace. Din acest moment, orice rezistenţă era zadarnică. Şi, într-o zi, împăratul va putea spune:

— M-am născut când patria pierea.

Corsica îi acceptă pe noii stăpâni. De aceea, Carlo-Maria cu Letiţia, renunţând să se mai joace de-a patrioţii robinsoni, se întorc în încăpătoarea lor casă din Ajaccio – un cub mare, acoperit cu o tencuială galbenă, care se ridică pe *strada Malerba*, strada Iarbă-Rea, bine denumită astfel, pare-se. Ei ocupă parterul şi primul etaj, pe atunci infinit mai puţin elegant mobilate decât astăzi. Frumoasa galerie, care surprinde pe vizitatorii din zilele noastre, nu exista încă. De altfel, şi piaţeta cu arbori din faţa casei nu va fi amenajată decât sub Consulat.

La etajul al doilea locuiau câţiva din nenumăraţii veri ai clanului: familia Pozzo di Borgo. Din această vecinătate s-a născut o ceartă – ca să nu spunem o vendetta – între cele două familii. Într-o zi – în acele vremuri de confort elementar –, una din doamnele Pozzo aruncase pe geam conţinutul unei oale de noapte, care, din nefericire, a căzut pe doamna Letiţia… S-a ajuns la un proces – familia Buonaparte trecând drept maestră în arta de a se judeca – şi rochia murdărită a trebuit plătită.

Charles – care este înscris acum la baroul din Ajaccio şi şi-a francizat prenumele – s-a pus în slujba francezilor poate cu prea mult servilism – partizanul s-a transformat în curtean –, iar gurile rele spun cu ironie: „Buona-Parte s-a dat de partea cea bună”. Fiul său îl va judeca mai târziu cu severitate şi îi va reproşa că l-a părăsit pe Paoli:

— Niciodată nu-i voi ierta tatălui meu, care a fost adjutantul lui, că a contribuit la alipirea Corsicii la Franţa. Ar fi trebuit să-i împărtăşească soarta şi să piară cu el.

Oare Letiţia să fi fost de această părere? Să fi aprobat ea spiritul „colaboraţionist” al soţului ei?

— Mama mea – va spune Napoleon – era în momentul cuceririi, ca toată lumea, foarte pornită împotriva francezilor… voia să nască într-o peşteră.

Luciano, bătrânul şi pitorescul unchi, arhidiacon al catedralei din Ajaccio, o va face pe nepoata lui să înţeleagă că epoca rezistenţei a trecut… Şi poate că domnul de Marbeuf, guvernatorul insulei, nu va fi fost străin de această schimbare.

Generalul marchiz de Marbeuf ar fi fost, după unele zvonuri, amantul doamnei Letiţia. Şi poate că nu este imposibil. Faţă de infidelităţile soţului ei, oare *la Madre* nu avea toate scuzele pentru a se lăsa să cadă în braţele galantului gentilom francez? „Trebuie să scoţi urgent portretul lui Marbeuf din salon”, va scrie Napoleon, în 1790, fratelui său Joseph. Şi va adăuga chiar: „Scoate şi portretul mamei”. Gurile rele au mers până acolo încât au afirmat că guvernatorul ar fi fost tatăl viitorului împărat. Chiar Napoleon ar fi avut îndoieli în această privinţă.

— De unde vin talentele mele militare? – va spune el într-o zi – Cei din familia Buonaparte erau avocaţi sau magistraţi. S-a pretins că, de fapt, m-aş trage dintr-un general. Această ereditate ar explica totul.

Ipoteza devine cu mult mai puţin probabilă când se cercetează datele. Napoleon a fost conceput în noiembrie 1768. Desigur, guvernatorul cunoştea dinainte familia Buonaparte şi, la sosirea sa la Ajaccio, fusese deosebit de prevenitor cu Charles, dar Corsica era atunci în plină

insurecţie. Marbeuf îşi avea reşedinţa la Ajaccio, se afişa acolo eu o „doamnă de Varesse”, în timp ce familia Buonaparte locuia lângă Corte, în „zona paolistă”, la unchiul Letiţiei, Tomaso Arrighi di Casanova. Dacă mama împăratului a fost cândva drăguţă cu marchizul de Marbeuf – şi despre aceasta nu se poate afirma nimic cu certitudine –, lucrurile nu se vor fi întâmplat, după toate probabilităţile, decât mult mai târziu…

Nu e prima dată când mica Letiţia naşte. Înainte de Giuseppe – viitorul rege Joseph, născut în 1768 –, ea a mai născut un băiat, apoi o fată, dar amândoi au murit de mici.

La 15 august 1769, Ajaecio, pe vremea aceea un târguşor, sărbătorea Sfânta Maria şi, în acelaşi timp, cu un entuziasm comandat, prima aniversare a tratatului care unea Corsioa cu Franţa. În catedrală abia începuse slujba. Letiţia Buonaparte simte primele dureri. Cu ajutorul cumnatei sale, Gertruda Paravicini – sora soţului ei –, tânăra femeie se întoarce repede acasă, în strada Malerba, aflată în imediată vecinătate. Ajunsă aici – este aproape amiază –, nu mai apucă să urce la etaj, până la patul ei, îmbrăcat cu damasc roşu, ci se îndreaptă spre salon şi se întinde pe o canapea acoperită cu mătase verde sau „violet-maronie” – istoricii nu s-au putut pune de acord… – pentru a naşte aproape îndată, eu ajutorul Gertrudei, care va ţine loc de moaşă, un băiat cu căiţă, dacă ar fi să-l credem pe Napoleon.

Alţii au afirmat că Letiţia l-a născut pe viitorul împărat pe pardoseala salonului. Stendhal şi Las Cases au pretins chiar că naşterea a avut loc pe unul din acele „covoare antice cu figuri de eroi din fabule sau din Iliada…” Versiunea este poetică, dar absolut falsă. Doamna Letiţia a pus lucrurile la punct:

— Nu-i adevărat că l-aş fi născut pe capul lui Cezar, n-avea el nevoie de aşa ceva… De altfel, nu aveam covoare în casele noastre din Corsica, iar vara şi mai puţin decât iarna.

Unchii, mătuşile şi neamurile – acelea, cel puţin, cu care nu erau în proces – s-au perindat pe la casa

Buonaparte ca s-o felicite pe Letiţia. îmbulzeala aceasta o face foarte mândră pe tânăra mamă, la fel de mândră ca în ziua căsătoriei sale, când a fost însoţită la biserică de cincizeci de veri, toţi „bărbaţi frumoşi şi voinici”.

— Tocmai asta reprezintă în Corsica o partidă bună

— Va explica într-o zi împăratul – Nimeni nu întreabă ce zestre are o fată, ci câţi veri are.

O „droaie” de rude – cuvântul este tot al lui Napoleon –, în mijlocul cărora la *Ma*dre *n*u se pierdea de fel. „Şi toţi cei care o cunoşteau pe doamna Buonaparte

— Va preciza mai târziu doamna Junot – ştiau bine că, atunci când venea vorba de rubedenii, nu mai termina de vorbit…”

În aceeaşi zi, de îndată ce slujba de Sfânta Maria s-a terminat, arhidiaconul Lucien a trimis în strada Malerba pe abatele Jean-Baptiste Diamante să-l miruiască, chiar în *la* Casă, pe copilul abia născut.

— Ce nume o să-i dăm copilului?

— Napoleone L

La Madre – ea pronunţa *Napollione* – ne explică această ciudată alegere:

— Unchiul meu Napoleone murise cu câteva săptămâni înainte de bătălia de la Ponte-Nuovo, dar venise la Corte pentru a se lupta. În amintirea acestui erou i-am dat celui de-al doilea fiu al meu numele său.

Avea dreptate Napoleon când spunea:

— Acest nume este înzestrat cu o virtute virilă, poetică şi răsunătoare.

Dar în cursul primilor săi ani va fi numit *Nabulio*, sau, cu pronunţia italiană, *Nabulione*. Ai lui, din pricina caracterului certăreţ al copilului, îl vor porecli *Rabulione*, adică „cel care se amestecă în toate”. În ciuda capului foarte mare – era atât de mare, încât multă vreme Nabulio nu şi-a putut menţine echilibrul –, copilaşul rămâne firav. Faţa îi este ascuţită şi buzele subţiri. Doamna Letiţia îl alăptează ea însăşi pe noul născut, dar recurge şi la serviciile unei ţărance robuste, Camilla Ilari, femeie cu caracter autoritar, care îl va iubi mult pe sugar. Bunicii lui

Napoleon – bătrâna doamnă Buonaparte –, doica îi va spune într-un rând:

— Du-te, cucoană, şi roagă-te la Dumnezeu, dar nu te băga la puiul meu. Nu te priveşte!

Mama lui Charles se roagă, într-adevăr, foarte mult… „Soacra mea era atât de bună – va spune doamna Letiţia –, încât ori de câte ori mă ridicam din lehuzie să se

1 Câtă vreme viitorul împărat îşi va scrie numele Napoleone Buonaparte, îi vom urma exemplul.

cotea obligată să asiste la câte o slujbă în plus pe zi, astfel încât ajunsese să asiste zilnic la nouă slujbe…

Într-adevăr, din cei treisprezece copii pe care i-a născut Letiţia în nouăsprezece ani, opt vor supravieţui, opt copii care îşi vor împărţi într-o zi tronuri şi principate. Toţi în afară de Lucien – Luciano –, care, nefiind în relaţii prea bune cu fratele său, va trebui să se mulţumească cu titlul de principe papal.

Când s-a ridicat din lehuzie, Letiţia s-a dus la catedrala unde fusese cât pe ce să-l nască pe Napoleone şi a închinat la altar, conform datinii, o luminare, un bănuţ şi o pâinişoară.

Pentru u a-l boteza în biserică pe tânărul Buonaparte se va aştepta naşterea, în iulie 1771, a unei surioare, care, de altfel, avea să moară în acelaşi an *1*. Cam prin vremea aceea, Charles a fost numit asesor la tribunalul regal din Ajaccio. Leafa pe care o primea era destul de modestă: 900 de livre. Tatăl lui Napoleone, socotind că nu este retribuit după merite, îşi va orienta, de aici înainte toate eforturile într-o direcţie esenţială: va cere ca regatul să preia sarcina educării gratuite a fiilor săi şi să le acorde, fiecăruia, câte o bursă de studii.

Până a ajunge bursierul regelui, Nabulio este un omuleţ neastâmpărat. împăratul va spune cândva fiului său, regele Romei:

— Leneşule, la vârsta ta îl băteam deja pe Joseph!

„Eram certăreţ, zburdalnic – va mărturisi el –, nu respectam nimic. Nu mi-era teamă de nimeni, pe unul îl băteam, pe altul îl zgâriam. Toţi se temeau de mine. Cu

fratele meu aveam cel mai ades de-a face. Era bătut, muşcat, certat... Noroc că eram iute, căci mama Letiţia ar fi reprimat atitudinea mea războinică şi n-ar fi suferit

1 în registrul de botezuri al parohiei Notredame din Ajaccio se mai poate citi şi astăzi actul scris în limba italiană: „În anul una mie şapte sute şaptezeci şi unu, în douăzeci şi unu iulie, nu fost săvârşite sfintele taine şi rugăciunile pentru Napoleone, fiu născut din căsătoria legitimă a domnului Charles (fiul lui Joseph Buonaparte) şi a doamnei Maria-Letiţia, soţia sa, care, copil a fost botezat provizoriu acasă cu îngăduinţa prea cuviosului Lucien Buonaparte, fiind născut în cincisprezece august una mie şapte sute şaizeci şi nouă. Au asistat la sfintele taine ca naş ilustrisimul Laurent Giubeca de Calvi, procuror al regelui, şi ca naşă doamna Gertruda, soţia lui Nicolas Paravicini; tatăl prezent; numiţii au semnat împreună cu mine”.

Ieşirile mele violente. Tandreţea ei era severă: pedepsea răul sau recompensa binele fără deosebire: ne trecea totul la socoteală11.

În primul an al domniei lui Ludovic al XVI-lea, Nabulio – atunci în vârstă de cinci ani – este dat extern la un pension ţinut de călugăriţe la Ajaccio, instituţie instalată într-o veche clădire a iezuiţilor. Este o şcoală mixtă şi micul Napoleone, abia sosit, se îndrăgosteşte de o elevă, o fetiţă blândă, pe care o chema Giacominetta. Doamna Letiţia zâmbeşte înduioşată şi speră că acest „amor* precoce va avea un efect fericit asupra caracterului coleric al fiului ei. Din păcate – şi împăratul avea s-o povestească mai târziu –, „această dragoste a stârnit şi gelozia celorlalte fetiţe”. Ele se răzbună luându-l în râs pe şcolarul neîngrijit, care umbla cu corapii căzuţi peste ghete, şi-i cântă:

Napollione di mezza calzetta Fa l’amore a Giacominetta 1

Până în ziua când Nabulio, furios, se repede la fetiţele care îşi băteau joc de el şi le trage o mamă de bătaie...

Se iniţiază în tainele alfabetului, începe să silabisească în limba italiană şi învaţă să numere. Se spune că era deosebit de înzestrat pentru socoteli şi în stare să rezolve mici probleme surprinzătoare pentru vârsta lui. Maicile sunt uluite şi l-au poreclit „Matematicianul”. Drept recompensă, tot după tradiţie, îl ghiftuiesc cu zaharicale şi dulceţuri.

Se pare însă că învăţătura maicilor nu a fost chiar atât de rodnică după cum o afirmă legenda. Cel puţin în ce priveşte celelalte materii. Într-adevăr, în testamentul său, împăratul va scrie, între altele: „… *Douăzeci de mii de franci abatelui Recco, profesor din Ajaccio, care m-a învăţat să citesc*; *dacă a murit, celui mai apropiat moştenitor al lui*…” Aşadar, abatele Recco a fost primul lui dascăl. Nabulio, plecând de la maici, va rămâne patru ani la şcoala abatelui şi nu va fi la început un elev excepţional.

Doamna mamă va preciza chiar ea:

Napoleon cel cu ciorapii căzuţi îi face curte Giacominettei (în limba italiană în original).

— *Nota* trad.

— La începutul studiilor sale, Napoleon a fost, dintre copiii mei, cel care mi-a dat cele mai puţine speranţe; a trecut multă vreme până când a dobândit oarecari succese. Când, mai târziu, a obţinut, în sfârşit, un certificat bun din partea profesorilor săi, s-a grăbit să mi-l aducă; după ce mi l-a arătat, l-a pus pe un scaun şi s-a aşezat pe el, cu mândria unui învingător.

Avea note foarte proaste la educaţia religioasă. Nici abatele nu va reuşi ceea ce n-au izbutit maicile, şi anume să facă din el un catolic fervent. Nu va fi ateu – şi asta este esenţialul.

Nabulio e un băieţaş ca toţi ceilalţi. Cu sora sa Pauline se joacă imitând mersul bunicii Feseh, care, destul de încovoiată, se sprijină în baston. Bătrâna doamnă se plânge fiicei sale Letiţia, care se face foc. „Doamna mamă – va povesti împăratul – nu glumea, deşi ne iubea foarte mult, şi am văzut în ochii ei că nu-mi va fi bine. Pauline nu întârzie să-şi capete porţia, pentru că fustele sunt mai uşor

de ridicat decât sunt pantalonii de descheiat. Seara a încercat cu mine, dar nu i-a mers; am crezut că am scăpat! A doua zi m-a respins când am vrut s-o sărut; nici nu mai mă gândeam la povestea asta când, în cursul zilei, doamna mamă îmi spune:

— Napoleon, eşti poftit la masă la guvernator *, du-te şi îmbracă-te!

Mă duc sus, foarte bucuros că voi lua masa cu ofiţerii, şi mă dezbrac repede. Dar mama era ca o miţă care pândea şoarecele; deodată intră şi închise uşa în urma ei; mi-am dat seama de capcana în care căzusem, dar era prea târziu şi a trebuit să încasez papara”.

— N-am putut să uit asta niciodată – va povesti el la Sfânta Elena marelui mareşal Bertrand – şi i-am reproşat-o mamei în insula Elba. Cum a putut să înşele un copil? Să-l facă să creadă că merge la o petrecere şi în schimb să-i tragă o chelfăneală!

De asemenea, nu i-a iertat mamei sale că l-a trimis la cafenea să-l spioneze pe Charles-Marie:

— Du-te şi vezi dacă tatăl tău joacă cărţi!

„Într-o zi a fost acuzat de una din surori – povesteşte Laura Junot – că ar fi mâncat un coş întreg cu

1 Sau la unchiul său. Napoleon va povesti anecdota aceasta în două versiuni diferite.

struguri, smochine şi chitre; aceste fructe veneau dintr-o grădină a *unchiului canonic*. Trebuie să fi trăit în familia Buonaparte ca să înţelegi proporţiile delictului de a fi mâncat fructe din via *unchiului canonic*; era mult mai grav decât să mănânci struguri sau smochine de la altcineva. În sfârşit, mare interogatoriu; şi, cum Napoleon nega, a fost biciuit. I s-a cerut să mărturisească şi i s-a spus că, dacă o va face, va fi iertat. Degeaba susţinea el că este nevinovat, nu era crezut şi bietul lui posterior era vânăt de lovituri. Din pricina încăpăţânării sale, fu lăsat trei zile doar cu un pic de pâine şi de brânză proastă drept mâncare; totuşi, n-a plâns; era trist, dar nu îmbufnat. În sfârşit, în a patra zi, o mică prietenă a lui Marie-Anne Buonaparte, viitoarea Elisa, s-a întors de la via tatălui ei şi,

aflând ce se întâmplase, s-a dus să mărturisească că ea şi cu Marie-Anne «dăduseră gata» coşul cu smochine şi struguri. A fost rândul lui Marie-Anne să fie pedepsită. Întrebat pentru ce nu şi-a denunţat sora, Napoleon a răspuns că nu ştiuse că ea ar fi fost vinovată. Totuşi, o bănuise, dar din consideraţie pentru mica prietenă, care nu era amestecată în minciuna surorii sale, n-ar fi spus nimic…”

După două secole este foarte greu să distingi adevărul de ficţiune în atâtea şi atâtea povestiri înduioşătoare… Să fie adevărat că, din toate jocurile, tânărul Napoleone le prefera pe cele războinice? Se afirmă că aproape în fiecare seară se îndrepta spre citadelă, pentru a asista la manevre. Să fie adevărat, de asemenea, că antrena un grup de băieţi în afara oraşului, unde dădea lupte cu copiii din suburbii? în amintirile ei – dictate Rosei Mellini –, doamna mamă va povesti că ea îi cumpărase lui Nabulio o tobă şi o sabie de lemn. Ea ar fi pus, de asemenea, la dispoziţia copiilor ei o încăpere mare care servea de sală de joc şi unde viitorul Napoleon – dacă ar fi să dăm crezare legendei – făcea instrucţie cu fraţii săi. Când Letiţia îl certa din cauza hainelor sale rupte şi a aspectului său dezordonat, el răspundea – cum se va repeta, desigur mai târziu:

— O fac ca să mă pregătesc mai bine pentru cariera de soldat.

Dimineaţa, când pleca la şcoală, Nabulio căpăta o pâinişoară albă, pe care mama i-o pregătea pentru micul dejun. Or, într-o zi, doamna Buonaparte află că fiul ei schimba adeseori această pâinişoară albă pe o bucată de pâine cazonă de la un soldat. La reproşurile ei, copilul i-ar fi răspuns:

— Fiindcă odată va trebui să fiu soldat, e bine să mă obişnuiesc cu pâinea asta!

Unde începe legenda? Unde se termină? În timpul recreaţiilor, abatele Recco – îndrăgostit de antichitate – îi punea pe elevii săi să se joace de-a romanii şi cartaginezii; Nabulio, simţindu-se mai curând roman, îi ceru fratelui său

Joseph, care fusese trecut în rândul romanilor, să-i cedeze locul. Joseph refuză, apoi, hărţuit, sfârşi prin a accepta şi, după cum se poate bănui, Napoleone, sigur de sine, luă comanda legionarilor romani şi-i duse la victorie!

*

* * *

În casa Buonaparte se trăia meschin.

— Vei fi sărac – îi explica lui Napoleone mama sa –, dar e mai bine să ai un salon frumos, o haină frumoasă, un cal frumos şi să faci impresie în afară, iar acasă să mănânci pâine goală.

„Ea mă îndemna să fiu orgolios şi îmi predica înţelepciune”, va spune fiul ei. Letiţia era mai ales de o zgârcenie sordidă, de care nu se va vindeca niciodată, iar atunci când va trăi în belşug, va fi şi mai zgârcită. „Era prea zgârcită, căzând în ridicol cu zgârcenia ei – va spune Napoleon – am ajuns să-i ofer sume mari pe lună, numai să le distribuie. Binevoia să le primească, dar cu condiţia, spunea ea, să aibă dreptul să le păstreze. În fond, toate acestea nu erau decât un exces de prevedere din partea ei; îi era teamă să nu se pomenească într-o zi fără nimic. Cunoscuse lipsa, şi acele momente cumplite nu-i ieşeau din minte”.

Se pare că, într-adevăr, celebrul „*Pourvou que ga doure*” 1 n-a fost inventat…

„De altfel, e drept să se spună – povestea în continuare împăratul – că ea dădea mult, în secret, copiilor ei. Trebuie spus că această femeie, căreia cu greu i-ai fi

1 „*Numai să dureze*” – expresie atribuită mamei lui Napoleon când acesta era în culmea gloriei sale, redată aici în franceza stâlcită pe care o vorbea ea. – *Nota* trad.

smuls un ban, ar fi dat totul pentru a pregăti întoarcerea mea de pe insula Elba; şi după Waterloo mi-ar fi dat tot ce avea pentru a mă ajuta să-mi restabilesc situaţia: mi-a oferit tot. S-ar fi osândit fără murmur la pâine neagră pe tot restul vieţii. Ceea ce este măreţ în om învingea la ea ceea ce este josnic: mândria, nobila ambiţie depăşeau zgârcenia”.

Având de hrănit opt copii, ea cunoscuse, desigur, lipsa şi mai târziu va spune cu toată gravitatea:

— Am şapte sau opt suverani, pe care într-o zi tot eu vă trebui să-i duc în circă.

Până să înceapă epopeea, familia Buonaparte este tot săracă şi Charles tot speră să obţină burse pentru cei doi băieţi, Joseph şi Napoleone. Pentru a i se acorda această favoare, trebuie să facă dovada celor „patru trepte de nobleţe – Tatăl viitorului împărat nu întâmpină dificultăţi în adunarea documentelor menite să dovedească că este de neam nobil. Poate chiar să-şi prezinte blazonul: pe câmp roşu două bare şi două stele de azur, totul sub o coroană de conte. Fie!... Charles-Marie depune, de asemenea, un extras din actele de nobleţe eliberate tatălui său, Giuseppe, la 18 mai 1757 de către marele duce de Toscana, scrisori-patente semnate de arhiepiscopul de Pisa la 30 noiembrie 1769 şi, în sfârşit, o hotărâre a Consiliului judiciar al insulei Corsica din 30 septembrie 1771, declarând că „nobleţea familiei Buonaparte este dovedită de mai mult de două sute de ani”. Dacă ar fi să-i dăm crezare lui Napoleon din ce povestea la Sfânta Elena, Buonaparţii ar fi fost chiar încuscriţi cu familiile Medicis şi Orsini.

— Oricum – va adăuga el, dând din umeri –, nu eram decât nişte nobili mărunţi improvizaţi.

Charles crede că, în sfârşit, va primi cele două burse şi astfel eforturile lui vor fi încununate de succes, când d’Hozier de Serigny 1 găseşte de cuviinţă să-i pună un număr de întrebări:

— În actele pe care le prezentaţi, numele dumneavoastră este scris întotdeauna fără a fi precedat de particula de Totuşi, dumneavoastră semnaţi *de Buonaparte*.

1 D’Hozier de Serigny era magistrat însărcinat cu rezolvarea problemelor privitoare la titlurile de nobleţe şi la blazoane în Franţa.

— *Nota* trad.

— Republica Genova – va răspunde tatăl lui Napoleon

– a dat cu două sute de ani în urmă strămoşului meu Jérôme titlul de *Egregius Hieronimus de Buonaparte*. Această particulă *de* a fost omisă deoarece în Italia nu prea era folosită.

— Hotărârea de înnobilare din 1771 dă familiei dumneavoastră numele de Bonaparte, şi nu Buonaparte.

— Ortografia numelui meu de familie este Buonaparte.

— Cum trebuie tradus în limba franceză numele de botez al fiului dumneavoastră, pe italieneşte Napoleone?

Charles Buonaparte, fie că înţelege, fie că nu vrea să înţeleagă, răspunde simplu:

— Numele Napoleone este italian.

D'Hozier de Serigny se declară, în sfârşit, mulţumit, iar cei doi fii mai mari ai nobilului corsican devin bursieri ai regelui. La recomandarea domnului de Marbeuf, prinţul de Montbarrey, ministru de război, îl desemnează pe Napoleone pentru a fi înscris într-o şcoală militară, în timp ce Joseph, care urma să devină preot, va intra la seminarul de la Autun.

Charles Buonaparte este numit deputat al nobilimii din Corsica pentru sesiunea din 1778. El trebuie să plece la Versailles şi va profita de această călătorie, ale cărei speze îi vor fi acoperite, pentru a lua cu sine pe cei doi fii şi a-i lăsa în drum la colegiul din Autun – astăzi liceul Bonaparte –, unde vor fi admişi datorită protecţiei episcopului de Marbeuf, fratele guvernatorului insulei Corsica. De acolo Napoleone se va prezenta la şcoala militară care îi va fi desemnată.

Plecarea este fixată pentru 15 decembrie. În ajun, mama îl duce pe Napoleone şi pe fratele său la călugării lazarişti din Ajaccio. Un lazarist, prieten al familiei, îi binecuvântează pe cei doi copii, proaspeţi „elevi ai regelui”, şi a doua zi un adevărat convoi părăseşte Ajaccio. Afară de cei doi bursieri, Charles ia cu el pe tânărul său cumnat, Giuseppe Fesch – viitorul cardinal –, care a reuşit să obţină un loc la seminarul din Aix, şi pe vărul Varese, numit ajutor de diacon la catedrala din Autun. „Prima

noapte – va povesti împăratul – am petrecut-o într-un han nenorocit, la Bastia. Un bătrân a venit să aştearnă pe jos nişte saltele; nu erau destule pentru noi toţi. A doua zi dimineaţa ne-am dus în port ca să luăm vaporul”... De pe acest vapor el va vedea curând profilându-se la orizont silueta insulei Elba, unde va fi cât pe ce să se termine într-o zi drumul meteorului...

*

* * *

Călătorii au debarcat la La Spezia sau la Livorno şi, de acolo, prin Genova, au ajuns în Franţa.

În prima zi de Crăciun, micul grup a sosit la Marsilia şi s-a îndreptat spre Lyon, de unde a pornit-o pe şoseaua ce ducea prin Beaujolais. Orăşelul Villefrance l-a cucerit pe Charles-Marie:

— Ce înfumurare prostească avem noi pentru insula noastră; vorbim cu orgoliu de strada mare din Ajaecio şi în acest oraş vedem o stradă la fel de lată şi de frumoasă.

La 1 ianuarie, Charles îi lasă pe cei doi fii ai săi şi pe abatele Varese la Autun şi pleacă la Paris.

Pe cât îi seduce pe dascăli şi pe noii camarazi gentileţea lui Joseph, pe atât îi surprinde neglijenţa în îmbrăcăminte şi grosolănia lui Buonaparte-mezinul. Înfăţişarea lui, tenul său galben, accentul său îi derutează. Este luat în râs, dar curând copilul ştie să se facă respectat. Unuia din camarazii săi care îşi bătea joc de combatanţii corsicani îi spune:

— Dacă francezii n-ar fi fost decât patru contra unu, n-ar fi cucerit niciodată Corsica, dar erau zece contra unu.

Părintelui Chardon, profesor al său, care îl întrebă:

— Cum se face că aţi fost bătuţi? Doar îl aveaţi pe Paoli, care trecea drept un general bun...

Napoleon îi răspunse cu violenţă:

— Da, domnule, era un general bun şi aş vrea să-i semăn!

Cuvântul „dezrădăcinat” nu poate descrie decât într-o mică măsură starea de dezorientare a tânărului Nabulio. Totul este aşa de deosebit de viaţa de pe insula lui! Clima,

hrana, felul de trai şi, mai ales, limba. Sosind la Autun, practic nu vorbea franţuzeşte. Profesorul lui avea însă să precizeze că „avea mult talent, înţelegea şi învăţa uşor". Nabulio continuă, totuşi, să gândească în „idiomul corsiean" şi, în ciuda lecţiilor date de părintele Chardon, în conversaţie franceza lui rămâne încă foarte mediocră.

Între timp, la Versailles şi la Paris, Charles ţese, cu o deosebită dibăcie, intrigi şi face intervenţii pentru „Buonaparte-mezinul". Şi fiindcă există dorinţa de a i se face plăcere nobilimii corsicane raliate la Franţa, curând dibaciul solicitator primeşte următoarea scrisoare, datată 28 martie 1779, semnată de prinţul de Montbarrey, ministrul de război:

„Domnule, intendentul insulei Corsica v-a făcut, desigur, cunoscut că regele a binevoit să-i acorde lui Napoleone de Buonaparte, fiul dumneavoastră, un loc de elev în şcolile sale militare. Recent, maiestatea-sa a hotărât că va trebui să fie primit în Şcoala militară de la Brienne. Este necesar ea dumneavoastră să-l însoţiţi îndată sau să-l trimiteţi însoţit acolo, pentru ca să poată fi imediat încadrat la studii în acea şcoală.

Vă atrag de asemenea atenţia:

1. că trebuie să se prezinte neapărat înzestrat cu trusoul a cărui listă amănunţită o veţi găsi anexată;

2. că nu trebuie să aibă niciun viciu de conformaţie şi nicio boală incurabilă, directorul având ordin de a-l supune unui examen medical la sosire şi de a nu-l primi dacă este bolnav sau prezintă vreo malformaţie;

3. că trebuie să ştie să scrie şi să citească, urmând să fie supus unui examen în ziua prezentării şi să nu fie admis decât în anul următor dacă nu este destul de bine pregătit la aceste două discipline".

S-a renunţat, aşadar, la Şcoala de la Tiron, de care fusese iniţial vorba, şi a fost aleasă Şcoala de la Brienne, un orăşel din Champagne, situat pe valea râului Aube, la zece leghe de Troyes şi la vreo cincizeci de leghe de Paris. Ţinută de călugări din ordinul Minimilor, Brienne devenise, la 1 aprilie 1776, una din cele douăsprezece şcoli regale

militare.

Charles nu ţine de fel să facă drumul până la Autun şi de acolo la Brienne. Cu o impertinenţă care îi reuşeşte, scrie episcopului de Autun şi îl roagă să aibă grijă ca fiul său să fie condus la noua lui şcoală. Deoarece un coleg al tânărului Napoleone, Jean-Baptiste de Champeaux, este desemnat tot pentru Brienne, tatăl lui va fi de acord să-l ia cu el şi pe micul corsican. Despărţindu-se de Nabulio, Joseph izbucneşte în lacrimi. Mezinul nu varsă decât *o* lacrimă, dar, cum pe drept cuvânt îi spune lui Joseph abatele Simon, directorul adjunct de studii al colegiului: „Această lacrimă vădeşte tot atâta durere cât toate lacrimile dumitaleK.

Domnul de Champeaux i-a dus întâi pe cei doi copii în castelul său de la Thoisy-le-Desert, nu departe de Pouilly-en-Auxois. Dar Jean-Baptiste se îmbolnăveşte şi Napoleone va locui timp de trei săptămâni în acest frumos castel, construit în secolul al XVI-lea. În cele din urmă, Alexandre de Marbeuf trimite la Thoisy pe marele său vicar, care la 5 mai îl conduce pe Napoleone până la Brienne.

Micul bursier al regelui va fi de acum înainte singur şi înconjurat de necunoscuţi: fratele său este într-un pension la cincizeci şi cinci de leghe, părinţii locuiesc în Corsica, ceea ce, de la Brienne, pare capătul lumii.

Şi nu are încă nici zece ani…

„PAIUL ÎN NAS”.

„DEVII OMUL UNIFORMEI TALE”.

N Napoleon într-o seară din luna mai a anului 1779, abatele Hamey d’Auberive, mare vicar al monseniorului episcop de Autun, împinge portiţa de fier de la intrarea modestei Şcoli militare de la Brienne, care fiinţează de numai doi ani. În faţa lui, ducând la clădirea principală, se deschide – şi se mai deschide şi astăzi – o minusculă alee din opt tei, ale căror crăci au fost de atâtea ori tăiate, încât acum au ajuns noduroase şi chinuite, împinge uşa de lemn cu două canaturi şi, după ce parcurge un coridor pavat cu dale, intră într-o încăpere cu pereţii îmbrăcaţi în lemn,

luminată de două ferestre mari: e vorbitorul, care poate fi văzut şi astăzi. Acolo este primit de directorul instituţiei, părintele Leleu.

Preotul se dă de o parte şi în spatele lui se arată, foarte intimidat, un mic corsican de 10 ani, sălbatic, firav şi nepieptănat.

— Cum te cheamă?

— *Napollione de Buonaparte*.

Aşa îşi pronunţa numele viitorul împărat… şi, când directorul îi va spune cum îi era obiceiul: „Du-te la micii dumitale colegi!”, micii colegi vor izbucni în râs în faţa noului venit, strigând:

— *Neipollione*?… La paille au nez!… La paille au nez! [1]

Porecla îi va rămâne.

Pentru cei îndrăgostiţi de trecut este cât. se poate de emoţionant să rătăcească printre rămăşiţele micii Şcoli de la Brienne, unde „elevul-cadet Buonaparte”, cum îşi semna el acum scrisorile, a încetat de a mai fi copil.

— Dar cine sunteţi dumneavoastră, domnule, pentru, a-mi răspunde în felul acesta? – îl va întreba în anul următor unul din profesorii lui, văzându-l cum se revoltă împotriva unei admonestări pe care o socotea nedreaptă.

— Cine sunt? – va răspunde el.

— Un bărbat!

Şcoala fusese cândva mănăstire şi această veche destinaţie a dat singurei clădiri care mai subzistă – o casă lungă, dărăpănată, acoperită cu ţigle înverzite de muşchi, cu numeroase ferestre cu geamuri mici, rezemată de o capelă în care nu se mai slujea – un aer înduioşător de casă parohială părăsită. Ni-l putem închipui pe elevulcadet – în haina albastră cu manşete brodate şi revere roşii, cu nasturi albi cu însemnele şcolii, cu pantaloni scurţi negri sau albaştri –, ni-l putem închipui visând sub teii săditi de curând sau urcând în fugă scara care mai există şi astăzi – deşi treptele ei sunt şubrede şi uzate – şi care pe atunci ducea la celulele monaeale, căci nu exista dormitor comun.

Dacă trusoul a trebuit plătit de către părinţi,

călugării minimi i-au pus la dispoziţie micului corsican cărţile, hârtia şi, ca bani de buzunar, „douăzeci de sous pe lună până la doisprezece ani şi patruzeci de sous după doisprezece ani”. Şcoala este o instituţie „modernă”, unde trebuie să se simtă spiritul nou. În aşa fel încât – după cum o cere Ludovic al XVI-lea în mod expres – nu trebuie să existe nicio diferenţă de tratament între bursieri şi elevii cu plată, „regele vrând să dea copiilor nobilimii preţioasele avantaje ale instrucţiunii publice, înţelegând să-i ames

1 Glumă răutăcioasă intraductibilă. Sonoritatea prenumelui necunoscut a fost redată de copii prin cuvinte însemnând „paiul în nas”.

— *Nota* trad.

tece cu copiii altor clase, să le mlădieze caracterul, să le inâbuşe orgoliul, pe care prea ades îl confundă cu distincţia, săînveţe să considere dintr-un punct de vedere mai just toate categoriile sociale ale societăţii 1. Elevii se scoală la şase dimineaţa şi se culcă la zece seara. O parte destul de importantă din program este dedicată studiului fortificaţiilor, orelor de scrimă, de dans şi chiar „manierelor elegante44.

Tânărul Napoleone este plasat în clasa a şaptea. Anturajul îl dezorientează şi are mereu sentimentul că e un străin. Colegii lui sunt feciori aparţinând nobilimii regatului şi sunt şi mai dispuşi decât micii burghezi de la Autun să-şi râdă de acest sălbatic taciturn. „Ursuz şi chiar nesociabil – a povestit unul din foştii lui camarazi –, aproape întotdeauna închis în sine, s-ar fi zis c-a venit recent din pădure şi, neînvăţat cu privirile semenilor săi, avea un sentiment de surprindere şi de neîncredere44. Acrit de ironiile făcute pe socoteala lui, sumbru şi sever, „foarte greu accesibi144, iute la mânie, extraordinar de sensibil, hotărât să-şi apere independenţa, lui Napoleone nu-i place să i se tulbure liniştea. Directorul de studii – părintele Berton – i-a pus la dispoziţie o grădiniţă unde vine să viseze singur în micul umbrar pe care şi l-a aranjat printre tufele de caprifoi. Acolo e departe de ironii, de veşnicele glume ale elevilor, pentru care numele de

Corsica este aproape o insultă. Celor care îl jignesc astfel le strigă că îi detestă. Lui Bourrienne, unul din rarii colegi cu care este mai intim, îi spune des:

— Le voi face francezilor *tăi* tot răul de care voi fi în stare!

Napoleon va povesti mai târziu – la Sfânta Elena – că într-o zi de iarnă, spre marea sa mirare, a găsit cana lui de apă îngheţată. Imediat a încruntat sprâncenele şi a început să strige.

Răspunsul a fost un hohot de râs şi ironiile au început să curgă. Supraveghetorul a intervenit:

— De ce râdeţi de domnul? E născut într-o ţară unde nu există gheaţă, n-a văzut niciodată aşa ceva…

Era, desigur, cel mai orgolios elev din şcoală, poate pentru că colegii săi, ai căror părinţi purtau nume sforăitoare, îl priveau de sus pe acest fecior de mic nobil de ţara corsican. Vrând să-l pedepsească pentru nu se ştie ce greşeală, un „şef de sală” condamnă copilul să poarte o haină de siac aspru călugăresc – era una din pedepsele obişnuite din şcoală – şi să prânzească în genunchi, la uşa sălii de mese. Sub privirile tuturor, Napoleone intră în încăpere… Este palid, încordat, crispat, cu ochii ficşi.

— În genunchi, domnule.

Este apucat atunci „subit de vomă şi de o violentă criză de nervi”. Tropăie din picioare, urlând:

— Voi mânca în picioare, domnule, şi nu în genunchi. În familia mea nu se îngenunchează decât în faţa lui Dumnezeu!

Supraveghetorul vrea să se impună, totuşi, şi să oblige copilul să îngenuncheze. Napoleone se rostogoleşte atunci pe jos, urlând printre lacrimi:

— Nu-i aşa, mamă? În faţa lui Dumnezeu! în faţa lui Dumnezeu!

Numai apariţia directorului pune capăt acestei scene penibile şi îl scuteşte pe cadet de pedeapsa sa.

De aniversarea regelui, în 1782, elevii au montat piesa de teatru *Moartea lui Cezar*. Cadetul Napoleone este ofiţer dejurnă, când un alt elev – căruia îi revenea rolul de

sergent în post – vine să-l anunţe că soţia portarului s-a prezentat la intrarea sălii fără invitaţie şi „făcea gălăgie, în nădejdea că va putea intra aşa”. Napoleone strigă atunci cu o voce poruncitoare:

— Să fie îndepărtată această femeie, care aduce aici dezmăţul taberelor!

Pentru a-i obişnui pe elevi cu ierarhia militară, călugării i-au împărţit în batalioane şi companii, ale căror şefi sunt. deseânnaţi dintre elevi. Lui Buonaparte i se acordă rangul de căpitan. „Dar – ne povesteşte un fost coleg de-al lui Napoleone – un consiliu de război, constituit după regulament, a declarat că Buonaparte este nedemn să comande camarazilor săi, a căror bunăvoinţă o dispreţuieşte. După ce s-a dat citire sentinţei care îl degrada şi îl punea în ultimele rânduri ale batalionului, i-au fost luate însemnele distinctive ale gradului. Buonaparte păru insensibil la această jignire, sau poate că era prea mândru pentru a arăta, că fusese jignit”.

Cadetul îşi ia revanşa într-o iarnă deosebit de aspră. Un strat gros de zăpadă acoperă curtea de recreaţie şi împiedică chiar şi joaca. Elevii nu-şi pot dezmorţi picioarele în recreaţie decât într-o sală a şcolii. Într-o zi, Napoleone explică colegilor „că ar petrece mult mai bine dacă ar vrea să-şi croiască drum cu lopeţile prin zăpada din curtea mare, să facă lucrări de fortificaţii, să sape tranşee şi să ridice parapete44.

— După ce vom fi terminat această treabă – a declarat el –, vom putea să ne împărţim în plutoane, să facem un fel de asediu şi, ca inventatorul acestui nou joc, mă oblig să conduc atacurile.

„Elevii au acceptat cu entuziasm acest proiect – va povesti unul dintre ei a fost executat, şi joaca de-a războiul a durat cincisprezece zile; n-a încetat decât atunci când păm-întul sau pietrişul s-a amestecat în asemenea măsură cu zăpada din care se făceau proiectilele, încât mai mulţi elevi, asediaţi sau asediatori, au fost destul de grav răniţi. Îmi amintesc chiar că am fost unul din elevii cei mai rău maltrataţi de aceste proiectile44.

Aceste rânduri îi aparţin lui Bourrienne, care va fi mai târziu secretarul generalului Bonaparte şi apoi al primului consul. „Era între noi – va povesti el – una din acele simpatii din inimă, care se încheagă repede44. Pierre-François, fiul baronului Laugier de Bellecour, fu cât pe ce să devină şi el prietenul lui. Era un băiat foarte frumos, prea frumos chiar, şi unii din elevii „mari44 îl găseau pe gustul lor. Ajunse curând una din „nimfele44 cele mai apreciate din şcoală. Ştim din *Amintirile unui cadet de la Brienne* că viciul acesta era, se pare, răspândit prin toate internatele epocii: „În afară de latrine, unde, cu toată supravegherea şi precauţiile călugărilor, exista prilejul unor întâlniri în vederea încercării acestor plăceri infame, mai exista prilejul şi sub mesele de studiu sau de joc44.

Când Buonaparte descoperă depravarea lui Laugier îi declară:

— Aveţi legături pe care nu le aprob. Îmi plăceau moravurile dumneavoastră curate. Noii dumneavoastră prieteni vă duc la pierzanie. Alegeţi între ei şi mine.

Pierre-François protestează: sunt calomnii! Tânărul corsican îl crede şi-i cere aproape iertare că l-a bănuit pe nedrept.

— Sunt tot acelaşi – îi declară el – şi vă consider cel mai scump prieten al meu.

Curând însă Napoleone îşi va da seama că nu se înşelase. Va tăcea mai mulţi ani. Dar mai târziu, sosind la Şcoala militară din Paris, cadetul Buonaparte îi va spune brutal lui Laugier:

— Domnule, aţi dispreţuit sfaturile mele. Asta înseamnă că renunţaţi la prietenia mea. Să nu-mi mai vorbiţi niciodată.

*

* * *

Dorinţa lui cea mai arzătoare era să înveţe corect franceza, pentru a pune capăt glumelor ce se făceau pe socoteala lui. Profesorul său – directorul adjunct de studii Dupuis – l-a ajutat să facă destul de repede progrese

considerabile, cu excepţia ortografiei. Este adevărat că lucrul era greu de observai, deoarece scrisul cadetului era, încă de la începutul studiilor sale, absolut neciteţ. „Profesorii lui nu reuşeau să-i citească compunerile – ne va povesti colegul său des Mazis –, ba el însuşi avea dificultăţi când voia să recitească ce a scris. Scrisul lui – neglijenţă devenită obicei – va fi, de altfel, tot mai greu de descifrat4. Mult mai târziu, în timpul imperiului, un om în vârstă se prezentă ia Saint-Cloud şi reuşi să obţină o audienţă particulară. Napoleon nu-i dădu timp să deschidă gura; după obiceiul său, îl năpădi cu întrebările:

— Cine sunteţi, de unde veniţi, ce vreţi?

— Sire – îngăimă vizitatorul –, sire, eu sunt… da! eu sunt cel care am avut cinstea, da, cinstea! să dau maiestăţii-voastre, la Brienne, timp de cincisprezece luni, lecţii de scriere…

Împăratul l-a întrerupt atunci, izbucnind în râs:

— A, dumneata erai, dumneata erai, ei bine, n-ai cu ce să te lauzi… Halal elev, pe cuvântul meu, halal scriere! … Felicitările mele!

Ceea ce nu-l va împiedica să acorde bietului dascăl o pensie de 1 200 de franci.

La Brienne, Napoleone se strâmbă când se anunţă orele de latină şi-şi face temele şi traducerile la acest obiect cu „repulsie de dezgust44. În schimb, se afirmă talentul său pentru matematici. „După mine, era incontestabil cel mai tare la matematici din toată şcoala – ne spune Bourrienne.

— Lucram uneori împreună la rezolvarea problemelor şi mă mira întotdeauna uşurinţa cu care găsea soluţiile…

Încă de pe atunci îl indigna educaţia religioasă dată de călugări:

— Am auzit o predică – va povesti el – în care se spunea că Cezar şi Cato vor fi blestemaţi. Aveam 11 ani. Am fost scandalizat când am aflat că cei mai virtuoşi oameni ai antichităţii vor arde în focul veşnic pentru că nu au dat ascultare unei religii pe care nu o cunoşteau… Din acel moment, nu am mai avut credinţă.

Înghite cu nesaţ toate cărţile din bibliotecă. În 1814 va arăta celor ce-l însoţeau la Brienne un copac, spunând că la umbra lui citise*Ierusalim ul eliberat*.

Uneori nu doarme nopţile „meditând la învăţămintele zilei 4 şi munceşte cu atâta patimă, încât slăbeşte. Arată îngrozitor, atât de îngrozitor, încât doamna Letiţia – care în 1782 va merge la Bourbon să bea ape şi se va opri la Brienne să-şi vadă feciorul – nu-rl va recunoaşte decât cu greu.

— Firea mea – va explica el – nu putea suporta gândul de a nu fi, chiar de la bun început, primul în clasă.

La împărţirea premiilor pe anul 1781, succesele sale şcolare îi aduc cinstea de-a fi încununat de doamna de Montesson, care îl însoţea pe ducele de Orléans. Se ştie că tatăl lui Philippe-Egalite, neputând face din doamna de Montesson o ducesă de Orléans, se căsătorise cu ea morganatic şi se resemnase de atunci să trăiască ca „Monsieur de Montesson44…

— Să-ţi aducă noroc, ar fi spus doamna de Montesson tânărului Buonaparte când i-a înmânat premiul.

O altă mângâiere pentru amorul propriu, atât de des rănit, al micului corsican: vizita anuală, de ziua onomastică a regelui, la splendidul castel care domina – şi domină şi astăzi – micul orăşel. Cadetul Buonaparte este orbit de saloanele în alb şi aur din locuinţa domnului de Brienne, de acele mari săli parchetate sau pardosite cu dale de marmură, de acel teatru, de acea bibliotecă şi, mai ales, de acel imens salon care constituie centrul apartamentului şi care se deschide şi spre parc şi spre curtea de onoare.

Precedaţi de lachei galonaţi cu argint, Buonaparte şi colegii săi pătrund, simţind cum le bat inimile de emoţie, în „apartamentul rega144, unde se află patul rezervat suveranului, dacă i-ar fi dat cumva prin gând să înnopteze la Brienne. Numai monseniorul duce de Orléans va dormi în acest pat cu baldachin de catifea albastră şi panaşuri de pene albe – patul pe care, în 1805, împăratul Napoleon va binevoi să-l onoreze când va înnopta la Brienne, în drum spre Roma, unde urma să fie uns rege al Italiei…

În 1783, cu prilejul zilei onomastice a regelui, deasupra intrării în colegiu a fost aşezat un portret al suveranului rezemat pe două figuri reprezentând Justiţia şi Adevărul, întregul tablou fiind înconjurat cu o banderolă pe care stătea scris:

Lui Ludovic al XVI-lea, regele nostru

Din zori, elevii fac să explodeze artificii în semn de bucurie. „Orice cadet de 14 ani – ne povesteşte unul din colegii de şcoală ai lui Buonaparte – avea dreptul să cumpere o anumită cantitate de pulbere de ziua Sfântului Ludovic şi, cu două săptămâni înainte de sărbătoare, toţi tinerii de vârsta aceasta îşi pregăteau în comun focurile de artificii44.

„Toţi tinerii44, în afară de Napoleone, care în acea zi s-a retras în umbrarul din grădiniţa sa, fugind de larma colegilor. Seara se aude o explozie violentă: o cutie de pulbere a explodat în mijlocul elevilor. Explozia a făcut o breşă în zidul grădiniţei lui Buonaparte... El nu-şi poate stăpâni mânia când vede florile lui distruse, umbrarul răsturnat.

Apucând o cazma începe să sape cu furie pământul în stânga şi în dreapta, ceea ce, până la urmă, îl linişteşte şi pe el, şi pe camarazii săi. Cum are un simţ înnăscut al justiţiei, îşi va recunoaşte mai târziu greşeala şi va accepta fără murmur pedeapsa pe care i-o vor dicta camarazii săi.

Într-o zi a avut loc un fel de revoltă printre interni.

— Ne-am aruncat saltelele pe geamuri – va povesti împăratul la Sfânta Elena – Ni s-a dat atunci ca pedagog un călugăr înalt de şase picioare, care, datorită staturii sale şi glasului său – avea o voce de stentor –, a impus liniştea şi a făcut ordine. L-am mai văzut de atunci şi i-am numit directorul unui liceu din regiunea Rhinului, unde a făcut treabă bună. Era priceput în meserie. Venea câteodată să-mi ţină discursul de salut când treceam prin oraş: era înalt – cât uşa caretei mele.

Desigur că acum Napoleone suferă mai puţin din pricina înţepăturilor camarazilor săi, dar unii nu renunţă să-l facă să simtă că nu-i decât un biet „sărăcan”, ţinut la

şcoală din mila regală. Într-o zi îşi ia inima în dinţi şi îndrăzneşte să-i scrie tatălui său. Dacă această scrisoare ar fi autentică – ceea ce poate fi pus la îndoială –, ea ar constitui primul document scris de viitorul împărat:

„Tată, dacă dumneata sau protectorii mei nu-mi daţi mijloacele de a mă susţine mai onorabil în instituţia în care mă aflu, recheamă-mă la dumneata, şi asta de îndată. M-am săturat să se vadă că sunt sărac şi să suport zâmbetele unor şcolari obraznici, care nu-mi sunt superiori decât prin avere, căci nu este unul care să nu-mi fie cu mult inferior în ce priveşte nobleţea sentimentelor care mă însufleţesc! Cum, domnule, fiul dumitale să fie mereu ţinta ironiilor câtorva bădărani nobili, care, mândri de avantajele pe care le au, îşi bat joc, zâmbind, de lipsurile pe care le îndur! Nu, tată, nu! Dacă soarta refuză categoric să-mi îmbunătăţească starea, smulge-mă de aici, de la Brienne, dă-mă, dacă este nevoie, la o meserie. Judecă după această propunere – cât sunt de desperat. Te rog să crezi că această scrisoare nu este nicicum dictată de dorinţa de a mă deda unor petreceri costisitoare: nu-mi place de fel aşa ceva. Simt numai nevoia de a arăta că am mijloacele să mi le procur, ca şi colegii mei de studii.

Respectuosul şi iubitorul dumitale fiu, de Buonapartecadet”.

Nu Charles Buonaparte va răspunde fiului său – el se află la Bastia –, ci doamna Letiţia, care îi scrie în italieneşte:

„… Am primit scrisoarea ta, fiul meu, şi dacă scrisul şi semnătura nu mi-ar fi dovedit că era a ta, n-aş fi crezut niciodată că ai putea fi autorul ei. Eşti cel mai iubit dintre copiii mei, dar, dacă mai primesc vreodată o asemenea epistolă de la tine, nu mă voi mai ocupa de Napoleone… Unde ai învăţat, tinere, ca un fiu, în orice situaţie s-ar afla, să se adreseze tatălui său aşa cum o faci? Poţi mulţumi cerului că tatăl tău nu a fost acasă. Dacă ar fi văzut scrisoarea ta, după o asemenea insultă ar fi plecat de îndată la Brienne pentru a pedepsi un fiu neobrăzat şi vinovat. Îi voi ascunde, totuşi, scrisoarea ta, sperând că vei

avea remuşcări pentru că ai scris-o. În ceea ce priveşte greutăţile pe care le întâmpini, dacă ai dreptul să ni le aduci la cunoştinţă, trebuie să fii convins că o imposibilitate absolută de a-ţi veni în ajutor a fost cauza tăcerii noastre. Nu sfaturile necuviincioase pe care ai îndrăznit să ni le dai şi nici ameninţările pe care le proferezi m-au îndemnat să-ţi trimit o poliţă de trei sute de franci la banca Bahie. Trimiterea acestei sume te va convinge de dragostea pe care noi o purtăm copiilor noştri. Napoleone, sper că pe viitor purtarea ta, mai modestă şi mai respectuoasă, nu mă va mai sili să-ţi scriu cum am făcut-o mai sus.

Atunci, ca şi mai înainte, mă voi numi mama ta iubitoare...

Letiţia Buonaparte”.

În 21 iunie 1784, Charles Buonaparte soseşte la Brienne, însoţit de Lucien şi de Marie-Anne, care va intra la Casa regală Saint-Louis \ de la Saint-Cyr.

Charles „arată bine”, îşi va aminti fiul său mai târziu. Poartă o haină de culoarea cireşei, pantaloni scurţi cafenii, ciorapi de mătase, ghete cu catarame de argint „şi, dacă ţin bine minte, părul îi este ondulat”. Memoria împăratului era bună: un martor ne precizează că Charles purta o perucă „în formă de potcoavă, cu pungă şi cu un dublu cordon de mătase neagră”. Este niţel prea politicos – Napoleone observă acest lucru şi suferă când îl vede „întrecându-se în curtenie cu călugărul, invitându-se unul pe altul să treacă primul pe diferitele uşi”. Pentru orgoliosul cadet Napoleone, această curtenie nu este altceva decât servilism. Elegantul Charles pleacă spre a încerca să dobândească noi stipendii şi spre a fi văzut de medici, deoarece se simţea prost cu sănătatea, iar Napoleone îi scrie unchiului său Nicolo Paravicini. De data aceasta nu există nicio îndoială în ce priveşte autenticitatea scri

1 Internat pentru domnişoare nobile şi fără avere.
— *Nota* trad.

sorii, care dovedeşte extraordinara maturitate a

acestui băiat de 15 ani:

„Dragul meu unchi, vă scriu pentru a vă informa de trecerea scumpului meu tată prin Brienne, care mergea la Paris ca s-o conducă pe Marie-Anne la Saint-Cyr şi ca să încerce să-şi caute de sănătate. El a sosit aici în 21, cu Luciano şi cu cele două domnişoare pe care le-aţi văzut. Pe Luciano l-a lăsat aici; el are 9 ani şi e înalt de 3 picioare, 11 degete şi 6 linii. Este la nivel de clasa a şasea la latină… Să sperăm că va fi un elev bun. E sănătos, gras, vioi şi zburdalnic şi, deocamdată, lumea e mulţumită de el. Ştie foarte bine franţuzeşte şi a uitat complet italiana; de altfel, adaugă şi el câteva rânduri la scrisoarea mea. Sper că acum vă va scrie mai des decât atunci când era la Autun. *Sunt convins că fratele meu Joseph nu v-a scris*. Şi cum aţi fi vrut să vă scrie? Nu-i scrie nici scumpului meu tată decât două rânduri, şi asta când şi când. Într-adevăr, nu mai este acelaşi. Mie îmi scrie foarte des. Este în clasa de retorică. Directorul de studii i-a spus scumpului meu tată că nu există în colegiu niciun elev atât de talentat la fizică, retorică şi filosofie, niciunul care să facă atât de bine o traducere din latină. În ce priveşte cariera pentru care se pregăteşte, după cum ştiţi, a ales la început cariera ecleziastică. A persistat în această hotărâre până acum, când s-a răzgândit şi vrea să-l servească pe rege, dar în această privinţă greşeşte din mai multe motive. Educaţia pe care a primit-o l-a pregătit pentru cariera ecleziastică. Acum este târziu să-şi schimbe hotărârea. Monseniorul episcop de Autun i-ar fi dat un venit bun şi era sigur c-o să ajungă episcop. Ce avantaje pentru familie! Monseniorul de Autun a făcut tot posibilul pentru a-l îndemna să persiste, promiţându-i că nu-i va părea rău. Nimic. El refuză. Îl laud dacă o face dintr-o atracţie hotărâtă pentru această carieră, *cea mai frumoasă din toate*, dacă marele motor al lucrurilor omeneşti i-a dat – ca şi mie – o înclinaţie hotărâtă pentru cariera militară”.

Pe margine se mai pot citi aceste cuvinte:

„Să sperăm, totuşi, că Joseph, cu talentele pe care le are şi sentimentele pe care educaţia trebuie să i le fi

inspirat, va alege calea cea bună şi va fi sprijinul familiei noastre; înfăţişaţi-i puţin toate aceste avantaje”.

*

* * *

La Paris, Charles Buonaparte, epuizându-şi mijloacele – a şi trebuit să se împrumute cu bani –, manevrează pentru a obţine subsidii, afirmând „că este redus la sărăcie în urma acţiunii de desecare a salinelor şi a nedreptăţii iezuiţilor…” Abuzând oarecum de poziţia lui de tată, el îi scrie lui Calonne 1: „Monseniore, cum nu am putut avea cinstea de a vă prezenta omagiile mele deoarece aţi fost bolnav, îmi permit să vă scriu şi să vă trimit patru memorii… Sunt tatăl a şapte copii, monseniore, şi al optulea e pe drum. Fiind aproape fără avere din motivele amănunţit expuse în memoriile mai sus menţionate… am cinstea să implor protecţia dumneavoastră şi dreptatea dumneavoastră în favoarea sărmanei mele familii, care nu va înceta niciodată să se roage pentru sănătatea şi prosperitatea dumneavoastră şi care a fost întotdeauna în serviciul regelui”. Întotdeauna? Afară, bineînţeles, de anul 1768, în care Charles a luptat împotriva trupelor regelui Franţei…

În vara aceea din 1784 – scrisoarea este din 30 iunie –, capul „sărmanei familii” colindă birourile pentru a obţine o bursă de elev-ofiţer de artilerie pentru Joseph, care pare să fi renunţat într-adevăr definitiv la proiectele sale de a intra la seminar. „Joseph poate veni încoace – explică Napoleone tatălui său în scrisoarea din 13 septembrie 1784 –, deoarece părintele Patrault, profesorul meu de matematici, pe care îl cunoşti, nu va pleca. În consecinţă, domnul director de studii m-a însărcinat să te asigur că va fi foarte bine primit aici şi că poate veni fără nicio grijă. Părintele Patrault, care este un excelent profesor de matematici, m-a asigurat în mod deosebit că se va ocupa cu plăcere de aceasta şi că, dacă fratele meu vrea să lucreze, vom putea să ne prezentăm împreună la examenul de artilerie. Pentru mine nu va trebui să faci niciun demers, deoarece sunt elev. Ar trebui să faci acum

un demers pentru Joseph, dar, de vreme ce ai o scrisoare pentru el, totul este în regulă. De altfel, scumpul meu

1 Charles-Alexandre de Calonne (1734 – 1802) – ministru şi controlor general al finanţelor sub Ludovic al XVI-lea.

— *Nota* trad.

tată, sper că vei prefera locul de la Brienne celui de la Metz din mai multe motive:

1) pentru că va fi o consolare pentru Joseph, pentru Lucien şi pentru mine;

2) pentru că ai fi obligat să-i scrii direct domnului director de studii de la Metz, ceea ce va întârzia rezolvarea, deoarece va trebui să aştepţi răspunsul;

3) la Metz nu se obişnuieşte să se înveţe în şase luni ce trebuie să ştie Joseph pentru examene; aşadar, cum fratele meu nu ştie nimic la matematici, ar fi pus în rând cu copiii. Aceste motive şi multe altele trebuie să te îndemne să-l trimiţi încoace, cu atât mai mult cu cât aici se va simţi mai bine…44

În aceeaşi scrisoare, Buonaparte adaugă: „Cavalerul – este vorba de Lucien – te sărută din toată inima. Munceşte foarte bine şi s-a prezentat foarte bine la colocviu. Domnul inspector va fi aici cel târziu în 15 sau 16 ale acestei luni, adică în trei zile. De îndată ce pleacă, vă voi comunica ce mi-a spus…” Semnează: „*Buonaparte*, *elev*-cadetu.

Într-adevăr, ultimul examen se apropie. Va fi găsit Napoleone apt pentru Şcoala militară din Paris? Fostul inspector al şcolii – generalul cavaler de Keralio – şi-a şi formulat părerea în aceşti termeni: „Domnul de Buonaparte (Napoleone), născut ia 15 august 1769, înalt de 4 picioare, 10 degete şi 10 liniia terminat clasa a patra. Constituţie bună, sănătate excelentă, caracter supus. Cinstit şi recunoscător, purtarea sa e foarte bună. S-a distins întotdeauna prin aptitudinile sale la matematici. Ştie satisfăcător istoria şi geografia. Este foarte slab la exerciţiile de muzică şi dans. Va fi un excelent marinar44. Un alt examinator, mai clarvăzător se pare, a precizat:

„Caracter dominant, imperios şi încăpăţânat44.

Inspectorul Reynaud des Monts soseşte la Brienne abia la 22 septembrie. Ministrul de război – mareşalul de Ségur – l-a autorizat să-i primească la Şcoala regală din Paris „pe toţi bursierii şcolilor mici care doresc să meargă la artilerie, la geniu sau la marină şi care s-au distins prin inteligenţă, bună purtare şi cunoştinţele lor de matematici44.

După ce l-a examinat, Reynaud des Monts apreciază că elevul-cadet Buonaparte posedă calităţile cerute pentru a intra la Şcoala regală din Paris, acea şcoală înfiinţată de Ludovic al XV-lea la cererea frumoasei marchize de Pompadour. Napoleone – care tocmai a împlinit 15 ani – nu mai poate de bucurie. Patru din colegii lui vor pleca cu el: Nicolas de Montarby de Dampierre, Jean-Joseph de Comminges, Pierre de Laugier de Bellecour – vechiul prieten al lui Napoleon – şi Henri de Castries.

În 17 octombrie 1784, „domnul Napoleone de Buonaparte, fiul nobilului Charles-Marie de Buonaparte”, părăseşte Brienne cu poştalionul, împreună cu cei patru colegi admişi odată cu el. Părintele Berton îi va însoţi. După ce au petrecut noaptea la Arcis, Buonaparte şi camarazii lui ajung la 18 octombrie, spre sfârşitul după-amiezii, la Nogent-sur-Seine. Dacă ar fi să dăm crezare tradiţiei, călătorii au înnoptat la hanul „Oraşul Ierusalim”. A doua zi, la începutul după-amiezii, micul grup se îmbarcă în portul Petit-Laurent. Într-adevăr, părintele Berton şi elevii săi vor ajunge în capitală cu o corabie, plătind suma de 9 livre, 7 soli de persoană. Parizienii numesc acest poştalion de apă „Le Corbeillard”, căci Corbeil era ultima lui escală. Greoaia corabie, trasă de patru cai apatici, înainta cu o încetineală atât de maiestuoasă, încât în mod firesc dricul a fost denumit în franţuzeşte după el…

Viitorii ofiţeri şi supraveghetorul lor sosesc la 19 octombrie, către ora 6 seara, la Montereau. Ei vor petrece noaptea la han. La 20, poştalionul de apă face escală la Melun şi se opreşte pe la şase seara la Corbeil. Cadeţii şi părintele Berton mai petrec o noapte la hotel. A doua zi, în

21, „Le Corbeillard” acostează la Paris, în portul Saint-Paul, către orele 5 după-amiază. Din „casa plutitoarei legată de chei cu două scânduri puse cap la cap, care servesc de pasarelă, debarcă călugărul minim şi cei cinci tineri elevi de la Brienne. Ei trec podul Marie şi cinează la un birt din strada Deux-Ponts, „Cocoşul îndrăzneţi De acolo, micul grup se îndreaptă spre cheiurile Senei. Napoleone cumpără un *Gil Blas* de la taraba unui anticar şi unul din colegi – de Castries – îi plăteşte cartea. După o scurtă rugăciune în biserica Saint-Germain-des-Prés, se face noapte când părintele Berton o ia, desigur prin strada Grenelle, spre Câmpul lui Marte.

Cu inima bătând de emoţie, domnul elev-cadet descoperă Parisul.

*

* * *

Napoleon va spune la Sfânta Elena: „Prima noapte a fost penibilă. Tonul era diferit. Clasele erau comandate de patru ofiţeri ai ordinului Sfântul Ludovic şi de opt sergenţi, care îşi răcneau comenzile pe un ton militar”.

Unde să fi locuit „cadetul Buonaparte”? Oare într-una din mansardele cupolei ale cărei geamuri rotunde se văd jur-împrejurul orologiului? Aşa a afirmat Marco de Saint-Hilaire, precizând – că trebuiau urcate o sută şaptezeci şi şase de trepte pentru a se ajunge în mansarda viitorului împărat. Se pare că aşa ceva era imposibil: numărul de trepte care trebuie urcate până la mansardă nu este aşa de mare. Poate – că s-o fi înşelat la numărătoare?…

Buonaparte va locui aici un an şi o săptămână.

În *Caietele* sale, Alexandre des Mazis şi-a notat impresiile din anii în care a fost camaradul lui Napoleon la Paris şi apoi la Valence. Aceste preţioase amintiri, care aparţin părintelui Antoine des Mazis, strănepotul lui Alexandre, n-au fost încă niciodată editate. A doua zi după sosire, Buonaparte îl vede în curtea şcolii militare pe des Mazis, care se apropie de el. Elevul-ofiţer Le Lieur din Ville-sur-Acre, fost coleg al bursierului Napoleone la Brienne şi – care fusese tocmai mutat la şcoala din Metz, îi

recomandase lui Alexandre pe tânărul corsican, „al cărui caracter original şi maniere puţin cam ci udate „ar putea surprinde pe profesori şi elevi.

„M-a primit destul de rece – va povesti Alexandre des Mazis –, dar fără să-mi respingă avansurile; am fost plasaţi în aceeaşi divizie şi întâmplarea a făcut să fie aşezat lângă mine în clasa de matematici a elevilor pregătiţi pentru marină”. Într-adevăr, Buonaparte a primit – cu răceală avansurile noului său camarad. Pentru ca acest sălbatic de 15 ani să consimtă să devină mai prietenos, va trebui să treacă mai multe luni şi să aibă loc un incident relatat de des Mazis în *Caiete*.

Un elev din anii mai mari pe nume Champeaux – care va muri în urma unei răni primite la Marengo – a fost însărcinat să-i înveţe pe tinerii săi camarazi mânuirea ar

meior. În acest domeniu, rsuonaparie este un soldat deplorabil: se gândeşte, vizibil, la altceva. Într-o zi, când elevul său dă dovadă de o neatenţie totală, Champeaux îl loveşte pe viitorul împărat peste degete cu o vergea de puşcă. E nevoit să sară înapoi: Napoleone îi zvârlise puşca în cap. În loc să-l trimită pe tânăr la carceră pentru a-i forma caracterul, căpitanul instructor se mulţumeşte să-i ceară lui des Mazis să încerce, dacă vrea, să-l civilizeze pe „periculosul insular”. Şi astfel începe prietenia lor. La drept vorbind, cei doi tineri sunt infinit mai ocupaţi să-şi împărtăşească visurile decât să descopere farmecele ascunse ale mânuirii armelor… Şi când, într-una din zilele de exerciţii colective, şeful de batalion – domnul de Lannoy – comandă „la picior arm”, în rândul doi se vede o singură puşcă rămasă, ridicol, în aer.

Este Napoleone de Buonaparte, care visează!

Des Mazis, aflat în dreapta lui, îi face iute semn cu cotul… Puşca nedisciplinată cade la pământ cu un zgomot izolat şi puţin militar, care-l exasperează pe domnul de Lannoy…

— Domnule Buonaparte – strigă atunci nefericitul instructor –, treziţi-vă, din pricina dumneavoastră exerciţiul nu iese niciodată!

„Exerciţiul care-i plăcea cel mai mult – povesteşte Alexandre des Mazis – era scrima. Aveam un instructor excelent. Toate orele consacrate scrimei erau folosite pentru exerciţii de asalt. Napoleon era imediat leoarcă de sudoare şi era periculos să-ţi încrucişezi floreta cu el: se înfuria când era atins şi năvălea asupra adversarului fără să ţină seama de reguli şi fără să aibă vreo măsură; cu mine se duela cel mai des şi, dacă îl atingeam, aveam grijă să mă trag înapoi pentru a-i da timp să se liniştească.

— Pe Sfântul Petru – striga el –, o să mă răzbun!

Şi se repezea înainte, lovind şi cu vârful şi cu tăişul, fără să se mai gândească să se apere de loviturile pe care n-ar mai fi putut să le pareze şi pe care era astfel destul de uşor să i le dai. Maestrul de scrimă venea să ne despartă, ca să pună capăt unei lupte pe care el o împingea la extrem. A rupt multe florete. Şi astăzi mai am cicatricea unei lovituri pe care mi-a dat-o el şi care m-a scos pentru mai multe zile din luptă”.

Are câteodată reacţii surprinzătoare. Într-o zi de sărbătoare publică a trebuit să fie lansat un balon pe Câmpul lui Marte. Elevii şcolii se află sub arme de multă vreme şi balonul tot nu porneşte. Buonaparte îşi pierde răbdarea, îi dă lui dgs Mazis puşca să i-o ţină, iese din rânduri şi se duce să taie frânghiile care ţineau balonul. „Balonul a plesnit şi Buonaparte a fost aspru pedepsit”.

Noul elev a îmbrăcat acum eleganta uniformă a şcolii: haină albastră cu guler roşu şi căptuşeala albă, cu galoane de argint, vestă şi pantaloni scurţi de serj albastru. Uniforma este completată de o pereche de mănuşi, sau de trei perechi pentru cei care încalecă, o pălărie brodată cu argint sau garnisită cu o margine din păr de capră.

Bun la matematici, mediocru la istorie, are note mai slabe decât la Brienne.

— Am fost imediat dat la clasa de artilerie; figuram pe penultimul loc, va mărturisi el mai târziu.

Şaisprezece profesori îşi împărţeau cele opt ore de clasă pe zi. Se învăţau matematici, gramatică, istorie,

geografie, desen, germană, fortificaţii, mânuirea armelor, scrimă şi călărie. Numai viitorii marinari – ca Napoleone – luau şi lecţii de engleză. „Cât despre profesorul de germană, neputându-l convinge să înveţe ceva – va povesti mai târziu des Mazis –, după multe ameninţări s-a resemnat să-l lase să facă orice altceva în afară de germană. Avea pentru această limbă o aversiune de neînvins şi nu înţelegea că cineva ar putea să înveţe măcar o vorbă. A profitat de această libertate pentru a citi în timpul orelor de germană cărţi de istorie şi de politică, luate cu împrumut de la biblioteca aflată la dispoziţia elevilor. Profesorul de caligrafie făcuse ca şi cel de germană, îl scosese din ore, nu pentru că scria bine, ci pentru că se convinsese că nu va putea respecta nici cele mai simple principii ale scrierii…”

Scularea se făcea la 6 dimineaţa, culcarea la 9 seara. Elevii erau foarte bine îngrijiţi. Fiecare masă era compusă din cinci meniuri la alegere, atât în zilele de dulce cât şi în cele de post.

Dormitorul era împărţit în compartimente bine mobilate. Un personal numeros îi serveşte pe elevi şi, mai târziu, Napoleon va critica această risipă:

— Eram hrăniţi, serviţi, trataţi cu lux în toate cele, ca nişte ofiţeri care s-ar bucura de o foarte bună situaţie, mai bună, desigur, decât cea pe care mulţi dintre noi aveau să o dobândească mai târziu.

Desigur, nici aici Buonaparte nu este iubit şi aceleaşi scene trăite la Brienne se repetă la Paris. Acest insular sălbatic, nesociabil sfidează pe toată lumea cu accentul său bolovănos şi foloseşte „un ton tăios”. Profesorilor nu le place şi îl consideră „un tânăr cu toane”. Felul lui de a vorbi de Corsica îi şochează. Unul dintre ei – domnul Valfort – îi va spune într-o zi pe un ton sever:

— Domnule, sunteţi un elev al regelui, trebuie să ţineţi minte acest lucru şi să vă moderaţi dragostea dumneavoastră pentru Corsica, care, în fond, este o parte a Franţei!

Foarte sensibil la glumele camarazilor săi, se simte

adesea umilit şi vexat, cu toate că de cele mai multe ori este vorba de o jignire închipuită. La orice zâmbet care i se pare ironic, tânărul Buonaparte se repede cu pumnii înainte.

— Ce de chelfăneli le-am tras atunci! – va mărturisi el mai târziu.

„Chelfănelile” acestea, micul nobil de ţară, „bursier al regelui”, le trăgea unor tineri care purtau nume răsunătoare, ca Rohan, Broglie sau Montmorency-Laval! Nu se poate, să nu evocăm ziua în care, pentru prima dată la Tuilerii, noii şambelani imperiali sunt prezentaţi lui Napoleon. Erau printre ei un Ségur, un Noailles, un Gontaut, un Bearn, un Turenne, un Contades! Mareşalul palatului îi ceru împăratului să binevoiască să desemneze pe cei ce vor trebui să-şi înceapă serviciul:

— Mi-e egal!

— Dar, totuşi, sire…

— Ei, fie – hotărî Napoleon, privind lotul de şambelani ca şi cum ar fi fost vorba de a alege nişte cai de remontă –, să fie ăia blond şi ăla creţ…

Ca şi la Brienne, este văzut măsurând singur, cu paşi mari, curtea sau, iarna, sălile de recreaţie. Nu dă nicio atenţie jocurilor din jurul lui. „Aceste meditaţii – ne spune des Mazis – îi dau un aer distrat. Este văzut animându-se, umblând cu paşi şi mai mari, râzând sau gesticulând. Închis în visul său, el pare să nu se trezească decât atunci când unul din camarazi îl izbeşte din greşeală, alergând”. Des Mazis se apropie câteodată de el şi „se leagă o convorbire despre chestiuni serioase: Napoleon deplânge frivolitatea elevilor, destrăbălarea care domneşte în rândurile lor şi lipsa de grijă manifestată de conducerea şcolii de a ne supraveghea şi de a ne feri de corupţie… Des Mazis este cucerit de „originalitatea caracterului41 noului său prieten. La nadul lui, Buonaparte „găseşte pe cineva care-l înţelege, îl apreciază şi faţă de care îşi poate expune gândurile fără rezerve44.

Numai societatea lui des Mazis reuşeşte să-l scoată din visările lui şi unicul joc de la şcoală care îl interesează

este cel al atacării sau apărării unor redute. „Atunci el se pune în fruntea uneia din părţi şi o comandă cu o inteligenţă remarcabilă44.

Zilele de ieşire, Buonaparte le petrece adesea la familia Permon, prietenă a familiei Buonaparte, care locuieşte în hotelul „Sillery44, în Piaţa Conţi nr. 13. Dacă ar fi să dăm crezare legendei, cadetul Buonaparte doarme în mansarda situată la etajul al treilea, al cărei geam dă în unghiul ce-l face Piaţa Conţi cu intrarea cu acelaşi nume. Fiica mai mică a doamnei Permon, Laura, care va fi într-o zi doamna Junot, apoi ducesă d'Abrantes, face astfel cunoştinţă cu viitorul împărat. „Ce era fermecător la tânărul Napoleon – scria ea – era privirea sa şi mai ales expresia dulce pe care ştia să i-o dea în momentele de bunăvoinţă. Furtuna, într-adevăr, era cumplită şi, oricât de călită eram, niciodată n-am privit această fizionomie, admirabilă chiar în momentele de furie, fără a nu simţi un fior; pe cât de captivant îi era zâmbetul, pe atât te făcea să tremuri mişcarea dispreţuitoare a gurii sale. Dar toate acestea, fruntea care avea să poarte coroanele unei lumi, mâinile acelea de care ar fi putut fi mândră cea mai cochetă dintre femei şi a căror piele albă şi moale acoperea muşchi de oţel, oase de diamant, toate acestea nu se distingeau în copil şi abia dacă se bănuiau la tânărul adolescent44.

Într-o zi, mama Laurei şi unchiul ei, Demetrius Commene, se duc cu Napoleor. e la Saint-Cyr ca s-o vadă pe Marie-Anne Buonaparte. De cum sosesc musafirii, fetiţa izbucneşte în lacrimi: una din colegele ei – domnişoara de Montluc – trebuie să părăsească mănăstirea Saint-Louis peste câteva zile. Se va da o gustare de adio cu acest prilej, iar sora lui Napoleene nu are un franc pentru a participa la cheltuieli. Prima mişcare a elevului-ofiţer este de a duce mâna la buzunar; dar, „cum îşi aminteşte că nu va găsi acolo ceea ce caută”, roşeşte şi bate din picior. Doamna Permon oferă atunci cei zece sau doisprezece franci necesari pentru a-i potoli necazul Mariei-Anne. Când musafirii urcă din nou în trăsură, Napoleone explodează,

izbucnind în invective la adresa administraţiilor unor instituţii ca Saint-Cyr şi Şcoala militară, pe care le califică de *detestabile*. „Se vedea – va povesti Laura – că umilirea surorii lui îl duruse. Unchiul meu, care era extrem de iute la mânie, şi-a pierdut până la urmă răbdarea faţă de tonul de amărăciune tăioasă a lui Napoleone şi i-a spus-o destul de dur. Napoleone a tăcut pe loc… Dar inima lui era prea plină: curând aduse din nou vorba despre acel subiect şi până la urmă expresiile sale deveniră atât de ofensatoare, încât unchiul meu îi spuse:

— Taci! N-ai dreptul, când eşti cresout din mila regelui, să vorbeşti în felul acesta”.

Cuvântul „milă” îl făcu pe cadet să pălească, apoi a roşit aşa de violent, încât doamna Permon crezu că o să se sufoce. Când Napoleone putu, în sfârşit, să vorbească, declară cu o voce tremur în de emoţie:

— Nu sunt elevul regelui, sunt elevul statului.

Trebuie precizat că „mila regelui” costa de fiecare cadet patru mii două sute optzeci şi două de livre pe an, adică cam cinci milioane de franci vechi. Domnul de Commene exclamă:

— Nu vreau să vorbeşti astfel de binefăcătorul tău în faţa mea.

— Nu voi spune nimic care să vă displacă – răspunse elevul-ofiţer –, dar permiteţi-mi să adaug că, dacă aş fi eu stăpân în materie de regulamente, ele ar fi altfel redactate, şi asta spre binele tuturor!

Dacă aş fi eu stăpân!…

*

* * *

La 23 martie 1785, Buonaparte află de moartea tatălui său, survenită cu o lună înainte, la 24 februarie, la Montpellier. Charles-Marie, suferind de un cancer la stomac, plecase în acel oraş pentru a consulta un specialist. Doamna Permon, al cărei socru fusese cândva funcţionar la trezoreria din Ajaccio, se afla tocmai la Montpellier şi asistase, împreună cu Joseph şi cu unchiul Fesch, la ultimele clipe ale lui Charles Buonaparte, care nu

avea decât 40 de ani.

După obicei, unul din confesorii şcolii vrea să-l conducă pe Napoleone la infirmerie, pentru ca să poată rămâne singur „în primele momente ale durerii sale”. El refuză să meargă la infirmerie, declarând dârz:

— Am destulă forţă sufletească pentru a suporta această durere fără să fie nevoie să fiu consolat.

Este, totuşi, profund impresionat şi declară că îl urmăreşte gândul că tatăl său a murit „la o sută de leghe de ţara sa, într-o regiune străină, indiferentă faţă de existenţa lui, departe de tot ceea ce i-a fost drag...” Va lăsa să treacă mai mult de o săptămână pentru a-i scrie mamei sale: „Astăzi, când timpul a liniştit întrucâtva primele accese ale durerii mele, mă grăbesc să-ţi arăt recunoştinţa pe care mi-o inspiră bunătatea ce ai avut-o întotdeauna pentru noi”.

În calitate de şef al familiei – deşi, în realitate, Joseph era mai în vârstă şi ar fi putut revendica el acest rol –, el porunceşte:

„Consolează-te, scumpa mea mamă. împrejurările o cer. Noi vom îndoi grija şi recunoştinţa pe care ţi-o purtăm şi vom fi fericiţi dacă vom putea, prin supunerea noastră, să te despăgubim cât de cât de cumplita pierdere a unui soţ drag. Închei, scumpa mea mamă, durerea mi-o porunceşte, rugându-te s-o linişteşti pe a dumitale. Sănătatea mea este perfectă şi rog în fiecare zi cerul să-ţi dea o sănătate asemănătoare. Prezintă respectele mele mătuşii Geltruga, lui Minana Saveria şi Minana Fesch...” Este vorba de trei mătuşi ale lui, trei doamne cu totul neînsemnate.

Apoi, într-un post-scriptum, anunţă în următorii termeni naşterea viitorului Ludovic al XVII-lea, al cărui destin avea să fie atât de tragic:

„P. S. – Regina Franţei a născut un principe, numit duce de Normandia, la 27 martie, orele 7 seara”.

Şi semnează:

„Foarte umilul şi iubitorul dumitale fiu, Napoleone de Buonaparte”.

Paul Bartel a demonstrat că moartea tatălui său, acest „linguşitor al învingătorilor, care circula între saloanele guvernatorului şi anticamerele de la Versailles44, este pentru Napoleon un fel de eliberare. El va putea de acum înainte să nu mai pună niciun fel de stavilă patriotismului său aproape excesiv – şovinismului său corsican. Şi de cum va putea, se va întoarce la Ajaccio în uniformă de ofiţer al regelui.

La începutul acestui an, viitorii aspiranţi au fost anunţaţi că în 1785 nu va avea loc examen pentru marină. Ce-i de făcut? Să rămână 12 luni în plus la Şcoala regală? Buonaparte refuză aşa ceva. Ca majoritatea camarazilor săi vizaţi de suprimarea acestui examen, Napoleone, care continuă să fie unul din fruntaşii clasei de matematici, alege artileria.

În septembrie – pe când Franţa vuieşte de „afacerea colierului”, izbucnită la 15 august – începe concursul de absolvire, la care participă elevii tuturor şcolilor regale din Franţa. Unul din cei doi profesori de matematică, Monge b ar fi dat această apreciere: „Napoleone de Buonaparte. Rezervat şi muncitor, preferă studiul oricărei petreceri, îi place să citească autori valoroşi. Foarte dotat pentru ştiinţele abstracte; puţin interesat de celelalte; cunoaşte temeinic matematicile şi geografia; tăcut, plăcându-i singurătatea, capricios, semeţ, extrem de egoist, concis şi energic în replicile sale, cu mult amor propriu, ambiţios şi aspirând la orice; acest tânăr este demn să fie protejat44. La rândul său, domnul de l’Aiguille a scris aceste rânduri profetice: „Corsican ca origine şi caracter, acest tânăr va ajunge departe dacă împrejurările îl vor ajuta44.

La 28 septembrie sunt publicate rezultatele. Napoleone e nebun de bucurie: a fost primit! Din 137 de candidaţi, 58 sunt admişi locotenenţi-secunzi, din care 4 cădeţi ai Şcolii militare din Paris: Picot de Peocaduc – al 39-lea, Phelippeaux – viitorul rival al lui Bonaparte la Saint-Jean-d’Acre – al 41-lea, Napoleone de Buonaparte – al 42-lea şi, în sfârşit, Alexandre des Mazis, care este admis al 56-lea.

Napoleon va putea spune mai târziu:

— Am fost ofiţer la vârsta de 16 ani şi cincisprezece zile.

Într-adevăr, diploma sa – semnată de Ludovic al XVI-lea la Saint-Cloud şi contrasemnată de mareşalul de Ségur – a fost antedatată şi poartă data de 1 septembrie. În luna următoare, locotenentul-secund Buonaparte este numit, împreună cu prietenul său des Mazis, la regimentul de la Fere, cu garnizoana la Valence.

La 28 octombrie, de cum a îmbrăcat noua sa uniformă de ofiţer, a primit paftaua de argint pentru guler şi spada sa, Buonaparte dă o fugă până la doamna Permon ca să se arate celor două domnişoare din casă, care izbucnesc în râs văzându-i picioarele, „pe atunci foarte subţiri”, pierdute într-o pereche de cizme uriaşe. Hohotul lor de râs îl supără pe proaspătul ofiţer.

— De vreme ce v-aţi încins cu spada – îi spune Cecile, cea mai mare dintre cele două surori –, ar trebui să deveniţi cavalerul doamnelor şi să fiţi foarte fericit dacă ele glumesc cu dumneavoastră.

— Se vede bine că nu sunteţi decât o fetişcană de pension, răspunde Napoleone dispreţuitor.

— Şi dumneata – răspunde tânăra fată –, dumneata nu eşti decât un motan încălţat!

Îşi stăpâneşte destul de greu mânia. Aceasta nu-l va împiedica a doua zi pe tânărul ofiţer de 16 ani să ofere micii eleve de pension, din modestele sale economii, o ediţie frumoasă a *Motanului încălţat* şi Laurei o jucărie reprezentându-l pe Motanul încălţat alergând în faţa caleştii stăpânului său, marchizul de Carabas.

La 29 octombrie, pe un timp foarte urât, cu un cer acoperit, vânt cumplit şi rafale de ploaie – informaţiile acestea le avem din arhivele Observatorului meteorologic –, Napoleone îi va face o vizită monseniorului de Marbeuf, atunci în trecere prin Paris, care l-a mai protejat de atâtea ori până atunci. Episcopul de Autun îl primeşte în palatul abaţial de la Saint-Germain-des-Prés, unde îşi are reşedinţa, şi îi dă o recomandare pentru monseniorul

Tardivon, abate general de Saint-Ruf, la Valence.

Duminică 30 octombrie, ceaţa, apoi nori grei acoperă cerul, dar la orele 11 noaptea, pe un timp splendid, cu un cer foarte senin, Buonaparte şi Alexandre des Mazis, escortaţi de un ofiţer inferior, părăsesc Câmpul lui Marte. Ei se duc la biroul de mesagerii de pe cheiul Celestins, unde cinează şi dorm peste noapte în contul şcolii. A doua zi la 5 dimineaţa – timpul continuă să fie frumos, dar norii încep să se adune dinspre sud-vest –, cei doi tineri ofiţeri se urcă în diligenţa care-i va duce mai întâi la Sens, apoi, prin Auxerre şi Autun, până la Chilon-sur-Sa îne, unde vor găsi locuri în poştalionul de apă care îi va duce la Lyon.

Abia la Fontainebleau vor lua prima lor masă pe cont propriu. Fără nicio îndoială – după cum s-a gândit Lenotre, şi a avut dreptate – vor scurta prânzul ca să se ducă să arunce o privire asupra castelului regal. „Câţiva ani mai târziu, sărmanul cadet care privea în ziua aceea, cu nasul lipit de grilajul parcului, faţadele vechi ale palatului va fi stăpânul acestor splendori şi îl va primi aici, la masa sa, pe papa intimidat...”

Puţin după Fontainebleau, când greoaia diligenţă trebuie să urce la pas o costişă, cei doi tineri coboară din trăsură. Atunci des Mazis îl vede deodată pe colegul său cum o ia la goană, aleargă ca un nebun, sare şi gesticulează, strigând:

— În sfârşit, sunt liber! Sunt liber!

DOMNUL LOCOTENENT-SECUND „INSTIGA*

CÂND AVEAM CINSTEA

DE A FI LOCOTENENT-SECUND.

MÂNCAM PÂINE USCATĂ, DAR ÎMI

ZĂVORAM UŞA, CA SĂ NU MI

SE CUNOASCĂ SĂRĂCIA.

Napoleon

La 5 noiembrie, la Lyon, Buonaparte şi des Mazis pierd legătura cu corabia ce urma să-i ducă spre Valence. În aşteptarea viitoarei plecări, intră la un anticar şi cheltuiesc fără şovăire ce le rămăsese din cele 157 de livre primite de fiecare la plecarea din şcoală. Fără bunăvoinţa

unui ofiţer de artilerie care călătorise cu ei încă de la Paris şi le-a dat nişte bani, tinerii descreieraţi ar fi trebuit să facă restul drumului pe jos.

A doua zi, cei doi locotenenţi-secunzi părăsesc Lyonul în zori cu corabia de cursă şi sosesc în aceeaşi seară la Valence. După ce s-au prezentat colonelului lor, domnul de Lance, se duc la secretarul prezidialului[1], la primăria oraşului, care le eliberează celor doi locotenenţi-secunzi un bilet de cazare cu următorul conţinut:

Domnişoarei Claudine-Marie Bou.

Grand-rue colţ cu strada Croissant, la Valence (*în Dauphine*).

În numele regelui:

„*Domnişoara Claudine-Marie Bou, proprietara localului* «*Cafe-Cerele*», *va caza doi locotenenţi-secunzi ai regimentului regal de artilerie de la Fere şi le va asigura cele cuvenite*”.

Domnişoara Bou – o fată bătrână de aproape cincizeci de ani – a fabricat multă vreme nasturi din păr de capră înainte de a ţine cu tatăl ei localul „Cafe-Cerele”, cu alte cuvinte o *cafenea literară*.

Tânărul ofiţer imberb şi slăbuţ, cu vocea joasă şi surdă, cu părul lung şi lins, i-a fost din capul locului simpatic gazdei. Se înţelege bine cu ea şi închiriază, pentru 8 livre şi 8 soli pe lună, o cămăruţă situată ia etajul al doilea, cu fereastra spre Grand-rue. Drept în faţă este situată celebra „Maison des Tetes”, datând încă din timpul Renaşterii, care mai există şi astăzi. În această casă îşi avea prăvălia un librar cu numele predestinat de Pierre-Mare Aurel, la care Bonaparte devorează operele lui Rousseau.

— O! Rousseau! – va striga el –, de ce nu ţi-a fost dat să trăieşti decât şaizeci de ani! în interesul adevărului, ar fi trebuit să fii nemuritor!

Mai târziu va fi de altă părere.

Domnişoara Bou se ocupă de rufăria tânărului ofiţer,

---

1 Tribunal creat în 1551 de Henri al II-lea şi desfiinţat în 1791. – Nota trad.

dar cina o ia, împreună cu des Mazis, la hotelul vecin, la „Cei trei porumbei1, din strada Perollerie, ţinut de domnul Geny. Deşi se găteşte aici foarte bine, el mănâncă repede, vorbeşte puţin cu vecinii de masă, dispreţuieşte jocurile care se practică după cină şi se grăbeşte să se întoarcă în camera sa pentru a se cufunda în lectură. împreună cu des Mazis va face o cură de lactate care nu-i, va prii. La prânz mănâncă tot la Geny, dacă nu cumva se duce să ia două pateuri de un sol de la cofetarul Cornol. Bonaparte are doar 93 de livre soldă pe lună şi trebuie să fie econom, mai ales dacă vrea să-şi satisfacă pasiunea: lectura. S-a păstrat o scrisoare, scrisă de el cu o ortografie neîngrijită şi adresată domnului Barde, librar din Geneva, în care îl roagă să-i trimită „lucrări despre insula Corsica, ori de unde le veţi putea procura în mod prompt.

Aştept răspunsul dumneavoastră pentru a vă trimite costul lor. Puteţi să-mi scrieţi pe adresa monsieur de Bucii aparte, ofiţer de artilerie la regimentul de la Fere, în garnizoană la Valence”.

Buonaparte a fost plasat în compania „Monsieur de Coquebert”... Joseph crede nimerit să-i scrie fratelui lui des Mazis, căpitan în acelaşi regiment, pentru a-l ruga să fie „mentorul lui Napoleone”. Buonaparte, foarte supărat de această recomandare, declară „că nu ştie de ce se amestecă fratele său şi că *el n-are nevoie să fie pus sub tutelă*.

Napoleone şi des Mazis nu se despart în timpul lor liber. Într-o zi, noii lor camarazi îi văd cu spaimă cum încalecă două nenorocite de iepe de închiriat şi, îmbrăcaţi încă cu uniforma lor albastră de şcoală, o pornesc vitejeşte ca să se înveţe cu călăria. Dar, odată caii porniţi, eu nu-i mai pot opri. Trec în galop printr-un sat, „cu părul răvăşit şi pudra de pe păr răspândită pe haine”, ceea ce va face să fie luaţi drept „contrabandişti”. Se întorc la Valence cam în aceeaşi ţinută şi le trebuie câteva zile pentru a-şi reveni din această aventură.

Una din rarele plăceri ale tânărului ofiţer este plimbarea. El vizitează astfel mănăstirea de Bouvante sau

urcă vârful Roche-Colombe.

— Îmi place să mă ridic deasupra orizontului, explică el.

Deşi ieşit locotenent-secund din şcoala militară, Napoleon a trebuit să parcurgă întâi „cele trei grade": de tunar, de caporal şi de sergent. Dar i-au ajuns două luni şi cinci zile pentru a fi „instruit în materiile serviciului său şi demn să primească gradul de ofiţer". Poate în sfârşit îmbrăca uniforma de artilerist a regimentului de la Fere – „cea mai frumoasă din lume", va spune el mai târziu. Haina este albastră, cu guler răsfrânt căptuşit cu roşu, pantalonii scurţi de asemenea albaştri, iar epoleţii cu romburi cu fir de aur şi mătase roşie. În această ţinută este uneori invitat de câteva familii nobile din oraş. Napoleon îi va povesti lui Las Cases: a fost primit, între altele, la o doamnă du Colombier. Era o femeie de cincizeci de ani care „stăpânea oraşul şi căreia i-a plăcut de îndată foarte mult tânărul ofiţer de artilerie". Ea îl invită la moşia ei de la Basseaux şi îl sfătuieşte să ducă o viaţă mai puţin austeră.

— Mama mea are şi aşa prea multe obligaţii – îi răspunde el – şi nu trebuie să i le mai sporesc cu cheltuielile mele, mai ales când sunt impuse de nebunia stupidă a camarazilor mei.

Îi place „să frecventeze44 casa doamnei du Colombier deoarece acolo o întâlneşte pe fiica gazdei, proaspăta şi frumoasa Carolina, căreia Napoleon îi face un pic de curte. Lucrurile nu au depăşit însă etapele preliminare... „Nu putea fi cineva mai nevinovat decât noi – va preciza împăratul aveam mici întâlniri. E greu de crezut, dar toată fericirea noastră se reducea la a mânca cireşe împreună4.

După mademoiselle du Colombier, Buonaparte este atras de faţa luminoasă a domnişoarei de Saint-Germain. Fermierul general[2] Joseph de Saint-Germain fusese înşelat regeşte. Într-adevăr, soţia sa primise cu emoţie bunăvoinţa

---

2 Fermier general (în fr.) – persoană avind monopolul perceperii impozitelor. – Nota trad.

lui Ludovic cel Preaiubit. Din această legătură se născuse o fiică: Louise-Marie-Adelaâde, tocmai aceea de care tânărul Napoleon s-a îndrăgostit. El îi cere domnului de Saint-Germain mâna ei, dar el îl refuză, socotind, desigur, că acest tânăr locotenent de artilerie nu are perspective. Şi astfel viitorul împărat fu cât pe ce să devină, printr-o uniune liberă, ginerele lui Ludovic al XV-lea… Cât despre Louise-Marie-Adelaâde, ea se va căsători cu contele de Montalivet, pe care împăratul îl va face ministrul său de interne.

I se întâmplă câteodată să se aşeze la o masă de joc pentru o partidă de cărţi. Într-o zi, când şade la o masă cu patru persoane – printre care contesa de Tournon –, pierde 12 franci. La sfârşitul partidei, contesa de Tournon „făcu oarecare mofturi înainte de a primi banii44. Tânărul ofiţer este cu atât mai jignit, cu cât doamna de Tournon îi spune „micul meu prieten44…

— Doamnă – exclamă el, încercând să se înalţe cât putea –, eu nu am cinstea să vă fiu ataşat.

„Am pus cei 12 franci pe masă – va povesti el – şi am ieşit, ceea ce a fost subiectul de conversaţie al întregii seri. Ofiţerii au aprobat întru totul purtarea mea…44

În cămăruţa lui de la „Cafe-Cercle44 lucrează la o *Scrisoare despre Corsica*. N-a început încă să iubească Franţa şi scrie aceste rânduri severe: „Francezi, nu v-aţi mulţumit să ne răpiţi tot ce iubeam, ne-aţi corupt şi moravurile. Tabloul actual al patriei mele şi neputinţa de a-l schimba a devenit deci un nou motiv să fug de pe acest pământ, unde datoria mă obligă să laud oameni pe care virtutea mă obligă să-i urăsc44.

Altă dată va adăuga, aproape ameninţător: „Corsicanii, respectând toate legile justiţiei, au putut să scuture jugul genovez şi la fel pot face şi cu cel francez44.

Despre acelaşi subiect, el mai scrie: „Corsica mi-a dat viaţa şi, cu ea, o dragoste violentă pentru nefericita mea patrie şi pentru independenţa ei44.

În Franţa – mărturiseşte el – se simte în continuare un dezrădăcinat şi, în anumite seri, când melancolia şi

ideea morţii se abat asupra lui şi îi strâng inima, se gândeşte cu nostalgie la insula către care zboară toate gândurile sale. Descurajat, redactează acest text: „Când voi sosi în patria mea, ce atitudine să am? Ce cuvinte să spun? Când patria nu mai există, un cetăţean vrednic trebuie să moară. Dacă n-aş avea de nimicit decât un singur om pentru a elibera pe compatrioţii mei, aş pleca pe dată şi aş înfige în inima tiranilor spada răzbunătoare a patriei şi a legilor încălcate. Viaţa îmi este o povară pentru că nu gust nicio plăcere şi totul îmi este o corvoadă. Viaţa îmi este o povară pentru că oamenii cu care trăiesc, şi voi trăi probabil întotdeauna, au moravuri atât de deosebite de ale mele cum e clarul de lună de lumina soarelui. Aşadar, nu pot trăi în singurul fel care mi-ar face viaţa suportabilă, şi de aici urmează un dezgust pentru toate44.

În sfârşit, o licărire de speranţă: la 12 august 1786 obţine concediul său semestrial, pe care se hotărăşte să-l petreacă în Corsica. Corsica pe care a părăsit-o când avea nouă ani! Şi acum avea să împlinească şaptesprezece! în sfârşit, după mai bine de şapte ani de absenţă, va revedea oraşul alb în lumina soarelui, ridicat pe malul golfului albastru şi în inima cununii sale de munţi. Din păcate, tot la 12 august el trebuie să plece cu compania sa la Lyon, unde au izbucnit greve.

Va fi cazat, până la sfârşitul lunii august, la nişte burghezi din Lyon, care vor fi foarte atenţi cu el. Prea atenţi dacă ar fi să-l credem… De aceea îi şi propune unuia dintre camarazi să facă un schimb de locuinţă:

— Sunt într-un infern – geme el –, gazdele mele nu mă lasă nici să intru în casă, nici să ies din casă fără să nu mă copleşească cu atenţiile. Nu pot să fiu singur niciun moment.

— Ce aş mai vrea să fiu în locul tău…

— Dacă-i aşa, să schimbăm

Se mută la doamna Yves Blanc. Este bolnav cât şade acolo. Din fericire, o domnişoară Agier veghează asupra lui. Restabilit, cum nimic nu se mai opune plecării sale, părăseşte Valence la 31 august, nu fără a-şi fi luat rămas

bun de la domnişoara Bou.

— Dumneavoastră şi tatăl meu vă aflaţi aici – îi spune el ducându-şi mâna la inimă – În acest loc, amintirile nu-şi schimbă garnizoana.

A doua zi, la 1 septembrie, tânărul ofiţer trece prin Aix, unde îi îmbrăţişează pe unchiul Fesch şi pe fratele său Joseph. De acolo ajunge la Marsilia, unde stă în Piaţa Augustinilor, la negustorul Allard, şi de unde ia corabia de cursă care îl va duce, la 15 septembrie, până la Ajaccio.

Ce fericire pentru Letiţia să-l strângă în braţe pe dragul şi „micuţul ei Nabulio", îmbrăcat în frumoasa sa uniformă albastră căptuşită cu roşu! Este primul corsican devenit ofiţer al regelui! Face cunoştinţă cu fraţii săi născuţi în timpul lungii sale absenţe: Paolina sau Paoletta – viitoarea principesă Pauline, Maria Annonciata sau Carolina, care va deveni Caroline regina Neapolelui, şi Girolamo – Jerôme –, care n-are decât doi ani şi va fi rege al Westfaliei.

Îşi găseşte familia la fel de francofobă ca el şi întregul clan e cuprins de o adevărată ură împotriva „ocupaţiei franceze". În acest timp, domnul locotenent-secund descoperă o Corsică care îi apare cu atât mai săracă şi mai înapoiată cu cât acum cunoaşte mai multe oraşe din Franţa. Străbate toată insula îmbrăcat ca oamenii de prin partea locului şi cutreieră împreună cu ţăranii hăţişurile. Dar îi socoteşte prea supuşi, acceptând colonizarea franceză cu o resemnare care 51 dezamăgeşte oarecum.

— Din acest moment – îi va povesti el lui Alexandre des Mazis – am început să fiu dezamăgit în privinţa dragostei de libertate pe care credeam c-am s-o găsesc în inimile corsicanilor.

Când nu hoinăreşte prin coclauri, continuă să citească cu nesaţ toate cărţile care îi cad în mână. Citeşte cu glas tare din Rousseau, Montesquieu, Montaigne, Corneille, Racine sau Voltaire. În mica lui bibliotecă stau alături, traduse în franceză, operele lui Plutarh, Platon, Cicero, Cornelius Nepos, Tit Liviu, Tacit.

În acest timp, familia din strada Malerba are de făcut faţă unor lipsuri vecine cu mizeria. Toate afacerile întreprinse de Charles n-au lăsat, la moartea sa, decât datorii. Letiţia dă în grija lui Naooleone apărarea intereselor familiei. Este vorba, înainte de toate, de a obţine o despăgubire de trei mii cincizeci de livre pentru altoirea plantaţiei de duzi de la Milelli, o casă de ţară a familiei Buonaparte. Pe dată, tânărul ofiţer colindă birourile şi semnează o petiţie după alta. Desigur, există unchiul, arhidiaconul Lucien, care ar putea ajuta clanul, dar, fiind de o zgârcenie rară, arhidiaconul refuză să facă chiar cele câteva reparaţii necesare pentru ca această casă de la Milelli să devină locuibilă.

— Bani – declară el nepotului său – ştii bine că nu mai am. Expediţiile tatălui tău nu mi-au mai lăsat nimic.

Buonaparte trebuie să ceară, prin scrisoare, doctorului Tissot o consultaţie pentru unchiul său – acesta suferă mai ales de faptul că are şaptezeci şi nouă de ani – şi schiţează un portret colorat al bătrânului: „Cum n-a fost aproape niciodată bolnav în cursul vieţii, nu voi spune, ca Fontenelle, că avea cele două mari calităţi pentru a trăi: corp bun şi inimă rea; cred totuşi că, fiind înclinat spre egoism, a fost într-o situaţie fericită, care nu l-a obligat s-o folosească cu toată puterea sa”.

Doctorul Tissot nu reuşi nici să redea tinereţea bătrânului unchi, nici să vindece „inima lui cea rea”… Punga arhidiaconului rămâne legată la gură, iar situaţia familiei devine catastrofală.

De aceea, Buonaparte cere, „pentru restabilirea sănătăţii sale11, o prelungire de concediu „de cinci luni şi jumătate începând de la 16 mai 1787, cu leafă, având în vedere că este lipsit de avere şi că are de făcut un tratament costisitor41. Cererea îi este aprobată. În vremea aceea, ofiţerii erau tot atât. de des pe la casele lor ca şi pe la unităţile lor…

Trec săptămâni, apoi luni. Intendentul insulei Corsica opune forţa inerţiei ori de câte ori i se vorbeşte de plata unor despăgubiri. Desigur, trebuie să se meargă la

Versailles sau la Paris pentru rezolvare! La 12 septembrie 1787, după un an petrecut în Corsica, Napoleone părăseşte Ajaccio. El nu se grăbeşte pe drum, căci soseşte la Paris abia în 9 noiembrie şi trage la „Hotelul Cherbourg14, strada Four Saint-Honoré. Hotelul era ţinut de un domn Vedrine, care îi dă ofiţerului camera nr. 9, situată la etajul al treilea. Casa a fost dărâmată, dar Lenotre a mai putut urca scara, „sărăcăcios luminată, pe un puţ de aerisire, săpat între patru pereţi negri, în care dădeau ferestre înguste44.

Pe vremea aceea, tânărul locotenent-secund, cu faţa imberbă, brăzdată de riduri timpurii, cu haina fluturând pe trupu-i slăbit, putea fi văzut la orele mesei mergând spre birtul din strada Valois cu firma „La trei hotare44, dacă nu cumva se ducea să cineze cu cinci sau şase sous porţia într-un alt birt mizer, situat în pasajul Petits Peres. Stânjenit de modesta notă de plată pe care trebuie s-o achite, înveleşte bănuţii în ea şi îi predă la casă fără să scoată o vorbă.

În afara orelor de masă şi a vizitelor sale la ministere, unde face petiţii peste petiţii pentru duzii şi pepinierele mamei sale, nu iese decât puţin din casă şi scrie. Între altele întocmeşte un proiect de roman a cărui acţiune se desfăşoară în Corsica:

„De-abia am ajuns la vârsta aurorei pasiunilor – declară el –, şi am şi început să mânuiesc pensula istoriei... Dar poate că, pentru genul de scrieri pe care le compun, este cea mai bună stare a sufletului şi a spiritului... Venalitatea vârstei virile nu-mi va murdări pana, nu respir decât adevărul...44

La căderea nopţii, tânărul locotenent merge să facă câţiva paşi, ca să se destindă, în grădinile de la Palais-Royal, care se găsesc în imediată apropiere. Într-o seară, joi 22 noiembrie, sub arcadele luminate va întâlni o femeie care îl va iniţia... Avea s-o povestească el însuşi – şi aici trebuie să-i dăm lui cuvântul:

„Ieşeam de la Théâtre des Italiens şi mă plimbam cu paşi mari prin aleile parcului de la Palais-Royal. Sufletul

meu, agitat de sentimentele viguroase care îl caracterizează, mă făcea să suport frigul cu indiferenţă, dar, când imaginaţia s-a răcit, am simţit rigorile sezonului şi m-am îndreptat spre galerii. Eram în pragul acelor porţi de fier când privirile mele întâlniră o persoană de sex feminin. Ora, silueta ei, marea ei tinereţe m-au făcut să nu mă îndoiesc că ar fi prostituată. Am privit-o; s-a oprit, nu cu acel aer provocator (ca celelalte), dar cu un aer care convenea perfect figurii sale. Această privire m-a frapat. Timiditatea ei m-a încurajat şi i-am vorbit, eu, care, pătruns mai mult decât oricine de caracterul odios al meseriei ei, m-am simţit întotdeauna murdărit chiar de o simplă privire... Dar tenul ei palid, aspectul ei fragil, glasul ei domol nu m-au făcut niciun moment să ezit. Ori, mi-am zis, este o persoană care îmi va fi utilă la observaţia pe care vreau s-o fac, ori nu-i decât o toantă.

— O să răciţi – i-am spus –, cum de v-aţi hotărât să vă plimbaţi acum pe alei?

— Vai, domnule! Trag şi eu speranţă. Trebuie să-mi termin seara.

Indiferenţa cu care a pronunţat aceste cuvinte, flegmatismul acestui răspuns m-au cucerit şi am luat-o de braţ.

— S-ar părea că aveţi o constituţie foarte slabă. Mă mir că nu v-aţi săturat de meseria asta.

— Oh, Doamne! Trebuie să fac ceva.

— Asta-i adevărat, dar nu există o meserie mai potrivită cu sănătatea dumneavoastră?

— Nu, domnule, trebuie să trăiesc!

Am fost încântat. Am văzut că îmi răspundea cel puţin, izbândă care nu încoronase niciuna din tentativele făcute de mine până atunci.

— Se vede că sunteţi dintr-o regiune nordică, căci înfruntaţi frigul.

— Sunt din Nantes, din Bretania.

— Cunosc regiunea... Trebuie, domnişoară, să-mi faceţi plăcerea să-mi povestiţi cum v-aţi pierdut fecioria...

— Un ofiţer mi-a luat-o.

— Şi vă pare rău?

— O, da, vă asigur. (Vocea ei căpăta inflexiuni calde, duioase, cum nu băgasem de seamă să fi avut până atunci.) Vă asigur. Sora mea este acum bine aranjată. De ce să nu fi ajuns şi eu ca ea?

— Cum aţi venit la Paris?

— Ofiţerul care m-a necinstit m-a părăsit. îl urăsc. A trebuit să fug de indignarea mamei. Am întâlnit un al doilea, care m-a adus la Paris, m-a părăsit, şi apoi i-a luat locul un al treilea, cu care am trăit trei ani, până de curând. Deşi francez, a trebuit să plece în interes de serviciu la Londra, unde a rămas… Hai să mergem la dumneata.

— Şi ce o să facem acolo?

— Hai să mergem, o să ne încălzim, o să-ţi satisfaci plăcerea”.

Buonaparte n-a povestit urmarea. Ne putem închipui că, atunci când prostituata a intrat în camera nr. 9 de la „Hotelul Cherbourg” şi a întrebat, după obicei, cum se numeşte clientul ei, a fost destul de mirată auzindu-l spunând: Napollione.

*

* * *

Între timp, treburile lui Buonaparte tot nu se rezolvau şi el se vede constrâns să mai ceară o prelungire de şase luni a concediului său. Aceasta îi este acordată, până la 1 iunie 1788, şi, de vreme ce n-a putut obţine nimic la Paris, se hotărăşte să se întoarcă în Corsica.

Familia lui continuă să trăiască într-o mare lipsă de bani. Letiţia, care mai are patru copii de crescut lângă ea şi suportă şi cheltuielile pentru Joseph, plecat la Universitatea din Pisa, şi cele pentru Lucien, care urmează seminarul la Aix, face minuni de economie în gospodărie. Napoleon va spune mai târziu, de altfel nu fără mândrie: „Principiul era de a nu cheltui”. *La Madre* ia asupră-şi toate muncile din gospodărie, iar banii nu-i ies din buzunar decât pentru ceea ce este absolut indispensabil: cafeaua, zahărul sau orezul, pe care eşti oricum nevoit să le

cumperi la băcan. Pentru rest, se trăieşte din produsele proprietăţii. Familia Buonaparte poseda o moară cu privilegiu, la care toţi sătenii vin să macine plătind uium. Aveau de asemenea un cuptor, pentru folosirea căruia sătenii plăteau „cu peşte”. Vinul venea de la vie, brânza de la capre, carnea de la firava turmă. „Nu se cumpărau prăjituri – va preciza împăratul –, lumea s-ar fi uitat urât. Familia îşi făcea un punct de onoare din a nu fi cumpărat niciodată nici pâine, nici vin, nici untdelemn41. Dintre toate fructele, micul ofiţer preferă cireşile de Genova: „Mi se pare că n-am mâncat niciodată ceva atât de bun”.

Recucerit de ţara sa, Franţa continuă să-i pară „străinătatea”. Trebuind să meargă la Bastia pentru a obţine plata unor sume datorate mamei sale, întâlneşte câţiva ofiţeri din regimentul său, care are acum un batalion detaşat în Corsica. Aversiunea sa pentru „invadatorii patriei lui” îi uluieşte.

— Aţi folosit vreodată sabia dumneavoastră împotriva reprezentantului regelui? – este întrebat.

El nu răspunde nimic... Şi această tăcere foarte grăitoare le pare camarazilor lui o confirmare. Ei găsesc spiritul lui Napoleone „atât de uscat şi de sentenţios pentru un tânăr de vârsta lui”, încât unul dintre ei va declara: „Nu mi-a trecut niciodată prin gând să mi-l fac prieten”, înfăţişarea lui Buonaparte nu le este agreabilă, iar caracterul său cu atât mai puţin...

După douăzeci de luni de concediu prelungit, locotenentul Buonaparte se întoarce la regimentul de la Fere, aflat acum în garnizoană în fortăreaţa Auxonne. Locotenentul-secund este mai sărac ca oricând, căci încearcă să trimită în fiecare lună mamei sale câţiva ludovici. Pentru a cheltui mai puţin, închiriază camera cea mai modestă pe care a putut-o găsi în pavilionul sudic, unde locuiesc ofiţerii subalterni. După camera nr. 16, pe scara 1, va ocupa camera nr. 10, pe scara 3, mobilată „cu un pat cu coloane, cu saltea de paie, cu bară pentru draperie”, câteva scaune de paie, un fotoliu vechi şi o măsuţă. Sunt numai două prosoape în cameră şi un singur

rând de cearşafuri. În zilele noastre, cei patru pereţi ai odăii au fost declaraţi „monument istoric”.

Plata mesei, pe care o ia cu des Mazis la birtaşul Dumont, pune mereu probleme grele. Masa se serveşte la ora trei. Să se aşeze la masă la oră fixă, să comande felurile şi mai ales să consacre mai mult de zece minute unui prânz, asta este prea mult pentru Buonaparte. Adesea, când nu mai are bani de loc, se mulţumeşte să prânzească cu câţiva soli un terci de mălai, pe care îl pregăteşte o ţărancă din partea locului. Dimineaţa, o bucată de pâine îi ajunge. Trebuie, totuşi, să se îmbrace decent şi s-a găsit această notă a domnului Riaute, croitor:

„Debit, domnul de Buonaparte:

făcut pantaloni scurţi de postav două izmene… făcut redingotă albastră… bordură…

Foloseşte toate orele sale libere ca să muncească pe nerăsuflate, dornic să recupereze numeroasele luni de concediu. În afara sarcinilor sale militare şi a lucrărilor tehnice, pentru care face mult mai mult decât i se cere, îşi foloseşte timpul de odihnă scriind o *Istorie a lor sâcâi* şi o *Dizertaţie despre autoritatea regală*, în care se poate citi această frază, care nu e lipsită de umor când se ştie ce a urmat:

„Nu există decât foarte puţini regi care să nu merite să fie detronaţi”.

S-a mai păstrat un *Dialog despre dragoste*, sentiment pe care îl consideră „dăunător societăţii”. În câteva luni citeşte pe nerăsuflate, comentându-le şi analizându-le, mai mult de 30 de volume: lucrări de istorie, veche şi clasică, tratate de economie şi de politică, pe care le ia cu împrumut sau – zi binecuvântată – le poate câteodată cumpăra. De aceea, şederea lui la Auxonne va avea o importanţă deosebită pentru formarea sa, pentru gusturile şi ideile sale. „Ca să nu contrastez cu camarazii mei – va povesti el –, trăiam ca un urs, întotdeauna singur în cămăruţa mea, cu cărţile mele, singurii mei prieteni… Când, după o abstinenţă serioasă, adunam doi scuzi de şase livre, mă duceam cu o bucurie copilărească la

prăvălia librarului care locuia lângă episcopie. Adesea comiteam păcatul invidiei când mă preumblam printre rafturile lui cu cărţi. Le dădeam târcoale cu multă vreme înainte ca punga mea să-mi permită să cumpăr. Acestea au fost bucuriile şi destrăbălările din tinereţea mea”.

Una din rarele sale distracţii va fi să facă, împreună cu des Mazis, o călătorie pe jos până spre Creusot. După câteva ore de umblet, Buonaparte, cu picioarele băşicate, declară că nu mai poate face niciun pas. Aşa că cei doi tineri se hotărăsc să închirieze nişte cai. La Chagny petrec o seară foarte plăcută în familia unui fost coleg al lui Napoleon de la Brienne, unde sunt foarte bine primiţi. Lui Buonaparte îi plăcea să-şi amintească de această călătorie sentimentală; a fost chiar tentat s-o descrie în stilul lui Sterne. Ajuns împărat şi plimbându-se într-o zi cu des Mazis în parcul de la Sain-Cloud, i-a zis:

— Avem o datorie, des Mazis.

Vechiul camarad al lui Buonaparte a încercat să-şi amintească, dar degeaba.

— Vă amintiţi – a continuat împăratul – că înainte de a sosi la Creusot am intrat la un bărbier? Rămăsese să plătim la întoarcere, dar am luat-o pe alt drum şi nu ne-am achitat datoria.

Se afirmă că Napoleon a căutat să-l regăsească pe bărbier, dar acesta murise, iar familia plecase fără a lăsa vreo adresă.

În ianuarie 1789, râul Saone se revarsă la Auxonne şi Napoleone se îmbolnăveşte de malarie, pe care o atribuie acestei inundaţii. „Regiunea aceasta – îi scrie el mamei sale – este foarte nesănătoasă din pricina bălţilor care o înconjură şi a deselor revărsări ale râului, care umplu şanţul cu o apă exalând o duhoare oribilă”. Oraşul este într-adevăr încercuit de ape mai mult sau mai puţin stătătoare, dar în realitate tânărul ofiţer suferă încă din vara trecută de accese de febră, datorate, probabil, subalimentării şi surmenajului. El o confirmă într-o scrisoare către un prieten: „Mă culc la 10 seara şi mă scol la 4 dimineaţa... Mănânc numai o dată pe zi, ceea ce îmi

prieşte grozav”. Totuşi, nu o duce bine şi munceşte, într-adevăr, cu o râvnă care îi sperie pe puţinii lui prieteni.

Pe un camarad, Bussy, care locuieşte deasupra lui, la apucat „pofta funestă” de a cânta la corn. Îl asurzeşte atâta pe Buonaparte, încât acesta nu mai poate lucra. Cei doi ofiţeri se întâlnesc într-o zi pe scară şi Buonaparte îi spune:

— Dragul meu, te oboseşti foarte tare cu cornul dumitale.

— Ba nu, de fel!

— Atunci să ştii că-i oboseşti tare pe ceilalţi!

— Îmi pare rău!

— Ai face mai bine să mergi să cânţi la corn mai departe.

— Sunt stăpân în camera mea.

— S-ar putea ca cineva să-ţi dea oarecare îndoieli în privinţa asta!

— Nu cred că ar putea cineva să fie atât de îndrăzneţ…

Duelul, totuşi, nu avu loc; consiliul camarazilor a examinat chestiunea şi a hotărât că pe viitor „unul va merge să cânte la corn mai departe, iar celălalt va fi mai răbdător

Douăzeci şi cinci de ani mai târziu, în cursul campaniei din Franţa, Napoleon îl va reîntâlni pe Bussy într-un mic sat din Aisne. Nu se mai văzuseră de atunci. Bussy, întors din emigraţie, rămăsese pe moşia lui.

— Hei, Bussy – îl va întreba împăratul –, tot mai cânţi la corn?

— Da, sire, şi tot atât de fals.

A doua zi îl va conduce pe Napoleon pe câmpul de bătaie de la Craonne. Napoleon îl va numi colonel şi Bussy va urma statul-major îmbrăcat în civil, deoarece nu va mai avea timp să-şi comande o uniformă. Soldaţii din gardă îl vor numi *ţivilul împăratului*. Acest „ţi*vil*” nu-l va părăsi pe Napoleon decât a doua zi după abdicare.

*

* * *

— În acea vreme, arta militară era revoluţionată de noile teorii tactice ale contelui de Guilbert – rapiditate, surprinderea inamicului, superioritatea numerică într-un punct dinainte prevăzut –, care aveau să-l seducă pe Buonaparte şi să aibă o influenţă hotărâtoare asupra strategiei imperiale.

Rolul artileriei a devenit primordial şi a cunoscut o evoluţie importantă. În legătură cu aceasta, generalul Jean-Pierre du Teii, comandantul şcolii de artilerie şi al fortăreţei Auxonne, impresionat de inteligenţa locotenentului Buonaparte, îl numeşte membru al unei comisii însărcinate să studieze „lansarea de bombe cu tunul”. Napoleone este cel mai tânăr şi singurul locotenent-secund care participă la această comisie. Domnul de Lombard, profesor de matematici la Şcoala de artilerie din Auxone, este uimit de ştiinţa acestui ofiţeraş pirpiriu, care nu a împlinit încă 20 de ani. Desigur, releveele nu sunt făcute de el. „Nu se pricepea de loc la aşa ceva – ne relatează des Mazis – Le executa un sergent. El le semna. El afirma că, oricât s-ar strădui, nu poate nici să tragă linii drepte, nici să scrie frumos”. Dar rapoartele sunt scrise în întregime de mâna lui, iar după ce le-a citit, generalul du Teii exclamă:

— Hotărât lucru, acest ofiţer va ocupa cu timpul unul din primele locuri în Corpul regal de artilerie!

Stima de care se bucură depăşeşte zidurile cazărmii. De 1 ianuarie 1789, femeia care făcea curăţenie la el „îi urează să ajungă general”. Iar Buonaparte i-ar fi răspuns cu un suspin:

— General? General! Vai, biata mea Tereza, aş fi foarte bucuros să ajung maior. Nici n-aş cere mai mult!

Curând du Teii îi dă două sute de soldaţi în subordine şi îl însărcinează să construiască la poligon „mai multe lucrări care cer calcule importante11. „Această extraordinară dovadă de bunăvoinţă – îi va scrie cu orgoliu Buonaparte unchiului său Fesh – i-a cam iritat împotriva mea pe căpitani, care pretind că este o nedreptate faţă de ei să fie însărcinat un locotenent cu o lucrare atât de

importantă... Şi colegii mei sunt cam invidioşi, dar toate acestea or să treacă”.

Mai târziu, mult mai târziu – pe patul său de moarte –, el va scrie următoarele rânduri în al patrulea codicil al testamentului său: „Fiului sau nepotului baronului du Teii, general de artilerie, fost senior de Saint-Andre, care a comandat înainte de revoluţie şcoala din Auxonne, îi lăsăm moştenire suma de o sută de mii de franci drept recunoştinţă pentru grija pe care vrednicul general ne-a purtat-o când ne aflam sub ordinele sale”.

Să ai douăzeci de ani şi să trăieşti în 1789! Poate fi ceva mai însufleţitor? Totuşi, deocamdată, Buonaparte are rolul de a reprima agitaţia născândă... şi în Burgundia această agitaţie începe, bineînţeles, cu o afacere de vin. Mănăstirea Câteaux cultivă celebrele vii de la Clos-Vougeot. Deoarece libertatea este la ordinea zilei, călugării cer ca o parte din preţioasa recoltă – datorită muncii lor şi rezervată, în vremea aceea, câtorva privilegiaţi – să le fie atribuită. Stareţul refuză, călugării se revoltă şi stareţul cheamă trupele în ajutorul său. Buonaparte, care se afla cu detaşamentul lui la Seurre – locuieşte în strada Oies, astăzi Dulac –, se duce la faţa locului şi, din proprie iniţiativă, dă dreptate şefului congregaţiei, poruncind să fie arestaţi călugării cei mai agitaţi, pe care îi şi încarcerează.

La Paris, revoluţia, cucerind Bastilia, începe să pregătească terenul pentru viitorul împărat. „Egalitatea, care avea să mă ridice, m-a sedus44, va spune el... Libertatea însă nu i se părea seducătoare decât în cazul în care putea fi pusă în slujba ţării sale, „ocupată44 de francezi.

Deocamdată – îi scrie el la 15 iulie arhidiaconului Lucien –, ştirile pe care le primeşte de la Paris îi par „ciudate şi destul de îngrijorătoare44. El dezaprobă dezordinea. Ca soldat disciplinat, nu admite insurecţia, mai ales când are loc în armată. Asistă cu amărăciune la revolta tunarilor din regimentul de la Fere. Ei au venit să pretindă economiile făcute din alocaţiile atribuite regimentului, şi baronul du Teii a trebuit să se înţeleagă cu

conducătorii rebeliunii. Dar epocile tulburi, efervescenţele populare nu dăunează avansării: „Revoluţiile – scrie el – reprezintă un moment prielnic pentru militarii care au minte şi curaj44.

Deşi nu apreciază răzmeriţele şi aprobă represiunile, este totuşi de acord cu transformarea Statelor generale în Adunare naţională. Nu şi-a putut ascunde bucuria la aflarea hotărârilor luate în deliranta noapte de 4 august: abolirea privilegiilor, care anulează în acelaşi timp decretul dat de ministrul de război – contele de Ségur – în 1780, decret care interzicea oamenilor de rând cariera armelor şi care limita accesul „micii nobilimi44 la gradele ofiţereşti inferioare. Aşadar, toate speranţele îi sunt acum permise „micului nobi144 Buonaparte, dar el nu se gândeşte de fel să facă carieră în Franţa. Nu are decât Corsica în cap şi, de cum îşi poate lua al doilea concediu semestrial, anunţă că pleacă la Ajaccio.

La 12 septembrie 1789 trece prin Valence şi se întâlneşte cu vechi prieteni, printre care abatele de Tardivon, care i-ar fi spus zâmbind:

— După felul cum se desfăşoară lucrurile, fiecare poate deveni rege la rândul său; dacă veţi deveni rege, domnule de Buonaparte, împăcaţi-vă cu religia creştină, o să vă prindă bine.

*

* * *

Napoleone se întoarce pentru a treia oară în insula sa.

Va sta aici 15 luni. Afară de Marie-Anne, rămasă la Şcoala de la Saint-Cyr, toată familia este acum reunită. Joseph a fost primit avocat, dar Lucien şi Louis sunt fără ocupaţie. Toată lumea este neliniştită şi aşteaptă evenimentele pe care, fără îndoială, revoluţia le va declanşa.

În insulă au şi izbucnit tulburări. Opinia corsicanilor este împărţită. Există trei tendinţe: partidul regalist – cel al guvernului şi al administraţiei franceze –, partidul naţional – credincios lui Pasquale Paoli, despre care se

speră că se va întoarce din exil, din Anglia – şi, în sfârşit, partidul popular – mâine republican, având în frunte pe Salicetti. Aceştia sunt pentru anexarea definitivă a Corsicii la Franţa. Membrii acestui partid au înţeles că începe o eră nouă. Napoleone consideră şi el că libertatea insulei nu se va putea dezvolta în afara Franţei noi şi, înăbuşindu-şi „paolismul”, se raliază la punctul de vedere al „avansaţilor1. Va încerca să risipească înapoierea apatică a compatrioţilor săi.

— Cum – explică el –, când peste tot în Franţa se formează gărzile naţionale, Corsica nici nu încearcă măcar să organizeze una! Când peste tot cocarda tricoloră a înlocuit culorile vechii puteri, trupele pe care le întâlnim mai poartă încă cocarda albă! Când, în vederea noilor alegeri, peste tot alegătorii Franţei se întrunesc sau se constituie în cluburi şi în comitete, Corsica rămâne inertă, sub jugul administratorilor săi din Ajaccio!

Joseph a fost numit comisar al comitetului „Celor treizeci şi şase”, în timp ce Napoleone nutreşte dorinţa tainică de a lua comanda miliţiilor comunale – dorinţă care, după cum se ştie, nu avea să se împlinească. Între timp, Buttafuoco – reprezentant al nobilimii corsicane în Statele generale – cere cumnatului său, generalul Gaffori, să facă puţină ordine în Ajaccio, prea solicitat, după părerea sa, de partidul lui Salicetti, „această inovaţie nesănătoasă14, cum numeşte el opiniile republicanilor. Este interzisă crearea Comitetului central, iar la căderea serii Napoleone Buonaparte convoacă populaţia în biserica Sfântul Francisc pentru a-i citi această adresă pe care o va trimite Adunării naţionale:

— Noi am pierdut, domnilor, totul pierzând libertatea şi nu am găsit decât înjosire şi tiranie în titlul de compatrioţi ai dumneavoastră. Un popor imens aşteaptă fericirea de la dumneavoastră. Facem parte din acest popor. Suntem mai umiliţi decât el. Aruncaţi-vă o privire asupra noastră sau pierim…

La 5 noiembrie 1789, Napoleone se află la Bastia pentru a conferi cu ofiţerii municipali asupra oportunităţii

formării unei gărzi naţionale, când izbucnesc tulburările – după modelul zilelor de la Paris, care, cu o lună în urmă, făcuseră din Ludovic al XVI-lea prizonierul revoluţiei. Trupele guvernamentale primesc ordinul să atace pe insurgenţi în oraş. Încăierarea degenerează, trupa trage şi locuitorii din Bastia năvălesc în citadelă pentru a o jefui.

În urma acestor incidente, patrioţii trimit o scrisoare deputaţilor corsicani din Adunarea naţională, cerând „să fie guvernaţi de aceeaşi constituţie ca francezii44. La Constituantă emoţia este mare când se află de această anomalie, pe care ea nu o cunoştea, şi reprezentanţii hotărăsc ca de acum înainte Corsica să facă parte din „Imperiul francez44. La această ştire, inima adepţilor lui Saâicetti şi ai lui Cesari din Ajaccio se umple de bucurie. Buonaparte îşi pavoazează casa părintească cu o banderolă pe care scrie „*Trăiască naţiunea*! *Trăiască Paoli*! *Trăiască Mirabe.au*!”

Este fericit. Participă apoi activ la alegerile municipale. Printre noii aleşi, primarul este o rudă a familiei Buonaparte. Unul dintre cei mai buni prieteni ai lui, Jean-Jeroine Levie, e de asemenea ales consilier, iar Joseph este numit ofiţer municipal. Napoleone vede viitorul în roz. Rămâne, totuşi, o necunoscută: care va fi atitudinea lui Paoli, a cărui întoarcere în lor sica se anunţă pe curând?

Pe când se mai afla la Auxonne, Buonaparte îi scrisese lui Paoli, refugiat la Londra: „Treizeci de mii de francezi azvârliţi în coastele noastre, înecând tronul libertăţii în valuri de sânge, acesta a fost spectacolul odios care mi-a izbit mai întâi privirea. Strigătul muribundului, gemetele asupritului, lacrimile de desperare au înconjurat leagănul meu de la naştere. Aţi părăsit insula noastră şi odată cu dumneavoastră a dispărut şi speranţa de fericire: sclavia a fost preţul supunerii noastre. Striviţi sub întreitul lanţ al soldatului, al legislatorului şi al perceptorului de impozite, compatrioţii noştri trăiesc dispreţuiţi.

Permiteţi-mi, generale, să vă prezint omagiile familiei mele. Ah! De ce n-aş spune ale compatrioţilor mei? Ei

suspină amintindu-şi de vremea când speraseră să obţină libertatea. Mama mea, doamna Letiţia, mi-a dat în grijă, mai ales, să vă amintesc de anii petrecuţi la Corte…”

Pasquale Paoli n-a răspuns niciodată la această scrisoare. Pentru el, acest „mic locotenent44 nu este decât un „intrigant44 sau un „zvăpăiat44… Napoleone nu i-a luat-o în nume de rău şi, la 17 iulie 1790, se bucură aflând de sosirea lui Paoli, pe care îl crede prieten al clanului Buonaparte. Îşi închipuie chiar că *La Madre* l-ar fi iubit cândva pe Babbo.

— Acum, când totul a trecut de mult – i-a spus el într-un rând Letiţiei –, recunoaşteţi că a fost ceva între voi!

— O, nu – va răspunde ea – Dacă ar fi fost ceva, ar fi fost cu sora mea; dar noi, noi femeile, ştiam că el nu *putea nimic*…

Napoleone îl întâlneşte pe bătrânul şef corsican la Ponte-Nuovo. Întâlnirea îl decepţionează pe tânărul Buonaparte. Paoli este gras, alb şi arată mai curând a englez decât a corsican. Pe lângă aceasta, nu este de fel partizan al revoluţiei franceze. Babbo profită, totuşi, de împrejurări pentru a face să fie ales la Orezza – în prezenţa lui Buonaparte – comandant al miliţiilor corsicane şi preşedinte al directoratului departamentului.

Napoleone continuă să aibă încredere în el şi continuă să-i dovedească zelul său. La 6 ianuarie 1791 asistă la prima şedinţă a clubului „Globo patriottico44 – devotat lui

Rabbo. Aici este atacat îndeosebi contele Buttafuoco. Ţinând cu încăpăţânare la privilegiile sale – spre a-l scuza se poate spune că el este unul din puţinii nobili autentici ai insulei –, Buttafuoco, după cum s-a văzut, este ostil tuturor ideilor noi. A îndrăznit să-l trateze pe Paoli de „şarlatan politic”. La şedinţă, locotenentul Napoleone, total inconştient, îl va acuza pe generalul Buttafuoco „de a fi intrat în slujba Franţei” şi chiar de a nu fi decât „prepusul unui satrap” – e vorba de Ludovic al XVI-lea, care îi acordase o bursă de studii cadetului Buonaparte!… Napoleone este însărcinat să redacteze o scrisoare

adresată lui Buttafuoco, exprimând reprobarea „patrioţilor corsicani”. Două săptămâni mai târziu o va scrie, pe când locuia la casa de la ţară a familiei, la Milelli:

„Cum? Inima dumneavoastră nu a fost oare mişcată la vederea stâncilor, copacilor, caselor, peisajelor martore ale jocurilor copilăriei dumneavoastră? De când v-aţi născut, patria v-a purtat la sânul ei, v-a hrănit cu roadele ei. Când aţi ajuns la vârsta matură, şi-a pus speranţa în dumneavoastră, v-a onorat cu încrederea sa, v-a spus: «Vezi, fiul meu, vezi starea de mizerie în care m-a adus nedreptatea oamenilor, zboară, fiule, zboară la Versailles, luminează-l pe marele rege, înlătură-i bănuielile, cere-i prietenia sa»”.

„Satrapul” devenise între timp „marele rege”!

Buonaparte se agită, ia cuvântul, semnează petiţii, afirmă că populaţia Corsicii este victima „persecuţiilor” şi că insula este „stropită cu sângele martirilor ei”. În sfârşit, uitând că tatăl său a fost unul din pionierii colaborării cu regatul, el demască „acele suflete josnice care s-au aruncat primele în braţele francezilor”. Văzând toate acestea, comandantul garnizoanei din Ajaecio, domnul de la Ferandiere, amintind că Napoleon şi Marie-Anne au fost crescuţi în şcolile regale şi că mama lor s-a „bucurat de numeroase binefaceri”, scrie, şi pe drept cuvânt, ministrului de război:

„Ar fi mai bine ca locotenentul Buonaparte să stea la unitatea lui, căci aici instigă într-una...”

CORSICAN SAU FRANCEZ?

COMPATRIOŢII MEI APĂSAŢI

DE LANŢURI ŞI CARE SĂRUTA TREMURÂND

MINA CARE-I ASUPREŞTE...

BuOnaparte

La finele lunii ianuarie 1791, concediul locotenentului-secund Buonaparte expirase de un trimestru. Va trebui să se întoarcă la garnizoana sa dacă nu vrea să fie considerat dezertor sau emigrat. Pentru a o ajuta pe doamna Letiţia, îl ia cu sine pe tânărul său frate Luigi – Louis, în vârstă de doisprezece ani şi jumătate.

Louis s-a hotărât – fără entuziasm, de altfel – să îmbrăţişeze cariera armelor şi Napoleone urmează să-i asigure întreţinerea şi educaţia.

La 10 februarie, cei doi fraţi sosesc la Auxonne şi se instalează în două cămăruţe luate cu chirie la domnul Bauffre, în strada Vauban. De a doua zi, Buonaparte îl prezintă pe Louis camarazilor săi de regiment.

— Iată – le spune el cu acea „simplicitate” care constituia un semn de bonton al epocii – un tânăr care vine să observe o naţiune ce tinde să se distrugă sau să se regenereze.

A evoluat către tendinţele no: admiră „soldaţii patrioţi” şi stigmatizează „ofiţerii aristocraţi”, dar nu se miră din cale afară când vede că femeile sunt „peste tot regaliste”, pentru că „libertatea este o femeie mai frumoasă, care le eclipsează…”

Pentru tânărul ofiţer, economia este la ordinea zilei: Louis constituie pentru el o povară grea. Este obligat să renunţe şi mai mult decât înainte la tot ce nu este strict (necesar şi să-şi reducă şi mai mult hrana. Seara, sub pretext că trebuie să-i poarte de grijă şi să-i dea lecţii fratelui său, evită cheltuielile unor eventuale ieşiri în oraş şi din nou „îşi zăvorăşte uşa, ca să nu i se cunoască sărăcia”… Trebuiau să trăiască amândoi din trei franci şi cinci centime pe zi! Li se întâmplă să ia câte o masă la birtaşul Goguet – firma lui, împodobită cu sticle şi pahare, s-a păstrat –, dar de cele mai multe ori mănâncă în cameră. Napoleone pune singur oala de supă la foc şi o supraveghează în timp ce lucrează b Câteodată, când Napoleone scapă mai devreme de la serviciu, cei doi fraţi pleacă la plimbare să bea un pahar de lapte într-una din fermele din jurul oraşului sau intră într-o cafenea numită astăzi „Cafe Bonaparte”.

În micul muzeu napoleonian din Auxonne se găseşte

O fisă de fildeş; pe ea este gravat cu neîndemânare un nume: Manesca Pillet. Este numele unei fete care i-a plăcut domnului locotenent-secund… I-a cerut mina, dar

1 s-a dat a înţelege că Manesca Pillet spera la ceva

mai bun! Buonaparte a fost, zice-se, foarte mâhnit.

— Dragostea mă face să-mi pierd minţile – oftă el –, şi asta pentru totdeauna, căci asemenea boală nu se vindecă…

Napoleone, care a dat tipografului Jean-Baptiste Joly din Dole să-i tipărească *Scrisoare către Buttajuoco* – s-a şi dus pe jos până acolo pentru a face corecturile –, îi trimite câteva exemplare lui Paoli. „Scrisoarea – îi răspunde acesta – ar fi avut un efect mai mare dacă ar fi dovedit mai puţină parţialitate”. Napoleone l-a mai rugat pe Babbo să-i trimită documente care să-i permită să

1 Câteva surveniri emoţionante, masa modestă şi cele două scaune care au servit viitorului împărat şi celui ce avea să fie într-o zi rege al Olandei, sunt păstrate la muzeul din Auxonne.

scrie o *Istorie a Corsicii*. O nouă decepţie la primirea răspunsului: „Istoria – declară sec Paoli – nu se scrie în anii tinereţii1.

În vremea aceea, Buonaparte merge de mai multe ori la Nuits, pentru a-l regăsi acolo pe vechiul său prieten de la Brienne, Le Lieur de Ville-sur-Arce, detaşat în acest oraş sub ordinele căpitanului Gassendi. Aceste legături îi prilejuiesc întâlnirea, la camaradul său, cu câţiva nobili din împrejurimi, şi discuţiile care au loc între ei şi „patriotul Buonaparte” devin curând furtunoase. Iată-l devenit mai sociabil, şi lui des Mazis, care se miră şi totodată se bucură văzându-l mai puţin sălbatic, îi răspunde:

— Nu ajunge să-i cunoşti pe oameni din cărţi; ca să-i studiezi, trebuie să trăieşti cu ei.

Este, de asemenea, invitat la supeurile doamnei Marcy, care primeşte toată aristocraţia din canton, deşi nu este decât soţia unui negustor de vinuri. Dar au o avere frumoasă, ceea ce compensează lipsa de nobleţe, cu atât mai mult cu cât doamna Marcy are „cele mai frumoase maniere”. Pe scurt, „este ducesa din partea locului”, cum va spune mai târziu Napoleon.

Într-o seară – după cum va mărturisi el –, când nimerise în acest „adevărat viespar” regalist, a trebuit „să

combată aprig”. Când, în toiul discuţiilor, s-a anunţat sosirea primarului din Nuits… „am crezut că este un ajutor pe care cerul mi-l trimitea în acest moment de criză – va povesti Napoleone –, dar el se dovedi mai rău decât toţi ceilalţi. îl văd şi acum pe blestematul ăsta, înţolit de sărbătoare, umflat în haina lui stacojie: era un ticălos. Din fericire, generozitatea gazdei – poate o secretă simpatie de opinii – m-a salvat. Ea a parat continuu, cu prezenţă de spirit, loviturile care ar fi putut să mă atingă şi a fost tot timpul pavăza graţioasă de care armele adversarilor, atunci când se loveau, îşi pierdeau din putere; în sfârşit m-a ferit de orice rană şi amintirea plăcută a ajutorului pe care mi l-a dat în acest soi de încăierare mi-a rămas întipărită pentru totdeauna”.

Câteodată iese în lume împreună cu fratele său Louis, de care începe să fie foarte mândru: „A ajuns să aibă un oarecare aer franţuzesc, specific, vioi – va spune Napoleone –, când intră într-o societate salută cu graţie şi pune întrebările uzuale cu o seriozitate şi demnitate de parcă ar avea 30 de ani”.

De la începutul lunii aprilie 1791, noi regulamente intră în vigoare în armată. Regimentul de la Fere nu mai poartă decât un număr. A devenit Regimentul 1 artilerie, dar Buonaparte va trebui să-l părăsească. Pe ziua de 1 iunie este afectat Regimentului 4 artilerie, cantonat la Valence. Este ridicat la gradul de prim-locotenent şi primeşte o soldă de 100 de livre în loc de 93…

Două săptămâni mai târziu o porneşte din nou la drum – de data aceasta cu Louis – pe valea fluviului Rhône.

*

* * *

La Valence, „prim-locotenentul” regăseşte cu plăcere pe ospitaliera domnişoară Bou, care îl va scuti pe tânărul ofiţer de grijile gospodăreşti în legătură cu Louis. În timp ce Buonaparte îşi întâlneşte camarazii şi ia cu ei masa la „Trei porumbei”, în strada Perollerie, viitorul rege al Olandei este servit de domnişoara Bou în bucătăria cafenelei. Băiatul – abia a împlinit 13 ani – a primit de la

colonel autorizaţia să poarte uniforma regimentului, dar fără epoleţi. Un mic galon de argint îl deosebeşte de soldaţi – denumiţi acum tunari, în timp ce ofiţerii inferiori au devenit, de la 1 aprilie, subofiţeri. „Louis era foarte frumos! – va povesti Napoleon.

— Toate femeile îl giurgiuleau. Într-o zi a pierdut patru franci la cărţi. Eu nu-i dădeam decât şase franci pe lună pentru micile cheltuieli. L-am sfătuit să-i spună gazdei:

— Doamnă, vreţi să joc pe jumătate cu dumneavoastră?

Ea a consimţit. Din ziua aceea, el câştiga regulat treizeci, patruzeci de sous. Se ştia că ea trişa...”

Cei doi fraţi mergeau cu plăcere să bea din când în când câteva ceşti de cafea la o cofetăreasă care îi servea pe credit. Ajuns împărat, Napoleon va spune odată vechiului său camarad Montalivet:

— Mă tem, dragul meu, că nu am plătit chiar toate ceştile de cafea pe care le-am băut la ea; iată cincizeci de ludovici pe care te rog să-i transmiţi din partea mea.

70

I

Buonaparte bate din nou drumurile spre librăria de la „Maison des Tetes”. Acolo găseşte gazetele din Paris... gazete care miros a praf de puşcă. Află astfel – cu mânie – de fuga familiei regale. Această fugă va da naştere partidului republican, pe care tânărul ofiţer îl declară atunci „imposibil în Franţafă. Câteva zile mai târziu – la 3 iulie –, douăzeci şi trei de societăţi populare, venind din Ardèche, din Drome şi din Isere, s-au reunit la Valence pentru a adopta o atitudine comună în urma arestării regelui la Varennes şi a întoarcerii sale la Paris. Napoleone, membru al Societăţii amicilor Constituţiei, societate locală, fără îndoială mai mult sau mai puţin sub influenţă masonică, asistă la această întrunire şi se revoltă împotriva lui Bouille, pe care îl tratează de „general infam” şi de „complice la răpirea lui Ludovic al XVI-lea” – aceasta fiind, după cum se ştie, formula găsită spontan, pentru a

nu i se imputa regelui greşeala de a fi abandonat naţiunea. Iată-l pe tânărul locotenent foarte exaltat acum de ideile noi: „Să dormi cu creierul plin de problemele statului şi cu inima emoţionată de persoane pe care le stimezi şi pe care regreţi sincer că le-ai părăsit, iată o voluptate pe care numai inimile mari o cunosc”...

Un eveniment important în viaţa viitorului şef de stat: la 14 iulie 1791, pe Câmpul lui Marte din Auxonne, el depune *jurământul civic* „faţă de Naţiune, de Lege şi de Rege”. El îmbrăţişează acum, fără să mai şovăie, cauza revoluţiei. „Până atunci – va mărturisi el –, dacă aş fi primit ordinul să întorc tunurile mele împotriva poporului, nu mă îndoiesc că obiceiul, prejudecata, educaţia, numele regelui m-ar fi făcut să dau ascultare ordinului. Dar jurământul naţional odată prestat, s-a terminat, n-aş mai fi cunoscut decât naţiunea. Înclinaţiile mele naturale se găseau atunci în armonie cu îndatoririle mele şi toată metafizica Adunării li se potrivea de minune”.

Mai mulţi dintre camarazii săi nu-i împărtăşeau părerile şi se gândeau să emigreze.

— A emigra – le declara Napoleone, exaltându-se la această idee – înseamnă a goli provinciile de nobilimea lor. Înseamnă mai ales o aventură periculoasă, pe care nu veţi întârzia s-o regretaţi.

Academia din Lyon iniţiază un concurs pentru un discurs. Tema: *Determinarea adevărurilor şi a sentimentelor care trebuie indicate în primul rând oamenilor pentru fericirea lor*. Napoleone se hotărăşte să se prezinte la concurs şi se aşterne zelos pe treabă. „Secretul fericirii – scrie el – rezidă, înainte de toate, în curajul, în forţa pe care se bazează virtutea. Energia este viaţa sufletului ca principal resort al raţiunii. Omul puternic este bun. Numai cel slab este rău. Tatăl îi spune fiului său: «Fii bărbat, dar fii cu adevărat bărbat»”.

El scrie şi aceste rânduri cu privire la „tirani”:

„Aceşti parveniţi ambiţioşi pot face binele. Oare există ceva mai consolator pentru raţiune decât de a putea spune: «Am asigurat fericirea a o sută de familii, m-am

agitat, dar statul merge mai bine, concetăţenii mei vor trăi liniştiţi datorită neliniştii mele, sunt fericiţi datorită perplexităţilor mele, veseli prin tristeţea mea?» „Se mai găseşte în textul lui această frază profetică: „Oamenii de geniu sunt meteorii destinaţi să ardă pentru a lumina secolul lor".

Din păcate, numeroase pasaje sunt scrise într-un stil penibil de bombastic. De altfel, manuscrisul său – care poartă numărul 15 – va fi declarat de juriu „sub mediocru"…

Şeful său, colonelul de Campagnol, n-a vrut să acorde un nou concediu semestrial locotenentului Buonaparte, care a abuzat într-adevăr de concedii şi permisii! Circulă zvonuri de război – în care Napoleone nu crede de fel –, iar colonelul doreşte să-şi aibă oamenii în jurul lui. Buonaparte ar vrea să fie în Corsica în momentul alegerilor pentru a putea susţine candidatura fratelui său Joseph, pe care ar fi bucuros să-l ştie făcând parte din noua adunare locală. De aceea, sperând ca astfel să-şi atingă scopul, pleacă în Isere, la castelul Pommiers, reşedinţa generalului du Teii, fostul său comandant din Auxonne, recent promovat inspector general al artileriei. Napoleone îi expune cazul său cu atâta ardoare, încât domnul du Teii, mai înţelegător decât domnul de Campagnol, acordă bucuros o permisie de trei luni tânărului ofiţer. După plecarea lui Buonaparte îi va spune, se pare, fiicei sale:

— Iată un om cu mari mijloace care va face să se vorbească de el.

Înainte de plecarea sa la Ajaccio, Napoleone trece prin Grenoble – unde ar fi locuit la „Hotelul celor trei Delfini", strada Montorge –, după aceea la Tain, lângă Tournon, pentru a ajuta acolo – *manu militari* – la instalarea noului preot constituţional. Operaţie delicată, care s-a desfăşurat însă fără prea mari dificultăţi. Într-o şaretă a unui oarecare domn Olive, locotenentul va face ultimele patru leghe şi jumătate care îl despart de Valence.

*

* * *

La începutul lunii septembrie 1791 soseşte în Corsica, la timp pentru a fi de faţă, la 15 octombrie, la moartea unchiului Lucien, care îi lasă cumnatei sale şi nepoţilor o avere destul de frumoasă, ascunsă în saltea. De altfel, comoara a fost găsită cu greu… Dacă ar fi să-i dăm crezare lui Joseph, arhidiaconul ar fi spus înainte de a muri viitorului împărat:

— Tu, Napoleone, vei ajunge om mare.

Desigur că el a pronunţat *Napollione*… şi, de altfel, cu această ortografie moştenitorul va semna actul în faţa notarului.

Situaţia din insulă nu-i de fel strălucită… Eliberaţi de revoluţie – precizează un raport oficial –, corsicanii s-au pomenit, fără niciun fel de instrucţiune prealabilă, împuterniciţi cu dreptul de a se administra. După ce au izgonit, din resentiment şi din spirit naţional, pe toţi funcţionarii francezi, puterea a încăput pe mâinile şefilor de familii, care, săraci, avizi, neexperimentaţi, au comis multe erori sau greşeli şi le-au ţinut ascunse pe cât au putut, din teamă şi din vanitate…”

După decretul din 12 august 1791, în Corsica au putut fi formate patru batalioane ale gărzii naţionale. Acum Napoleone se va ambiţiona să ajungă la gradul de adjutant-major al unui batalion de voluntari – funcţie rezervată militarilor de carieră. Unul din verii săi îndepărtaţi, generalul Rossi, transmite cererea sa ministrului de război. Acesta – contele de Narbonne – îşi dă consimţământul, dar o lege din 3 februarie 1792 hotărăşte că ofiţerii folosiţi în batalioanele de voluntari – de orice armă ar fi – vor trebui să se întoarcă la unităţile lor cel târziu la 1 aprilie viitor. Numai locotenent-coloneii sunt exceptaţi de la această măsură. Buonaparte, care, în treacăt fie spus, ar fi trebuit să fie înapoi la Valence la 1 ianuarie, hotărăşte, totuşi, să obţină acest grad şi-şi pune candidatura. Are drept concurenţi pe Perraldi şi pe Pozzo di Borgo, ambii susţinuţi de Paoli.

Datorită moştenirii lăsate de arhidiacon, Buonaparte

îşi duce campania electorală cu o înverşunare extraordinară şi fără să se uite la bani.

— Mai bine să nu faci nimic decât să faci lucrurile pe jumătate, exclamă el.

Vrea neapărat să-şi atingă ţinta, ţese intrigi, se agită, mobilizează clanul, îl domină fără să admită nici cea mai mică contradicţie şi se înfurie până şi „în faţa celei mai slabe rezistenţe44 opuse de vreunul din ai săi. Se dedă la manevre electorale care-i miră pe cei ce nu cunosc bine caracterul aprins, pasionat şi intransigent al alegătorilor din insula Frumuseţii... El o proclamă – şi este sincer: adversarii săi sunt tirani! Casa Buonaparte serveşte de loc de întrunire pentru toţi partizanii săi. Napoleone are casă deschisă, îi primeşte pe ţărani, şi aceştia – principalul său sprijin – au ocupat toată locuinţa, comportându-se în strada Malerba ca într-o ţară cucerită. Letiţia vede cu spaimă topindu-se mica avere lăsată de arhidiacon.

— Sunt aproape de fundul pungii – declară ea fiului ei –, în afară doar dacă am vinde ceva sau am lua nişte bani cu împrumut...

Şi cum Buonaparte caută s-o liniştească, ea îi explică:

— O, Napoleone, nu de sărăcie mi-e teamă, ci de ruşine.

Doi comisari trimişi pentru a controla operaţiile de vot locuiesc, unul, Grimaldi, la familia Buonaparte, celălalt, Muraţi, la adversarul Perraldi. Napoleone nu şovăie; în ajunul alegerilor, el organizează literalmente „răpirea44 de către partizanii săi a comisarului Muraţi şi îl instalează tot în *la Casa*.

— Am vrut – îi explică tânărul ofiţer cu o rea-credinţă dezarmantă – să vă simţiţi bine, liber, complet liber. Nu eraţi liber la Perraldi. Aici sunteţi la dumneavoastră acasă. Nimeni nu vă va vorbi despre obiectul misiunii dumneavoastră. De altfel, sunteţi liber să mergeţi la oricine veţi vrea.

În 28 martie au loc alegerile în biserica mănăstirii Saint-François. După o şedinţă furtunoasă, Quenza este ales prim locotenent-colonel şi Napoleone Buonaparte

locotenent-colonel secund. După cum este lesne de bănuit, alegerile n-au liniştit nicidecum spiritele. Toată insula este pradă tulburărilor. Noua lege referitoare la constituţia civilă a clerului a făcut să explodeze mânia locuitorilor din Ajaccio. Oraşul este împărţit într-o puzderie de păreri contradictorii, care de care mai confuze. Toţi se înfruntă: ţărani şi orăşeni, paolişti şi antipaolişti, francofili şi francofobi, batalionul de voluntari şi soldaţii armatei regulate. Iar Buonaparte singur strigă mai tare decât toţi ceilalţi laolaltă.

O săptămână mai târziu, în ziua de Paşti – 8 aprilie –, un preot care n-a depus jurământ republicii oficiază slujba la mănăstirea Saint-François. Pentru mulţi, aceasta constituie un act de provocare şi astfel ia foc pulberea! O adevărată insurecţie izbucneşte pe străzile oraşului Ajaccio. Insurgenţii se bat „cu stiletele”. Buonaparte – „pentru a restabili ordinea”, afirmă el – vrea să poruncească toboşarilor să dea alarma. Ofiţerul de serviciu refuză această „măsură de prudenţă”, care ar fi scos şi mai multă lume pe străzi. Se strigă: alegerile au fost – bineînţeles! – falsificate. Se afirmă:

— *Napoleone a causa di tutto*! 1

Curge sânge. În faţa casei Ternano, în apropiere de catedrală, Buonaparte îl vede căzând lângă el pe locotenentul Rocca della Sera, ucis de „cetăţeni”. El însuşi şi „statul său major” trebuie să se refugieze în seminar pentru a scăpa, totodată, de paolişti şi – să nu-ţi vină să crezi! – de soldaţii armatei regulate!

Domnul locotenent-colonel al gărzii naţionale corsicane a uitat cu totul că este locotenent în Regimentul 4 artilerie! El o uită în asemenea măsură, încât aţâţă mulţimea ca să provoace o răscoală populară şi să cucerească citadela ocupată de trupele franceze…

Totuşi – el repetă acest lucru –, n-are decât un scop: pacea! Ceea ce nu-l va împiedica să încerce să se instaleze, în cursul nopţii, în casa Benielli, poziţie strategică dominând întregul oraş. În aceeaşi seară dictează un raport destinat comisarilor Directoratului – Pietri şi Arrighi

– şi îi cheamă în ajutor, încercând, totodată, să-şi

1 *Napoleon e pricina tuturor*! (în limba italiană în original).

— *Nota* trad.

justifice acţiunea. Chestiunea este atât de încâlcită, încât trebuie să-i dăm lui cuvântul: „Peste tot au fost atacaţi ofiţerii şi soldaţii gărzii naţionale, peste tot au fost expuşi unor mari pericole, peste tot au fost defăimaţi… E neîndoios că este vorba de un complot ticluit, pus la cale de religie. Comandantul garnizoanei a refuzat să ne primească în citadelă. I-am propus să intrăm în citadelă dezarmaţi, i-am cerut muniţii, dar tot degeaba… Dezolarea noastră este extremă şi duşmanii noştri comuni trebuie să se bucure de suferinţele noastre. Trimiteţi-ne neîntârziat forţe considerabile… Focul se întinde în toate părţile…”

Focul pe care Buonaparte ins. uşi s-a străduit atât să-l aprindă!

La 11 aprilie continuă să-şi urmărească scopul: să ocupe citadela cu gărzile sale naţionale. Încalecă, îşi însufleţeşte miliţienii, îi repartizează cu pricepere în diferite posturi, apoi, în fruntea voluntarilor săi, încearcă în van să obţină deschiderea porţilor fortăreţei, ale cărei tunuri continuă să fie aţintite asupra oraşului. Încearcă, de asemenea fără succes, să-i facă pe soldaţii francezi din Regimentul 42 infanterie să dezerteze. A doua zi, Napoleone pune să se anunţe că, răspunzând chemării sale, cei doi comisari ai Directoratului departamentului vor sosi la Ajaccio pentru a arbitra diferendul. Buonaparte cere de îndată municipalităţii să obţină de la trupele regale retragerea tunurilor care ameninţă oraşul. Primarul acceptă să intervină, comandantul trupelor – colonelul Maillard – se înclină şi spiritele se liniştesc. De cum sosesc, Pietri şi Arrighi restabilesc ordinea, dispunând arestarea a treizeci şi patru de cetăţeni deosebit de înfierbântaţi din Ajaccio şi trimiţând batalionul de voluntari – cauza tuturor relelor – în garnizoană la Corte.

Datorită anarhiei care domneşte pe insulă, Buonaparte nu are neplăceri, deşi în mod normal se

cuvenea să fie trimis în faţa plutonului de execuţie. De altfel, colonelul Maillard înaintează un raport la Paris. Lajard, noul ministru de război, după ce a luat cunoştinţă de raport, răspunde că colonelul Quenza şi locotenent-colonelul Buonaparte au avut, desigur, o atitudine „infinit de reprobabilă. Nu se poate ascunde – continuă el – că ei au favorizat toate dezordinile trupei pe care o comandau. Dacă delictele comise de ei ar fi fost pur militare, n-aş fi ezitat să cer regelui ordine pentru a-i trimite pe cei doi ofiţeri în faţa unei curţi marţiale”. Din fericire, ministrul se mulţumeşte să trimită raportul Ministerului de Justiţie, unde, în acest ajun de cădere a regalităţii, spre norocul lui Buonaparte, va rămâne să zacă…

Devenit un fel de rebel, Napoleone riscă, totodată, să compară în faţa unei alte jurisdicţii, de data aceasta pentru dezertare. Într-adevăr, la 1 ianuarie trecut, la Valence, cu prilejul trecerii în revistă a regimentului său, prim-locotenentul Buonaparte a fost trecut ca „lipsă la apel nejustificată”. Napoleone este, aşadar, ameninţat să fie şters din cadrele armatei şi riscă să fie trecut pe lista emigraţilor.

„Se pare că trebuie să pleci urgent în Franţa”, l-a sfătuit Joseph. În consecinţă, Napoleone, părăsind fără scrupule batalionul său de voluntari corsicani, ia hotărârea să nu se întoarcă la Valence, unde ar risca să fie arestat, ci să se ducă la Paris. La minister vrea să-şi pledeze cauza şi, în acest scop, îşi face rost de o recomandare a lui Rossi. Este, totuşi, destul de neliniştit în ziua în care se îmbarcă pentru a se întoarce pe continent.

*

* * *

La 29 mai îi scrie lui Joseph: „Am sosit ieri. Deocamdată stau la hotelul unde locuiesc Pozzo di Borgo, Leonetti şi Perraldi, adică pe strada Royale, la «Hotelul Patrioţilor olandezi»”.

Oricât ar fi de „patriot”, chiar olandez, hotelierul e hotelier şi curând tânărul ofiţer constată „că plăteşte prea scump cazarea”. De aceea – anunţă el –, „azi sau mâine” va

schimba hotelul. „Parisul – mai adaugă el – este astăzi în cele mai mari convulsii. Este inundat de străini şi nemulţumiţii sunt foarte numeroşi. De trei nopţi în şir, oraşul rămâne luminat. A fost dublată garda naţională care rămânea la Tuilerii pentru a-l păzi pe rege…” şi urmează o ultimă recomandare: „Ţine-te bine de generalul Paoli. El poate tot şi este tot”.

În aceeaşi zi – şi aceasta constituie o primă lecţie pentru viitorul şef de stat –, el asistă la o şedinţă a Adunării legislative unde îl întâlneşte pe prietenul său Bourrienne – fostul coleg de la Brienne, venit să caute o slujbă la Ministerul Afacerilor Externe. Reiau relaţiile prieteneşti de parcă s-ar fi despărţit în ajun. Sunt ambii la fel de calici şi norocul pare să-şi fi întors faţa de la ei. Ce-i de făcut pentru a ieşi din acest marasm? Buonaparte ar vrea să se lanseze într-o „speculaţie utilă”. De ce, cu puţinii lor bani, n-ar închiria mai multe case aflate în construcţie pe strada Montholon pentru a le subînchiria apoi? Dar pretenţiile proprietarilor sunt exoi bitante şi, cum o va spune mai târziu viitorul împărat: „N-am avut cu ce”…

Din 30 mai cei doi prieteni se vor muta la „Hotelul Metz”, din strada Mail. Buonaparte ia masa în perioada aceea la un birtaş pe nume Justat, care, în ciuda scumpetei vieţii, nu-i ia decât şase sous de masă. Deşi nu ajunge să prevadă căderea regalităţii, el simte că se apropie mari frământări şi îi scrie fratelui său Joseph: „Nu te lăsa păcălit, trebuie să faci neapărat parte din Legislaţia următoare, dacă nu, eşti un prost… Partidele cele mai înverşunate trag de ţara asta în toate direcţiile. Este greu să prinzi firele atâtor partide diferite, nu ştiu ce-o să se întâmple, dar lucrurile iau o întorsătură cu adevărat revoluţionară”.

La 20 iunie, Buonaparte nu este departe de a şti „ce o să se întâmple”… în dimineaţa aceea, Bourrienne şi Buonaparte şi-au dat întâlnire la un restaurant din strada Saint-Honoré, nu departe de Palais-Royal. Ieşind din restaurant, văd venind dinspre hale şi îndreptându-se spre

Tuilerii o mulţime pe care Napoleon o apreciază la cinci-şase mii de oameni. „Erau zdrenţăroşi şi înarmaţi în mod caraghios – povesteşte Bourrienne –, vociferau, urlau cele mai grosolane provocări… Era, desigur, tot ceea ce populaţia mahalalelor avea mai josnic şi mai abject”.

— Să urmăm calicimea asta, îi spune Buonaparte amicului său.

Reuşesc să le-o ia înainte şi se opresc pe terasa de la malul apei. De acolo asistă la invadarea palatului de către poporul din mahalale. Buonaparte este cuprins de „uimire şi revoltă”. În ziua aceea, sentimentele sale înclină spre regalitate. „Nu-i venea să creadă că poate exista atâta slăbiciune şi răbdare – observa Bourrienne.

— Dar când regele s-a arătat la una din ferestrele care dădeau spre grădină, cu boneta roşie pe care un om din popor i-o pusese pe cap, Buonaparte nu-şi mai putu stăpâni indignarea11. Prietenul său îl aude strigând:

— Che coglione! Cum de a fost lăsată să intre calicimea asta? Trebuia să mature vreo patru-cinci sute dintre ei cu tunul şi restul ar mai fugi şi acum!

Doi gură-cască erau şi ei pe acolo la doi paşi; Napoleone se apropie de ei strigând:

— De-aş fi rege, lucrurile nu s-ar petrece aşa!

Unul din cei doi oameni este avocatul Lavaux. El va povesti mai târziu: fusese surprins „de tonul soldăţesc şi de tenul galben bilios41 al tânărului ofiţer, ai cărui ochi străluceau în mod ciudat.

Seara, în timpul cinei – plătită, ca de cele mai multe ori, de Bourrienne –, Buonaparte nu încetează să vorbească de spectacolul la care asistase. Această „insurecţie nereprimată14 îl scoate din sărite. „El prevedea şi descria cu perspicacitate întreaga ei desfăşurare…”

Două zile mai târziu îi va scrie fratelui său Joseph: „Regele s-a ţinut bine… Nu-i mai puţin adevărat că toate acestea sunt neconstituţionale şi reprezintă un exemplu foarte primejdios… Domnul de la Fayette, o mare parte a ofiţerilor din armată, toţi oamenii de treabă, miniştrii,

departamentul Parisului sunt de o parte; majoritatea Adunării, iacobinii şi plebea sunt de cealaltă parte… Iacobinii sunt nişte nebuni lipsiţi de bun simţ!…”

La 3 iulie, Napoleone va scrie din nou: „Când vezi toate acestea îndeaproape, trebuie să mărturiseşti că oamenii nu merită osteneala pe care ţi-o dai pentru a merita favoarea lor…11 Dar „rebelu111 şi „dezertoru111 Buonaparte avea, totuşi, cumplită nevoie de ei!… „Francezii – adaugă el – sunt un popor bătrân, fără coeziune. Fiecare îşi caută interesul şi vrea să parvină prin orori şi calomnii… Toate acestea distrug ambiţia…11 Nu pentru el şi ai săi, desigur! Tot în legătură cu crearea unei noi Adunări se gândeşte la fratele său mai mare, căci viitorul clanului este principala sa preocupare. Se îndoieşte însă că Joseph ar fi la înălţimea sarcinii sale. Într-adevăr, fratele lui i-a comunicat textul unui discurs pe care l-a anunţat la Ajaccio şi Buonaparte îi răspunde pe şleau: „Alergi după patos. Nu aşa se vorbeşte popoarelor41.

„Cei care sunt în frunte sunt nişte neisprăviţi1, îi scrisese el fratelui său… Totuşi, Servan îl reintegrează la 10 iulie pe prim-locotenentul Buonaparte în arma sa, şi acesta va fi unul din ultimele acte ale ministrului de război al lui Ludovic al XVI-lea. Mai mult încă, la 30 iulie, cu unsprezece zile înainte de căderea regalităţii, Lajard – acelaşi ministru care dorise să-l trimită în faţa curţii marţiale – îi acordă (desigur fără să-l fi citit) un brevet de căpitan datat din 6 februarie trecut, ceea ce îi va permite să încaseze din urmă o importantă restanţă de soldă. Aşa că, în timp ce se lupta la Ajaccio împotriva soldaţilor regelui Franţei, domnul de Buonaparte era plătit de însuşi regele… Numirea era semnată *Ludovic* – desigur, una dintre ultimele semnături date de nefericitul suveran – şi ea privea pe viitorul său succesor!

Buonaparte nu este degeaba fiul tatălui său: el a manevrat perfect prin birouri. Nu numai că nu este de fel pedepsit pentru că a luptat cu sabia în mână împotriva trupelor franceze, dar iată că mai e recompensat pentru că a fost absent nemotivat la 1 ianuarie trecut.

Oare îi va surâde, în sfârşit, norocul?

*

* * *

În zorii zilei de 10 august, de – cum aude clopotele sunând alarma, Napoleone coboară în goană scările hotelului său din strada Mail şi – cum îi va povesti mult mai târziu lui Las Cases – aleargă spre Carrousel, unde locuieşte fratele lui Bourrienne. În drum, în strada Petits-Champs, se ciocneşte de „un grup de oameni care plimbau un cap de om în vârful unei suliţe11. Găsind că Buonaparte „seamănă a domn11, ei se apropie de el pentru a-l obliga să strige: „*Trăiască naţiunea* „ceea ce am şi făcut fără să mă opun, cum e lesne de închipuit11.

Sosind la Carrousel, căpitanul Buonaparte vede palatul atacat de plebe. Dacă regele n-ar fi avut familia lângă el, poate că ar fi rămas în fruntea celor ce aveau să moară pentru dânsul. „Dacă Ludovic al XVI-lea s-ar fi arătat călare, victoria ar fi fost de partea lui11, îi va scrie în seara aceea Napoleone lui Joseph. Dar – aceştia sunt primii pas! spre eşafod – Ludovic al XVI-lea va prefera să urmeze sfatul lui Roederer şi să se refugieze – fără măreţie şi aproape înfricoşat – în sânul Adunării, al Adunării care avea să-l predea două zile mai târziu Comunei insurecţionale a Parisului.

În timp ce sunt aruncate pe fereastră trupurile elveţienilor din garda regală masacraţi, tânărul căpitan îndrăzneşte să intre în grădină. „Niciodată – va spune el –, niciunul din câmpurile mele de bătaie nu mi-a dat imaginea atâtor cadavre câte mi s-au arătat când am văzut mulţimea de elveţieni ucişi 14. În tot cursul vieţii sale, Napoleon va avea oroare de mulţimea dezlănţuită, aşa încât în faţa ei va pierde o parte din posibilităţile sale – la 19 brumar, între altele – şi va putea da chiar impresia – ca în 1814, pe drumurile din Provenţa – că cunoaşte şi el frica.

Pentru a vedea de unde bate vântul, intră în una din numeroasele cafenele care se înmulţiseră în jurul Adunării. Se poate închipui ce fierbere trebuie să fi domnit acolo în

acea zi încărcată de Istorie, în care murea monarhia, veche de atâtea secole. „Iritaţia44 împotriva curţii, care, cum se spunea, a tras asupra poporului, este extremă, „pe toate feţele se citeşte furia44. Faţa tânărului căpitan, care nu reflectă decât calm şi curiozitate, atrage priviri „ostile şi neîncrezătoare44. Acest necunoscut, cu aerul ciudat, cu privirea sumbră, umblând cu paşi mari, nu poate fi decât un suspect…

După înlăturarea regelui, aflând de apropiata numire a unei Convenţii, Buonaparte apreciază că fratele său nu are dreptul să lase să-i scape o asemenea ocazie: el trebuie să se prezinte la viitoarea adunare. Dar Joseph, singur în faţa adversarilor săi, nu va fi în stare să ducă la bun sfârşit campania sa – cel puţin aşa crede Napoleon. De aceea consideră din nou că prezenţa sa în Corsica este indispensabilă, aceasta într-un moment când „patria este în primejdie44, când frontierele Franţei sunt încălcate, iar duşmanii coalizaţi se îndreaptă asupra Parisului! Domnul de Buonaparte încă nu se consideră francez. Violenţa învingătorilor de la Tuilerii îl scârbeşte. Mişcarea revoluţionară nu-l interesează decât în măsura în care îi va permite să joace un rol în insula sa. Ambiţia lui nu depăşeşte încă parohia oraşului natal!

Dar poate el obţine un nou concediu când abia a fost graţiat pentru absenţele sale ilegale şi recent avansat, ce-i drept, de rege, la gradul de căpitan? La sfârşitul lunii august, Napoleon găseşte pretextul care-i va permite să se întoarcă la Ajaccio: se prezintă la şcoala de la Saint-Cyr, unde Marie-Anne nu mai poate sta, deoarece această „instituţie de aristocraţi trebuie să-şi închidă porţile. El cere primarului – pe nume Ambru – un certificat afirmând că pare „prudent ca această tânără domnişoară, obligată să se întoarcă în regiunea ei îndepărtată, să fie însoţită în timpul călătoriei de un membru al familiei”. Ba mai mult, căpitanul primeşte pentru lunga lui călătorie o sumă de 352 de livre – o livră de fiecare leghe de drum de la Versailles la Ajaccio.

În timpul şederii lor la Paris, la „Hotelul Metz” – până

să poată reţine două locuri în diligenţă –, ei sunt adesea treziţi pentru percheziţie. Datorită uniformei de comandant al gărzii naţionale, Napoaeone nu are prea mari neplăceri. Dar situaţia nu este aceeaşi pentru Marie-Anne.

— Unde-i e paşaportul? De unde vii?

— De la mănăstirea Saint-Louis de la Saint-Cyr.

— Eşti adică o „fostă”?

Înainte de plecare îşi duce sora, devenită aproape bigotă… la Operă.

— Am dus-o fără voia ei – va povesti el la Sfânta Elena –, pentru că eram tânăr atunci şi ocazia de a mă mai afla la Paris putea să nu se mai prezinte. Ea *îşi* închidea ochii, apoi, văzând lumea care era la Operă, până la urmă s-a lămurit. Nu era nici iadul, nici ceea ce îşi închipuise ea.

Ei părăsesc Parisul la 9 septembrie, o zi după masacrele care l-au scârbit. Hotărât lucru, el nu este de partea lor!

Pe tot parcursul drumului, această domnişoară ieşită din şcoala Saint-Louis, de la Saint-Cyr, face impresie proastă. Câteodată o glumă încheie interogatoriul:

— Sora ta!? Ha! Ha! Fie, dă-i drumul!

După ce au poposit la Marsilia mai mult de o lună, ei debarcă la Ajaccio abia în 15 octombrie. Câteva zile mai târziu, „locotenent-colonelul” Buonaparte ia comanda celor şase companii de voluntari care tot mai au reşedinţă forţată la Corte, dar speră să poată intra cât de curând în campanie. Într-adevăr, de la 20 aprilie 1791, Franţa este în război „împotriva regilor”. Ludovic al XVI-lea fiind închis la Temple, Consiliul executiv provizoriu a hotărât să opereze o diversiune împotriva regelui Victor-Amedeu de Savoia. În timp ce armata Alpilor va invada Piemontul, se va efectua o debarcare în Sardinia, unde se va găsi desigur grâu, vite şi vin. La 8 ianuarie 1793, expediţia comandată de amiralul Truguet părăseşte Ajaccio, îndreptându-se spre Cagliari. Dar Buonaparte nu face parte din această aventură şi este desperat. Falanga de infanterişti marsiliezi şi marinarii francezi s-au încăierat cu voluntarii corsicani, dintre care

un batalion este comandat de Napoleone. De aceea, autorităţile au găsit mai prudent să se lipsească de participarea locală şi numai trupele de linie au fost îmbarcate pentru expediţia din Sardinia.

Iar în acest timp, la Paris, în Piaţa Revoluţiei, capul lui Ludovic al XVI-lea se rostogoleşte pe eşafod…

Prima expediţie în Sardinia a fost un eşec. În februarie s-a încercat o a doua operaţie împotriva insulei Maddalena, poziţie-cheie a strâmtorii Bonifacio. De data aceasta, locotenent-colonelul Buonaparte face parte din unitatea de debarcare şi se află în fruntea a trei sute cincizeci de oameni, care compun cel de-al 11-lea batalion corsican. În subordinea lui este şi mica artilerie a „armatei”, comandată de un prieten şi agent al lui Paoli: Colonna Cesari.

În noaptea de 19 spre 20 februarie 1793, escadra de debarcare ridică ancora din Bonifacio, iar în zori se află în faţa insuliţei San Stefano, la intrarea în portul Maddalena. Vânturile sunt potrivnice şi expediţia se reîntoarce. Numai corveta „La Fauvette”, pe care se află Napoleone, va naviga în apropierea ţărmului, aşteptând un timp mai favorabil.

La 22 februarie, după două zile de rău de mare, locotenent-colonelul Buonaparte debarcă pe insula San Stefano. Sarzii se retrag. Atunci, viitorul împărat – el combate pentru prima dată duşmani ai Franţei – îşi propune să atace imediat Maddalena şi s-o cucerească, profitând de întunericul nopţii. Dar Colonna Cesari refuză… „S-a pierdut momentul favorabil, care în război – va observa Buonaparte – hotărăşte totul”.

Totuşi, a doua zi, toată insuliţa era în mâinile tânărului locotenent-colonel. Timp de două zile el bombardează, cu mica sa artilerie, Maddalena, apărată de cinci sute de miliţieni sarzi, şi, amintindu-şi de lecţiile primite la Brienne, reglează personal tirul tunurilor. Datorită preciziei tirului, panica devine generală în insulă. Curând, cele două mici forturi care protejează portul sunt reduse la tăcere. De nevoie, la 25 februarie, Colonna

Cesari acceptă planul lui Buonaparte: „La Fauvette” va crea o diversiune, încercând să debarce oameni pe coastă, în timp ce restul forţelor franceze va ataca satul şi cele două forturi mici.

Buonaparte preia conducerea debarcării.

Totul se petrece conform planului, până în momentul când combatanţii află că corveta face cale întoarsă. Echipajul ei refuză să debarce, cum fusese prevăzut! Un jandarm aflat la bord a fost ucis de o ghiulea sardă şi „La Fauvette” a hotărât să se retragă în larg şi să se întoarcă la San Stefano! Aceasta duce imediat la debandadă în rândurile „forţelor de debarcare”... şi, cu toată amărăciunea. Napoleone trebuie să-şi părăsească artileria – trei tunuri mici, care constituie astăzi principala podoabă a muzeului sard din oraşul vecin Alghero... A doua zi, voluntari corsicani şi grenadieri francezi evacuează şi San Stefano, iar flotila nu mai are decât să se întoarcă în Corsica. La 27, „corpul expediţionar”, învins aproape fără să fi luptat, debarca jalnic şi nemulţumit la Santa-Manza. Nu se ştie bine de ce echipajul vasului „La Fauvette” este foarte pornit împotriva tânărului locotenent-colonel şi vrea să-l asasineze... Reîntors teafăr la Bonifacio, Buonaparte e atât de descurajat, încât îşi lasă batalionul – hotărât lucru, asta pare să devină un obicei – şi, considerând prezenţa sa „inutilă”, după cum o declară din proprie iniţiativă colonelului său, se hotărăşte să plece la Ajaccio „cu scopul – pretinde el – de a-şi putea sfătui camarazii ce atitudine să ia”.

Ciudat soldat, într-adevăr...

Se pare că în martie 1793 Buonaparte ar fi avut întrevederea hotărâtoare cu Paoli la mănăstirea Merusaglia, în Rostino. Discuţia ar fi fost destul de violentă. Paoli a susţinut, într-adevăr, fără convingere cele două expediţii împotriva Sardiniei, şi Buonaparte, cu tot respectul pe care i-l poartă, i-a reproşat-o. Vizibil, inima lui Paoli este în altă parte. El spera că revoluţia va da Corsicn libertatea – şi, prin acest cuvânt de libertate, el înţelegea autonomia... Dar nu s-a întâmplat nimic în acest sens, şi

Babbo pare că vrea să joace acum pe cartea engleză. El încearcă să-l antreneze pe Buonaparte pe această cale.

— *Tu sei un uomo antico della Storia di Plutarco* *, îi spune el.

Dar Napoleone apără revoluţia şi Franţa, ale cărei idei, după cum spune el, le „respiră44 de-acum înainte.

Paoli cochetează tot mai mult cu Albionul şi, în consecinţă, este pus luna următoare „în afara legii” de către Convenţie, mai cu seamă în urma unui denunţ stângaci trimis de Lucien de la Toulon. I se cere lui Paoli să vină să se justifice la Paris. Ştirea soseşte în Corsica la 18 aprilie şi insula – după cum era de aşteptat – se va ridica în apărarea lui Babbo.

Desigur că nu aşa ar fi trebuit să se procedeze… şi Napoleone, vrând, cu toate acestea, să-l apere pe cel ce fusese zeul său – şi ale cărui sentimente, astăzi antifranceze, le cunoaşte totuşi –, scrie Convenţiei: „Decretul împotriva lui Paoli i-a mâhnit profund pe cetăţenii oraşului Ajaccio, deoarece, poruncind unui bătrân de peste 70 de ani, cu tot felul de infirmităţi, să se târască în faţa barei Convenţiei pentru a se justifica, el este confundat o clipă cu conspiratorul scelerat sau cu vinovatul ambiţios. De ce să fi fost Paoli conspirator? Pentru a se răzbuna cumva pe Bourboni, care îl obligaseră să plece în exil? Sau pentru a restabili aristocraţia nobiliară şi bisericească? Dar nu luptase el oare toată viaţa sa şi împotriva uneia şi a celeilalte? Oare pentru a da Corsica Angliei? Dar nu i-o refuzase oare el chiar Franţei, în ciuda ofertelor lui Choiseul, care nu s-ar fi zgârcit pentru aceasta nici la bani, nici la favoruri?”

Paoli nu-i va purta niciun fel de recunoştinţă apărătorului său. „Fiii lui Charles sunt aliaţi cu tâlharii din cluburi44, va afirma el şi va refuza să citească o scrisoare prietenească pe care i-o trimisese Lurien, exclamând: „Puţin îmi pasă de prietenia lui”.

Vendetta între Napoleone şi Paoli este deschisă, între timp, pentru ca demersul său pe lângă Convenţie să nu-l compromită ca partizan al politicii urmate de Paoli,

Buonaparte lansează către toţi corsicanii acest apel la uniune cu Franţa: „Cetăţeni, suntem ameninţaţi de un război civil şi extern. Oraşul nostru este, din nefericire, împărţit şi numai unirea ne poate salva… Toţi cetăţenii vor să moară republicani francezi. Ar fi frumos să manifestăm acest sentiment printr-un jurământ solemn, la o întrunire a tuturor cetăţenilor…”

Dar propunerea nu întâmpină succesul aşteptat. O confuzie cumplită domneşte în insulă. Paolişti, partizani ai independenţei şi francofili continuă să se înfrunte. Deocamdată, paoliştii sunt mai tari. Napoleone a ales de data aceasta cauza franceză. Cu ajutorul trupelor republicane încartiruite în capitala Corsicii, el încearcă, dar degeaba, să reia citadela oraşului Ajaccio, acum ocupată de paolişti.

Pentru aceştia, căpitanul Buonaparte a devenit duşmanul numărul unu.

La 29 aprilie, când face o vizită, aproape incognito, în insulele Sanguinare, e cât pe-aci să fie asasinat. Vrea să se refugieze la Corte, dar la 3 mai 1793 Napoleone trebuie să părăsească în fugă oraşul: paoliştii s-au aruncat asupra lui strigând:

— *A morte* îl *traditore de la patria*! *1* „Îl traditore”, pitit mai întâi într-o peşteră, ajunge după trei zile la Ajaccio, unde va reuşi să se ascundă la prietenul său Levie, într-o firidă a casei acestuia. Astfel va scăpa de o percheziţie efectuată de jandarmi, deveniţi şi ei partizanii lui Paoli şi, în consecinţă, antifrancezi.

La 8 mai, o gondolă aparţinând lui Illario Feliei îl va duce la Bastia, unde se va întâlni a doua zi cu comisarii Convenţiei Salicetti şi Lacombe-Saint Michel, trimişi amândoi în Corsica pentru a demasca jocul lui Paoli. Buonaparte îi pune la curent cu situaţia şi se hotărăşte ca trupele franceze să atace Ajaccio.[3]

La 23 mai, patru sute de oameni şi câteva, prea puţine, tunuri se îngrămădesc pe bricul „Le Hasard” şi pe

---

3 La moarte cu trădătorul de patrie! (în limba italiană în original). – Nota trad.

corveta „La Belette”. Chiar la ora la care cele două vase ies din Bastia, *la Casa* din strada Malerba este atacată de ţărani paolişti coborâţi din munţi. Casa este devastată şi în parte arsă, viile şi turmele familiei din împrejurimile oraşului, distruse. În unanimitate se votează o moţiune în care sunt ţintuiţi la stâlpul infamiei în faţa naţiunii „aceşti Buonaparte, născuţi în mlaştina despotismului şi crescuţi sub ochii şi pe socoteala unui paşă vicios...” Este vorba, după cum se poate ghici, de domnul de Marbeuf, care este stigmatizat în felul acesta!

La 31 mai 1793, corveta şi bricul ce transportă „expediţia” având în frunte pe cei doi comisari şi pe Joseph Buonaparte pătrund în golful Ajaccio, sub focul citadelei. Napoleone Buonaparte, îmbarcat pe un şebec precede flotila. Ajuns nu departe de Ajaccio, în dreptul turnului numit Capitello, el zăreşte pe mal un grup de refugiaţi, care, văzând steagul tricolor fluturând la pupă, fac semne desperate. împins de un fel de presentiment, Napoleone se apropie de coastă şi recunoaşte pe doamna Letiţia şi pe copiii ei. Au fost alungaţi din Ajaccio în 23 şi de atunci s-au refugiat în pădurici. La căderea nopţii, Buonaparte îi va îmbarca la bordul şebecului său, care va primi ordinul s-o transporte pe *la Madre* spre Calvi. Cât despre el, se va alătura trupelor care vor încerca o debarcare.

A doua zi, operaţia se termină cu un eşec. Numai 30 de republicani s-au raliat comisarilor Convenţiei. În 2 iunie, Buonaparte ajunge călare la Calvi şi hotărăşte să părăsească insula, pentru a se întoarce la regimentul său. În şapte ani şi jumătate de serviciu militar n-a fost prezent decât treizeci de luni la unitatea sa.

La 3 iunie, cu toţi ai săi, se îmbarcă pentru Totilon. Nu va mai revedea Corsica decât la întoarcerea din campania din Egipt.

De data aceasta – şi pentru totdeauna – Napoleone a ales Franţa.[4]

CĂPITANUL tun

---

4 Ambarcaţie cu trei catarge şi vîsle specifică Mediteranei. – Nota ţrad.

„Dacă am fi ingraţi
CU EL, ACEST OFIŢER AR
AVANSA SINGUR”.
Dugommier

Sosind la Toulon la 13 iunie 1793, Buonaparte îi instalează pe mama sa, pe Louis, Jérôme şi cele trei surori într-o căsuţă din târgul La Valette. Viitoarele principese Elisa şi Pauline se duc să-şi spele rufele la fântână, căci familia n-are pentru traiul ei sărăcăcios decât ajutoarele acordate refugiaţilor corsicani şi firava soldă a lui Napoleone. Din fericire, la începutul lunii următoare, nişte prieteni – familia Clary – găzduiesc familia Buonaparte la Marsilia, în timp ce tânărul căpitan se întoarce la regimentul său.

Datorită generalului Jean du Teii, fratele fostului comandant de la Auxonne, căpitanul Buonaparte nu este considerat dezertor şi este repartizat la compania a 12-a din Regimentul 4 artilerie, companie dislocată pe atunci la Nisa, făcând parte din acea armată a Alpilor căreia îi revenea misiunea de a face o diversiune, atacând Piemontul.

La 27 iulie îl regăsim la Avignon. La 28 primeşte ordinul să ocupe Beaucaire. Seara – o seară de târg –, ofiţerul cinează într-un han cu patru negustori, partizani ai federaţilor marsiliezi. Se vorbeşte despre măsurile luate şi aplicate de Carteaux pentru restabilirea ordinii în Provenţa.

— Iată ce înseamnă războiul civil – strigă tânărul căpitan –, oamenii se sfâşie, se detestă, se ucid fără să se cunoască.

Negustorii vorbesc de Carteaux ca de un asasin. Buonaparte îi ia apărarea – deşi abia îl cunoaşte –, amintind că generalul veghează scrupulos la respectarea „ordinii şi disciplinei”. La Saint-Esprit sau la Avignon „nu s-a luat niciun ac”. N-a băgat Carteaux la puşcărie un subofiţer fiindcă arestase un marsiliez fără a fi avut ordin pentru aceasta? Şi n-a încarcei’at un soldat pentru furt?

— Armata voastră de federaţi, dimpotrivă – exclamă

Buonaparte –, a ucis şi a asasinat mai mult de 30 de persoane, a violat casele familiilor şi a umplut închisorile de cetăţeni sub pretextul vag că ar fi tâlhari.

Fără îndoială, îi detestă la fel de mult şi acum pe aceşti „tâlhari”, dar pare să fi devenit un republican sincer… Şi cum să nu aprecieze „egalitatea iubită”, el, care în timpul „tiranilor” nu putea spera să treacă de gradul de comandant de batalion?

Întors acasă – locuieşte la farmacistul Renaudet –, scrie celebrul pamflet *Cina de la Beaucaire*, unde, pentru prima dată, se întrevăd în Buonaparte trăsăturile lui Bonaparte: „Nu vă speriaţi de armată – scrie el –, ea stimează Marsilia, pentru că ştie că niciun oraş n-a făcut atâtea sacrificii pentru stat… Scuturaţi jugul mănunchiului de aristocraţi care vă conduc, reveniţi la principii mai sănătoase şi nu veţi avea prieteni mai adevăraţi decât soldaţii… Ziceţi că urmaţi drapelul tricolor? Şi Paoli l-a arborat în Corsica, pentru a avea timpul să înşele poporul, să strivească adevăraţii prieteni ai libertăţii, pentru a-i putea antrena pe compatrioţii săi în proiecte ambiţioase şi criminale; după ce a arborat drapelul tricolor a pus să se tragă împotriva vaselor republicii, a izgonit trupele noastre din fortăreţe, le-a dezarmat pe cele pe care le-a prins acolo, a prădat depozitele, a devastat şi a confiscat bunurile familiilor celor mai avute, pentru că erau devotate unităţii republicii, şi a făcut în aşa fel încât să fie numit generalissim… şi, totuşi, a avut neruşinarea să-şi zică amic al Franţei şi bun republican… Batalioanele voastre sunt pline de asemenea oameni şi cauza voastră n-ar fi a lor dacă ar fi cea a republicii4.

Broşura va fi publicată, dar, mai târziu. primul consul va porunci să fie distruse toate exemplarele pe care poliţia va reuşi să le mai descopere…

*

* * *

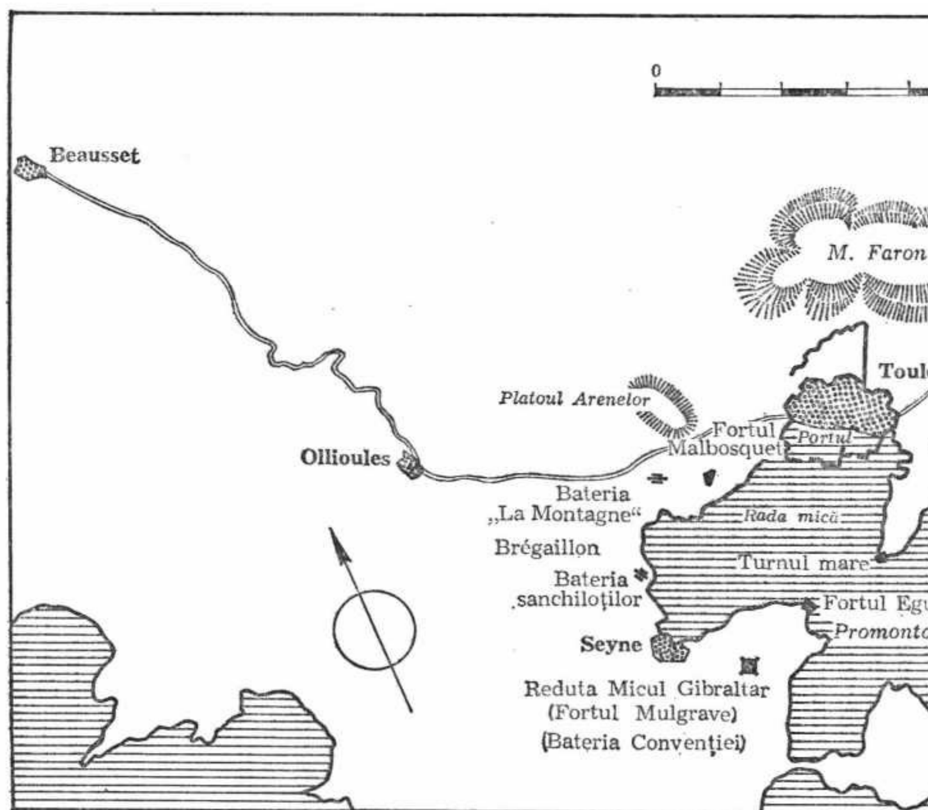
Marsilia este recucerită şi oraşul este „înecat în sânge44. Datorită lui Georges Roux, ştim astăzi că Napoleon a făcut parte din trupele însărcinate cu cumplita

represiune, pentru că s-a găsit ordinul său de cazare „*la cetăţeanul Chauvet, strada Rarneau, casa nr. 1, în spatele* teatrului El locuieşte acolo de la 23 august până la plecarea lui la Nisa. Într-adevăr, la 15 septembrie primeşte ordinul să se prezinte la armata din Italia, pentru a organiza acolo transportul prafului de puşcă. Trecând prin localitatea Beausset – la 17 km de Toulon –, el îl întâlneşte pe Salicetti, cu care a făcut „campania44 de la Ajaccio în mai anul trecut. Reprezentantul este aici în misiune împreună cu colegul său de la Convenţie, Gasparin. Republica încearcă să recucerească Toulonul, care, la 28 august, „ameninţat cu execuţia44 de către Convenţie, a preferat să deschidă porţile englezilor şi spaniolilor.

Bonaparte soseşte la timp:

Artileria de asediu nu mai are şef, căci comandantul ei, şeful de batalion Dommartin, a fost grav rănit cu prilejul cuceririi localităţii Ollioules. Salicetti îi preţuieşte mult pe fraţii Buonaparte, căci i-a văzut la treabă. Pe de altă parte, tânărul ofiţer, foarte prevenitor, îi „face curte44. Aşa fiind, reprezentantul apreciază că”. norocul l-a servit de minune44. El oferă „căpitanului instruit Buonaparte44 comanda artileriei de asediu a oraşului Toulon. Astfel va suna ora norocului pentru viitorul împărat.

La 17 septembrie, proaspătul comandant al artileriei se prezintă la cartierul general, la Ollioules, unde face cunoştinţă cu scandalagiul de Carteaux, fost pictor, fost jandarm trecut la dragoni şi care, într-o seară de râs



coală, şi-a adunat stelele de general de pe stradă. Umblă fălos, „aurit din cap până-n picioare 4. *Căpitanul instruit* Buonaparte se apropie de el şi-i raportează că a fost numit să conducă, sub ordinele sale, operaţiile de artilerie.

— E cu totul inutil – îi răspunde generalul sanchilot, răsucindu-şi mustaţa –, nu mai avem nevoie de nimic pentru a cuceri Toulonul. Totuşi, fiţi binevenit. Veţi împărţi cu noi gloria de a arde mâine oraşul fără să vă fi obosit.

Până una alta îl invită să „împartă14 cu el cina. În jurul mesei iau loc treizeci de persoane, dar numai generalul este „servit ca un principe44. Restul comesenilor nu mănâncă, ceea ce, în acele timpuri de egalitate – cum va povesti Napoleon mai târziu –, îi pare straniu noului venit, care începe să regrete că i-a luat apărarea acestui caraghios zilele trecute, la Beaucaire.

A doua zi dimineaţă, Carteaux îl ia cu el pe Buonaparte într-o cabrioletă, „ca să meargă să admire – declară el – pregătirile de ofensivă44. Se opresc pe înălţimile care domină de departe rada portului. Escadra engleză ocupă rada mare şi cea mică şi, după cum va preciza Marmont, „completează cu focul său acest vast şi magnific ansamblu de apărare44. împotriva unui astfel de complex de fortificaţii, bine apărate de o armată, s-a hotărât Carteaux să-şi încerce „incapacitatea şi ignoranţa sa completă, dar încrezătoare44. Sunt acolo câteva tunuri, vag protejate de nişte „grămezi de pământ44. Generalul, rezemat cu un braţ de coama calului său, un animal splendid, provenit din grajdul prinţului de Conde, cu celălalt braţ sprijinit de sabie – „atitudine luată parcă anume pentru a fi redată într-un tablou44, îşi va aminti Bonaparte mai târziu –, se adresează aghiotantului său:

— Dupas – întreabă el cu mândrie –, astea sunt bateriile noastre?

— Da, domnule general!

— Şi parcul nostru de artilerie?

— Acolo, la câţiva paşi.

— Şi ghiulelele noastre înroşite?

— În fortificaţiile de alături, două companii le înroşesc de azi dimineaţă.

— Dar cum vom transporta noi aceste ghiulele înroşite la foc?

Generalul şi aghiotantul său nu reuşesc să rezolve această problemă delicată şi sfârşesc prin a-l întreba pe „ofiţerul de artilerie dacă, pe baza cunoştinţelor sale, n-ar putea găsi o soluţie la această problemă”.

Buonaparte crede întâi că este vorba de o glumă, dar cei doi ofiţeri par cât se poate de serioşi, aşa încât, cu toate menajamentele şi gravitatea posibilă, el încearcă să-i facă să înţeleagă că, „înainte de a te încurca cu ghiulele înroşite”, trebuie „să încerci la rece, pentru a te asigura că tunurile bat la distanţa convenabilă44.

El nu reuşeşte să-i convingă decât folosind expresia tehnică de *reglarea tirului*, care îi impresionează mult pe

cei doi ignoranţi şi îi obligă să se declare de acord cu el. Cum „salva de reglaj44 trasă a atins abia sfertul distanţei necesare, s-a dovedit că bateriile erau plasate mult prea departe de ţinta lor. Bineînţeles, Carteaux şi Dupas îi acuză pe aceşti „ticăloşi de marsiliezi44 şi pe aristocraţii din Toulon, care, fără îndoială, „au stricat44 cu rea-credinţă „praful de puşcă”. Ei răcnesc care mai de care... Sosirea reprezentantului Gasparin pune capăt acestei scene caraghioase. Buonaparte – de-ar fi să-l credem – ia atitudine, „îl interpelează pe reprezentant, îl somează să-i încredinţeze lui conducerea absolută a operaţiei; demonstrează fără menajamente ignoranţa crasă a tuturor celor din jur şi, din acel moment, preia conducerea asediului, rămânând, de atunci, singurul comandant44.

S-ar părea că e aici o doză de exagerare! Tot atât de greu este de crezut şi povestirea lui Barras – pe vremea aceea şi el reprezentant în misiune pe lângă armate –, care va pretinde că l-a *descoperit* pe „locotenentul Buonaparte44... şi că l-ar fi numit căpitan, când se ştie că, cu mai bine de un an în urmă, Ludovic al XVI-lea semnase numirea noului comandant de companie...

Oricum ar fi, căpitanul se pune pe lucru, iar Salicetti va putea anunţa Comitetul Salvării publice: „În timpul nopţii de marţi spre miercuri, căpitanul Buonaparte şi-a instalat la Garenne, deasupra pulberăriilor, bateria denumită La Montagne-44. Tunurile lui sunt foarte bine aşezate şi. În ziua de 19, o fregată care a încercat să intre în port a fost obligată de tirul lui să se retragă. Barras va afirma că a „potolit prejudecăţile lui Salicetti...44 Citind depeşa lui Salicetti către Comitetul Salvării publice, se vede că Barras, colegul lui, nu avea nicio „prejudecată” împotriva tânărului căpitan corsican, pe care îl văzuse la treabă la Bastia şi la Ajaccio. Dar viitorul rege al corupţiei, vicontele Paul de Barras, vrea să-i facă pe toţi să creadă că Buonaparte îi datorează totul: „I-am dat faţă de toată lumea dovezi ale bunăvoinţei mele şi l-am autorizat să termine construirea bateriei sale11.

La 20 septembrie, Buonaparte îşi împinge tunurile

înainte. „Bateria sanchiloţilor11, aşezată la Bregaillon, „drept sub capelă, pe malul mării11, controlează o parte din radă cu focul ei, trăgând cu ghiulele înroşite, şi duşmanul evacuează localitatea Seyne. Probabil că în una din acele zile „căpitanul instruit11 va constata:

— Sistemele de război ca şi asediile cer ca tot focul să fie concentrat împotriva unui singur punct.

Câteva zile mai târziu – la 29 septembrie –, căpitanul Buonaparte este propus să fie avansat comandant de batalion, numire care va fi confirmată la 19 octombrie.

Încă din ziua sosirii sale, Napoleone îi declarase lui Carteaux:

— Ocupaţi fortul Eguillette şi în mai puţin de opt zile veţi intra în Toulon.

Care era planul lui Buonaparte? După el, Toulonul nu putea fi luat printr-un asalt de infanterie. Louis Madelin a explicat situaţia: „Din ziua în care escadra duşmană va fi ameninţată să fie bombardată cu ghiulele înroşite, ea va fi forţată să evacueze rada mică: din această clipă, Toulonul va cădea ca un fruct copt în mâinile «republicanilor»; luarea oraşului ar fi deci, în mod exclusiv, o operaţie de artilerie, secondată doar de atacurile de infanterie... De altfel, nici nu era necesar să se atace din toate părţile. Infanteria, profitând de spărtura făcută la Ollioules, trebuia să se apropie, prin salturi succesive, de micul masiv Caire. Apoi se va înainta treptat cu baterii, mereu mai puternice şi mai numeroase, spre malul vestic al radei mici, bateriile vor fi împinse până la promontoriile Eguillette şi Balaguier, pe care duşmanul se părea că nu le ocupă deocamdată cu forţe puternice, va trebui să ne instalăm acolo, să bombardăm de acolo escadra duşmană şi s-o obligăm să evacueze rada, de teamă de a nu-şi vedea închisă ieşirea: atunci totul va fi terminat11.

Raymon Recouly a numit asta o idee de artilerist. Era, înainte de toate, o idee bună...

— La război – va spune Buonaparte – nu există decât un moment favorabil; marele talent este să ştii să-l prinzi.

Carteaux urmează sfatul dat de cel pe care îl numeşte „căpitanul Tun”, dar este atât de lipsit de energie, încât operaţia eşuează. În loc să recunoască că nu a avut „nerv”, fostul pictor se supără!

— Artileria nu este sub ordinele mele şi şeful ei, Buonaparte, face totul anapoda, dar să ataci şeful artileriei înseamnă să-i ataci pe reprezentanţii înşişi.

Se înţelege cât de furios putea să fie căpitanul Tun când primea de la incapabilul Carteaux ordine de felul acesta:

— Vă sfătuiesc să vă amplasaţi bine bateriile şi să aşteptaţi, pentru a le pune în funcţiune, ca vântul să vă fie favorabil…

Într-o zi când Napoaeone se află cu Barras pe poziţiile înaintate se pare că i se spovedeşte:

— Totul merge prost. Cetăţene reprezentant, trebuie să cunoaşteţi situaţia… Cred că nu sunt lipsit de cunoştinţe în ce priveşte artileria. Fac apel la înţelepciunea dumneavoastră: tot ce propun folositor este respins. Am primit ordin să încetez construirea unei baterii pe un mamelon pe care inamicul neglijase să-l ocupe. Cu ajutorul ei am fi putut închide această trecere şi feri de vreo surpriză batalionul comandat de Victor.

I se dă ascultare lui Napoaeone şi reprezentanţii se gândesc să delege pe lângă neputinciosul Carteaux un „înalt ofiţer de geniu”. De ce să nu fie numit Buonaparte? Dar, aşa cum comisarii explică lucrurile la Comitetul Salvării publice, „Buona Parte (sic), singurul căpitan de artilerie în stare de a concepe aceste operaţii, are şi aşa prea mult de lucru cu conducerea tuturor unităţilor de artilerie…”

Asediul stă în loc, nu se înaintează de fel.

La 14 octombrie, comandantul de batalion Buonaparte respinge cu greu un atac al englezilor pe platoul Arenelor. Acum, reprezentanţii se hotărăsc să scape de Carteaux. Succesorul său, Doppet – un fost medic la fel de „priceput” într-ale artileriei ca predecesorul său –, soseşte la cartierul general la 11 noiembrie. Acest general

improvizat, deputat al Adunării generale a allobrogilor \ medic din Savoia „corifeu al societăţii iacobinilor", după expresia lui Napoleon, a reuşit, ce-i drept, să reia insurgenţilor oraşul Lyon, dar Buonaparte îl consideră, totuşi, „la fel de ignorant" ca şi pe Carteaux, „în tot ce priveşte arta militară". Doppet – care îşi recunoaşte lipsa de competenţă – este foarte impresionat de inteligenţa lui Buonaparte, simţind că acesta îi este superior. El va povesti mai târziu cum a fost cucerit de „rara lui îndrăzneală" şi „neobosita lui activitate". „L-am găsit întotdeauna la postul său – va adăuga el dacă avea nevoie de un moment de odihnă, se întindea pe jos învelit cu mantaua sa; nu-şi părăsea niciodată bateriile".

La 15 noiembrie se produce un incident: cum spaniolii au maltratat un francez prizonier, soldaţii se reped să atace fortul Mulgrave, ocupat de inamic. Este vorba de Regimentul Coasta de Aur, care antrenează în urma lui întreaga divizie. Buonaparte socoteşte că situaţia este periculoasă, dar îi strigă lui Doppet:

— Vinul e tras, trebuie să-l bem!

Noul comandant este poate prea sensibil pentru a fi general. Văzând pe unul din ofiţerii săi sfârtecat de un obuz lângă el, se emoţionează şi dă ordin de încetare a atacului. Buonaparte e furios:

— Neisprăvitul care a dat ordin să se sune retragerea ne-a făcut să pierdem Toulonul! – îi strigă el lui Doppet…

Generalul, plin de smerenie, recunoaşte:

— Nu cred – mărturiseşte el – să am competenţa necesară pentru operaţii atât de importante.

Şi chiar de-a doua zi Doppet este, la rândul său, înlocuit cu generalul Jean-François Coquille du Gommier, care îşi scrie numele după moda zilei: Dugommier. În sfârşit, un soldat adevărat! Tunarii lui Buonaparte nu vor mai putea striga:

— Or să ne trimită întotdeauna comandanţi pictori şi medici![5]

---

5 Denumire folosită in timpul revoluţiei din 173") pentru a desemna populaţia din Savoia. – Nota trad.

Marmont, care a participat atunci la asediul Toulonului cu gradul de căpitan, afirmă că Dugommier era „cu totul sub influenţa” tânărului comandant de batalion. Simpatiile erau reciproce şi Napoleon spune mai târziu de Dugommier:

— Ţinea la ostaşii curajoşi şi era iubit de ei. Era bun, deşi repezit, foarte activ, drept, avea ochi de militar, sânge rece şi înverşunare în luptă.

Buonaparte a instalat în faţa redutei Micul Gibraltar o baterie – numită „bateria Convenţiei41 – pentru a „riposta44 tunurilor din fort. Scopul său: să creeze diversiune. De pe acum tânărul comandant ştie să-şi însufleţească soldaţii şi botează poziţia „bateria neînfricaţilor44.

La 30 noiembrie, englezii încearcă un puternic atac împotriva bateriei, dar, în ultimul moment, sunt respinşi cu pierderi grele. Inamicul pierde numeroşi prizonieri, printre care generalul O’Hara. Buonaparte e fericit:

— A fost o dimineaţă frumoasă! – spune el.

În seara aceea, trimiţând raportul său la Paris, Dugommier îl menţionează pe „cetăţeanul Buonaparte44 printre cei „care s-au distins cel mai mult44 şi, la 1 decembrie, îl numeşte adjutant-general.

La cartierul general, planul lui Buonaparte este acceptat: va fi atacat masivul Caire, apoi promontoriul Eguillette şi, în sfârşit, promontoriul Balaguier. De la 11 la 16 decembrie, bateriile lui Napoleone bombardează intens îngusta intrare în port. Să fie adevărat că într-una din zilele acelea, pe când se afla într-o baterie unde unul din servanţi fusese ucis, a luat el însuşi împingătorul şi a încărcat personal de douăsprezece ori tunul?

Duşmanul ripostează…

Sergentul Andoche Junot – cu câteva săptămâni în urmă Napoleone îl remarcase atât pentru curajul său cât şi pentru scrisul său frumos – tocmai copia ordinele şefului său Buonaparte. O ghiulea cade la doi paşi de el şi acoperă hârtia cu pământ.

— Bine şi aşa – exclamă liniştit viitorul duce

d'Abrantes –, n-o să mai am nevoie de nisip pentru a suge cerneala.

Aducându-şi aminte de această vorbă, Buonaparte îl va numi într-o zi pe Junot guvernatorul Parisului.

La 16 decembrie, la ora unu dinspre ziuă, pe o ploaie torenţială şi pe un vânt puternic, infanteria trece la asaltul masivului Caire. Buonaparte a luat comanda unui batalion. Rănit de o baionetă în gambă, este pansat de Jean-François Hernandez şi se repede înainte… Se ocupă de toate şi este peste tot. Şefii detaşamentelor n-au decât o vorbă:

— Alergaţi la comandantul artileriei, întrebaţi-l ce-i de făcut, el cunoaşte terenul mai bine decât oricine.

În timp ce furtuna bântuie, fortul Mulgrave este cucerit. Apoi vine rândul fortului Micul Gibraltar, astăzi fortul Napoleon. Din ordinul lui Buonaparte, Marmont întoarce tunurile engleze împotriva inamicului. Sprijiniţi de bateriile instalate pe masivul Caii e, infanteriştii atacă acum Eguillette şi Balaguier, care comandă îngusta intrare în rada mică. Inamicul evacuează ambele forturi fără să fi avut timp să distrugă tunurile. Rada, fortul şi oraşul sunt acum sub focurile tunurilor lui Buonaparte:

— Mâine, cel târziu poimâine – strigă el –, vom lua masa la Toulon!

La 17 decembrie, meterezele fortului Malbosquet sunt măturate de artileria lui Napoleone. Buonaparte şi soldaţii săi trec la asalt, pătrund în fort şi întorc şi acolo tunurile inamice împotriva oraşului. În aceeaşi zi este cucerită şi puternica fortăreaţă de pe Muntele Faron.

La Toulon este o debandadă generală.

Înainte de a se îmbarca, anglo-spaniolii au dat foc arsenalului şi vaselor franceze care le fuseseră predate odată cu oraşul. Locuitorii regalişti ai Toulonului se aruncă în bărci încărcate gata să se răstoarne şi, sub bombardamentul lui Buonaparte, încearcă să fugă în faţa înaintării republicanilor. „O fregată cu pânze care mergea mai leneş, fiindcă a întârziat la ieşire – va povesti Napoleon –, s-a aflat în bătaia tunurilor noastre în momentul când bateriile de pe Eguillette fuseseră puse la punct; am

atacat-o cu ghiulele înroşite şi, sub ochii întregii escadre, am incendiat-o”.

După incendierea corăbiilor şi a depozitelor, în pârâitul şi exploziile antrepozitelor cu pulbere, porţile Toulonului se deschid, dar numai puţini locuitori vin în întâmpinarea învingătorilor. Trupele se răspândesc în oraş, care, ne spun reprezentanţii, „prezintă spectacolul cel mai cumplit11. Trupa primeşte autorizaţia să prade şi teroarea să instalează în oraş. „Răzbunarea naţională se dezlănţuie1. Marmont va povesti: „Se porunceşte tuturor locuitorilor să se adune în piaţă. Li se cere să spună cine sunt duşmanii republicii… Fiecare îi numeşte pe duşmanii lui personali sau pe creditorii lui; aceştia sunt pe dată prinşi şi executaţi11. „Oraşul infam11, făcut una cu pământul pe trei sferturi de către douăsprezece mii de săpători aduşi din departamentele vecine, se va numi de-acum înainte *Portul La Montagne*.

Buonaparte a fost înaintat la 22 decembrie la gradul provizoriu de general de brigadă. Desigur, este republican şi nu are atunci cuvinte destul de aspre pentru a-i biciui pe regalişti, dar asistă cu oroare la „împuşcările în masă11 şi – datorită noilor sale galoane – reuşeşte, ne va povesti tot Marmont, să salveze mai multe victime.

Cu o deosebită voluptate, Fouché, venit în grabă la Toulon, va putea scrie prietenului său Collot d’Herbois: „N-avem decât un singur fel de a celebra această victorie; trimitem în astă seară 213 răsculaţi sub focul tunului. Adio, prietene, lacrimile bucuriei îmi curg din ochi şi îmi inundă sufletu111.

Noul general întoarce spatele masacrului ordonat de cel care va fi într-o zi ministrul său – aceasta nu-l priveşte –, dar nu se culcă pe laurii cuceriţi. El va preciza: pune oraşul şi portul în stare de a se apăra şi instalează pe promontoriul Balaguier 15 tunuri în baterie, „cu o forjă bună pentru ghiulele înroşite11. Mai instalează zece tunuri la Eguillette şi douăsprezece la Turnul mare. Trei bricuri spaniole de 18 tunuri, nefiind la curent cu evenimentele, intră noaptea în rada mică. „Le-am capturat pe toate trei,

spre marea lor surpriză11, va povesti Buonaparte.

Toată lumea vorbeşte de tânărul general. „Îmi lipsesc cuvintele pentru a-ţi descrie valoarea lui Buonaparte – scrie generalul du Teii ministrului de război – multă ştiinţă, tot atâta inteligenţă şi prea mult curaj, iată o schiţă slabă a virtuţilor acestui ofiţer rar; este datoria ta, ca ministru, să-l consacri gloriei republicii11.

— Dacă am fi ingraţi cu el – declară, la rândul său, Dugommier cu o uimitoare intuiţie –, acest ofiţer ar avansa singur…

N-au fost ingraţi.

Gradul său „provizoriu" de general de brigadă este confirmat şi, la 26 decembrie, el este însărcinat să inspecteze litoralul de la Marsilia până la Nisa. În patru luni, el a avansat de la gradul de căpitan la cel de general şi chiar de inspector general! Pentru a obţine o avansare atât de rapidă, a trebuit să completeze, la 19 ianuarie 1794, un chestionar de care s-au ocupat puţini istorici1. Acest „stat de servicii al cetăţeanului Buonaparte" se păstrează la Arhivele de război, iar lectura sa ne procură câteva surprize. *Napoleone Buonaparte* se declară mai bătrân cu un an şi vorbeşte de faptul că a deţinut postul de comandă „cu prilejul *cuceririi* insulei Magdeleine" – Maddalena –, deşi, după câte ştim, insula n-a fost niciodată cucerită! Dar ceea ce ne pare mai decepţionant şi regretabil este că a ascuns trecerea sa pe la Şcoala militară din Paris, rezervată ofiţerilor nobili, şi că la întrebarea dacă este *nobil sau nu* a răspuns: *Nu sunt nobil*. Şi, totuşi, în armata republicană existau foşti aristocraţi, ca, de exemplu, Alexandre de Beauharnais, căruia Napoleone îi va urma într-o zi în patul Josefinei…

Dar ce nu faci pentru a fi numit general la 24 de ani? Mai ales când eşti minat de ambiţie – acea ambiţie pe care şefii lui i-o şi reproşează…

*

* * *

Napoleone îşi începe munca de inspector al litoralului şi în cursul primelor două luni ale anului 1794

va fi văzut des galopând între Marsilia şi Nisa. La Marsilia, fortul Saint-Nicolas, care, împreună cu fortul Saint-Jean, flanchează intrarea în Portul vechi, datează din vremea lui Vauban şi este într-o stare de plâns. Valoarea sa militară este nulă, dar, în caz de tulburări, fortul ar putea pune oraşul la respect. În consecinţă, încă de la 4 ianuarie 1794, Buonaparte îi scrie ministrului: „Este neapărat necesar să fie repus în stare de apărare fortul Saint-Nicolas, cel puţin împotriva sforţărilor câtorva răuvoitori. Ar trebui ridicat din nou unul din cele trei ziduri. Voi instala tunurile astfel încât să pot domina oraşul”.

1 în afară de colonelul lung şi, de curând, Georges Roux.

De îndată ce scrisoarea e citită la Paris, un curier ia drumul Marsiliei. Comitetul Salvării publice ordonă arestarea acestui general prea agitat, care vorbeşte de bombardarea Marsiliei, urmând ca acest tip însetat de sânge să fie dus dintr-un post de jandarmerie în altul, „până la închisoarea Coneiergerie, la Paris44.

Totuşi, după cum ne va povesti Chaptal, protejat de Augustin Robespierre şi de Salicetti, Buonaparte va fi numai „arestat la domiciliu, sub paza unui jandarm4. Fratele Incoruptibilului[6] îi dă asigurarea că „speră ca demersurile sale să aibă un rezultat pozitiv44.

Junot, arestat împreună cu şeful său, îi propune „să-l strângă de gât pe cerberul lor44, să fure o barcă şi să se refugieze în Corsica. Napoleone refuză, şi are dreptate. Maximilien şi fratele său dispun să fie eliberat.

În vremea aceea, Napoleone face cunoştinţă cu familia negustorului Clary, din strada Phoceens, care se ocupase vara trecută de Letiţia şi de copiii ei. Joseph pare îndrăgostit de una din fiicele casei: Desiree. Este brună, picantă, graţioasă, are ochi negri frumoşi. E frumoasă? Mai curând are acel vino-încoace care adesea este preferat trăsăturilor clasice ale sculptorilor greci... O soră de-a lui Desiree – Julie – îi serveşte de însoţitoare. La început, cele două fete îşi râd de Napoleone. Faţa gălbuie, cu oasele

---

6 Poreclă dată lui Maximilien Robespierre. – Nota trad.

proeminente, a tânărului general mai este încă încadrată de un păr negru neperiat, nepieptănat. Corpul lui slăbit înoată în uniformă, iar cizmele sparte şi zbârcite par să fie cumpărate de la un telal. Dar când zâmbeşte, când te priveşte cu ochii lui strălucitori, toată faţa i se luminează şi nu mai poţi vedea nimic altceva… Curând Desiree descoperă că inima ei bate ceva mai repede la auzul numelui de Napoleone.

De cum soseşte la Marsilia, tânărul general se simte bine între fratele său şi cele două fete. Dacă Joseph urmează să se însoare cu cocheta şi expansiva Desiree, pare probabil că Napoleone se va căsători cu serioasa Julie. Asta până în ziua când viitorul împărat declară celor trei tineri:

— Într-o căsnicie bună trebuie ca unul din doi să-i cedeze celuilalt. Tu, Joseph, ai un caracter nehotărât şi la fel şi Desiree, în timp ce Julie şi cu mine, noi ştim ce vrem. Vei face deci mai bine să te căsătoreşti tu cu Julie. Cât despre Desiree – a adăugat el, luând tânăra fată pe genunchi –, ea va fi soţia mea.

„Astfel – va povesti mai târziu Desiree – am ajuns logodnica lui Napoleon44. Joseph se va supune de bunăvoie şi, câteva luni mai târziu, la 1 august, se va căsători cu Julie, despre care, de altfel, nu se ştie cum a reacţionat în urma acestui cadril sentimental. Cât despre căsătoria dintre Desiree şi Napoleone. tinerii încă nu îndrăznesc să vorbească de ea deschis. Deşi Buonaparte a fost recent – la 7 februarie – numit comandantul artileriei armatei din Italia, iar la 16 a primit diploma sa de ofiţer general, situaţia lui continuă să fie mediocră şi Desiree nu va uita niciodată această exclamaţie a mamei sale:

— Mi-ajunge un Buonaparte în familie!

Exclamaţia nu este lipsită de haz când ne gândim la ce a urmat… Pe de altă parte, în toată această „afacere44, Joseph nu pare să-l fi ajutat de loc pe fratele său. Oricum, între cei doi tineri nu este încă nimic hotărât când Buonaparte se instalează cu statul său major – Junot, Marmont, Muire, Charbonnel şi Louis, devenit căpitan – la

Château-Salle, palat pe care şi-a permis să-l rechiziţioneze. De fapt, este mai curând un conac, unde îşi aduce şi familia. Datorită soldei sale de 15.000 de livre, datorită celor şase raţii de hrană ce i se cuvin, existenţa devine, în sfârşit, plăcută.

Dar Napoleone, păstrându-şi, totuşi, funcţiile de inspector al litoralului, trebuie să-şi ocupe postul la armata din Italia. În consecinţă, în timp ce mama şi surorile rămân la Château-Salle – unde Junot se îndrăgosteşte la nebunie de Paoletta –, Buonaparte se instalează la Nisa, pe strada Villefranche nr. 1, astăzi strada Bonaparte nr. 6. Şi-a închiriat un apartament la Joseph Laurenţi, un negustor bogat.

— Ce noroc – spune Napoleone, văzând biblioteca gazdei sale –, ce noroc că aveţi atâtea cărţi!

— Generale – i-a răspuns Laurenţi –, sunt la dispoziţia dumneavoastră. Luaţi şi citiţi ce doriţi.

În aşteptarea reluării operaţiilor împotriva regelui Sardiniei, tânărului general – când nu citeşte şi când nu lucrează – îi place să facă plimbări lungi în vasta grădină a familiei Laurenţi, aproape un parc, plantată cu portocali şi lămâi. Lângă el umblă, cu paşi mărunţi, fiica gazdelor, bruna Emilie, cu ochi de jar, care n-are decât 15 ani. Viitorul împărat o găseşte încântătoare… atât de încântătoare, încât amintirea lui Desiree începe să se estompeze.

La 5 aprilie, în ajunul intrării în campanie – această primă şi modestă campanie din Italia –, Augustin Robespierre îi scrie fratelui său Maximilien: „Adaug la patrioţii pe care ţi i-am numit deja pe cetăţeanul Buonaparte, general comandant al artileriei, *deosebit de merituos*. Este corsican. Şi nu oferă altă garanţie decât aceea a unui om care, făcând parte din această naţiune, a rezistat drăgălăşeniilor lui Paoli şi ale cărui proprietăţi au fost devastate de acest trădător”.

De la numirea sa la armata din Italia, Napoleone a lucrat la un plan de operaţii care „ar deschide Piemontul armatelor republicii”. Planul îl entuziasmează pe

Robespierre-junior şi pe colegul său Ricord, şi cei doi reprezentanţi îl impun generalului comandant al armatei din Italia: generalul Dumerbion. „Un bărbat de şaizeci de ani drept, curajos de felul lui, destul de cult – va spune Buonaparte –, dar ros de gută şi aproape mereu bolnav în pat”.

La 6 aprilie, divizia Massena ocupă Ventimilie. A treia zi, părăsind provizoriu bateriile sale, Buonaparte trece în fruntea a trei brigăzi de infanterie şi atacă fortul Oneglia. Soldaţii piemontezi şi englezi sunt decimaţi. La 9 aprilie, în fruntea oamenilor săi, el pătrunde în Oneglia şi câteva zile mai târziu ia parte la cucerirea oraşului Ormea.

În timp ce Massena îi bate pe austrieci la Muriato şi începe marşul său victorios spre pasul Tende, Buonaparte a făcut calea-ntoarsă – la 25 aprilie – spre Nisa. Se instalează din nou la familia Laurenţi. O găseşte pe Emilia atât de delicioasă, încât, într-o seară, fiind singur cu doamna Laurenţi – îi zice „mamă” –, îşi ia inima în dinţi şi îi cere fata de nevastă. Doamna Laurenţi, foarte tulburată de acest demers neprevăzut, răspunde că o să vorbească cu soţul ei.

Acesta este neplăcut surprins. Un mărunt general revoluţionar? Şi pe deasupra protejat al actualilor stăpâni ai Franţei? Şi care n-are ca sursă de venit decât solda? Nici nu poate fi vorba!

— Deţineţi, desigur, un post important – îi declară el lui Buonaparte –, sunteţi militar de carieră şi cred că veţi avea un viitor frumos, dar cine-mi garantează că vă veţi întoarce teafăr din această campanie din Italia? E prea devreme pentru a hotărî aşa de repede viitorul fetei noastre. Fiţi rezonabil şi renunţaţi la acest proiect de căsătorie: dacă veţi persista, vom vorbi de el la întoarcerea dumneavoastră. Până atunci vi se va mai contura poziţia. Noi, la rândul nostru, vom avea timp s-o întrebăm pe Emilia, să ştim încotro se îndreaptă gusturile şi preferinţele ei. Sunt sigur că mă veţi înţelege.

Buonaparte nu „a înţeles11 de fel şi s-a retras foarte „îndurerat11, fără a-i mai adresa vreun cuvânt familiei

Laurenţi.

*

* * *

Buonaparte insistă pe lângă bolnăviciosul Dumerbion pentru a obţine întăriri. Trebuie profitat de succesul obţinut! Desigur, nu este vorba deocamdată decât de primele ciocniri, dar ele sunt de bun augur!

Totuşi, lucrurile nu se prezintă chiar aşa de simplu. Exista o rivalitate între armata din Italia şi armata Alpilor, susţinută de Salicetti, al cărei câmp de acţiune se afla mai în nord. Aceasta vede cu furie cum armata rivală este favorizată, datorită prezenţei fratelui lui Robespierre. Augustin acaparează, într-adevăr, pentru armata „sa11 alimente, efective şi material... Acţiunea combinată a celor două corpuri, recomandată de unii la Paris, pare cu atât mai greu de realizat cu cât Robespierre-junior doreşte să culeagă singur laurii victoriei şi apreciază că atacul prin Riviera trebuie să-l preceadă pe cel asupra oraşului Torino. O altă problemă împiedică exploatarea primelor succese: care va fi atitudinea dogelui Genovei?

Pentru a cunoaşte şi a aprecia forţele de care dispune Genova şi fortificaţiile ei, Augustin Robespierre şi Ricord îl trimit la 11 iulie pe Buonaparte la Genova. Pentru că vorbeşte italieneşte, este omul cel mai potrivit. Va trebui totodată, în cursul acestei misiuni, deopotrivă politică şi de informare, „să studieze amănunţit poziţia civică şi politică a ministrului Republicii Franceze la Genova, Tilly”.

Buonaparte se întoarce la 27 iulie de la Genova, aducând informaţiile cerute. Augustin Robespierre e plecat de vreo două săptămâni la Paris, chemat de fratele său, care simte poate criza ce se coace. Într-adevăr, 27 iulie corespunde lui 9 thermidor după calendarul revoluţionar... şi chiar în ceasul în care Napoleone, fericit că şi-a îndeplinit bine misiunea, soseşte la Nisa, Maximilien este declarat în afara legii şi fratele său i se alătură de bunăvoie. În aceeaşi noapte, Augustin va sări de pe o cornişă a Primăriei oraşului şi-şi va fractura femurul. A doua zi va fi transportat pe braţe la eşafod şi va fi al doilea

din lot care va muri.

La 5 august, în lagărul militar de la Sieg, Buonaparte află de evenimentele care-l lipsesc de protectorii săi. A doua zi îi scrie lui Tilly, însărcinatul cu afaceri al Franţei la Genova, o scrisoare foarte în stilul epocii; „Am fost puţin mâhnit de catastrofa lui Robespierre, pe care-l iubeam şi pe care-l credeam pur, dar, chiar de mi-ar fi fost frate, i-aş fi împlântat eu însumi pumnalul în inimă dacă aspira la tiranie44. Mai târziu, împăratul Napoleon va dispune, totuşi, să se dea o pensie surorii fraţilor Robespierre, ajunsă în mizerie.

A fost el *robespierrist*? Desigur că nu, dar, după cum a arătat el însuşi în *Cina de la Beaucav e*, el prefera libertatea republicană „jugului aristocraţilor”! întâmplarea l-a pus, la sosirea lui la Nisa, sub ordinele şi sub protecţia fratelui „Incoruptibilului14. Evenimentele – şi interesul său – l-au împins să îmbrăţişeze acea cauză. Ar fi copilăresc s-o negăm.

Salicetti, de care depinde acum şi armata din Italia, a devenit bănuitor ştiind că Buonaparte s-a bucurat de protecţia fraţilor Robespierre. Poate tânărul general să fi comis vreo gafă în relaţiile cu compatriotul său? Să fie adevărat că „abia s-ar fi uitat la el din culmea măreţiei sale44, după cum a povestit reprezentantul la noul Comitet al Salvării publice?... Cert este că Salicetti scrie la 6 august colegului său Berthier: „Am aflat de moartea noului tiran şi a complicilor săi şi te asigur că inima mi s-a dilatat de bucurie. Tu ştii că Ricord şi Augustin Robespierre au dominat în mod despotic armata din Italia-şi ce abuzuri domneau acolo în ceea ce priveşte finanţele...”

Buonaparte, „favoritul lui Robespierre”, nu poate să nu fie compromis. „Sunt sigur – mai adăugase Salicetti – că, la sosirea mea la Nisa, îl voi găsi pe Ricord plecat şi poate şi pe Buonaparte, Dacă îi mai găsim la Nisa, am hotărât să-i arestăm şi să-i trimitem imediat la Paris. Există puternice motive de suspiciune împotriva lui, de trădare şi de delapidare”. În acelaşi 6 august, reprezentanţii Albitte şi Laporte, pe care Salicetti i-a regăsit la Barcelonnette,

calificǎ planul de campanie al lui Augustin Robespierre – plan propus de Buonaparte – drept un plan „liberticid”.

„Buonaparte fusese omul lor – precizează ei în scrisoarea adresată Comitetului –, făuritorul lor de planuri, de care noi trebuia să ascultăm. O scrisoare anonimă expediată din Genova, ne-a prevenit că fusese trimis un milion pentru a corupe un general. Fiţi vigilenţi, ni se spunea. Salicetti soseşte. El ne comunică că Buonaparte a fost la Genova, autorizat de Ricord. Ce se ducea să facă acest general în ţară străină? Toate bănuielile noastre se îndreaptă spre el...” Este sigur – după cum va recunoaşte mai târziu Napoleon – că el se bucura de mare trecere pe lângă reprezentanţii în misiune aflaţi în funcţie înainte de thermidor; Augustin Robespierre nu lua nicio hotărâre privind armata din Italia înainte de a-l consulta pe tânărul general.

Fără a mai aştepta ordinele Comitetului, cei trei comisari, „considerând că generalul Buonaparte a pierdut complet încrederea lor prin purtarea cea mai suspectă şi, mai ales, prin călătoria recent făcută la Genova”, hotărăsc cele ce urmează: „Generalul de brigadă Buonaparte, comandantul artileriei armatei din Italia, este suspendat provizoriu din funcţiile sale. El va fi pus în stare de arest, prin grija şi sub răspunderea generalului comandant al sus-numitei armate, şi trimis la dispoziţia Comitetului Salvării publice, la Paris, sub o escortă bună şi sigură. Vor fi sigilate toate hârtiile şi bunurile lui...”

Buonaparte „se socoteşte pierdut”. Totuşi, nu este dus la închisoarea de la Fort-Carre din Antibes, aşa cum s-a afirmat multă vreme. Laurenţi – o ştim din *Memoriile* sale – „se ocupă de el”, oferă „garanţia sa”, iar generalul în dizgraţie este pur şi simplu condamnat „să fie arestat la domiciliu în casa gazdelor sale”. Cu o santinelă la poartă, umblă nerăbdător, de colo-colo, în casa din strada Villefranche. Dacă măcar ar fi Emilia aici! Dar, prudenţi, domnul şi doamna Laureaţi au trimis-o pe fiica lor la ţară, la Saint-Martin, mai sus deGrasse, unde au o casă.

Ce să facă dacă nu să scrie reprezentanţilor? „Iată-

mă dezonorat fără să fi fost ascultat – le declară el la 12 august... Mi-am sacrificat şederea în ţara mea; mi-am părăsit bunurile; am pierdut totul pentru republică. De atunci am servit cu oarecare succes la asediul Toulonului şi am meritat de la armata din Italia o parte din laurii pe care i-a dobândit la cucerirea localităţilor Saorgio, Oneglia şi Tararo... Ascultaţi-mă! Liberaţi-mă de apăsarea care mă înconjură şi restituiţi-mi stima patrioţilor...

Este „ascultat”. Ancheta îl dezvinovăţeşte şi îl liberează pe Buonaparte. Iar Salicetti mărturiseşte cu sinceritate: „În urma examinării hârtiilor sale şi a tuturor informaţiilor pe care le-am luat, noi am recunoscut că niciun element pozitiv nu îndreptăţea prelungirea în continuare a detenţiunii lui”.

Generalul Dumerbion aprobă această eliberare. El are nevoie „de talentele acestui militar, care, n-o putem nega – precizează el –, devin tot mai necesare într-o armată pe care o cunoaşte mai bine decât oricare altul”. Şeful său recunoaşte că oameni de valoarea sa sunt „extrem de greu de găsit”. Dumerbion nu îndrăzneşte încă să-l reintegreze oficial pe Napoleone în armată, dar îi cere cu o amabilitate absolut părintească:

— Copilul meu, prezintă-mi un plan de campanie, aşa cum ştii dumneata să faci, şi-l voi executa cât voi putea de bine.

Acest plan de campanie va fi cel pe care îl va pune el însuşi în acţiune cam peste un an şi jumătate şi care va da Franţei Italia. Deci, deocamdată, este lesne de închipuit uimirea lui Volney şi a convenţionalului Turreau de Lignieres – acesta din urmă era pe coastă în călătorie de nuntă – când, în cursul unui dineu, la sfârşitul lunii august 1794, îl aud pe tânărul general declarându-le că se obligă să cucerească Italia dacă forţele armatei vor fi sporite de la 40.000 la 55.000 de oameni.

Turceau îi atrage atunci atenţia asupra faptului că armata franceză, chiar cu efectivele sporite, ar fi în continuare cu mult inferioară ca număr celei a generalului austriac Beaulieu. Armata lui Dumerbion mai este, de

altfel, şi foarte prost aprovizionată. Desigur că Beaulieu îşi va fortifica poziţiile, iar francezii vor fi în mai puţin de o lună încercuiţi de armatele piemonteze şi austriece.

— Totul este prevăzut – răspunde vesel Buonaparte – De la bun început angajez bătălia cu Beaulieu şi o câştig. Bag spaima în inima Piemontului, care îmi este deschis, îi oblig să-mi predea cetăţile pentru a le garanta statele, îl atac pe Beaulieu fără să-i las timp să-şi revină şi nici să-şi încadreze rezervele. Soldaţii mei nu vor mai duce lipsă de nimic, victoriile vor dubla numărul şi curajul lor; din cucerire în cucerire ajung la porţile Vienei, unde dictez pacea…

Dacă ar fi să credem cele spuse de Chaptal, Turceau sfârşeşte prin a nu mai considera acest plan „ca un act de lăudăroşenie al unui tinerel”, ci îl crede realizabil şi „promite să-l transmită Comitetului Salvării publice”.

Aşteptând să reînceapă războiul, Napoleone se duce des de la Nisa la Antibes, unde o reîntâlneşte pe Desiree, venită să-şi vadă sora, acum doamna Joseph Buonaparte. Napoleone este din nou prins de farmecul ei. Jocul de-a dragostea reîncepe… La 5 septembrie, el părăseşte Nisa, urmând statul-major, în timp ce Desiree se întoarce la Marsilia. De acolo el îi va trimite această primă scrisoare, scrisă la Oneglia 1:

„Inalterabila blândeţe care vă caracterizează, fericita sinceritate care nu vă aparţine decât dumneavoastră îmi inspiră, bună Eugenie, prietenie, dar, absorbit de treburi, nu crezusem că acest sentiment avea să lase în sufletul meu o cicatrice mai profundă. Străin de pasiunile tandre, nu aveam să mă feresc de plăcerea de a fi în societatea dumneavoastră. Farmecul persoanei dumneavoastră, a caracterului dumneavoastră a cuprins pe încetul inima amantului dumneavoastră. De atunci aţi citit în inima mea.

1 D-l Girod din departamentul Am, strănepot al lui Desiree, a găsit şi a publicat în epoca noastră această scrisoare. De remarcat că Napoleon o numeşte pe Desiree cu cel de-al doilea prenume: Eugenie.

Mi-aţi promis chiar prietenie. Este adevărat, că totuşi

v-aţi îndepărtat de prietenii dumneavoastră în mod precipitat. Da, în privinţa mea, datoria mă obligă să vă părăsesc. Nu veţi fi, aşadar, mirată dacă anulez depărtarea, dezvăluindu-vă sufletul meu. Este noapte, se pare că va fi vânt pe mare şi mâine vom fi cu încă zece leghe mai departe unul de altul. Mă voi gândi cu atât mai des la Eugenie; dar ea, la vârsta şi cu sexul inconstanţei, va împărtăşi oare singurătatea mea, mâhnirile mele, dragostea mea? Absenţa face sentimentele să şovăie şi le caracterizează (sic). Este Eugenie toată a amantului ei?"

Amant! Bineînţeles în sensul dat acestui cuvânt în veacul al XVIII-lea... De altfel, sentimentele pe care le nutreşte pentru Desiree Clary nu-l împiedică să-i facă curte tinerei soţii a lui Turreau de Lignieres. Ea se numeşte Louise Gauthier. Tânărul general o găseşte „extrem de frumoasă şi foarte amabilă"... Atât de amabilă, încât i se dă lui Buonaparte.

— Am fost fericit – va spune el mai târziu – şi mândru de micul meu succes...

A doua scrisoare pe care o va scrie lui Desiree nu-i de fel drăgăstoasă. O sfătuieşte să se consacre muzicii, care, „dintre toate talentele, este cel care ţine cel mai mult de sentimente", şi îi recomandă să se cufunde în lectură, care „îi va mobila memoria". Nu mai vorbeşte de dragostea sa, iar Desiree este îndreptăţită să-i răspundă că „cea mai sensibilă dintre femei îl iubeşte pe cel mai rece dintre bărbaţi". De data asta, atins în amorul lui propriu, Buonaparte se apără:

„Dacă aţi fi fost martoră, domnişoară, a sentimentelor pe care mi le-a inspirat scrisoarea dumneavoastră, aţi fi fost convinsă de nedreptatea reproşurilor dumneavoastră... Nu există plăcere pe care n-aş vrea s-o împărtăşesc eu dumneavoastră. Nu există vis în care să nu fim împreună. Fiţi, aşadar, foarte sigură că fraza «cea mai sensibilă dintre femei iubeşte pe cel mai rece dintre bărbaţi» este o frază abuzivă, plină de răutate şi de nedreptate, pe care n-aţi crezut-o când aţi scris-o. Inima dumneavoastră o nega pe când mina o scria".

Dar, la sfârşit, scrisoarea ia din nou un ton de dăscăleală. Îi recomandă „să se obişnuiască să cânte gama cu o notă oarecare”. Şi îi explică metoda sa, care este, de altfel, inaplicabilă… Iar scrisoarea se termina cu aceste trei cuvinte neaşteptate: amintire, veselie, sănătate.

După manevrele amoroase, iată că vine rândul operaţiilor militare. Campania contra piemontezilor şi a austriecilor e reluată fără niciun fel de amploare. Inamicul este pur şi simplu silit să se retragă spre Dego şi ariergărzile austriece sunt „hărţuite44. Arhiducele Ferdinand avea dreptate să scrie, la 3 septembrie precedent, vorbind de „generalul Bonaparte44: „Este un corsican îndrăzneţ, întreprinzător, care, desigur, va dori să rişte un atac44.

După cum a remarcat Louis Madelin, este pentru prima dată că numele de Bonaparte – ortografiat cum o va face Napoleon optsprezece luni mai târziu – apare sub pana unui principe al casei de Austria, care avea să devină în 1810, lucru atunci cu totul imprevizibil, vărul său prin căsătorie.

Generalul Dumerbion recunoaşte şi el meritele lui Napoleone:

— Datorez talentelor generalului de artilerie savantele combinaţii care au asigurat succesul.

Un succes fără strălucire, mai ales dacă îl comparăm cu viitoarea campanie din Italia. Totuşi, în luna noiembrie, francezii s-au instalat la Caire şi la Carcare. De acolo, după Buonaparte, s-ar putea porni în bune condiţii la o nouă ofensivă… Dar Carnot la Paris şi Salicetti în Sud nu se gândesc decât la recucerirea Corsicii, predată de Paoii englezilor. În consecinţă, la sfârşitul anului 1794 şi la începutul anului 1795, iată-l pe Buonaparte obligat să pregătească, împotriva voinţei sale, expediţia împotriva Corsicii. După el – şi el vedea bine lucrurile –, niciodată flota franceză nu va putea răzbate prin zona controlată de flota engleză. Dar Napoleon îi comunică lui Desiree: „Salicetti este rechemat la Paris; un alt reprezentant îl înlocuieşte. Probabil că aceasta va întârzia expediţia cu

câteva zile44.

Într-adevăr, abia la 2 martie flota franceză părăseşte Toulonul cu direcţia Corsica. În dreptul capului Noii, escadra întâlneşte flota anglo-napolitană, compusă din 17 corăbii. După o scurtă luptă, francezii pierd două vase – „La Ira44 şi „Le Censeur44 – şi se grăbesc să se întoarcă la Toulon. Expediţia a eşuat. Cucerirea Corsicii este amânată pentru mai târziu.

În primăvara anului 1795, Napoleone o reîntâlneşte pe Desiree la Marsilia şi la Montredont, unde familia Clary are o casă la ţară. De data asta, dragostea ia locul jocului de-a dragostea. Generalul pare într-adevăr îndrăgostit, dar serviciul îl tot pune pe drumuri; nu-i poate consacra lui Desiree tot timpul său, cum ar dori. El n-are decât posibilitatea să-i scrie, şi de data aceasta – la 11 aprilie – tonul este cu totul altul: „Primesc în clipa asta scrisoarea ta din 13 (1), care mi-a făcut cea mai duioasă plăcere. Am recunoscut în fiecare din cuvintele tale propriile mele sentimente, propriile mele gânduri. N-am încetat niciun moment să te am prezentă în memoria mea. Portretul tău este întipărit în inima mea. Nu m-am îndoit niciodată de dragostea ta, duioasa mea Eugenie, de ce să-ţi vină în gând că aş putea să nu te mai iubesc? Plec în clipa aceasta la Tarascon, de unde îţi voi scrie seara mai amănunţit. Este ora patru după-amiază. Al tău pe viaţă44.

Într-una din scrisorile sale următoare, Napoleon va vorbi de „plimbările în care dragostea – preciza el – ne unea, fără să ne mulţumească44... Desigur, Desiree îi acordase „prietenului44 ei câteva favoruri. Se plimbaseră în pădure sub clar de lună. Viitorul împărat face, de asemenea, aluzie la o „seară fermecătoare44. Să fie vorba de seara aceea în care a găsit-o pe Desiree ascunsă sub patul său şi în care s-a întâmplat ceea ce trebuia să se întâmple? Seara la care va face aluzie la Sfânta Elena, încredinţându-şi amintirile marelui mareşal Bertrand, în aceşti termeni precişi şi puţin poetici:

— Pentru că i-am luat lui Desiree sexul şi fetia, l-am făcut pe Bernadotte mareşal, principe şi rege!

Şi Napoleon va mai încredinţa tovarăşului său de exil:

— Am anunţat-o pe mama ei…

Într-adevăr, la 12 aprilie 1795 s-a logodit în mod oficial cu Desiree. Încă nu poate fi vorba de fixarea unei date pentru căsătorie. În acel moment, Buonaparte nu este afectat nicăieri. Cum există prea mulţi generali de artilerie, el, cel mai tânăr în grad, a fost desemnat pentru a comanda o acţiune de reprimare a „briganzilor44 din Vendeea, dar el n-are de fel intenţia să se prezinte la acest post. Este cumva stânjenit că trebuie să lupte împotriva unor francezi răsculaţi, când Teroarea nu mai este la ordinea zilei? Lucrul a fost atât de des afirmat, în cât până la urmă s-a daterezare acestei legende. Dar n-a coborât el cu elan pe străzile din Ajaccio? N-a participat la represiunea de la Marsilia? N-a propus el însuşi să instaleze bateriile în aşa fel încât „să domine oraşul” dacă ar îndrăzni să mişte? Şi câteva luni mai târziu va ezita el oare să zdrobească cu lovituri de tun pe secţionării[7] regalişti din Paris, care voiau să atace Convenţia? Nu-l sperie nicidecum participarea la un război civil, dar artileria nu poate fi de niciun folos în Vendeea, în acest război dus în mărăcinişuri şi tufişuri… Fără îndoială, i se va oferi comanda unei brigăzi de infanterie, dar el nu vrea să schimbe arma. Preluând un asemenea post, nu s-ar alege cu o glorie care să-i servească ambiţia. Acestea sunt adevăratele motive ale atitudinii sale, pe care are de gând să le explice verbal ministrului. De aceea se hotărăşte să plece la Paris cu Louis, luând cu sine ca aghiotanţi – şi cu de la sine putere – pe Junot şi Marmont. Cu sprijinul lui Ricord, speră să obţină un alt post.

Când se urcă în trăsură, la 8 mai, Desiree este zdrobită. îi strecoară un medalion cu o şuviţă din părul ei, pe care el îl pune la inimă. Apoi, hohotind de plâns, se aşază la masa ei şi îi scrie aceste rânduri: „Fiecare clipă îmi străpunge sufletul. Ea mă îndepărtează de cel mai drag

---

7 Membri ai secţiilor alcătuite în 1790 de Adunarea constituantă. – Nota trad.

dintre prieteni. Dar tu eşti întotdeauna prezent în inima mea. Închipuirea mea te vede pe toate drumurile pe care trec. Gândul la tine mă urmează peste tot şi mă va urma până în mormânt. O, prietenul meu, fie ca jurămintele tale să fie tot atât de sincere ca ale mele şi fie ca tu să mă poţi iubi cum te iubesc eu. A trecut o jumătate de oră de când ai plecat. Se apropie ora plimbării, dar prietenul meu nu vine să mă ia. Vai! Cât de rău îmi pare că te-am lăsat să pleci. Totuşi, trebuia să vină clipa, trebuia să-l părăsesc pe acest bun prieten, căruia nu pot să-i spun cât… Numai ideea de a te şti întotdeauna fidel… Acum s-a făcut un ceas de când ai plecat; ceasul acesta îmi pare nenumărate secole. Să primesc de la tine ştiri şi asigurarea că mă iubeşti, iată singurul lucru ce mă poate face să suport o atât de lungă şi de cumplită absenţă…"

Pe – ciorna scrisorii sale, care ni s-a păstrat, Desiree a desenat numeroase iniţiale *B*… *B*… *B*… *B*… care se transformă în *Buonaparte*… *Buonaparte*… *Buonaparte*…

Pe versoul scrisorii, ea adaugă:

„Nu mai văd trăsura. Fiecare clipă îmi străpunge inima – pentru că mă îndepărtează de tine… Mă îndepărtează de – cel mai drag prieten al meu. De acel prieten care… dar te urmez, sunt în trăsura de poştă cu tine… imaginaţia mea aleargă, te văd pe drumurile pe care treci…"

Râul Durance s-a revărsat şi Napoleon soseşte la 9 mai, destul de târziu, la Avignon. Locuieşte la hotelul „Fostul palat regal". Cinează cu adjutantul-general Grillon şi adjunctul său, un oarecare Hippolyte Charles, pe care îl va reîntâlni mai târziu… Apoi îi scrie lui Desiree:

„Sosesc la Avignon foarte mâhnit de ideea că trebuie să stau aşa de multă vreme departe de tine. Drumul mi s-a părut foarte trist. Speranţa că draga mea Eugenie se va gândi des la bunul ei prieten şi-i va păstra sentimentele afectuoase pe care i le-a promis poate singură să-mi uşureze durerea şi să-mi facă situaţia suportabilă. Nu voi mai primi scrisori de-ale tale înainte de a ajunge la Paris. Aceasta mă va face să mă grăbesc cât voi putea de mult pe

drum. Fă în aşa fel încât să primesc o scrisoare cel puţin în clipa în care voi fi sosit… Adio, buna şi duioasa mea prietenă. Amintire şi amor de la cel care este pentru toată viaţa al tău”.

Şi îi aminteşte adresa sa:

„Generalul Buonaparte, comandant al artileriei Armatei de vest, actualmente la Paris, post-restant”.

GENERALUL VENDEMIAR *

CEI CARE NU ŞTIU SA

SE SERVEASCĂ DE ÎMPREJURĂRI

SUNT NEROZI.

Napoleon

Camarazii să minunează: Napoleone vorbeşte – şi vorbeşte mult. În picioare, rezemat de o consolă de marmură între cele două ferestre ale salonului domnului şi doamnei de Marmont – părinţii aghiotantului său, care locuiesc în Chitelot, la Chitillon-sur-Seine –, face de patru ore conversaţie cu o vecină de-a gazdelor sale, tânăra Victorine de Chastenay, care poartă titlul de canonică2, ceea ce-i conferă dreptul de a fi numită *Madame*. Prima impresie nu fusese bună: se arătase foarte tăcut, nu folosise decât monosilabe, atrăgându-i sec atenţia tinerei fete că se exprimă prost pe italieneşte, şi-i „ceruse” fratelui său Louis să calculeze logaritmul numărului 44. Doamna de Chastenay, mama Victorinei, a tre’

1 Vendemiar – prima lună din calendarul revoluţionar francez (22 septembrie – 22 octombrie).

— *Nota* trad.

2 Titlu purtat înainte de revoluţie de domnişoare şi de doamne din nobilime care făceau parte dintr-o comunitate religioasă, fără să fie călugăriţe propriu-zise.

— *Nota* trad.

buit să intervină pentru a obţine permisiunea de a-l trimite pe tânăr să se distreze vizitând uzina metalurgică de la Sainte-Colombe.

Şi iată că, deodată, acest pedagog morocănos şi plicticos se însufleţeşte şi îşi întredeschide inima. Atât „statul-major” cât şi tânăra canonică se miră: cel ce

vorbeşte acum nu mai este un vechi ofiţer al regelui, niciun general sanchilot, ci un om care se situează deasupra partidelor.

— Ce vedem dacă vrem să studiem evenimentele de la Lyon şi chiar pe cele de la Toulon? – întreabă el – Nicio prevedere, niciun plan în rezistenţa de la Lyon. Curajul, energia celor mai frumoase caractere şi-au pierdut acolo influenţa din lipsă de concepţii şi nesiguranţa ţelului. La Toulon, negustorii începuseră prin a-şi muta pe vase o mare parte a avutului lor, gata ei înşişi să ridice pânzele dacă cumva norocul i-ar fi părăsit. Nu aşa se face un război civil…

Napoleone este domesticit. O ajută pe tânăra canonică să-şi facă un bucheţel de albăstrele şi acceptă să participe la jocurile de societate. „Pierzând la gajuri – va povesti mai târziu fata – l-am văzut în genunchi, în faţa mea, pe cel care va vedea curând Europa la picioarele sale. Am dansat. Compatriotul nostru Junot, pe atunci aghiotant al generalului, mai târziu general şi duce d'Abrantes, mai mult a zbierat decât a cântat melodia cunoscută: *Nu-i nostim ciobănaşul meu*? şi a fost o petrecere foarte zgomotoasă”.

La 23 mai, conducându-l la trăsură pe Buonaparte şi micul său stat-major, domnul de Marmont i-ar fi strecurat acest sfat:

— Lăsaţi-i timp acestei revoluţii să se cuminţească. Nu ştiţi ce se poate întâmpla trecând prin cartierul Saint-Germain.

Sfat poate apocrif… să-şi ofere adică sabia regaliştilor? Buonaparte nici nu se gândea la cei din cartierul Saint-Germain, după cum aceştia nu se gândeau la el. Numele lui nu spunea încă nimănui nimic!

Iată-l pe Napoleone îndreptându-se în trăsură spre Paris, unde va intra în Istorie…

Buonaparte şi camarazii săi sosesc în capitală la 25 mai 1795 şi locuiesc la început la „Hotel de la Liberte14, strada Fosses-Montmartre. La sosirea lor, oraşul abia se trezea după o nouă… zi” tumultuoasă. Parisul este

flămând… Curând, pentru a putea trăi o singură zi, va trebui mai multă „hârtie44 decât era nevoie înainte de metal pentru a trăi un an, în epoca aceea, ludovicul de aur se urca cu 100 de franci *pe ceas*. De aceea, „burţile goale” atacaseră cu cinci zile în urmă „burţile putrede44, adică pe deputaţii care-şi ţineau şedinţele la Tuilerii. La 1 prerial, mulţimea năvălise în Convenţie şi-l masacrase pe deputatul Feraud, care încercase să-i stea în cale. Prezida Boissv d'Anglas. Bâlbâindu-se, el afirma atât de des că „mijloacele de subzistenţă sunt asigurate44 – asta în vreme ce se murea de foame –, încât fusese poreclit *Boissy-Foamete*. Posteritatea şi-l va aminti îndeosebi pentru faptul că în acel 1 prerial a salutat calm capul lui Feraud.

Răscoala îi proscrisese pe ultimii iacobini – printre ei şi pe Ricord, cel mai bun sprijinitor al lui Buonaparte. De aceea, Napoleone se duce să-l vadă pe Aubry, ministrul de război. Îmi închipui că acesta, înainte de a-l primi pe Napoleone, a consultat fişa lui: *Buonaparte* (*brève tat.*)” şi a putut citi aceste cuvinte „având cam prea multă ambiţie şi trăgând prea multe sfori pentru avansarea sa44. Aubry apreciază ca prea rapidă cariera acestui mic protejat al lui Robespierre şi nu-i oferă decât o vagă funcţie la statul-major, până la plecarea sa în Vest.

Ministrul trebuie să fie foarte fericit că-i poate face dificultăţi acestui general de artilerie de 25 de ani – care, pe deasupra, comite greşeli de franceză „destul de grosolane44 –, mai ales că el însuşi, de asemenea artilerist, n-a depăşit încă, la 45 de ani, gradul de căpitan.

— Cetăţene reprezentant – declară Buonaparte –, oamenii îmbătrânesc iute pe câmpul de bătaie, şi eu de acolo vin!

Acest „mic italian44 – în plus iacobin, cel puţin trecând drept iacobin – a făcut o impresie proastă. N-a dobândit de loc o înfăţişare războinică. A rămas palid, fragil, osos, cu tenul galben – urât, va spune chiar viitoarea ducesă d'Abrantes. Mâinile sale sunt „slabe, lungi şi negre44. Laura îşi va aminti mai târziu de această biată siluetă, străbătând cu un pas „destul de stângaci şi

nesigur” curtea de la „Hotel de la Tranquiilite44, unde locuia familia Permon, „cu o pălărie rotundă proastă trasă pe ochi, de sub care-i ieşea, ea nişte urechi de câine, părul prost pudrat11. Refuză să poarte mănuşi, pentru că, zice el, „este o cheltuială inutilă11. Cizmele lui sunt grosolan croite, aproape niciodată lustruite. Oamenii zâmbesc când îl văd pe acest vechi protejat al lui Robespierre colindând birourile, „bătând pe la toate uşile11, povestind tuturor planurile sale, înjurând cu jumătate de gură pe „muscadins11 \ pe care-i tratează de „francezi răi11, şi amintind de nedreptăţile care, pretindea el, i se făcuseră. Afirmă că este bolnav – de altfel, concediul său de boală expiră la 15 iulie – şi, până atunci, face nenumărate demersuri pentru a evita obligaţia de a se prezenta la postul său.

Tânărul artilerist – după cum îi va scrie el lui Joseph la 13 iunie – nu se poate împăca cu ideea de a prelua comanda acestei armate din Vendeea în calitate de „general de infanterie11. Plin de pizmă, „rece şi sumbru11, el declară:

— Mă dau în lături, satisfăcut de faptul că nedreptatea ce se face serviciilor aduse estesuficient simţită de cei care vor să le aprecieze.

Nici la teatru nu părăseşte aerul său încruntat. L-a reîntâlnit pe Bourrienne, care-l cară după el la Teatrul francez; în mijlocul hohotelor de râs, Napoleone păstrează „o tăcere de gheaţă11.

Numai o tânără femeie necunoscută – sau aproape numai ea – va admira „privirea foarte frumoasă11 a acestui general cu nume ciudat, care „se însufleţea vorbind”. Ea gândea că acest provincial ar putea să aibă o „oarecare valoare11. Dacă n-ar fi fost atât de slab, „încât avea aerul bolnăvicios şi stârnea compătimire – va povesti ea –, s-ar fi putut remarca trăsăturile lui foarte fine. Gura lui îndeosebi avea un contur plin de graţie. Un pictor, elev al lui David, îmi spuse că trăsăturile sale aveau o formă grecească, ceea ce mă făcu să-l respect11.

O singură consolare: scrisorile lui Desiree. „Am

primit cele două încântătoare scrisori ale tale – îi scrie el –, ele mi-au răcorit sufletul şi i-au dat o clipă de fericire. Tristă iluzie, pe care depărtarea ta de mine şi nesiguranţa viitorului au risipit-o. Simt însă bine că, datorită dragostei bunei mele prietene, nu poţi fi nefericit… Te conjur, nu lăsa să treacă o zi fără să-mi scrii, fără să mă asiguri că mă iubeşti mereu…”

Dar Desiree a trebuit să plece la Genova cu mama ei. Buonaparte, care nu ştie încă de această plecare, este neliniştit de lipsa ştirilor: „N-am mai primit scrisori de la tine, adorabila mea prietenă. Cum ai putut să laşi să treacă unsprezece zile fără să-mi scrii! Oare toată vremea asta nici nu te-ai gândit la mine? Grăbeşte-te să-mi scrii şi să-mi uşurezi inima, împovărată de nesiguranţa în care a lăsat-o tăcerea ta…”

Şi două zile mai târziu, trecând de data aceasta la formula dumneavoastră, îi scrie iarăşi: „Oare să vă fie deja indiferent dacă-mi scrieţi şi să consideraţi deja lipsit de interes dacă aflaţi ştiri despre mine? Alung această idee, care mi-ar otrăvi viaţa şi mi-ar jigni inima. Dacă nu simţiţi durerea pe care mi-a provocat-o tăcerea dumneavoastră, înseamnă că dumneavoastră nu o încercaţi…1*

În sfârşit, primeşte o scrisoare de la mica lui logodnică marsilieză şi află de plecarea ei. Se crede părăsit – şi se complace, s-ar zice, în rolul personajului căruia totul îi este indiferent: „Nu mai eşti în Franţa, demna mea prietenă; nu eram oare şi aşa destul de departe unul de altul? Te-ai hotărât să pui între noi marea. Nu ţi-o reproşez; ştiu că situaţia ta este prea delicată şi ultima ta scrisoare m-a îndurerat prin mişcătoarea descriere a suferinţelor tale. Dulce Eugenie, eşti tânără. Mai întâi sentimentele tale îşi vor pierde din intensitate, vor păli cu încetul, şi după eltăva vreme o să-ţi dai seama că te-ai schimbat. Aceasta este legea timpului. Acesta este efectul funest, infailibil, al absenţei. Ştiu că vei continua să-i porţi interes prietenului tău, dar nu va mai fi decât interes, decât stimă. Să nu crezi cumva că te pot acuza de nedreptate. Fii fericită şi bunul tău prieten te va aproba. O

inimă întinată de furtunile pasiunilor proprii vârstei bărbăţiei nu era demnă de tine”.

Pentru prima dată, viitorul împărat a pierdut încrederea în steaua sa.

În luna iulie, după o scurtă şedere într-un hotel din strada Michodiere, se instalează într-o cămăruţă ieftină, cu trei franci pe săptămână, la „Hotel du Cadran Bleu”, din strada Hachette nr. 10, la etajul al treilea sau al patrulea. Ferestrele lui dau spre Sena, de cealaltă parte a imobilului. Acesta continuă, de altfel, să existe şi astăzi, sordid şi lugubru. Ofiţer aflat în disponibilitate, Buonaparte are cu atât mai puţini bani, cu cât ţine să-i trimită mamei lui ceva ajutoare. Nu ia decât o singură masă pe zi, care-l costă 25 de sous.

— Trăiam atunci stingher ca un urs – va spune el

— Cu cărţile mele, singurii mei prieteni din vremea aceea.

Scrisorile sale către Joseph îi oglindesc amărăciunea; crede că nu mai este iubit: „Desiree îmi cere portretul, îmi voi face unul. I-l vei da dacă ea-l va mai dori încă, dacă nu, îl vei păstra pentru tine”.

Se înduioşează – ceea ce i se întâmplă rar: „Orice ţi-ar pregăti soarta, îi scrie el fratelui său, ştii bine, prietene, că nu poţi avea prieten mai bun, căruia să-i fii mai drag şi care să-ţi dorească mai sincer fericirea. Viaţa este un vis uşor care se risipeşte. Dacă pleci şi crezi că s-ar putea să fie pentru mai multă vreme, trimite-mi portretul tău. Am trăit atâţia ani împreună, atât de strâns uniţi, încât inimile noastre s-au contopit, şi ştii mai bine decât oricine în ce măsură inima mea îţi aparţine în întregime. Simt, scriind aceste rânduri, o emoţie cum numai arareori am încercat în viaţă. Simt că va trece mult până ne vom revedea şi nu mai pot continua scrisoarea44.

Câteodată, generalul flămând se îndreaptă cu Junot spre Bulevardul Italien, locul de întâlnire al regaliştilor

— Viitorii lui adversari din vendemiar. Aceşti „emigranţi din interior44 conspiră aici, pe sub umbrare, de unde şi porecla dată locului: „Micul Coblentz44… Şi

Buonaparte, vorbind despre „frumoasa afacere de la Quiberon44, va declara foarte fericit:

— Afacerea asta a afectat puţin micul Coblentz.

Se aşază pe unul din scaunele puse acolo de negustorii de îngheţată. Văzând cum trec prin faţa lui tinerii „incroyables”[8], extravagant îmbrăcaţi, vorbind schimonosit, îşi împinge scaunul „în aşa fel, încât să-i cadă pe picioare câte unui tânăr dintre aceştia44.

— Şi astea sunt fiinţele – exclamă el – care se bucură de avere!

Nu are mai multă simpatie nici pentru secţionări, care sunt flămânzi şi cer revenirea la „Constituţia din 1793”.

— E bună într-un fel – declară Buonaparte doamnei Permon –, dar tot ce ţine de măcel nu face doi bani!

În alte dăţi se duce, tot însoţit de Junot, la Grădina botanică:

— Când intri aici, respiri pacea.

Devenind mai îndrăzneţ, locotenentul Junot îi face confidenţe dragului său general. Continuă s-o iubească la nebunie pe Paulette Buonaparte. Napoleone nici n-a primit, nici n-a respins cererea, dar soooate căsătoria posibilă numai în ziua în care Junot va putea să-i ofere viitoarei sale soţii „o situaţie nu strălucită, dar, în sfârşit, îndestulătoare, pentru a nu încerca durerea de a da viaţă unor copii care ar fi nefericiţi...”

Viitorul duce d’Abrantes, din ce în ce mai îndrăzneţ, îi dezvăluie şefului său că a primit în ajun o scrisoare de la tatăl lui. Domnul Junot îi comunică fiului său că, ce-i drept, nu avea să-i dea nimic pe loc, dar că partea sa de moştenire va fi cândva de douăzeci de mii de franci.

— Voi fi deci bogat – exclamă Junot –, pentru că împreună cu leafa mea voi avea 1 200 de livre rentă, generale; vă conjur, scrieţi-i cetăţenei Buonaparte...

„Ieşind din Grădina botanică – va povesti viitoarea soţie a lui Junot – <, ei au trecut Sena într-o barcă şi,

8 Tineri din timpul Directoratului îmbrăcaţi excentric şi vorbind afectat. – Nota trad.

străbătând străzile, au ajuns pe bulevard. Erau vizavi de băile chinezeşti şi se plimbau pe aleea laterală”…

— Nu-i pot scrie mamei ca să-i prezint această cerere – explică Napoleone –, căci, în sfârşit, vei avea 1 200 de livre rentă, asta este bine, dar nu le ai încă. Tatăl tău este al naibii de zdravăn şi o să te facă să le aştepţi multă vreme. Pe scurt, n-ai nimic decât galoanele tale de locotenent. Cât despre Paulette, ea nu are nici atât. Aşadar, să rezumăm: tu n-ai nimic, ea n-are nimic, care-i totalul? Nimic. Deci nu vă puteţi căsători acum. Să aşteptăm. Vom avea poate zile mai bune, dragul meu. Da, vom avea zile mai bune, chiar dacă va trebui să mă duc să le caut în altă parte a lumii.

Să fi pronunţat el cu adevărat aceste cuvinte în acel început de vară 1795? Cât despre dragostea lui… merge prost. Desiree păstrează tăcerea şi el suferă… în sfârşit, „tăcuta” – aşa o numeşte acum – îi scrie rânduri pline de dragoste. Scrisoarea a fost expediată de la Genova la 6 iulie, dar nu i-a parvenit destinatarului decât la începutul lunii august:

„Dacă Eugenie ţi-a fost dragă, de ce nu ţi-ar fi dragă şi acum? Italia n-a schimbat inima mea; o! dragul meu, te iubesc şi mai mult dacă este posibil. Eşti singurul obiect al gândurilor mele. În lipsa ta mă tângui, sufletul meu este trist şi nu există clipă în care să nu mă gândesc la tine. Astfel, dragul meu, fericirea noastră este amânată, e adevărat, dar nu pentru totdeauna. Dacă vrei să mă iubeşti atât cât te voi iubi eu, fericirea noastră va aştepta ca evenimente mai favorabile să ne unească… Aş vrea să fii convins că îţi voi dovedi toată viaţa dragoste şi duioşie şi că Eugenie va avea mereu pentru tine, pe lângă stimă, şi cea mai tandră iubire. Tot ce-mi spui despre cel pe care l-aş putea iubi este degeaba. Ştii prea bine că nu te pot iubi decât pe tine. Tu eşti singurul, o, prea iubitul meu, căruia îi voi spune toată viaţa: «Te ador»”.

În ciuda dragostei pe care i-o poartă logodnica lui, Buonaparte este din nou demoralizat. Scrisorile lui reflectă starea sa de spirit. Dacă Desiree iubeşte pe un altul, să nu

şovăie să-l părăsească pe micul general fără brigadă! Să nu-şi mai constrângă sufletul! Să nu-şi impună obligaţii. Biata Desiree! Ea iubeşte cu prospeţime, sinceritate şi puritate şi nu înţelege reacţiile pesimiste ale „amantului! ei şi dramele lui de conştiinţă. De aceea continuă să-i jure lui Buonaparte că-l iubeşte cu toată ardoarea. Fiind nefericită departe de el, ea îl imploră s-o iubească aşa cum îl iubeşte ea pe el: „adică atât cât se poate iubi...”

Dar aceste declaraţii nu-i redau de fel curajul lui Napoleone. În acelaşi început de august îi mai scrie o dată lui Joseph ca să-şi deschidă inima: o inimă dezamăgită cum n-a mai existat şi nu va mai exista vreodată. Afirmând că ar fi „foarte puţin legat de viaţă”, el spune că se află mereu în starea de spirit pe care o ai în ajunul unei bătălii, având sentimentul că, dacă moartea se află ascunsă undeva ca să pună capăt la toate, ar fi o nebunie să te mai nelinişteşti. Dacă nu se gândeşte de-a dreptul la sinucidere, cel puţin – afirmă el – nu se va da la o parte din calea morţii dacă ea i s-ar înfăţişa: „şi dacă asta continuă, prietene, voi sfârşi prin a nu mă mai feri când va trece o trăsură”.

Joseph ar putea fi nedumerit, ceea ce ar fi şi firesc, de aceea Buonaparte precizează: „Raţiunea mea se miră câteodată de asta, dar iată ce influenţă au avut asupra mea spectacolul moral al acestei ţări şi obişnuinţa cu primejdiile

El speră, totuşi, că în „mişcarea continuă a oamenilor din conducere44 cineva va sfârşi prin a se interesa de el. Aceasta pare cu atât mai puţin probabil cu cât la 16 august Napoleone primeşte o adevărată somaţie, în care i se ordonă să plece în Vendeea. Tonul este ameninţător: „Am toate motivele să presupun că sunteţi în stare să porniţi la drum şi vă invit să vă prezentaţi cât de curând la postul dumneavoastră, unde prezenţa dumneavoastră devine din zi în zi mai necesară. Dacă sănătatea dumneavoastră nu vă permite un serviciu activ, comunicaţi-mi acest fapt şi voi propune la Comitet înlocuirea dumneavoastră44.

Desigur că, după primirea acestei somaţii, Napoleone s-a prezentat, la 18 august 1795, la Comitetul Salvării

publice. Oare soarta îi surâde iarăşi? Oricum, reuşeşte să se facă ascultat şi explică cum ar putea acţiona armata din Italia dacă s-ar accepta planul său.

Doulcet de Pontecoulant, noul ministru de război, ascultă cu atenţie expunerea lui şi declară:

— Generale, ideile dumneavoastră sunt strălucite şi îndrăzneţe, dar ele trebuie să fie examinate cu calm şi chibzuinţă înainte de a ne gândi la executarea lor. Binevoiţi deci să vă acordaţi timpul necesar şi, cu capul odihnit, să-mi faceţi un raport pe care-l voi supune Comitetului.

— Timp? – exclamă Buonaparte – Nu am nevoie de timp, planul meu este elaborat atât de precis în capul meu, încât o jumătate de oră mi-ajunge să-l dezvolt în toate amănuntele. O pană, două foi de hârtie, iată ce cer de la bunăvoinţa dumneavoastră.

Le primeşte şi pe loc, pe un colţ de masă al Comitetului, scrie, cu scrisul lui rapid şi, ca de obicei, abia descifrabil, întregul plan al campaniei din Italia, pe care îl va realiza opt luni mai târziu:

— Trebuie ocupată linia de la Borghetto, care este scurtă, bine sprijinită şi uşor de apărat.

I se cere să întocmească el însuşi scrisoarea destinată lui Kellermann, pe atunci comandantul armatei din Italia. „Am întocmit scrisoarea – va povesti el – şi i-am reproşat lui Kellermann greşelile pe care le comisese şi planul pe care îl propunea, indicându-i poziţiile pe care trebuia să le ocupe. Şi, cum scrisoarea trebuia să fie semnată de preşedintele Comitetului, am scris-o pe tonul pe care l-aş putea folosi astăzi scriind scrisori, ceea ce a plăcut mult Comitetului”. Sieyès şi Letourneur ascultă şi ei o expunere a lui. El îi seduce şi tânărul general este angajat, dar, vai, nu pentru armata din Italia:

— Sunteţi rechiziţionat de Comitet pentru a contribui cu zelul şi aptitudinile dumneavoastră la lucrările planurilor de campanie şi de operaţii ale armatei de uscat.

Iată-l deci ataşat la biroul topografic al Comitetului Salvării publice. Asta nu-i face de fel plăcere şi îi comunică fratelui său ştirea fără entuziasm. Se gândeşte chiar să se

expatrieze şi să se angajeze la Constantinopol „ca general de artilerie, trimis de guvern pentru organizarea artileriei marelui sultan, cu o leafă bună şi un titlu de ambasador, foarte măgulitor11. Se şi vede plecat la înalta poartă: „O să aranjez să te numească consu111, îi promite el lui Joseph...

Dar Pontecoulant, care se pare că-l apreciază, îl va lăsa să plece?

La 30 august primeşte o nouă scrisoare de la Desiree: „Să nu crezi că sunt fericită – oare pot fi fericită departe de tine? Amintirea încântătoarelor noastre plimbări îmi este tot timpul prezentă în inimă, precum şi păduricea cu negrele presimţiri...11 Este vorba, fără îndoială, de păduricea în care cei doi logodnici evocaseră obstacolele care păreau să mai împiedice căsătoria lor. „Vai, nu erau decât prea întemeiate – continuă ea –, de vreme ce trebuie să fim despărţiţi atât de multă vreme; destinul a vrut astfel...11

Chiar a doua zi, Napoleone îi răspunde: „Am primit încântătoarea ta scrisoare, buna mea prietenă, ea îmi produce aceeaşi bucurie pe care mi-o dă întotdeauna amintirea ta. Adesea, în mijlocul plăcerilor zgomotoase ale acestui imens oraş, mă gândesc la draga mea Eugenie. Gândul meu străbate mările, înfruntă dificultăţile legate de distanţă şi aleargă să se odihnească lângă tine...11

El a început să ducă din nou un fel de viaţă mondenă, în afara orelor consacrate muncii – „de la ora două după-amiază la patru şi de la unu după miezul nopţii la două” –, noile lui funcţii i-au permis să frecventeze câteva saloane la modă. Este uluit şi îi scrie lui Joseph: „Luxul, plăcerea şi artele au reînviat într-un mod uimitor. Reapar caleştile, eleganţii, cărora li se pare acum că timpul în care ei au încetat să strălucească a fost doar un vis lung...”

„Întâlneşti femei peste tot – îi scrisese el cu puţin înainte –, la spectacole, la plimbări, în biblioteci... O femeie are nevoie de şase luni de Paris pentru a şti la ce are drept şi care este puterea ei”. El ştie deci în ce măsură este necesar să cultive relaţiile sale feminine. De aceea s-a şi

dus s-o reîntâlnească pe Theresia Tallien, pe care o cunoscuse pe vremuri. I-a expus preocupările lui vestimentare, de general aflat în disponibilitate. Atotputernica Notredame de Thermidor n-ar putea oare să-i facă rost de o uniformă?... Sau, cel puţin, de nişte pantaloni? Pe Theresia a amuzat-o să se ocupe de treaba asta. L-a recomandat pe protejatul ei ordonatorului Lefèvre, de la Divizia 17. Câteva zile mai târziu, ea l-a primit pe Napoleone, strigându-i prin tot salonul aceste cuvinte, de care viitorul împărat îşi va aminti mai târziu:

— Ei bine, amice, v-aţi căpătat pantalonii!

Oare din pricină că se gândeşte la scena asta îi scrie lui Desiree cu oarecare rezervă despre doamna Tallien: „Am cinat alaltăieri la doamna Tallien; ea continuă să fie destul de drăguţă, dar nu ştiu prin ce fatalitate farmecele ei au pierit în ochii mei. A îmbătrânit puţin. Te-ar plăcea dacă te-ar cunoaşte. Am remarcat la cina aceasta o clică de vreo 20 de femei. Nu întâlnesc la ea niciodată decât femei urâte şi în vârstă. Aici, draga mea, există o anumită frământare în capete, dar în rest totul este foarte liniştit. Să sperăm că lucrurile vor merge bine”.

Îi schiţează un tablou al Parisului care riscă s-o neliniştească pe Desiree. Oare în acest vârtej de plăceri se va putea menţine amintirea logodnicei sale? ghicind poate neliniştea ei, el o previne: „Cât despre mine, te asigur că, dacă aş putea fi fericit departe de tine, aş fi. Am prieteni, mă bucur de multă stimă, iau parte la serbări şi la petreceri. Dar departe de scumpa mea Eugenie nu pot exista pentru mine decât unele bucurii şi unele plăceri, dar nu fericirea. Să ne bucurăm deci din plin de viaţă cât mai repede, scumpa mea prietenă, să ne grăbim să fim fericiţi, timpul trece, anotimpurile se scurg şi vine bătrâneţea. Te sărut de un milion de ori, scumpul tău amic pe viaţă44.

În luna septembrie o vizitează din nou pe doamna Tallien. Şi acolo, într-o seară face cunoştinţă cu o prietenă de-a Theresiei: frumoasa Rose de Beauharnais, care va fi curând „incomparabila Josefina44. Născută Tascher de la Pagerie, originară din Trois-Îlets, localitate din Martinica,

ea este văduva lui Alexandre de Beauharnais. Primul şi plicticosul ei soţ, viconte cu de la sine putere, fusese ales preşedinte al Adunării constituante înainte de a fi ghilotinat de maşina la lansarea căreia – ca atâţi alţi ucenici-vrăjitori – contribuise. Prietenă intimă cu Theresia, această frumoasă creolă la modă fusese închisă în timpul Terorii şi, de la eliberarea ei, ducea o existenţă destul de uşoară. A fost la un pas de moarte şi se străduieşte acum să-şi uite coşmarul şi, pe de altă parte, să găsească un protector care s-o ajute să trăiască. Nu mai are strălucirea pe care o avusese la douăzeci de ani, dar se machiază cu atâta abilitate, încât atrage, azi mai mult decât altă dată, privirile bărbaţilor. Cunoaşte arta de a merge, de a se aşeza, de a se întinde punându-şi în valoare corpul suplu şi graţia languroasă de creolă, în sfârşit, arta de a-i fixa pe cei pe care voia să-i seducă cu privirea ei „irezistibilă44… În plus, are acel „bon ton44 al vechiului regim. Dar Buonaparte nu este încă cucerit, sau nu îndrăzneşte să ridice ochii la această pseudovicontesă, care poate că este deja amanta lui Barras. Oare legătura dintre văduva veselă şi regele corupţilor să fi început înainte sau după vendemiar? Nu se ştie sigur… O iubise generalul Hoche pe vremea când erau amândoi închişi, în timpul Terorii, în închisoarea Carmeliţilor. Dar aceste amoruri de după gratii par să fie uitate de mult… Ouvrard va povesti: Hoche era acolo tocmai în seara aceea în care Buonaparte, luând tonul şi apucăturile unei ţigănci ghicitoare, îi citeşte în palmă doamnei Tallien şi îi spune „o mie de nebunii44. Vor şi alţii să li se ghicească. Gelozie sau rivalitate: când îi vine rândul lui Hoche, se pare „că în dispoziţia lui Buonaparte s-a schimbat ceva”. El examinează atent liniile mâinii care îi este prezentată şi după aceea îi prezice, „pe un ton solemn, sub care se simte o intenţie prea puţin binevoitoare”:

— Generale, veţi muri în patul dumneavoastră.

Hoche este cât pe-aci să se înfurie, ochii lui aruncă scântei, dar o glumă de-a Josefinei „reînveseleşte atmosfera”.

Prin noile sale relaţii, Napoleone speră, desigur, să „parvină”. Când va lua sfârşit dizgraţia sa? Bourienne îl vede cu atât mai nerăbdător, cu cât protectorul său, Ponteeoulant, a părăsit Comitetul. Din fericire, înainte de plecarea lui a lăsat o notă privindu-l pe Buonaparte, notă căreia îi va datora mai târziu posturile de prefect imperial, de senator şi de comisar extraordinar. „Declar cu plăcere – mărturisea Pontecoulant în acea notă – că datoresc sfaturilor sale majoritatea măsurilor utile pe care le-am propus Comitetului armatei Alpilor şi din Italia; îl recomand colegilor mei ca un cetăţean care poate fi utilizat cu folos pentru republică, fie în artilerie, fie în orice altă armă, fie chiar şi în domeniul relaţiilor externe”.

De altfel, în aceeaşi zi, o dispoziţie întăreşte proiectul vechi de câteva săptămâni şi hotărăşte trimiterea unei misiuni militare în Turcia, misiune care urmează să fie plasată sub ordinele generalului Buonaparte. Dar diferitele birouri nu ştiu unul de altul, şi un alt decret, emanând de la serviciul cadrelor armatei, precizează: „Genei-alul de brigadă Buonaparte, până acum reţinut pe lângă Comitet, este radiat de pe lista ofiţerilor generali utilizaţi, dat fiind refuzul său de a se prezenta la postul care îi fusese desemnat”.

Iată-l destituit! Şi decretul este semnat de Cambaceres, care va fi cândva al doilea consul şi apoi arhicancelarul imperiului!

Totuşi, la 26 septembrie proiectul plecării la Constantinopol începe să se contureze. „Perspectiva călătoriei mele – îl anunţă el pe Joseph – este mai apropiată decât oricând; ea s-ar fi şi hotărât dacă n-ar fi fost atâta fierbere aici”.

*

* * *

Mulţi consideră că moartea lui Robespierre a marcat sfârşitul revoluţiei. Fără nicio îndoială, orele ce vor suna în cursul anilor următori nu vor mai avea acelaşi ecou de măreţie tragică, dar revoluţia nu s-a terminat cu strigătul cumplit scos de Maximilien atunci când călăul Sanson i-a

smuls bandajul care-i înfăşură maxilarul zdrobit.

Pentru a termina revoluţia, va fi nevoie de dictatură, atât de cea a spadei, deoarece Europa se pregăteşte de pradă, cât şi de cea a geniului, deoarece totul urmează să fie făcut, creat şi construit. Franţa, care se trezeşte în dimineaţa de 9 thermidor, nu este toată numai haos, dezordine şi confuzie, ci este şi guvernată de o cohortă neagră de oameni „înecaţi în datorii şi crime”, de siniştrii afacerişti, de acei thermidorieni pe care Robespierre, cu drept cuvânt, îi dispreţuia.

Fără îndoială, Convenţia îşi pierduse tot prestigiul, totuşi, viaţa ei lungă, bătrâneţea ei, încă viguroasă, uimese. Dar oare nu trebuie spus mai ales că extraordinara adunare a salvat Franţa, a creat un univers nou, a muncit cum n-a muncit niciodată vreo adunare parlamentară? Şi în această operă a ei din trecut, ea găseşte forţa prezentă pentru a manevra şi a utiliza rând pe rând extrema dreaptă şi extrema stingă, care ridică alternativ capul, crezând fiecare, la rândul ei, că a venit ora revanşei.

La sfârşitul acestui septembrie 1795, frământarea de care vorbea Buonaparte se face simţită de câtăva vreme. Convenţia, care salvase în câteva rânduri Franţa, de data asta agonizează. Unsprezece din membrii săi s-au pus pe lucru şi la 5 fructidor – 27 august 1795 – a fost votată o nouă Constituţie, cea a anului III. Puterea va fi preluată de un directorat. Dar membrii Convenţiei thermidoriene vor să-şi salveze sinecurile. De aceea hotărăsc că două treimi din membrii Consiliului celor Cinci sute şi ai Consiliului Bătrânilor vor fi luaţi dintre deputaţii Convenţiei. Secţiile regaliste manifestă împotriva acestor decrete ale celor *Două-Treimi*. Încă o dată, Parisul seamănă cu atât mai mult cu puntea unui vas în momentul alarmei generale cu cât trebuie votat *pentru* sau *împotriva* Constituţiei. Sunt atâtea abţineri – patru cincimi din cei înscrişi –, încât noul mod de guvernare este acceptat. Desigur, întâi se murmură, apoi se şti igă: comitetele au falsificat cifrele.

Răscoala se coace şi va izbucni…

Deja, de câteva zile, tineri cu pieptănături

extravagante, coafaţi „à la victoire”, cu gulerele hainelor în culorile contelui d'Artois, aleargă şi se agită pe străzi strigând: *Jos cu cele Două-Treimi*! Membrii Convenţiei îşi dau seama, după propria lor expresie, „că fulgerul revoluţionar s-a stins în mâinile lor”. Ei hotărăsc, totuşi, să se declare „în permanenţă” şi-şi încredinţează soarta generalului baron Menou, care fusese general încă sub vechiul regim.

Şi Buonaparte?

În dimineaţa de 12 – o dimineaţă foarte ploioasă –, el a trecut pe la familia Permon. A mâncat un strugure şi a băut o ceaşcă mare de cafea neagră.

— Am mâncat foarte târziu – explică el – S-a vorbit atât de mult de politică, că nu mai pot. Mă duc să văd ce mai e nou; dacă aflu ceva interesant, vin să vă comunic.

Acum capetele „se frământă” cu adevărat. Secţia regalistă din cartierul Filles Saint-Thomas, sau Le Pelletier, s-a întrunit înarmată şi se arată ameninţătoare. Generalul Menou încalecă şi, în loc de a încercui cartierul, îngrămădeşte infanterie şi artilerie în strada Vivientie. Parlamentează, nu vrea să acţioneze viguros şi se mulţumeşte să pătrundă în incinta fostei mănăstiri Filles Saint-Thomas. După cum va povesti viitorul general Thiebault, pe atunci ofiţer de stat-major, „Menou, caracter slab, având relaţii cu partidul, poate o înţelegere cu şefii şi cu o grămadă de oameni pe care trebuia să-i combată, capitulează în loc să comande şi-i lasă batalionului secţiei armele cu condiţia ca acesta să promită că se va risipi…” Ceea ce, evident, nu va face.

Se lasă noaptea, o noapte sinistră. Vremea e îngrozitoare, dar nici violentele rafale de ploaie, nici puternicul vânt de apus 1 nu-i determină pe manifestanţi să se întoarcă la casele lor. Tobele secţiilor revoltate bat fără încetare, chemând la arme împotriva Convenţiei. Menou – şi aceasta va fi singura sa acţiune energică – ordonă, către orele două dimineaţa, lui Thiebault să ia o sută de călăreţi şi să cureţe strada Grange-Batelière până în cartierul Montmartre, unde tobele continuă să bată din

plin. Aşa s-a făcut. Dar nu era decât un răgaz. Se bate la toate porţile, oamenii sunt chemaţi la arme. Membri Convenţiei, înnebuniţi – „aceşti terorişti plini de sânge”, spun regaliştii –, îl destituie pe Menou şi-l numesc comandant suprem al Armatei de interior pe Barras, care la 9 thermidor a atacat Primăria oraşului, unde se afla Robespierre. Barras acceptă şi anunţă deputaţilor că este gata să salveze patria „de atacul stipendiaţilor aristocraţiei14. Este limbajul epocii şi nimănui nu-i vine să râdă. De altfel, nici nu le arde de râs!...

— Sunt la postul meu – asigură el –, fiecare să fie la postul său!

Fostul sublocotenent al trupelor coloniale ale lui Ludovic al XVI-lea, ştiind prea bine că nu este decât un geqeral de ocazie, fără niciun fel de experienţă, vrea să aibă alături de el un general adevărat, de preferinţă un artilerist.

— Buonaparte! – propune Turreau.

Freron – fostul donjuan al Terorii, şi el îndrăgostit de Paulette Buonaparte – aprobă, iar Barras, care l-a văzut pe Napoleone în acţiune la asediul Tulonului, acceptă.

— Caută-l, îi spune el lui Freron.

Dar Buonaparte nu e de găsit. Dacă ar fi să-l credem pe Barras, Napoleone se dusese să tatoneze terenul printre regalişti, care n-au vrut să-l utilizeze... O dată în plus vicontele este surprins în flagrant delict de minciună. Buonaparte tocmai îi scrisese fratelui său: „Câteva secţii sunt agitate: este vorba de câţiva aristocraţi care ar vrea să profite de starea de descurajare în care au fost ţinuţi

5 Arhivele Observatorului indică acest lucru. De altfel, totul mergea prost în aceste două zile, căci funcţionarul care trebuia să observe „starea aerului” a notat în registrul său: „*Nişte curioşi au defectat* busola în timp ce Parisul se pregătea de bătălie, nişte „curioşi” vizitau Observatorul!

patrioţii pentru a-i expulza şi a arbora contrarevoluţia; dar adevăraţii patrioţi, Convenţia în masă, armatele sunt gata să apere Patria şi Libertatea”.

După alţi martori, mai demni de încredere – şi după cele spuse de viitorul împărat însuşi –, Napoleone se găsea în seara aceea la teatrul Feydeau, unde se juca *Fiul cel bun* – o piesă lacrimogenă –, când s-a răspândit zvonul că secţiile regaliste au pornit să atace Convenţia. Atunci tânărul general s-a gândit să treacă prin culoarele Adunării. Apoi – va povesti el la Sfânta Elena – a luat loc într-una din tribunele Convenţiei... Într-o discuţie, un membru a propus să mi se dea comanda. A fost trimis cineva să mă caute...” Este adus la Carrousel, cartierul general al lui Barras.

— Care este rolul pe care mi l-aţi rezervat în această luptă? – îl întrebă pe acesta.

Viitorul director i-ar fi răspuns:

— Toate poziţiile mele sunt comandate de ofiţerii care au venit primii. Veţi fi unul din aghiotanţii mei...

Dacă vrem să aflăm mai exact adevărul, trebuie să-i dăm din nou cuvântul lui Buonaparte. El l-a întrebat pe Menou:

— Câţi soldaţi aveţi?

— Cinci mii.

— E foarte puţin. Şi artileria dumneavoastră?

— Dispunem de patruzeci de tunuri.

— Unde sunt?

— În câmpia Şablons.

Buonaparte cheamă atunci un ofiţer de cavalerie. Se prezintă „un tânăr frumos”: este Murat, care primeşte celebrul ordin:

— Luaţi două sute de cai, plecaţi pe dată la Şablons, aduceţi cele patruzeci de tunuri şi parcul de artilerie. Să fie aici. Tăiaţi în carne vie dacă este nevoie, dar aduceţi-le. Răspundeţi de asta faţă de mine! Plecaţi!

Activitatea sa, „laconismul şi promptitudinea, în cel mai înalt grad imperative”, surprind, apoi entuziasmează pe ofiţerii garnizoanei, care se uită uluiţi cum se agită acest „omuleţ”, despre care Thiebault va povesti că „îmbrăcămintea sa în dezordine, părul lung nepieptănat şi vechimea boarfelor mai miroseau a mizerie”.

Este ora şase dimineaţa în acest 13 vendemiar al anului IV, sau 5 octombrie 1795 *stil vechi*. Acum o ploaie măruntă şi necruţătoare a luat locul trombelor de apă. Vântul continuă să bată. Ce forţe stau faţă în faţă? Treizeci de mii de secţionări împotriva a cinci mii de soldaţi, o mie cinci sute de jandarmi şi poliţişti, în sfârşit, o mie cinci sute de bărbaţi, formând un „batalion sacru" sau, dimpotrivă, denumit „terorist", după opinia politică a celor ce vorbeau.

Buonaparte a reuşit, de asemenea, să pună la dispoziţia deputaţilor opt sute de complete de armament. De îndată ce încep împuşcăturile, preşedintele Legendre strigă:

— Să primim moartea cu curaj, aşa cum şade bine prietenilor libertăţii!

Şi, tremurând niţel, reprezentanţii introduc câte un glonte în puştile lor.

Napoleone a instalat două tunuri de opt în strada Neuve-Saint-Roch, în faţa bisericii. Tirul ghiulelelor străbate strada, va povesti Thiebault. „Tunurile răsturnând sau înlăturând, în felul acesta, tot ce se afla în faţa lor, o mie de oameni ai batalionului de patrioţi, urmaţi de un batalion de infanterişti, ies din fundătură şi îi atacă pe acei secţionări care se mai găsesc în faţa portalului bisericii şi care ocupă strada Saint-Honoré. Ciocnirea este violentă, se dă o luptă corp la corp. Totuşi, trupele noastre câştigă teren; pe dată, şase tunuri sunt aşezate în baterie, trei la dreapta, trei la stânga fundăturii şi sfârşesc prin a-i pune în derută pe secţionări, care se retrag în grabă spre Piaţa Vendôme şi spre Palais-Royal… Bătălia este condusă de generalul Bonaparte personal".

Aşa s-au desfăşurat lucrurile clar şi precis, dar Barras le va povesti cu vervă: „Buonaparte mă urma, el n-a exercitat în ziua de 13 vendemiar nicio altă funcţie decât aceea de aghiotant al meu. Eu eram călare, el era pe jos, aşa că nu putea să urmeze fiecare mişcare a mea… Nu mi-a scăpat însă un cuvânt de-al lui, care indica, totuşi, un ochi destul de ager de militar. Trăgându-mă de pulpana

hainei şi ducându-mă la câţiva paşi de poziţia unde mă expusesem primelor focuri, mi-a spus cu vioiciunea inspirată de emoţia momentului:

— Dacă aţi fi ucis, totul ar fi pierdut; dumneavoastră sunteţi singurul personaj al dramei; nimeni nu v-ar putea înlocui: ce hotărâţi?

Atunci i-am poruncit lui Brune să tragă cu tunul, iar Buonaparte, strângându-mi mina, a adăugat:

— Republica este salvată!”

Astfel, dacă ar fi să-l credem pe viconte, pur şi simplu pentru că a tropăit *pe jos* pe lângă calul lui Barras, Buonaparte va fi numit comandantul Armatei de interior!

În locul relatării viitorului director, scrisă sub Restauraţie, este preferabil să citim aceste rânduri simple, notate în noaptea de 5 spre 6 octombrie de către Buonaparte: „Comitetele m-au numit comandant secund. Am dispus trupele noastre; inamicii au venit să ne atace la Tuilerii, şi am omorî t mulţi dintre ei”.

De pe la orele 11 ploaia mai stătuse, dar timpul continua să fie noros. Abia spre seară se va opri şi vântul. Palatul Tuilerii oferă un spectacol penibil. Vestibulul şi parterul sunt pline de răniţi întinşi pe paie. Chirurgii se agită. Multe soţii de deputaţi au venit să se refugieze la palat pentru a împărtăşi soarta soţilor lor sau pentru a fugi de furia secţionărilor. „Dintre ele – va povesti baronul Thiebault –, cele mai în vârstă serveau de infirmiere, iar cele mai tinere făceau fese. La Tuilerii erau, aşadar, la un loc un senat, un guvern, un cartier general, un spital, o tabără, un bivuac”.

Cinci zile mai târziu, Convenţia, la propunerea lui Barras, comandant suprem al Armatei de interior, îl numeşte pe *generalul Buona-Parte*, după cum va scrie *Le Moniteur*, comandant secund, iar la 16 Napoleone este avansat general de divizie. La 26 octombrie, Barras, devenind unul din cei cinci directori, demisionează din funcţia sa şi Buonaparte îi urmează la comanda Armatei de interior.

Strălucită avansare, care uluieşte pe toată lumea,

numai pe el nu!

A părăsit, încă de câteva zile, „L'Hotel du Cadran Bleu" – poate prea scump pentru posibilităţile lui – şi locuieşte într-un hotel jalnic: „L'Enseigne de la Liberté", pe strada Fosses-Montmartre, astăzi strada Abukir. De acolo va pleca pentru a se instala în strada Capucines, în frumoasa reşedinţă care-i revenea pentru postul ocupat, cu faţada spre Piaţa Piques – astăzi Piaţa Vendôme şi mai de mult Piaţa Louis-le-Grand –, piaţă în care, într-o zi, se va ridica noua columnă traiană a lui Napoleon.

*

* * *

În urma evenimentelor din 13 vendemiar, o ordonanţă le interzice locuitorilor Parisului, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, să păstreze arme. Fiul Josefinei, Eugen de Beauharnais, profund zdruncinat la gândul de a se despărţi de sabia pe care o moştenise de la tatăl său, se prezintă la Buonaparte, care, impresionat de lacrimile tânărului ofiţer – şi ştiind, de altfel, că are în faţa lui pe fiul unei prietene a Theresiei Tallien şi a lui Barras –, dispune să i se restituie sabia.

A doua zi, Rose – pentru că acesta era pe atunci numele pe care-l folosea Josefina – îi face o vizită lui Napoleone pentru a-i mulţumi iar, în ziua următoare generalul se înfăţişează, la rândul său, în strada Chantereine, unde doamna de Beauharnais tocmai se instalase. Buonaparte va mai reveni s-o vadă pe mama lui Eugen. Totuşi, curând, îşi răreşte vizitele. Poate că îl mai reţine amintirea lui Desiree?

Noul comandant al garnizoanei are o trăsură frumoasă, organizează „mese somptuoase, la care sunt câteodată de faţă şi doamne", ne spune Bourrienne, primeşte, vorbeşte cu siguranţă – şi aceasta spre mirarea tuturor. „Lumea se întreabă – spune un contemporan – de unde vine, ce a fost, prin ce servicii extraordinare s-a impus". El nu e de loc îmbătat de glorie şi pare chiar perfect conştient de lipsa sa de competenţă în ce priveşte sarcinile de comandant al garnizoanei şi de general

comandant al Armatei de interior. Thiebault, care l-a văzut imediat după 13 vendemiar, îl descrie pătrunzând în biroul Marelui stat-major cu mica lui pălărie împodobită cu un smoc de pene prinse la nimereală, cu cingătoarea tricoloră mai mult decât neglijent înnodată, cu haina mototolită şi o sabie „care, într-adevăr, nu părea să fie arma căreia îi datora norocul său”. Îşi aruncă pălăria pe masa mare din mijlocul camerei şi intră în vorbă cu un bătrân general, pe nume Krieg, extraordinar ca „expert în amănunte” şi autorul unei cărţulii care se bucura de prestigiu în armată, cu titlul: *Manualul războaielor şi al soldaţilor republicani*. Îl cheamă să se aşeze alături de el şi, cu pana în mână, începe să-i pună întrebări într-o grămadă de chestiuni legate de serviciu şi de disciplină. „Unele întrebări dovedeau o asemenea neştiinţă, încât ofiţerii nu-şi puteau ascunde zâmbetele”. Thiebault, sesizat de mulţimea acestor întrebări, de ordinea lor, de rapiditatea cu care erau puse, este mai ales impresionat că vede un general-comandant „care nu se jena de fel să arate faţă de subordonaţii săi cât de multe lucruri în materie de meserie nu ştia, lucruri pe care era de presupus că şi ultimul dintre ei le ştie la perfecţie. Acest fapt – încheie el – l-a ridicat mult în ochii mei”.

Buonaparte, bineînţeles, nu-şi părăseşte clanul. Cere un loc de consul în Italia pentru Joseph. Lucien, încă mai de mult adjunct al lui Freron, trimis în misiune la armata Rinului, a fost numit, din 28 octombrie, comisar militar. Cu două zile înainte, Napoleone a aranjat ca Louis să fie numit locotenent de artilerie şi, la 12 noiembrie, l-a chemat pe lângă el ca aghiotant. În plus îşi va asuma sarcina să se ocupe de micul Jérôme şi, la sfârşitul anului, îl va da la colegiu. „Ştii – îi scrisese el fratelui său Joseph – că nu trăiesc decât pentru plăcerea pe care le-o fac alor mei”.

Pentru că a terminat cu încurcăturile băneşti, trimite bani familiei sale: „cincizeci sau şaizeci de mii de franci, în monede şi asignaţii, lucruri de îmbrăcăminte – anunţă el.

— Familiei nu-i lipseşte nimic... are tot ce-i trebuie din belşug... nu pot face mai mult decât fac pentru toţi”.

Desigur, clanul poate fi satisfăcut, dar clanul – şi aşa va fi până la sfârşitul extraordinarei aventuri –, clanul găseşte că Napoleone nu face destul pentru familie.

Şi Desiree?

O mai iubeşte încă? Fără îndoială – într-o scrisoare adresată la 9 noiembrie lui Joseph – îi cere fratelui său s-o sărute pe Desiree din partea sa, dar, continuând să se gândească la cea pe care o mai numeşte încă logodnica lui, ia în considerare căsătoria cu o prietenă a mamei sale, doamna Permon-Commene, fosta lui corespondentă de pe când era la Şcoala militară. Este vorba de o văduvă încă fermecătoare, dar a cărei vârstă nu se potriveşte de fel cu a lui.

Mica Laura Permon, viitoarea ducesă d'Abrantes, era într-o cameră vecină când Buonaparte i-a făcut mamei sale ciudata declaraţie. Ea a auzit-o pe mama ei izbucnind în râs, apoi, după un moment de „stupoare”, răspunzând cu aceste cuvinte neaşteptatului ei candidat:

— Dragul meu Napoleone, să vorbim serios. Crezi că-mi cunoşti vârsta? Ei bine, n-o ştii. N-am să ţi-o spun pentru că asta este mica mea slăbiciune. N-am să-ţi spun decât că aş putea să fiu nu numai mama dumitale, ci şi cea a lui Joseph. Dar să lăsăm gluma la o parte: lucrul ăsta mă mâhneşte când e vorba de dumneata.

— Vă vorbesc foarte serios – răspunde Napoleone –, acesta-i felul meu de a vedea lucrurile. Vârsta femeii pe care aş lua-o de soţie îmi este indiferentă dacă, aşa ca dumneavoastră, nu pare să aibă mai mult de treizeci de ani. M-am gândit mult la ce v-am spus. Vreau să mă căsătoresc. Mi s-a sugerat să iau de soţie o femeie frumoasă, bună, agreabilă, aparţinând de cartierul Saint-Germain *K* Prietenii mei din Paris vor această căsătorie. Vechii mei prieteni mă îndeamnă să n-o fac. Eu vreau să mă căsătoresc. Şi ceea ce vă propun îmi convine din mai multe puncte de vedere. Gândiţi-vă la propunerea mea.

„Mama mea – încheie Laura povestirea – întrerupse convorbirea, şi-i spuse, râzând, că s-a gândit foarte bine...”

Aşadar, probabil că, îndemnată de familia Tallien –

„prietenii din Paris” –, Josefina, femeia „aparţinând de cartierul Saint-Germain”, îi va fi trimis în cele din urmă, în cursul lunii decembrie 1795, acea celebră scrisorică destinată să-l readucă pe cel care părea s-o fi uitat:

„N-aţi mai venit să vedeţi o prietenă care vă iubeşte; aţi părăsit-o cu totul; faceţi o mare greşeală, căci ea are pentru dumneavoastră multă afecţiune. Veniţi mâine, septidi[910], să luaţi masa cu mine. Simt nevoia să vă văd şi să vorbesc cu dumneavoastră despre interesele dumneavoastră.

Bună seara, prietenul meu. Vă sărut.

Văduva Beauharnais”.

Dacă nu este vorba de un complot între Theresia şi Rose, care să fie sentimentele care o împing pe doamna de Beauharnais? Poate că n-a uitat ce i-a spus într-o zi prietenul ei Ségur:

— Acest mic general s-ar putea să devină un om mare!

Desigur, ea cedase mai de mult avansurilor lui Barras, a cărui amantă era acum şi care trecea în vremea aceea drept un om mare. Dar ea ştia că protecţia amantului ei este trecătoare, îi trebuia ceva mai bun! Cineva care să poată face faţă cheltuielilor ei – acest butoi al Danaidelor. Şi apoi ea îl găsea pe Buonaparte nostim – şi avea *farrmec* când o spunea, cu accentul ei melodios de creolă.

Respins de doamna Permon, crezând-o pe văduva Beauharnais bogată, Buonaparte se duce, în acel faimos septidi din frimar anul IV, s-o viziteze în micul şi deliciosul ei palat, situat nu departe de Chaussee d’Antin, mai precis în strada Chantereine, numită astfel pentru că pe vremuri brotăceii orăcăiau aici. Josefina îl cumpărase de la Julie Carreau, fosta Louise-Julie Talma. Cu dibăcie, Rose încearcă întâi să-l convingă pe Napoleone că între ea şi

---

9 Cartierul Saint-Germain – unul din cartierele în care locuia nobilimea pariziană. – Nota traci.

10 In calendarul republican, a şaptea zi a decadei, trei decade constituind luna. – Nota tra,d.

Barras nu există decât o mare prietenie. Toate zvonurile care circulă în Paris nu sunt decât calomnii. Buonaparte este gata, în cele din urmă, să creadă totul… apoi îi vorbeşte de „interesele lui”, fără îndoială de acea comandă a armatei din Italia pe care, în ciuda noilor sale titluri, mai speră să o primească.

Revine de mai multe ori în strada Chantereine. Luxul – un lux cu totul exterior de femeie uşoară – îl orbeşte. Admiră felul încântător în care ştie să spună fiecăruia exact ce trebuie şi tactul cu care conduce conversaţia. Nu bănuieşte că aici nu există decât datorii, că servitorii sunt plătiţi arareori şi furnizorii şi mai rar încă… În faţa acestei „doamne” se simte un mic provincial… şi de nobleţe foarte măruntă. El nu ştie că titlul de vicontesă pe care îl poartă „văduva Beauharnais” este uzurpat… Se află sub farmecul „incomparabilei Josefina”. Căci aşa a început să-i spună, nevrând să folosească prenumele ei de Rose, pronunţat de prea multe guri bărbăteşti.

Ea îşi pune în joc cochetăria cu o artă şi o dibăcie desăvârşite… şi el o iubeşte acum – el, cel lipsit de experienţă – cum n-a iubit niciodată. Şi va mărturisi la Sfânta Elena:

— Era o femeie adevărată… avea un nu ştiu ce care plăcea.

Şi precizează acest *nu ştiu ce* într-un mod foarte puţin elegant:

— Avea cea mai frumoasă crupă posibilă. Erau acolo *Les Trois-Îlets* din Martinica.

Căci – după cum era de aşteptat – ea i s-a dat într-o seară de ianuarie – ceea ce pentru ea nu era lucru mare – şi a fost uluită când a doua zi dimineaţă a descifrat prima lui scrisoare:

„*Orele* 7 *dimineaţa*: Mă trezesc plin de tine. Imaginea ta şi amintirea ameţitoarei seri de ieri nu au dat pace simţurilor mele. Dulce şi incomparabilă Josefina, ce efect ciudat exerciţi asupra inimii mele! Te superi! Te văd tristă! Eşti neliniştită? Sufletul meu este zdrobit de durere şi nu există odihnă pentru prietenul dumitale… Dar parcă poate

exista odihnă pentru mine când, lăsându-mă pradă sentimentului puternic care mă stăpâneşte, sorb de pe buzele tale, din inima ta flacăra care mă arde? Ah! În noaptea asta mi-am dat bine seama că imaginea ta nu e totul! Pleci la prânz, te voi vedea peste trei ceasuri. Până atunci, *mi-o dolce amor*, primeşte o mie de sărutări, dar nu-mi da niciuna, căci îmi ard sângele”.

Iată-l vrăjit.

Hortensia – căci Josefina are şi o fiică de doisprezece ani şi ceva – face cunoştinţă cu noul amant al mamei ei. Fusese invitată la Barras şi aşezată între doamna de Beauharnais şi Buonaparte, care... pentru a-i vorbi mamei – va povesti ea –, se apleca mereu spre ea cu atâta vioiciune şi perseverenţă, încât mă obosea şi mă silea să mă dau înapoi. Eram astfel, fără voia mea, obligată să-i privesc faţa, care era frumoasă, foarte expresivă, dar de o paloare extraordinară. Vorbea cu pasiune şi părea absorbit în întregime de mama mea”.

Cum va scăpa acum Napoleone de mica sa logodnică din Marsilia? Fără eleganţă, îi scrie că, dacă ea nu obţine consimţământul mamei sale şi fratelui ei Nicolas pentru celebrarea imediată a căsătoriei lor, este preferabil „să rupă orice legătură cu el”. Desiree este zdrobită:

„Cu ce să încep – scrie ea – pentru a-ţi înfăţişa cumplita situaţie în care m-a aruncat scrisoarea dumitale? Dar care este intenţia dumitale? Voiai să mă zdrobeşti? Vai, ai reuşit foarte bine. Da, crudule, m-ai adus la desperare. Acest cuvânt «a rupe orice legătură» mă face să tremur. Credeam că am găsit în dumneata un prieten, pe care să-l fi iubit toată viaţa. Dar nu-i de fel aşa, trebuie să încetez să te mai iubesc, căci imaginaţia mea nu găseşte nicio soluţie pentru a obţine acordul la căsătoria noastră. Niciodată nu mă voi putea hotărî să vorbesc părinţilor mei...”

De ce?

Aceasta era atitudinea unei tinere fete din veacul al XVIII-lea, din acea epocă în care fetele nu se măritau, ci erau măritate. Napoleone era cel care avea datoria să facă demersul. Cerându-i „logodnicei” sale să vorbească ea

însăşi cu părinţii, el nu putea primi alt răspuns. De altfel, asta este exact ceea ce dorea amantul Josefinei, pentru că acum se pregătea să urmeze sfaturile „prietenilor săi din Paris”.

— Se pare – îi spune Barras – că tu ai luat-o pe doamna Beauharnais drept unul din soldaţii din 13 vendemiar, pe care trebuie să-i treci în listele tale de subzistenţă. Făceai mai bine să trimiţi banii aceştia familiei tale, care are nevoie de ei şi căreia i-am trimis acum din nou nişte ajutoare.

De-ar fi să-l credem pe Barras, Buonaparte ar fi roşit ca un şcolar, apoi s-ar fi apărat:

— N-am făcut daruri amantei mele. N-am vrut să seduc o fecioară. Sunt dintre cei ce preferă să găsească amorul gata făcut decât amorul care trebuie făcut... Şi-apoi, în orice situaţie ar fi doamna de Beauharnais, dacă aş fi, într-adevăr, în relaţii serioase cu ea, dacă aceste daruri, pe care îmi reproşaţi că i le-am făcut, ar fi daruri de nuntă, cetăţene director, ce aţi avea de obiectat?

— E chiar serios ce mi-ai afirmat acum?

— În primul rând, doamna de Beauharnais e bogată!

Iar Barras îi răspunde:

— Pentru că mă consulţi aici în mod serios, îţi voi răspunde cu propriile tale cuvinte: de ce nu? Eşti singur, nu ţii la nimic. Fratele tău Joseph ţi-a arătat calea căsătoriei şi iată-l ieşit din mizerie cu zestrea domnişoarei Clary... Însoară-te, un bărbat însurat îşi găseşte mai uşor un loc în societate, are mai multă suprafaţă şi rezistă mai bine duşmanilor săi.

După Napoleone – va povesti el la Sfânta Elena –, Barras ar mai fi adăugat:

— Ea ţine şi de vechiul regim, şi de cel nou; îţi va da stabilitate, şi casa ei este cea mai bună din Paris.

Aflând de proiectele mamei sale, mica Hortensia este desperată.

— Ea nu ne va mai iubi ca până acum, îi spune fratelui ei.

Napoleone constată o anumită răceală a fetiţei faţă

de el şi face „oarecare eforturi pentru a o risipi”. îi place s-o tachineze şi râde de ea pentru că se va duce la prima comuniune:

— Eşti o mică habotnică, îi spune el provocator.

— Şi dumneata te-ai dus la prima comuniune, de ce – răspunde ea logic – n-aş face-o şi eu?

El izbucneşte în râs. Dragostea şi avansarea încep să facă din el un alt om. Orgoliul său satisfăcut nu mai riscă să fie jignit, aerul morocănos nu-i mai pare potrivit. Devine mai expansiv. Conversaţia lui „are totdeauna câteva trăsături caracteristice şi până şi poveştile cu stafii, pe care le povesteşte câteodată, se pricepe să le facă interesante prin originalitatea povestirii”. Este admirat – sentiment cu totul nou pentru el! Desigur, nu a încetat să fie susceptibil. Într-o seară de februarie, Josefina a îndrăznit să-i reproşeze că el a căutat-o din interes – poate pentru a obţine acea celebră comandă a armatei din Italia... El reacţionează foarte violent la acest reproş. Mai târziu va avea, totuşi, sinceritatea să mărturisească, vorbind de această căsătorie:

— Pentru mine, a fost o afacere excelentă.

Cel puţin o credea.

— Ea spunea că avea unu sau două milioane de franci în Martinica – va explica el n-avea decât cinci sute de mii de franci, pe care nu i-am văzut niciodată...

În seara discuţiei lor – care va fi memorabilă, căci vor mai vorbi de ea mai târziu –, el îi scrie aceste rânduri de îndată ce se întoarce acasă. „Te-am părăsit plecând cu un sentiment penibil. M-am culcat foarte supărat. Mi se pare că stima pe care o merită caracterul meu ar trebui să îndepărteze din mintea dumneavoastră gândul care vă nelinişte aseară. Dacă acest gând ar predomina în mintea dumneavoastră, aţi fi foarte nedreaptă, doamnă, şi eu foarte nenorocit! V-aţi gândit, aşadar, că nu v-aş iubi pentru dumneavoastră!!! Pentru cine deci? Vai. doamnă, să mă fi schimbat aşa de mult! S-ar putea ca un sentiment atât de josnic să fie conceput într-un suflet atât de pur? Mă mir de asta, dar mai puţin decât de sentimentul care, la

trezirea mea, m-a readus, fără amărăciune şi fără voinţă, la picioarele dumneavoastră. Desigur, este imposibil să fii mai slab şi mai degradat. Care să fie deci strania ta putere, incomparabilă Josefina? Unul din gândurile tale îmi otrăveşte viaţa, îmi sfâşie inima cu dorinţele cele mai contradictorii, dar un sentiment mai puternic, un gând mai puţin sumbru mă leagă, mă readuce şi mă mână încă vinovat. O simt bine, dacă noi doi ne vom certa, ar trebui să recuzi inima mea… conştiinţa mea: le-ai sedus, şi ele îţi ţin şi acum partea. Dar tu, *mi-o dolce amor*, te-ai odihnit bine? Te-ai gândit măcar de două ori la mine? Îţi dau trei sărutări: una pe inimă, una pe gură şi una pe ochi”.

*

*

La 2 martie. Buonaparte este numit comandantul armatei din Italia. Este darul de nuntă al lui Barras. Napoleone, stânjenit că îi e îndatorat fostului amant al soţiei sale, va spune mai târziu că numirea lui o hotărâse Carnot:

— El cunoştea marile mele calităţi, va explica el.

Poate că a fost nevoie de amândoi ca să-şi convingă colegii…

La 8 martie are loc semnarea actului de căsătorie între Napoleone şi Josefina, în cancelaria maestrului Raguideau, notarul doamnei de Beauharnais, care dezaprobă căsătoria clientei sale cu un om care nu are decât, suspină el, „mantia şi spada”. În seara următoare are loc căsătoria. Cerul este fără nori, dar ceaţa începe să urce la orizont şi face să pălească stelele. În salonul primăriei, fostul pa lat de Mondragon \ Rose de Beauharnais cu o rochie de muselină împodobită cu flori tricolore, martorii Barras, Tallien şi Calmelet, om de încredere al Josefinei, şi comisarul Collin-Lacombe, care, deşi n-are dreptul s-o facă, îl înlocuieşte pe primarul plecat să se culce, aşteaptă de două ore pe mire… Barras se uită la ceas neliniştit. Dacă Buonaparte s-a răzgândit? Oare va trebui să plătească tot el în continuare cheltuielile nebuneşti ale creolei? Deodată se aude un zăngănit de

sabie pe scara de piatră. Uşa se deschide. Este Buonaparte, urmat de aghiotantul şi martorul său Lemarois. Fără să piardă timpul cu scuze, se repede la comisar, îl scutură să-l trezească:

— Haide, căsătoriţi-ne repede!

Somnoros, Collin anunţă acest extravagant act de căsătorie, în care unul din martori – Lemarois – nu este major şi deci nu poate fi martor, locţiitorul primarului nu are nicio calitate pentru a-i căsători în mod legal, mirele s-a declarat mai bătrân cu 18 luni decât este – ceea ce îl face să fie născut cetăţean genovez –, iar mireasa s-a întinerit, din cochetărie, cu 4 ani. Napoleon va explica mai târziu cum s-a procedat:

— Pentru împărăteasa Josefina s-a folosit actul de naştere al surorii ei moarte, deoarece aceasta fusese cu trei sau patru ani mai tânără decât ea şi ea voia să se întinerească.

În ceea ce-l priveşte, nu este vorba de o galanterie faţă de soţia sa:

— Neavând actul meu de naştere – va explica el –, a fost folosit cel al fratelui meu mai în vârstă, care era la Paris pentru nişte treburi.

Cinci minute mai târziu, nuntaşii se despart în faţa primăriei din strada Antin. S-a lăsat frigul, termometrul a coborât sub zero grade. Josefina se urcă în caleaşca soţului ei şi, întorcându-se cu el în micul ei palat din strada Chantereine, intră, la rândul ei, în Istorie…

Anunţând căsătoria sa preşedintelui Directoratului, Buonaparte va preciza că socoate că acest act îl va lega de acum înainte şi mai strâns de patrie: „Este o chezăşie a celei mai nestrămutate hotărâri ale mele, de a nu găsi salvarea decât în republică…”

Oare fiindcă frumoasa vicontesă a foset până nu demult metresa unuia dintre directorii noului regim poate fi ea socotită „o chezăşie” a republicanismului soţului ei? Cei „cinci regi” – şi mai ales Barras – trebuie să fi râs cu poftă…

*

* * *

„Iată-vă deci căsătorit – îi va scrie Desiree lui Buonaparte – Nu-i mai este îngăduit sărmanei Eugenie să vă iubească, să se gândească la dumneavoastră, şi dumneavoastră spuneaţi că mă iubiţi, iar o întârziere a unei scrisori vă face să rupeţi definitiv relaţiile cu cea pe care o numeaţi scumpa dumneavoastră Eugenie, vă îndeamnă să vă căsătoriţi cu alta. Dumneavoastră, căsătorit! Nu mă pot obişnui cu această idee, ea mă ucide. Nu pot s-o suport. O să vă arăt că sunt mai fidelă angajamentelor mele şi, cu toate că aţi rupt legăturile care ne uneau, niciodată nu mă voi lega de altul, niciodată nu mă voi căsători. Nenorocirile prin care am trecut mă învaţă să cunosc bărbaţii şi să n-am încredere în inima mea. Prin fratele dumneavoastră v-am rugat să-mi restituiţi portretul, vă repet cererea mea; trebuie să vă fie foarte indiferent, mai ales că acum aveţi portretul altei femei, fără îndoială iubită. Comparaţia pe care aţi putea-o face nu ar fi decât în defavoarea mea, soţia dumneavoastră fiind superioară în toate privinţele bietei Eugenie, care n-o întrecea poate decât prin extrema sa dragoste faţă de dumneavoastră. După un an de despărţire, eu, care credeam că mă îndrept spre fericire, care speram să vă revăd curând, să devin cea mai fericită dintre femei, căsătorindu-mă cu dumneavoastră… eu nu doresc decât moartea. Viaţa e un chin cumplit pentru mine de când nu mai pot să v-o consacru”.

Tandra şi buna Desiree, care dorea moartea, care nu se va căsători niciodată!… Doi ani şi cinci luni mai târziu Desiree se va căsători cu un ambasador al Franţei, fostul sergent Bellejambe, cu alte cuvinte cu generalul Bernadotte, a cărui carieră se anunţa pe atunci la fel de frumoasă ca cea a lui Buonaparte. Îi vom regăsi pentru că vor deveni principe şi principesă de Porte-Corvo, prin graţia majestăţii-sale Napoleon I, şi, într-o zi, rege şi regină ai Suediei şi Norvegiei.

Frumoasă revanşă pentru micuţa părăsită!

RĂZBOIUL ŞI DRAGOSTEA

ÎN DRAGOSTE.
SINGURA VICTORIE ESTE
FUGA.
Napoleon

— Ai răbdare, dragă prietenă, vom avea timp să facem dragoste după victorie.

Şi, aplecat asupra mesei rotunde din micul salon-sufragerie al palatului din strada Chantereine, o masă de mahon cu laturile rabatabile, o masă plină de hărţi, Buonaparte îşi trimite nevasta la oglinzile şi nenumăratele nimicuri care-i împodobesc buduarul amenajat în rotondă. El perfectează astfel acel plan de campanie la care se gândeşte de mai mult de doi ani, de când Augustin Robespierre i-a asigurat comanda artileriei armatei din Italia

— Acel plan conceput în martie 1794 şi care îi entuziasmase pe reprezentantul Ricord şi pe fratele dictatorului. Acum, fiind comandantul armatei din Italia, Napoleone nu se îndoieşte că-l va putea realiza. Şi aceasta cu toate că

— O ştie prea bine – nu va avea în mână decât o trupă nedisciplinată, nemâncată şi neîncălţată!

De ce oare a hotărât Directoratul să ducă un război, zis „de diversiune”, în Piemont şi Lombardia? Pur şi simplu pentru a umple casieria tezaurului, înfiorător de goală. Încă la 19 ianuarie precedent, Carnot îi scrisese lui Scherer, pe atunci comandantul armatei din Italia: „Nu sunt bani… găsiţi deci mijloace de a vă lipsi de bani sau de a-i lua de acolo de unde sunt… Belşugul este în spatele unei porţi pe care trebuie s-o deschideţi cu forţa… Dar când i s-a transmis lui Scherer planul „micului Buonaparte”, el a răspuns: „Cel care l-a conceput să vină să-l şi execute!”

Şi spusele lui au fost respectate întocmai!

Buonaparte este, aşadar, însărcinat să conducă o expediţie de jaf şi de pradă organizate. Nu i se cere de fel să ducă peste munţi „făclia libertăţii44 şi nici „să-i facă să tremure pe despoţii încoronaţi”. Guvernul este la capătul

resurselor – şi asta-i tot!

În seara zilei de 11 martie 1796, Buonaparte este anunţat că trăsura îl aşteaptă la capătul micii alei de tei care duce de la casa lui la strada Chantereine. Junot, aghiotantul său, şi Chauvet, ordonatorul armatei din Italia, se află deja în trăsură. Părăsind-o pe Josefina, Napoleone simte cum i se strânge inima de emoţie. Va veni după el de îndată ce situaţia din Italia o va permite? Ea îl linişteşte şi-i făgăduieşte că va părăsi Parisul de cum o va chema lângă el. Dar să-şi părăsească viaţa de plăceri pentru a trăi prin tabere militare, departe de coaforul ei, de croitorul ei şi de mofturi la modă, i se pare curată nebunie! Şi când Napoleone se îndreaptă trist, prin ceaţa care se lasă, spre bariera oraşului, Josefina se va culca în patul ei din lemn de culoarea bronzului, murmurând probabil, ca de obicei, cu accentul creol care-l farmecă pe bărbatul ei:

— Ce nostim este acest Buonaparte!

Coborând spre sud, noul căsătorit nu va avea, totuşi, în minte decât chipul ei şi amintirile lor: „Fiecare clipă mă depărtează de tine – scrie el din Chanceaux în seara de 14 martie – Eşti neîncetat obiectul gândurilor mele; imaginaţia mea se toceşte încercând să-şi închipuie ce faci. Dacă te văd tristă, mi se rupe inima şi durerea mea creşte. Dacă eşti veselă şi nebunatică cu prietenele tale, îţi reproşez că ai uitat prea repede dureroasa despărţire de acum trei zile; eşti, aşadar, uşuratică şi, deci, nu eşti capabilă de niciun sentiment profund. După cum vezi, nu sunt uşor de mulţumit; dar, draga mea prietenă, e cu totul altceva când mă gândesc cu teamă că sănătatea ta ar suferi, sau că ai motive de tristeţe pe care nu le pot ghici. Atunci regret viteza cu care sunt îndepărtat de inima ta…

Fie ca geniul care m-a apărat întotdeauna în mijlocul celor mai mari pericole să te înconjure, să te acopere şi să rămân eu descoperit… Scrie-mi, scumpă prietenă, scrie-mi pe larg şi primeşte o mie şi una de sărutări din partea cele mai tandre şi mai adevărate iubiri”.

Pe plic scrie *„cetăţenei Beauharnais”*. Se teme oare că curierul nu va găsi casa „cetăţenei Buonaparte?”

Sosind la Marsilia la 20 martie, se duce s-o vadă pe doamna Letiţia, îi anunţă căsătoria, îi predă o scrisoare a Josefinei şi îi smulge mamei sale promisiunea de a răspunde acestei nurori, care îi este impusă. Şi ce mai noră! O vicontesă! O femeie la modă! O văduvă cu şase ani mai în vârstă decât Napoleone! O femeie a cărei comportare uşuratică este celebră! Se vorbeşte de ea chiar şi în gazete! Şi el va trebui să-i întreţină cei doi copii! Clanul se pomeneşte deodată sporit cu trei persoane, care vor mânca grosul soldei dragului Nabulio! De aceea, cu o reavoinţă evidentă, Letiţia va lăsa să treacă mai mult de o săptămână până îi va scrie noii cetăţene Buonaparte! Cetăţenei Bon aparte mai curând, pentru că fiul ei a hotărât acum să abandoneze ortografia italiană a numelui şi a prenumelui său.

Patru zile mai târziu trece prin Toulon. Un prieten, căpitanul de vas Decrès, care va fi numit contraamiral în 1798, se află acolo. L-a cunoscut bine pe Buonaparte la Paris şi „se crede îndreptăţit să fie mai familiar” cu el. Se duce „cu nerăbdare1 să-l vadă. Uşa salonului se deschide, Decrès este gata să i se arunce de gât, când „atitudinea, privirea, sunetul vocii” îl ţintuiesc pe nenorocit locului. Bonaparte a ţinut să marcheze imediat distanţa dintre firavul solicitant, „căpitanul Tun”, şi generalulcomandant al uneia din armatele republicii, care recent a salvat regimul şi este iubit – cel puţin aşa crede el – de una din cele mai frumoase femei din Paris.

La 25 martie, Napoleon se opreşte la Antibes şi trage la hanul „Agarrit”, unde îl primeşte Berthier, şef de stat-major al armatei din Italia. Acesta este mic, urât, dar în căpăţâna lui mare totul este clasat cu metodă. Bonaparte, care dintr-o privire cântăreşte un om, ghiceşte că acest ofiţer neobosit va şti să-l scutească de toate problemele mărunte. El se instalează la Nisa, în casa cetăţeanului Sauvaigo, pe strada François-de-Paule nr. 4, în care se afla Prefectura departamentului Alpii Maritimi, şi, la 27 martie, îi primeşte pe generalii de divizie Massena, Serurier, Laharpe şi Augereau, care îl privesc de sus pe „sfrijitul” de

26 de ani şi jumătate care le-a fost impus ca stăpân. Un militar de anticameră! Un intrigant! Un general de alcov! Un „maimuţoi ciufulit” care, cu treizeci şi şase de mii de zdrenţăroşi, fără soldă, flămânzi şi încălţaţi în opinci de pai împletit, pretinde să combată imperiul Austriei şi regatul Piemontului! Massena îl măsoară din cap până-n picioare. „Mărunt de stat – povesteşte el –, firav, nu ne-a predispus în favoarea sa. Portretul soţiei sale, pe care îl ţinea în mână şi ni-l arătă tuturor, şi, pe lângă toate, extrema lui tinereţe ne-au convins că numirea aceasta este tot rezultatul unor sforării…” Ceea ce, de altfel, era întrucâtva exact… Totul în atitudinea celor patru generali în faţa noului lor şef arată că ei ştiau perfect de bine că trupele lor constituie, întrucâtva, zestrea „generălesei”. Plini de dispreţ, ei nu şi-au scos pălăriile, împodobite cu pene tricolore, de pe cap. Se povesteşte că Bonaparte, descoperindu-se, i-a forţat să-l imite, apoi că şi-ar fi acoperit din nou capul, fără ca ceilalţi să îndrăznească să facă la fel. Legendă sau adevăr? Cert este că Massena ne asigură că, atunci când Napoleon şi-a acoperit din nou capul, a părut „mai mare cu doi coţi”.

Generalii de divizie tac… dar sunt uluiţi când îl aud pe Bonaparte punându-le întrebări cu o extraordinară competenţă „asupra poziţiei diviziei lor, materialului de care dispun, stării de spirit şi efectivului fiecărui corp”. Apoi „trasează direcţiile pe care vor trebui să le urmeze diferitele unităţi”:

— Mâine voi inspecta toate corpurile şi poimâine voi ataca inamicul.

Ceea ce a fost exact, cu aproximaţie de trei sau patru zile…

Sosind la Nisa, Bonaparte ştie, desigur, că va avea sub comandă o armată lipsită de toate, dar nu în măsura uluitoarei realităţi pe care o descoperă. Niciun franc în casa de bani. „Se trăia de azi pe mâine, nu existau mijloace de transport; numai drumurile de etapă din Rhône în Var erau aprovizionatei în *Amintirile* sale, încă inedite, adjutantul Dupin descrie cum într-o zi n-a primit, pentru a-

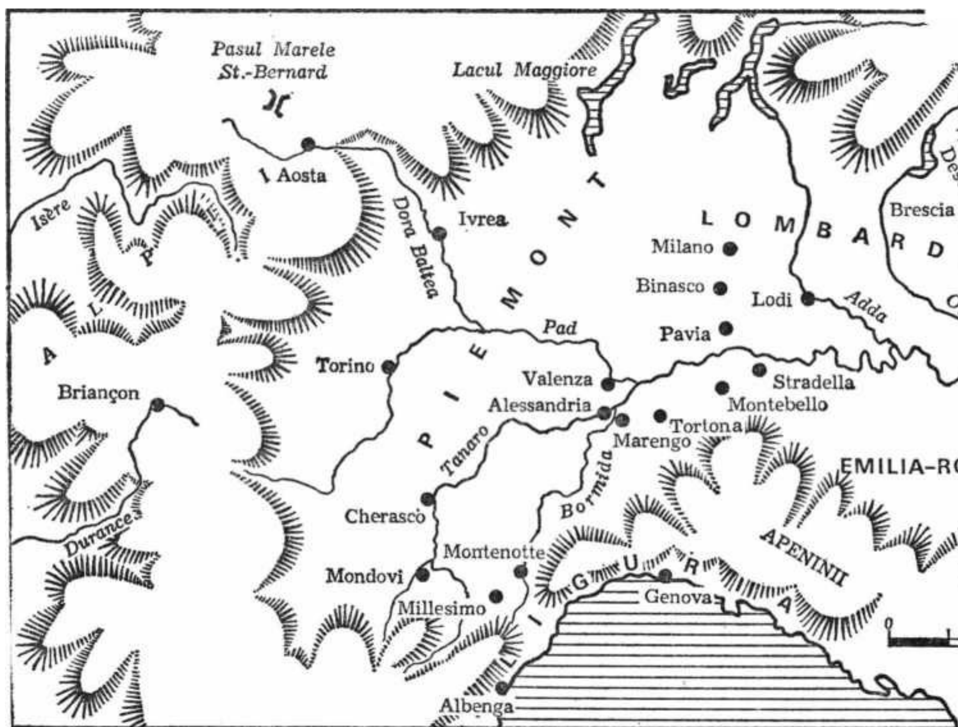
i hrăni pe cei trei ofiţeri şi pe sergentul-major al companiei, decât 39 de boabe de fasole – le şi numărase!… În 48 de ore, noul general-comandant va reuşi să procure „pâine, carne şi rachiu pentru şase zile, precum şi douăsprezece mii de perechi de încălţării

Dat fiind că acum oamenii aveau ce mânca, trebuia restabilită disciplina. „Voi menţine ordinea – scrie Buonaparte către Directorat – sau voi înceta să-i comand pe aceşti briganzi…” Ordinea va fi restabilită şi „briganzii” vor fi cei mai buni soldaţi din lume. Un batalion care refuzase, înainte de a fi primit solda, să părăsească Nisa şi să se prezinte la postul lui este dizolvat şi repartizat ia alte corpuri. „Acest act de autoritate – ne spune tot Massena – a făcut ca, din capul locului, trupele să respecte autoritatea tânărului general”.

Pentru a-şi însufleţi armata, trece trupele în revistă în Piaţa Republicii. Circulă printre rânduri, le pune în mod familiar întrebări soldaţilor şi-i stimulează, promiţându-le că, în curând, vor putea spune cu mândrie: „Am făcut parte din armata din Italia”. Apoi, încălecând, pronunţă câteva fraze lapidare, care vor deveni nemuritoare:

— Soldaţi, sunteţi goi, prost hrăniţi; guvernul vă datorează mult şi nu vă poate da nimic… Răbdarea de care daţi dovadă când înduraţi lipsurile pe care le înduraţi, curajul vostru când înfruntaţi primejdiile pe care le înfruntaţi stârnesc admiraţia Franţei; ea are privirile aţintite asupra mizeriei voastre. Nu aveţi nici încălţăminte, nici haine, nici cămăşi, aproape că nu aveţi pâine şi depozitele sunt goale; cele ale duşmanului sunt pline de toate bunătăţile: voi sunteţi cei care trebuie să le cuceriţi. Voi o vreţi, voi o puteţi, să pornim!

Desigur, şefii republicani ştiau să se adreseze trupelor lor, dar niciunul nu reuşise până atunci să folosească cu



vinte care să entuziasmeze în aşa măsură inimile şi să răsune astfel în amintire.

„Soldaţii mei îmi arată o încredere pentru care nu există cuvinte14, scrie el. Oare dragostea să-i dea această flacără? Oare gândul la Josefina, care nu-l părăseşte nicio clipă? O scrie chiar el în ziua de 30, adresând de data aceasta scrisoarea *„cetăţenei Bonaparte, la cetăţeana Beauharnais”*... „În mijlocul treburilor, în fruntea trupelor, parcurgând bivuacurile, adorata mea Josefina este singură în inima mea, îmi ocupă spiritul, îmi absoarbe gândurile... 44

În fiecare noapte visează c-o strânge în braţe:

„N-am băut o ceaşcă de ceai fără să nu blestem gloria şi ambiţia care mă ţin departe de sufletul vieţii mele”. El ştie, desigur, ce gen de viaţă a dus creola, „făcută din dantele şi tul”. Îi este oare credincioasă? Deşi, afirmă el, „natura44 l-a înzestrat cu „un suflet puternic şi hotărât44, „temerile14 care îi năpădesc inima „îl fac nenorocit44.

I-a reproşat soţiei sale răceala scrisorilor ei. Atunci ea îi scrie eu sângele ei – cel puţin afirmă că este al ei... – câteva rânduri arzătoare şi erotice.

„Cum îţi vine, adorata mea prietenă, să-mi scrii în aceşti termeni? – îi răspunde el – Crezi oare că poziţia mea nu este şi aşa destul de crudă, fără să-mi mai sporeşti regretele şi să-mi zdruncini sufletul? Ce stil! Ce sentimente descrii! Sunt de foc, îmi ard biata inimă! 44

În această scrisoare îi repetă: ea este singurul lui gând. Când „treburile44 îl sâcâie, când oamenii îl dezgustă, când e gata să „blesteme viaţa44, el îşi pune mâna pe inimă: „Portretul tău bate acolo; îl privesc...44

*

* * *

În sunetul fanfarelor, la 2 aprilie 1796, începe epopeea: Bonaparte părăseşte Nisa pe Calea Cornişei, pe atunci un simplu drum. Zâmbeşte. Optimismul său se explică prin faptul – pe care îl va revela mai târziu – că între membrii statelor-majore duşmane se află mai mulţi ofiţeri care îi sunt „devotaţi şi vânduţi44.

— Prin ei, le-am cunoscut nu numai planurile, dar şi proiectele.

Iată ce întunecă un pic legenda...

În aceeaşi seară va fi la Menton, pe actuala stradă Brea nr. 3, a doua zi la Port-Maurice şi a treia la Albenga, unde se găseşte cartierul său general. Iată-l la douăzeci de leghe de Menton. „Cele două armate se agită – o anunţă el pe soţia sa –, încercăm să ne înşelăm unii pe alţii. Victoria o să-i revină celui mai abil!” El adaugă – şi se ghiceşte zâmbetul său: „Sunt destul de mulţumit de Beaulieu; manevrează bine, este mai tare decât predecesorul său. Îl voi bate, sper, frumuşel...” Într-adevăr, Beaulieu şi-a împărţit forţele, în timp ce armata franceză este astfel aşezată, încât să se poată uni repede într-un singur bloc şi să lovească masiv unul sau altul din corpurile inamice. Aşa se vor petrece lucrurile la 12 aprilie la Montenotte, la patru leghe nord-vest de Savona.

— Fiţi cu ochii pe Montenotte – ordonase Bonaparte –

vigilenţă şi siguranţă, este cazul.

Într-adevăr, unul din corpurile austriece va fi straşnic bătut, iar celălalt obligat să se retragă... Înfrângerea duşmanului e completă.

— Care sunt strămoşii dumneavoastră? – va fi întrebat, mai târziu, Napoleon.

— Nobleţea mea datează de la Montenotte, va răspunde el.

Această primă victorie dovedeşte valoarea planului său. Este vorbă acum de a lărgi breşa datorată „penei” astfel înfipte în dispozitivul austro-sard. Bătălia de la Millesimo, din ziua următoare, va deschide drumurile spre Torino şi Milano. Marchizul de Provera, lombard în serviciul Austriei, se refugiază cu ariergarda sa într-un vechi castel în ruină, în care se baricadează solid... Va fi nevoie de trei zile pentru a-l obliga să ridice drapelul alb şi a-l scoate de acolo.

La 16 aprilie, armata franceză atinge culmile de la Montezemolo. Bonaparte descoperă în acea zi imensele şi mănoasele câmpii ale Piemontului, unde şerpuiesc Padul Tânăro şi „o mulţime de alte râuri”. În depărtări, Alpii) acoperiţi de zăpadă, închid la orizont acest pământ al făgăduinţei, pe care el l-a promis soldaţilor săi de când a luat comanda.

— Hanibal a traversat Alpii – exclamă el cu mândrie.

— Noi o să-i ocolim!

Piemontezii lui Colin continuă să bată în retragere în faţa presiunii franceze. După o urmărire – pe ploaie –, după intrarea lui Serurier la Ceva, Bonaparte vine în contact cu adversarul său în faţa localităţii Mondovi. În seara de 20 aprilie află de „formidabila” poziţie ocupată de trupele piemonteze. „Înconjurat de două râuri adânci şi repezi – va povesti Bonaparte –, duşmanul instalase pe malurile lor baterii puternice şi tăiase toate podurile”. Ceea ce nu îl împiedică, totuşi, să dea a doua zi dimineaţa la orele 8 ordinul de atac general. De la punctul denumit Capela Crucii are o vedere de ansamblu asupra bătăliei. Trebuie întâi cucerită reduta care formează centrul

dispozitivului. Ea este ocupată şi la orele 19, după ce sarzii au părăsit oraşelul şi cavaleria lor s-a retras spre Torino, francezii îşi fac intrarea triumfală în Mondovi. Soldaţii şi localnicii strigă împreună: „Vive la République!” şi trupele îi ajută pe locuitori să sădească arbori ai libertăţii.

„Victorie! Victorie completă!” – aşa poate să-i scrie Joubert tatălui său.

În dimineaţa de 23 aprilie, Bonaparte primeşte o propunere de armistiţiu din partea generalului Colii. Îi răspunde punându-i condiţiile sale: predarea celor trei fortăreţe: Alessandria, Coni şi Tortona. În aceeaşi zi îl anunţă pe Barras: „Până astăzi am purtat şase bătălii cu inamicul. I-am luat în zece zile două mii de prizonieri. I-am ucis şase mii de oameni, i-am luat douăzeci şi unu de drapele şi patruzeci de tunuri. După cum vezi, nu mi-am pierdut vremea şi am răspuns încrederii voastre. Am găsit la Mondovi provizii importante şi care îmi dau posibilitatea să fac să înceteze oribilul jaf la care se dedă o trupă căreia îi lipseşte totul”. Dar austriecii se întăresc în fiecare zi. Ei sunt „puternici, curajoşi şi bine înzestraţi”. Şi învingătorul termină implorând expedierea de „mari ajutoare pentru a nu fi expus unor înfrângeri”.

La 25 aprilie îl trimite la Paris pe fratele său Joseph, împreună cu Junot, pentru a aduce Directoratului cele 21 de steaguri luate de la inamic la Montenotte şi Mondovi. Seara – continuă să plouă cu găleata – pleacă la Cherasco, de unde va adresa a doua zi celebra Proclamaţie către armata din Italia:

„Soldaţi! V-aţi bătut până acum pentru stânci sterile, devenite celebre prin curajul vostru, dar inutile patriei… Lipsiţi de toate, aţi învins toate greutăţile. Aţi câştigat bătălii fără tunuri, aţi trecut râuri fără poduri, aţi făcut marşuri forţate fără încălţăminte, aţi petrecut nopţile în bivuacuri fără rachiu şi adesea fără pâine. Numai falangele republicane, numai soldaţii libertăţii erau în stare să sufere ce aţi suferit voi. Cinste vouă…”

Şi, după ce le-a amintit că le cerea „să respecte popoarele44 recent „eliberate44 şi să înceteze jaful –

acesta era rezervat guvernului... –, el lansează acele fraze care vor rămâne în memorii de parcă ar fi fost dăltuite:

— Soldaţi! Patria are dreptul să aştepte de la voi fapte măreţe! Veţi îndreptăţi oare aşteptarea ei?... Mai aveţi încă bătălii de dus, oraşe de cucerit, râuri de trecut... N-aţi făcut încă nimic atâta timp cât vă mai rămân atâtea de făcut...

Putea conta pe ei! Fără doar şi poate, cuvintele lui nu sunt elogii gratuite. De pe acum exista într-adevăr în atitudinea soldaţilor lui Bonaparte „ceva atât de ferm şi atât de formidabil – după cum va spune un martor –, încât simţeai că a merge la bătălie cu ei însemna a merge la victorie44.

În dimineaţa de miercuri 27 aprilie, regele Sardiniei îi trimite învingătorului, aflat atunci la Cherasco, la zece leghe de Torino, o nouă propunere de armistiţiu. Bonaparte răspunde printr-un ultimatum, unde strecoară o clauză care să-i rezerve „dreptul de a trece Padul la Valenza44 şi să-i asigure trecerea liberă prin statele regelui Sardiniei, cale care îi permite să ajungă în Lombardia şi să atace Austria. Pentru prima dată, Napoleon se va transforma în om politic şi va avea în faţa lui, ca interlocutori, nobili ai vechiului regim.

La orele zece şi jumătate seara sosesc la palatul contelui Salmatoris, unde este găzduit Bonaparte, plen: potenţiarii sarzi de origine savoiardă: bătrânul general-baron de la Tour, marchizul Henry şi şeful de stat-major al generalului Colii, tânărul colonel-marchiz Costa de Beauregard. Acesta din urmă a lăsat o relatare a acelei lungi seri. Cei trei plenipotenţiari sunt surprinşi: nicio santinelă nu apără împrejurimile casei, care n-are aproape de loc lumini. Câţiva soldaţi, zdrobiţi de oboseală, dorm pe pragul porţii şi pe treptele scării. În jurul palatului lipseşte acea agitaţie proprie cartierelor generale, nu se văd cai, nici furgoane, nici catârii aprovizionării. Nu există nici măcar valeţi pentru a-i primi pe oaspeţi! Aceştia rătăcesc prin casă până în momentul când apare „un tânăr ataşat la statul-major”...

Tânărul îi introduce pe plenipotenţiari într-o „cameră de primire”, unde arde un foc mare în vatră. îi primeşte Berthier, care îi întreabă de obiectul misiunii lor şi apoi dispare pentru a-l pune la curent pe generalul-comandant. Abia după o jumătate de oră apare, în sfârşit, Bonaparte: este în cizme, dar nu poartă sabie. Atitudinea lui le pare savoiarzilor gravă şi rece. Ascultă în tăcere preambulul generalului-baron de la Tour.

— N-aveţi cumva copia condiţiilor pe care i le-am propus eu regelui? – îl întrebă Napoleon.

— A acceptat aceste condiţii?

Diplomaţii se plâng atunci de „duritatea acelor condiţii”.

— De când le-am oferit – răspunde sec Bonaparte –, am luat Cherasco, am luat Fossano, am luat Alba. Nu mai adaug nimic la primele mele cereri; ar trebui să mă găsiţi moderat.

— Ne temem ca maiestatea-sa să nu fie poate constrânsă să ia faţă de actualii săi aliaţi unele măsuri contrare delicateţei şi loialităţii principiilor sale.

— Cum am să cer de la dumneavoastră ceva care ar putea contraveni legilor onoarei!

Beauregard, la Tour şi Henry se străduiesc atunci să-i demonstreze „folosul redus pe care l-ar avea de pe urma anumitor concesii cerute şi îndeosebi de pe urma dreptului de a trece Padul la Valenza”. Napoleon îi priveşte şi le zvârle atunci pe un ton „destul de acru” şi ridicat:

— Republica mea, încredinţându-mi comanda unei armate, a socotit că am destul discernământ pentru a judeca ce convine intereselor sale, fără să fie nevoie să recurg la sfaturile inamicului meu.

La ora unu dimineaţa, Bonaparte scoate ceasul şi, văzând că discuţia se prelungeşte fără a se ajunge la nicio concluzie, o retează scurt:

— Domnilor, vă previn că atacul general este ordonat pentru ora două şi că, dacă n-am certitudinea că localitatea Coni îmi va fi predată înainte de sfârşitul zilei, acest atac nu va mai fi amânat nici cu o clipă. Mi se va

întâmpla să pierd bătălii, dar nu voi fi văzut niciodată pierzând minute din încredere sau din lene.

Cât s-a schimbat în trei luni! Iată-l vorbind ca un stăpân.

Plenipotenţiarii trebuie să se încline. Se aştern în grabă pe hârtie articolele acordului, şi cavalerul de Seyssel pleacă în galop pentru a duce regelui ştirea armistiţiului şi a obţine permisiunea sa de a preda învingătorului localităţile Coni şi Tortona.

Bonaparte îi dă dispoziţie lui Berthier să contramandeze atacul… Cum generalul-baron de la Tour a rugat să i se servească o cafea, Bonaparte dă poruncă să se meargă în oraş după cafea. Plenipotenţiarii îl văd scoţând două ceşti de porţelan dintr-o mică trusă de voiaj care se află pe o sofa, lângă sabia lui. Costa de Beauregard constată cu mirare că generalul francez nu are nici măcar linguriţe de cafea din argint. Trebuie folosite „linguriţe de tombac, aşa cum au soldaţii”.

După semnare, Bonaparte prezintă savoiarzilor pe generalii Murat, Marmont, Despinoy şi doi sau trei ofiţeri de stat-major. Salicetti, comisar al guvernului, nu va sosi decât după ce totul se va fi terminat. Apoi se trece într-o sufragerie, unde a fost pregătit „un fel de medianoche 1 pe o masă încărcată cu o mulţime de făclii”. Şi meniul îl miră pe Costa de Beauregard: „o oală mare cu zeamă de carne. Mai erau acolo două sau trei feluri de carne grosolan gătite, câteva deserturi foarte mediocre şi pâine cazonă”… Deserturile „foarte mediocre” erau un fel de colăcei dulci, oferiţi de călugăriţele de la Cherasco. Totul a fost stropit cu vin de Asteran.

În zori, plenipotenţiarii se întorc la Torino, escortaţi de dragoni francezi: „Dimineaţa lumina trupele avangărzii franceze aflate în bivuac – va povesti Costa.

— Totul vădea cea mai mare mizerie; nu se vedeau tunuri, caii erau puţini, slabi şi obosiţi, dar atitudinea soldatului exprima un fel de nepăsare voioasă şi uşoară… sentimentul victoriei dregea totul!”

Bonaparte, de la fereastra lui, urmăreşte cu privirea

plecarea diplomaţilor. Îşi ascunde cu greu bucuria: pen

1 Masa după miezul nopţii.

— *Nota* trad.

tru prima dată, după victoria militară a repurtat o victorie civilă.

Bucuria învingătorului este însă umbrită de atitudinea Josefinei şi de scrisorile ei, „reci ca prietenia1. El observă cu amărăciune că ea xşi-a întrerupt scrisoarea „ca să plece la ţară”. Iar în cele câteva rânduri pe care le-a citit şi recitit n-a regăsit „acel foc care îi înviora privirile”. Exclamă cu naivitate: „E cu neputinţă ca tu să-mi fi inspirat o dragoste nemărginită fără s-o împărtăşeşti”.

De n-ar fi bolnavă! Ea, care geme uşor – va crede până la sfârşitul vieţii că are o sănătate şubredă –, nu-şi dă măcar silinţa să se plângă! Să fie, de astă dată, cu adevărat bolnavă? „Nu-mi vorbeşti de păcătosul tău de stomac; îl detest…”

La 24 aprilie o imploră să vină în Italia. I-a cerut chiar şi lui Barras s-o convingă, după ce cucerise Mondovi; ca şi cum ar fi fost vorba de o recompensă.

„Vei veni, nu-i aşa? – îi scrie el a doua zi dragei sale creole.

— Vei fi aici lângă mine, pe inima mea, pe braţele mele, pe gura mea”.

De la Cherasco, la 29, Murat pleacă la Paris pentru a prezenta Directoratului acordurile semnate cu Piemontul. Bonaparte îi cere să-i predea Josefinei următoarea scrisoare:

„Cum vrei, viaţa mea, să nu fiu trist! Nicio scrisoare de la tine. Nu primesc decât la patru zile una. Dacă m-ai iubi cu adevărat, mi-ai scrie de două ori pe zi. Dar trebuie încă de la 10 dimineaţa să stai la palavre cu domnişorii care îţi fac vizite şi apoi să asculţi balivernele şi prostiile a o sută de pierde-vară până la ora unu după miezul nopţii… Adio, Josefina, eşti pentru mine un monstru pe care nu-l pot explica… Ce fericit este Murat… Mină micuţă… Ah! Dacă ai veni!!! Ziua în care vei trece Alpii va fi ziua cea mai fericită. Este cea mai frumoasă recompensă a

străduinţelor şi a victoriilor pe care le-am cucerit...”

Josefina nu se grăbeşte de fel să-l revadă pe soţul ei. Asta-i ultima ei grijă. Are acum alte preocupări, căci s-a îndrăgostit nebuneşte de un oarecare locotenent Hippolyte Charles, cu nouă ani mai tânăr decât ea. Este irezistibil! În plus, o amuză teribil! Ceea ce Napoleon n-a reuşit niciodată – poate câteodată, fără să vrea... Amintirea soţului ei n-o stânjeneşte de fel. Numele generalului Bonaparte este pe toate buzele... Afară de cele ale soţiei sale.

Armand Arnault era în vizită la Josefina când Murat îi aduce scrisoarea: „O aud încă citind un pasaj în care, părând că respinge nelinişti care îl chinuie, soţul îi scria: «Dacă ar fi totuşi adevărat! Teme-te de pumnalul lui Othello!» O mai aud spunând cu accentul ei creol şi cu un zâmbet pe buze:

— E nostim Bonaparte!”

La 6 mai, la Tortona, „s-a spart geamul de la portretul soţiei sale, pe care-l purta totdeauna la el – va povesti Marmont el a pălit în mod înspăimântător şi impresia pe care a resimţit-o a fost dintre cele mai dureroase”.

— Marmont, soţia mea este sau foarte bolnavă sau necredincioasă.

Apoi îşi înfige pintenii în burta calului... Este, totuşi, plin de speranţă la gândul c-o va strânge curând pe Josefina în braţe. Într-adevăr, s-au înţeles că va veni în Italia împreună cu Murat. Ce va face necredincioasa? Viitorul rege al Neapolelui, care aşteaptă ca generăleasa Bonaparte să se hotărască, în sfârşit, să plece, îşi pierde răbdarea. Trebuie să se întoarcă la postul său. Josefina se întreabă: să-l părăsească pe dragul ei Hippolyte? Niciodată! Atunci inventează un pretext pentru a nu pleca la drum:

— Sunt însărcinată!

El nu-i pune la îndoială cuvântul, orbit de amintirile din micuţa cameră din strada Chantereine – nu reuşise ea să-l convingă, cu o desăvârşită artă, că lui îi datora toată

priceperea ei? Şi, într-adevăr, când află că este însărcinată, îi scrie fericit: „Este, aşadar, adevărat că eşti însărcinată? Aşa îmi scrie Murat. Dar el îmi spune că de aceea nu te simţi bine şi că nu crede c-ar fi prudent să întreprinzi o călătorie atât de lungă. VoMi deci în continuare lipsit de bucuria de a te strânge în braţe…” Iată-l foarte înduioşat. Ar vrea să vadă cum „poartă ea sarcina”. Se ghiceşte emoţia lui printre rânduri: „Să fie oare cu putinţă să n-am fericirea să te văd cu burtică? Asta trebuie să te facă foarte interesantă! îmi scrii că te-ai schimbat mult. Scrisoarea ta e scurtă, tristă şi scrisul tremurat. Ce ai, adorabila mea prietenă?… Credeam că sunt gelos, dar îţi jur că nu e cazul. Decât să te văd melancolică, cred că ţi-aş căuta chiar eu un amant…”

De ce s-ar mai jena ea?

k

* * *

Directoratul nu a făcut caz de faptul că Bonaparte, fără să-l anunţe, tratase direct cu regele Sardiniei; guvernul nu vede decât un lucru: „poarta” de care se vorbise altă dată generalului Scherer a fost „forţată” şi casele de bani se umpleau! Dar Bonaparte poate face şi mai bine! „Genova – i se sugerează – nu trebuie să fie mai departe de patruzeci şi cinci de leghe de Loretta; nu s-ar putea pune mâna pe Casa-Santa şi pe tezaurele imense pe care superstiţia le acumulează acolo de cincisprezece veacuri?…” Pe lângă aceasta i se mai cere: „Mai ales regiunea Milanului nu trebuie menajată. Impune pe loc biruri în bani!”

Pentru aceasta trebuie nimicită armata imperială austriacă. Când le ceruse piemontezilor „dreptul de a trece Padul la Valenza”, Bonaparte ştia bine ce făcea! Generalul austriac Beaulieu a fost dus perfect de nas. Păcălit ca şi cum ar fi fost un începător în probleme de stat-major, el s-a amplasat cu ostile în faţa Valenzei, frecându-şi mâinile, în timp ce Bonaparte – la 7 mai –, neavând împotrivă decât două escadroane austriece, trece fără dificultate fluviul la Piacenza, manevră care va permite francezilor o

admirabilă mişcare de învăluire. La 9 mai, după ce a semnat un armistiţiu cu ducele de Parma, Bonaparte poate scrie Directoratului: „Sper, dacă lucrurile vor merge bine, să vă pot trimite vreo zece milioane…” A doua zi părăseşte cartierul său general de la Casalpusterlengo – casa se mai vede şi astăzi – şi întâmpină pe inamic la Lodi, bătălie care-i va da toată Lombardia. Bogata provincie cade ca un fruct copt…

Napoleon începe să-şi ţeasă gloria…

— După Lodi – va spune el la Sfânta Elena – mă consideram nu ca un simplu general, ci ca un om chemat să influenţeze soarta unui popor. Mi-a venit ideea că aş putea deveni un actor hotărâtor pe scena noastră politică.

Podul de la Lodi se înscrie în legendă, acest pod unde generalul-comandant a fost văzut – sau s-a crezut că a fost văzut – sub ploaia de gloanţe, mergând „primul la atac cu un steag în mână”. Austriecii, în plină debandadă, se retrag spre Oglio şi Cremona. În aceeaşi seară, cei mai Vechi soldaţi ai armatei se întrunesc şi acordă un grad şefului lor: gradul de caporal. De acum înainte, el va fi pentru ei „micul caporal” şi niciodată „sergentul”, grad pe care grenadierii i-l vor da după Castiglione.

Victoria de la Lodi îi deschide porţile oraşului Milano, /*pe* care arhiducele Ferdinand l-a părăsit în grabă, luând cu el tot aurul şi toate colecţiile sale. La 11 mai, la palatul Ghisi din Lodi – *Corso Roma* –, contele Melzi vine să-i aducă cheile oraşului, „aurora epopeii napoleoniene, drojdie fecundă a unităţii italiene”, după inscripţia ce se mai poate citi şi astăzi pe faţada palatului, în dreapta porţii de intrare.

Europa este buimăcită.

După cum va scrie Marmont tatălui său: „Am dobândit aceste succese cu o armată lipsită de toate cele, fără uniforme, fără încălţăminte, fără artilerie, adesea fără cartuşe, douăsprezece zile fără pâine, dar totdeauna cu curaj11. Directorii îşi pierd răsuflarea încercând să urmărească fie numai cu gândul armata din Italia, şi se nelinişesc. Nu – cumva victoriile lui Bonaparte vor

zdruncina şi propriile lor tronuri? Guvernul vrea să-l cheme la ordine pe „micul Bonaparte” şi-i porunceşte să părăsească Milanul... pentru a lăsa oraşul în mâinile lui Kellermann! „Dacă întrerupeţi în Italia gândirea militară – scrie el la Paris –, vă spun cu durere că aţi pierdut cea mai frumoasă ocazie de a impune legi Italiei...” Şi îşi prezintă demisia, pe care directorii nu îndrăznesc s-o accepte. „Dacă ar îndrăzni – exclamă Napoleon pe drept cuvânt –, ar ridica împotriva lor întreaga Franţă!”

La 15 mai, în ziua de Rusalii, Massena, sosit înaintea şefului său la Milano, îl primeşte la poarta oraşului – este vorba de *Porta Romană* –, pe care strălucesc aceste cuvinte, scrise în italieneşte: *Curajoasei armate franceze*... „Republica – va spune el autorităţilor locale venite să-l salute – va face totul pentru fericirea voastră...” Arhiepiscopul şi şeful decurionilor sunt uluiţi văzându-l pe învingătorul lor, în cap cu o pălărie împodobită cu o pană tricoloră, foarte slab, cu părul neglijent pudrat, căzându-i pe umeri ca urechile unui câine de vânătoare. Napoleon coboară din trăsura care l-a adus de la Lodi şi încalecă – calul se numeşte *Bijou*. Soarele strălucitor de floreal luminează scena. Garda orăşenească, aliniată de-a lungul traseului, prezintă armele. La palatul arhiducal, învingătorul prezidează un banchet de două sute de tacâmuri şi, în limba italiană, lansează aceste promisiuni:

— Veţi fi liberi! Veţi fi liberi şi veţi fi mai siguri de libertatea voastră decât francezii. Milano va fi capitala voastră; râurile Oglio şi Serio vor fi graniţele voastre; veţi avea cinci sute de tunuri şi prietenia veşnică a Franţei. Romagna va rămâne a voastră; veţi îmbrăţişa cele două mări; veţi avea o flotă. Daţi uitării regretele şi certurile... vor exista întotdeauna bogaţi şi săraci... dar temeţi-vă de preoţi, înlăturaţi-i din funcţiile publice... Dacă Austria va trece din nou la ofensivă, nu vă voi părăsi.

Milanezii îşi strigă entuziasmul. Pe străzi e un delir. Este aclamat cel care a smuls Milano din gheara austriacă! Se strigă, se dansează, se aprind focuri de bucurie.

Viva la libertă!

Şi iarăşi încep să se sădească arbori ai libertăţii.

În acea seară, Napoleon are o discuţie destul de violentă cu Berthier. După ce Bonaparte a părăsit încăperea, ordonatorul principal al armatei, Denniee, care i-a urmat lui Chauvet, ucis la începutul campaniei, exclamă:

— Ştiţi că omul acesta are accese de furie intolerabile?

— Aveţi dreptate, dragul meu Denniee – răspunde calm Berthier –, dar ţineţi minte că într-o zi va fi frumos să fii secundul acestui om.

— Ei, Marmont – întreabă Bonaparte pe când se pregăteşte de culcare în palatul arhiepiscopal –, ei, Marmont, ce credeţi că se spune la Paris?

— Admiraţia trebuie să fie la culme…

— N-au văzut încă nimic, şi viitorul ne rezervă succese mult mai mari decât cele pe care le-am dobândit. Soarta nu mi-a zâmbit astăzi pentru ca să-i dispreţuiesc avansurile; ea este femeie şi, cu cât face mai multe pentru mine, cu atât îi voi cere mai mult. Peste puţine zile vom fi pe Adige şi întreaga Italie va fi supusă. Poate că atunci, dacă mi se vor pune la dis Doziţie mijloace pe măsura proiectelor mele, poate că vom ieşi curând din Italia pentru a merge mai departe. În zilele noastre, nimeni n-a conceput ceva în stil mare: îmi revine mie să dau acest exemplu.

„Încă de pe atunci – va spune un martor – îşi marcase locul şi stabilise distanţele dintre el şi ceilalţi”. Era înzestrat cu o privire „care străpungea capetele”, va explica mai târziu, Cambaeeres. Trei luni după ce preluase comanda, nimeni nu mai îndrăznea să spună că ar fi „protejatul lui Barras şi al femeilor”.

A doua zi se instalează, ca un suveran, în palatul Serbelloni – care se înalţă şi astăzi pe *Corso Venezin nr. 22* – şi în săptămâna următoare linişteşte Directoratul, scriindu-i: „Vom scoate din ţara aceasta zece milioane”. Fără a mai vorbi de douăzeci de tablouri luate ducelui de Parma şi de douăzeci de pânze luate ducelui de Modena,

„în fruntea cărora se află celebrul *Sfântul Ieronim* de Corregio...”

*

* * *

j Bucuria i-ar fi fost completă dacă ar fi avut-o pe ăoţia lui cu el. I-o şi scrie: ea ar înfrumuseţa Italia, „în ochii mei cel puţin. Tu ştii, când Josefina mea este undeva, n-o văd decât pe ea! „De aceea, înainte de a părăsi Milano pentru a relua comanda armatei, încearcă s-o facă geloasă pe scumpa lui creolă, vorbindu-i de frumoasele femei care îl înconjură şi „încearcă să-i placă”... dar nu se poate împiedica să nu-i mărturisească: „Nu te vedeam decât pe tine, nu mă gândeam decât la tine. Din pricina asta, totul mi se părea insuportabil şi jumătate de oră mai târziu... m-am dus să mă culc trist, zicându-mi: «O, această cămăruţă goală, iată locul adorabilei mele soţioare»”. „... îmi închipui mereu că te văd cu adorabila ta burticică; trebuie să fie fermecătoare...”

Chiar în ziua în care scrie aceste rânduri – la 23 mai – pleacă la Lodi, unde se află cartierul general al armatei, dar, abia sosit, trebuie să se întoarcă la Milano; acolo au izbucnit tulburări violente. La Pavia, în mahalalele mărginaşe ale Milanului şi la Binasco, revolta este în toi! Partidele austriece şi piemonteze au ridicat capul şi poporul i-a urmat. Şi nu pe nedrept! După ce a trecut entuziasmul sărbătoririi, milanezii au fost jumuliţi de vii, striviţi de impozite şi de rechiziţii. Muntele de Pietate a fost pus sub sechestru şi – sacrilegiu! – învingătorii au trimis în Franţa capodoperele lui Leonardo da Vinci şi Michelangelo! Cum va spune mai târziu Stendhal: „Bravul popor milanez nu ştia că prezenţa unei armate, chiar liberatoare, este întotdeauna o nenorocire”. Şi, pe deasupra, o armată săracă precum Iov, căreia i s-a dat sarcina să cucerească ţara pentru a o jefui, ca să umple casele de bani ale propriului său guvern!

Insurecţia masacrează soldaţii izolaţi şi Bonaparte dă ordine de represiune: „Generalii vor trimite împotriva satelor forţele necesare pentru a le reprima, a le da foc şi a

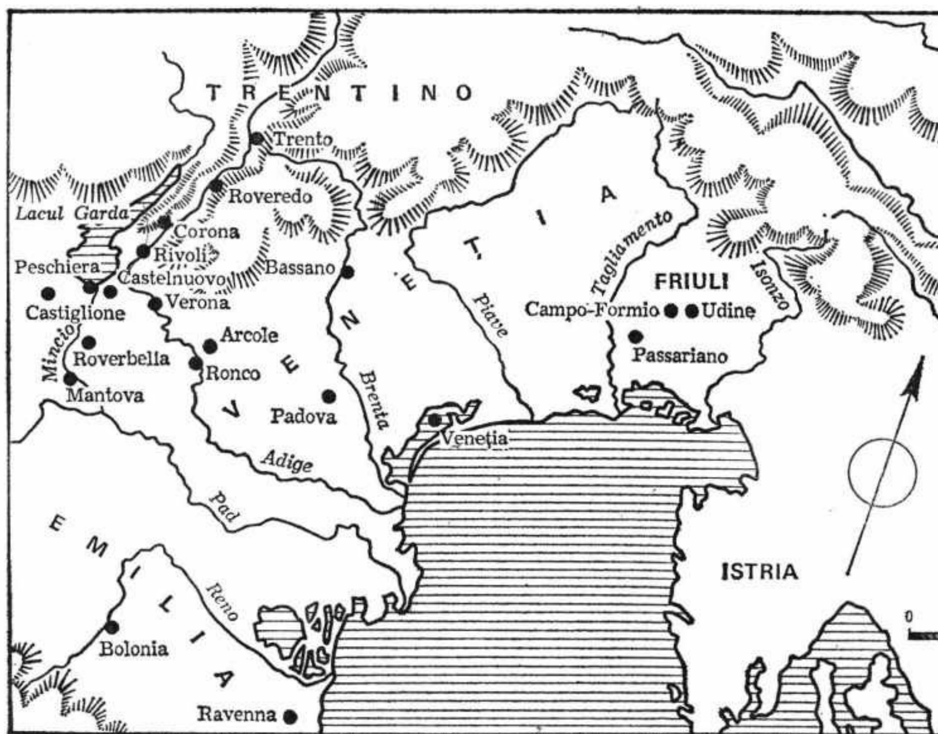
împuşca pe toţi cei care vor fi găsiţi cu armele în mână”. Sunt executate câteva autorităţi municipale nesupuse, se incendiază satul Binasco, unde – după cum o va mărturisi Larmes – revolta a fost reprimată într-un mod cumplit. Înainte de a părăsi Milano, Bonaparte convoacă autorităţile oraşului şi le anunţă că vor răspunde cu capul pentru orice nouă insurecţie.

A doua zi se instalează la Pavia, la colegiul Novarese. Pentru a pedepsi răscoala care a zguduit oraşul, permite trei ore de jaf. Porunceşte, totuşi, să fie cruţate casele biologului Spallanzani şi a fizicianului Volta – inventatorul pilei electrice. Astfel, rebeliunea este înecată în foc şi sânge. Napoleon va spune:

„În ultimă analiză, trebuie să fii militar pentru a guverna; nu poţi stăpâni un cal decât cu cizme şi pinteni”.

Înaintând spre răsărit, Napoleon pătrunde în Brescia, pe teritoriul republicii Veneţia. Massena primeşte ordinul să ocupe Verona – oraşul şi-a permis doar să-l găzduiască pe „Ludovic al XVIII-lea”, cel care are neruşinarea să se proclame rege al Franţei! Augereau asediază Mantova. Cât despre Napoleon, el îi bate la 31 mai pe austrieci la Castelnuovo. De la Peschiera, pe malul lacului Garda, unde s-a instalat în castelul fortificat a cărui siluetă puternică se reflectă şi astăzi în apele lacului, el poate anunţa – la 1 iunie – Directoratului:

„Iată-i deci pe austrieci complet izgoniţi din Italia. Avanposturile noastre sunt pe munţii Germaniei. Totul



este astăzi perfect liniştit... Două milioane în aur sunt pe drum, cu poştalionul, spre Paris... Ministrul de finanţe poate trage poliţe pentru patru sau cinci milioane”. Iată ce va mai scoate din încurcătură Directoratul, întotdeauna lipsit de bani...

După ce a văzut la Verona casa pe care „pretinsul rege al Franţei” a trebuit s-o părăsească în grabă, Bonaparte se întoarce la Milano cu certitudinea că Josefina se şi află acolo, dar va avea o nouă decepţie!...

Se întoarce la Brescia, unde îl aşteaptă Belmonte-Pignatelli, trimisul regelui Neapolelui. Într-adevăr, regele „Nasone” doreşte să părăsească coaliţia şi să semneze un armistiţiu eu Franţa. Desigur, va plăti scump acest lucru... Descălecând, Napoleon îl găseşte pe Mult, conte de Melito, om de stat şi scriitor, venit să pregătească întrevederea cu ministrul napolitan. Diplomatul a fost foarte surprins când a fost primit de învingătorul Italiei. El va povesti acest lucru: „Nimic nu putea fi mai departe de ideea pe care

imaginaţia mea şi-o formase. Am zărit, în mijlocul unui stat-major numeros, un om destul de scund, extraordinar de slab. Părul lui pudrat, tuns într-un mod deosebit, formând un unghi drept sub urechi, îi cădea pe umeri. Era îmbrăcat cu o haină dreaptă, închisă cu nasturi până sus, garnisită cu puţină broderie de aur foarte îngustă şi purta la pălărie o pană tricoloră. La prima vedere, faţa lui nu-mi păru frumoasă. Dar trăsăturile pronunţate, ochii vii şi cercetători, gesturile repezi şi bruşte vădeau un suflet arzător, iar fruntea largă şi îngândurată, un gânditor profund. Mi-a făcut loc să şed lângă el şi am vorbit despre Italia. Vorbea în fraze scurte şi, în acea vreme, foarte incorecte".

De la începutul convorbirii, Napoleon evocă Mantova, temeinic ocupată de austrieci.

— Lucrurile nu se vor sfârşi câtă vreme nu vom avea Mantova... Numai atunci voi putea zice că sunt stăpânul Italiei. Un asediu atât de dificil nu va putea fi decât foarte lung şi, pentru moment, trebuie să mă mulţumesc să-l fac cât mai riguros. Austria va avea nevoie de timp pentru a aduna o armată de ajutor. Avem deci o lună înaintea noastră pentru a înainta spre centrul Italiei şi a-l lua în stăpânire.

Prinzând curaj, Mult îi anunţă atunci generalului-comandant prezenţa la Brescia a principelui napolitan Belmonte-Pignatelli.

— Nu văd niciun inconvenient de a începe tratative pentru un armistiţiu, răspunde Bonaparte.

„El s-a servit de cuvântul *amnistie* – ne povesteşte Mult de Melito – şi în toată convorbirea a făcut mereu această greşeală. O va face, de altfel, în tot cursul vieţii sale...

— Ce trebuie stipulat pentru un moment – reia Bonaparte – este ca Neapole să retragă imediat trupele pe care le are în armata austriacă. Infanteria lor nu face doi bani. Dar ştiţi că au patru regimente de cavalerie excelente, care mi-au dat mult de furcă şi de care ţin să scap cât mai curând posibil. Aduceţi-l pe domnul de

Belmonte. Tratatul va fi repede încheiat.

Într-adevăr, două ore mai târziu acordul era semnat.

Acum era rândul Sfântului Scaun. La 22 iunie, învingătorul primeşte la Bologna pe împuterniciţii Papei Pius al VI-lea. Bonaparte, foarte exigent la începutul discuţiilor, va sfârşi prin a deveni mai conciliant. Condiţiile impuse suveranului Romei sunt, totuşi, foarte grele: „Porturile statelor papei vor fi închise vaselor puterilor care sunt în război cu republica şi deschise vaselor franceze.

— Armata franceză va continua să rămână în posesiunea legaţiilor 1 de la Bologna, Ferrara şi va evacua legaţia de la Faenza.

— Papa va preda republicii o sută de tablouri, vase sau statui… printre acestea, bustul de bronz al lui Iunius Brutus şi cel de marmură al lui Marcus Brutus, ambele plasate pe Capitoliu, şi cinci sute de manuscrise. Papa va plăti Republicii Franceze douăzeci şi unu de milioane de livre franţuzeşti, din care cincisprezece milioane şi cinci sute de mii în numerar sau lingouri şi cinci milioane cinci sute de mii în mărfuri, alimente, cai, boi…

— Papa va fi obligat să dea drept de liberă trecere trupelor republicii…”

Directoratul este încântat. Invazia fiscală – expresia îi aparţine lui Albert Sorel – merge strună. „Nu lăsaţi ni

1 Legaţie – teritoriu aparţinând statelor pontificale şi administrat de un legat al papei.

— *Nota* trad.

mic în Italia”, i se recomandă cuceritorului. Italienii trebuie să-şi plătească scump libertatea 1 Nu mai este un război, este o expediţie de jaf!

În săptămâna următoare, la Florenţa, Bonaparte – al şaisprezecelea coborâtor din ghibelinul Gugliemo Buonaparte, izgonit din Florenţa în 1267 – face cunoştinţa marelui duce Ferdinand, unchiul unei fetiţe numite Maria-Luiza… Necunoscut cu câteva luni în urmă, iată-l primit ca un suveran. Marele duce de Toscana trimite la Palazzo, via Porta Pinti, unde locuieşte generalul francez, o companie

de infanterie cu drapel. Îl primeşte la dejun. Pe străzi, florentinii admirativi – dar tăcuţi – privesc cum trece omul „deja celebru prin atâtea fapte extraordinare”.

Dar Josefina?

Cu câteva zile mai înainte, el îi scrisese iarăşi: „De o lună n-am primit de la buna mea prietenă decât două bileţele de trei rânduri fiecare... Doamne, Dumnezeule, spune-mi, tu care ştii aşa de bine să-i faci pe alţii să iubească fără să iubeşti, ai şti cum se vindecă dragostea? Aş plăti scump această doctorie. Trebuia să pleci la 5 prerial; ca un prost ce sunt, te aşteptam în 13. Ca şi cum o femeie frumoasă şi-ar putea părăsi obiceiurile, prietenii, pe doamna Tallien a ei, şi un dejun la Barras, şi reprezentaţia cu o piesă nouă, şi pe Fortune, da, pe Fortune 1! Nu-ţi mai iubeşti de loc soţul; nu mai ai pentru el decât un pic de stimă şi o porţie din acea bunăvoinţă de care ţi-e plină inima. În fiecare zi, recapitulând greşelile tale, mă străduiesc să nu te mai iubesc, aiurea! Iată că te iubesc şi mai mult... Am să-ţi spun un secret al meu: bate-ţi joc de mine, rămâi la Paris, ia-ţi amanţi, aşa încât să ştie toată lumea, nu scrie niciodată, ei bine! Te voi iubi de zece ori mai mult. Nu-i asta oare nebunie, febră, delir? Şi n-o să mă vindec de asta (o! Doamne, ba da, o să mă vindec), dar nu-mi spune că eşti bolnavă, nu încerca să te justifici, Doamne, Dumnezeule! Te iert, te iubesc la nebunie şi niciodată biata mea inimă nu va înceta să-ţi dea dragostea ei...”

1 Fortune este căţeluşul doamnei Bonaparte. El dormea în patul stăpânei şi-l muşcase ipe general de picior, considerându-l pe Napoleon un intrus.

A ghicit că sarcina ei nu e decât o scorneală şi suferă îngrozitor: „Josefina, unde ţi se va preda această scrisoare? – scrie el la 11 iunie.

— Dacă ţi se va preda la Paris, nefericirea mea este deci sigură, nu mă mai iubeşti! Nu-mi rămâne decât să mor!... Atâta dragoste cită mi-ai făgăduit nu poate să se fi irosit în două luni”. Desigur, capitala şi fanţii ei blonzi sunt cauza răcelii ei! Vârtejul plăcerilor a măturat cu sine totul,

şi el scrie: „Detest Parisul, femeile şi dragostea...”

În aceeaşi zi află că Josefina încă n-a părăsit Parisul şi se grăbeşte din nou să-i scrie: „M-ai iubit dintr-un capriciu uşuratic; şi îţi şi dai seama cât de caraghios ar fi să ţi se oprească inima la el”.

Bănuieşte oare prezenţa frumosului husar lângă soţia lui?

„Se pare că ai făcut alegerea şi că ştii cui să te adresezi pentru a mă înlocui... În ceea ce te priveşte, n-aş vrea ca amintirea mea să-ţi fie odioasă. Nenorocirea mea este că te-am cunoscut prea puţin. A ta este că m-ai judecat la fel ca pe bărbaţii care te înconjură”.

Şi termină astfel:

„Crudo!!! De ce m-ai făcut să sper că ai un sentiment pe care nu-l împărtăşeai!!! Dar reproşul nu este demn de mine. N-am crezut niciodată în fericire. Moartea îmi dă mereu târcoale... Oare merită viaţa să-i dai atâta importanţă!!! Adio, Josefina, rămâi la Paris, nu-mi mai scrie şi respectă-mi cel puţin singurătatea. O mie de pumnale îmi sfârtecă inima, nu le înfige şi mai adânc. Adio fericirea mea, viaţa mea, tot ce exista pentru mine pe pământ”.

La 14 iunie, aflând că se declară din nou bolnavă, el scrie aceste rânduri: „Murat vrea să mă convingă că boala ta este uşoară; dar tu nu-mi scrii; de o lună n-am primit scrisori de la tine. Eşti tandră, sensibilă şi mă iubeşti. Te zbaţi între boală şi medici... Dacă boala ta continuă, obţine-mi o permisie ca să vin să te văd un ceas. În cinci zile sunt la Paris şi în a douăsprezecea zi sunt înapoi, la armata mea. Fără tine, fiindcă îmi lipseşti, nu mai pot fi de folos aici. Iubească cine vrea gloria, servească cine vrea patria, sufletul meu se sufocă în acest exil; şi când draga mea prietenă suferă, este bolnavă, nu pot calcula la rece victoria... lacrimile mele îţi inundă portretul; numai el nu mă părăseşte...”

Deoarece nimic nu reuşeşte s-o înduioşeze pe amanta lui Hippolyte, bietul soţ îi scrie lui Joseph: „Dragul meu, sunt desperat. Soţia mea, tot ce iubesc mai mult pe lumea

asta, e bolnavă. Nu-mi mai stă capul la treabă… o iubesc la nebunie şi nu pot rămâne departe de ea…”

Barras, alarmat de Joseph, îi cere atunci lui Carnot să-l liniştească pe Bonaparte, aruncând răspunderea pentru absenţa Josefinei asupra Directoratului, „căruia îi e teamă că grija ce ar avea-o soţul pentru ea l-ar putea abate de la obligaţiile la care-l chema gloria şi salvarea patriei…”

Dar acum creola trebuia, cu orice preţ, să se hotărască! Nu anunţase Bonaparte în scrisorile sale că, dacă soţia sa era realmente bolnavă, el va sosi la Paris? Nu declarase el că fără Josefina crede că nu mai este util în Italia? Pe scurt, era gata să lase baltă diplomaţii care implorau atunci armistiţiu şi să-şi lase armata pe mâna oricui ar vrea s-o ia! Aşadar, toată cucerirea depindea de persoana cu care se culca Josefina! Desigur, până acum totul mersese de minune, dar mai era continuarea: nu se pregăteau oare austriecii să ajute Mantova încercuită? Până acum însă, nimic nu reuşise s-o convingă pe creolă să-l părăsească pe dragul şi frumosul ei Hippolyte, care o făcea să râdă cu lacrimi şi ştia s-o mototolească atât de bine în budoarul ei din rotondă!

De data aceasta, cei cinci directori, se supără şi – la 24 iunie – o instalează pe Josefina cu forţa în trăsură. „Extrem de îndurerată, plângând cu lacrimi amare”, ne spune un martor, ea părăseşte, în sfârşit, Parisul. Dar, de cum a pornit la drum spre Italia, lacrimile se opresc: în faţa ei, cu mâna pe genunchii ei, şade Hippolyte, veselul şi frumosul animator.

Îşi luase amantul cu dânsa!

Şi Napoleon? Străluceşte de fericire. De cum a aflat minunata ştire, strigă:

— Berthier, vine! Mă auzi, vine! Eram sigur că până la urmă se va hotărî!

O urmăreşte cu gândul. La 11 iulie îi scrie din Verona, crezând că a şi sosit la Milano: „Abia plecat din Roverbella, am ştiut că duşmanul se va prezenta la Verona.

Massena luase măsuri foarte potrivite. Am făcut şase sute de prizonieri şi am luat trei tunuri. Generalul Brune a

avut hainele străpunse de şapte gloanţe, dar niciunul nu l-a atins: asta se cheamă să ai noroc. Îţi dau o mie de sărutări. Mă simt foarte bine. N-am avut decât zece morţi şi o sută de răniţi”.

Dar în aceeaşi seară, la orele nouă, sosind la Milano, este dureros surprins că n-o găseşte acolo. Peste două zile – 13 iulie –, un curier îl anunţă că o precede cu un ceas pe „incomparabila Josefina”. Încalecă pentru a-i ieşi în întâmpinare. La porţile oraşului o ţine, în sfârşit, în braţe! Este atât de înnebunit de dorinţă, se gândeşte cu atâta ardoare la corpul acesta numai moliciune şi gropiţe, pe care îl va strânge pe dată la piept, încât nici nu bagă de seamă că lângă nevasta lui este şi Hippolyte Charles… Mai mult, în primele două zile pe care le va petrece cu ea la Milano, va fi văzut primindu-l pe amant la masa sa şi în salonul său.

Incorigibilă şi nesăţioasă, Josefina a adus cu ea de la Paris „doi afacerişti”, care îi vor mijloci încheierea unor contracte cu armata, prelevând, evident, o zeciuială asupra lor. „Ştiam ce e cu domnul Charles – va povesti unul dintre ei.

— Mă simţeam prost văzându-l pe tânărul general, deja acoperit de o glorie care se răsfrângea asupra soţiei sale, rival nenorocit al unui golan ale cărui singure merite erau frumuseţea şi o eleganţă de bărbier”.

Nu te poţi împiedica să nu ai un sentiment penibil citind prima lui scrisoare după noua lor despărţire: „Acum câteva zile credeam că te iubesc; dar, de când te-am văzut, simt că te iubesc de o mie de ori mai mult. De când te cunosc, te ador pe zi ce trece… Ah, te rog, lasă-mă să-ţi descopăr măcar vreunul din defectele pe care le ai! Fii mai puţin frumoasă, mai puţin graţioasă, mai puţin tandră, mai puţin bună, mai ales, şi, mai ales, nu fii niciodată geloasă, nu plânge niciodată; lacrimile tale mă fac să-mi pierd minţile, îmi ard sângele…” Deci, pentru a-l induce în eroare, ea îl făcuse să creadă că este geloasă…

El adaugă: „Odihneşte-te bine, restabileşte-te curând. Vino după mine, ca să putem spune măcar înainte de

moarte: Am fost fericiţi atâtea zile!!!”

Cum ar putea fi ea fericită: Charles a trebuit – şi el – să se prezinte la cartierul general. În ciuda „serbărilor superbe” pe care i le oferă milanezii, Josefina duce dorul prietenilor ei parizieni, „se plictiseşte de moarte” – îi va scrie ea Theresiei Tallien – şi va adăuga: „Soţul meu nu mă iubeşte, mă adoră; cred că va înnebuni”.

Chiar în ziua în care ea a scris aceste rânduri, el îi scria: „O mie de sărutări la fel de arzătoare ca inima mea, la fel de pure ca tine. L-am chemat pe curier; îmi spune că a trecut pe la tine şi că tu i-ai spus că nu ai nimic să-i porunceşti! Ruşine! Reao, urâto, crudo, tirano, mic monstru frumos! Îţi râzi de ameninţările mele, de prostiile mele; ah! de-aş putea, ştii bine că te-aş închide în inima mea, te-aş încuia acolo ca într-o închisoare...”

S-o închidă în inima lui! îşi aminteşte oare că a scris, mai de mult, la Valence: „Cred că, în definitiv, dragostea face mai mult rău decât bine şi că ar fi o binefacere a unei divinităţi protectoare să ne scape de dragoste şi să-i elibereze pe oameni de ea”?

ARCOLE ŞI RIVOLI

VAI DE GENERALUL
CARE SOSEŞTE PE CÂMPUL DE
BĂTAIE CU UN SISTEM.
Napoleon

La 15 iulie, Bonaparte a plecat la forţele franceze ce încercuiseră de o lună Mantova. În faţa întinderii de apă care protejează în parte oraşul – cele trei lacuri formate de râul Mincio –, Napoleon nu are decât nouă mii de oameni, tot atâţia cât austriecii aflaţi la adăpostul zidurilor vechii cetăţi lombarde. Încă de la 17 iulie crezuse că va reuşi să cucerească Mantova „printr-o lovitură îndrăzneaţă şi norocoasă”. „Voiam – va explica el – să urc opt sute de grenadieri în bărci şi speram să pot cuceri astfel una din porţile oraşului, dar, apele scăzând în douăzeci şi patru de ore cu mai mult de trei picioare, nu a fost posibil să se încerce această lovitură”. A doua zi a pus să fie bombardată cetatea cu ghiulele înroşite: „Toată noaptea,

acest ticălos de oraş a ars. Spectacolul era oribil şi impunător. Am cucerit câteva forturi exterioare…”

Dar Mantova continuă să reziste. Napoleon este curând sătul să bată pasul pe loc – detestă asediile – şi în 19

pleacă la cartierul general, aflat la Castiglione. Dar, la sosirea sa, între două bătălii şi două scrisori pasionate adresate Josefinei, trebuie să reglementeze problemele civile – el se consideră proconsulul noii Italii. Anumiţi comisari ai republicii – cum ar fi vechiul constituţional Pierre-Anselme Garreau – fac ca negustorii să simtă povara unei aspre ocupaţii. „Ei sunt trataţi – anunţă Bonaparte Directoratul – cu mai multă severitate decât aţi avea dumneavoastră intenţia să manifestaţi chiar faţă de negustorii englezi; aceasta alarmează comerţul întregii Italii şi ne face să trecem în ochii lor drept vandali…”

De aceea, în aceeaşi zi, îl dojeneşte sever pe Garreau: „Când eraţi reprezentant al poporului, aveaţi puteri nelimitate; toată lumea considera ca o datorie să vă dea ascultare. Astăzi sunteţi comisar al guvernului, investit cu o foarte mare autoritate, dar o instrucţiune precisă a reglementat funcţiile dumneavoastră; respectaţi-o…”

Acest ton – de stăpân – va fi de acum înainte tonul său.

Beaulieu a fost înlocuit de mareşalul Wurmser, alsacian aflat în serviciul Austriei. Cu o armată de şaptezeci de mii de austro-maghiari, el coboară din munţi. Trupele sale se infiltrează de ambele părţi ale lacului Garda. Proiectul său? Să prindă într-un cleşte pe cei patruzeci de mii de francezi, descumpăniţi de rezistenţa cetăţii Mantova.

În acelaşi moment, la 29 iulie, la Verona, Bonaparte e în al nouălea cer de fericire: Josefina este lângă el. După ce s-a lăsat atât de mult rugată, a acceptat să părăsească Milano şi să vină la el. Pe când îşi iau cafeaua pe balconul modestei case, ocupată până de curând de contele de Provence, de unde se vede peisajul înconjurător, o strânge în braţe pe languroasa creolă, care râde, repetând ca un

laitmotiv:

— Dar mai încetează Bonaparte!

Cei de faţă întorc capul stânjeniţi… Deodată, unul din ei scoate un strigăt:

— Austriecii!

Într-adevăr, „vestoanele albe”, ostaşii lui Wurmser, însărcinaţi să elibereze Mantova, coboară în şiruri lungi din munţi. Ce a făcut Massena, care avea în grijă paza văilor ce dominau câmpia lombardă şi cea veneţiană? în timp ce Josefina fuge, însoţită de Junot, către Desenzano, Bonaparte primeşte ştafetă după ştafetă şi are curând o vedere de ansamblu a situaţiei, de loc strălucită! Ordinele încep să curgă:

Către generalul Augereau:

„Inamicul a forţat postul de la Corona. Ai noştri se străduiesc în acest moment să-l reia. Este indispensabil, oricare ar fi soarta acestei tentative, să atacaţi inamicul şi să-l bateţi”.

Către generalul Massena, răspunzător de eşec:

„Soarta armelor e schimbătoare, dragul meu general; noi vom restabili mâine sau mai târziu ceea ce aţi pierdut astăzi… Ardeţi podul; adunaţi-vă forţele; îndepărtaţi-vă în cursul nopţii… Nimic nu este pierdut câtă vreme ne rămâne curajul. Garnizoana din Verona i-a scărmănat bine pe duşmani”.

Către generalul Gaultier:

„Împrejurările sunt destul de critice. Ziua de mâine va fi, sper, mai onorabilă. Daţi dispoziţii ca toţi bolnavii să fie evacuaţi din Cremona, Piaeenza şi Milano şi, în general, să fie evacuate toate valorile aparţinând republicii…”

Către generalul Serurier:

„O parte din divizia generalului Massena a fost obligată să se retragă. Eu plec noaptea asta la Castelnuovo cu mai multe semibrigăzi. Poate că vom restabili situaţia. Aceasta mă obligă însă să iau serioase măsuri de precauţie pentru retragere”.

După ce a trecut prin Peschiera şi Castelnuovo, Napoleon soseşte la Desenzano, unde străzile înguste sunt

încă pline de cadavre. Acolo el află că, nu departe de peninsula Sirmione, austriecii, ale căror ambarcaţii mişună pe lacul Garda, au tras în trăsura în care se afla josefina. „Wurmser o să-mi plătească scump sperietura pe care ai tras-o din pricina lui”, îi scria el soţiei sale.

Ştirile proaste abundă: calea spre Milano este tăiată, Brescia a fost reluată de austrieci, Larmes şi Murat au căzut prizonieri. După ce a inimis-o pe Josefina spre Florenţa – sub protecţia unei escorte de dragoni –, el convoacă un consiliu de război. Lucrurile merg prost…

k foarte prost. Unii şi cred Italia pierdută pentru francezi! Umblă zvonul – că napolitanii şi papa au intenţia să rupă armistiţiul şi să trimită trupe spre nord.

Planul lui Bonaparte?

Este strategia napoleoniană: deoarece duşmanul şi-a împărţit forţele în două armate, el le va bate pe rând! îi va explica mai târziu lui Las Cases:

— Din acest moment, planul de atac al lui Wurmser era dezvăluit. Singură împotriva tuturor acestor forţe, armata franceză era neputincioasă: nu eram nici măcar unul la trei. Dar – dacă lupta singură împotriva fiecăruia din corpurile inamice exista un raport de egalitate.

Astfel că, în seara aceea, la Roverbella, va da ordin să se înceteze provizoriu asediul cetăţii Mantova. Serurier va trebui să facă inutilizabile tunurile pe care nu le va putea lua cu el în retragere. Contraofensiva a început. Cu patruzeci şi două de mii de oameni el va bate optzeci de mii! Şi din nou curierii gonesc în toate direcţiile:

„Nu dumneavoastră – îi scrie el lui Massena – trebuie să vă recomand să daţi dovadă de îndrăzneală într-o asemenea împrejurare hotărâtoare; orice s-ar întâmpla şi oricât ar costa, mâine trebuie să înnoptaţi la Brescia”.

„Înştiinţaţi-mă – îi ordonă generalului Kilmaine – în ce moment veţi ataca. Mâine dimineaţă va fi prea târziu… Eu plec imediat la Goito şi la Roverbella, pentru a cunoaşte personal starea de lucruri”.

În sfârşit, pe drumul de la Roverbella la Goito, după ce era cât pe-aci să cadă într-o ambuscadă croată, îi scrie

lui Augereau: „Generale, trebuie să vă retrageţi spre Roverbella. Armata se află într-o situaţie nefericită: inamicul a străpuns linia noastră în trei puncte… comunicaţiile noastre cu Milano şi Verona sunt tăiate…”

Între timp, Wurmser crede bătălia câştigată şi intră triumfător în Mantova… El nu ştie că Bonaparte îşi adună toate forţele între râurile Mincio şi Oglio. În cursul nopţii de 31 iulie spre 1 august, Napoleon înaintează spre Brescia eu toate forţele de care poate dispune. Austriecii refuză – bătălia şi „se retrag în mare grabă”, văzând întreaga armată franceză înaintând asupra lor. „Am suferit eşecuri – explică Bonaparte „cetăţenilor directori” –, dar iată că victoria se întoarce iarăşi sub steagurile noastre…”

Şi acum are loc contraofensiva fulgerătoare a armatei republicane.

Quasdanovitch şi austriecii lui atacă Lonato. Napoleon, cu infanteria lui Massena şi cu toţi dragonii pe care i-a putut aduna, se îndreaptă spre oraş şi taie armata austriacă în două: o parte este aruncată peste Mincio, cealaltă spre lacul Garda. Junot atacă armata austriacă în derută, împingând-o până ia Salo. Quasdanovitch nu are altă soluţie decât să readucă resturile armatei sale în nordul lacului! Bonaparte a făcut două mii de prizonieri şi poate anunţa Directoratul că „lucrurile iau o întorsătură satisfăcătoare”.

Acum este rândul lui Wurmser! în dimineaţa zilei de 5 august, la orele 6, la Castiglione, cele două armate sunt faţă în faţă. Bonaparte se dă înapoi pentru a atrage inamicul spre el, iar austriecii, căzând în cursă, atacă pe dreapta lor, dezgolindu-şi centrul. Marmont cu douăzeci de tunuri uşoare, împroşcându-l pe inamic cu mitralii, cucereşte o redută pe care „vestoanele albe” o ridicaseră în mijlocul câmpiei. Canonada se înteţeşte, stânga lui Wurmser dă înapoi, iar Augereau intră în horă cu un avânt şi cu o impetuozitate care-i vor aduce acestui fiu al unei zarzavagioaice şi al unei slugi ducatul de Castiglione. Wurmser încearcă să se menţină în preajma turnului de la Solferino, dar, luat de debandada trupelor sale, se retrage

spre Trento. Întregul lac Garda, poziţie cheie, este în mâinile lui Bonaparte!

— La război – va spune el într-o zi –, îndrăzneala este cel mai frumos calcul al geniului!

Învingătorul se întoarce la Verona şi poate să scrie cu mândrie Directoratului: „Armata austriacă, ce ameninţa de şase săptămâni cu invazia în Italia, a dispărut ca un vis, iar Italia, ce fusese ameninţată de ea, este astăzi liniştită...” El adaugă în aceeaşi scrisoare: „La Castelnuovo, pe pământ veneţian „a fost ucis un voluntar; am pus şi fie incendiată casă, şi pe resturile ei am pus să se scrie: «Ai*ci a f*o*st* a*s*asinat* u*n *f*rancez...*»”.

Aripile care îi cresc lui Bonaparte continuă să stânjenească pe unii membri ai guvernului, care, fără s-o mărturisească, ar vrea să le vadă tăiate... Nu cumva, insinuează ei, are ambiţia să cucerească Italia mai curând pentru a face acolo pe dictatorul şi pe cuceritorul decât pentru a aduce măreţie republicii? Bonaparte îi ghiceşte: „Mi se pare – îi scrie el lui Carnot la 9 august – că un mare număr de persoane vor să-mi facă rău şi urzesc tot felul de intrigi pentru a acredita zvonuri pe cât de stupide, pe atât de răutăcioase...” În consecinţă, pentru a avea, de acum înainte, libertate de mişcare, ameninţă din nou că se retrage: „Căldura este aici excesivă. Sănătatea mea niţel zdruncinată. Dacă există în Franţa un singur om pur şi de bună-credinţă care să suspecteze intenţiile mele politice şi să pună la îndoială demersurile mele, renunţ pe loc la fericirea de a-mi sluji patria14. Dar să nu se creadă cumva că el este omul care să rămână inactiv: „Trei sau patru luni de obscuritate vor calma invidia, îmi vor restabili sănătatea şi îmi vor permite chiar să ocup cu mai mult folos posturile pe care încrederea guvernului mi le-ar încredinţa”. Şi el adaugă: „Marea artă a guvernului trebuie să fie de a nu-i lăsa pe oameni să se învechească (în posturile lor)”.

De la primele sale victorii, încă de la începuturile popularităţii sale, de când auziseră primele lui cuvinte de şef, conducătorii ghiciseră că acest „omuleţ ciufulit” ar

putea deveni curând stăpânul lor. Nu vor mai avea decât un singur gând: să-l ţină departe de capitală. De aceea, timp de trei ani şi jumătate, fluturând ameninţarea întoarcerii sale la Paris, Bonaparte va obţine tot ce va dori de la Directorat, chiar şi aberanta şi nebuneasca aventură egipteană!

— Profitaţi de soartă atunci când, dintr-un capriciu, vă e favorabilă – va spune el într-o zi – şi temeţi-vă să nu se schimbe de ciudă: doar e femeie!

De aceea, odihna va fi scurtă: o nouă campanie va începe la sfârşitul aceleiaşi luni august. La 25 august pleacă la Verona, pentru „a duce victoria până la ultimul ei rezultat", adică pentru a respinge armata lui Davidovitch spre Tirol, dându-i, totodată, lovitura de graţie lui

Wurmser, a cărui armată s-a regrupat în mod evident, având o speranţă care-i va fi curând spulberată.

Trecând prin Brescia – la 30 august –, îi scrie întâi Josefinei: „Nu poţi să-ţi închipui neliniştea mea. Te-am lăsat tristă, amărâtă şi pe jumătate bolnavă. Dacă ar sta în puterea dragostei celei mai adânci şi celei mai tandre să te facă fericită, ar trebui să fii fericită... Sunt copleşit de treburi44. Într-adevăr, în aceeaşi zi lansează o proclamaţie către locuitorii Tirolului, pe care îl va invada: „Aţi solicitat protecţia armatei franceze, trebuie să vă arătaţi demni de ea... Tirolezi, oricare ar fi fost purtarea voastră trecută, întoarceţi-vă la căminele voastre, părăsiţi drapelele de atâtea ori înfrânte şi care nu vă pot apăra... Ne-am făcut temuţi în lupte, dar noi suntem prietenii celor ce ne primesc cu ospitalitate44.

Părăseşte Brescia, îndreptându-se spre Verona, cu moartea în suflet, pentru că n-a primit nicio scrisoare de la indiferenta şi plângăcioasa Josefina: „Asta îmi dă o nelinişte cumplită – îi scrie el. Erai niţel bolnavă când cu plecarea mea. Te rog, nu mă lăsa într-o asemenea nelinişte. Mi-ai promis mai multă exactitate. Totuşi, atunci gura ta exprima ceea ce simţea inima ta... Gândeşte-te la mine, trăieşte pentru mine, fii des cu iubitul tău şi crede că pentru el nu există decât o singură nenorocire care să-l

sperie, cea de a nu mai fi iubit de Josefina lui. O mie de sărutări, foarte dulci, foarte tandre, foarte exclusive44.

Exclusive!

La 1 septembrie, iată-l din nou la Peschiera. De acolo se pregăteşte să se năpustească spre Trento, unde s-a retras Wurmser. Pentru aceasta, Bonaparte trebuie să ajungă în nordul lacului Garda. După ce a ocupat Ala, o anunţă pe Josefina, înainte de a organiza construirea unui pod pe Adige: „Suntem în plină campanie, adorabila mea prietenă; am dat peste cap posturile inamice; le-am luat opt sau zece cai şi tot atâţia călăreţi. Trupa este foarte veselă şi. bine dispusă. Sper că vom face treabă bună şi că vom intra în Trento în nouăsprezece”.

În 19 fructidor, adică la 5 septembrie... Se va ţine de cuvânt.

S-a făcut într-adevăr „treabă bună44 datorită victoriei de la Roveredo, din 4 septembrie. După ce părăsiseră defileul de la Marco, austriecii se retrăseseră în Roveredo, la gura văii Vallarsa. „O poziţie inexpugnabilă – va explica Bonaparte Directoratului – fluviul Adige aproape că atinge nişte munţi care se ridică drept pe malurile lui şi formează chei care n-au nici patruzeci de stânjeni lăţime; aceste chei sunt închise de un sat, de un castel înalt, de un zid puternic între Hmnte şi Adige... Generalul Dommartin împinge înainte opt tunuri uşoare pentru a începe canonada; găseşte o poziţie bună, de unde poate ţine cheile sub foc oblic... Trei sute de trăgători răzbesc pe malurile Adigelui pentru a deschide focul şi trei semibrigăzi, în coloane strânse şi pe batalioane, cu arma în cumpănire, trec prin defileu. Duşmanul, zdruncinat de focul viu al artileriei, de îndrăzneala trăgătorilor, nu rezistă în faţa asaltului coloanelor noastre; el părăseşte intrarea în chei: trupele sale sunt înspăimântate, cavaleria noastră îl urmăreşte... şase sau şapte mii de prizonieri, douăzeci şi patru de tunuri, cincizeci de chesoane, şapte drapele, acestea sunt rezultatele bătăliei de la Roveredo, una din cele mai fericite ale campaniei. Pierderile noastre nu depăşesc două sute de oameni, ucişi sau răniţi; cele ale

inamicului trebuie să fi fost considerabile41.

A doua zi, 5 septembrie, anunţând într-o nouă scrisoare cucerirea oraşului Trento, el adaugă: „Cetăţeni directori, la 22 fructidor voi fi la Bassano. Dacă duşmanul mă aşteaptă acolo, va avea loc o bătălie care va hotărî soarta întregii ţări în oare luptăm...44

A anunţat viitoarea bătălie! A comunicat chiar şi data şi numele pe care îl va purta în istorie: Bassano, 22 fructidor – 8 septembrie! Este atât de fericit, încât pentru prima dată – în afară de două rânduri afectuoase – nu-i va scrie Josefinei decât acest buletin al victoriei: „Duşmanul a pierdut, scumpă prietenă, optsprezece mii de oameni, care au fost făcuţi prizonieri; restul au fost ucişi sau răniţi. Wurmser, cu o coloană de cincisprezece mii de cai şi cinci mii de infanterişti, nu mai are altă soluţie decât să se închidă în Mantova. Niciodată până acum nu am avut succese atât de constante şi de mari: Italia, Friuli, Tirolul sunt asigurate republicii. împăratul Austriei e nevoit să creeze o a doua armată; le-am luat totul: artileria, grupele de pontonieri, bagajele1.

Ocuparea localităţii Bassano – pe numele întreg Bassano del Grappa – i-a permis lui Bonaparte să „închidă44 retragerea trupelor austriece spre Trento. Acestea – prezisese el – au fost constrânse să se refugieze în Mantova, al cărei asediu reîncepe pe dată. În trei săptămâni, austriecii au pierdut douăzeci şi şapte de mii de oameni, şi Marmont poate pleca la Paris ducând cu el douăzeci şi două de drapele. În aceeaşi zi, Ferrara, Bologna, Reggio şi Modena se reunesc şi formează Republica *Cispadană*. Milano

— Unde Bonaparte se întâlneşte cu Josefina şi petrece două zile în societatea ei – va deveni capitala Republicii Lombarde, sau *Transpadană*, urmând ca mai târziu să ia numele de Republica *Cisalpină* – o amintire a cuceririi Galiei de către Cezar.

În 26, Bonaparte lansează o proclamaţie către italieni: „A venit vremea ca Italia să păşească cu cinste printre naţiunile puternice... La arme! Partea liberă a

Italiei este populată şi bogată. Faceţi-i pe duşmanii drepturilor şi libertăţii voastre să tremure!”

La citirea acestei proclamaţii, Directoratul este nemulţumit. Nu aceasta este politica pe care Parisul ar vrea s-o ducă în Italia! De altfel, Bonaparte, câteva zile mai târziu – în 8 octombrie –, explică guvernului: „Poziţia noastră în Italia este nesigură şi sistemul nostru politic foarte prost. Se strică tot. Cred că este urgent, mai mult decât urgent, ca dumneavoastră să adoptaţi un sistem care să ne poată crea prieteni atât dintre principi cât şi dintre popoare...”

Cere să i se acorde încredere şi să fie lăsat să conducă: „Vorbele acestea nu trebuie atribuite ambiţiei

— Continuă el –, şi aşa sunt copleşit de onoruri, şi sănătatea mea este atât de şubrezită, încât voi fi nevoit să vă cer numirea unui succesor”.

Este vorba – bineînţeles – de o nouă ameninţare. Să-i dea Parisul mână liberă şi el va umple tezaurul guvernului! De vreme ce pentru Directorat aceasta este principalul! în această privinţă, „cei cinci regi” nu se pot plânge: din aprilie armata din Italia a pompat spre republică „patruzeci până la cincizeci de milioane11.

w

* * *

La 12 octombrie părăseşte Milano sau, mai curând, se smulge de lângă delicioasa Josefina, şi va rămâne două zile la Modena. Numai Mantova contează acum. În 15 hotărăşte să exploreze împrejurimile oraşului. Lucrează – cum o va face adesea mai târziu – într-o berlină echipată corespunzător, o adevărată trăsură-birou. împreună eu fratele său Louis, cu Salicetti şi Berthier, străbate regiunea dintre Mantova şi Guastalla. Câmpia este inundată. La un moment dat trebuie să coboare din trăsură şi un italian – ghidul Bellentini – îl cară în spate. A răcit, şi seara, întorcându-se la Modena, are febră. Va fi bolnav două zile. Berthier o înştiinţează chiar pe Josefina la 16 octombrie. „Generalul” are un fel de gripă, însoţită de o migrenă violentă, ceea ce nu-l împiedică să scrie, şi în fiecare zi

sunt expediate în toate direcţiile scrisori, rapoarte şi ordine, precuim şi bilete arzătoare care îşi iau zborul spre Josefina.

Timp de mai bine de o lună, până la 14 noiembrie, nu se va mai întoarce la Milano şi va rămâne mi-ai mult la Modena şi Verona, de unde va respinge în numeroase rânduri pe asediaţi, care vor încerca ieşiri. De două ori – între 10 şi 13 noiembrie – Bonaparte va fi obligat chiar să bată în retragere şi Wurmser va fi convins că francezii vor abandona acest blestemat asediu.

La 14, Napoleon părăseşte din nou Verona, trece Adigele şi ajunge în satul Ronco. De acolo, trei şosele străbat mlaştinile. Cea din mijloc trece prin faţa unui târg în care se intră pe un pod peste râul Alpone. Podul şi târgul se numesc Arcole. Arcole, pe care Wurmser, ieşind din nou din Mantova, tocmai l-a ocupat. Or, este de cea mai mare importanţă pentru francezi să ocupe ei Arcole, deoarece de acolo vor putea să cadă în spatele austriecilor… podul însă – mai există şi astăzi –, bine ocupat de ariergarda duşmană, rezistă tuturor atacurilor.

Se vădeşte imposibil de trecut, în ciuda generalilor francezi, care se avântă spre pod în fruntea coloanelor lor. Augereau este văzut luând un drapel în mână şi reuşind să-l ducă până la capătul podului, de unde strigă către trupele sale:

— Laşilor, oare vă temeţi atât de rău de moarte?

Dar trupele nu-l urmează… „Totuşi – a povestit Bonaparte –, trebuia trecut acest pod sau făcut un ocol de mai multe leghe, ceea ce ar fi dus la eşecul operaţiei noastre; am înaintat eu însumi, i-am întrebat pe soldaţi dacă mai erau ei învingătorii de la Lodi, prezenţa mea a produs asupra trupelor o mişcare care m-a hotărât să mai încerc o dată trecerea…

Napoleon, „indignat de ezitarea soldaţilor săi”, după cum ne-o reaminteşte inscripţia gravată pe coloana comemorativă de la Arcole, pune atunci mâna pe un drapel şi reuşeşte să-l înfigă pe pod. Electrizaţi de data aceasta, grenadierii înaintează şi ajung până la mijlocul podului,

unde îi surprinde un foc din flanc. Scena care urmează este destul de departe de legenda care ni-l înfăţişează pe Bonaparte apucând acest drapel sub un potop de gloanţe şi mitralii şi înaintând pe pod, antrenând în urma sa soldaţii cu care va învinge lumea... Napoleon va restabili faptele, povestindu-i lui Las Cases: „Grenadierii din frunte, părăsiţi de cei din urmă, ezitau; ei sunt antrenaţi în fuga generală, dar nu vor să-l părăsească pe generalul lor; îl apucă de braţe, de păr, de haine şi îl trag după ei în debandada lor, în mijlocul morţilor, al muribunzilor şi al fumului. Generalul-comandant este aruncat într-o mlaştină; el se scufundă până la jumătatea trupului, şi asta în mijlocul duşmanilor". Se aude un strigăt puternic:

— Soldaţi, înainte! Să-l salvăm pe general!

Pescuit din baltă, revenit în fruntea oamenilor săi, Bonaparte se avântă acum împotriva duşmanului şi îl forţează să evacueze satul. Dar victoria – victoria de la Arcole – nu va fi dobândită decât două zile mai târziu, miercuri 17. Atunci francezii reuşesc să se desprindă din acele îngrozitoare mlaştini şi să-l alunge pe inamic în câmpie.

Napoleon va spune: după această zi de la Arcole i-a venit „marea ambiţie". În dimineaţa de 15 nu era decât şeful unei hoarde în retragere! Şi dacă podul de la Arcole a intrat, în acea zi de luni 15 noiembrie 1796, în istorie, Napoleon a intrat în legendă!

Şase mii de austrieci au fost ucişi, cinci mii au fost făcuţi prizonieri. Ministrul Thugut, după ce a primit la Viena ştirea înfrângerii austriece, va putea scrie: „Şi când te gândeşti că noi eram doi contra unu! Dacă Bonaparte, un tânăr de 27 de ani, fără nicio experienţă, cu o armată care nu este decât o adunătură de tâlhari şi de voluntari, pe jumătate cât a noastră, îi bate pe toţi generalii noştri, trebuie în mod firesc să deplângem decăderea şi umilinţa noastră..."

În aceeaşi zi de 17 noiembrie, Ecaterina cea Mare, împărăteasa Rusiei, închidea ochii pentru totdeauna. Înainte de a muri, ea îi poruncise lui Suvorov să meargă eu

şaizeci de mii de oameni în ajutorul austriecilor. Dar noul ţar – Pavel I –, prusac până în măduva oaselor, porunceşte armatei să facă stânga-mprejur şi informează Viena că „prietenia durează, dar alianţa cade”.

Toate îi surâd lui Bonaparte, care ar putea fi cel mai fericit dintre oameni dacă n-ar fi Josefina – Josefina, acest chin arzător!

La 19 noiembrie, sleit de puteri, după cum va scrie el Directoratului, se întoarce la Verona prin poarta Veneţiei. Este primit ca un învingător: „Trăiască eliberatorul!” – se strigă sub ferestrele sale.

Într-o zi, Prometeul înlănţuit pe stânca sa va suspina: „Da, am fost fericit când eram prim-consul – când m-am căsătorit, la naşterea regelui Romei, dar atunci nu mai eram în formă... Poate că cel mai mult m-am bucurat cu adevărat după victoriile mele în Italia. Ce entuziasm, ce de strigăte «Trăiască eliberatorul Italiei!» La douăzeci şi şapte de ani! De atunci prevăzusem ce puteam deveni! Vedeam deja lumea sub picioarele mele, ca şi eu nu aş fi fost ridicat în văzduh...11

Să întemeieze o dinastie? Desigur nu! Nu se gândeşte deocamdată decât să devină „Brutusul regilor şi Cezarul republicii”. Da, se pare că toate s-au unit pentru a face din Bonaparte cel mai fericit din bărbaţi. Toate, în afară de Josefina. În seara de 21, înainte de a se culca în patul său de campanie, el îi scrie o nouă scrisoare pasionată: „Mă duc să mă culc, mica mea Josefina, cu inima plină de adorabilul tău chip şi îndurerat că rămân atâta vreme departe de tine; dar sper că peste câteva zile voi fi mai fericit şi că voi putea să-ţi dau nestingherit dovezi ale dragostei arzătoare pe care mi-ai inspirat-o. Tu nu-mi mai scrii. Tu nu te mai gândeşti la bunul tău prieten, femeie crudă! Nu ştii oare că fără tine, fără inima ta, fără dragostea ta nu există pentru soţul tău nici fericire, nici viaţă? Doamne, Dumnezeule! ce fericit aş fi să pot asista la drăgălaşa ta toaletă, umăr mic, un mic sân alb, elastic şi foarte ferm; şi, mai sus, o mutrişoară, s-o mănânci, cu băsmăluţa legată «à la creole». Sin. t cu totul al tău, viaţa,

fericirea, plăcerea nu sunt decât ce faci tu din ele.

Să trăieşti cu Josefina înseamnă să trăieşti în rai. Sărutări pe gură, pe ochi, pe umăr, pe sân, peste tot, peste tot…”

Poate, în sfârşit – la 25 noiembrie –, să părăsească Verona şi să se îndrepte spre Milano, după ce a scris scumpei sale creole alte două scrisori. Ca în fiecare zi, îi strigă dragostea şi dorinţa lui, îi reproşează veşnica ei tăcere, o ameninţă chiar: „Care poate fi acest minunat, acest nou amant care vă răpeşte toate clipele, vă tiranizează zilele şi vă împiedică să vă ocupaţi de soţul dumneavoastră? Josefina, luaţi seama, într-o noapte porţile vor fi sparte, şi iată-mă-s!”

Inima îi bate – la 29 – când trăsura se apropie de Milano. Cu greu se stăpâneşte să nu scoată capul pe uşa trăsurii ca să strige:

— Mai repede! mai repede!

În sfârşit, după şase lungi săptămâni va putea s-o strângă în braţe. Învingătorul de la Arcole îşi va primi recompensa!…

Dar, sosind, află că ea a plecat la Genova – fără îndoială, în speranţa de a-l regăsi acolo pe Charles. Poate că, gândindu-se la această deziluzie, va spune cândva:

— Amorul este o prostie făcută în doi.

Cu inima strânsă, gata să-i dea lacrimile, îi scrie infidelei: „Sosesc la Milano, mă precipit spre apartamentul tău, am lăsat totul ca să te văd, să te strâng în braţe… şi tu nu erai acolo: tu colinzi oraşele după petreceri; te îndepărtezi de mine când sosesc; nu-ţi mai pasă de dragul tău Napoleon. L-ai iubit din capriciu, inconstanţa te face indiferentă…”

Plin de mânie, scrie aceste ultime rânduri:

„Nu te deranja, aleargă după plăceri, fericirea e făcută pentru tine. Toată lumea e prea fericită dacă îţi poate plăcea, numai soţul tău este foarte, foarte nefericit”.

A doua zi îi va scrie iar:

„Când îţi cer o dragoste pe măsura dragostei mele, greşesc; de ce vrei ca dantela să cântărească cât aurul…

dar ceea ce merit din partea Josefinei este consideraţie, stimă, căci o iubesc la nebunie şi numai pe ea… adio, femeie adorabilă, adio, Josefina mea. Fie ca soarta să concentreze în inima mea toate amărăciunile şi toate întristările, dar să-i dea Josefinei mele zile prospere şi fericite. Cine merită asta mai mult decât ea? Când se va fi dovedit că ea nu mă mai poate iubi, voi închide durerea mea adâncă şi mă voi mulţumi să-i pot fi de folos şi bun la câte ceva”.

Temându-se că a mâhnit-o, el redeschide scrisoarea sa „pentru a-i da o sărutare” şi adaugă: „Ah! Josefina, Josefina!”

Un martor ne spune că în ziua aceea era „tras la faţă, slab, numai piele şi oase, cu ochii scânteind de o neîncetată febră”. Această nouă lovitură i-a rănit inima. Rana este încă uşoară, totuşi, în aceste patru zile în care a aşteptat degeaba întoarcerea ei, şi-a dat seama cu câtă nepăsare s-a purtat ea faţă de el – cuvântul este al lui –, îi va mai scrie, fără îndoială, cu tandreţe, dar nu-i va mai trimite scrisori înflăcărate…

*

* * *

Zi de zi, neliniştea Directoratului creştea.

„Sunteţi mai fericiţi decât poporul francez, voi puteţi ajunge la libertate fără revoluţii şi fără crime”, va scrie Bonaparte, la 1 ianuarie 1797, deputaţilor italieni adunaţi la Ferrara.

Se poate ghici care va fi reacţia celor cinci directori – toţi votaseră moartea lui Ludovic al XVI-lea – citind aceste rânduri. Cuvântul „crimă” trebuie să fi fost înghiţit cu greu… Acum sunt siguri. Bonaparte vrea să fie stăpânul – şi stăpânul absolut – chiar şi în afara câmpului de bătaie.

Încă la 8 octombrie, după cum s-a mai arătat, el calificase drept „foarte prost” sistemul politic ordonat de Directorat în Italia şi, ca să nu existe niciun echivoc, Bonaparte mai preciza: „Ori de câte ori generalul dumneavoastră din Italia nu va fi centrul tuturor lucrurilor, sunteţi expuşi la mari riscuri… Desigur că aceste vorbe nu

vor trebui să fie atribuite ambiţiei”.

Îi liniştise întrucâtva reamintindu-le, săptămâna următoare, că numai campania de vară îi permisese să trimită la Paris douăzeci de milioane, în ciuda numeroaselor „escrocherii ale Trezoreriei44. Li se flutura prin faţa ochilor, pe lângă aceasta, perspectiva de a sili Italia „să producă dublu44 dacă i se dădea mână liberă.

Imaginea acestor bogăţii, trecute şi viitoare, nu reuşea, totuşi, să liniştească temerile Directoratului, care a apreciat că, pentru a pune capăt dictaturii noului proconsul, cel mai eficace ar fi să se încheie pacea. Astfel ar fi suprimate motivele pentru care generalul-comandant al armatei din Italia pretindea independenţa politică. De aceea, guvernul îl însărcinează pe elegantul general Clarke cu o dublă misiune: întâi să negocieze, cât de curând posibil, încetarea ostilităţilor cu Austria, apoi să îndiguiască ambiţiile aceluia care-i face pe „cei cinci regi44 să tremure la Luxembourg. Din fericire, la Torino, Clarke întâmpină oarecare dificultăţi în obţinerea unui paşaport care să-i permită să ajungă la Viena şi n-a avut altă soluţie decât să meargă la Milano, iar timpul cât va sta acolo îi va permite să-l *descopere* pe Bonaparte.

El îşi amintea de Napoleon ca de micul protejat al lui Barras, ieşit de pe baricadele din vendemiar, şi nu nutrea decât prea puţină stimă pentru acel ambiţios. Deodată Clarke se află în faţa unui fel de Cezar, care vorbea de armata *sa* şi de politica *sa*, legiferând între două viotorii, organizându-şi cuceririle, creând republici-surori, schimbându-şi planurile cu o extremă iuţeală „când împrejurări neprevăzute o impuneau44, dictând în timpul luptelor treizeci de scrisori sau ordine pe zi. Omul de încredere al Directoratului îl găseşte la fel de extraordinar în fruntea funcţionarilor săi administrativi ca în fruntea oştilor, când pare să dicteze duşmanului până şi propriile sale mişcări. Lui Clarke, care se miră că întâlneşte o asemenea dualitate în acelaşi om, ar fi putut să i-o explice cu cuvintele pe care le va spune mai târziu:

— Oare ce face puterea unui general? Calităţile sale

civice, ochiul sigur, calculul, inteligenţa, cunoştinţele administrative, elocinţa şi, în sfârşit, cunoaşterea oamenilor: toate acestea sân. t calităţi civile!

După câteva zile, Clarke, eu adevărat fascinat, începe să înţeleagă motivele admiraţiei ce-l înconjură pe gene-Talul victorios, precum şi extraordinarul ascendent ce-l exercită asupra „tuturor indivizilor care compun armata republicană”. El este neîndoios stăpânul absolut al celor din jurul său. Totul pleacă de la el şi totul converge spre el! Desigur, face pe proconsulul, dar Clarke, deşi destul de puţin republican, îl apreciază totuşi ca „omul republicii” şi „fără altă ambiţie decât cea de a păstra gloria pe care şi-a dobândit-o”.

Oaspetele se înşală, desigur, afirmând că *niciodată* Napoleon nu va fi „periculos pentru ţara sa”, adică pentru regim – brumar va dovedi contrariul –, dar Clarke pare că are un fel de previziune când afirmă că Bonaparte n-ar putea deveni „omul unui partid”. Napoleon nu pare să aparţină nici regaliştilor, care-l calomniază, nici anarhiştilor, care ar fi vrut poate să facă din el omul lor, dar pe care fostul locotenent-secund, numit în acest grad de Ludovic al XVI-lea, nu-i iubeşte de fel. Este *el însuşi*, este turnat într-o formă deosebită şi nu poate fi comparat cu nimeni! Clarke pare să fie pe punctul de a descoperi bonapartismul.

„Să nu gândiţi cumva – conchide trimisul Directoratului în scrisoarea adresată stăpânilor săi – că vorbesc de el cuprins de entuziasm. Scriu cu calm şi nu mă conduce niciun alt interes decât acela de a vă face să cunoaşteţi adevărul: posteritatea îl va pune pe Bonaparte în rândul celor mai mari oameni”.

Astfel, pentru prima dată, este formulată despre Bonaparte o apreciere ce va fi ratificată de posteritate. Şi alţi contemporani încep să întrevadă viitorul. În acelaşi moment, Lebrun, viitorul consul, pe atunci deputat al Bătrânilor, declară la tribuna Adunării:

— Îl aştept pe Bonaparte în faţa Istoriei; ea îi va fixa adevăratul loc. Ea va vorbi mult despre războinic şi bine

despre omul de stat.

Viitorul împărat va sfârşi prin a-l cuceri pe Clarke, demonstrându-i că Austria trebuie să mai fie de câteva ori înfrântă înainte de a începe tratative de pace cu ea. Pentru a obţine o pace mai bună, Habsburgii trebuie să atingă cu amândoi umerii pământul; deocamdată însă nu sunt decât cu un genunchi la pământ! Nu e departe ziua în care vor trebui să se predea.

*

* * *

Planul inamicului este simplu: şaptesprezece mii de austrieci sunt închişi la Mantova cu Wurmser. Mareşalul Alvinezy, cu optzeci de mii de oameni, va veni să elibereze vechea cetate, asediată în continuare de Bonaparte. Apoi, cu această sută de mii de oameni – aşa credea Francisc al

II-lea – va fi extrem de simplu să-i facă praf pe francezi şi să reia oraşul Milano… Planul trebuia să reuşească, cu atât mai mult cu cât se ştia că Bonaparte este bolnav şi „galben de ţi-e mai mare dragul”. Austriecii puteau fi văzuţi închinând paharele „pentru apropiata sa moarte”.

Chinuit de febră, cu ochii încercănaţi, cu obrajii supţi şi galben la faţă, el încalecă totuşi şi, la 7 ianuarie, ia drumul Veronei, careul va conduce la Rivoli. În trecere, se opreşte la Mantova, dă câteva ordine, dar nu întârzie acolo, ci pleacă mai departe, spre Verona. A ghicit, bineînţeles, gândul inamicului: să coboare spre Mantova prin valea Adigelui, *să alunece* din nord spre sud, de la Trento la Verona. Hărţuit mereu de febră – ceea ce nu-l împiedică să dea gata trei cai, care cad morţi de oboseală –, îşi aşază trupele la nord de Verona, de la lacul Garda până la malul Adigelui, linia sa trecând prin citadela Corona şi prin Rivoli, care comandă intrarea în defileu.

Peisajul este de o cuceritoare frumuseţe, dar nu despre asta e vorbă acum! Situaţia era gravă în acea sâmbătă de 14 ianuarie.

Câţi strategi se vor strădui să studieze bătălia de la Rivoli şi vor încerca să explice cum o armată puternică,

dispunând de optzeci de mii de oameni, a putut fi bătută de trupe de două ori mai puţin numeroase! în plină dimineaţă însă, poziţia francezilor pare destul de compromisă. În ajun, Joubert a fost respins pe platoul de la Rivoli – sau, mai corect, cum precizează un combatant, în *bazinul* de la Rivoli –, iar duşmanul pare că vrea să învăluiască trupele franceze şi chiar să le încercuiască... Într-adevăr, când combatanţii francezi văd crestele munţilor acoperindu-se de trupe austriece, care se aplaudă singure, bătând puternic din palme, neliniştea, panica fac ca toate privirile să se întoarcă spre Bonaparte, care, după ce a cercetat avalanşa gata să-l înghită, se mulţumeşte să declare eu calm:

— I-am prins!

Este nevoie de încrederea oarbă pe care ofiţerii o au în şeful lor pentru a nu se întreba dacă nu cumva febra îi joacă o farsă sinistră idolului lor. Desigur, încătuşată ca între valvele unei scoici care se închide, armata franceză va fi strivită! Liniştit, el repetă:

— I-am prins!

Ce nebunie! Oare nu sunt încercuiţi din toate părţile, şi asta când Bonaparte nu are cu el decât diviziile lui Joubert şi Massena?

— I-am prins!

Nici măcar nu dă atenţie ghiulelelor, care, trase de pe celălalt mal al Adigelui, cad pe poziţia franceză. Deodată se vede sosind din vest o nouă coloană. De data aceasta, încercuirea va fi totală! Dar Bonaparte, zâmbind, repetă:

— I-am prins!

Coloana este franceză! Este vorba de a optsprezecea semibrigadă. Şeful ei, generalul Mounier, văzând că inamicul se strecoară între soldaţii săi şi Bonaparte, şi-a luat asupra lui sarcina să atace ariergarda austriacă şi, reuşind s-o învingă, apare astfel pe câmpul de bătaie, cu muzica în frunte şi drapelele desfăşurate. Această apariţie, va povesti un martor, „provoacă efectul de care aveam nevoie şi, ridicând moralul soldaţilor, schimbă situaţia

noastră într-atât, încât la cei mai mulţi entuziasmul a urmat descurajării”.

Bonaparte, „neputând să nu folosească la maximum această apariţie”, se îndreptă de îndată în galop în întâmpinarea semibrigăzii.

— Bravo, a optsprezecea! – strigă el.

— Aţi dat curs unui elan nobil, v-aţi mărit gloria; pentru a o completa şi ca recompensă pentru purtarea voastră, veţi avea onoarea de a ataca primii trupele care au avut îndrăzneala să ne învăluie.

I se răspunde prin vivaturi şi a optsprezecea semibrigadă, în coloană de atac pe batalioane, însoţită de câteva alte trupe disponibile şi trăgând mereu „de jos în sus”, se năpusteşte spre crestele ocupate de inamic, în spatele poziţiilor lui Bonaparte. Atacanţii aud cu bucurie vâjâitul surd al ghiulelelor franceze trecând deasupra capetelor lor şi pregătind terenul pe culme. Gâfâind, năvălesc în poziţiile austriece şi atacă atât de viguros cu baioneta, încât, ne relatează viitorul general Thiebault, „pământul este plin de cadavre şi sute de duşmani sunt aruncaţi în prăpăstii”. Murat, galopând în fruntea escadroanelor sale, dă năvală asupra inamicului şi desăvârşeşte victoria, această victorie care asigură nu numai „soarta trupelor de faţă, ci şi soarta întregii noastre armate”. Cuceririle franceze, atât de periclitate cu o oră mai devreme, sunt salvate!

În fruntea regimentului său, tânărul colonel Lasalle, în vârstă de douăzeci şi trei de ani, face minuni. La căderea serii, când Bonaparte îl vede aproape leşinat de oboseală, îi spune zâmbind şi arătând spre „maldărul” de steaguri inamice:

— Culcă-te pe ele, Lasalle, o meriţi cu prisosinţă!

A doua zi – duminică 15 ianuarie –, Bonaparte se ocupă de „lichidarea” ultimelor trupe inamice – cele ale lui Alvinezy –, apoi se bagă în pat la Roverbella şi îi scrie soţiei sale: „Am bătut inamicul, Kilmaine îţi va trimite o copie a raportului. Sunt mort de oboseală. Te rog să pleci de îndată ca să ne întâlnim la Verona. Am nevoie de tine,

căci cred că o să mă îmbolnăvesc foarte serios. Te sărut de o mie de ori. Sunt în pat”.

Deşi „mort de oboseală”, a doua zi încalecă iar, se îndreaptă spre Mantova şi îl „aruncă” acolo în luptă pe Massena. În locul numit La Favorite, „copilul drag al victoriei” – poreclă dată lui Massena de şeful său – bate trupele generalului Provera, care încerca să elibereze oraşul, şi generalul austriac se predă împreună cu resturile armatei sale.

Wurmser, a doua zi, capitulează. Mantova le deschide francezilor porţile.

La Paris, ştirea despre bătălia de la Rivoli şi despre căderea oraşului Mantova, sosite după ştirile despre Lodi şi Arcole, declanşează un imens entuziasm. Ce importanţă mai are că regaliştii îşi exprimă pizma, tratându-l pe învingătorul de la Arcole drept „bastard de tâlhar” şi victoriile sale drept „glorie de saltimbanc”! Degeaba agenţii lui Ludovic al XVIII-lea se fac ecoul profeţiilor care îl trimit „pe tânărul erou” în Piaţa Revoluţiei spre a fi împuşcat. Bucuria populară este de nedescris şi nu e umbrită decât de teama că Bonaparte ar fi prea expus gloanţelor inamice. Gazetele îl aşază pe Napoleon „deasupra oamenilor”, şi Directoratul, nemaiputând îndigui valul, se resemnează şi se lasă dus de el. Nici vorbă nu mai putea fi acum de punerea sub tutelă a învingătorului Italiei! Directivele îi sunt trimise cu infinite precauţii. „De altfel, nu este un ordin pe care Directoratul executiv vi-l dă

— I se va scrie –, ci este o dorinţă pe care acesta şi-o exprimă”. Chiar şi lui Clarke i se recomandă să nu dea ascultare propunerilor austriece „fără avizul lui Bonaparte”.

*

* * *

Până să se trateze cu Viena, trebuie doborâtă puterea Romei. Papa – lucru de înţeles – nu s-a resemnat cu condiţiile draconice care i-au fost impuse în vara precedentă. A ridicat capul. Toate vechile plângeri ale

Franţei împotriva papalităţii redeveniră actuale: Pius al VI-lea

— Giovanni-Angelo Braschi – lansase brève 1 împotriva revoluţiei, acordase protecţia sa preoţilor refractari şi, în 1793, îngăduise să fie asasinat Basseville, trimisul republicii!

Încă cu două luni în urmă, Carnot îi scrisese lui Bonaparte, „pentru a-l îndemna să sfarme tronul prostiei" şi „să înfigă în capitala sa stindardul libertăţii". Mai întâi, cetăţenii legaţiilor – Bologna, Ferrara şi Romagna – vor fi îndemnaţi să scuture jugul papal; apoi – la 22 ianuarie, o săptămână după Rivoli – generalul-comandant porunceşte ministrului republicii la Roma să părăsească Oraşul Etern pentru că Sfântul Scaun „l-a copleşit cu umilinţe… şi a pus totul în mişcare pentru a-l face să plece".

În aceeaşi zi îi scrie secretarului de stat, cardinalul Mattei: „Străinii care au influenţă la curtea Romei au vrut şi mai vor şi astăzi să ruineze această frumoasă ţară; cuvintele de pace pe care vă însărcinez să le duceţi sfântului părinte au fost înăbuşite de aceşti oameni, pentru care gloria Romei nu este nimic, dar care sunt în întregime vânduţi curţilor care îi folosesc. Am ajuns la deznodământul acestei ridicole comedii. Sunteţi martorul preţuirii pe care am acordat-o păcii şi dorinţei pe care am avut-o

1 Scrisoare papală mai puţin solemnă decât bula.

— *Nota* trad.







Casa Bonaparte. La etajul al doilea locuieşte o verişoară, Maria Bossi, soţia lui Antonio Pozzo di Borgo. Ea e cea care, într-o zi, din nebăgare de seamă, va arunca în capul doamnei Letiţia conţinutul unei oale de noapte... de unde o duşmănie îndelungată (ca să nu spunem o vendetta), care nu s-a sfârşit decât în epoca noastră prin împăcarea dintre prinţul Napoleon şi ducele Pozzo di Borgo.

Unul din rarele portrete – aici un medalion din pământ ars – ale căpitanului instruit Bonaparte. Lucrare anonimă executată în 1793.

(Colecţie particulară)


Nous Antoine-Marie d'Hozier-de Serigny, Chevalier, Juge d'Armes de la Noblesse de France, et en cette qualité Commissaire du Roy pour certifier à Sa Majesté la [illegible] des Elèves des Ecoles Royales Militaires et du Collège Royal de la Flèche. Chevalier Grand-Croix honoraire de l'Ordre Royal de St Maurice de Sardaigne.

Certifions au Roi que Napoleone de Buonaparte né le 15 d'Août mil sept cent soixante neuf, fils de Noble Charles-Marie de Buonaparte Député de la Noblesse de Corse et de Dame Marie-Letitia Romolino sa femme, [illegible] a la Noblesse nécessaire pour être admis au nombre des Gentilshommes que Sa Majesté fait élever dans les Ecoles Royales Militaires. En foi de quoi Nous avons signé ce présent Certificat, et l'avons fait contresigner par notre Secrétaire, qui y a apposé le sceau de nos Armes. Paris le huitième jour du mois de Mars Mil sept cent soixante-dix-neuf.

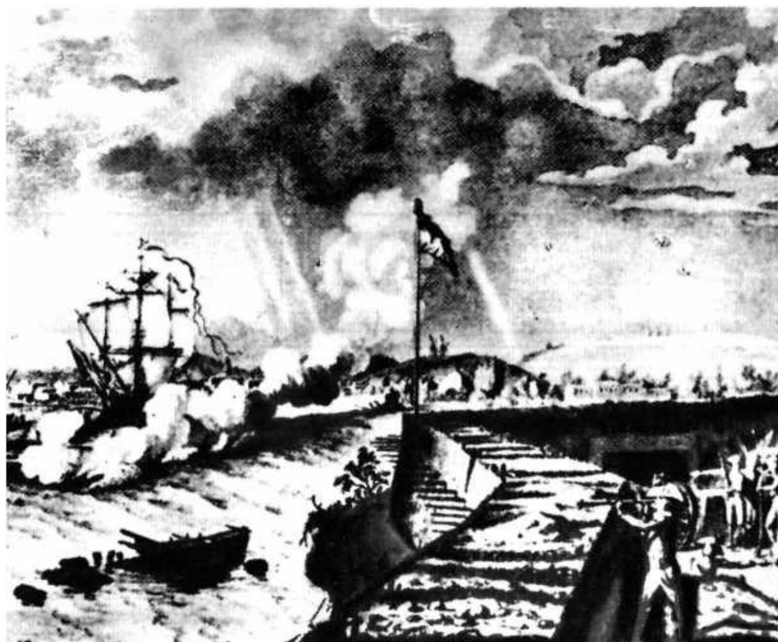
d'Hozier de Serigny

ARCHIVES

Par Monsieur le Juge d'Armes de la Noblesse de France.

Duplessis

Datorită acestui certificat de nobleţe, eliberat de cavalerul d'Hozier de Serigny, «magistrat însărcinat cu rezolvarea problemelor privitoare la titlurile de nobleţe şi la blazoane în Franţa», Bonaparte poate să intre în Şcoala militară de la Brienne. Trebuia, de asemenea, să facă dovada celor «patru trepte de nobleţe» ca să obţină o bursă din partea regelui. (Biblioteca naţională, secţia Imprimate – Foto Josse-Lalance)



Bateria «La Montagne», instalată la Garenne, a lovit o fregată inamică şi i-a silit pe englezi să evacueze Soyne. Îl vedem aici pe Bonaparte – care a reuşit să-şi împingă tunurile înainte până la Bregaillon, la marginea radei – deschizând focul împotriva flotei engleze.

Palatul din strada Chantereine, o delicioasă «nebunie *de* femeie întreţinută. (Foto lr «se aiance)





N icolae Turcul scria la Cairo, în oda sa închinată lui Bonaparte «Şeful care se aflǎ în fruntea lor este impetuos şi cumplit; numele lui îi înspăimântă pe regi; regii îşi pleacă capetele lor semeţe în faţa neînvinsului Bonaparte, în faţa leului bătăliilor Curajul lui domină destinele irevocabile şi cerul gloriei coboară în faţa lui». (Casa naţionala a monumentelor istorice)





Pe platoul de la Rivoli, şarjele comandate de Murat desăvârşesc victoria. În fruntea regimentului său, tânărul colonel Lasalle – pe atunci în vârstă de douăzeci şi trei de ani – a făcut minuni. Aşa că, la căderea serii, când Bonaparte îl vede aproape leşinat de oboseală, îi spune arătând spre «maldărul» de steaguri inamice: «Culcă-te pe

ele, Lasalle, o meriţi cu prisosinţă». (Foto josse-Lalance). Stânga sus

La Muzeul Massena din Nisa se păstrează aceste extraordinare crochiuri în peniţă datorate lui David. Ele sunt, poate, imagini dintre cele mai fidele ale chipului generalului Bonaparte din perioada campaniei din Italia. (Foto M. de Lorenzo). Stânga jos

În ziua următoare bătăliei, autorităţile au trimis o solie la Bonaparte spre a-i anunţa rapitularea lor. La 24, el şi-a făcut intrarea în oraşul Cairo, scriind Directoratului: «E greu de văzut un pământ mai roditor şi un popor cu o înfăţişare mai mizerabilă, mai ignorant şi mai abrutizat». Jos



Bonaparte n-a purtat decât o zi caftanul oriental despre care ne vorbeşte Bourrienne… dar un acuarelist a găsit timpul necesar spre a executa acest surprinzător portret al viitorului împărat, căruia egip tenii îi spuneau

marele sultan – sultanul El Kebir. (Foto Josse-Lalance)



Rapida bătălie de la Abukir. La ordinul lui Bonaparte, Larmes a pus stăpânire pe colinele care protejau Abukirul, făcându-l prizonier pe paşa Mustafa. În planul al doilea se văd cei 20.000 de turci fugind în dezordine, după care au fost aruncaţi în mare. Pe pământul Egiptului n-a mai rămas niciun turc înarmat.



Josefina! „Era plină de graţie



când se culca – punea Napoleon aş fi vrut s-o vadă un Albani ca s-o deseneze». (Foto Josse-Lalance)







În Consiliul celor Cinci sute, de cum a intrat Bonaparte s-a dezlănţuit o încăierare de o violenţă nemaipomenită. Deputaţi, spectatori, soldaţi se băteau ca vagabonzii: unul dintre reprezentanţi s-a încurcat în togă şi a căzut, întinzându-se cât era de lung. Bonaparte pe jumătate leşinat, nu-şi mai dădea seama de nimic. Autorul desenului a pus un pic prea multă ordine în lucrarea lui... Stânga sus

Gerard l-a înfăţişat pe Napoleon în spatele castelului Malmaison, atât de îndrăgit de el reşedinţa preferată a împăratului şi a împărătesei. Stânga jos

Celebra Universitate suedeză de la Uppsala păstrează acest frumos portret al primului consul. (Foto Paul P Hendrickx). Dreapta



Acest desen ilustrează următorul text dictat de Bonaparte: «Copaci obişnuiţi, scobiţi ca o troacă, în care au fost puse tunurile de 8 şi obuzierele; o sută de oameni înhămaţi la un cablu trăgeau tunul, trecându-l în două zile peste pasul Saint-Bernard». (Foto Holzapfel)

Maşina infernală a explodat prea târziu; trăsura consulului se găsea aproape de strada Saint-Honoré când conţinutul butoiaşului a făcut explozie, doborând ultimele rânduri ale escortei, omorând vreo zece persoane, rănind douăzeci şi opt şi avariind patruzeci şi şase de case. Dreapta sus

«A încălecat un cal alb dintre cei pe care i-i trimisese regele Spaniei. Calul era acoperit cu un valtrap de catifea roşu-deschis, brodată cu fir de aur. Zăbala, ornamentele ei, scările, totul era de aur. Pe acest animal atât de bogat împodobit se afla cel mai mare om al lumii, înveşmântat în

haine pe care Garat (cântăreţul) nu ar fi vrut să le vadă pe jocheul său». Dreapta jos





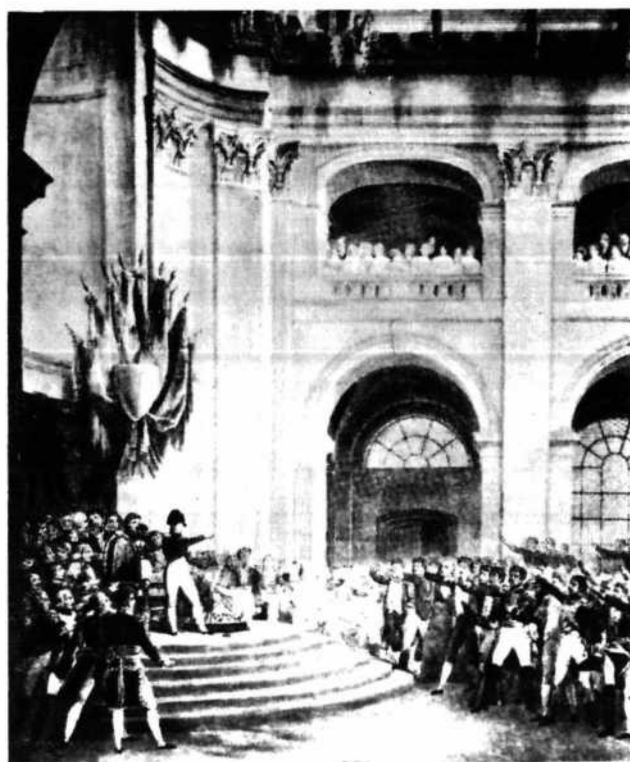


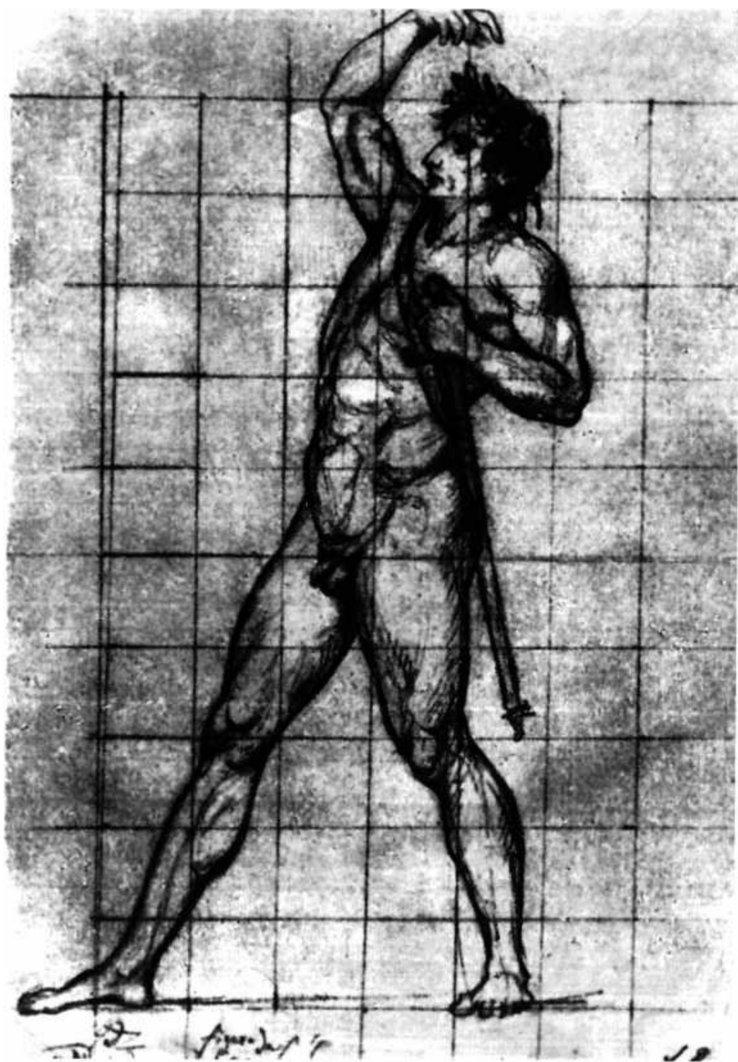
Iată cum, după un desenator cu imaginaţie, viitorul împărat ar fi dat ordin armatei sale să treacă strâmtoarea Calais şi să invadeze Anglia. Stingă sus

Ducele d Enghien, care îngenunchease, s-a ridicat murmurând: «Trebuie deci să mor, şi încă de mina francezilor!» Sus, în dreapta, Savary strigă: «Plutonier, daţi comanda „Foc!”», în stânga, groapa este deja pregătită… (Biblioteca naţională, secţia Stampe). Dreapta sus

La 15 iulie 1804, în biserica Invalizilor, unde într-o zi Napoleon avea să-şi doarmă somnul de veci, s-a desfăşurat solemnitatea depunerii jurământului noilor membri ai Legiunii de onoare. A fost una din primele sărbători ale noului imperiu. Dreapta jos







de a vă scuti de ororile războiului...1 El adaugă, totuşi, în scrisoarea sa aceste rânduri liniştitoare: „Orice s-ar întâmpio, rog să o asiguraţi pe sanctitatea-sa că poate rămâne la Roma fără niciun fel de nelinişte. Cel dintâi slujitor al religiei va afla, în baza acestui titlu, protecţie pentru sine şi pentru biserica sa...”

Aşadar, nu este vorba de a ataca Oraşul Etern, ci, mai modest, legaţiile!

Miercuri 1 februarie, de la Bologna, unde Josefina a venit să-l regăsească, el declară război papei şi, începând

de a doua zi, se îndreaptă spre Faenza, posesiune romană ce va cădea ca un fruct copt. O singură divizie, comandată de Junot – după o canonadă aproape simbolică –, face ea soldaţii lui Pius al VI-lea să depună armele „cu docilitate”. Bonaparte poate deci înainta spre Ancona, care se va preda, cum o va anunţa el pe Josefina, după un „mic schimb de focuri şi o scurtă încăierare”.

Uluit el însuşi de isprăvile sale, poate scrie la 10 februarie Directoratului: „Noi am cucerit în puţină vreme Romagna, ducatul de Urbino şi provincia Ancona… Oraşul Ancona este singurul port important la Adriatica în afara Veneţiei; este, din toate punctele de vedere, foarte esenţial pentru legătura noastră cu Constantinopolul: în 24 de ore se ajunge de aici în Macedonia!”

Având vederi şi mai largi, el va preciza săptămâna următoare: „Când se va încheia pacea generală, va trebui să păstrăm portul Ancona, care trebuie să rămână întotdeauna francez; aceasta ne va da o mare influenţă asupra Porţii Otomane şi ne va face stăpânii Mării Adriatice…”

Visul său de măreţie începe să se ţească.

La 16 februarie pleacă la Tolentino, în întâmpinarea celor trei cardinali desemnaţi de papă „pentru a semna un tratat”, care, afirmă Bonaparte, îi va pricinui sfântului părinte „mari căinţe pentru răzmeriţa sa”. În sumbrul palat Pansani – astăzi palatul Bezzi – se mai arată şi acum *la sala* şi *la camera di Napoleone*, unde Bonaparte s-a pus pe lucru „cu popimea asta”, căutând să-şi dea, după propria lui expresie, o înfăţişare cât mai teribilă şi să folosească un vocabular „îngrozitor”. Condiţiile pe care vrea să le impună papei sunt atât de grele, încât cardinalul Mattel se aruncă în genunchi. Bonaparte cedează asupra acelor puncte pe care le-a cerut anume pentru a-i înspăimânta pe plenipotenţiari. Până la urmă obţine principalul: Bologna, Ferrara, Romagna, Ancona, închiderea porturilor romane pentru englezi… fără a mai vorbi de nenumărate obiecte şi de o respectabilă grămadă de aur, care îi va bucura pe directori. Va vorbi despre

această a doua zi, în scrisoarea sa trimisă la palatul Luxembourg, explicând de ce preferase să nu atace direct Oraşul Etern: „Treizeci de milioane valorează pentru noi de zece ori cât Roma, din care n-am fi scos cinci milioane… Această maşinărie veche se va sminti de la sine”.

Papalitatea se va „sminti” într-adevăr. În anul următor, după asasinarea generalului Duphot la Roma, papa, devenit prizonierul tinerei republici, va fi constrâns să părăsească Oraşul Etern, ocupat de Berthier[11].

Bonaparte mai trimite un buletin al victoriei Josefinei care, spre desperarea lui, tace, şi o imploră să vină să-i aducă învingătorului răsplata la Ancona sau la Rimini. Apoi adaugă, şi se simte cum amărăciunea îi strânge inima: „Niciun cuvânt de mâna ta, sfinte Dumnezeule! Oare cu ce-am păcătuit? Să nu mă gândesc decât la tine, să n-o iubesc decât pe Josefina, să nu trăiesc decât pentru soţia mea, să nu mă bucur decât de fericirea prietenei mele – toate astea să merite oare din partea ei un tratament atât de aspru? Prietena mea, te conjur, gândeşte-te des la mine şi serie-mi în fiecare zi. Eşti bolnavă sau nu mă iubeşti! Oare crezi că inima mea e de piatră? Durerile mele te interesează atât de puţin? Ce puţin mă cunoşti! Nu pot s-o cred. Tu, căreia natura i-a dat spirit, blândeţe şi frumuseţe, tu care, singură, puteai domni în inima mea, tu care cunoşti prea bine, desigur, puterea absolută pe care o ai asupra mea! Scrie-mi, gândeşte-te la mine şi iubeşte-mă… Pe viaţă tot al tău”.

La 24 februarie, după ce a trecut prin Ravenna şi Rimini, soseşte la Bologna, unde o regăseşte, în sfârşit, pe soţia sa, care, bineînţeles, n-a vrut să coboare până la Adriatica, după cum îi ceruse el.

După cinci nopţi de amor, el pleacă la Mantova, unde îşi pregăteşte campania hotărâtoare: marşul asupra Vienei, care, în gândul său, după Arcole şi căderea Mantovei, trebuie să aducă supunerea casei de Austria şi pacea, atât pe Rin cât şi în Alpi. Datorită întăririlor aduse de

---

11 Pius al Vl-lea, după o şedere la Siena, moare în 1799 în Franţa, la Valence, în vîrstă de 81 de ani.

Bernadotte, Bonaparte are acum sub ordinele sale şaptezeci şi patru de mii de oameni. În faţa lui, el va găsi armata austriacă, comandată de un adversar demn de el: arhiducele Carol, fiul lui Leopold al II-lea, nepotul Mariei-Antoaneta, numit mareşal după campania din 1793. El l-a bătut pe Moreau la Rastadt şi pe Jourdan la Amberg şi la Würtzburg. La 9 martie, Bonaparte părăseşte Mantova şi îşi în –, statează cartierul general la Bassano. Bine sprijinit de Massena, el face planul să înainteze până în inima statelor austriece. îl va face astfel să tremure pe cel care-i va fi mai târziu socru.

La 10 martie, de la cartierul general, el lansează acest ordin de zi pe armată, veritabil bilanţ al ultimei campanii: „Aţi repurtat victoria în patrusprezece bătălii şi şaptezeci de lupte; aţi făcut mai mult de o sută de mii de prizonieri, i-aţi luat inamicului cinci sute de tunuri de campanie, două mii de tunuri grele, patru grupe de pontonieri. Contribuţiile percepute în teritoriile pe care le-aţi cucerit au hrănit, au întreţinut, au plătit armata în tot timpul campaniei; afară de aceasta, aţi trimis treizeci de milioane Ministerului de Finanţe pentru uşurarea tezaurului public. Aţi îmbogăţit Muzeui din Paris cu mai mult de trei sute de obiecte, capodopere ale Italiei vechi şi noi, pentru producerea cărora au fost necesare treizeci de veacuri...”

Noua campanie e gata să înceapă. Nu este vorba, de data asta, de a se comporta ca într-o ţară cucerită. Înaintând spre centrul mozaicului austriac, francezii vor găsi „un brav popor strivit de războiul pe care l-a dus contra turcilor şi de războiul actua11. După generalul-comandant, locuitorii statelor austriece gem, victime ale „orbirii** şi ale „arbitrarului** guvernului lor. Bonaparte încearcă să-i facă pe oamenii lui să creadă cu adevărat că nu există niciun supus al împăratului Francisc care să nu fie convins că aurul Angliei i-a corupt pe miniştrii de la Viena!

— Veţi respecta religia şi moravurile lor – recomandă el învingătorilor Italiei –, le veţi proteja proprietăţile; voi

aduceţi libertatea bravei naţiuni maghiare!

La 12 martie, în ciuda unui timp foarte urât, armata, urmându-şi şeful, urcă valea fluviului Piave, care, umflat, a devenit un adevărat torent. Bonaparte şi oamenii săi trec obstacolul, cu apa până la subţiori – „ţinându-se de braţ", ne spune adjutantul Dupin –, şi îl urmăresc pe arhiduce în retragerea sa spre Tagliamento. Fluviul – care va da curând numele său unui departament franco-italian cu reşedinţa la Treviso... – este aici larg de opt până la nouă sute de metri şi apele lui sunt umflate. Aghiotanţi de-ai lui Bonaparte îl cercetează. Se găsesc vaduri şi divizia lui Bernadotte trece prima pe malul celălalt, îndemnată de vocea caldă a comandantului ei:

— Soldaţi din Sambre şi Meuse, armata din Italia vă priveşte!

Datorită cavaleriei lui Murat, care reuşeşte să-i învăluiască pe ulanii austrieci, arhiducele Carol este din nou obligat să se retragă şi trece iarăşi fluviul Isonzo. Calea spre Viena este deschisă. Generalul-comandant va putea scrie Directoratului: „Până la această oră, principele Carol a manevrat mai prost decât Wurmser şi Beaulieu..."

În timp ce dă trupelor sale ordinul să continue marşul lor victorios, îi scrie arhiducelui aceste cuvinte, demne de legenda pe care o ţese cu atâta ştiinţă:

„Domnule general-comandant, bravii militari se războiesc dorind pacea... Oare nu am ucis destulă lume şi n-am pricinuit destul rău acestei triste omeniri?... Aş fi mai mândru de coroana civică pe care aş socoti că am meritat-o decât de trista glorie rezultând de pe urma succeselor militare44.

Aceasta este înţelepciunea. Şi poate că se va gândi la ea atunci când va exclama într-o zi:

— În timpurile eroice, generalul era bărbatul cel mai puternic; în timpurile civilizate, generalul este cel mai inteligent dintre bravi!

Armata lui Bonaparte este slăbită din cauza garnizoanelor lăsate în urma ei, în Italia. După cum îi scrie lui Clarke: „Nu s-a pretins să păstrez Italia şi să răstorn şi

casa de Austria cu cincizeci de mii de oameni...”

El continuă totuşi să înainteze, după ce a bătut – şi a bătut zdravăn – cele două armate ale împăratului Austriei. La 6 aprilie va fi la treizeci de leghe de capitala austriacă. La Viena, „din ordinul curţii, circulă enorme pancarte la toţi miniştrii importanţi, la toate metresele celebre, în toate anticamerele familiei imperiale, cu porunca straşnică de a face cât se poate de repede bagajele şi de a fi gata de plecare44. Cum a spus-o Albert Sorel, „frica a învins44. În consecinţă, Thugut hotărăşte să înceapă tratative. Şi la 7 aprilie – la miezul nopţii –, la Judenburg, este semnat un armistiţiu de cinci zile.

La 13 aprilie, la orele 17 are loc la Leoben prima întrevedere între Bonaparte şi generalii austrieci Merveld şi Beauregard. Conferinţele se vor ţine într-un pavilion „neutralizat44, situat într-o grădină în suburbia Mâinehthal – grădina Dietei –, înconjurată de bivuacuri franţuzeşti. Un monument reprezentând un amoraş sunând din trompetă perpetuează amintirea acestei întâlniri, dar el a fost ridicat numai spre gloria celui învins...

Cinci zile mai târziu, celebrele „preliminarii44 de la Leoben sunt gata să fie semnate. Se reciteşte pentru ultima dată textul. Dar Bonaparte încrunta din sprâncene: comisarii austrieci au pus în fruntea textului tratatului că „împăiatul recunoaşte Republica Franceză...44

— Ştergeţi – exclamă Napoleon –, existenţa republicii este la fel de vizibilă ca soarele; un asemenea articol nu e potrivit decât pentru orbi; noi suntem stăpâni la noi, noi vrem să stabilim la noi guvernul care ne place, fără ca nimeni să aibă ceva de spus.

„Ideile împăratului şi cele ale Directoratului difereau fundamental – va explica Clarke guvernului.

— Trebuia deci tăiat nodul gordian. Un nou Alexandru a făcut-o, cu intenţia de a servi în mod eficace republica44.

A doua zi după schimbul de semnături la preliminariile păcii între Republica Franceză şi împărat şi rege, Bonaparte scrie Directoratului: „Vă cer să mă lăsaţi

să mă odihnesc, deoarece am dobândit mai multă glorie decât este necesară pentru a fi fericit... O carieră civilă va fi, ca şi cariera mea militară, unică şi simplă44.

Napoleon a făcut un nou pas. Asta este, într-adevăr, o ameninţare abia deghizată... Cu alte cuvinte, ori voi mă lăsaţi să-mi guvernez eu cuceririle şi să tratez cu duşmanul, ori vin să vă iau locul.

Directoratul se înclină, dar este nemulţumit, cu atât mai mult cu cât preliminariile, semnate în grabă, lasă „o infinitate de probleme neclarificate”.

Cum ar fi putut să fie altfel? Italia se răscula, Joubert în Tirol se afla într-o situaţie neplăcută, km papa făcea tot ce putea pentru a dovedi că „vechea maşinărie” mai există. Cât despre austrieci, erau preocupaţi de un singur lucru: să câştige timp şi să îndepărteze baionetele franceze de pe drumul spre Viena. Dar, cu toată graba, se prevăzuse o conferinţă – ea va avea loc câteva luni mai târziu în Friuli – şi Austria admisese deja principiul de a preda malul stâng al Rinului şi de a recunoaşte astfel frontierele cumplitei republici. Nu fără a ofta, împăratul accepta să renunţe la Lombardia, dar cerea compensaţii.

O compensaţie pentru că a fost bătut? I s-a promis că chestiunea va fi pusă pe ordinea de zi cu prilejul semnării tratatului de pace.

*

* * *

Cu o lună în urmă, încă la Palmanova, Napoleon îl primise pe veneţianul Pezzaro, şeful partidului austriac care era în fruntea treburilor Republicii Veneţia. Oraşul tocmai îşi deschisese porţile şi drapele franceze fluturau la Tarvis, dincolo de Isonzo.

— M-am ţinut de cuvânt? – îi spusese Bonaparte lui Pezzaro.

— Teritoriul veneţian este acoperit cu trupele mele; nemţii fug din faţa mea; voi fi în puţine zile în Germania. Ce vrea republica dumneavoastră? I-am oferit alianţa cu Franţa, o acceptă?

— Nu – răspunse Pezzaro – Veneţia se bucură de

victoriile dumneavoastră. Ea ştie prea bine că nu poate exista decât prin Franţa, dar, credincioasă vechii şi înţeleptei sale politici, ea vrea să rămână neutră. De altfel, la ce v-am putea folosi?… Cu armate atât de imense, cu populaţii întregi sub arme, de ce folos v-ar putea fi ajutoarele noastre?

— Dar veţi continua să vă înarmaţi?

— Nu avem încotro… Brescia şi Bergamo au ridicat stindardul rebeliunii. Credincioşii noştri supuşi sunt ameninţaţi la Crema, la Chiari, la Verona; Veneţia însăşi este agitată.

— Ei bine – exclamase Napoleon –, nu sunt toate acestea motive în plus ca să acceptaţi propunerile pe care vi le-am făcut? Ele vor pune capăt la tot. Gândiţi-vă, momentul este mai hotărâtor pentru republica dumneavoastră decât vă daţi seama: părăsind Italia pentru a pătrunde în inima Germaniei, las în Italia mai multe forţe decât ar fi necesare ca să vă supună; dacă în spatele meu ar izbucni tulburări din vina voastră, dacă soldaţii mei ar fi insultaţi datorită îndemnurilor împotriva iacobinilor pe care le daţi soldaţilor voştri, ceea ce n-ar fi fost o crimă câtă vreme eram în Italia, ar fi iremediabil una de cum voi fi în Germania; republica dumneavoastră ar înceta să existe, dumneavoastră îi veţi fi pronunţat sentinţa. Dacă voi fi nemulţumit de dumneavoastră, învingător sau învins, voi face pacea pe socoteala dumneavoastră!

Pezzaro „s-a pornit pe jurăminte, pe justificări, pe asigurări” şi s-au despărţit…

Dogele, închipuindu-şi că Bonaparte, ocupat de marşul său asupra Vienei, nu se putea sinchisi de Veneţia, nu întârziase să arunce masca şi, la 9 aprilie, la Judenburg, Bonaparte a aflat că oraşul s-a revoltat împotriva francezilor. Îi porunci de îndată lui Junot să coboare spre Veneţia cu această scrisoare adresată bătrânei republici:

„Credeţi oare că, în momentul în care sunt în inima Germaniei, n-aş fi în stare să vă fac să respectaţi primul popor al universului? Credeţi că legiunile din Italia vor accepta masacrul pe care îl provocaţi? Senatul Veneţiei a

răspuns cu cea mai teribilă perfidie generozităţii pe care i-am arătat-o întotdeauna. Dacă nu luaţi pe loc măsurile necesare pentru a risipi pe revoltaţi, dacă nu porunciţi să fie arestaţi şi predaţi în mâinile mele autorii asasinatelor comise, războiul este declarat”.

În cursul săptămânii, lucrurile nu s-au aranjat de fel, şi la Verona, oraş al statului Veneţia, în ajunul semnării preliminariilor, chiar în ziua de Paşti, poporul se răscoală în urma gafelor generalului Belliard. Acest „Paşte veronez” se va prelungi cu masacrul răniţilor francezi din spitale, în timp ce la Veneţia, fortul San Andrea trage asupra corabiei franceze „Liberateur d’Italie”, care reuşise să pătrundă în lagună. Cea mai mare parte a echipajului este masacrată. Totuşi, Bonaparte nu dă ordin să fie arsă

Verona, ci să fie recucerit oraşul, care căzuse în mâinile lui Andrea Erizzo.

— Cine va plăti consumaţia! – îl întreba, într-un desen satiric, un hangiu pe Bon aparte care pleca fără să plătească.

— Taci, plăteşte Republica Veneţia

Falnica Veneţie a făcut mai mult decât „să plătească consumaţia44. „Pastele veronez44 a costat-o viaţa.

— Ticăloşii ăştia or să mi-o plătească! – exclamă Bonaparte.

— S-a terminat cu republica lor.

Ultimul doge „demisionează44 la 12 mai, iar în 14 mai soldaţii francezi defilează în Piaţa San Marco.

La 7 aprilie 1796, la Albenga – părăsise Nisa în săptămâna precedentă, în fruntea unei hoarde de zdrenţăroşi –, Bonaparte hotărî să atace trecătorile dintre Apenini şi Alpi: campania din Italia începuse. La 7 aprilie 1797, la Judenburg, atunci când numai munţii Semmering îl separau de Viena, Bonaparte semna armistiţiul pe care îl oferise austriecilor.

Într-un an, „generalul Vendemiar44 devenise stăpânul întregii Italii de nord şi, ca un adevărat proconsul, o va stăpâni timp de şase luni.

MAREA AMBIŢIE

ÎN RĂZBOI, ca şi în dragoste.
CA SĂ IZBÂNDEŞTI TREBUIE SĂ TE PRIVEŞTI ÎNDEAPROAPE.
Napoleon

La Crivelli, nu departe de Milano, Bonaparte îi atrage, în minunatul parc al castelului Mombello, pe Mult, conte de Melito, ministrul Franţei în Toscana, şi pe contele milanez Gaetano Melzi. Amândoi îl privesc cu profundă admiraţie. „El nu mai era generalul unei republici învingătoare – avea să spună diplomatul –, ci un cuceritor care lupta pe cont propriu şi care le impunea celor învinşi propriile lui legi!...” Napoleon începea să se contureze bine de tot în persoana lui Bonaparte. Cele două personaje stăteau acum în faţa unui om de stat, care avea să le vorbească două ore încheiate cu un uimitor simţ al previziunii:

— Ceea ce am făcut până acum nu înseamnă încă nimic. Nu sunt decât la începutul carierei. Credeţi că am repurtat aceste victorii în Italia pentru a făuri măreţia avocaţilor din Directorat, a unui Carnot, a unui Barras? Credeţi că am făcut-o pentru a întemeia o republică? Ce idee? O republică de treizeci de milioane de oameni! Cu deprinderile şi cu viciile noastre! Cum ar fi cu putinţă? E o himeră cu care francezii au fost îndopaţi, dar care o să dispară ca atâtea altele. Ei au nevoie de glorie, vanitatea lor trebuie satisfăcută. În privinţa libertăţii, ei nu pricep nimic. Uitaţi-vă la armată! Victoriile pe care le-am dobândit, triumfurile noastre l-au făcut pe soldatul francez să-şi regăsească adevărata lui fire. Eu sunt totul pentru el. Să îndrăznească Directoratul să încerce să-mi ia comanda, şi o să vadă cine e adevăratul stăpân. Naţiunea are nevoie de un conducător, de un conducător care să se ilustreze prin glorie, şi nu prin teorii din care francezii nu înţeleg nimic. E de ajuns să li se dea nişte jucărioare. Se distrează şi se lasă duşi, cu condiţia să li se ascundă cu îndemânare ţinta spre care sunt îndreptaţi!

Cele două personaje, care îl ascultă uimite, sunt „cuprinse deopotrivă de emoţie şi de admiraţie4.

„Caut în analele popoarelor antice şi moderne – scria, la rândul lui, diplomatul Trouve – modele cu care să-l compar pentru talentele lui militare, politice, administrative şi nu găsesc niciun om care să le fi întrunit într-un asemenea grad ca dânsul, care să fi înfăptuit atâtea lucruri mari într-un răstimp atât de scurt44.

Poetul Arnault va spune de asemenea: „Omul acesta este un om deosebit. Totul se pleacă în faţa superiorităţii geniului său… E născut ca să domine, tot aşa cum atâţia alţii sunt făcuţi ca să slujească. Dacă nu are norocul să fie răpus de o ghiulea, în mai puţin de patru ani va fi ori în exil, ori pe un tron”.

Tronul! Cuvântul este rostit! Şi nu încape îndoială că la Mombello începe să existe o „ambianţă de curte44. Se gândea oare încă de pe atunci Bonaparte la posibilitatea unei domnii? În orice caz, el este pe deplin încrezător în steaua lui şi absolut conştient de valoarea sa. În acea reşedinţă regală, el se comportă în mod foarte natural, ca un suveran. Masa o ia singur. La distanţă, în picioare, stau miniştrii guvernelor italiene şi demnitarii; ofiţerii săi, Berthier, Kilmaine, Clarke, şi chiar Augereau aşteaptă ca şeful lor să le adreseze primul cuvânt – şi de această favoare nu se bucură toţi. În timpul mesei, care dura încă de pe atunci foarte puţin, localnicii aveau dreptul să se perinde prin faţa lui, aşa cum se întâmpla altă dată cu prilejul marilor ospeţe ale arhiducelui. Josefina, cu marele ei talent de totdeauna, s-a adaptat situaţiei. Joacă şi ea rolul de suverană cu uşurinţa cu care reuşeşte să-şi înşele bărbatul cu Charles aproape sub ochii lui şi fără ca el să bage de seamă. Cu aceeaşi uşurinţă, ea continuă să „dea iamau prin furniturile destinate armatei, ca şi cum acesta ar fi fost lucrul cel mai natural pentru soţia unui generalcomandant. îmbrăcată în alb, pe cap cu o simplă ghirlandă de iederă sau cu câteva flori de primăvară presărate în voalul turbanului, ea primeşte admirabil.

La curtea de la Mombello, unde Pauline începuse să facă ravagii, soseşte şi restul familiei. La 1 iunie, Letiţia cea mereu gravă debarcă la castel şi face cunoştinţă cu

nora ei. Josefina părea foarte la largul ei în rolul de soţie a proconsulului, pe când *la Madre* se simţea stingheră şi stângace. Cele două „cetăţene Bonapante” n-aveau să se simpatizeze niciodată. *La Madre* avea să o considere întotdeauna pe Josefina drept o duşmancă şi să-i spună ironic între intimi *madame de Beauharnais*!...

Doamna Letiţia este însoţită de Jérôme, de Maria-Annonciata, De Marie-Anne. Viitoarea Elisa, în mod evident cea mai puţin înzestrată fiziceşte dintre cele trei surori, a devenit uscăţivă, bărbătoasă, acră. Tocmai avusese loc căsătoria ei civilă cu un mare nătăfleţ, căpitanul corsican Felix Bacciochi. Bonaparte consideră această căsătorie drept absurdă. Pe Pauline însă avea s-o mărite foarte bine, după gustul lui, spre marea desperare a lui Junot: el o hărăzeşte subşefului său de stat-major, Victor-Emmanuel Leclerc, curajosul luptător de la Toulon şi de la Bivoli, care a căpătat ca dar de nuntă stelele de general. De altfel, era şi timpul să o mărite pe acea mică şi tulburătoare păgână, „împletire unică a celei mai desăvârşite perfecţiuni fizice – după cum spune Arnault – cu cele mai bizare însuşiri morale! Deşi era cea mai plăcută persoană care putea fi întâlnită, era în acelaşi timp cea mai nesăbuită din câte se puteau închipui”. Junot şi elegantul pervers Freron au fost repede daţi uitării pentru bărbatul ales de fratele ei.

Bonaparte ştia să aranjeze bine lucrurile: cele două surori au primit în ziua celebrării dublei căsătorii religioase câte o dotă de 40.000 de livre fiecare. Şi, în timp ce

Elisa este expediată împreună cu căpitanul ei la Ajaccio, generalul-comandant şi Josefina îi întovărăşesc pe proaspeţii soţi Leclerc în călătoria de nuntă pe malul lacului Como. După acest interludiu, la 8 iulie, „curtea” revine la Milano, unde urmau să se desfăşoare, începând de a doua zi, serbările de inaugurare a noii republici cisalpine.

Politica va reveni pe primul plan.

*

* * *

Cetăţenii Parisului se agită din nou... De data aceasta, Directoratul este ameninţat de regalişti. Fără îndoială că Napoleon începuse să devină bonapartist, dar, republican sincer, el continuă să-i deteste pe partizanii lui Ludovic al XVIII-lea, „clubul de la Clichy”, în care sunt grupaţi monarhiştii. Aceştia critică atitudinea lui Napoleon în problema Veneţiei, mergând până la a cere destituirea şi arestarea lui. Ei ştiu că el n-avea să devină niciodată un Monck. Pe Bonaparte îl irită cumplit ceea ce el numeşte „îndrăzneala duşmanilor republicii44, cu toate că nu nutreşte decât dispreţ pentru Directorat, care se află la cârma acesteia. El îi acuză pe membrii Directoratului „că dau dovadă de slăbiciune, de lipsă de hotărâre şi de curaj, că delapidează şi că persistă într-un sistem vicios şi înjositor pentru gloria naţională44

Napoleon nu ignora nimic din ceea ce se petrecea i & 300 de leghe de Mombello.

— L-am văzut – relata Bourrienne –, hotărât să pornească asupra Parisului prin Lyon, cu 25.000 de oameni, dacă i s-ar fi părut că situaţia ia o întorsătură nefavorabilă pentru republică, pe care o prefera monarhiei, pentru că spera să tragă mult mai multe foloase de pe urma ei. El îşi alcătuia cu seriozitate planul de campanie. Pentru el a apăra acel Directorat atât de dispreţuit însemna a-şi apăra propriul lui viitor, însemna a apăra o putere care părea să nu aibă altă menire decât aceea de a-i păstra locul până ce avea să se întoarcă.

— Şiruri de munţi ne despart de Franţa – le spunea ei soldaţilor săi –, dar, dacă va fi nevoie, îi veţi trece cu iuţeala vulturului pentru a apăra Constituţia, libertatea, guvernul şi pe republicani... Regaliştii, de cum se vor arăta, vor fi pierduţi!

La 18 iulie, situaţia s-a înrăutăţit. Directoratului îi clănţăne dinţii de frică şi ia hotărârea să-l cheme pe Bonaparte în ajutor. Dar viitorul împărat refuză să vină deoarece nu ţinea de loc să-şi terfelească gloria proaspăt dobândită în lupte degradante de stradă. Doar nu mai este

generalul Vendemiar, ci proconsulul republicii în Italia!

Sosirea ziarelor regaliste dă naştere în rândurile învingătorilor din armata din Italia unei agitaţii care-i oferă din nou lui Bonaparte posibilitatea să scrie Directoratului, înfăţişând în culorile cele mai sumbre reacţiile soldaţilor săi. Potrivit spuselor lui, „indignarea a ajuns la culme”. Mânuind cu îndemânare limbajul violent şi colorat al epocii, Napoleon continuă, descriind neliniştea de care au fost cuprinşi oamenii săi: „Soldatul întreabă, ţipând cât îl ţine gura, dacă drept preţ al trudei lui şi al celor şase ani de război trebuie să fie, la întoarcerea acasă, ucis, cum sunt ameninţaţi toţi patrioţii44. După care el îndrăzneşte să le declare „cetăţenilor directori44 că i se pare „iminentă44 luarea de către ei a unei hotărâri. Nu ambiţia este aceea care îl animă: „Eu sunt obişnuit cu renunţarea cea mai completă la toate interesele mele, dar nu pot rămâne insensibil la ultragii, la calomniile pe care 80 de ziare le răspândesc în fiecare zi şi cu orice prilej… Văd că clubul de la Clichy vrea să calce peste cadavrul meu pentru a putea ajunge la nimicirea republicii. Oare nu mai există republicani în Franţa? Şi după ce am învins Europa, să ne vedem siliţi să căutăm un colţişor pe faţa pământului în care să ne sfârşim zilele? Aveţi putinţa să salvaţi republica dintr-o singură lovitură… Opriţi-i pe emigranţi, lichidaţi influenţa străinilor. Dacă aveţi nevoie de forţă, faceţi apel la armată…44

Şi pentru a arăta încă o dată că nu este mânat de nicio ambiţie, se declară gata să reintre în viaţa civilă… adică în cea politică: „În ceea ce mă priveşte, cetăţeni directori, îmi este cu neputinţă să trăiesc în mijlocul situaţiilor celor mai contradictorii. Dacă nu există niciun remediu pentru a pune capăt suferinţelor patriei, pentru a sfârşi cu asasinatele şi cu influenţa lui Ludovic al XVIII-lea. eu îmi dau demisia44.

Care-i va fi, desigur, refuzată…

Profitând de insurecţie, el ar fi putut deveni, fără îndoială, unul din cei cinci directori, convins, şi pe bună dreptate, „că va rămâne în scurt timp singurul”. Istoria ar

fi fost lipsită de expediţia din Egipt, iar Bonaparte şi-ar fi pus mai devreme coroana imperială pe cap. Dar el nu avea vârsta cerută pentru a deveni membru al Directoratului. Putea fi oare violată Constituţia anului III în favoarea lui? Napoleon ezită… cu toate că această Constituţie avea să mai treacă prin multe. Şi, în afară de aceasta, ar fi acceptat unul din „cei cinci regi11 din cadrul Directoratului să-i lase locul? Nu era ca şi cum ai aduce lupul în stână? Dacă, bineînţeles, acest guvern putred putea fi comparat cu o nevinovată stână, pentru că grajdul era un termen de comparaţie mai potrivit!…

Dar cetăţenii directori au lăsat această aprehensiune pe planul al doilea. Ei se temeau acum pentru viaţa lor. Regaliştii ridicau tot mai mult capul. Arşiţa lui fructidor va mistui oare cu văpaia ei regimul? Ei îl întreabă încă o dată pe Bonaparte când se decide să vină spre a reinstaura ordinea?

— Bonaparte n-are să vină decât ca să ne răzbune – suspină Barras –, pentru că ne va găsi spânzuraţi!

La 7 august îşi face însă intrarea în Paris nu Bonaparte, ci Augereau, fiul de zidar, pe cât de viteaz, pe atât de brutal. Trimis din Italia de către şeful său, Augereau va declara liniştit de cum va pune piciorul pe pământ:

— Am venit să-i ucid pe regalişti.

— Ce tâlhar chipeş! – exclamă Reubell, simţindu-se liniştit la vederea staturii colosului.

Augereau îşi moaie pana în cerneala timpului pentru a domoli temerile şefului său: „Cinstea şi curajul nostru vor salva republica din prăpastia groaznică în care au împins-o agenţii tronului şi ai altarului11.

La câtva timp după aceea, în zilele de 3 şi 4 septembrie, cu alte cuvinte la 17 şi 18 fructidor, cotitura bruscă spre stânga reuşeşte perfect. Sunt condamnaţi la moarte, împuşcaţi, trimişi la ocnă conspiratori şi deputaţi duşmani ai regimului. Strada rămâne liniştită, fapt care-i permite lui La Revelliere-Lepeaux să se extazieze: „Nu a curs nicio picătură de sânge11. Cele 160 de persoane

împuşcate pe câmpul de la Grenelle n-ar fi fost, probabil, de aceeaşi părere… Lovitura de stat a ciuruit cu atâţia plumbi partidul regalist, încât acesta nu avea să se mai ridice. El va mai încerca să se agite sub Consulat – lansând chiar bombe şi întinzând curse –, dar abia după căderea imperiului avea să-şi revină.

„Domnule general – îi scria Augereau lui Bonaparte –, mi-am îndeplinit misiunea… Parisul este liniştit şi uluit de criza care se anunţa înfricoşătoare, dar care s-a desfăşurat ca o sărbătoare…14 Desigur, nu şi pentru cei 329 de deportaţi, dintre care 160 aveau să moară la Cayenne!

Soldăţoiul era în al nouălea cer… şi, cum spune Thibaudeau:

— Ar fi reînceput bucuros în fiecare dimineaţă un nou 18 fructidor.

Augereau a fost expediat în Germania ca să se calmeze şi, eventual, să-i fie opus lui Bonaparte…

*

* * *

Plecând de la Milano, Bonaparte a sosit la 27 august la Passariano, unde urmau să se desfăşoare tratativele cu Austria. Locuia pe malul fluviului Tagliamento, într-un conac care era aproape un castel şi care aparţinuse lui Manni, doge al Veneţiei. Se ducea în fiecare zi la Udine, unde se aflau plenipotenţiarii austrieci. împăratul întârziase mult timp până să accepte începerea negocierilor, ceea ce l-a făcut pe Napoleon să exclame:

— Este cu neputinţă să-ţi baţi joc de noi cu atâta neobrăzare…

Temându-se chiar ca în spatele amânărilor să nu se ascundă dorinţa de a relua luptele, el îi scrisese lui Francisc al II-lea: „Ar fi oare cu putinţă să fim puşi în situaţia de a reîncepe îngrozitorul flagel al războiului? Şi ar vrea maiestatea-voastră să dea semnalul pentru pustiirea Germaniei?” Dar, în ultima clipă, evenimentele de la Paris l-au făcut să se teamă „ca acest demers să nu provoace cine ştie ce comentarii” şi n-a mai trimis scrisoarea…

În cele din urmă, împăratul s-a hotărât. Voind acum să încheie pacea cât mai repede, Francisc al II-lea nădăjduia că trimisul lui, ambasadorul Cobenzi, n-avea o sarcină prea grea. În aşteptarea sosirii acestuia, Bonaparte avea în faţa lui pe violentul şi egoistul baron de Thugut. Fiu de luntraş, acesta fusese ministru plenipotenţiar la Paris la începutul revoluţiei, pe urmă ministru al afacerilor externe şi era un duşman declarat al democraţiei franceze. Una din clauzele secrete ale tratatului de la Leoben cerea rechemarea lui… Dimpotrivă, francheţea celui de-al treilea plenipotenţiar, napolitanul Marzio Mastrilli, marchiz şi apoi duce de Gallo, îi plăcu lui Bonaparte. „Am pregătit daruri frumoase pentru plenipotenţiarii împăratului în caz de încheiere a păcii – îl anunţa generalulcomandant pe Talleyrand.

— Este vorba de garnituri de diamante în formă de ramuri de măslin valorând între optzeci şi nouăzeci de mii de scuzi…”

Dar, în ciuda darurilor şi în absenţa lui Cobenzi, lucrurile merg încet. „Negocierile se desfăşoară destul de prost – scrie Bonaparte la 6 septembrie Directoratului.

— N-am însă nicio îndoială că curtea de la Viena va chibzui bine înainte de a se expune la o ruptură, care ar avea pentru ea consecinţe incalculabile… însă dacă trece luna octombrie, atacarea Germaniei nu mai e posibilă, astfel că este necesară o hotărâre promptă şi rapidă44. Discuţiile ajung în scurt timp la un punct mort. Bonaparte îi explică lui Talleyrand cauzele: „Imbecilitatea şi reaua-credinţă a curţii de la Viena sunt greu de închipuit. În clipa de faţă, negocierile noastre sunt suspendate pentru că plenipotenţiarii maiestăţii-sale imperiale au trimis un curier la Viena spre a cunoaşte ultimele condiţii ale împăratului”.

La 26 septembrie soseşte de la Paris un ofiţer cu „un fel de circulară44 – expresia îi aparţine lui Bonaparte – adresată de Augereau generalilor de divizie din cadrul armatei din Italia. Aşadar, Augereau, fără îndoială cu asentimentul guvernului, îndrăzneşte să dea ordine peste

capul fostului său şef! Bonaparte reţine acest pretext, care îi permite, ameninţând pentru a nu se ştie a câta oară cu demisia, să obţină mână liberă spre a trata cu austriecii şi, după cum relatează tot Bourrienne, „pentru a se lăsa rugat să rămână în fruntea armatei44.

„Toate aceste fapte – scrie Bonaparte – arată clar că guvernul procedează cu mine aproape tot aşa ca şi cu

Pichegru după vendemiar. Eu vă rog, cetăţeni directori, să mă înlocuiţi şi să-mi primiţi demisia. Nicio forţă de pe faţa pământului nu va fi în stare să mă determine să rămân după această oribilă dovadă de ingratitudine din partea guvernului, la care nu mă aşteptam eltuşi de puţin. Starea sănătăţii mele, foarte zdruncinată, îmi cere imperios odihnă şi linişte. Starea mea sufletească are, de asemenea, nevoie de o reluare a contactului cu masele de cetăţeni. Îmi este încredinţată de prea multă vreme o mare putere. M-am servit, de ea în toate împrejurările pentru binele patriei. Cu atât mai rău pentru cei care nu cred în virtute şi ar putea să o pună la îndoială pe a mea! îmi găsesc răsplata în propria-mi conştiinţă şi în judecata posterităţii...” Peste trei zile, el recidivează, precizând că „aranjamentele” pe care le pune la punct la Udine reprezintă „ultimul serviciu” pe care consideră că-l poate aduce patriei: „Sunt serios afectat de faptul că mă văd obligat să mă opresc într-un moment în care, poate, n-au mai rămas de cules decât roadele, dar legea necesităţii este mai presus de înclinaţii, de voinţă şi de raţiune. Abia mai pot urca în şa. Am nevoie de doi ani de odihnă”.

Guvernul se mulţumeşte să declare: „Directoratul are încredere în virtutea generalului Bonaparte”, ceea ce nu constituie, poate, un răspuns la scrisoarea generaluluicomandant, dar îi acordă implicit negociatorului de la Campo-Formio mina liberă cerută.

De altfel, Bonaparte n-a aşteptat această semnătură în alb pentru a-şi continua sarcina, îngreuiată şi de faptul că la 26 septembrie Cobenzi s-a alăturat delegaţiei împreună cu generalul Merveldt. Prima întrevedere s-a

desfăşurat în condiţii foarte proaste. Urât şi gras – Napoleon avea să-i spună „Ursul din nord” –, Cobenzi îi apare lui Bonaparte, după cum îi comunică acesta lui Talleyrand, „nu prea obişnuit să discute, ci – mai câegrabă să vrea să aibă întotdeauna dreptate”, „Oamenii aceştia – precizează el – au pretenţii mari”. Şi, fără să mai stea pe gânduri, Napoleon recomandă Directoratului să fie gata de a acţiona pe Rin.

„Compensaţiile” cerute de împăratul Francisc constau în obţinerea teritoriului Veneţiei până la Adige. „S-ar părea – anunţă Bonaparte – că Austria ar acorda Fran = tei Mainzul. Spun *s-ar părea* – precizează el – pentru că în realitate discuţia noastră cu dl. conte de Cobenzl n-a fost, din punctul lui de vedere, decât o extravaganţă. Cel mult dacă vor să ne facă graţia de a ne da Belgia! Vă scutesc de răspunsul meu în legătură cu aceasta, ca şi de discuţia avută, care însă v-ar arăta ce înţeleg aceşti oameni prin diplomaţie4.

În aceeaşi seară, în cursul şedinţei următoare, Bonaparte şi Cobenzl au avut o convorbire care a durat aproape cinci ore. Adoptând o poziţie rigidă, Napoleon declară că nu poate consimţi „sub niciun pretext şi în nicio împrejurare44 ca Veneţia să intre sub stăpânirea împăratului. Diplomatul, care considera aceasta ca un lucru câştigat, a avut o tresărire de adevărată spaimă; revenindu-şi, după o tăcere îndelungată, a spus cu o voce spartă:

— Dacă faceţi mereu aşa, cum vreţi să putem negocia?

Dar generalul-comandant repetă că preferă „să ajungă la ruperea tratativelor decât să cedeze Veneţia44. După care ameninţă:

— Republica Franceză nu se va îndepărta niciodată de la legile pe care le-a decretat. Cu mijloacele de care dispune, ea poate cuceri în doi ani toată Europa.

Văzându-l pe Cobenzl de-a dreptul înspăimântat, el se tempereaza:

— Nu spun că aceasta este intenţia Republicii

Franceze, dar noi nu facem pacea fără Mainz şi nu cedăm fortăreţele din Italia fără Mainz!

— Iar eu nu semnez pacea fără stipularea evacuării imediate a tuturor provinciilor care trebuie să ne aparţină.

— În felul acesta – încheie Bonaparte –, şederea dumneavoastră la Udine n-o să fie de lungă durată…

La 6 octombrie, negocierile păreau „aproape rupte44 şi Napoleon prevedea reluarea războiului în mai puţin de 12 zile. Dat fiind că vechea diplomaţie austriacă nu reuşeşte de loc să se pună la curent cu noua modă, vor avea cuvântul tunurile. La 9 octombrie, Napoleon îi ameninţă pe austrieci că se îndreaptă spre Viena, lăsându-i să creadă că a primit ordin din partea Directoratului să pornească spre capitala imperiului. Este exact… numai că Napoleon nu le repetă ceea ce i-a răspuns lui Talleyrand: „Vă mărturisesc că voi face tot posibilul pentru a obţine pacea, dat fiind că vremea este foarte înaintată şi că sunt slabe speranţe de a putea realiza mare lucru44. În cursul discuţiilor, Napoleon agaţă din nebăgare de seamă un serviciu de lichior din porţelan, deşi – şi aici legenda îşi spune din nou cuvântul – mai târziu avea să afirme că o făcuse dinadins:

— Tot aşa am să vă sfărâm şi pe voi! – ameninţă el.

„S-a comportat ca un nebun”, raportează Cobenzi, cuprins de oroare şi tremurând încă, la Viena. Pierderea serviciului de lichior era cu atât mai simţitoare pentru diplomat, cu cât era vorba de un dar pe care i-l făcuse Ecaterina cea Mare. Pentru a intra în graţiile împărătesei, Cobenzi nu se dăduse în lături să joace într-o reprezentaţie la teatrul curţii. Nu e întotdeauna o sinecură să fii ambasador… Totuşi, Cobenzi ar fi preferat, fără îndoială, să se urce din nou pe scenă decât să stea de vorbă cu Bonaparte. Cum să discuţi cu un asemenea om? De data aceasta, nici nu mai este măcar vorba de a discuta cu pudoare – şi imprecizie – despre „frontierele constituţionale44 ale Franţei. Generalul-comandant pretindea acum „întreg malul stâng al Rinului44. Şi, cum nefericitul de Cobenzi, nemaiştiind ce argument să invoce,

îi declară că împăratul Austriei nu poate acţiona *în numele* imperiului cei man, Napoleon rosteşte celebra frază:

— Imperiul este o servitoare bătrână obişnuită să fie violată de toată lumea!

După ce-şi recapătă suflul, Cobenzi spune:

— Dar în schimbul acestui mal stâng, Austria ar putea cel puţin dobândi Veneţia?

Discuţiile capătă un ton acru. Părţile se ameninţă.

— Nu uitaţi că negociaţi în mijlocul grenadierilor mei! – exclamă Bonaparte.

Iar Cobenzi, care şi-a recăpătat calmul, răspunde:

— Împăratul doreşte pacea, dar nu se teme de război. Cât despre mine, am să rămân cu satisfacţia de a fi cunoscut un om pe cât de celebru, pe atât de interesant.

În dimineaţa zilei de 13 octombrie 1797, Bourrienne, venind să-l trezească pe Bonaparte, îl anunţă că în timpul nopţii munţii s-au acoperit cu zăpadă. Napoleon nu vrea să-l creadă. Sare din pat şi aleargă la fereastră, dar trebuie să se plece în faţa evidenţei:

— Înainte de mijlocul lui octombrie! Ce ţară! Gata, trebuie încheiată pacea…

Marşul asupra Vienei devenea cu neputinţă de întreprins.

— Cum să rezişti tuturor forţelor austriece care vor porni în ajutorul Vienei? – adăugă el.

— E nevoie de mai bine de o lună ca să pot fi secondat de armatele de pe Rin, iar în cincisprezece zile zăpada va face impracticabile drumurile şi trecătorile. Gata, închei pacea. Veneţia are să plătească cheltuielile războiului şi graniţa de pe Rin. Directoratul şi avocaţii n-au decât să spună ce vor.

Veneţia, Istria şi Dalmaţia vor fi cedate, în cele din urmă, împăratului. Republica *Cisalpină* se va întinde până la Adige, Mantova şi Peschiera, iar Franţa va ocupa Mainzul şi va avea Rinul ca frontieră. Se împlinea vechiul adagiu:

Cinci Franţa va sorbi *Rinul*.

Toată Galia îşi va găsi hotarul.

Cât despre Cobenzi, obţinuse Veneţia, ceea ce pentru el era principalul! Totuşi, mormăia:

— Mi s-ar fi părut o cruzime ca măcelul să reînceapă numai pentru că unui Bonaparte i se urcase la cap…

„Nu mă îndoiesc – îi va explica, plin de înţelepciune, Napoleon lui Talleyrand – că tratatul pe care l-am semnat va fi vehement criticat. Dar toţi cei ce cunosc Europa şi care au tactul necesar pentru astfel de chestiuni vor înţelege cât se poate de bine că era cu neputinţă să se ajungă la un tratat mai favorabil fără să se reînceapă bătălia şi fără să se cucerească încă două sau trei provincii de-ale casei de Austria. Ar fi fost posibil acest lucru? Da! Probabil?… Nu!… Momentul actual ne oferă frumoase posibilităţi. Să concentrăm toată activitatea noastră în domeniul marinei şi să distrugem Anglia. După care, Europa e la picioarele noastre”.

La 17 octombrie, „la un ceas după miezul nopţii”, părţile fac schimbul de semnături la Passariano, deşi pe tratat este indicat ca loc de încheiere Campo-Formio, unde nu pusese nimeni niciodată piciorul şi care se afla la jumătatea drumului dintre reşedinţele celor două părţi.

Luându-şi rămas bun de la Cobenzi, Bonaparte se scuză pentru că a purtat negocierile într-un mod foarte puţin diplomatic:

— Sunt – a spus el surâzând – un soldat obişnuit să-şi rişte viaţa în fiecare zi; mă aflu în plină înflăcărare a tinereţii şi nu pot păstra măsura ca un diplomat adevărat…

După care cele două personaje se îmbrăţişară… Aveau să se mai întâlnească.

La 26 octombrie, când textul tratatului ajunse la Paris, directorii au fost aproape turbaţi de furie. Aşadar, Bonaparte a îndrăznit să semneze fără autorizaţia lor şi să schimbe cu austriecii Veneţia, care fusese cucerită, pe Milano, care le fusese luat! Dar ce se putea face? „Dacă Directoratul ar fi refuzat ratificarea tratatului – va arăta La Revelliere –, ar fi fost pierdut în ochii opiniei publice”. Câteva „detalii” aveau să mai rotunjească asperităţile. O „comisie pentru artă” va trimite la Paris celebrul leu al

Veneţiei, a cărui origine era, de altfel, necunoscută, ştiindu-se doar că fusese înălţat în secolul al XII-lea în Piaţa San-Marco pe o coloană adusă, din Siria. Dimpotrivă, se ştie că celebrii cai de aramă împodobiseră pe vremuri loja imperială din Bizanţ. Cruciaţii îi luaseră cu prilejul celei de-a IV-a cruciade. Caii aveau să fie, de asemenea, aduşi la Paris şi aşezaţi, la terminarea monumentului, pe arcul de triumf al Carrouselului. Toate acestea trebuiau să servească drept consolare pentru pierderea suferită…

Guvernul, făcând haz de necaz, proclamă că tratatul corespundea „tuturor năzuinţelor sale” şi, în aceeaşi zi de 26 octombrie, grăbit să scape de Bonaparte, îi încredinţa comanda armatei destinate să invadeze într-o bună zi insulele britanice!… După care, spre a nu lăsa „sabia; i s-a zornăie pe parchetele Luxembourgului, directorii îi scriu lui Napoleon înştiinţându-l că guvernul „îi rezervă o altă răsplată”: aceea „de a desăvârşi chiar el marea realizare11 la care „contribuise atâta”. Ca urmare, era numit primplenipotenţiar la congresul de la Rastadt care urma să se deschidă şi care avea să ratifice cele stabilite la Campo-Formio cu privire la Imperiul germanic. De altfel, îndată după semnarea numirii, guvernul a regretat pasul făcut. Blestematul ăsta avea să tragă toate foloasele de pe urma faptului că Franţa căpăta malul stâng al Rinului! Poate că era mă: bine să fie rechemat pentru a culege, când se va afla în altă parte, tot ce semănase el. Era însă prea târziu spre a se reveni asupra hotărârii luate. Cei cinci regi au trebuit să se resemneze. Aşa cum spunea foarte bine Albert Sorel, „directorii, socotindu-l stânjenitor şi în acelaşi timp indispensabil, îl voiau întotdeauna în altă parte decât acolo unde se afla”. Cel puţin de n-ar fi întârziat prea mult la Rastadt! Trebuia să se reîntoarcă la Paris cât se mai puteau formula pretenţii faţă de el în schimbul favorurilor acordate! De aceea, François de Neufehiteau îi scrie: „Directoratul aşteaptă cu nerăbdare să vă vadă spre a se sfătui cu dumneavoastră asupra intereselor majore şi multiple ale patriei… El vrea să-şi manifeste în mod public marea satisfacţie şi să fie primul

interpret al recunoştinţei naţionale faţă de dumneavoastră”.

Aceasta nu aştepta însă un ordin oficial pentru a se manifesta. La Paris, oamenii erau cuprinşi de delir. Semnatarul de la Campo-Formio era comparat cu „marii bărbaţi ai antichităţii”, iar Monge declara că de la Vercingétorix încoace Franţa nu a mai avut un asemenea erou…

*

* * *

Înainte de a lua drumul Rastadtului, Bonaparte dă, asemenea unui şef de stat, sfaturi poporului cisalpin:

„Uniţi-vă! Puneţi capăt suspiciunilor, daţi uitării cauzele care socotiţi că vă dezbină şi cu toţii împreună organizaţi-vă şi întăriţi-vă conducerea… Nu faceţi decât legi înţelepte şi moderate, pentru a fi demni de soarta voastră. Aplicaţi-le cu hotărâre… Statul este ca o navă pe mare, ca o armată; trebuie sânge rece, moderaţie, înţelepciune şi chibzuinţă în conceperea ordinelor, regulilor şi legilor, energie şi vigoare în executarea lor”.

Dacă Napoleon nu este îngrijorat de felul în care avea să se comporte noua republică, în schimb se simte mult mai puţin liniştit când se gândeşte la Roma, a cărei politică se pune mereu „de-a curmezişu11*… Astfel, el îl avertizează ameninţător pe cardinalul Mattei: „Arătaţi-i sanctităţii-sale că, dacă se lasă în continuare influenţată de cardinalul Buşea şi de alţi intriganţi, lucrurile se vor termina rău pentru dumneavoastră… ** Acesta este tonul pe care avea să-l folosească mai târziu şi fată de Pius al VII-lea.

Căpătase gustul de a împărţi somaţii şi laude. Toate acestea îi vor lipsi acum, când nu mai avea de jucat rolul de şef de stat. Trecând la 19 noiembrie prin Torino, îi va spune lui Mult de Melito cu un uimitor simţ profetic: „N-aş vrea să părăsesc Italia decât pentru a mă duce să joc în Franţa un rol aproape asemănător celui pe care-l joc aici, dar n-a sosit încă momentul, para încă nu-i coaptă. Toate astea nu depind însă numai de mine. Cei de la Paris nu

sunt de acord. Un partid ridică capul în favoarea Bourbonilor; nu vreau să contribui la triumful lui. Vreau să slăbesc partidul republican, dar vreau s-o fac în folosul meu.

Cât despre pacea generală, aceasta avea s-o realizeze el: – Dacă aş lăsa altuia meritul, o asemenea binefacere l-ar ridica în ochii opiniei publice mai mult decât toate victoriile mele.

Din nefericire însă, cu excepţia păcii de la Amiens, care a durat din primăvara anului 1802 până în cea a anului 1803 şi în cursul căreia duşmanii Franţei şi-au recăpătat suflul, Napoleon avea să alerge mereu după această pace până la sfârşitul epopeii.

*

* * *

La 21 noiembrie, trecând prin Geneva, Napoleon refuză să-l vadă pe Necker la frumosul castel Coppet, care mai adăpostea dragostea furtunoasă, dar urmată de înseninări, dintre doamna de Staël şi Benjamin Constant. Unul dintre însoţitorii săi – Lavalette – relatează că, trecând prin faţa castelului, şeful lui şi-a exprimat dezaprobarea faţă de alegerea făcută de Ludovic al XVI-lea de a-l chema pe Necker la putere. Nu s-a oprit nici la Ferney, pentru că nutrea anumite resentimente faţă de Voltaire. Aşadar, s-a abţinut de la ambele pelerinaje. A preferat, în aceeaşi zi, să le asculte pe fetele din Lausanne, care l-au primit cu flori şi cu acest compliment improvizat şi de prost gust:

Cezar a-nrobit Italia.

Tu i-ai redat libertatea…

Pregăteşte-le nepoţilor Un drum luminos.

La 22, după ce s-a oprit pentru masă la Rolle şi a înnoptat la Mondon, la colonelul Weiss, judecătorul oraşului, Bonaparte şi cei ce-l însoţeau pornesc în dimineaţa următoare spre Berna. La o leghe de Morat, o roată de la trăsură se sfărâmă – accident obişnuit pe vremea aceea – şi Bonaparte, împreună cu statul lui major, porneşte vitejeşte pe jos. În ciuda orei matinale şi a

frigului de noiembrie, pe marginea drumului se află o mulţime de oameni, care petrecuse noaptea sub cerul liber pentru a-l vedea pe învingătorul din Italia. Ajuns la osuarul soldaţilor burgunzi căzuţi în bătălia de la Morat, după ce şi-a dat seama cum l-au învins elveţienii pe ducele de Burgundia, Bonaparte exclamă:

— Carol Temerarul trebuie să fi fost un mare smintit!

Cartierul general al lui Augereau, care-i urmase lui Hoche în fruntea armatei Rinului, se află la Offenburg, pe drumul către Rastadt. Bonaparte se opreşte şi-şi anunţă intenţia de a se întreţine un moment cu generalul. Augereau îi trimite răspuns fostului său şef că îşi face toaleta şi nu se poate deranja. Napoleon îl va face într-o zi mareşal şi duce de Castiglione, dar nu va uita niciodată insulta…

În seara zilei de 26 noiembrie, Bonaparte, într-o caleaşcă trasă de opt cai şi însoţit de 30 de husari, soseşte la Rastadt, aflat la jumătatea drumului dintre Baden-Baden şi Carisruhe. Se instalează la castel în apartamentele pe care le ocupase mareşalul duce de Villars la sfârşitul domniei lui Ludovic al XIV-lea. „Am făcut, după cum vedeţi, o călătorie plină de primejdii – anunţa el în seara aceleiaşi zile Directoratul –, şi nu mică mi-a fost mirarea când am aflat că netoţii de plenipotenţiari ai împăratului, cu excepţia generalului Merveldt, n-au sosit încă”.

După două zile sosesc la Rastadt şi plenipotenţiarii austrieci. Metternich, care-l reprezenta pe împăratul Austriei, strâmbă din nas: crezuse că apartamentul de la castel îi va fi rezervat lui. Spre a reprezenta Franţa, Directoratul îl trimisese pe fostul membru al Convenţiei Jean-Baptiste, viitor conte de Treilhard. Cu toate că jurase „ură regalităţii” cu prilejul numirii sale ca preşedinte al celor Cinci Sute, aceasta nu l-a împiedicat ca, la sfârşitul Consulatului, să fie unul dintre cei mai aprigi susţinători ai proclamării imperiului. Din delegaţia franceză mai făceau parte neîmblânzitul Bonnier d’Arco şi, în sfârşit, Merlin, secondat de soţia lui, care, după cum relata Bonaparte, „este tot ce poate exista mai burghez; nu-mi vorbeşte

decât de farfuriile ei şi-i spune soţului său *drăguţul meu iubiţel*. Este o adevărată Madame Angot

Reprezentanţii puterilor străine îşi băteau joc de pălăriile rotunde ale francezilor şi de ghetele lor încheiate cu şireturi în loc de panglici, dar, după cum arată Lavallettţe, „trebuia să te pleci în faţa Republicii Franceze şi glumele la adresa acestor domni încetau la sosirea lor”.

La 28 se instalează la Rastadt şi baronul de Edelsheim. Primit de Bonaparte, el îl înştiinţează că regele Suediei l-a numit ambasador pe Axei Persen, prietenul Mariei-Antoaneta.

— Cu neputinţă – exclamă Bonaparte – Să tratezi cu el înseamnă să nu respecţi Directoratul. A servit regatul francez şi a fost în fruntea celui mai violent partid ostil revoluţiei.

Baronul – Axei relatează acest lucru în *Jurnalul său intim* – a încercat să-l apere pe Persen. Nu părăsise el serviciul în 1789?

— Nu ştiţi totul – i-a răspuns Bonaparte.

— S-a culcat cu regina.

Edelsheim începu să râdă:

— Credeam că unele epoci din istoria veche au fost date uitării…

Napoleon acceptă, totuşi, să-l primească a doua zi pe trimisul „maiestăţii-sale suedeze”…D-l conte de Persen – îi va relata Bonaparte lui Talleyrand – a venit la mine plin de înfumurarea unui curtean din anticamera iatacului regelui”. După obişnuitele complimente, „rostite de fiecare fără ca vreunul să-l asculte pe celălalt”, Napoleon i s-a adresat fără înconjur:

— Domnule, Republica Franceză nu va îngădui ca persoane care îi sunt bine cunoscute pentru legăturile lor cu fosta curte a Franţei, figurând, probabil, pe lista emigranţilor, să sfideze pe miniştrii primului popor de pe glob.

1 *Madam Angot* – tip popular creat în timpul Directoratului de Maillot şi ridiculizat mai târziu în opereta lui Lecocq *Fiica d-nei Angot* (1873).

„În timp ce-i vorbeam – va relata Bonaparte –, dl. conte de Persen făcea feţe-feţe. A adoptat o atitudine de om de curte, răspunzând că maiestatea-sa va lua în considerare cele ce-i spusesem, şi a plecat41.

Nu-i greu de ghicit cum a primit cel căruia regina îi spunea *scumpul ei Rignon* acest discurs. „Întreg raţionamentul lui – îi relata, la rândul său, Axei Persen regelui Suediei – a fost debitat foarte domol, deşi cu căldură, dar în stilul, pe tonul şi în felul unui parvenit, fără nobleţe şi fără demnitate, asemenea unei lecţii”.

„L-am condus la plecare – va preciza în continuare Bonaparte – ca de obicei, cu ceremonialul obişnuit44. Acest „ceremonial obişnuit44 n-a fost foarte republican… Ştim din relatările lui Persen că Bonaparte i-a spus fostului prieten al Mariei-Antoaneta: *Domnule, excelenţă, domnia-voastră*… „După terminarea întrevederii – adăugă Persen –, generalul m-a însoţit până la uşa vestibulului, iar aghiotanţii lui până în capul scării44.

La 30 noiembrie 1797, Convenţia a fost semnată, confirmând hotărârile luate la Udine: Veneţia este predată împăratului Francisc, iar Mainzul devine oraş francez. Ocupat de francezi în 1644, 1688 şi 1792, el fusese pierdut, ultima dată, după nouă luni. Acum le revenise din nou francezilor şi avea să rămână, până în 1814, capitala departamentului Mont-Tonnerre.

Aici se aflau în germene toate cauzele războaielor napoleoniene. Anglia nu va admite niciodată ca Franţa să ocupe malul stâng al Rinului. Cât despre Austria, alungată din Ţările de Jos, ea nu va putea să se resemneze şi cu pierderea celei mai mari părţi din cozonacul italian. Atâta timp cât Franţa nu va fi pusă cu botul pe labe în graniţele ei naturale, războiul avea să reînceapă fără încetare… Şi el reîncepea cu o furie cu atât mai mare cu cât imperiul napoleonian îşi împingea frontierele sale „franceze44 până la Elba şi la Marea Ionică!

*

* * *

După o călătorie care, după spusele lui Marmont, „a

fost un neîntrerupt triumf44, Bonaparte, „îmbrăcat în civi144, intră în ziua de 5 decembrie, către sfârşitul după-amiezii, în Paris pe la bariera Tronului răsturnat. Chiar a doua zi, la orele 11, Talleyr-and îl primeşte pe Napoleon la fostul palat Gallifet din strada Grenelle nr. 73, unde îşi avea pe atunci locuinţa ministrul afacerilor externe. Cele două personaje se întâlnesc pentru prima dată. „La prima vedere – va povesti viitorul prinţ de Benevent –, mi s-a părut că are o înfăţişare încântătoare; douăzeci de bătălii câştigate se potriveau atât de bine cu tinereţea, cu ochii lui frumoşi, cu paloarea şi cu acea istovire de care părea cuprins!” De cum intră în cabinetul ministrului, Bonaparte sublinie insistent „plăcerea pe care i-o produsese schimbul de epistole cu o persoană din Franţa de altă factură decât directorii44, după care continuă:

— Sunteţi nepotul arhiepiscopului de Reims, care se află în anturajul lui Ludovic al XVIII-lea?

Talleyrand observă că Bonaparte n-a spus al *contelui de Lille*…

— Şi eu am un unchi care este arhidiacon în Corsica – a spus Bonaparte el m-a crescut. Ştiţi că în Corsica arhidiaconul este totuna cu episedpul în Franţa.

Apoi, intrând amândoi în salonul care se umpluse de lume – printre cei de faţă se aflau doamna de Staël şi Bougainville –, Napoleon declară cu glas tare:

— Cetăţeni, sunt impresionat de amabilitatea pe care mi-o arătaţi. Am încercat să rezolv cât mai bine şi problemele războiului, şi ale păcii. Este rândul Directoratului să ştie să le folosească pentru fericirea şi bunăstarea republicii.

La 10 decembrie, cu prilejul predării steagurilor cucerite în Italia, cei cinci membri ai Directoratului l-au primit pe Bonaparte în chip fastuos, având grijă să nu arate cât au fost de nemulţumiţi când a semnat neautorizat de nimeni tratatul de la Campo-Formio. În fundul curţii a fost construit un vast amfiteatru în care se aflau „ambasadori, miniştri, generali, ofiţeri superiori de uscat şi de marină, toţi cei ce erau cu rang, autoritate, strălucire

sau vază44. Lângă vestibulul principal a fost ridicat „altarul patriei44, unul din acele monumente simbolice atât de specifice perioadei respective, împodobit cu statuile Libertăţii, Egalităţii şi Păcii. În ciuda frigului, femeile, decoltate aşa cum cerea moda, adică peste limitele posibilului, se înghesuiau la ferestre. „Şi – după cum relatează un martor ocular –, cu tot luxul, cu toată înghesuiala, cu toată eleganţa costumelor, a podoabelor femeilor, cu toată somptuozitatea ţinutei directorilor, toate privirile erau aţintite spre un omuleţ slab, palid, uscat, gălbejit şi îmbrăcat simplu, care părea că umple el singur întreg spaţiul”.

Serbările în cinstea lui aveau să continue. El respira toată această tămâiere nu cu bucurie – Bourrienne spune că parcă ar fi fost supus la tortură –, ci considerând adulaţia al cărei obiect era „drept unul din inconvenientele poziţiei sale... El ştia că, odată căzut în dizgraţie, avea să fie de îndată eliberat de această calamitate14.

— Toate aceste linguşeli oficiale care sunt folosite pentru toată lumea, schimbându-se doar data, titlul şi numele, nu le datorez decât curiozităţii şi noutăţii.

O singură recompensă îi face plăcere: alegerea sa ca membru al Institutului, secţia de ştiinţe fizice şi matematice, în locul lui Carnot, declarat vacant nu ca urmare a morţii titularului, ci în urma loviturii de stat din luna fructidor. Bonaparte a avut 11 rivali. Mecanismul adoptat pentru votare, inventat de matematicianul Borda, era atât de ininteligibil, încât nu poate fi explicat... Se mai păstrează la Arhive următoarea notă:

104 buletine reprezentând în total 624 de voturi
Generalul Bonaparte a obţinut 305 voturi
Generalul Dilăon 166 voturi
Cetăţeanul Montalembert 123 voturi
Total 624 voturi

Or – după cum a remarcat mai înainte Lenotre –, această adunare, efectuată în prezenţa celor mai străluciţi matematicieni ai vremii, este greşită. Totalul este nu de 624, ci de 594 de voturi... Ceea ce nu înseamnă că

Bonaparte nu a dispus de un substanţial avans faţă de concurenţi!

— Votul oamenilor distinşi care alcătuiesc Institutul mă onorează – a declarat Bonaparte la recepţia dată în cinstea lui. – îmi dau bine seama că, înainte de a deveni egalul lor, nu le voi fi timp îndelungat decât elev.

Apoi, după cum relata *Le Narrateur*, „Bonaparte a uimit prin varietatea şi bogăţia cunoştinţelor sale44, discutând matematică cu Lagrange şi Laplace, metafizică cu Sieyès, poezie cu Marie-Joseph Chenier, politică cu Gallois, legislaţie eu Daunou. Doar ani de-a rândul devorase atâtea cărţi!

În seara zilei de 30 decembrie, Bonaparte a avut o surpriză „foarte plăcută1. Întorcându-se acasă, a văzut nişte muncitori care schimbau tabla cu numele străzii din Chantereine în *strada Victoriei*. Acel cuib de femeie întreţinută devenise, de altfel, de nerecunoscut. „Ce schimbare în căsuţa noastră, înainte atât de liniştită – va spune Hortensia.

— Acum era plină de generali, de ofiţeri. Sentinelele abia pridideau să ţină la o parte poporul şi pe oamenii de condiţie mai bună, nerăbdători şi lacomi să-l vadă pe învingătorul din Italia”.

Josefina pusese să se facă amenajări costisitoare. Dormitorul, aflat la primul etaj, devenise un cort dintr-o stofă cu dungi, împodobit cu scaune în formă de tobă. Paturile, în stil „antic”, se puteau apropia şi depărta cu ajutorul unui resort ingenios.

— Totul era nou, făcut special, spunea Bonaparte.

De altfel, frivola creolă nu se întorsese încă. Ea a părăsit Italia după soţul ei, lăsându-se aclamată şi lăudată de-a lungul întregului drum, tratată drept „soţie virtuoasă” la fiecare oprire... pentru ca, la 25 decembrie, să-l revadă între Moulins şi Nevers pe scumpul ei Hippolyte, cu care şi-a pierdut timpul după aceea, întârziindu-şi reîntoarcerea la domiciliul conjugal. Printre giugiuleli, cei doi amanţi pun la cale o afacere cu furnituri pentru armată – compania Bodin –, care avea să-i permită Josefinei să facă o serie de

cheltuieli, absolut indispensabile după părerea ei, şi cu totul inutile după părerea soţului ei. Trăsura ei nu a ajuns în noua stradă a Victoriei decât la 2 ianuarie.

Chiar a doua zi, Bonaparte, îmbrăcat în uniforma verde a membrilor Institutului, se duce la recepţia oferită de Talleyrand la palatul Gallifet în cinstea soţiei generaluluicomandant al armatei din Italia. Decorul, serviciul, muzica, bufetul sunt demne de vechiul regim. Arnault, care a luat masa în strada Victoriei, îi însoţeşte pe Josefina şi pe Napoleon.

— Dă-mi braţul – i-a spus Bonaparte soţiei sale la intrarea în sala de bal.

— Văd o mulţime de nepoftiţi gata să mă asalteze. Atâta timp cât suntem împreună, n-o să îndrăznească să înceapă o conversaţie care s-o întrerupă pe a noastră. Să facem un tur prin sală ca să-mi spui cine se ascunde sub măşti. Tu cunoşti doar pe toată lumea…

Asistenţa s-a înşirat ca pentru primirea unor suverani. Aproape că te puteai crede din nou la Versailles. Bonaparte era atât de anturat, încât doamna de Staël i-a cerut lui Arnault să o ajute ca să poată vorbi cu dânsul. Arnault i-a făcut pe plac.

— Doamna de Staël pretinde că ar avea nevoie de o altă recomandare pe lângă dumneavoastră în afară de numele ei – i-a spus el lui Bonaparte – şi vrea să v-o prezint. Daţi-mi voie, domnule general, să-i satisfac rugămintea.

„Cercul s-a strâns în jurul nostru – va povesti Arnault –, fiecare fiind curios să asculte conversaţia care urma să aibă loc între asemenea interlocutori…”

„Corina” i-a oferit învingătorului o ramură de laur:

— Lăsaţi-o pentru muze, refuză rece Bonaparte.

Pedanta Conna îl scotea în mod evident din sărite. Ea însă insistă:

— Domnule general, care e femeia pe care o iubiţi cel mai mult?

— Soţia mea!

— Desigur, dar care este femeia pe care aţi stima-o cel mai mult?

— Cea care ştie să se ocupe cel mai bine de gospodărie.

— Înţeleg, fără îndoială, dar, în sfârşit, care ar fi pentru dumneavoastră prima dintre femei?

— Cea care face cei mai mulţi copii, doamnă!

În timpul mesei, Bonaparte şi Talleyrand au stat în spatele scaunului Josefinei, ca pentru a o servi. Soţul ei, relatează Stanislas de Girardin, „pare foarte prins de ea, se spune chiar că este foarte îndrăgostit de dânsa şi extrem de gelos. Bonaparte – continuă el – e înalt de cel mult cinci picioare, e palid, are obrajii supţi, ochii mici şi stinşi. Totul arată că e tuberculos1.

Altul, şi anume Mallet du Pan, s-a înşelat tot atât de mult în acea seară, afirmând:

— Bufonul ăsta fanfaron şi gălbejit n-a avut decât un succes determinat de curiozitate. E un om sfârşit. Hotărât lucru, sfârşit!

MIRAJUL EGIPTULUI

ORIENTUL NU-ŞI

AŞTEAPTĂ DECÂT OMUL

Bonaparte

Tămâierile parizienilor nu l-au ameţit de loc. Aclamaţiile cu care este primit când se duce la teatru îl stingheresc. Complet deziluzionat, el îi spune lui Bourrienne:

— Parisul uită tot. Dacă mai rămân multă vreme fără să fac nimic, sunt pierdut. În Babilonul ăsta mare, o faimă ia locul alteia; e destul să fiu văzut de trei ori la spectacole şi nu se va mai uita nimeni la mine.

Se gândeşte el oare să pună mâna pe putere sau, cel puţin, să ia şi el parte la exercitarea ei, cerând o dispensă de vârstă pentru a deveni membru al Directoratului? Barras – a cărui mărturie este însă suspectă – va afirma că, într-o seară, Bonaparte i-a vorbit „cu o ciudată însufleţire despre docilitatea popoarelor italiene şi despre autoritatea pe care o avea asupra lor”.

Urmarea confidenţei pe care i-a făcut-o Napoleon în continuare este mai greu de crezut:

— Au vrut să mă facă duce al Milanului şi rege al Italiei.

„Eu nu mi-am prea stăpânit la început reacţiile faţă de cele ce-mi spunea – continuă Barras – Bonaparte, dându-şi seama, cu incomparabila lui promptitudine, că simţisem încotro bălea, a schimbat direcţia şi, prefăcându-se că-şi continuă ideea, mi-a spus:

— Dar eu nu mă gândesc la nimic asemănător în nicio ţară.

— Bine faci că nu te gândeşti la aşa ceva în Franţa, pentru că Directoratul te-ar trimite a doua zi la Temple drept răsplată pentru o astfel de idee; şi nu s-ar găsi nici patru oameni cărora să le treacă prin gând să se opună… Nu trebuie să uiţi că ne aflăm într-o republică*.

Tot potrivit spuselor lui Barras, imediat după Rastadt, de fiecare dată când Bonaparte se ducea la Directorat, „părea că freamătă tot şi începea să tropăie când era lăsat să aştepte câteva clipe. Uneori din maliţiozitate îl lăsam să aştepte puţin. Pe urmă, când intra şi voia să se aşeze colegial la masa membrilor Directoratului, noi reacţionam la această atitudine de familiaritate printr-un exces de politeţe, oferindu-i un scaun diferit de al nostru”.

Acum era animat de o altă idee.

De cum s-a întors din Germania, Bonaparte s-a pus pe lucru în vederea pregătirii expediţiei împotriva Angliei, a cărei comandă urma să o ia el. Fără niciun entuziasm, el dă ordinele necesare pentru adunarea flotei la Brest.

Iată cum explică aceasta camaradului său de la Şcoala militară de la Brienne:

— Bourrienne, aici totul se uzează, eu mi-am şi pierdut gloria, din care această mică Europă nu-mi poate oferi destulă. Trebuie să plec în Orient. Toate marile glorii vin de acolo. Totuşi, înainte aş vrea să dau o raită de-a lungul coastelor, pentru a vedea cu propriii mei ochi ce se poate întreprinde. Am să te iau şi pe dumneata, împreună

cu Larmes şi cu Sulkowsky. Dacă reuşita unei debarcări în Anglia o să-mi apară îndoielnică, cum mă tem că este, armata destinată Angliei va deveni armata Orientului şi o să mă duc în Egipt.

Egiptul! Numele a fost pronunţat! Perioada proconsulatului din Italia se depărta şi puterea personală, acea adevărată putere regală pe care o exercitase, îi lipsea. Doar Orientul, în lipsa Franţei, îi putea aduce din nou ceea ce pierduse. Încă la 18 august, adică cu şase luni înainte, scrisese Directoratului:

„Nu e departe vremea când ne vom da seama că, pentru a distruge cu adevărat Anglia, va trebui să punem mina pe Egipt. Vastul imperiu otoman, care se distruge pe zi ce trece, ne obligă să ne gândim din vreme la luarea măsurilor necesare pentru menţinerea comerţului nostru în Răsărit”.

În timpul lungilor lui plimbări cu Bourrienne sau cu Monge prin parcul de la Passariano spusese în mai multe rânduri:

— Europa e un muşuroi. Aici n-au existat niciodată mari imperii şi mari revoluţii ca în Orient, unde trăiesc şase sute de milioane de oameni.

El mersese cu gândul şi mai departe, vorbindu-i din nou lui Talleyrand despre Egipt într-o scrisoare din 13 septembrie: „Am putea să pornim de aici cu 25.000 de oameni, escortaţi de opt sau zece bastimente de linie ori fregate veneţiene, şi să punem apoi stăpânire pe el. Egiptul nu este al Stăpânului atotputernic”. După care adăugase: „Aş dori, cetăţene ministru, să culegeţi la Paris câteva informaţii pentru a mă încunoştinţa despre reacţia Porţii la expediţia noastră în Egipt”.

Odată întors, văzând situaţia în care se afla Franţa şi guvernul ei din anul IV, şi-a dat repede seama că trebuie să aleagă „între această încercare hazardată şi prăbuşire”. Egiptul, aşa cum avea să spună confidentul lui, Bourrienne, îi părea „indicat pentru a-i menţine faima şi a spori strălucirea numelui său...”

Dar, înainte de a-i convinge pe membrii

Directoratului că, pentru a îngenunchea perfidul Albion, era mai indicat ca steagul francez să fluture pe minaretele din Cairo decât pe Turnul Londrei, trebuia simulată inspectarea armatei destinată invadării Angliei. Aşa stând lucrurile, la 8 februarie 1798 se urcă în trăsură împreună cu Larmes, Bourrienne şi Sulkowsky. Călătoria sa avea să fie mai serioasă decât s-a afirmat, Napoleon vizitează Etaples, Ambleteuse, Boulogne, Calais, Dunkerque, Furnes, Newport, Ostende, Anvers şi insula Walcheren. Peste tot el pune întrebări, relatează Bourrienne, „cu acea răbdare, prezenţă de spirit, pricepere, tact şi perspicacitate pe care le poseda într-un grad atât de înalt”, marinarilor, barcagiilor, pescarilor şi până şi contrabandiştilor. „Făcea obiecţii şi asculta cu atenţie răspunsurile”.

— Ei bine, domnule general – îl întrebă Bourrienne pe când făceau calea-ntoarsă –, ce părere aveţi despre această călătorie? Sunteţi mulţumit? În ceea ce mă priveşte, vă mărturisesc că n-am găsit mari resurse şi nici mari speranţe în tot ceea ce am văzut şi auzit.

Bonaparte clătină din cap:

— Ar fi o lovitură prea riscantă, aşa că n-am să mă hazardez. Nu vreau să pun astfel în joc soarta acestei frumoase Franţe.

După ce a trecut prin Bruxelles, s-a reîntors la Paris în ziua de 17 februarie, şi nu în 18 sau 20, cum s-a afirmat. Cu trei zile mai înainte, Talleyrand a înaintat Directoratului, la cererea lui Bonaparte, un raport care cuprindea un îndemn pentru o expediţie franceză în Egipt.

Egiptul îşi pierduse de mult splendorile de altă dată. În secolul al VII-lea, arabii invadaseră ţinuturile faraonilor, aservindu-i pe copţi, descendenţi ai vechilor egipteni. În secolul al XIII-lea, un sultan comisese imprudenţa de a aduce în Egipt 12.000 de sclavi georgieni, armeni sau circasieni. Dar printr-o reaşezare dreaptă a lucrurilor, aceşti *oameni cumpăraţi*, sau mameluci, cum li se spunea, deveniseră, la rândul lor. stăpâni, şi Valea Nilului îşi recăpătase ceva din măreţia de altă dată. Apoi urmaşe

inevitabila decadenţă şi, la începutul secolului al XVI-lea, Sublima Poartă, adică Turcia, a cucerit Egiptul şi Siria de la mameluci, lăsându-le însă o parte din autoritate. Astfel, şefii lor, în număr de 24, continuau să administreze provinciile cu titlul de bei. Guvernul lor, numit divan, era prezidat de un guvernator turc, paşă cu 9 tuiuri, care-l reprezenta pe sultanul de la Constantinopol. Dar, de aproape jumătate de secol, autoritatea Porţii, în decădere, consta în fapt din primirea cu mare pompă la Cairo a reprezentantului său şi, practic, mamelucii, al căror număr se ridica la 10.000 – 12.000, erau singurii stăpâni ai ţării. Fără îndoială că aici era o carte de jucat, afirmându-se că francezii veneau nu în calitate de cuceritori, ci de prieteni ai sultanului, pentru a elibera populaţia băştinaşă de sub jugul mamelucilor.

Operaţia părea o nebunie. Dar Bonaparte nu era de loc nebun…

— Îmi măsurăm visele cu compasul raţiunii, avea el să spună.

Ce argumente putea să folosească pentru a-şi susţine proiectul? în primul rând, piedicile pe care beii mameluci – întrucât Constantinopolul şi Parisul se înţelegeau foarte bine – le puneau cu o plăcere plină de răutate în calea comerţului francez. Viaţa negustorilor francezi din Egipt era tot mai nesigură. Pe urmă, eventuala anexare a Egiptului ar fi permis controlul asupra căilor către Arabia şi India şi ar fi înlocuit coloniile pierdute în timpul lui Ludovic al XV-lea. Nu încăpea îndoială că, dacă Franţa nu punea mina pe Egipt, o altă putere europeană – adică Anglia – ar fi făcut acest lucru. După cum declarase contele de Choiseul-Gouffier, „Egiptul e la uşa noastră, Egiptul nu mai e al turcilor; paşa nu are acolo nicio putere; ţara aceasta nu aparţine nimănui”.

Ideea de a lovi Anglia în dominaţia ei asupra Indiei nu-şi făcuse până atunci apariţia. „Dar – scria Talleyrand –, imaginaţia înflăcărată şi elocvenţa lui naturală făcându-l să uite de orice prudenţă, l-au împins să vorbească în câteva rânduri despre reîntoarcerea lui în Europa prin

Constantinopol, ceea ce nu reprezenta chiar drumul spre India. Şi nu era nevoie de prea multă perspicacitate pentru a ghici că, dacă intra în Constantinopol ca învingător, n-ar fi făcut-o spre a înlocui imperiul otoman cu o republică unică şi indivizibilă”.

Mai întâi s-au ivit câteva observaţii timide din partea Directoratului. Extravaganţa proiectului i-a făcut pe unii să tresară şi Bonaparte a vorbit încă o dată despre reîntoarcerea lui la viaţa civilă.

— Poftim, generale – a spus atunci Rewbell, voind să-i accepte provocarea.

— Iată un condei. Directoratul îţi aşteaptă scrisoarea.

„François de Neufehiteau şi cu mine – afirmă Barras – am împăcat lucrurile. Bonaparte n-a semnat nicio demisie...”

Napoleon a reuşit mai întâi să-l intereseze în proiectul lui pe papa „teofilantropilor”, directorul La Revelliere-Lepeaux, un „iluminat” mediocru, care se considera rival al pontifului de la Roma şi voia să facă din Bonaparte un adept al „religiei” lui. Spera, poate, că noua religie putea fi răspândită în Africa şi în Asia cu sprijinul generalului victorios?

Ceilalţi directori, care considerau proiectul lui Napoleon drept absurd, nu urmăreau decât un lucru: „să îndepărteze sabia”. Nimic mai periculos „decât un erou care şomează”, cum spunea Christopher Herold! Expediat, la cererea lui, la mii de kilometri de Franţa, Bonaparte nu mai avea să strice cu popularitatea lui somnul guvernului. Dar dacă austriecii puneau din nou mina pe arme? N-avea importanţă! Trebuia făcut orice pentru a îndepărta ameninţarea unei dictaturi militare! Şi la 5 martie, tocmai când se împlineau doi ani de la plecarea lui Bonaparte în Italia, noul general-comandant al armatei din Egipt primea „depline puteri spre a aduna 30.000 de oameni la Toulon şi o escadră pentru transportul şi asigurarea securităţii expediţiei”. Dar destinaţia acesteia rămânea secretă. Bonaparte căpăta astfel mână liberă pentru a organiza ceea ce oamenii cu scaun la cap numeau sinuciderea lui:

să târăşti cea mai bună armată franceză la celălalt capăt al lumii ca să loveşti Anglia… ale cărei coaste se vedeau când era vreme frumoasă din înaltul falezelor Franţei! Cum spune, pe bună dreptate, Bourrienne: „O victorie pe Adige ar fi valorat mai mult decât una pe Nil”.

*

* * *

Cum nota unul din directori, Napoleon „ardea” de nerăbdare să pornească, aşa că se avântă cu pasiune în pregătirile pentru expediţie. Când citeşti ordinele pe care Bonaparte le trimitea în toate direcţiile, rămâi înmărmurit. Sunt prevăzute şi cele mai neînsemnate detalii, până şi numărul de perechi de ciorapi pe care trebuia să-i ia fiecare om cu sine…

La 26 martie îi scria ministrului de interne: „În consecinţă, vă rog să binevoiţi a dispune ca cetăţenii de pe lista alăturată să fie gata de plecare la primul ordin pe care-l vor primi…” „Cetăţenii” atât de arogant desemnaţi nu erau nici pe departe militari, ci savanţi, egiptologi „astronomi, geometri, naturalişti, mineralogi. Cel mai cunoscut dintre ei era Monge, căruia Bonaparte îi împărtăşise printre primii proiectele sale, rugându-l să-i procure litere tipografice arabe. După ce i-a satisfăcut cererea, Bonaparte i-a cerut să-i găsească interpreţi. Monge s-a executat. Dar când generalul i-a spus că vrea să-l ia cu el, savantul a refuzat, spunând că avea 52 de ani şi că soţia lui nu l-ar lăsa nici în ruptul capului să plece. Bonapai-te n-a insistat, dar s-a dus să facă o vizită d-nei Monge. Servitoarea care i-a deschis uşa, văzându-l aşa de sfrijit, l-a luat drept un elev al profesorului. După repararea greşelii, generalul a trecut la ofensivă şi d-na Monge, deşi cu inima îndoită, a sfârşit prin a accepta.

Chimistul şi medicul Claude-Louis Berthollet a acceptat şi el să se lanseze în acea aventură. În Egipt nu numai că a adus prin cunoştinţele lui servicii imense expediţiei, dar studiile pe care le-a făcut asupra marilor lacuri i-au permis să descopere legile combinaţiilor care-i poartă numele.

Pe neaşteptate, între două ordine trimise către Toulon, Brest sau Genova, Bonaparte află de la Louise Compoint, o cameristă pe care Josefina o dăduse afară, despre aventurile amoroase ale soţiei lui cu Hippolyte Charles în urmă cu un an şi jumătate, în timpul călătoriei acesteia de la Paris la Milano, unde se afla atunci Napoleon. „M-aş fi lipsit bucuros de această confidenţă”, avea el să mărturisească pe urmă. Când soţul ei îi spune ce a aflat, Josefina neagă, bineînţeles. Mai târziu, Napoleon avea să afirme:

— Nu trebuie să te înfurii niciodată când stai de vorbă cu femeile; trebuie să le asculţi în linişte cum bat câmpii.

Dar, cu acest prilej, o hărţuieşte pe Josefina:

— Spune adevărul, că nu-i o nenorocire. La urma urmei, doi oameni pot dormi sub acelaşi acoperiş, pot călători împreună, dar…

— Nu. nu-i adevărat!

Dar la 21 martie 1798 şi Joseph îi deschide fratelui său ochii. Tot ce i-a spus Louise este adevărat. Mai mult, Josefina continuă să-l înşele şi se vede cu Charles aproape zilnic… Bonaparte intră ca o furtună în budoarul soţiei lui:

— Îl cunoşti pe cetăţeanul Bodin, unde locuieşte căpitanul Charles?

Ea cunoştea foarte bine compania de furnituri militare Bodin, dar în acelaşi timp îi declară soţului ei, cu o strălucită îndrăzneală, tipic feminină, că este orbit de gelozie. Bonaparte îi spune atunci că ştie absolut sigur că ea se duce în fiecare zi la casa cu nr. 100 de pe strada Saint-Honoré, unde Bodin le-a pus la dispoziţie garsoniera lui. Bărbatul ei este bine informat, aşa că creola se decide să izbucnească în lacrimi:

— Sunt cea mai nefericită şi mai nenorocită dintre femei!

Pentru a-şi uşura inima îndurerată, ea îi scrie amantului, spunându-i că îi urăşte – acesta e cuvântul folosit de ea – în aceeaşi măsură şi pe soţ, şi pe cumnat: „Mi-e silă de ei… Ce le-am făcut eu monştrilor ăstora? Dar

degeaba fac ei pe grozavii, n-am să fiu niciodată victima atrocităţilor lor”.

„Ce le-am făcut eu monştrilor ăstora?” Răspunsul îl dă tot ea în continuare: „Spune-i, te rog, lui Bodin să declare că nu mă cunoaşte şi că nu prin mine a ajuns furnizorul armatei din Italia; să spună portarului de la nr. 100 că, atunci când va fi întrebat dacă Bodin locuieşte acolo, să spună că nu-l cunoaşte”. Apoi scoate un suspin şi se agaţă de dragostea pentru scumpul ei husar: „Ah, pot să mă chinuiască cât vor, dar n-au să mă despartă niciodată de Hippolyte al meu; ultimul meu suspin va fi pentru el”.

Dar Josefina, după ce a trecut acel moment, îşi dă seama cât ar avea de pierdut dacă n-ar mai fi „cetăţeana Bonaparte”, aşa că reuşeşte să-şi convingă soţul că şi Louise, şi Joseph l-au indus în eroare. Totul nu e decât o calomnie murdară! Napoleon se linişteşte, aproape că vrea să-şi ceară scuze! Charles nu este deranjat niciun pic, iar compania Bodin îşi continuă afacerile. Cum a reuşit amanta lui Hippolyte să-şi atingă scopul? Fără îndoială cerându-i soţului ei s-o ia cu dânsul în Egipt! Până la plecare, după cum s-a şi dovedit, ea avea să găsească mijlocul de a rămâne în Franţa şi de a relua cu frumosul ei husar duetul întrerupt de „atrocităţile” „monştrilor”... Dar tragedia şi-a făcut loc în casa din strada Victoriei: „Cumnata mea – spune Pauline – era să moară de necaz, iar eu mi-am consolat fratele, care era foarte nenorocit”. Desigur, gândindu-se la acele ceasuri penibile, avea el să spună:

— Căsătoria nu ne vine de loc de la natură.

Napoleon caută să se consoleze aruncându-se cu înfrigurare în pregătiri.

— Domnule general – îl întreabă Bourrienne pe Bonaparte –, câţi ani intenţionaţi să rămâneţi în Egipt?

— Câteva luni sau şase ani. Totul depinde de evenimente. Am să colonizez ţara, am să aduc acolo artişti, lucrători de toate felurile, femei, actori... N-avem decât 29 de ani, atunci o să avem 35, asta nu înseamnă nimic. Aceşti şase ani îmi vor fi de ajuns, dacă-mi reuşeşte totul,

ca să merg în India.

În locul plimbării spre India, care pe acea vreme părea că se află pe o altă planetă, Bourrienne ar fi preferat să-l vadă pe fostul lui camarad de la Brienne luând puterea în propria lui ţară, dar Bonaparte îi răspunde:

— Am făcut toate încercările cu putinţă. Nu mă vor. Ar trebui să-i răstorn şi să mă proclam rege, dar lucrul ăsta nu-i încă posibil, pentru că nobilimea n-ar consimţi niciodată. Am sondat terenul, dar n-a venit încă vremea. Aş fi singur; trebuie să-i mai uimesc cu ceva pe oamenii ăştia.

Înainte de a pleca la Toulon, face din nou pe suveranul. Luându-l într-o plimbare cu trăsura pe aghiotantul lui, Lavalette, îi spune:

— Nu te pot face şef de escadron, aşa că trebuie să te însor. Vreau să iei de soţie pe Emilia de Beauharnais, care este foarte frumoasă şi bine crescută. O cunoşti?

Aghiotantul o văzuse de două ori pe această verişoară a Josefinei.

— Dar, domnule general – exclamă el –, n-am avere şi acum plecăm în Africa, unde pot foarte bine să fiu omorât; ce are să facă biata văduvă? De altfel, însurătoarea nici nu mă atrage!

— Trebuie să te însori ca să faci copii, ăsta e marele scop al vieţii. E posibil să fii omorât, dar în cazul acesta ea o să fie văduva unuia din aghiotanţii mei, a unui apărător al patriei; o să capete o pensie şi o să se poată aranja bine… Vorbeşte în seara asta cu doamna Bonaparte. Mama fetei şi-a şi dat consimţământul, peste opt zile nunta şi-ţi mai dau un concediu de 15 zile. Ai să vii pe urmă după mine la Toulon.

Lavalette nu şi-a putut ţine râsul:

— În sfârşit, am să fac aşa cum vreţi. Dar fata are să mă vrea? N-aş dori să o silesc…

— E un copil care se plictiseşte în pension… Gata, totul e aranjat. Spune-i vizitiului că ne întoarcem acasă.

Fata – viitoare eroină a dragostei conjugale – n-a fost de loc entuziasmată când şi-a văzut logodnicul – Lavalette nu era prea avantajat de natură –, dar încă de pe atunci nu

se mai punea problema de a discuta ordinele lui Bonaparte!

*

* * *

Da 9 mai 1798, în faţa gărzii de la intrarea în Toulon s-a oprit un călăreţ care i-a ordonat să deschidă porţile:

— Sunt generalul-comandant Bonaparte!

La Toulon îl aştepta armata, flota, savanţii şi o parte din viitorul imperiu: Louis, Eugen, Murat, generalii Berthier, Davout, Larmes, Marrnont, Duroc, Bessieres. Tot acolo se afla şi Kléber şi Desaix, care aveau să dispară amândoi în 1800.

Flota îşi termină concentrarea. Pe mare, armada se întindea pe opt până la zece kilometri pătraţi. Când convoaiele de la Genova, Civita-Vecchia şi Ajaccio aveau să sosească la Toulon, forţele de invazie vor număra 400 de vase, fregate, bricuri, nave uşoare de escortă, nave de transport, având la bord 55.000 de oameni, 1 026 de tunuri, 1.000 de piese de artilerie de câmp, 467 de vehicule, 1.000 de cai, fără a mai vorbi de numeroasele femei îmbarcate, în afară de cantiniere, mai mult sau mai puţin clandestin. Un martor care va vedea flota ancorând în faţa Alexandriei va afirma că fusese „cuprins de o spaimă de neînchipuit” nemaivăzând marea, „ci doar vasele şi cerul”.

Traversarea, într-o asemenea concentrare, a Mediteranei pe aproape toată lungimea ei era o operaţie primejdioasă. Dacă escadra engleză a lui Nelson, care fusese pusă în stare de alarmă, dădea peste flota lui Bonaparte, expediţia risca să fie nimicită sau cel puţin redusă în asemenea măsură, încât planurile şi proiectele puteau să se prăbuşească. Se putea măcar da lupta cu aceste vase supraîncărcate cu soldaţi de uscat?

— În ce mod se va face pregătirea de luptă în caz de atac? – l-a întrebat Bonaparte pe amiralul Brueys.

— Dacă survine o asemenea situaţie, generale, am să ordon ca toată lumea să-şi arunce bagajele în mare.

De cum a sosit, Bonaparte a vorbit în faţa trupelor:

— Ofiţeri şi soldaţi, sunt doi ani de când am venit în fruntea voastră. La acea dată vă aflaţi pe coasta genoveză, în cea mai mare mizerie, nu aveaţi de nici unele, trebuind să vă sacrificaţi până şi ceasornicele pentru a vă putea întreţine. V-am făgăduit atunci că voi pune capăt mizeriei în care vă aflaţi şi v-am condus în Italia. Acolo aţi căpătat de toate… Nu m-am ţinut de cuvânt?

Îi răspunde o mare de strigăte.

— Ei bine – continuă Bonaparte –, de data aceasta am să vă conduc într-o ţară unde, prin faptele voastre, îi veţi întrece pe cei ce-i uimesc astăzi pe admiratorii voştri şi veţi aduce patriei serviciile pe care este îndreptăţită să le aştepte din partea unei armate invincibile. Făgăduiesc fiecărui soldat că la întoarcerea din această expediţie va avea cu ce să-şi cumpere şase pogoane de pământ.

— Trăiască republica nemuritoare! – au strigat într-un glas 50.000 de oameni.

Timp de o săptămână, generalul-comandant s-a agitat nerăbdător. Sufla un vânt puternic şi potrivnic. Josefina s-a folosit de această întârziere pentru a invoca motive de sănătate care o obligau să se ducă la băi. Bonaparte cedă încă o dată. Va trimite după ea mai târziu… Făgăduială care, spre marea bucurie a creolei, n-avea să se realizeze.

La 19 mai, el urcă cele 32 de trepte care duceau la puntea navei „L'Orient" şi scrise Directoratului:

„Este ora şapte dimineaţa. Escadra uşoară a ieşit din port, convoiul defilează prin faţa noastră şi ridicăm şi noi ancora pe un timp foarte frumos".

Primind această ştire, Barras va nota uşurat:

— În sfârşit, a plecat. Sabia se îndepărtează…

*

* * *

Oricât de greu ar fi de crezut, puţini dintre cei care îl însoţeau pe Bonaparte cunoşteau adevăratul scop al călătoriei. Unii se gândeau la Sicilia sau la Neapole. Doar firilor celor mai aventuroase le trecuse prin minte că expediţia s-ar putea îndrepta spre Levant. Până una-alta însă, cea mai mare parte a celor îmbarcaţi, suferind de rău

de mare, înghesuiţi, prost hrăniţi, regretau uscatul şi căutau să-şi uite suferinţele visând la cele şase pogoane făgăduite de generalul-comandant…

Acesta suferea şi el din cauza ruliului şi îşi petrecea cea mai mare parte din timp în cabină. Bourrienne îi făcea lectură. De îndată ce află că o navă neutră a fost întâlnită în drum, îl interogă pe căpitan – de data aceasta un suedez care comanda nava „Marie-Sophie” –, copleşindu-l cu întrebări:

— Când aţi plecat din Londra?

— Unde aţi făcut escală?

— Cât timp aţi stat acolo?

— Când aţi părăsit oraşul?

— Aţi văzut pe Marea Minerii vreo escadră engleză?

— Aţi văzut vreo navă când aţi trecut din Marea Manecii prin strâmtoare?

— De cât timp şi în ce zi aţi trecut prin faţa Gibraltarului?

— Aţi auzit vorbindu-se despre prezenţa unei escadre engleze în Mediterana?

— Aţi văzut vase portugheze?

— Aţi văzut vreo escadră engleză? Unde? Câte pânze erau?

Când timpul era frumos, urca pe punte. Într-o seară, în timp ce apunea soarele, se plimba pe dunetă cu Bourrienne, care era foarte agitat: i se părea că zăreşte vârfurile Alpilor. Bonaparte a râs de el şi l-a chemat pe amiralul Brueys. Acesta şi-a luat luneta şi a confirmat spusele lui Bourrienne. „Alpii! La auzul acestui cuvânt – va relata secretarul –, parcă-l văd şi acum pe Bonaparte; a rămas mult timp nemişcat, după care, revenindu-şi brusc din extaz, a spus:

— Nu pot revedea fără emoţie pământul Italiei! Aceşti munţi domină câmpiile unde am avut fericirea să-i conduc în atâtea rânduri pe francezi la victorie. Cu ei, o să mai învingem

În primele zile, însoţitorii lui Bonaparte îşi omorau timpul jucând vârtos, dar „banii tuturor se adunau în scurt

timp în buzunarele câtorva, pentru ea să nu mai iasă de acolo”. Atunci statul-major se punea pe citit, iar biblioteca pe care o avea în grijă Arnault era de mare ajutor. Romanele însă abia ajungeau. Între prânz şi cină, ofiţerii, instalaţi pe divanul aflat de-a lungul pereţilor încăperii, citeau fără să-şi ridice ochii de pe carte. Câteodată Bonaparte îşi făcea apariţia în bibliotecă, „agăţându-se de obicei când de unul, când de altul, trăgându-l de urechi pe unul, zbârlindu-i părul altuia, ceea ce putea să facă fără niciun inconvenient, pentru că toţi, în frunte cu Berthier, începuseră să se tundă, după cum se ştie, ca romanii”.

Şi întreba:

— Ce ai acolo, Bessieres?

— Un roman!

— Şi tu, Eugen?

— Un roman!

— Şi dumneata, Bourrienne?

— Un roman!

„D-l de Bourrienne – relatează Arnault – citea *Paul şi Virginia*, roman pe care, în treacăt fie zis, îl găsea detestabil. Şi Duroc citea tot un roman, ca şi Berthier, care, din întâmplare, ieşise tocmai atunci din mica încăpere pe care o avea lângă generalul-comandant, după ce, cerându-mi ceva mai sentimental, adormise cu *Suferinţele tânărului Werther* în mână”.

— Lectură pentru slujnice! – a exclamat generalul râzând.

Pe urmă, întorcându-se spre Arnault:

— Nu le da decât cărţi de istorie. Bărbaţii nu trebuie să citească altceva.

— Şi cu romanele ce să facem, domnule general, pentru că aici n-avem slujnice?

Bonaparte nu ştiu ce să răspundă şi se întoarse în cabina lui.

Seara îi invita pe savanţi la masa lui împreună cu comandanţii de unităţi şi cu statul său major. El numea „trei sau patru persoane care să susţină o anumită afirmaţie şi tot atâtea ca s-o combată”. Astfel îşi va

cunoaşte mai bine însoţitorii. „Lucrul acesta nu va părea ciudat celor ce au trăit în intimitatea lui Bonaparte – va relata Bourrienne după aceste dispute ale minţii, el îi prefera pe cei ce susţineau cu abilitate o afirmaţie absurdă celor care luau apărarea unor idei juste… Într-o zi întreba dacă planetele erau locuite; în altă zi, ce vechime are lumea; apoi propunea drept obiect de discuţie probabilitatea distrugerii globului fie prin apă, fie prin foc, în sfârşit, dacă presimţirile sunt adevărate sau false şi interpretarea viselor”.

Este ceea ce Napoleon numea *Institutul* lui. „Câteva incidente caraghioase – va relata tot Arnault – au temperat uneori seriozitatea acestor şedinţe, care nu erau pe placul tuturor şi la care generalul-comandant aproape că-i obligase pe toţi să asiste. Aceste incidente i se datorau aproape toate lui Junot, căruia generalul îi trecea destule cu vederea şi care-şi permitea multe”.

Într-o zi, Junot s-a prefăcut că doarme, sau poate chiar dormea…

— Cine sforăie aici? – întrebă Bonaparte.

— Junot, răspunde Larmes.

— Trezeşte-l!

Junot este trezit, dar peste o clipă sforăie şi mai tare.

— Treziţi-l, v-am spus!

Junot deschide un ochi.

— Ce ai de sforăi aşa? – întrebă Bonaparte.

— Domnule general, de vină e blestematul ăsta de Institut, care adoarme pe toată lumea în afară de dumneavoastră.

— Du-te şi te culcă în pat!

— Tocmai asta şi vreau, a răspuns aghiotantul, ridicându-se în picioare.

Luând cele întâmplate drept o scutire definitivă, Junot s-a considerat din acel moment în drept să nu mai asiste la şedinţele Institutului Egiptului.

La 9 iunie, după trei săptămâni de plutire pe mare, nava „L'Orient” şi escadra franceză au ajuns în faţa portului La Valette. „Malta nu văzuse niciodată până atunci

în apele sale o flotă atât de numeroasă – va relata un martor ocular – Marea era acoperită până departe de nave de toate mărimile, ale căror catarge semănau cu o pădure imensă”. Îndată după aruncarea ancorei, Bonaparte îl trimise pe Desaix la Ferdinand Hompesh, marele maestru al Ordinului Cavalerilor de Malta, pentru a-i cere „să permită escadrei să-şi facă plinul de apă dulce”. Răspunsul marelui maestru a fost departe de a fi satisfăcător: el nu acordă permisiunea de a debarca decât unui număr de patru corăbii deodată. În noaptea următoare, consulul Franţei în Malta, cetăţeanul Caruson, chemat la bordul vasului-amiral, îi scrie lui Hompesh: „Cât timp le-ar trebui la cinci s-au şase sute de corăbii pentru a se aproviziona în felul acesta cu apă şi cu celelalte lucruri de care au urgentă nevoie? Generalul Bonaparte este hotărât să-şi procure cu forţa ceea ce ar fi trebuit să-i fie acordat în virtutea principiilor ospitalităţii...”

Puteau cavalerii de Malta să reziste? Ei erau 332 la număr, dintre care 200 francezi, iar cei 10.000 – 12.000 de oameni câţi alcătuiau garnizoana insulei n-aveau de loc o înfăţişare războinică. Artileria, care număra vreo mie de tunuri, nu mai fusese folosită de un secol. Hompesh ezită. Bonaparte nu era dispus să rămână acolo până la sfântu-aşteaptă şi dădu ordin să fie atacate primele fortificaţii ale oraşului La Valette. O rezistenţă, chiar de câteva zile, a acelor străvechi rămăşiţe ale evului mediu creştin ar fi fost, fără îndoială, neplăcută pentru Bonaparte, care se aştepta din clipă în clipă să vadă pânzele lui Nelson făcându-şi apariţia. Din fericire, frica l-a făcut să-şi piardă capul pe marele maestru, care a luat hotărârea să capituleze. Malta este cedată Franţei în schimbul acordării de pensii marelui maestru şi cavalerilor.

„Armata este înştiinţată că inamicul s-a predat – declară Bonaparte stindardul libertăţii flutură deasupra fortificaţiilor Maltei”.

Napoleon se poate felicita. Examinând fortificaţiile care înconjurau portul şi oraşul, generalul Caffarelli, şeful trupelor de geniu, îi spune:

— Avem mare noroc că s-au găsit în forturi oameni care să ne deschidă porţile, pentru că, dacă n-ar fi făcut-o, toate eforturile armatei ar fi fost zadarnice.

În timpul săptămânii cât a stat în Malta, Bonaparte a dictat „cu impetuozitatea unui ciclon”, după cum se exprimă Herold, 168 de rapoarte. El se ocupă de organizare, de legi, de amenajarea spitalelor, de religie, de garda naţională, de impozite, de poştă, de uniforme, de justiţie, de pensii. Achiziţionează bani, arme, vase, fregate, galere ale Ordinului de Malta, trimiţându-i înapoi pe continent pe cavaleri, cu excepţia a 34 dintre ei care s-au angajat în armata din Egipt. Cei expulzaţi nu aveau dreptul să ia cu dânşii decât 240 de franci pentru cheltuielile de călătorie.

La 17 iunie, cu două zile înainte de plecare, Bonaparte anunţă Directoratul: „În orice caz, dispunem în centrul Mediteranei de punctul cel mai întărit din Europa, iar cei care ne vor scoate de aici o vor plăti scump”.

La 19 iunie, Bonaparte părăseşte insula Malta. Nelson aleargă mereu după dânsul, fără însă să-l poată găsi. În noaptea de 22 spre 23, navele amiralului englez, care înaintau cu o viteză de două ori mai mare decât cele ale lui Bonaparte, trecură, fără să-şi dea seama, la numai câteva mile de francezi. La 25, flota de invazie intră în apele insulei Creta, ceea ce-i oferă generalului-comandant o nouă temă de discuţie: „legendele ingenioase ale mitologiei şi decăderea Imperiului de răsărit44. La 29 iunie, Nelson intră cu 14 vase în portul Alexandria. Nici urmă însă de flota franceză! Cătrănit, ajuns la capătul răbdării, pleacă spre Sicilia.

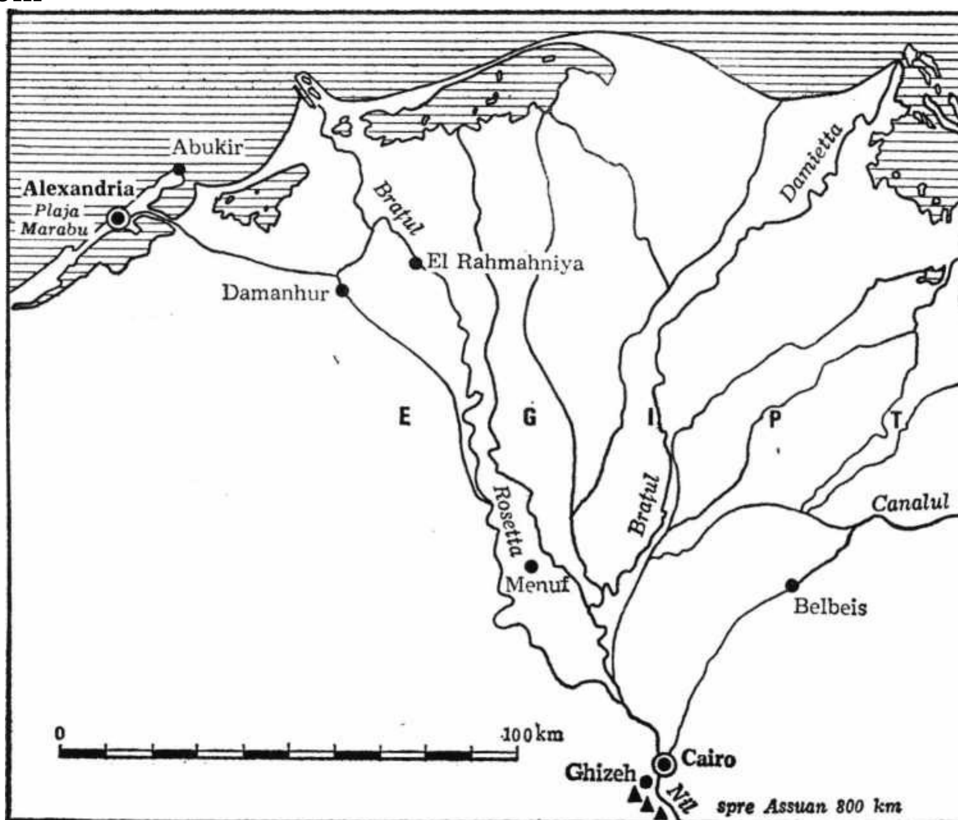
Dar avea să revină.

Peste două zile, în zori, Bonaparte se află în faţa coastei Egiptului. Alexandru şi Cezar avuseseră parte de acelaşi spectacol. La vederea acelui şes ars de soare, printre soldaţi începe să circule gluma devenită în scurt timp clasică:

— Priveşte! Iată cele şase pogoane de pământ care ţi s-au dat prin lege!

Fiecărei unităţi i se citeşte proclamaţia scrisă de general. „Soldaţi! Veţi porni la înfăptuirea unei cuceriri ale cărei urmări asupra civilizaţiei şi comerţului lumii sunt incalculabile. Îi veţi da astfel Angliei lovitura cea mai sigură şi mai dureroasă înainte de a-i putea da lovitura mortală...44

În continuare, Bonaparte le recomandă ateilor republicani, celor care nu cu mult timp în urmă se închinau Raţiunii, să menajeze şi chiar să respecte pe credincioşi: „Popoarele cu care vom convieţui sunt de religie mahomedană; prima lor lege este: *Nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu şi Mahomed este profetul lui*. Nu-i contraziceţi; comportaţi-vă faţă de ei aşa cum ne-am.com



portat faţă de evrei, faţă de italieni; menajaţi-i pe muftii şi pe imamii lor ea pe rabini şi pe episcopi; arătaţi

faţă de ceremoniile legiuite de Coran şi faţă de moschei aceeaşi îngăduinţă pe care aţi arătat-o faţă de mănăstiri şi sinagogi, faţă de religia lui Moise şi cea a lui Iisus Hristos...”

Cu doi ani în urmă le arătase soldaţilor lui în zdrenţe bogatele câmpii ale Italiei, spunându-le că le îngăduie să jefuiască. Acum interzicea jaful:

„Jaful nu îmbogăţeşte decât un mic număr de oameni. El ne dezonorează, ne distruge resursele, ridică împotriva noastră popoarele pe care avem interes să ni le facem prietene. Primul oraş în care vom intra a fost întemeiat de Alexandru. Vom întâlni în el la fiecare pas amintiri măreţe, demne de a provoca emulaţia francezilor”.

Ştirea cuceririi Maltei provocase frământare şi nelinişte la Alexandria. Mamelucii sau, mai precis, cei doi principali bei – Murad, comandantul armatei, şi Ibrahim, şeful administraţiei – proclamaseră starea de război în provincia Bahyreh.

Condiţiile de debarcare sunt proaste. Suflă un vânt puternic şi rece, iar marea este extrem de agitată. Amiralul Brueys vrea să aştepte 12 ore. Dar dacă se întoarce Nelson?

— Domnule amiral – exclamă Bonaparte, plin de nerăbdare –, n-avem timp de pierdut, soarta nu-mi dă decât trei zile şi, dacă nu profit de ele, suntem pierduţi!

Diviziile comandate de Berthier, Menou şi Bon încep să debarce. Oamenii trebuie „să se lase de-a lungul vasului pe o frânghie şi să rămână suspendaţi de ea până ce valurile ridică în sus şalupa pe care au lăsat-o mai înainte în jos”. E nevoie de o noapte întreagă pentru a se ajunge la ţărm. Numeroase ambarcaţii se răstoarnă, lovindu-se de stânci. Răul de mare îşi spune şi el cuvântul şi numărul înecaţilor este, desigur, mult mai mare decât cel anunţat de Bonaparte.

La 2 iulie – 14 mesidor, anul VI –, ora 1 noaptea – Napoleon pune piciorul pe pământul Egiptului, nu departe de plaja Marabu. La ora 3 trece în revistă cinci mii de oameni.

Moralul lor este execrabil.

Întreaga armată se află „în insurecţie”, avea să precizeze Bonaparte. Nici proviziile, nici materialul, nici caii „nici artileria nu fuseseră debarcate. Fântânile sunt secate… Nu găseşti o picătură de apă. „Între noi fie zis – va scrie locotenentul Thurman, adresându-se familiei –, pot să vă spun că setea de care sufereau soldaţii noştri a fost primul mobil al cuceririi oraşului Alexandria. În situaţia în care se afla armata, sau găseam apă, sau, dacă nu, trebuia să murim.

Şi armata se pune în mişcare, îndreptându-se spre oraş. Călăreţii beduini trec ca o furtună pe laturile şi în spatele coloanei. Francezii care rămân în urmă, printre care mai multe femei, sunt făcuţi prizonieri. „Peste câteva zile, când prizonierii au fost eliberaţi, relatările lor s-au răspândit în rândul întregii armate, tăindu-le tuturor pofta de a mai rămâne în urmă cu prilejul marşurilor ulterioare. Bărbaţii făcuţi prizonieri provocaseră, datorită pielii lor albe şi moi, admiraţia celor ce-i prinseseră. Aceştia, uscăţivi, dar viguroşi, îi violaseră zdravăn; femeile au fost numai bătute. Gusturile celor care se hrănesc toată vremea cu lapte de cămilă sunt imprevizibile…” *K*

În zori, avangarda soseşte în faţa Alexandriei. Bonaparte nu se mai gândeşte la sete. Tocmai zăreşte, înălţându-se în lumina limpede a zorilor, mândra coloană de granit roşu a lui Pompei. Aleargă spre ea şi se urcă pe soclu, îşi îndreaptă privirile spre cele două obeliscuri ale Cleopatrei şi spre meterezele arabe, de după care se vedeau minaretele şi cupolele.

Avea în faţă Orientul visurilor lui…

De pe ziduri au început parlamentările cu apărătorii, care erau destul de prost înarmaţi. „Deodată – va povesti locotenentul Dezvernois –, izbucnesc nişte urlete îngrozitoare, scoase de bărbaţi, femei şi copii, şi o salvă de artilerie ne-a arătat ce intenţii nutreau arabii. Atunci Bonaparte comandă să fie sunat atacul şi urletele s-au înteţit. La ora 11 dimineaţa, şeicii şi preoţii au predat oraşul”. Cum soseşte, „Bonaparte, membru al Institutului

naţional, general-comandant”, lansează o proclamaţie solemnă către egipteni, în care spune cu multă abilitate: [12]

„Popoare ale Egiptului, vi se va spune că vin să vă distrug religia; să nu credeţi acest lucru! Răspundeţi-le tuturor că vin să vă înapoiez drepturile, să-i pedepsesc pe uzurpatori şi că respect, mai mult decât mamelucii, pe Dumnezeu, pe profetul lui şi Coranul... Spuneţi-le că toţi oamenii sunt egali în faţa lui Dumnezeu şi că numai înţelepciunea, talentele şi virtutea îi fac să se deosebească unii de alţii. Dar de ce înţelepciune, de ce talente, de ce virtuţi au dat dovadă mamelucii pentru ea numai ei să se bucure de tot ceea ce face viaţa plăcută şi liniştită? Există o bucată frumoasă de pământ? E a mamelucilor! Există o sclavă frumoasă, un cal frumos, o casă frumoasă? Sunt ale mamelucilor! Dacă Egiptul este moşia lor, să arate actul prin care le-a încredinţat-o Dumnezeu! Dar Dumnezeu e drept şi milostiv cu poporul...”

Napoleon avea să recunoască mai târziu în mod deschis că totul nu fusese decât o formă de demagogie, pe care o va numi din nou „şarlatanie”. Şi va exclama:

— Trebuie să fii şarlatan! Numai aşa poţi să reuşeşti.

Trebuia să facă şarlatanie, fără îndoială, pentru a înfrumuseţa prima impresie, care era detestabilă. Căldura era de nesuportat, iar praful oare plutea în aer, usoandu-ţi gâtul şi plămânii, era atât de des, încât „abia se putea desluşi discul soarelui”. Aprovizionarea era inexistentă; pentru a o asigura, la 5 iulie, Bonaparte convocă mai mulţi şeici. După o târguială interminabilă, s-a ajuns la înţelegerea ca beduinii să dea contra plată în monedă 300 de „cai şi 500 de cămile. Dar după încheierea târgului nu s-a adus nimic.

După cum va mărturisi mai târziu, Napoleon „nu-şi revenea din uimire” văzând cât de mediocru era portul Alexandria.

— Nu încăpeau în el nici şase vase cu materiale, iar eu credeam că-mi voi putea pune acolo flota în siguranţă!

Napoleon rămâne la Alexandria până în ziua de 7,

12 Ch. Herold. Bonaparte en Egypte, Pion.

ignorând drama care se petrecea în deşert. La 4 iulie, divizia Desaix, trimisă în avangardă, s-a înfundat în deşertul Bahyreh, încercând să ajungă la Cairo prin Damanhur. Marşul, va relata soldatul François, „avea loc printr-o câmpie de nisip, netedă, pustie, fără arbori, fără case şi pe o căldură insuportabilă, care ne-a silit să consumăm în câteva ore puţina apă de care putusem să facem rost… Către orele 4 după-amiază am făcut o haltă la două puţuri, pe care generalul Desaix a pus să le cureţe. În cinci minute, puţurile au fost secate; soldaţii s-au înghesuit aşa de tare ca să coboare în ele, încât mai mulţi au fost înăbuşiţi, iar alţii, striviţi. Peste 30 de soldaţi au murit în jurul acestor fânt'îni. Mai mulţi, când au văzut că nu pot avea apă, s-au sinucis”.

Îngrozit, Desaix îl previne pe Bonaparte: „Dacă armata nu străbate deşertul cu iuţeala fulgerului, va pieri”.

Napoleon este şi el de aceeaşi părere. El are tot timpul prezent în minte exemplul lui Ludovic cel Sfânt, care, în faţa aceluiaşi deşert, „a petrecut opt luni rugându-se, timp în care ar fi trebuit să înainteze, să lupte şi să-şi stabilească stăpânirea peste întregul ţinut11.

Armata mamelucilor trebuia înfrântă repede! După ce şi-a organizat „baza” la Alexandria, Bonaparte s-a îndreptat şi el spre Damanhur, unde avangarda era pe cale să se refacă. În acest târguşor mizerabil – şi astăzi domneşte aceeaşi sărăcie în destule sate egiptene –, soldaţii au putut cumpăra turte nu pe bani, ci pe nasturii de la uniforme. Egiptenii erau ferm convinşi că mamelucii îi vor arunca în curând pe invadatori în mare; şi atunci când viitorii învingători aveau să descopere, datorită banilor, că negustorii făcuseră comerţ cu francezii, ce avea să se întâmple? Arătându-le nasturii de la uniforme, egiptenii puteau să afirme că-i masacraseră pe necredincioşi…

Bonaparte s-a instalat la şeicul local, într-o casă al cărei interior era „într-o stare de neînchipuita Proprietarul poseda, totuşi, oarecare avere, astfel că generaluleomandant îşi exprimă mirarea.

— În urmă cu câţiva ani – explică şeicul – am renovat casa şi am cumpărat ceva mobilă, dar s-a aflat la Cairo şi mi s-au cerut bani, deoarece cheltuielile pe care le făcusem dovedeau că sunt bogat. Eu am refuzat, dar am fost maltratat şi a trebuit să plătesc. De atunci mă mărginesc la strictul necesar şi nu mai fac nicio reparaţie.

La 10 iulie, cartierul general a ajuns la Rahmahanie h, pe malul Nilului. Soldaţii au dat buzna să bea apă din fluviu şi să se scalde, după care s-au pus pe mâncat pepeni verzi de pe câmpurile învecinate. Urmarea nu-i greu de ghicit: în scurtă vreme, toată armata s-a îmbolnăvit de dizenterie.

În timpul acesta, Bonaparte „inspecta” delta Nilului.

— Dacă aş fi fost stăpânul acestei ţări, nicio picătură de apă din fluviu nu s-ar fi pierdut în mare.

La 13 iulie are loc la Chebreiss prima întâlnire cu mamelucii lui Murad-bei. Această teribilă cavalerie era convinsă că avea să-i prefacă pe soldaţii francezi extenuaţi în „tocătură de paie”. În momentul angajării bătăliei, Bonaparte dădu ordin să se formeze mai multe careuri, în centrul cărora au fost amplasate artileria şi puţina cavalerie de care dispunea. „La răsăritul soarelui – relatează un martor – a izbucnit pe neaşteptate o muzică care îndemna la luptă. Generalul-comandant dăduse ordin să se cânte Ma*rsilieza,* al cărei efect asupra trupei îl cunoştea foarte bine. Acest cântec admirabil aţâţă îndrăzneala soldaţilor, le înflăcărează patriotismul şi-i face să înţeleagă că ceasul lamentărilor a trecut şi că trebuie să învingă”.

Formaţia în careu îi intrigă pe mameluci. Ei încearcă să şarjeze cu minunaţii lor cai acoperiţi cu aur şi argint, dar, de fiecare dată, artileria din centrul acelor întărituri vii îi ţintuieşte pe loc.

În timpul acesta, pe Nil se desfăşoară un duel susţinut între canonierele franceze şi cele ale mamelucilor. Se trag reciproc 1.500 de lovituri de tun, până când principalul vas inamic face explozie şi echipajul „este aruncat în aer asemenea unor păsări”.

Victoria este a francezilor.

Pentru indigenii plini de admiraţie şi de respect, Bonaparte devine „tatăl focului”… Iar el insistă din nou asupra ocrotirii lui Allah.

— Du-te la moschee să-i mulţumeşti lui Dumnezeu pentru că a hărăzit victoria cauzei celei drepte, îi spune el şeicului Chebreissului.

La 14 iulie îşi petrece noaptea la Chadour, iar a doua zi porneşte mai departe spre Cairo. Totodată, dă ordin de accelerare a marşului – un marş epuizant sub soarele ucigător –, în timp ce sunt masacrate din câteva lovituri sate întregi „pentru a da – după cum relatează din nou soldatul François – un exemplu înfricoşător acestei ţări, pe jumătate sălbatice şi barbare”.

La 19 iulie, Bonaparte se află la Wardan, sau Uârdan. Bourrienne, care se găsea la oarecare distanţă de general – şi avea să greşească situând scena mai târziu –, îl vede pe Bonaparte vorbind cu Berthier, pe urmă cu aghiotantul lui, Julien, şi mai ales cu Junot. Bonaparte era palid, mai palid ca de obicei. Avea chiar, după cum va remarca Bourrienne, „ceva convulsiv în expresia feţei şi privirea rătăcită”. De mai multe ori s-a lovit peste cap. Deodată, cu faţa răvăşită de mânie, livid, Bonaparte vine spre el, spunându-i „cu o voce schimbată”:

— Nu-mi eşti de loc devotat. Femeile!… Josefina!… Dacă ai fi ţinut la mine, mi-ai fi spus tot ce am aflat acum de la Junot; iată cine mi-e cu adevărat prieten. Josefina!… Şi eu mă aflu la şase sute de leghe… Trebuia să-mi spui!… Josefina!… Să mă înşele!… Ea!… Vai de ei! Am să stârpesc neamul ăsta de fluşturatici şi de filfizoni!… Cât despre ea! Divorţul!… Da, divorţul! Un divorţ public, cu scandal!… Trebuie să scriu… Ştiu tot!… E vina dumitale! Trebuia să-mi spui!

Într-adevăr, ştia totul şi suferea cumplit… Eugen îi va scrie mamei sale: „A fost mult mai afectat decât credeam de această convorbire. Tot ce l-am auzi-l spunând se referea la faptul că Charles a călătorit, când s-a întors în Franţa, în trăsura ta până la trei poşte de Paris, că tu te-ai

văzut cu el la Paris, că ai fost cu el la Théâtre des Italiens în lojă, că ţi-a dăruit căţeluşul lui, că până şi în clipa asta e lângă tine. Iată, în frânturi de cuvinte, tot ce am putut auzi”.

Indiferent de sentimentele pe care le încearcă, Bonaparte trebuie să-şi stăpânească durerea şi să reia urmărirea mamelueilor. La 20 iulie poate înştiinţa Directoratul: „Am mărşăluit timp de opt zile, îndurând toate lipsurile posibile şi într-una din cele mai arzătoare clime de pe pământ. Într-o dimineaţă am zărit piramidele. Seara ne găseam la şase leghe de Cairo şi am aflat că cei 23 de bei cu toate forţele lor se fortificaseră la Embabeh şi că îşi întăriseră poziţiile cu peste 60 de tunuri”.

În zorii zilei de 21 iulie – 3 thermidor anul VI –, armatei uluite i se oferă un spectacol copleşitor: de o parte, piramidele, triunghiuri colosale şi maiestuoase scânteind în soare, de alta, în spatele Nilului şi întăriturilor, rele 350 de minarete ale oraşului Cairo, peste care se înalţă fortăreaţa lui Saladin. 12.000 de felahi sunt concentraţi la Embabeh, câteva zeci de mii de luptători mişună în câmpie, în timp ce în faţa fluviului ocupat de canonierele lui Ibrahim se înşiră într-o linie lungă 6.000 de mameluei îmbrăcaţi strălucitor, gata de atac. Atunci ar fi spus Bonaparte:

— Soldaţi, din înaltul acestor piramide, patruzeci de secole vă privesc!…

Oricum, dat fiind că armata franceză ocupa un front de câţiva kilometri, este sigur că faimoasa frază n-a fost auzită decât de câteva unităţi! Ofiţerii dau comanda: *încolonarea l* într-o clipă, oamenii s-au dispus în careu de câte şase rânduri, gata să reziste şocului. Inamicul atacă. Când ajunge la 50 de paşi, este primit cu o ploaie de gloanţe şi mitralii. Măcelul este îngrozitor. În scurt timp, mamelucii, puşi pe fugă, se aruncă în Nil. Înfiorătorul masacru este continuat în apele fluviului. „Lupta – va relata un combatant inamic, Nicolae Turcul – n-a durat mai mult de două ore, dar ce ore de indescriptibilă teroare! Oamenii hohoteau, îşi dădeau cu pumnii în cap, urlând:

«Vai de noi! Iată-ne prizonieri ai francezilor!»”.

Cele patruzeci de secole puteau acum să vadă un spectacol cu totul neobişnuit. Pe câmpul de bătaie avea loc un uriaş târg: se prăda, se vindeau şi se schimbau tot felul de lucruri. „Unii – arată un martor ocular – îşi pun în cap turbane încă pline de sânge, alţii se îmbracă, plini de trufie, cu piei de zibelină ori cu tunici brodate cu aur”.

La Cairo, oraş imens, a cărui suprafaţă este mai mare decât a Parisului, domneşte consternarea. Murad şi Ibrahim fugiseră, iar paşa Ăbu-Bekr, palid reprezentant al sultanului de la Constantinopol, le urmase exemplul. În consecinţă, şeicii arabi şi preoţii iau hotărârea să capituleze şi, la 24 iulie, Bonaparte îşi face intrarea în oraş. Este călare, având lângă el pe generalul Klgher, soldat splendid, cu înfăţişare atletică şi care provoacă mult mai degrabă admiraţia arabilor decât micul general plăpând şi galben la faţă. Cartierul general şi-l stabileşte în casa lui Murad-bei.

Cairo îl decepţionează oarecum. Cât de departe este de decorul din o *mie şi una de nopţi* pe care credea că-l va găsi în faimosul oraş „E greu de văzut – scria el Directoratului – un pământ mai roditor (el se referea, bineînţeles, la valea îngustă în care se afla) şi un popor cu o înfăţişare mai mizerabilă, mai ignorant şi mai abrutizat”. Pentru dânsul, cei 300.000 de locuitori ai oraşului Cairo alcătuiau „cea mai dezagreabilă adunătură din lume”.

După victoria repurtată, Bonaparte ar fi trebuit să se afle în culmea bucuriei, dar el îi adresează fratelui său Joseph aceste rânduri pline de dezamăgire: „E posibil să mă întorc în Franţa peste două luni şi vreau să-ţi vorbesc despre necazurile mele. Am acea mare supărare acasă, unde vălul a căzut complet. Numai tu mi-ai mai rămas. Prietenia ta mi-e foarte scumpă. Nunmi mai rămâne, spre a deveni mizantrop, decât să o pierd şi pe aceasta şi să te văd trădându-mă... E trist ca absolut toate sentimentele unei inimi să fie îndreptate spre o singură persoană... Tu mă înţelegi... Fă în aşa fel încât să am, când mă voi întoarce, o căsuţă la ţară, fie în împrejurimile Parisului, fie

în Burgundia. Aş vrea să-mi petrec acolo iarna şi să mă închid în ea. Sunt sătul de oameni. Am nevoie de singurătate şi de izolare. Onorurile mă plictisesc. Simţirea mi-a secat. Gloria e fadă. La 29 de ani am epuizat totul şi nu-mi mai rămâne decât să devin cu adevărat egoist. Intenţionez să-mi păstrez casa. N-am s-o dau nimănui, indiferent cine ar fi. Nu mai am din ce trăi. Adio, singurul meu prieten. N-am fost niciodată nedrept faţă de tine. Trebuie să-mi dai dreptate, în ciuda dorinţei inimii mele!… Tu mă înţelegi! îmbrăţişări soţiei tale”.

Amândouă scrisorile, cea a lui Eugen şi cea a lui Bonaparte către fratele său, au fost interceptate, împreună cu întreaga poştă a armatei franceze din Orient, de către Nelson, expediate la Londra. şi publicate, în mod cu totul lipsit de eleganţă, atât în engleză cât şi în franceză, în numărul din 24 noiembrie al ziarului *Morning Chronicle*.

Pentru a nu se mai gândi la necredincioasa lui soţie, Bonaparte caută uitarea în activitate. Începe prin a organiza Egiptul, şi aici, ca şi în Italia, plouă cu ordine… Către generalul Zajonchek, guvernatorul provinciei Menuf: „Aţi primit ieri ordinele referitoare la organizarea provinciei dumneavoastră. Este necesar să-i trataţi pe turci cu cea mai mare severitate; aici pun în fiecare zi să se taie câte trei capete şi să fie purtate prin Cairo. Este singura modalitate de a le veni de hac acestor oameni”.

A doua zi, la 31 iulie, nu trei, ci „cinci sau şase” capete sunt tăiate din ordinul lui, după cum îi spune generalului Menou: „Turcii nu pot fi conduşi decât cu cea mai mare severitate. În fiecare zi pun să fie tăiate cinci sau şase capete pe străzile din Cairo. A trebuit să-i menajăm până acum pentru a şterge reputaţia de teroare oare ne preceda. Acum, dimpotrivă, trebuie să recurgem la mijloacele potrivite pentru ca poporul să se supună. Şi pentru ei. să te supui înseamnă să te temi”.

La 8 august, Bonaparte pleacă din Cairo spre Belbeis în urmărirea lui Ibrahim-bei. În drum întâlneşte o caravană care se îndrepta spre Meca. Pelerinii îl numesc „rege al Franţei”. În dimineaţa zilei de 14 august, la Belbeis, la

nord de pustiul Sinai, un ţăran îi înmânează lui Lavalette o scrisoare pe care i-o dăduse un ofiţer francez venit de la Alexandria şi al cărui cal, complet sleit, nu mai putea merge. Aghiotantul păleşte când îşi aruncă ochii pe bilet; este vestea despre dezastrul de la Abukir: întreaga flotă franceză ancorată, surprinsă de Nelson, a fost distrusă sau capturată. Bonaparte a citit şi el biletul înainte de a se aşeza la masă…

— Ştii ce conţine – îi spune el lui Lavalette –, păstrează secretul.

Masa este foarte veselă. Trupele luaseră de la mameluci toată prada pe care aceştia puseseră mina jefuind o caravană. Bonaparte hotărăşte că soldaţii vor putea vinde mărfurile în folosul lor odată cu întoarcerea la Cairo. Toţi comesenii sunt cu surâsul pe buze, când, la mijlocul mesei, generalul îi înştiinţează liniştit:

— Ei, vă simţiţi bine în ţara asta; mă bucur, căci nu mai avem flotă cu care să ne întoarcem în Europa…

Consternare generală. Toţi dau farfuriile la o parte, în timp ce Napoleon încearcă să prezinte mai puţin dramatic situaţia:

— Ei bine, iată-ne obligaţi să săvârşim lucruri mari! Şi le vom face! Să întemeiem un mare imperiu. îl vom întemeia! Suntem despărţiţi de patrie de mări pe care nu suntem stăpâni, dar nicio mare nu ne desparte nici de Africa, nici de Asia. Suntem – mulţi şi n-o să ducem lipsă de oameni pentru a recruta cadrele necesare. N-o să ducem lipsă nici de muniţii, vom avea multe; la nevoie, Champ şi Conte au să ni le fabrice.

Fuseseră, fără îndoială, pierdute vasele de linie, dar cele de transport se aflau în continuare în port la Alexandria. Şi pe urmă n-avea să le vină în ajutor flota franceză din Atlantic? Dezastrul de la Abukir nu trebuia să umbrească victoriile repurtate de armată! Parisul avea să primească în acelaşi timp ambele ştiri, şi numele prestigioase ale piramidelor, al oraşului Cairo şi al Nilului vor pune în umbră pe cel al Abukirului, care nu spunea nimic nimănui.

Rămas singur cu Bourrienne, Bonaparte nu-şi ascunde descurajarea. Prietenul lui caută să-l consoleze: nenorocirea este, fără îndoială, mare – dar ar fi fost mult mai mare dacă Nelson ar fi dat peste flota franceză la Malta sau dacă ar fi aşteptat-o în faţa Alexandriei ori în larg:

— Atunci totul ar fi fost – complet pierdut. Acum, fiindcă suntem blocaţi aici, trebuie să ne purtăm de grijă noi înşine. Avem provizii şi bani. Să aşteptăm viitorul şi ceea ce va întreprinde Directoratul.

— Cât despre Directoratul tău – l-a întrerupt brusc Bonaparte –, ăsta nu-i decât o grămadă de… Toţi cei de acolo mă invidiază şi mă urăsc şi mă vor lăsa să, pier aici. Şi apoi, nu vezi toate figurile astea? Nimeni n, a vrea să rămână aici!

Nimeni nu vrea să rămână aici!

Dar ce puteau ei să facă? Bonaparte şi cei pe care-i antrenase în acea aventură nebunească erau prizonierii propriei lor cuceriri, ai unei cuceriri care, de altfel, era departe de a fi dusă la bun sfârşit.

SULTANUL EI KEBIR

SUPERIORITATEA LUI MAHOMED

CONSTA ÎN FAPTUL CA A ÎNTEMEIAT O

RELIGIE LIPSITĂ DE IAD.

Napoleon

Locuitorului din Occident care călătoreşte în sudul Egiptului îi este aproape imposibil să se plimbe mai mult timp pe străzile din Asuan sau Edfu. Mirosul îl năuceşte şi îl înăbuşă. Numai în cartierele greţoase ale tăbăcarilor din Fez şi Marrakech mai miroase aşa. Fără îndoială că, după ce ieşeai din palatele de alabastru şi de marmură, pe vremea lui Bonaparte era la fel şi la Cairo…

„Când intri în Cairo – relatează şeful de batalion Detroye –, ce poţi vedea? Străzi înguste, nepavate şi murdare, case cu o înfăţişare sumbră care cad în ruină, clădiri publice care par nişte foişoare, prăvălii ca nişte grajduri… o atmosferă încărcată de praf şi de murdărie, oameni orbi, alţii pe jumătate orbi, indivizi bărboşi, câteva

femei din popor hidoase şi dezgustătoare, ascunzându-şi feţele slabe sub nişte văluri împuţite şi arătându-şi sânii căzuţi printre zdrenţele cu care sunt îmbrăcate, copii gălbejiţi şi. plăpânzi, plini de bube, pe care roiesc muştele; un miros insuportabil datorat murdăriei caselor, prafului răscolit şi prăjelilor cu ulei de proastă calitate din bazarele neaerisite. Când intri, după un asemenea itinerar, în casa în care locuieşti, dai de o împărţire incomodă, de camere care n-au nimic plăcut. Muştele, musculiţele, miile de insecte te aşteaptă ca să pună stăpânire pe tine în timpul nopţii. Lac de sudoare, mort de oboseală, îţi petreci timpul în care ar trebui să te odihneşti scărpinându-te şi foindu-te. Te scoli într-o stare dintre cele mai proaste, cu ochii umflaţi, cu stomacul slăbit, cu gura amară şi cu pielea plină de umflături ori mai degrabă de răni. Şi ziua care începe e la fel cu cea de ieri”.

Dacă examinezi lista „articolelor” pe care generalulcomandant le solicită Directoratului spre a-i fi trimise din Franţa, îţi dai seama de nevoile armatei. „Invadatorii14 cer săpun, ulei, cearşafuri, vin, „seminţe de legume de tot felul”, ca şi chirurgi, medici, farmacişti, specialişti în lichioruri, distilatori şi chiar, lucru neaşteptat, dansatoare şi păpuşari…

În aşteptarea „livrărilor”, cu prilejul inaugurării Institutului Egiptului, generalul-comandant îi bombardează pe savanţi cu întrebări:

— Se pot aduce unele îmbunătăţiri cuptoarelor folosite de armată? Şi în ce fel anume?

— Se poate fabrica bere fără hamei (care nu creşte în Egipt)?

— Ce mijloace se pot folosi pentru purificarea apei din Nil?

— Ce fel de mori este mai indicat să se construiască la Cairo, de apă sau de vânt?

— Există în Egipt resurse pentru fabricarea prafului de puşcă?

Pe scurt, era lipsă de toate, şi această situaţie nu era de natură să uşureze inimile. „Trebuie spus adevărul – va

scrie Bourrienne –, şi lucrul acesta îl pot confirma numeroşi martori: din clipa în care armata a pus piciorul pe pământul Egiptului, dezgustul, neliniştea, nemulţumirea, nostalgia au pus stăpânire pe aproape toată lumea. Iluziile în legătură cu expediţia au dispărut chiar de la început. N-a rămas decât realitatea, care e tristă. Câte plângeri pline de amărăciune n-am auzit eu din gura lui Murat, Larmes, Berthier, Bessieres şi a atâtor altora!”

Dezgust, plictis, dorinţa de a se întoarce acasă – aceasta caracteriza starea de spirit a trupei, a ofiţerilor şi chiar a generalilor. Cu prilejul unei mese la generalul Dugues, Bonaparte îl întreabă pe Murat:

— Cum te simţi în Egipt?

— Minunat, răspunde spadasinul, care tremură în faţa şefului său.

— Foarte bine! Ştiu că mai mulţi dintre voi îndeamnă la revoltă, dar să bage de seamă! Eu nu fac nicio diferenţă între un general şi un tambur. Dacă o să fie nevoie, am să-i împuşc şi pe unul şi pe celălalt. Cât despre dumneata, Murat, dacă dai înapoi, am să pun să ţi se vâre nişte plumb în cap.

E mai uşor să dai ordine decât să te supui! Bonaparte nu voia să zăbovească privind înapoi şi se organiză. Era bine cazat. Casa lui Mohamed-bei-el-Elfi din piaţa Ezbekieh, unde se instalase, căci palatul lui Murad-bei fusese incendiat, era modernă şi chiar somptuoasă: scară de marmură, fântâni, mozaicuri. Pentru a o uita pe necredincioasa Josefina, a cerut să i se aducă nişte asiatice. Dar grăsimea lor, „măruntaiele vulgare44, potrivit expresiei lui, şi mai ales mirosul pe care-l răspândeau l-au determinat să le trimită înapoi fără să le fi consumat. A făcut, totuşi.

O excepţie cu fiica şeieului El-Bekri, în vârstă de 16 ani. Scurta ei dragoste cu Bonaparte i-a atras însă după plecarea francezilor arestarea. „Interogată asupra purtării ei – relatează un martor –, a răspuns că se căieşte. Când

1 s-a cerut tatălui ei părerea, acesta a renegat-o. Şi atunci nenorocitei i s-a tăiat, capul”.

Pe la 1 decembrie, pe generalul-comandant îl interesează foarte tânăra şi foarte blonda Pauline Foures, soţia unui locotenent de infanterie, care l-a urmat pe acesta în Egipt deghizată în bărbat. Pentru a fi îndepărtat, soţul este expediat cu vasul „Le Chasseur44 „într-un port oarecare de pe continent44. Scăpat de soţ, Bonaparte se afişează cu Pauline la un dineu. Pe urmă răstoarnă o sticlă de apă pe rochia tinerei femei, ceea ce îi permite să o conducă în apartamentul lui pentru a repara stricăciunea… Când, ceva mai târzm, şi anume la 29 decembrie, vasul britanic „Lion44 interceptează vasul „Le Chasseur44, englezii, făcând haz, se grăbesc să-l depună pe bărbatul înşelat pe coasta egipteană, urându-i „noroc44. Când ajunge la Cairo, află că generalul-comandant trăieşte cu soţia lui, căreia soldaţii îi spun Cleopatra lui Bonaparte, iar ofiţerii *Bellilotte*, după numele ei de fată – Bellisle.

Bonaparte va reuşi să-i determine pe soţii Foures să divorţeze şi avea chiar să-i propună metresei sale să se căsătorească cu dânsul cu condiţia să-i dăruiască un copil. El spunea dezolat:

— Prostuţa asta nu poate face copii!

— Pe cuvântul meu – răspundea ea râzând – că nu sunt eu de vină!

Pauline va fi considerată „suverana Orientului” şi multă lume o credea atunci pe cale să devină succesoarea Josefinei. În orice caz, Bonaparte se foloseşte de această legătură pentru a face să se uite calitatea lui de soţ înşelat, care nu-i place de loc.

La rândul lor, numeroşi soldaţi, deşi cu neveste în Franţa, îşi iau câte o concubină „legală”, deoarece şeicii decretaseră că orice căsătorie este valabilă dacă soţul vrea să declare:

— Nu există alt Dumnezeu decât Bumnezeu şi Mahomed este profetul său.

Această profesiune de credinţă nu-i deranjează de loc pe soldaţii anului II, dat fiind că se întârzie cu expedierea, femeilor cerv + e din Franţa de generalul lor!

*

* * *

Administrarea ţării cucerite a constituit, chiar de la sosirea lui Napoleon la Cairo, principala lui grijă. Prima întrebare pe care a pus-o a fost:

— Care este în Egipt situaţia jurisprudenţei, a organizării judecătoreşti civile şi penale, a învăţământului şi ce îmbunătăţiri dorite sau acceptate de populaţie li se pot aduce?

A doua zi după intrarea lui în oraş, el înfiinţează un Divan, respectiv un Consiliu de guvernământ. Cu ce scop? Pentru a legaliza politica franceză. „Atrăgându-i de partea noastră pe marii şeiei din Cairo – îi scrie el lui Kléber –, avem alături de noi opinia întregului Egipt şi a tuturor şefilor pe care îi poate avea acest popor. Şeicii sunt cei mai puţin primejdioşi pentru noi, pentru că sunt fricoşi, nu ştiu să lupte şi, asemenea tuturor preoţilor, inspiră fanatism fără a fi fanatici”.

Chiar dacă francezii le aduc egiptenilor unele invenţii de care nu beneficiaseră până atunci – simple, de altfel, ca roaba sau moara de vânt –, nu se punea, totuşi, problema guvernării după sistemul occidental, şi călăii nu şomau.

Ca şef al poliţiei, Bonaparte alege un personaj extravagant, un creştin grec pe nume Barthélemy. Având-o întotdeauna alături pe soţia lui, care galopa în rând cu dânsul, urmat de o bandă de ieniceri înarmaţi, retezând capete cu zel, el inspiră groază. „Când îl vedeai îndreptându-se spre fortăreaţă cu iataganul scos – spune Belliard –, urmat de diferiţii săi clienţi legaţi fedeleş, oferea un spectacol care le tăia multora orice poftă de a se deda la rele”. Era şi aceasta una din tradiţiile ţării…

La 18 septembrie, Bonaparte pleacă din Cairo la Gizeh pentru a inspecta trupele şi fortificaţiile. A doua zi se duce să vadă piramidele. Este însoţit de câţiva ofiţeri şi generali, printre care se află şi Berthier. Nu există om în armata Egiptului care să nu ştie ce dragoste pasionată, spre a nu spune adoraţie, simte şeful statului-major pentru frumoasa doamnă Visconti, pe care o lăsase în Eranţa… Berthier înmărmureşte în faţa piramidei celei mari, clatină

din capul lui mare şi, bâlbâindu-se puţin, se apleacă spre vecinul său:

— Trebuie neapărat să urcăm până acolo sus? – murmură el.

— Eu văd foarte bine şi de aici. Dacă am rămâne pe ioc?

Bonaparte aude ce-i spune. Berthier lui Geoffroy Saint-Hilaire şi, maliţios, se întoarce către el:

— Ei, bietul meu Berthier – îi spune el –, să fi fost *Ea* în vârful piramidei, cred că acum erai deja acolo! Din nefericire însă, nu e acolo…

Se organizează d'după aceea excursii pentru trupă şi unii – supărătoare manie –, ca sergentul furier François, îşi vor săpa numele pe monumente.

Egiptenii par încântaţi de interesul pe care-l arată Bonaparte pentru obiceiurile şi istoria lor. Par că l-au acceptat pe noul stăpân. „Soldaţii francezi – relatează gravul El Djabarti – se plimbau pe străzile oraşului Cairo neînarmaţi şi fără să supere pe nimeni. Glumeau cu populaţia şi cumpărau la preţuri foarte ridicate tot ce le trebuia. Astfel, ei plăteau cu un *talaro o* găină şi cu 14 *paras* un ou, adică preţurile din ţara lor… Ca urmare, prăvăliile şi cafenelele se redeschideau încetul cu încetul [13].

Bonaparte a impresionat populaţia prezidând sărbătoarea Nilului la 18 august. În acea zi, *nilometrul* de pe insula Roudah arăta că fluviul ajunsese la nivelul de 25 de picioare şi trebuia deschis în mod solemn digul de la capătul canalului Cairo spre a lăsa să treacă apele fluviului. Însoţit de toţi generalii şi de statul-major al armatei, de locţiitorul paşalei şi de agaua ienicerilor, Bonaparte se duce la orele 6 dimineaţa la Mekias. O mulţime imensă este adunată pe colinele de pe malurile Nilului şi ale canalului.

În bubuitul tunurilor, o statuie reprezentând-o pe logodnica Nilului a fost aruncată în apă. Acesta este

---

13 Citat de Benoist-Mechin în admirabila sa lucrare Bonaparte en Egypte.

semnalul pentru baia rituală. Era înmuiată în apele fluviului până şi pânza viitoarelor giulgiuri. Iar poeţii arabi psalmodiau:

O, *republican genial*.
Cu legendara-ţi torţă.
Tu i-ai adus Egiptului lumină.
Strălucitoare ca o lampă de cristal.
Ya Sallam! 1

„Întreaga flotilă avea arborat pavoazul – va relata „reporterul" ziarului *Courrier d'Egypte* –, iar o parte a garnizoanei înarmate oferea o privelişte măreaţă, pe cât de impunătoare, pe atât de plăcută. Sosirea cortegiului la Mekias a fost însoţită de mai multe salve, iar muzica franceză şi cea arabă au executat câteva arii în timp ce se lucra la deschiderea digului. În minutul următor. Nilul a trecut dincolo de dig şi a intrat ca un torent în canal".

Supranumit de popor sultanul El *Kebir* – marele sultan – sau, mai familiar, *Abunaparte*, Napoleon socoteşte necesar să-şi pună turban şi caftan, dar, în faţa hohotelor de râs cu care-l întâmpină statul-major, nu se deghizează astfel decât o singură zi. Se mulţumeşte doar să respecte legile Islamului şi să prezideze sărbătoarea lui Mahomed. Timp de trei zile domneşte o zarvă asurzitoare. Se compun, va mai arăta şeful de batalion Detroye, „arii baroce, acompaniate de o muzică şi mai barocă, cântându-se, strigându-se, făcându-se un tărăboi inferna144.

Bunăvoinţa lui Bonaparte, această mişcătoare dorinţă a sa de a respecta obiceiurile islamice şi de a se transforma în sultanul El Kebir ar trebui – cel puţin aşa crede generalul-oomandant – să-i asigure intrarea în graţiile celor pe care-i administra şi să-i facă să uite că fuseseră „supuşi 44 prin forţa armelor.

Dar Bonaparte se înşală.

Alături de aceste încercări lăudabile de colaborare, egiptenii asistau furioşi la transformarea unor moschei în cafenele. Marea vină a francezilor constă, în ochii lor, în faptul că aparţin tagmei necredincioşilor. A-i masacra este, prin urmare, o îndeletnicire pioasă pe care Allah o aprobă

şi care ţine de războiul sfânt. Odată cu începutul lunii octombrie, muezinii, ne povesteşte Bourrienne, „au înlocuit cântecele religioase prin chemări la răscoală, transmiţând prin acest telegraf verbal provocarea din nordul până în sudul acestei vaste întinderi. Prin acest mijloc şi prin emisari secreţi care scăpau slabei noastre poliţii şi care răspândeau firmane autentice sau plăsmuite ale marelui stăpân, dezminţind pretinsul acord dintre Franţa şi Poarta Otomană şi îndemnând la război, a fost organizat încetul cu încetul, în întreaga ţară. planul unei insurecţii generale44.

Ultimul semnal al răscoalei a fost dat în noaptea de 20 spre 21 octombrie. „Într-o bună zi – relatează un martor, Nicolae Turcul –, un oarecare şeic din El Azhar porneşte să cutreiere străzile, strigând că toţi cei ce cred într-unul Dumnezeu să vină la moscheea El Azhar. Astăzi a sosit ziua luptei împotriva necredincioşilor44.

La orele 5 dimineaţa, Napoleon este trezit din somn pentru a i se anunţa că generalul Dupuy, comandantul pieţei, a fost ucis cu o lovitură de lance. Generalul-comandant sare în şa şi ordinele zboară: „Ordin generalului Bon să trimită o parte a diviziei sale în piaţa fortului şi o alta în piaţa Ezbekieh...44; „Ordin comandantului Diviziei 22. aflată la El Qobbeh, să ocupe înălţimile dintre Cairo şi El Qobbeh. Manevra care urmează să se execute în cursul dimineţii necesită apropierea trupelor...; „Ordin generalului Dumas să încalece şi să inspecteze oraşul cu o patrulă...”; „Ordin generalului Bon să dărâme în timpul nopţii moscheea cea mare. sfărâmând câteva coloane...”

De asemenea, îl trimite pe Sulkowsky, aghiotant pe care-l aprecia în mod deosebit, cu un mesaj la generalul Dumas. Într-o suburbie din Cairo, calul ofiţerului alunecă, Sulkowsky cade şi este masacrat, iar trupul lui aruncat la câini. Intră în acţiune tunul. Cartierele răsculate sunt bombardate, şi în special cel din jurul moscheei El Azhar. Pe urmă, cavaleria şi infanteria „curăţă” terenul, iar răscoala este înăbuşită.

Generalul Bon n-a distrus moscheea cea mare, mulţumindu-se cu unele represalii. Cel puţin aşa va scrie El Djabarti: „Au intrat în moscheea El Azhar cu caii lor, pe care i-au legat de *kiblah*, coloana care arată direcţia spre Meca Au spart lămpile, candelele şi pupitrele învăţăceilor; au jefuit tot ce au găsit în dulapuri, au aruncat pe jos cărţile şi Coranul, călcându-le cu cizmele lor. Au urinat şi au scuipat în această moschee; au băut vin şi au spart pe urmă sticlele, aruncându-le prin toate colţurile. De asemenea, i-au dezbrăcat pe toţi cei pe care l-au găsit acolo, luându-le hainele”.

Trei sute de morţi din rândurile francezilor, între 2.500 şi 3.000 de răsculaţi omorâţi – iată bilanţul răscoalei.

— Ştiu că mulţi dintre voi aţi fost slabi – avea să spună Bonaparte şeicilor şi imamilor veniţi să-i ceară îndurare –, dar îmi place să cred că niciunul nu este criminal.

Aceasta nu-l împiedică, în dimineaţa zilei de 23 octombrie, să adreseze următorul ordin generalului Berthier: „Binevoiţi, cetăţene general, să daţi ordin comandantului pieţei să ia măsuri pentru a reteza capul tuturor celor prinşi cu arma în mână. Aceştia vor fi duşi în cursul acestei nopţi pe malul Nilului, între Boulak şi vechiul Cairo, iar cadavrele lor vor fi aruncate în fluviu”. Peste şase zile îi va scrie generalului Reynier: „În fiecare noapte punem să se taie cam câte 30 de capete, printre care multe ale unor şefi; aceasta le va sluji, cred, drept lecţie”.

Odată cu restabilirea liniştii, Bonaparte, obsedat de problema canalului care unise pe vremuri Marea Roşie cu Mediterana şi, în acelaşi timp, dornic să-şi asigure liniştea din partea arabilor din Thor, Hedjaz şi Yemen, ia hotărârea să se ducă la Suez, pe care generalul Bon l-a ocupat la 7 decembrie. Suezul este, de altfel, şi singurul port pe care englezii nu au catadicsit să-l blocheze. De mâncare nu îşi ia decât trei pui fripţi înveliţi în hârtie… Pentru a ajunge la izvoarele lui Moise, *Abunaparte* foloseşte vadul prin care se putea trece în timpul refluxului şi pe unde trecuseră pe

vremuri evreii. Dar, la întoarcere, marea începând să crească, generalul-comandant şi escorta au fost cât pe ce să se înece, asemenea faraonului din Biblie. Puţin a lipsit ca generalul Caffarelli, care avea un picior de lemn, să nu dispară chiar sub ochii camarazilor lui. „Îl dădusem în seama a doi ghizi înotători excelenţi – va relata Bonaparte –, dar noaptea era întunecoasă, fluxul creştea, noi luasem luminile de pe canoniera oamenilor de ştiinţă drept luminile de pe uscat şi am fi fost pierduţi dacă nu dădeam de ţărm. Am auzit, la optzeci de stânjeni în urmă, strigătele lui Caffarelli. Am crezut că fusese abandonat, am alergat acolo şi am văzut că nu mai voia să-şi urmeze însoţitorii, spunându-le să-l lase să moară, că n-avea niciun rost să piară oameni atât de viteji ca ei. De mânie, l-am lovit cu cravaşa peste faţă. Fără mine, ar fi fost pierdut”.

Şi Bonaparte s-ar fi înecat dacă nu l-ar fi luat pe umeri unul din ghizii escortei lui…

La 30 decembrie descoperă urmele Canalului faraonilor. În două rânduri, pentru că va reveni acolo şi la 3 ianuarie, el înaintează, în galopul calului, pe urmele liniei canalului. Însoţitorii lui îl aud spunând:

— Este un lucru măreţ, dar eu n-aş putea să-l fac acum.

Citind într-o bună zi această frază, pe la începutul celui de-al doilea imperiu, Ferdinand de Lesseps va urzi un vis din care se va naşte canalul Suez…

*

* * *

De mai multe luni, egiptenii vedeau uniforme franceze înaintând tot mai adânc către sudul ţării. Într-adevăr, în august Desaix primise ordin să pornească cu 2 861 de oameni şi două tunuri în urmărirea lui Murad-bei şi a celor 3.000 – 4.000 de mameluci ai săi, urmărire care avea să-l ducă, din bătălie în bătălie, până la prima cataractă, la o distanţă de 900 de kilometri de Cairo.

A fost o epopee extraordinară.

Cine vrea să se convingă nu are decât să citească scrisorile lui Desaix către Bonaparte: „Bolile de ochi sunt,

într-adevăr, un flagel îngrozitor, pentru că m-au silit să mă lipsesc de 1 400 de oameni. Am târât după mine, în ultimele marşuri, 100 din aceşti nefericiţi orbi… Suntem complet dezbrăcaţi, fără încălţăminte, fără de nici unele; trupele au, într-adevăr, nevoie de odihnă. Hrană şi arme, şi vom merge mai departe… Ce vreţi să fac?”

Să continue, bineînţeles! Şi au continuat!

„Suntem sleiţi de oboseală – va scrie iarăşi Desaix –, dar vom înainta mereu, bătându-i pe oamenii Mecăi, pe mameluci şi pe ţărani1, 4.

Denon îi însoţea pe aceşti eroi daţi uitării şi, datorită talentului său de desenator şi de scriitor, ne-au rămas schiţe şi descrieri ale monumentelor şi peisajelor Egiptului, de la piramide până la Insula Elefantină de lângă Asuan şi până la templul de la Philae! Dacă Desaix ruga stăruitor să i se trimită obiecte de primă necesitate, Denon, deşi suferea de oftalmie, nu cerea decât creioane!

Un luptător extraordinar era căpitanul Dezvernois, pe care *19* răni căpătate la începutul unei bătălii nu l-au împiedicat să continue lupta… El va captura *singur* într-o zi cele 897 de cămile ale unei caravane! Merită să citeşti relatarea lui despre emoţia care a cuprins pe cei 4.000 de soldaţi şi ofiţeri din divizia franceză când au dat peste templul de la Karnak şi, puţin mai încolo, peste cel de la Luxor. „Fără să se fi dat niciun ordin – spune el –, oamenii s-au aliniat şi au prezentat armele pentru onor, în sunetul tobelor şi al trompetelor41.

În afară de desenele şi descrierile lui Denon, rezultatele acestei extraordinare campanii au fost negative. Murad-bei le-a scăpat francezilor. El avea să revină din Egiptul de Sus şi să schimbe semnale luminoase într-una din nopţile lunii iulie 1799, cu 12 zile înainte de Abukir, din vârful piramidei lui Keops, cu soţia lui, care se afla pe acoperişul casei lor din Cairo.

Pe zidurile templelor şi pe falezele de granit ale Nilului se pot vedea şi astăzi numele însoţitorilor lui Desaix şi Belliard. Cele ale lui Poudrat, Tricot, Guibourg stau alături de cele ale „predecesorilor” lor: Julius Tenax,

Valerius Priscus, Quintus Viator.

*

* * *

„Un om cu numele de Buonaparte, care se dă drept general francez, a pornit război în provincia turcească a Egiptului”. Aşa anunţa sultanul Selim al III-lea 1 la Constantinopnt debarcarea lui Napoleon la Alexandria şi cucerirea oraşului Cairo.

La 5 decembrie, Poarta Otomană, după ce încheiase o – lianţă cu Rusia, devenea aliata Angliei şi se pregătea să pornească împotriva francezilor. Dar însemna să nu-l cunoşti pe Bonaparte ca să-ţi închipui că el avea să-i aştepte în linişte pe turci la umbra piramidelor…

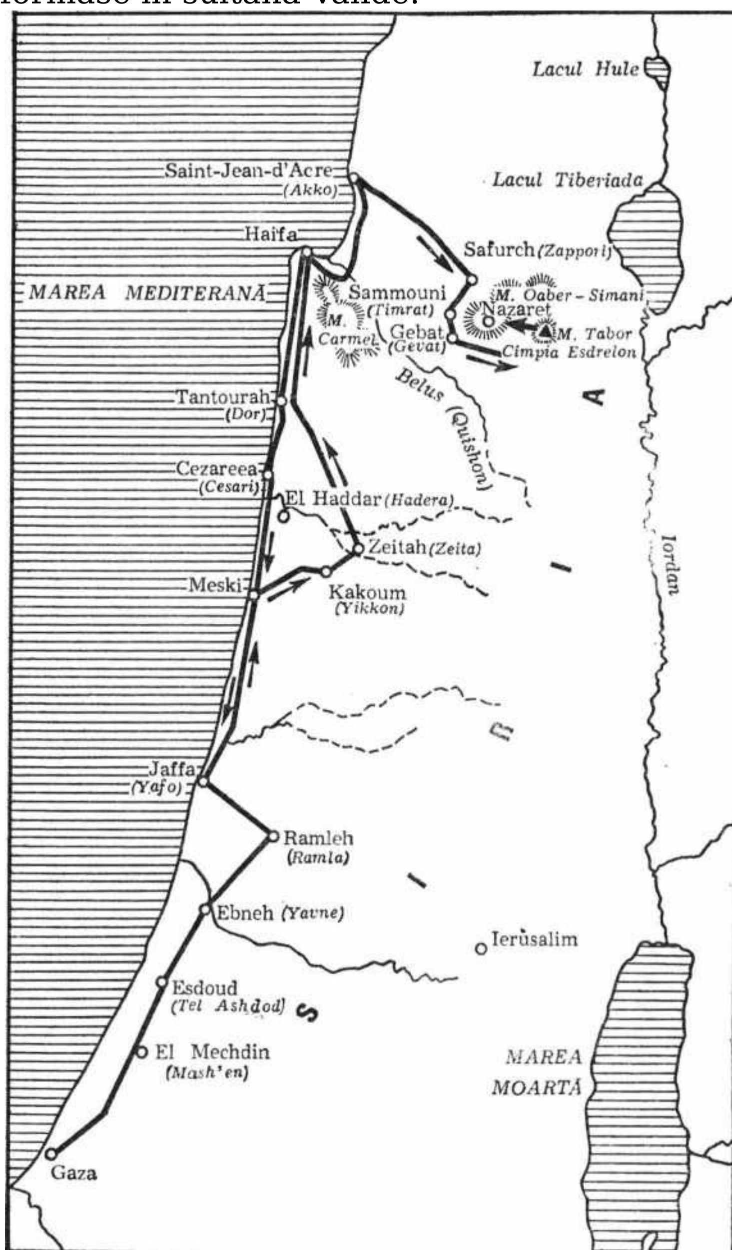
— Un general-comandant – spunea el – nu trebuie să-i lase niciodată să se odihnească nici pe învingători, nici pe învinşi.

Astfel că Bonaparte ia hotărârea să pornească o contraofensivă îndrăzneaţă şi să-i atace pe turci şi pe englezi dincolo de istmul Suez, adică în Siria, care era alcătuită pe acea vreme din cinci *paşalâcuri*: Alep, Damasc, Tripoli, Saint-Jean-d’Acre şi Ierusalim. La sfârşitul lunii ianuarie, el desprinde din armata lui diviziile Kléber, Larmes şi Reynier, precum şi o parte din cavaleria lui Murat, în total 13.000 de oameni, din care 400 pe cămile, fără a mai pune la socoteală medicii, comisarii, interpreţii şi – situaţie specifică Orientului – o mulţime de servitori.

La 24 ianuarie 1799, primele trupe ale „armatei din Siria”, deşi armata din Palestina ar fi fost un nume mai potrivit, părăsesc oraşul Cairo şi dau peste aceleaşi greutăţi pe care le-au îndurat când au străbătut deşertul Bahyreh: setea şi împotmolirea tunurilor de asediu în nisip. Se ia hotărârea ca armata să fie îmbarcată la Damietta cu destinaţia Saint-Jean-d’Acre.

1 Lumea este, într-adevăr, mică: Selim al III-lea avea ca favorită o vară îndepărtată şi colegă de pension a Josefinei, născută şi ea în Martinica. Pe nume Aimée du Buc de Riverny, răpită de piraţi în timp ce călătorea spre Europa, fusese oferită conducătorului credincioşilor, care o

transformase în sultana Valide.



La 10 februarie, Bonaparte părăseşte capitala Egiptului, anunţând că se va întoarce peste o lună…

Avea să lipsească patru luni.

După ce trece prin Mesoudiak, unde domneşte o

căldură infernală, generalul-comandant ajunge la 17 februarie la El Arish, o fortăreaţă în faţa căreia Reynier, aflat în fruntea coloanei, este oprit din ziua de 9 de către o ceată de mameluci ai lui Ibrahim şi de infanterişti albanezi, care ocupau atât fortăreaţa cât şi o tabără. Dacă asediatorii suferă de foame, asediaţii, deşi bine aprovizionaţi, postesc de la răsăritul până la apusul soarelui, pentru că sunt în plin Ramazan. Lupta începe prin cucerirea taberei, unde sunt masacraţi patru până la cinci sute de oameni; apoi tunurile sunt aşezate în semicerc şi începe bombardarea fortăreţei. Garnizoana se apără cu eroism, dar, cum francezii reuşesc să facă o breşă, e nevoită să capituleze după două zile de canonadă. Viaţa celor învinşi este cruţată, iar steagurile turceşti sunt trimise la Cairo.

Potolindu-şi foamea, trupele îşi continuă marşul. La 22 februarie, Bonaparte părăseşte El Arish, iar la 24 soseşte în faţa oraşului Gaza, pe care îl ocupă după o scurtă luptă. La 28 februarie înaintează către nord. De data aceasta, timpul este urât. Apa şi noroiul încep să-şi spună cuvântul. Bonaparte spune că clima îi aminteşte de Paris în aceeaşi perioadă de timp. La 12 kilometri dincolo de Gaza, Napoleon trece actuala graniţă a statului Israel, iar seara se culcă la Esdoud, fostul oraş filistean Azoth despre care vorbeşte Iosua în Biblie, spunând că era „locul de alegere al Uriaşilor”. Localitatea, ale cărei case arăbeşti au fost construite din bucăţile de zid rămase din fostul oraş, se numeşte azi Tel Ashdod *, *Tel* însemnând colină artificială formată din ruinele unui oraş.

La 1 martie, Napoleon se află la Ramleh, fosta capitală arabă a Palestinei în perioada ocupaţiei Omeiazilor, devenită în 1948 Ramla. Aşa cum o arată numele, pentru cei ce înţeleg arabă, este vorba despre un oraş „aşezat pe nisip”. Ramleh, înconjurat de minunate livezi de portocali, se afla, din fericire pentru expediţie, la încrucişarea drumului caravanelor şi avea apă şi alimente din abundenţă. Bonaparte îşi instalează aici cartierul gene

1 A nu se confunda cu oraşul vecin Ashdod, devenit al

doilea port al Israelului după Haifa.

ral. Locuieşte într-o chilioară albă la mănăstirea franciscanilor, în partea de apus a oraşului… o mică încăpere văruită, care este arătată şi astăzi turiştilor.

La 3 martie, statul-major ajunge în faţa zidurilor albe ale Jaffei, strălucind în lumina soarelui, actuala Yafo, care nu mai este decât un gigantic bazar, devenit principala suburbie a Tel Avivului. *Frumoasa Jaf fă* de unde pornise pe vremuri profetul Iona într-o călătorie care, după cum se ştie, s-a terminat la un moment dat în pântecele celei mai celebre dintre balene!… *Jaf fa cea frumoasă* pe care un alt general, pe nume Marc Antoniu, o dăruise, ca dovadă a dragostei sale, unei alte frumoase, pe nume Cleopatra!… Amintirile trecutului sunt însă lăsate pe planul al doilea. Trebuie început asediul acestei „cetăţui”, cum îi spune dispreţuitor Bourrienne celebrului oraş; el rezistă timp de două zile. Odată luat, este supus unui jaf înfiorător. Cei 2000 de oameni care îl apărau sunt tăiaţi cu baionetele. Dromaderul François – cum li se spunea acum acestor călăreţi ai deşertului – scrie: „Din toate părţile se aud strigătele şi vaietele celor care nu au putut scăpa şi care sunt, la rândul lor, măcelăriţi”. Trei până la patru mii de albanezi sau arnăuţi, cum le spuneau turcii, s-au refugiat în fortăreaţă. Învingătorii i-au încercuit. Bonaparte trimite pe doi din aghiotanţii lui – pe fiul lui vitreg, Beauharnais, şi pe Croisier – „pentru a-i potoli, pe cât posibil, pe soldaţi”. De cum i-au văzut pe cei doi ofiţeri cu eşarfă albă, asediaţii au început „să strige de la ferestre că vor să se predea dacă li se asigură viaţa şi vor fi cruţaţi de masacrul la care este condamnat oraşul”:

— Dacă nu, tragem şi ne vom apăra până la capăt.

Beauharnais şi Croisier acceptă să-i facă prizonieri

— „cu toate că întreaga garnizoană a oraşului, luată cu asalt, fusese condamnată la moarte” – şi îi duc către tabăra franceză.

Când vede sosind masa aceea de oameni, Bonaparte ridică mâinile la cer:

— Ce vor să fac cu ei? Am cu ce să-i hrănesc? Am

nave cu care să-i transport în Egipt sau în Franţa? Ce naiba mi-au făcut?

Eugen şi Croisier încearcă să se apere i

— Eram singuri în mijlocul unui mare număr de duşmani şi nu ne-aţi recomandat să potolim masacrul?

— Da, desigur – răspunde Bonaparte * –, în ceea ce priveşte femeile, copiii, bătrânii, populaţia paşnică, dar nu în ce priveşte soldaţii înarmaţi; puteaţi mai degrabă să muriţi, dar nu să mi-d aduceţi pe aceşti nenorociţi.

După care repetă strigând i

— Ce vreţi să fac cu ei?!

Prizonierii au fost îngrămădiţi în faţa corturilor. Li s-au dat ceva biscuiţi şi pâine din proviziile, şi aşa foarte reduse, ale armatei. Pe urmă li s-au legat mâinile la spate.

Bonaparte convocă la sfat pe toţi generalii de divizie. Sfatul se prelungi mai multe ore. Ce era de făcut cu cei 3.000 sau 4.000 de oameni?

— Să-i trimitem în Egipt?

«— Ar înecesară o escortă numeroasă şi mica noastră armată ar rămâne prea slabă în inima unei ţări duşmane, De altfel, cum să-i hrăneşti şi pe ei şi escorta până la Cairo, de-a lungul unui drum aflat pe un teritoriu inamic pe care l-am secătuit?

— Să-i îmbarcăm?

— Unde sunt vasele? De unde să le iei? De-ai îndrepta toate lunetele către mare şi tot n-ai găsi nici măcar o pânză prietenă.

— Le-am putea reda libertatea?

— Atunci oamenii ăştia s-ar duce imediat la Saint-Jean-d'Acre pentru a întări forţele paşalei sau s-ar năpusti către munţii Nabulus, pricinuind mari neajunsuri forţelor noastre din spate şi de pe flancul drept, şi, în schimbul vieţii pe care le-am cruţat-o, ne-am găsi moartea. E absolut sigur. Ce înseamnă un câine de creştin pentru un turc?

Aşa au trecut trei zile. În ziua a patra Bonaparte ia o hotărâre fără drept de apel: masacrarea tuturor, cu excepţia a patru-cinci sute de egipteni şi artilerişti turci care ar fi putut fi înrolaţi.

Berthier încercă să demonstreze şefului lui cruzimea acestui ordin. Nu li se acordase prizonierilor „un fel de ospitalitate” în tabăra franceză?

— Vezi – i-a răspuns Bonaparte arătându-i o mănăstire a capucinilor –, intră acolo, şi crede-mă, n-o să mai ieşi niciodată.

După care adaugă:

— Haide, domnule general-maior, dă poruncă să mi se execute ordinele.

Şi a urmat măcelul.

Oamenii, legaţi, au fost duşi pe ţărmul mării. În prima zi – la 8 martie – s-a tras în ei. Unii, relatează Bourrienne, „reuşesc să ajungă înot până la nişte stânci mai îndepărtate, unde să nu-i mai atingă gloanţele. Soldaţii îşi puneau armele pe nisip şi, spre a-i determina să se întoarcă, le făceau semnele de împăcare folosite de egipteni, care erau în uz în părţile acelea. Cei fugiţi se întorceau, dar, pe măsură ce înaintau, îşi găseau moartea şi dispăreau în valuri”.

Apoi, în următoarele trei zile, pentru a economisi praful de puşcă, operaţia a fost terminată cu ajutorul baionetelor. Scârbit şi revoltat, Peyrusse, viitorul vistiernic al imperiului, îi scria soţiei sale: „Când într-un oraş cucerit prin forţa armelor soldatul comite excese, jefuieşte, incendiază şi ucide tot ce întâlneşte în cale, el face toate acestea în virtutea legilor războiului şi omenirea dă uitării ororile săvârşite. Dar atunci când, la două sau trei zile după asalt, când toate pasiunile s-au potolit, ai cruzimea să ordoni masacrarea cu baioneta a 3.000 de oameni care s-au predat de bunăvoie, nu încape îndoială că posteritatea va condamna această atrocitate, iar cei care au ordonat să fie comisă se vor număra printre călăii omenirii… Printre victime au fost găsiţi mulţi copii care, în ceasul morţii, se lipiseră de trupurile taţilor lor. Acest exemplu le va arăta duşmanilor noştri că nu se pot încrede în lealitatea francezilor şi, mai devreme sau mai târziu, va trebui să ispăşim sângele celor 3.000 de victime…”

Şi „ispăşirea” a început chiar a doua zi…

La 11 martie, ciuma a început să facă ravagii. Vor pieri şapte până la opt sute de oameni. În aceeaşi zi, Bonaparte, însoţit de statul său major, a vizitat spitalele, ceea ce avea să-i prilejuiască într-o zi lui Gros pictarea faimoasei pânze.

Napoleon se juca cu moartea. Cu acelaşi calm cu care ordonase cu câteva zile înainte îngrozitorul masacru îşi risca acum viaţa: „Aflându-se într-o încăpere strâmtă şi plină până la refuz, a ajutat la ridicarea cadavrului hidos al unui soldat ale cărui haine zdrenţuite erau pline de puroiul ieşit dintr-un buboi spart”. Şi Desgenettes, care relatează acest episod, ştia doar ce însemna eroismul!

Medic-şef al armatei, el era, fără îndoială, eroul corpului medical care-l însoţea pe Bonaparte. Faima despre curajul acestui om, care dispreţuia orice primejdie, a ajuns atât de mare, încât atunci când a căzut prizonier în timpul campaniei din Rusia, ţarul l-a eliberat de cum i-a auzit numele.

La 14 martie, Bonaparte îşi părăseşte cartierul din Jaffa – clădirea în care a locuit continuă să fie vizitată şi astăzi – şi armata se îndreaptă către Saint-Jean-d’Acre. Itinerarul trece mai întâi prin Tel Naskin – mai târziu Tel Napoleon –, apoi urmează un drum transformat peste un secol şi jumătate în autostradă… după care armata schimbă direcţia către apus. În ziua următoare se dă o luptă la Kakoum – pitorescul Yikkon –, iar seara Napoleon se opreşte în apropiere de turnul de la Zeitah, pe unde avea să treacă, la înfiinţarea statului Israel, frontiera cu Iordania. A doua zi se continuă marşul către nord şi, la 18 martie, după ce a ocupat Haifa, părăsită de paşa El Djezzar-Măcelarul, Bonaparte îşi instalează cartierul general la Tel Chiqmona, un sat pescăresc situat între mlaştini şi dune. Se va urca, desigur, pe Muntele Carmel, care domină întreaga regiune *1*. Nu departe de bivuacul lui, în apropiere de Bat Gallim, se află grota profetului Ilie, unde un alt cuceritor a oferit, într-o zi, o jertfă zeilor. Era Vespasian, care în anul 67 cucerea pentru Roma Galileea…

De la acest bivuac, Napoleon se mai putea urca şi pe

promontoriul de unde îmbrăţişa cu privirea întregul golf al Haifei, închis la răsărit de dealuri şi la nord de Saint-Jean-d'Acre, înconjurat de ziduri, un oraş de culoarea mierii părând a se înălţa din mare. De acolo, de pe creastă, zăreşte două vase engleze – „Tigrul" şi „Zealous" – dominând canonierele englezeşti şi turceşti. Bonaparte scoate un strigăt: dăduse ordin comandantului Standelet să aducă la Saint-Jean-d'Acre o flotilă care scăpase de la Abukir şi care transporta 24 de tunuri de asediu. Era însă prea târziu pentru a-l mai preveni pe Standelet, care, fără să bănuiască primejdia, se pregătea să treacă de capul Car

1 Astăzi se poate ajunge în vârful Muntelui Cârmei cu metroul construit de un inginer francez. Din această cauză, probabil, staţia terminus poartă neaşteptatul nume de *Place de Paris* mei. Culmea ghinionului, peste goli se lăsa pe neaşteptate o ceaţă, iar flotila franceză continua să înainteze, neputându-l vedea pe inamic, care o aştepta ascuns în ceaţa uşoară. Apoi se dădu lupta... O luptă nefericită: au fost capturate şase vase. Numai trei au reuşit să scape!

La 19 martie, armata trece râul Belus, astăzi Quishon, şi ajunge, în sfârşit, până la Saint-Jean-d'Acre, astăzi Akko. Cine comandă această mizerabilă „moviliţă de pietre"? EI Djezzar, sir Sidney Smith şi, mai ales, un emigrat francez: Phelipeaux, fost coleg al lui Bonaparte la Şcoala militară din Paris... Phelipeaux, pe care micul corsican nu putea să-l sufere şi căruia îi dăduse în timpul orelor furioase lovituri de picior pe sub bancă! Aflat în fruntea excelentelor trupe turceşti ale lui Djezzar-paşa şi aprovizionat de flota engleză (au fost debarcaţi 800 de marinari), Phelipeaux îl va ţine în şah pe fostul lui coleg de şcoală.

În timp ce armata este cantonată pe colinele aflate în afara bătăii tunurilor lui Phelipeaux, Bonaparte îşi instalează artileria pe Colina Ulcelelor, Tel Harassim, astăzi Colina Napoleon. Ludovic cel Sfânt şi Richard Inimă de Leu îşi făcuseră şi ei tabăra pe acolo! Din acel loc înalt se poate vedea interiorul oraşului asediat, vechile cartiere

arabe, a căror înfăţişare nu s-a schimbat de loc şi care continuă să fie dominate de moscheea Jazzar, unde într-o casetă căptuşită cu mătase se păstrează ca o comoară câteva fire din barba lui Mahomed… Oraşul care se aşterne în faţa lui Bonaparte este construit pe o fâşie de pământ înaintând în mare. El e înconjurat cu ziduri crenelate, flancate de turnuri şi împănate cu tunuri. Aceste fortificaţii au fost construite cu materiale provenite de la vechile şi puternicele ziduri înălţate pe vremuri de cruciaţi şi căzute apoi de veacuri în paragină. Dinspre mare, care înconjură oraşul din trei părţi, cetatea este inexpugnabilă. Rămânea cartierul din faţa Colinei Ulcelelor… Către acesta îşi îndreaptă, la 28 martie, Napoleon primul asalt. Este însă respins. Peste două zile este respins un atac al inamicului, în timp ce Djezzar-Măcelarul, imitându-l pe Bonaparte, pune să fie gâtuiţi prizonierii pe care-i ia – se pare că în ciuda protestelor lui Phelipeaux şi Sidney Smith. 250 de tunuri plus cele câteva aduse de englezi îşi scuipă ghiulelele peste francezi. Asediaţii nu fac economie de muniţii, fiind aprovizionaţi din abundenţă. Bonaparte nu are decât puţină artilerie de câmp; bateriile mari de asediu nu au sosit încă, dar generalul-comandant este grăbit. Artileria franceză începe în curând să ducă lipsă de muniţii, astfel că Bonaparte îi trimite pe soldaţi să strângă ghiulelele inamice, promiţându-le că „vor fi plătiţi după calibru: cele de 24 – doisprezece soli, cele de 18 – nouă soli, cele de 12 – opt soli, cele de 6 – şase soli, iar cele de 4 – patru soli”.

În săptămâna patimilor „se instalează” asediul. În timp ce duelul dintre artilerii continuă, iar garnizoanei asediate îi sunt trimise înapoi propriile ei ghiulele, se sapă tranşee, deşi, după cât se pare, prea puţin adânci. Şi în fiecare zi se declară noi cazuri de ciumă. La 1 aprilie se dă al doilea asalt împotriva oraşului, fără alt rezultat decât acela că Bonaparte era să fie ucis de un zid care s-a prăbuşit lângă el. Numărul morţilor şi răniţilor este mare. Peste o săptămână, asediaţii încearcă un nou atac, dar şi acesta este respins. Cadavrele se îngrămădesc în faţa

poziţiilor franceze. „Cadavrele acelea în descompunere, care ne serveau drept scut de apărare”, cum va scrie dromaderul François.

Ca şi altă dată în faţa Mantovei, Bonaparte nu poate sta pe loc; îi place prea mult mişcarea şi se plictiseşte îngrozitor. La 15 aprilie porneşte la drum. Părăseşte Saint-Jean-d’Acre pentru câteva zile spre a alerga în ajutorul lui Kléber, care nu are decât 2000 de oameni cu dânsul şi este ameninţat de un contraatac din partea paşalei din Damasc pe câmpia Esdrelon-Umm el Ghanam, dominată de celebrul Munte Tabor. Forţele turceşti numără 35.000 de oameni. Timp de 10 ore, oamenii lui Kléber luptă unul contra şaptesprezece. „Am fi schimbat bucuroşi puţina pâine pe care o aveam – va spune vânătorul Pierre Millet – pe nişte praf de puşcă şi gloanţe, pentru că n-aveam timp să mâncăm. Chiar dacă am fi putut mânca, n-am fi făcut-o, pentru că eram atât de sfârşiţi din cauza setei şi a oboselii, încât nici nu mai puteam vorbi”. Deodată, soldaţii aud trei lovituri de tun. Un strigăt străbate câmpul de luptă:

— Bonaparte!

De pe o înălţime a masivului Oaber-Simani, Napoleon îşi şi dă seama de situaţie şi se repede în galop spre locul luptei.

Trupele musulmane, „văzând că generalul Kléber primeşte ajutor – relatează Nicolae Turcul –, au înţeles că erau încercuite şi au încercat să se salveze prin fugă. Francezii, văzându-le cum fug în munţi, au început să râdă de frica lor. După aceea, generalul-comandant a venit către generalul Kléber. Cei doi generali s-au aruncat unul în braţele celuilalt şi s-au sărutat44. Potrivit spuselor aceluiaşi martor, generalul Bonaparte a trimis 500 de oameni ca să jefuiasâia şi să dea foc marelui sat Genin pentru vina de a-l fi ajutat pe inamic. Două cătune din munţii Nabulus împărtăşesc aceeaşi soartă.

După aceea, Bonaparte se îndreaptă către Nazaret. Se opreşte lângă fântâna Fecioarei şi se instalează la hanul franciscan Casa Nova, unde eşti întotdeauna foarte bine primit. Tot aici au fost îngrijiţi răniţii. Astăzi te simţi

cuprins de emoţie când, consultând registrele parohiale, dai peste numele câtorva soldaţi de-ai lui Bonaparte morţi în acest loc, cu toate îngrijirile acordate de călugări.

Soldaţii republicii îşi aduc aminte că sunt creştini. Un soldat căruia îi fusese retezat un deget îl înmormântează spunând:

— Nu ştiu ce are să se aleagă de leşul meu, dar o să am un deget îngropat în Pământul Sfânt!

Este aproape sigur că la 17 aprilie Bonaparte n-a scăpat ocazia de a se urca pe Muntele Tabor, pe care se suise şi Nabucodonosor şi pe care s-a petrecut schimbarea la faţă a lui Hristos. În mireasma terebinţilor şi a chiparoşilor, el a urcat, desigur, cu greu muntele sfânt – arabii îi spun Muntele Taurilor –, înţepându-se în mărăcini, rostogolind pietrele în mers, înfundându-şi picioarele într-un pământ gălbui ori negru şi uscat ca cenuşa… Dar, odată ajuns în vârf, este răsplătit! În faţa lui se văd munţii întunecaţi ai Libanului şi cei albăstrui ai Siriei, iar departe, în zare, colinele ondulate ale Iordaniei de azi, peste care suflă vântul înăbuşitor dinspre sud, născut în inima deşertului Neghev…

La 18 aprilie, Napoleon se întoarce la Saint-Jeand Acre, unde continuă interminabilul asediu şi atacurile. Fără să mai aştepte artileria, deşi sosirea ei îi fusese anunţată, Bonaparte ordonă începerea ofensivei. Mina pusă, spune Peyrusse, „n-a avut alt efect decât dărâmarea unui colţ al turnului…”, ceea ce nu i-a împiedicat pe „grenadieri să se urce plini de îndrăzneală pe breşa făcută, deşi se vedea limpede că nu exista nicio posibilitate de pătrundere”.

În cele din urmă soseşte şi artileria, care este debarcată şi pusă imediat în poziţie de tragere, dar fără niciun succes. Reîncep asalturile infructuoase. După cel din 8 mai, relatează Bourrienne, „a început să se strige victorie, dar breşa, atacată din spate de turci, n-a mai fost folosită decât cu o oarecare nesiguranţă, iar cei 200 de oameni intraţi în oraş n-au fost susţinuţi”.

— Da, Bourrienne! – exclamă Bonaparte a doua zi –,

văd că cetăţuia asta mizerabilă m-a costat mulţi oameni şi mi-a luat mult timp. Lucrurile au ajuns însă prea departe ca să nu mai fac o ultimă încercare. Dacă reuşesc, aşa cum sper, am să găsesc în oraş comorile paşalei şi arme pentru 300.000 de oameni. Am să ridic şi am să înarmez toată Siria, pe care a indignat-o atât de mult cruzimea lui Djezzar, încât, după cum ai văzut, populaţia se ruga lui Dumnezeu la fiecare atac ca el să fie înfrânt. Am să mă îndrept asupra Damascului şi Alepului. Am să-mi sporesc armata, în timpul înaintării prin ţară, cu toţi nemulţumiţii; am să anunţ poporului desfiinţarea robiei şi a stăpânirii tiranice a paşalelor. Am să ajung la Constantinopol cu mase de oameni înarmaţi. Am să răstorn imperiul turcesc. Am să întemeiez în Răsărit un nou şi mare imperiu, care are să-mi asigure locul pentru posteritate, şi poate că am să mă întorc la Paris prin Adrianopol sau prin Viena, după ce voi fi desfiinţat casa de Austria!

A doua zi, visul se destramă încă o dată. Grenadierii se aruncară prin breşă ca nişte nebuni, dar fură întâmpinaţi cu un foc ucigător şi ultimul salt – al optulea – eşuă…

Bonaparte hotărâse încă din ajun:

— Dacă nu reuşesc cu ultimul asalt pe care vreau să-l încerc, plec imediat, pentru că timpul mă grăbeşte. Nu mai ajung la Cairo înainte de mijlocul lunii iunie.

Presimţind Abukirul, el prezisese:

— Atunci vântul este favorabil pentru a ajunge dinspre nord în Egipt. Constantinopolul va trimite trupe la Alexandria şi la Rosetta, şi trebuie să fiu acolo. Cât despre armata care va veni mai târziu pe uscat, nu-mi fac griji că o să sosească anul acesta. Am să distrug totul până la intrarea în deşert. Am să fac imposibilă trecerea unei armate doi ani de acum înainte.

În ziua de 11 mai, Bonaparte renunţă la asediu! Din cauza unui mic fort mizerabil, trebui să dea înapoi! Poate că avea dreptate Kléber când ofta:

— Atacăm după sistemul turcesc o cetate apărată cu metode europene.

Simţi o strângere de inimă citind proclamaţia adresată la 17 mai supravieţuitorilor campaniei din Palestina:

— Soldaţi, aţi străbătut deşertul care desparte Africa de Asia mai repede decât o armată arabă. Cele 30 de vase pe care le-aţi văzut sosind în faţa Acrei acum douăsprezece zile aduceau armata care trebuia să asedieze Alexandria, dar, obligată să vină în fugă la Acra, ea şi-a găsit sfârşitul acolo; o parte din steagurile ei vor da strălucire intrării voastre în Egipt. În sfârşit, după ce am luptat cu o mână de oameni timp de trei luni în inima Siriei, după ce am capturat 40 de tunuri de câmp, 50 de steaguri şi am făcut 6.000 de prizonieri, după ce am distrus fortificaţiile de la Gaza, Jaffa, Haifa, Acra, ne reîntoarcem în Egipt; anotimpul prielnic debarcărilor mă cheamă acolo, încă câteva zile şi aţi fi putut să-l prindeţi pe paşă chiar în palatul lui; însă în acest anotimp, nu merită să irosim câteva zile pentru cucerirea fortăreţei de la Acra. Vitejii pe care i-aş fi pierdut acolo sunt astăzi necesari pentru operaţii de mai mare însemnătate. Soldaţi, avem în faţă o perioadă de trudă şi de primejdii. Veţi avea noi prilejuri să vă acoperiţi de glorie!

Şi aceeaşi legendă va învălui lamentabila întoarcere în Egipt. Tragedia – soră cu retragerea din Rusia – începe cu abandonarea ciumaţilor, „lucru care a străpuns inima soldaţilor – va spune vânătorul Pierre Millet –, văzând că nenorociţii lor fraţi de arme trebuiau lăsaţi la discreţia barbarilor, care le tăiau capul de îndată ce plecam. Mulţi dintre aceşti nenorociţi strigau în urma noastră, implorându-ne să nu-i lăsăm”. Unii au primit opiu ca să-l ia ca otravă, dar se pare că rezultatele n-au fost „satisfăcătoare”...

Toată artileria este ascunsă nu departe de ţărm, după care lunga coloană porneşte spre sud, înaintând cu greu prin nisip, sub un soare de plumb. La Haifa sunt regăsiţi ciumaţii şi răniţii lăsaţi când armata se îndrepta spre Saint-Jean-d’Acre.

„Am văzut – va relata Bourrienne – cum erau

abandonaţi în orzării schilozii, răniţii, ciumaţii sau cei doar bănuiţi că aveau ciumă. Armata mărşăluia în lumina torţelor cu care erau incendiate orăşelele, târgurile, satele, cătunele, bogatele recolte care acopereau pământul… Nu eram înconjuraţi decât de muribunzi, de jefuitori şi de incendiatori; muribunzi aruncaţi la marginea drumului spuneau cu glas stins: «Nu sunt ciumat, sunt doar rănit» şi, ca să-i convingă pe cei ce treceau, unii îşi redeschideau rănile sau îşi făceau altele. Nimeni nu-i credea. Fiecare spunea: «Cu ăsta s-a terminat» şi îşi continua drumul”.

E mai bine să moară altul!

Lui Bonaparte îi ajunge la urechi zvonul că oamenii îl condamnă. Printre alţii, grenadierii din Regimentul 69 nu-şi ascundeau cuvintele de ocară la adresa generalului lor. Napoleon i se adresează lui Audibran, însărcinat cu construirea cuptoarelor pentru armată:

— Ce se vorbeşte despre ridicarea asediului de la Saint-Jean-d’Acre?

Cel întrebat îi răspunde în limba lui provensală:

— Se spune că aţi azvârlit o petardă în noroi…

La 21 mai, armata în retragere, spre a nu spune în derută, ajunge la Tantourah, astăzi Dor. În ziua aceea era o căldură înăbuşitoare. Oamenii nu se pot odihni „decât pe nisipul arid şi fierbinte, iar în dreapta lor marea neprietenoasă şi pustie”. Numărul răniţilor şi bolnavilor este de pe acum considerabil. Bonaparte, imediat ce i se înalţă cortul, îl cheamă pe Bourrienne pentru a-i dicta o notă: toată lumea trebuie să-şi continue drumul pe jos!

— Toţi caii, măgarii şi cămilele vor fi puşi la dispoziţia răniţilor, bolnavilor şi ciumaţilor care mai dau semne de viaţă… Du-i-o lui Berthier.

Abia s-a reîntors Bourrienne, că Vigogne, grăjdarul generalului-comandant, intră şi el în cort, salutând şi întrebându-l:

— Domnule general, ce cal vă opriţi?

Întrebarea îl face să sară în sus pe Bonaparte, care nu-şi poate stăpâni furia, ÎI plesneşte pe grăjdar cu cravaşa peste obraz, urlând:

— Toată lumea merge pe jos, jigodie! Cu mine în frunte! N-ai auzit ordinul? Ieşi!

„Oamenii căutau să nu-şi dea calul pentru bolnavii care erau bănuiţi de ciumă – spune în continuare Bourrienne.

— Se luau cu grijă informaţii despre felul bolii; cât despre răniţi şi schilozi, acestora nu li se făcea nicio greutate. Eu aveam un cal foarte bun de călărie, un măgar şi două cămile; am dat totul cu cea mai mare plăcere, dar mărturisesc că i-am spus servitorului să facă tot ce-i va sta în putinţă ca pe calul meu să nu nimerească vreun ciumat4.

După aceea, marşul continuă pe drumul cel mai scurt. Armata o luă de-a lungul coastei, evitând să se abată pe la Zeitah, ca la ducere. Cerul era întunecat de fumul satelor incendiate de francezi. La 22 mai, Bonaparte se opri la ruinele amfiteatrului din Cezareea. Îşi făcu tabăra printre zidurile, acum acoperite de verdeaţă, care fuseseră înălţate de cruciaţi, apoi dărâmate în cea mai mare parte de revărsarea furiei musulmane.

La 24 mai, când trece din nou prin Jaffa cu ciumaţii ei, învinsului de la Saint-Jean-d'Acre îi este foarte greu să mai creadă în steaua lui. Se duce iarăşi să-i vadă pe bolnavi, străbătând în grabă sălile şi lovindu-şi uşor cu cravaşa marginile răsfrânte ale cizmelor. În timp ce merge cu paşi mari, repetă:

— Fortificaţiile sunt distruse. Soarta mi-a fost potrivnică la Saint-Jean-d'Acre. Trebuie să mă întorc în Egipt pentru a-l apăra de duşmanii care vor sosi. În câteva ore, turcii vor fi aici; toţi cei care se simt în stare să se ridice, să vină cu noi, vor fi transportaţi pe brancarde şi pe cai.

Răspunsul a fost o tăcere adâncă.

Ce era de făcut cu aceşti nenorociţi? „Să-i iei în starea în care se aflau – va spune Bourrienne – însemna în mod evident să răspândeşti ciuma în rândurile restului armatei4. Li s-a dat oare otravă celor care mai erau în viaţă? Acest fapt este negat de unii martori şi afirmat de

alţii, printre care şi de Bourrienne. Desgenettes va preciza chiar: „Unii au eliminat otrava vomitând-o, s-au uşurat, s-au vindecat şi au povestit apoi tot ce s-a petrecut”. În orice caz, când turcii au intrat în Jaffa, n-au mai găsit decât şapte bolnavi în viaţă.

Presărându-şi drumul cu cadavre, armata a părăsit Jaffa la 28 mai, îndreptându-se spre Cairo. Bonaparte nu va ajunge în capitala „lui” decât la 14 iunie, trecând prin Gaza şi El Arish. În timpul acestui lung marş are răgazul să se gândească la situaţia lui, de loc strălucită: din cei 45.000 de oameni debarcaţi în anul precedent la Alexandria nu mai rămăseseră decât jumătate. Victoriile şi înfrângerile costaseră mult sânge. Aşa că Bonaparte spera să poată crea o armată formată din negri. El va da ordin lui Desaix, care se mai afla în Egiptul de Sus, să cumpere „două până la trei mii de negri de peste 16 ani”. Peste o lună se va adresa cu aceeaşi cerere sultanului din Darfour, neguţător de sclavi negri.

Înaintând cu greu prin nisipul fierbinte, el trebuie să recunoască un fapt evident: era pentru prima oară învins.

— Imaginaţia mea a murit la Saint-Jean-d'Acre, avea să spună mai târziu împăratul, adăugând:

— Şi planurile, şi visurile mele... Anglia a distrus totul!

Dar acest eşec avea să treacă aproape nebăgat în seamă datorită vizitei generalului victorios la Nazaret şi, de asemenea, datorită victoriei de la Muntele Tabor, acolo unde trecutul – şi încă ce trecut! – reînvia sub paşii lui... Un ton epic avea să transforme înfrângerea într-un episod glorios. Soldaţii de la Rivoli vor fi comparaţi cu cruciaţii lui Godefroy de Bouillon, veniţi să salveze „locurile sfinte”.

Phelipeaux a murit de ciumă. Numai englezii aveau să-l creadă pe sir Sidney când va profetiza, scriind lui Nelson: „Câmpia Nazaretului este sfârşitul extraordinarei cariere a lui Bonaparte”.

GENERALUL „BONATTRAPE44 1

DE LA TRIUMF LA PRĂBUŞIRE NU-I DECÂT UN PAS. AM VĂZUT CĂ ÎN CELE MAI IMPORTANTE

ÎMPREJURĂRI UN FLEAC HOTĂRĂŞTE ÎNTOTDEAUNA CELE MAI MARI EVENIMENTE.

Napoleon

„A sosit la Cairo cel *Bine-Ocrotit*, comandantul armatei franceze, generalul Bonaparte, care iubeşte religia lui Mahomed – anunţă Divanul.

— L-am văzut toţi cu ochii noştri şi l-am atins cu mâinile noastre. A ajuns cu bine şi sănătos, mulţumind Domnului pentru bunăvoinţa pe care i-o arată44.

— Am aflat că unii duşmani au răspândit zvonul morţii mele – le-a spus generalul-comandant notabililor egipteni veniţi să-l întâmpine la porţile oraşului.

— Uitaţi-vă bine la mine şi convingeţi-vă că sunt cu adevărat Bonaparte.

Şeicul El-Bekry, primul şi cel mai respectat membru al numeroasei familii a lui Mahomed, i-a oferit în dar generalului un minunat cal arab negru, având pe el un valtrap brodat cu aur, perle şi pietre scumpe. Calul era purtat de căpăstru de un tânăr mameluc pe nume Rustam, sclav al şeicului, pe care acesta l-a dăruit, de asemenea, lui

1 „Cel ce duce bine de nas”, joc de cuvinte creat prin anagramarea numelui Bonaparte.

— *Nota traci*.

Bonaparte. Cât ai clipi, *Abunaparte* încalecă şi, aşezându-se în fruntea cortegiului, intră triumfal în oraş prin poarta Bab-el-Nassar, zisă a Victoriei.

„Intrat în serviciul generalului-comandant – va povesti Rustam în pitoreasca lui relatare –, domnul Elias m-a dus la general, care m-a primit în salonul lui. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să mă tragă de urechi. M-a întrebat dacă ştiu să călăresc. I-am spus că da. M-a mai întrebat dacă ştiu să lovesc cu sabia. I-am spus:

— Da, am dat de mai multe ori cu sabia în arabi.

Rustam a arătat cicatricea unei răni pe care o avea la mână.

— Foarte bine. Cum te numeşti?

— Yahia.

— Dar ăsta-i un nume turcesc. Ce nume purtai în

Georgia?

— Rustam.

— Nu vreau să porţi un nume turcesc. Vreau să porţi numele de Rustam.

După ce s-a dus în camera lui, mi-a adus o sabie încrustată cu şase diamante mari pe mâner şi o pereche de pistoale lucrate cu aur. Mi-a spus:

— Uite, sunt ale tale. Ţi le dau şi voi avea grijă de tine.

M-a dus într-o cameră plină de hârtii. M-a pus să i le duc pe toate în biroul lui. În aceeaşi zi i-am servit masa la ora 8 seara. După ce a luat masa, a cerut trăsura ca să facă o plimbare în jurul oraşului. L-a chemat şi pe domnul Lavigne, grăjdarul lui, ca să mi se dea un cal arab bun şi o şa turcească frumoasă, după care ne-am dus la plimbare, iar eu călăream lângă uşa trăsurii lui.

În aceeaşi seară mi-a spus:

— Iată dormitorul meu. Vreau să te culci lângă uşă şi să nu laşi pe nimeni să intre. Mă bizui pe tine.

I-am spus prin domnul Elias, care era lângă mine:

— Sunt foarte fericit că mă bucur de încrederea sa şi mai degrabă aş muri decât să mă depărtez de uşă şi să las pe cineva să intre în cameră. Puteţi să vă bazaţi pe mine”.

Timp de o lună – până la 14 iulie –, Bonaparte n-avea să părăsească Cairo. Simte oare că, după îngrozitoa-l rea-i retragere, trebuie să pună din nou mâna pe frâne? Mai mulţi agitatori au fost întemniţaţi în fortăreaţă. Bonaparte a hotărât să fie împuşcaţi. La 23 iunie, generalul Dugua i-a făcut următoarea propunere: „Împuşcările devenind frecvente în fortăreaţă, propun, domnule general, să le înlocuim cu un călău. În felul acesta vom cruţa cartuşele şi vom face mai puţin zgomot”. *„De acord*. *, a scris Bonaparte pe marginea propunerii. Şapte litere care ar fi fost mai bine să lipsească de sub iscălitura viitorului împărat...

La 14 iulie, aflând că Murad-bei şi-a aşezat tabăra la piramide, Napoleon îşi transferă acolo cartierul general, dar a doua zi un curier îi aduce vestea că, secondaţi de

englezii lui Sidney Smith, nouă până la zece mii de turci sunt în curs de debarcare şi au şi ocupat fortul Abukir, nu departe de Alexandria, masacrându-i garnizoana. Fără să stea pe gânduri, Bonaparte s-a pus în mişcare în fruntea unei armate de 10.000 de oameni. I-a trebuit o săptămână ca să ajungă la Alexandria chiar a doua zi după sosire a părăsit portul, petrecându-şi noaptea la mai puţin de două leghe de Abukir. La 25 iulie, cele două armate se aflau faţă în faţă; şi au rămas astfel două ore îndelungate, „într-un calm prevestitor de furtună”, avea să povestească Bonaparte.

— Această bătălie va hotărî soarta lumii, i-a spus el lui Murat.

Primul cuvânt l-au avut bateriile franceze. Surprins de violenţa focului, primul val al turcilor s-a risipit. Atunci s-a năpustit Larmes, împingându-i pe otomani către câmpie, unde îi aştepta cavaleria. Într-o oră, prima linie turcă este aruncată în mare. Rămâne a doua linie, al cărei centru ocupă reduta de pe Muntele Vizir şi care dispune de 17 guri de foc. Chiar de la începutul acţiunii, artileria franceză îl atacă pe inamic din spate. Prin spărtura provocată de artilerie năvăleşte Murat urmat de 600 de cavalerişti şi îi masacrează pe turci în mod înfiorător.

— Oare cavaleria a jurat să facă astăzi totul? – exclamă Bonaparte.

Regimentul 18 de linie luptă, totuşi, din răsputeri, dar este copleşit de ieniceri, care, căpătând câte o egretă de argint de fiecare francez doborât, mânuiesc cu furie sabia, omorându-i până şi pe răniţi. Întărâtat de acest spectacol, pus la ambiţie de exclamaţia generalului lor, Regimentul 69 de linie aleargă în ajutorul Regimentului 18 şi reuşeşte să pătrundă în redută. Atunci, cavaleria lui Larmes se năpusteşte spre tabăra lui Mustafa-paşa, seraschierul Rumeliei, cu barba-i albă, care lupta ca un erou. Grav rănit, el ţine piept francezilor şi, cu o clipă înainte de a se preda, îl răneşte pe Murat la falcă. Viitorul cumnat al lui Bonaparte ripostează retezându-i paşalei două degete cu o lovitură de sabie. Napoleon va bandaja el

însuşi mâna celui învins cu batista sa…

Sfârşitul bătăliei va fi un adevărat măcel: „Pe valuri – va povesti Napoleon – pluteau mii de turbane şi de eşarfe, pe care marea le arunca pe urmă pe ţărm”. Printre rarii supravieţuitori se afla viitorul kediv Mehmet-Ali, întemeietorul ultimei dinastii egiptene. Francezii nu aveau să deplângă decât 200 de morţi.

— Domnule general – a exclamat Kléber, în timp ce soarele se lăsa peste câmpul de bătaie –, sunteţi mare cât lumea întreagă, dar lumea nu-i de ajuns de mare pentru dumneavoastră!

Napoleon avea să spună într-o zi:

— A fost una dintre cele mai frumoase bătălii din câte am văzut.

Dar în scrisoarea sa către Directorat va mărturisi că lupta îi păruse „cea mai oribilă” din câte îi fusese dat să vadă.

După bătălie, Bonaparte a trimis un ofiţer la bordul vasului amiral englez pentru a trata un schimb de prizonieri. Amiralul englez i-a dat parlamentarului un exemplar din *Gazette Française de Frânejort* purtând data de 10 iunie 1799. Bonaparte nu mai primise de 10 luni nicio ştire din Franţa, astfel că a parcurs ziarul cu o grabă febrilă.

— Ei bine – i-a spus el după aceea lui Bourrienne –, presimţirile mele nu m-au înşelat: Italia e pierdută!!! Mizerabilii! Toate roadele victoriilor noastre au dispărut. Trebuie să plec.

Pe urmă îl chemă pe Berthier şi stătu patru ore închis cu el. După Berthier îl chemă pe amiralul Ganteaume, care se aflase cu un an înainte pe bordul vasului „L'Orient”, incendiat la Abukir, şi care scăpase de dezastru ca prin minune. Devenit comandant al foitelor navale folosite pe Nil şi de-a lungul coastelor Africii, prezent la toate operaţiile, era firesc ca Bonaparte să-şi încredinţeze soarta în mâinile lui pentru a se întoarce în Franţa. Ganteaume îi oferi tot ce avea mai bun: două fregate veneţiene”, Muiron” şi „Carrère”, singurele bastimente de război

aflate în port în stare de plutire. Alte două nave mai mici – „Revanehe” şi „Fortune” – vor putea să se alăture fregatelor.

Bonaparte se întreţinu apoi cu Marmont, care se bătuse ca un leu în tot timpul campaniei, atât la piramide cât şi la Alexandria, unde, însărcinat cu apărarea oraşului, a rezistat victorios atacului flotelor engleze şi turce.

— Marmont – îi spuse el –, sunt hotărât să mă reîntorc în Franţa şi sper să te iau cu mine. Situaţia din Europa mă obligă să iau hotărâri mari; armatele noastre sunt copleşite de încercări şi Dumnezeu ştie până unde a pătruns inamicul. Roadele atâtor eforturi, ale valurilor de sânge vărsat ne scapă. Aşa stând lucrurile, ce pot face acei oameni incapabili aflaţi la conducerea treburilor?... în lipsa mea, s-a prăbuşit totul. Să nu aşteptăm ca distrugerea să fie completă, pentru că atunci n-ar mai exista niciun remediu. Traversarea mării pentru reîntoarcerea în Franţa este riscantă, dificilă, hazardată, deşi nu chiar ca atunci când am navigat încoace, şi norocul, care m-a ajutat până în prezent, nu mă va părăsi tocmai acum. În plus, trebuie să ştii să cutezi; cine nu-şi asumă niciun risc n-are nicio şansă de câştig. În Franţa se va afla aproape în acelaşi timp atât despre distrugerea armatei turceşti la Abukir, cât şi despre sosirea mea. Prezenţa mea, exaltând spiritele, va reda armatei încrederea care-i lipseşte, iar cetăţenilor, speranţa într-un viitor mai bun. Se va produce o mişcare de opinie de pe urma căreia Franţa nu va avea decât de câştigat. Trebuie să încercăm să ajungem acolo, şi vom ajunge!

Fără îndoială că Bonaparte se afla aproape în imposibilitate de a cere „permisia” cuvenită ministrului de război, dar aceasta nu l-a împiedicat să ia hotărârea de a-şi părăsi postul şi armata.

La 11 august s-a reîntors la Cairo, ascunzând cu grijă planul de plecare. Anunţă pur şi simplu că pleacă pentru o inspecţie în Deltă. Nici măcar Kieber, care urma să rămână în locul lui Bonaparte, nu era la curent cu planul acestuia. Excepţie a făcut doar cu Pauline Foures, pe care nu avea

să o ia eu dânsul:

— Aş putea fi prins de englezi – îi explică el în ajunul plecării –, şi pe tine trebuie să te preocupe gloria mea. Câte n-ar spune englezii dacă ar găsi o femeie la bordul corabiei mele?

La 18 august părăseşte oraşul Cairo. De la Boulak, o ambarcaţie îl duce pe Nil până la Menuf. A doua zi, înainte de a încăleca, împinge comedia până la a-i scrie lui Kieber, care se află la Damietta: „Veţi primi o scrisoare în ziua de 3 sau 4 fruetidor (20 sau 21 august). Plecaţi, vă rog, imediat la Rosetta... Am de discutat cu dumneavoastră unele probleme extrem de importante...”

La 21 august, fugarul simulează că se îndreaptă spre Alexandria, dar în realitate o ia înspre El-Rahmanyeh. „Pe drum – relatează Rustaim în limba lui pitorească – am întâlnit mulţi arabi care ne barau trecerea. I-am cerut generalului îngăduinţa să-i atac pe arabi împreună cu călăuzele care formau escorta lui. El mi-a spus:

— Da, du-te, dar bagă de seamă să nu cazi în mâinile arabilor, că n-au să te cruţe!

Aveam un cal foarte bun, nu mă temeam de nimic şi eram bine înarmat: aveam două perechi de pistoale, o sabie, o flintă şi o măciucă la şa. După şarjă, generalul l-a întrebat pe domnul Barbanegra, care o comandase, dacă m-am comportat bine. El i-a spus:

— Da, este un soldat viteaz, a rănit doi arabi.

După asta, generalul mi-a dăruit în aceeaşi zi un pumnal de onoare, care m-a bucurat foarte mult. De atunci nu m-am mai despărţit de el. În ziua aceea ne-am culcat în deşert, pe nisip”.

La 20 august, ajuns la trei leghe de El-Rahmanyeh, Bonaparte i-a ordonat generalului Menou să plece din Rosetta la „o jumătate de ceas după primirea prezentului ordin” spre a se duce la fântână, adică în acelaşi loc unde se aflase cartierul general în ziua bătăliei de la Abukir. În ziua de 21 Menou soseşte la locul indicat şi începe discuţia.

— Unde plecaţi, domnule general? – îl întreabă el pe

Bonaparte.

— În Franţa.

— Cum se poate! Nu vă gândiţi că ne sunteţi necesar?

— O să fiu mai necesar acolo-Odată ajuns la Paris, voi alunga mina aceea de avocaţi care-şi bat joc de noi şi care sunt incapabili să guverneze republica; mă voi pune în fruntea guvernului, voi uni toate partidele, voi restabili Republica Italiană şi voi consolida această măreaţă colonie a noastră.

La 22 august, după ce şi-a petrecut noaptea la Ber-el-Gitas, Bonaparte şi cei ce-i însoţeau s-au oprit nu departe de Alexandria, pe plaja în faţa căreia se aflau cele două fregate. Ganteaume, temându-se ca nava engleză văzută în cursul dimineţii plutind – către est să nu se întoarcă, a cerut ca îmbarcarea să nu se facă decât noaptea. Numai câţiva ofiţeri, servitorii şi ghizii s-au urcat pe bord. În aşteptare, *Abunaparte* a adresat o scrisoare Divanului din Cairo, născocind, pentru a-şi explica fuga, o poveste întreagă…

„Aflând că escadra mea era pregătită şi că o armată formidabilă se afla îmbarcată pe vasele ei; convins, aşa cum v-am spus în mai multe rânduri, că, atâta timp cât nu-i voi distruge printr-o singură lovitură pe toţi duşmanii mei, nu mă voi putea bucura în linişte şi pace de Egipt, care este cea mai frumoasă parte a lumii, am luat hotărârea să iau comanda escadrei mele, lăsând drept comandant în timpul cât voi lipsi pe generalul Kléber, om distins şi plin de merite, căruia i-am recomandat să le arate preoţilor şi şeicilor aceeaşi prietenie pe care le-am arătat-o şi eu44.

Bonaparte nici n-a îndrăznit să dea ochi cu „omul distins şi plin de merite44. Kléber nu fusese prevenit în niciun fel de plecarea lui! Printr-o scrisoare aşternută în grabă, îi anunţa plecarea, precipitată de „teama ca vasele engleze să nu apară dintr-o clipă într-alta44, şi încerca să-i explice, de bine de rău, motivele acestei plecări: „Numai interesele patriei, gloria ei, supunerea ce-i datorez, evenimentele extraordinare care au avut loc de curând

acolo mă determină să plec, trecând printre escadrele duşmane, pentru a mă duce în Europa. Voi fi cu mintea şi cu inima alături de voi; izbânzile voastre îmi vor fi la fel de scumpe ca şi când aş fi luat parte şi eu la ele şi voi considera drept rău folosită fiecare zi din viaţa mea în care nu voi fi făcut ceva pentru armata al cărei comandant vă las”.

Şi îi mai dădea un sfat, care constituia o dovadă suficientă a eşecului acelei cuceriri inutile şi imposibil de apărat:

„Dacă, datorită unor evenimente neprevăzute, toate încercările se vor dovedi zadarnice şi până în luna mai nu veţi fi primit niciun ajutor şi nici veşti din Franţa şi dacă, în cursul acestui an, eu toate precauţiile, ciuma s-ar întinde în Egipt şi v-ar omorî mai mult de 1.500 de oameni, cred că, în asemenea caz, nu va mai trebui să vă hazardaţi să susţineţi campania viitoare şi sunteţi autorizaţi să încheiaţi pace cu Poarta Otomană, chiar dacă evacuarea Egiptului ar fi condiţia principală…

Când Kléber citi aceste rânduri, care oglindeau stinghereala semnatarului lor, explodă:

— Omul nostru a plecat ca un sublocotenent care o şterge după ce a umplut cafenelele garnizoanei de vuietul datoriilor lui la cărţi şi al isprăvilor lui.

Dimpotrivă, armata, găsind această mutare pe tăcute plină de haz, avea să admire fabulosul drum al fregatei printre navele britanice şi să-l boteze pe comandantul ei *generalul Bonattrape*…

*

* * *

În dimineaţa zilei de 23 august, navele „Muiron” şi „Carrère” ridicară ancora. La bordul celor două mici fregate se urcaseră Murat, Berthier, Duroc, Larmes şi Marmont. Ce vânat bun pentru o escadră engleză! Bonaparte îl împiedică pe Ganteaume să pornească pe itinerarul obişnuit. Cu extraordinarul lui simţ de prevedere, el ordonă:

— Vreau să mergeţi prin Mediterană, pe cât posibil,

de-a lungul coastei Africii. Veţi urma această rută până în sudul Sardiniei. Am acolo o mână de viteji şi ceva artilerie; dacă vin englezii, eşuez în nisip; am să ajung pe uscat cu trupa mea în Oran, Tunis sau alt port, de unde am să găsesc eu mijlocul să mă îmbarc din nou.

A doua zi după plecare, Rustam se prezentă la stăpânul său:

— Ei, ce e Rustam? Cum îţi merge?

— Foarte bine, dar foarte neliniştit de soarta mea…

— De ce?

— Toată lumea spune că la sosirea în Franţa o să mi se taie capul, pentru că şi mamelucii când prindeau soldaţi francezi le tăiau capul. Asta mă cam nelinişteşte. Dacă e adevărat ce se spune, aş vrea să se întâmple acuma, ca să nu mai sufăr până când ajungem în Franţa!

Bonaparte îl trase de urechi, „ca în fiecare zi”:

— Cei care ţi-au spus astea sunt nişte proşti. Nu te teme de nimic. O să ajungem în curând la Paris şi o să avem multe femei frumoase şi mulţi bani. Aşa că vezi că o să ne fie mai bine, mult mai bine decât în Egipt!

Dar, în primele 21 de zile, vântul, care sufla dinspre vest sau nord-vest, le este tot timpul neprielnic, împingând fără încetare spre coastele Siriei sau spre Alexandria cele două fregate, care, de altfel, „mergeau prost”, după cum avea să spună Napoleon. „La un moment dat – relatează Bourrienne – a fost chiar vorba să ne întoarcem în portul de unde plecasem, dar Bonaparte a spus că preferă să înfrunte orice decât să se întoarcă. Ziua mergeam până la o anumită distanţă spre nord, iar seara ne apropiam de Africa până se zărea coasta”.

La căderea nopţii nu aprindeau nicio lumină, de frică să nu fie reperaţi de vreuna din navele lui Sidney Smith. De altfel, Bonaparte părea dus pe altă lume: calmul îl părăsise! „Frica să nu cadă în mâinile englezilor nu-l părăsea o clipă – va spune unul din cei ce-l întovărăşeau –, asta era teama lui cea mai mare”. În sfârşit, la 13 septembrie a început să bată vântul dinspre est şi fregatele au părăsit Africa în dreptul Cartaginei cu direcţia

Sardinia.

Călătoria, care a durat 47 de zile, li s-a părut tuturor interminabilă. O singură distracţie: poveştile cu strigoi pe care Bonaparte nu înceta să le spună însoţitorilor lui. Se jucau şi cărţi, şi anume „21”. Revoluţia transformase regii în *genii*, reginele în *libertăţi*, valeţii în *egalităţi*, aşii în *legi*. Uneori regii deveneau *înţelepţi* sau *filosofi*, iar reginele *virtuţi*...

Generalul-comandant trişa pe faţă. „Trebuie să spun – va preciza Bourrienne – că nu profita de loc de micile matrapazlâcuri pe care le făcea şi că la sfârşitul partidei restituia tot ce câştigase, iar câştigul se împărţea. Câştigul îi era indiferent, dar norocul îi era dator, la momentul oportun, cu un as sau cu un decar, aşa cum îi datora un timp favorabil în ziua unei bătălii1.

Bonaparte plutea spre necunoscut. Veştile din Franţa păreau acum foarte vechi 1 Ele datau de la începutul lunii iunie, iar la Paris nu se putea spera să se ajungă înainte de mijlocul lunii octombrie. Patru luni! Va găsi el ţara ocupată? Directoratul răsturnat? Cum avea să fie primit? Prezenţa lui nu putea fi oare considerată drept o primejdie pentru cei – cunoscuţi sau necunoscuţi – care deţineau puterea? Dat fiind că „sabia” despre care vorbea Barras se întorcea, nu avea să se recurgă la pretextul „dezertării** şi al eşecului campaniei din Siria pentru a pune capăt carierei candidatului la rolul de dictator? Cei ce-l întovărăşeau, tot atât de neliniştiţi ca şi dânsul – arestarea lui Bonaparte le-ar fi compromis şi lor întreg viitorul –, îi pândeau fiecare cuvânt. Dar „nimic din ceea ce spunea nu arăta încă ce avea de gând să facă”, va povesti aghiotantul său Lavalette. „Câte un cuvânt scăpat, câte o nălucire, unele insinuări indirecte** le dădeau însă „mult de gândit”. Napoleon nu devenea mai volubil nici când vorbea despre Directorat. Dispreţul lui pentru acesta era total.

La 1 octombrie „Muiron** intră în portul Ajaccio. Imediat, o mulţime de oameni încep să se agite în bărci, dând ocol pupei. O bătrână îmbrăcată în negru ridică braţele către general, strigând:

— *Care figlio*!

În cele din urmă, Bonaparte o vede şi strigă şi el*;*

— *Madre* /

Este doica lui…

Pentru ultima dată în viaţă – dar cine putea să prevadă atunci cum avea să se împlinească cel mai neobişnuit destin din istorie –, Napoleon petrece câteva zile în oraşul lui natal, locuind împreună cu statul său major în draga lui Casă, renovată, potrivit dispoziţiilor lui, de doamna Letiţia, care se ocupase de toate cele necesare, îşi regăseşte casa aşa cum poate fi văzută şi azi: cămăruţa lui cu patul de nuc, cu noptiera Ludovic al XVI-lea, tavanul jos cu grinzi aparente. Salonul mamei sale devenise aproape somptuos. Noua galerie, cu cele 12 ferestre care dădeau spre strada Poivre şi cu pereţii zugrăviţi în dungi albastre şi galbene, este inaugurată printr-o masă de 40 de persoane. Invitaţii apreciază în mod deosebit vinul nou din acel an; este excelent şi se vinde la Ajaccio cu doi sous sticla. Bonaparte se duce şi la Milelli, pe urma amintirilor din tinereţe. De acolo, priveliştea spre golf este atât de frumoasă…

Vântul nu este deloc bonapartist. Marea este absolut liniştită. Abia la 8 octombrie, briza îi îngăduie flotilei să pornească în larg. Seara, la apusul soarelui, 14 vase cu pânze engleze îşi fac apariţia la orizont. De pe vasele lui Sidney Smith, cele patru nave ale lui Napoleon se văd şi mai bine, pentru că soarele le luminează din plin. Englezii se puteau plasa, desigur, între „Muiron” şi coastă, şi, în cazul acesta, cum mai puteau trage tunurile de pe cele două fregate? Ganteaume propune să se întoarcă în Corsica.

— Nu – îi răspunde Bonaparte –, nu, toate pânzele sus, toată lumea la posturi. Direcţia nord-vest, înainte spre nord-vest!

Generalul indică îndată câteva persoane. Dacă flota engleză se îndreaptă spre fugari, avea să fie coborâtă o şalupă şi se va încerca să se ajungă la ţărm vâslind puternic. Noaptea trece plină de nelinişte. Dimineaţa,

primele raze ale soarelui arată că, din fericire, escadra inamică se îndrepta cu hotărâre spre nord-est. Cele două vase uşoare sunt de construcţie veneţiană, şi englezii, neputându-şi închipui că aceste fregate şi cele două bastimente mici care le urmau vin din Orient, le-au crezut de origine italiană.

În aceeaşi zi, cele patru nave primesc o salvă din partea bateriilor franceze de coastă. Ele deschid focul asupra lui „Muiron" şi „Carrère" deoarece, de data aceasta, sunt luate drept vase engleze!... Din fericire, nu li se produce nicio stricăciune, iar flotila aruncă ancora în faţa portului Saint-Raphael. De cum se răspândeşte vestea sosirii lui Bonaparte, marea se acoperă de ambarcaţii. Potrivit regulamentului, toţi cei ce veneau atunci din Orient erau bănuiţi ca ciumaţi şi trebuiau să intre în carantină... în zadar le-am spus să nu se apropie – povestea unul din însoţitorii lui Bonaparte am fost luaţi şi duşi pe uscat şi, când le spuneam bărbaţilor şi femeilor care se înghesuiau în jurul nostru ce primejdie îi ameninţa, toţi strigau t

— Mai bine ciuma decât austriecii!"

Se înţelege că nu se punea problema ca Bonaparte să rămână 40 de zile pe bordul lui „Muiron". De îndată ce a fost pus la curent cu situaţia internă şi externă – austri ecii, ruşii şi englezii fuseseră respinşi sau erau ţinuţi pe loc datorită lui Brune şi Massena –, a pornit fără întârziere spre Aix-en-Provence pentru a ajunge, la 10 octombrie, la şoseaua ce ducea de la Marsilia la Paris. „Cetăţeni directori – scrie el adresându-se Directoratului –, de la plecarea mea din Franţa n-am primit decât o singură dată veşti din partea dumneavoastră, şi anume la 5 germinai, în faţa Acrei; erau datate 14 brumar şi 5 nivâse; ele îmi aduceau vestea succeselor noastre în lupta împotriva Neapolelui, ceea ce mă făcea să întrevăd izbucnirea curândă a unui război pe continent; atunci am presimţit că nu trebuia să rămân multă vreme departe de Franţa".

După care ajunge la lucrul principal, care-l pune însă în mare încurcătură. Cum să explice eşecul de la Saint-

Jean-d'Acre? Cum să transformi groaznica retragere în victorie? Ascultaţi-l: „Dar dacă, în cursul campaniei pe care am întreprins-o în Siria, am distrus armatele care ameninţau să invadeze Egiptul trecând peste deşert, rămânea de văzut cum avea să se sfârşească expediţia maritimă care se pregătea intens pe Marea Neagră. Debarcarea nu putea să aibă loc decât la Alexandria sau la Damietta şi eu stăm gata să mă îndrept către Alexandria. Aţi văzut din ultimele mele scrisori cum s-a terminat bătălia de la Abukir".

Şi sfârşea asigurând că a lăsat „Egiptul bine organizat14 şi „la adăpost de orice invazie44, că „era în întregime inundat, iar Nilul era mai frumos ca niciodată în ultimii 50 de ani44. Generalul Bonattrape îşi exercita puterea până şi asupra apelor Nilului! De ce se mai putea plânge Directoratul?

Convins că „cei cinci regi44, cărora în curând avea să-şi propună să le ia locul, vor accepta fără să clipească explicaţiile lui, Bonaparte porneşte la drum prin Provenţa. Cu acel prilej, un orator al unui club îi adresează următoarele cuvinte:

— Du-te, generale, du-te şi-l alungă pe inamic, iar după aceea te vom proclama rege.

În ziua următoare, la Avignon, entuziasmul ajunge la culme, dat fiind că tocmai sosise în Franţa vestea despre victoria de la Abukir. „Spectacol electrizant": o mulţime imensă se masează în Piaţa Oulle, în faţa Palatului Naţional, unde a descins cel căruia de pe acum începuse să i se spună salvatorul. La 12 octombrie, trecând prin Valence, domnişoara Bou, fosta lui gazdă, dă fuga la poştă. Bonaparte îi oferă un caşmir de India.

În ziua următoare ajunge la Lyon. Surugiii şi-au pus panglici tricolore la pălărie. Toate casele sunt iluminate şi pavoazate cu steaguri. Se lansează artificii, pe străzi se dansează, se strigă: *Trăiască Bonaparte, care vine să salveze patria*!; la teatru este pusă în scenă o piesă „de circumstanţă" cinstind pe „*Cezar şi norocul său*". Marcelin Marbot, pe atunci foarte tânăr, îl însoţea pe tatăl lui,

general de divizie, care se afla în drum spre armata din Italia. Bonaparte, care a ocupat la hotel camerele reţinute de Marbot, îl roagă să-l scuze şi îl reţine îndelung. „Îi vedeam când gesticulând cu aprindere, când discutând mai calm – avea să spună viitorul pair al Franţei şi general sub Ludovic-Filip –, după care Bonaparte, apropiindu-se de tatăl meu cu un aer şiret, îşi petrecu amical braţul pe sub braţul lui, probabil pentru ca autorităţile care se aflau în curte şi numeroşii curioşi care se îmbulzeau pe la ferestrele din vecinătate să poată spune că generalul Marbot aderă la proiectele generalului Bonaparte; pentru că acest om abil nu neglija niciun mijloc spre a-şi atinge ţelurile. Pe unii îi seducea, dar voia să facă să se creadă că i-a câştigat chiar şi pe cei care îi rezistau din datorie”.

*

* * *

În aceeaşi zi, vestea sosirii lui Bonaparte ajunge la Paris. Aici trebuie să i se lase cuvântul lui Thiebault, care, în seara aceea, se plimba pe la Palais-Royal: „Abia intrasem prin poarta principală, când am văzut formându-se la capătul celălalt al grădinii un grup care se mărea şi apoi bărbaţi şi femei alergând cât îi ţineau picioarele… Fără îndoială că era vorba despre vreo veste mare: insurecţie, victorie sau înfrângere. Am iuţit pasul ca să pun mai repede capăt incertitudinii în care mă aflam; am vrut chiar să întreb câteva persoane care, venind dinspre mulţime, treceau pe lângă mine grăbind pasul. Nu s-a oprit nimeni, dar un om, continuând să fugă, mi-a strigat, gâfâind, această frază:

— Generalul Bonaparte a debarcat la Frejus!

Atunci am simţit şi eu ameţeala şi, după prima clipă de stupoare, care m-a ţintuit câteva momente locului, m-am îndreptat spre strada Lycee, unde îmi lăsasem cabrioleta… Vestea, pe care Directoratul o anunţase Consiliilor printr-un mesager precedat de o muzică, s-a răspândit cu repeziciunea curentului electric… Muzica garnizoanelor capitalei străbătea Parisul în semn de bucurie, atrăgând valuri de lume şi de soldaţi. Odată cu

căderea nopţii au fost improvizate iluminaţii în toate cartierele, iar această reîntoarcere, pe cât de dorită, pe atât de neaşteptată, a fost anunţată în toate teatrele în strigătele de: *Trăiască republica*! *Trăiască Bonaparte*!”

În acelaşi timp, Josefina pornise deja, însoţită de Hortensia, în întâmpinarea soţului ei, dar pe drumul prin Burgundia, pe când Bonaparte venea pe drumul ce trecea prin Bourbonnais. Ea conta pe amintirea îmbrăţişărilor de altă dată pentru a evita divorţul. Din scrisoarea trimisă în anul precedent de Bonaparte fratelui lui, ea aflase că soţul ei „ştia totul”. În martie, întorcându-se din Egipt, Louis îi confirmase hotărârea luată de fratele lui. Viitorul rege al Olandei adusese o scrisoare pentru Joseph: „Ai grijă de soţia mea – îi recomanda soţul înşelat –, mergi pe la dânsa; îl rog pe Louis să-i dea câteva sfaturi bune”. Aceste sfaturi – date sau nu – nu puseseră capăt nebuneştii aventuri a creolei îndrăgostite cu scumpul ei Hippolyte. Cu o inconştienţă pe cât de feminină, pe atât de dezarmantă, ea îi scrisese la 4 octombrie lui Eugen, în timp ce Bonaparte se afla la Ajaccio: „Nu mi-aş mai dori nimic, mai ales dacă l-aş regăsi pe Bonaparte aşa cum era la plecare şi cum ar fi trebuit *să fie întotdeauna* pentru mine...”

Afară dacă, recurgând la un şiretlic destul de obişnuit, de care era perfect capabilă, nu binevoia să-i impute anumite greşeli lui Bonaparte pentru a-şi le diminua pe ale ei! În fapt însă, ea era cauza singurului reproş pe care i-l putea face, pentru că abia după ce aflase de cele întâmplate se afişase bărbatul ei în Egipt cu *Bellilotte*.

Bonaparte se îndrepta spre Paris cu intenţia fermă de a divorţa. Hotărârea lui s-a întărit şi mai mult găsind casa goală în ziua de 16 octombrie, orele 6 dimineaţa, când a sosit în strada Chantereine. Regăsea doar ceaţa rece a Parisului; peste o săptămână începea luna lui brumar... Când i s-a spus că Josefina plecase în întâmpinarea lui, el ridică din umeri. Mânia lui era profundă şi teribilă. 11 chinuia gândul că şi de data aceasta Charles o însoţea, poate, în călătorie.

— Luptătorii din Egipt – exclamă el – simt asemenea celor de la asediul Troiei: femeile lor dovedesc acelaşi gen de fidelitate.

— O veţi ierta, domnule general, îi spune Collot, furnizorul armatei din Italia.

— Eu? S-o iert? Niciodată! Dacă n-aş fi sigur de mine, mi-aş smulge inima şi aş arunca-o în foc!

— Cum? – exclamă financiarul –, vreţi cu adevărat să vă părăsiţi soţia?

Cu un cleşte în mână, scormonind furios focul din biroul lui, Bonaparte îi spune repezit:

— Nu o merită?

— Nu ştiu, dar e acum momentul să vă ocupaţi de asta? Gândiţi-vă la Franţa. Ochii ei sunt aţintiţi asupra dumneavoastră. Ea se aşteaptă să vă consacraţi tot timpul salvării ei. Dacă vă va vedea angajat în certuri casnice, măreţia dumneavoastră va dispărea şi nu veţi fi în ochii ei decât un soţ asemenea celor din piesele lui Molière. Lăsaţi la o parte greşelile soţiei dumneavoastră şi începeţi să ridicaţi ţara.

— Nu! – îl întrerupse Bonaparte cu violenţă –, ea nu va mai pune piciorul în casa mea. Ce-mi pasă de ce-o să se spună! O să se flecărească o zi sau două, dar a treia zi nu se va mai vorbi despre asta. Ce înseamnă o ruptură printre evenimentele care se îngrămădesc? A mea va trece neobservată…

Collot mai încercă să lupte:

— Violenţa aceasta arată că o mai iubiţi. Va apărea, îşi va cere iertare, o veţi ierta şi vă veţi simţi mai liniştit.

— Eu? – strigă Napoleon, agitând cleştele.

— Să o iert!… Niciodată… niciodată… înţelegi, niciodată!

Nimic nu-l putea domoli. Nici rugăminţile lui Eugen, nici vizita bătrânului marchiz de Beauharnais. Clanul simţea că se apropie clipa în care cea căreia îi spunea *bătrâna* avea să fie, în sfârşit, dată afară şi-şi dubla eforturile. Joseph şi madame Letiţia n-aveau pe buze decât un nume: al lui Charles filfizonul! Cum va spune Barras în

Memoriile sale, tribul aştepta „cadavrul” Josefinei. Membrii lui erau toţi „nişte păsări de pradă!”

În seara zilei în care a sosit la Paris, pe când ceaţa se lăsa tot mai deasă peste oraş, Napoleon se duse la Barras. îl vizită şi în după-amiaza zilei următoare. Directorul îi vorbea despre Egipt şi despre Franţa, iar Napoleon îi răspundea „evocând necazurile lui de acasă”. Vorbea, povestea, preciza, dând „cele mai intime amănunte despre situaţia lui conjugală şi conduita soţiei lui în timpul cât a lipsit”.

— Fii filosof, îl sfătui Barras.

— E uşor de spus, îi răspunse Napoleon „suspinând adânc”, ceea ce l-a mirat pe interlocutor.

De obicei, Napoleon nu se deda la astfel de „demonstraţii”. De data aceasta s-a lansat într-un lung monolog, deschizându-şi inima şi spunându-i tot ce aflase de la Joseph şi Lucien fostului amant al soţiei sale, care râdea, probabil, pe înfundate:

— Când m-am însurat, ştiam foarte bine că doamna de Beauharnais, despărţită de primul ei soţ, trăise cu Hoche, cu aghiotanţii lui şi chiar cu inferiorii lor. Dar, căsătorindu-mă cu dânsa, am crezut că toate acestea s-au sfârşit şi că nu mai aveau să reînceapă. A fost văduvă şi, mă rog, o văduvă e ca o fată liberă: şi una şi cealaltă sunt stăpâne pe faptele lor; dar nu este tot aşa când te recăsătoreşti; atunci trebuie să te conformezi, aici este o disciplină impusă de ordinea socială. După tot ce i-am iertat soţiei mele din antecedentele ei, eram îndreptăţit să cred într-o conduită mai bună. Credeam că se va schimba. Dar, în loc de asta, ea n-a încetat cu desfrâul nicio clipă.

Era gâtuit de mânie şi-şi ponegrea soţia aproape cu plăcere, spunând tot ce era mai rău despre purtările uşuratice ale creolei sale… afară doar dacă toate acestea nu erau de la Barras, care relatează scena:

— Şi chiar cu oameni din armata din Italia, unde o adusesem pentru a o avea lângă mine. Era când cu un ofiţer de cavalerie, când cu unul de infanterie! Cu recruţi. În cele din urmă, cu micul Charles, pentru care a făcut tot

felul de prostii şi căruia i-a dat sume enorme de bani şi chiar bijuterii, purtându-se ca o femeie uşoară!

„Fraţii Bonaparte au putut să exagereze proasta purtare a doamnei Bonaparte – recunoaşte Barras –, dar fondul chestiunii era extrem de adevărat”.

— Este un izvor de supărări pentru mine – continuă Napoleon – Când e vorba de nebunii, numai cele mai scurte sunt cele mai scuzabile, aşa că vreau să pun şi eu capăt nebuniei cu căsnicia mea… Le-am făgăduit fraţilor mei că o repudiez fără măcar să mai stau de vorbă cu dânsa. Am să divorţez.

— Oricât ar fi de largă legea divorţului – observă Barras –, nu cunosc persoane de condiţie bună care se respectă cât de cât şi care să fi făcut uz de ea sau ar vrea să facă. Asta începând cu mine, şi nu sunt nici eu un sfânt…

A doua zi, Napoleon dispune ca toate lucrurile soţiei sale să fie date în păstrare administratoarei casei din strada Chantereine, cu interdicţia de a o lăsa pe „frumoasă” să intre în casă. Dar în seara zilei de 18, întorcându-se, pe o vreme cu ceaţă deasă, din ratata ei călătorie de întâmpinare a lui Napoleon, Josefina trece peste consemnul dat, urcă scările, însă găseşte uşa camerei încuiată. Napoleon era acolo. Se culcase. Şi timp de mai multe ceasuri, Bonaparte, cum continuă ea să-i spună, o auzi plângând, implorând, bătând cu pumnii în uşă, afirmându-i că totul este o minciună, că nu-l iubeşte decât pe el, că micul Hippolyte n-a fost niciodată nimic altceva decât un prieten. După care nu ezită să-i cheme pe Eugen şi pe Hortensia, care coboară din camerele lor, amestecându-şi lacrimile cu cele ale mamei lor. Bonaparte îşi astupă urechile ca să n-o audă… Dar, în cele din urmă, se lasă cuprins de slăbiciune, deschide, îi vede faţa răvăşită… şi o ia în braţe.

Şi. pentru Josefina, el va fi în seara aceea generalul *Bonattrape*.

El nu va uita însă niciodată. Mult mai târziu, ieşind într-o dimineaţă pe jos împreună cu Duroc, o cabrioletă

„care mergea foarte repede” i-a depăşit pe cei doi bărbaţi pe bulevard. împăratul îl luase de braţ pe cel care-l însoţea şi marele mareşal al palatului – după cum o va relata chiar el – l-a simţit pe Napoleon strângându-l de încheietura mâinii şi sprijinindu-se cu toată greutatea corpului pe el. Era foarte palid la faţă…

— Nu e nimic – a murmurat împăratul –, taci!

În cabrioletă era Charles…

Iertarea le-a produs o impresie proastă unora, ca, de pildă, doamnei Reinhard, soţia contelui Reinhard, originar din Wurttembei g, devenit diplomat în serviciul Franţei. În momentul loviturii de stat din luna lui brumar, el era, de la 20 iulie, ministru de externe, astfel că soţia lui era foarte bine plasată pentru a vedea, a observa şi… într-o bună zi a-şi aminti de impresia produsă când a aflat de naivitatea soţului tras pe sfoară: „Acest om, care are atâta îndrăzneală şi atâta curaj – va scrie ea –, îngăduie ca numele să-i fie dezonorat şi târât în noroi. Amorul propriu, teama de ridicol îl reţin… Dar calculul său e greşit, pentru că, atunci când un scandal devine atât de notoriu, este caraghios, ca să nu spun jalnic, să-l mai tolerezi”.

Şi totuşi. Josefina va fi gata să-şi ajute soţul din toate puterile – şi avea destule – ca să pună stăpânire pe Franţa… care nu voia, de altfel, nimic altceva decât să fie stăpânită.

BRUMAR ANUL VIU

REVOLUŢIA ESTE O IDEE

CARE GĂSEŞTE BAIONETE.

Napoleon

Se pare că ceea ce au semnalat, în primul rând, ziarele a fost că-şi schimbase felul de a se tunde: „El poartă acum părul scurt şi nepudrat”.

Napoleon începe să se contureze bine sub înfăţişarea lui Bonaparte…

Apoi ziarele ne prezintă pulsul capitalei în acea zi de 17 octombrie: „Nimic nu poate fi asemuit cu bucuria trezită de reîntoarcerea lui Bonaparte. Acesta este, alături de ultimele noastre victorii, singurul eveniment care a

aprins din inou, după multă vreme, entuziasmul popular. Se bea în cinstea acestei reîntoarceri până şi în cabarete şi ea este proslăvită pe străzi”. Provincia se alătură acestei mişcări: „Vestea sosirii lui Bonaparte i-a electrizat în aşa măsură pe republicani – scrie *L'Administrat ion municipale de Pontariier* –, încât mai mulţi dintre ei au plâns şi se întrebau cu toţii dacă nu cumva e un vis”.

La Palais-Bourbon, întoarcerea a fost anunţată într-un chip ciudat. După ce a vorbit îndelung despre lucruri de importanţă secundară, purtătorul de cuvânt al guvernului a anunţat ca pe un fapt divers:

— Directoratul vă aduce la cunoştinţă cu plăcere, cetăţeni reprezentanţi, că a primit şi veşti de la armata din Egipt. Generalul Berthier a debarcat în zţiua de 17 curent la Frejus. împreună cu generalul-comandant Bonaparte.

Dar în clipa următoare, întreaga adunare, în picioare, aplaudă, strigând *Trăiască republica*! după care şedinţa se ridică „în sunetul cântecelor îndrăgite ale libertăţii”.

Numai Fouché – încă de pe atunci! – prevăzuse că Bonaparte avea „să pice pe neaşteptate”, cu repeziciunea fulgerului, astfel că evenimentul îl găsea pregătit. Fusese singurul, după cum spune el, pentru care sosirea lui Napoleon nu era o „surpriză”. Cât despre directori, aceştia au fost la început nehotărâţi. Cum trebuia procedat? Bonaparte trebuia tratat ca rebel, ea învins sau ca erou victorios?

— Ei bine – spune liniştit Sieyès –, iată încă un general; dar, înainte de toate, are acest general permisiunea guvernului de a se întoarce?

Unul dintre directori, şi anume normandul Moulins, se pronunţă pentru arestarea şi condamnarea generaluluicomandant al armatei din Egipt ca vinovat de dezertare. Boulay de la Meurthe întăreşte:

— Îmi iau sarcina să-l denunţ mâine de la tribună şi să cer să fie pus în afara legii.

— Bine – îi replică Sieyès –, dar asta înseamnă nici mai mult, nici mai puţin decât să fie împuşcat, ceea ce e un lucru grav, cu toate că o merită.

— Astea sunt amănunte în care nu intru – conchise expeditivul Boulay de la Meurthe dacă îl punem în afara legii, după aceea poate să fie ghilotinat, împuşcat sau spânzurat, modul de execuţie puţin mă interesează.

Se revine însă la sentimente mai bune şi, strâmbând din nas, cei „cinci regi”, înfricoşaţi de cum va reacţiona mulţimea când va vedea că e terfelită imaginea zeului, hotărăsc să-l primească pe gloriosul general” în şedinţă publică. La 17 octombrie, pe o vreme ceţoasă, Bonaparte îşi face apariţia îmbrăcat într-un mod destul de ciudat: jumătate militar, jumătate civil. În afară de aceasta, costumul lui avea ceva oriental. Partea „civilă” era reprezentată de pălărie, un cilindru din fetru, numită pe vremea aceea „pălărie rotundă”; ţinuta militară tprin redingota de culoare verzuie, iar înota de orientalism i-o dădea un iatagan turcesc prins de cingătoare cu o panglică de mătase.

— Mi-au oferit să-mi aleg armata pe care aş vrea s-o comand – îi povestea el lui Bourrienne la întoarcere – şi n-am vrut să refuz, dar le-am cerut un anumit răgaz ca să-mi refac sănătatea.

Să te baţi pentru „oamenii ăştia”? Ca să le salvezi „tronul”?

— La ce bun? – îi explica el lui Marmont.

— După ce am făcut minuni, nu mai putem conta pe niciun sprijin. Când casa se năruie, are vreun sens să te ocupi de terenurile care o înconjură? Aici e absolut necesară o schimbare.

Într-adevăr, absolut necesară. Oare nu vestea despre invadarea Franţei, despre cuceririle pierdute îl determinase să plece din Cairo?

— Ca să evit alte oferte stingheritoare – adăugă el – am plecat. N-am să mai calc pe la şedinţele lor.

Are altceva mai bun de făcut! În ce situaţie găsise ţara! *Harababura* naţională – potrivit unei expresii a vremii – este prezentă peste tot. Franţa este plină de dezgust şi de plângeri, oraşele, ca, de pildă, Lyonul, sunt numai ruine şi dărâmături. Asemenea unui trup intrat în

descompunere, membrele ei putrede stau gata să cadă. Republica pare inertă. Viciul este la modă şi se înscăunase fără nicio opunere. Un raport al poliţiei consemnează: „Decăderea moravurilor a ajuns la extrem şi generaţia tânără se află într-o mare depravare, ale cărei urmări nefericite pentru generaţia viitoare sunt incalculabile. Sodomia şi lesbianismul se practică cu tot atâta neruşinare ca şi prostituţia, făcând progrese deplorabile”.

La Paris, îmbogăţiţii – jucători la bursă, furnizori, speculanţi –, mai degrabă deghizaţi decât îmbrăcaţi, la braţ cu însoţitoarele lor în rochii transparente sau cu înfăţişare băieţească, îi sfidează cu luxul lor pe cei ce nu-şi pot îngădui să mănânce decât din când în când. Provincia se maimuţăreşte după capitală. „Vai – scrie episcopul constituţiona11 Le Coz –, cum se depravează societatea noastră! Desfrâul, adulterul, incestul, otrava, crima, iată roadele îngrozitoare ale filozofismului, prezente până şi în satele noastre. Judecătorii de pace mă asigură că, dacă acest torent de imoralitate nu este oprit, multe comune vor deveni în curând de nelocuit”.

Numai bandiţii, tâlharii la drumul mare, hoţii care pradă mascaţi diligenţele şi poşta, briganzii, pungaşii, ba chiar criminalii sunt excelent organizaţi pentru a stoarce bani, a fura şi a ucide. Jaful a devenit stăpân atotputernic. Tâlhăria este ca la ea acasă. O deplasare de la Nisa la Marsilia fără să fii prădat este o mare ispravă. Nici măcar bagajele lui Bonaparte nu au fost respectate cu prilejul trecerii lui prin Provenţa. Jefuirea banilor statului era considerată de unii ca ceva demn de laudă. Administraţia, complet depăşită, lăsa lucrurile la voia întâmplării şi încerca să culeagă fărâmiturile. „Autorităţile actuale, şi mai ales administraţia centrală – va spune generalul Moncey –, au devenit, datorită delapidărilor, o calamitate publică. Acţiunile administraţiei sunt o piedică în calea oricărui lucru, amestecul ei încetineşte totul prin chiar simpla ei prezenţă11. Nu se mai construiesc şosele, canale, diguri!

Încasarea impozitelor mergea foarte prost, acestea

fiind plătite în bami-hârtie care nu mai aveau decât o valoare simbolică. Şi de ce să le plăteşti? – se întrebau oamenii. Ca să-i îndopi pe cei de la cârmă?

Un deputat, pe nume Cornet, va vorbi la 18 brumar despre „mâinile vulturilor11 care-şi dispută „membrele descărnate ale scheletului republicii11. Imaginile îndrăzneţe nu erau de loc ocolite, dar nu e mai puţin adevărat că banda de thermidorieni calificaţi (existaseră atâtea nuanţe cu prilejul votului de la 21 ianuarie 1793 2, încât nimeni, nici chiar ei, nu ştiau, la drept vorbind, ce voiseră să voteze), voia să trăiască – şi să trăiască bine – pe spinarea regimului zis republican, pe care ei afirmau că l-au salvat. De aproape cinci ani de zile, această oligarhie, care nu era revoluţionară decât cu numele, reuşea să supravie

1 Titlu dat preoţilor care aderaseră la constituţia civilă a clerului din 1790.

— *Nota* trad.

2 Data votării de către Convenţie a condamnării la moarte a lui Ludovic al XVI-lea şi a executării acestuia.

— *Nota* trad.

ţuiască cu ajutorul loviturilor de stat şi al schimbărilor de majoritate, al cotiturilor spre dreapta sau spre stânga. Aceasta fără a mai vorbi de conspiraţiile şi de răscoalele cu ajutorul cărora se schimba de fiecare dată orientarea.

Cât despre popor, acesta a fost atât de îndopat cu făgăduieli iluzorii şi cuvinte mari, care l-au scos în stradă, încât acum, trezit la realitate şi dezgustat nu mai credea în nimic şi abia mai cuteza să spere că va crede într-o zi în ceva sau în cineva. „Încercările prin care am trecut – se arăta într-un raport – nu produc nici bucurie, nici îngrijorare; citind istoria bătăliilor noastre, ai impresia că citeşti istoria altui popor”.

Însă nu trebuie să se creadă că, în schimb, francezii erau liberi. Fără îndoială că generalul Bonaparte nu le aducea libertatea la care aspirau încă de la întrunirea Statelor generale, dar nici nu i se putea reproşa că, prin

lovitura din luna brumar, a vrut să gâtuie libertatea. Aceasta nu putea fi gâtuită pentru bunul motiv că nu mai exista, iar situaţia nu data de ieri, de alaltăieri. Libertatea devenise un cuvânt lipsit de sens. Moravurile erau libere, corupţia se desfăşura în văzul tuturor, dar era interzis să te distrezi în zilele de repaus! „Unde e libertatea – se întrebau locuitorii departamentului Yonne – dacă nu putem dansa când vrem!”

„Nouă zecimi dintre francezi au devenit contrarevoluţionari – spunea Benjamin Constant.

— Dacă în două luni nu se întâmplă ceva care să pună din nou republica pe linia de plutire, nu se mai poate nutri vreo speranţă, ba chiar şi acest eveniment poate deveni, prin urmările lui, o calamitate”.

Fără să o mărturisească deschis, Franţa era gata să accepte dictatura. Despotul nu avea decât să-şi facă apariţia pentru a fi aclamat ca salvator! „Gata – spuneau ţăranii aflând despre întoarcerea lui Bonaparte –, o să avem un rege, nu mai trebuie să-i trimitem la oaste pe recruţi”.

„O să vă proclamăm rege!” – îi strigase un provensal... Napoleon protestase, desigur, dar linguşirea aceasta era prea semnificativă ca s-o poată da uitării.

Nimbul legendei începea să-l învăluie. Victoriile fulgerătoare din Italia şi chiar inutila expediţie din Egipt, care căpăta, datorită trecerii timpului şi necunoaşterii realităţii, un caracter de epopee, puseseră în umbră modul în care generalul se ridicase cu prilejul furtunii din vendeimiar. Victoria câştigată pe uscat la Abukir a făcut să fie dat uitării dezastrul maritim din acelaşi loc, tot aşa cum piramidele au şters usturătorul eşec de la Saint-Jeand Acre. Bonaparte era pentru toţi eroul. Când francezii vorbeau la sfârşitul anului 1799 despre „general”, nu putea fi vorba de altcineva decât de el.

„Parisul este calm – arată un raport din 12 hrumar –, muncitorii, în special cei din cartierul Antoine, se plâng că n-au de lucru, dar zvonurile care circulă par a avea o influenţă foarte favorabilă asupra publicului”. Într-adevăr,

ciudată reacţie: sosirea generalului Bonaparte face să se creadă că pacea este aproape, când, de fapt, Franţa avea să aştepte aproape 15 ani pentru ca războiul să ia sfârşit odată cu plecarea celui căruia i se spunea în ajunul evenimentelor din brumar „precursorul Păcii”. Cum va spune Marmont, Bonaparte „era soarele care răsărea; toate privirile se îndreptau spre el; nu te puteai înşela asupra rolului imens pe care urma să-l joace, în ochii oricărui om lucid, el nu trebuia să se limiteze la rolul de comandant militar, ci trebuia să i se acorde o bună parte din conducerea treburilor, şi el nu făcea niciun secret din intenţiile sale în această privinţă”.

Cum trebuia acţionat? Ce plan trebuia adoptat? Să încerce să intre în Directorat? Ori mai degrabă să creeze un nou guvern? Trebuia „să se hotărască pentru ceea ce oferea cea mai mare siguranţă, să chibzuiască, să cântărească totul, să fie stăpân pe situaţie în mijlocul atâtor interese şi pasiuni contrare, şi toate acestea în 25 de zile”. Fouehe avea dreptate spunând că, pentru atingerea acestui scop, erau necesare „o mare abilitate, un caracter tenace, o hotărâre promptă”.

Dar la ce uşă trebuia să bată mai întâi? Desigur, la cea a lui Barras! Aceasta era, la prima vedere, cea mai ispititoare. Fouehe îi dă acelaşi sfat. Barras – această podoabă a Directoratului, potrivit expresiei atât de nimerite a lui Albert Vandal – desfăşura un lux demn de vechiul regim. El locuia şi primea în saloanele aurite ale palatului Luxembourg, în timp ce unii dintre predecesorii lui, ca La Revelliere sau Carnot, locuiau primul în bucătăria unui prieten, iar al doilea se mulţumea să lanseze invitaţii „la o supă”. Barras minţea din plăcere şi înşela din josnicie. Lipsa lui de energie depăşea orice limită. Un suflet de femeie uşoară într-un trup de bărbat bine, după cum îl caracteriza acelaşi Vandal. Bonaparte ştia bine toate astea, dar acel rege al stricaţilor era în acelaşi timp cel care îi pusese piciorul în scară şi care, într-un fel, îl „descoperise”.

Dar apoi – mai ales apoi – ce era de făcut? Bonaparte

îşi începu vizitele de informare.

„Dezorientării din primele momente de după sosirea lui Bonaparte la Paris – va explica mai târziu Barras – i-am datorat, fără îndoială, faptul că mi-a acordat prioritate, alergând imediat şi fără nicio etichetă la mine de îndată ce a pus piciorul în Paris. A venit însoţit de Marmont, pe care părea că-l foloseşte la toate, chiar şi ca valet, pentru că el a făcut acest oficiu pe lângă generalul Bonaparte când au venit la Luxembourg. Marmont şi-a ajutat stăpânul să coboare din trăsură şi să urce scara; i-a luat redingota când a intrat şi i-a dat-o la plecare...”

Ironia dispreţuitoare, aerul aproape de superioritate cu care-l tratează Barras pe Bonaparte nu-i scapă acestuia din urmă. În plus, el îşi dă repede seama că preastricatul, preaghiftuitul, preacompromisul Barras făcuse prea multe servicii – în special lui însuşi – şi devenise inutilizabil, deşi se credea indispensabil. Astfel că generalul se hotărăşte să-l lase, poate, pentru mai târziu pe vechiul lui protector şi să-şi continue turul de informare, jucând, în acelaşi timp, cu îndemânare rolul de soldat „care nu aspiră decât la odihnă”...

Pentru a lua puterea era însă necesară „organizarea loviturii de stat din interior” şi, în consecinţă, printre diriguitori trebuia găsit unul sau doi complici sau, mai degrabă, unul sau doi executanţi. Neîndemânaticul Gohier, care se amorezase de Josefina, ar fi putut, eventual, să participe, dar nu să ia conducerea. La fel stăteau lucrurile şi cu insignifiantul Roger Ducos.

La 23 octombrie, Bonaparte se duce la generalul Moulins, care era pe atunci şi el director. Desigur, acest nume nu spune astăzi nimic nimănui, după cum nu spunea nici în 1799... Toată lumea ştia că numai politica îi adusese gradul pe careul avea, dar poate că era în stare să joace un rol de secund!

— Avem nevoie – îi spune Bonaparte – de un guvern hotărât şi care să se bucure de încrederea tuturor celor interesaţi în menţinerea republicii şi cred că, dacă aş fi în locul lui Sieyès, Directoratul şi-ar regăsi şi forţa şi

încrederea de care are nevoie. Gohier, cu care am vorbit despre acest lucru, ar fi bucuros să mă vadă în acest post, dar are o singură rezervă: Constituţia cere vârsta de 40 de ani pentru intrarea în Directorat…

Nepriceput, Moulins se fereşte să apuce momeala. Doar el nu poate schimba Constituţia, nud aşa? Bonaparte n-are vârsta cerută! Trebuie să mai îmbătrânească un pic… Dar Napoleon nu e deloc omul care să aştepte să îmbătrânească! Aceeaşi reacţie şi ia zaharisitul de Gohier, care refuză şi el să înţeleagă, chiar la gândul că Josefina, devenită soţia unuia din directori, putea să vină să locuiască în preajma lui…

— Este sigur – îi spune el lui Bonaparte – că aţi întruni toate sufragiile dacă un articol precis din Constituţie nu s-ar opune la alegerea dumneavoastră. Nu încape îndoială că, după ce aţi apărat republica, sunteţi destinat ca într-o bună zi să veniţi în fruntea guvernului, căruia victoriile dumneavoastră i-ar asigura stabilitatea. Pactul nostru social cere însă imperios vârsta de 40 de ani pentru a intra” în Directorat.

Păstrându-şi cu greu calmul, Bonaparte întreabă:

— Şi ţineţi şi dumneavoastră la această prevedere, care poate lipsi republica de oameni tot atât de capabili s-o guverneze pe cât sunt de capabili s-o apere?

— Nimic n-ar putea scuza în ochii mei, generale, ştirbirea care i s-ar aduce.

— Domnule preşedinte, asta înseamnă să vă cramponaţi de litera care ucide!

Această literă avea să-l ucidă pe respectabilul şi meschinul burghez, care nu voia să-şi mai aducă aminte că fusese iacobin!

Rămânea Sieyès.

De o bună bucată de vreme, Sieyès, fostul abale devenit director, căuta o sabie în stare să pună capăt situaţiei. Dar o sabie al. cărei miner să-l ţină el! Astfel, se gândise rând pe rând la Jourdan, la Joubert, pe urmă la Mureau. Când acesta din urmă a aflat despre sosirea lui

Bonaparte la Saint-Raphael, i-a spus pe un ton rece

fostului slujitor tal bisericii:

— Acesta e omul care vă trebuie, el are să vă execute lovitura de stat mai bine decât mine.

Sieyès a făcut o grimasă. Fără îndoială că-l aprecia pe cel întors din Egipt „ca pe cel mai civil dintre soldaţi”, însă ceea ce-i trebuia lui era o sabie, iar sabia lui Bonaparte i se părea mult prea lungă.

Timp de câteva zile, Bonaparte ezită între Barras şi fostul preot. După ce l-a vizitat însă în mai multe rânduri pe fastuosul viconte Paul de Barras, generalul constată că nu simţea pentru el decât repulsie:

— Spune peste tot că el este autorul carierei mele – explică Napoleon – şi-i va repugna întotdeauna să joace un rol de mâna a doua; cât despre mine, n-am să cedez niciodată unui asemenea om; nu este el oare animat de ambiţia nebunească de a fi susţinătorul republicii? Ce-ar face el cu mine? Barras nu se gândeşte decât la el, pe când Sieyès, dimpotrivă, nu are ambiţii politice.

Afirmaţie, în orice caz, cam hazardată în legătură cu un om care avea să fie rând pe rând canonic, vicar general, pamfletar, deputat al Convenţiei, ministru al relaţiilor externe, preşedintele celor Cinci siite, ministru plenipotenţiar, director, consul, preşedinte al Senatului, conte al imperiului şi membru al Camerei pairilor…

Dar mai întâi trebuia realizată apropierea între general şi abate. Lucien, continuându-şi misiunea de „cetăţean mediator”, îi spune lui Sieyès că Bonaparte nu voia nimic mai mult decât să ţină coada măturii în afacerea pe care o pregătea. Sieyès lasă să cadă de la înălţimea orgoliului său câteva fraze politicoase, pe care Lucien le transformă în faţa fratelui său în cuvinte pline de emoţie şi de generozitate. Atunci Bonaparte l-ar fi asigurat:

— Am să servesc drept scut înţelepţilor republicii împotriva răscoalei mahalalelor, aşa cum am făcut-o şi pentru Convenţie împotriva răscoalei secţiilor regaliste în vendemiar. Mulţumeşte-i lui Sieyès pentru încredere.

— Când şi unde ai vrea să te întâlneşti cu el? Doreşte mult lucrul ăsta!

— E inutil ca în clipa de faţă să ne întâlnim altfel decât în public la palatul Luxembourg. Lucrurile nu sunt încă destul de avansate. Când va fi totul stabilit, ne vom întâlni în secret… Abia am sosit, trebuie să fiu lăsat să răsuflu.

Totuşi, a doua zi, la Luxembourg, cei doi viitori complici se află faţă în faţă şi lucrurile se desfăşoară foarte prost. „M-am prefăcut, la un dineu care a avut loc ieri la Gohier – îi va povesti Bonaparte lui Bourrienne –, că nu mă uit la Sieyès, deşi acesta se afla acolo, şi mi-am putut da seama de furia pe care i-o provoca acest dispre (14.

— Sunteţi sigur că e împotriva dumneavoastră? – l-a întrebat Bourrienne.

— Încă nu ştiu nimic, dar e un om calculat, care nu-mi place.

Figura posomorâtă a orgoliosului şi fricosului Sieyès, permanentele lui persiflări, mersul lui încet şi lipsit de energie, acea „indispoziţie naturală care îl opreşte să frecventeze femeile”, potrivit expresiei lui Talleyrand – toate acestea nu erau străine de antipatia pe care o resimţea Bonaparte.

Pe Sieyès îl supărase foarte rău lipsa de curtoazie a lui Bonaparte. Imediat ce s-a terminat masa, fostul abate a dispărut, spunându-i lui Gohier:

— Ai băgat de seamă purtarea acestui mic obraznic în relaţiile cu un membru al autorităţii care ar fi trebuit să-l trimită în faţa plutonului de execuţie?

A doua zi, 23 octombrie, lucrurile nu s-au prezentat de loc mai bine… Bonaparte s-a dus la palatul Luxembourg spre a face câte o vizită particulară lui Sieyès şi Roger Ducos. Potrivit spuselor lui Grouvelle, generalul s-ar fi înfuriat, mai întâi din cauză că toboşarii nu au dat onorul la sosirea lui la palat, apoi pentru că a fost lăsat să aştepte şi, în sfârşit, pentru că nu a fost introdus la directori pe uşa principală. Pe urmă însă, atmosfera se pare că s-ar fi destins şi generalul ar fi glumit cu Sieyès pe seama micii neînţelegeri legate de prioritate, asemenea celei a unor „ducese în jurul unui taburet”…

În ziua următoare, cei doi directori îi întorc vizita lui Bonaparte, după care revin la Luxembourg.

Lucrurile nu avansează cu nimic, ba chiar dau înapoi. Într-adevăr, la 26 octombrie, Bonaparte este convocat de către cei cinci directori, care intenţionează, după multe ezitări, să-i scurteze aripile, reproşându-i că şi-a părăsit armata la o mie de leghe de Franţa. Înainte de şedinţă, Sieyès, ofensat de dispreţul pe care i l-a arătat candidatul la postul de dictator, îşi sfătuieşte colegii:

— În loc să ne plângem de inactivitatea lui, mai degrabă să ne felicităm pentru ea. În loc să punem armele în mâinile unui om ale cărui intenţii sunt atât de suspecte, în loc să căutăm să-l trimitem pe un nou teatru de glorie, să încetăm să ne mai ocupăm de el şi să încercăm, dacă e cu putinţă, să-l dăm uitării.

De cum ajunge în faţa celor „cinci regi”, Bonaparte le-o ia înainte, pornind atacul:

— S-a spus aici că mi-aş fi condus destul de bine afacerile în Italia pentru a nu mai avea nevoie să mă întorc acolo. Este o afirmaţie nedemnă, pe care activitatea mea militară n-a justificat-o niciodată.

După care, uitându-se la Barras, continuă:

— De altfel, chiar dacă ar fi adevărat că am făcut afaceri atât de bune în Italia, nu le-am făcut în dauna republicii.

În realitate – fără a vorbi de combinaţiile Josefinei –, Bonaparte se întorsese din Italia cu două milioane aur... Prezenţa lui Barras ar fi trebuit să-l îndemne pe Gohier să tacă. Nu-i de loc potrivit să vorbeşti de funie în casa spânzuratului. În loc de aceasta, bătrânul precizează:

— Nu ştiu cine v-a putut comunica aceste lucruri care vă jignesc. Nimeni aici nu vă reproşează felul în care v-aţi comportat în Italia, însă trebuie să vă spun că, fiind comandant în numele republicii şi pentru republică, nu puteaţi să cuceriţi nimic decât în numele ei şi pentru ea; că bunurile de valoare aflate în cuferele generaluluicomandant nu-i aparţin lui, tot aşa cum nu-i aparţine nici găina din raniţa nefericitului soldat pe care-l

trimite la moarte. Dacă v-aţi fi îmbogăţit într-adevăr în Italia, n-aţi fi putut-o face decât în dauna republicii.

Bonaparte răspunde afirmând cu îndrăzneală:

— Pretinsa mea îmbogăţire este o poveste în care nu pot crede nici măcar cei ce au născocit-o.

— Directoratul – continuă Gohier – este convins, generale, că gloria de care v-aţi acoperit este lucrul cel mai de preţ pe care l-aţi adus din Italia şi a dorit să aibă această discuţie cu dumneavoastră spre a vă oferi noi prilejuri pentru aceasta. Un general ca dumneavoastră nu poate să rămână inactiv când armatele republicii luptă şi triumfă pretutindeni. Rămânerea dumneavoastră îndelungată la Paris ar constitui un prilej de nelinişte şi de nemulţumire pentru partizanii republicii, care nu s-au bucurat de întoarcerea dumneavoastră decât în speranţa de a vă vedea din nou în fruntea apărătorilor ei. Ei nu ne-o vor ierta şi nu v-o vor ierta nici dumneavoastră dacă această dorinţă a lor ar întârzia să se îndeplinească.

După care directorul precizează:

— Directoratul vă lasă libertatea să vă alegeţi armata a cărei comandă a hotărât să v-o încredinţeze.

Aşadar, despre aceasta era vorba!

Nu mai era timp de pierdut! Fără îndoială că, dacă nu-şi alegea comanda unei armate, Directoratul uina să-i atribuie el una, şi atunci era obligat să părăsească Parisul! În aceste condiţii, Bonaparte se hotărăşte, în sfârşit, să treacă Rubiconul şi, neavând de ales, se hotărăşte să-l treacă în tovărăşia lui Sieyès, cu toată sila pe care i-o inspira. „Calea civilă” pentru luarea puterii dovedindu-se impracticabilă, ar trebui să ia sabia în mână. Napoleon părea ciudat de calm şi-i explica faptul în aceeaşi săptămână lui Roederer:

— Nu există om mai prăpăstios ca mine atunci când pun la punct un plan militar; exagerez toate primejdiile şi tot ce se poate întâmpla mai rău în împrejurările respective; mă aflu într-o agitaţie absolut penibilă. Asta nu mă împiedică însă să apar foarte calm în faţa celor din jur.

Şi în continuare:

— Sunt ca o fată care naşte. Dar când mă hotărăsc, uit totul!

Hotărârea lui e într-adevăr luată şi bine luată: să meargă cu Sieyès însemna să aibă o proptea în faţa opiniei publice, care nu-l mai voia pe atât de coruptul Barras!

— Consideraţi că lucrul este posibil? – îl întrebă el pe Roederer.

— Pe trei sferturi e ca şi făcut, îi răspunse cel care petrecuse în preajma lui Ludovic al XVI-lea ultima noapte a domniei acestuia.

Secondat de Roederer, însufleţit de-a binelea de ceea ce numea el o „conspiraţie patriotică”, ajutat de Talleyrand, care începea astfel o frumoasă serie de trădări în sensul convingerilor sale, Bonaparte se întâlneşte în secret cu Sieyès la Luxembourg. Totul se petrece pe baza unui scenariu pus la punct cu multă grijă. Ministrul relaţiilor externe îl conduce pe candidatul la postul de director la palatul Luxembourg, dar îl lasă pe Napoleon în trăsură şi intră numai el la Sieyès. După ce se asigură că acesta e singur şi nu aşteaptă pe nimeni, îl anunţă pe Napoleon că drumul e liber. Peste câteva clipe, întrevederea celor trei începe.

Cu prilejul primei întrevederi, Bonaparte îi declară lui Sieyès:

— Cetăţene, noi nu avem constituţie, sau cel puţin n-avem constituţia care ne trebuie. îi revine geniului dumneavoastră sarcina de a ne-o da. De cum am sosit, aţi putut cunoaşte sentimentele mele. Acum a sunat ceasul intrării în acţiune. V-aţi luat toate măsurile?

Abatele-director, care avea întotdeauna o constituţie prin buzunare, spune că s-ar putea crea un Consulat format din trei persoane, în timp ce Bonaparte ar asigura puterea militară.

— Ştiu toate astea din cele spuse de fratele meu – îl întrerupe Bonaparte –, dar fără îndoială că nu vă gândiţi să prezentaţi Franţei o nouă constituţie gata întocmită, fără a fi discutată temeinic, articol cu articol. Aşa ceva nu se poate face într-un minut, iar noi n-avem timp de pierdut.

Avem, prin urmare, nevoie de un guvern provizoriu care să ia puterea chiar în ziua schimbării de regim şi de o Comisie legislativă care să pregătească o constituţie corespunzătoare şi să o supună apoi votului poporului, pentru că n-aş vrea niciodată ceva care să nu fie dezbătut şi aprobat în mod liber printr-un *vot* universal precis constatat... Ocupaţi-vă de formarea unui guvern provizoriu. Sunt de acord ca acest guvern să fie redus la trei persoane şi, dat fiind că se consideră necesar, consimt să fiu unul din cei trei consuli provizorii împreună cu dumneavoastră şi cu colegul dumneavoastră Roger Ducos.

Aşadar, Bonaparte pretindea un loc de consul! Abatele face o grimasă, dar se resemnează şi, după plecarea lui Napoleon, îi destăinuie lui Joseph:

— Generalul pare şi aici tot atât de sigur de sine ca pe câmpul de bătaie. Trebuie ţinut seama de părerea lui pentru că, dacă s-ar retrage, totul ar fi pierdut, în timp ce, dacă acceptă Consulatul provizoriu, asigură succesul.

Totuşi, înainte de a se angaja definitiv, Bonaparte încearcă un ultim demers pe lângă Barras, care ar putea, eventual, să intre în triumvirat în locul lui Roger Ducos. Astfel, el se duce la o masă la Barras în ziua de 30 octombrie ca „simplu particular”.

„Nu eram decât patru – va povesti mai târziu Bonaparte lui Gourgaud – ducele de Lauraguais, care făcea acolo figură de bufon, un fel de prefect al palatului şi eu. Pe la mijlocul mesei, Barras mi-a spus:

— Republica merge prost, eu sunt bătrân, nu mai sunt bun de nimic şi vreau să mă retrag. Dumneata, generale, eşti fericit că nu eşti în aceeaşi situaţie. Domeniul dumitale este armata. Ai să te duci în fruntea armatei din Italia şi ai să repari eşecurile noastre. Republica se află într-o situaţie atât de proastă, încât numai un preşedinte ar putea-o salva, iar pentru aceasta nu-l văd decât pe generalul Hedou-ulle care ar putea să ne convină. Ce părere ai?”

— Să-l prefere în locul lui pe Hedouville! Pe fostul şef de stat-major al lui Hoche! Pe ştersul guvernator de la San

Domingo! Să-şi închipuie că acest personaj – care abia sub imperiu avea să fie bun de şambelan şi diplomat – putea să fie în stare să salveze Franţa! Dar Barras continuă, fără să bage de seamă privirea glacială a lui Napoleon fixată asupra lui:

— Cât despre dumneata, generale, intenţia noastră este să te redăm armatei; far eu, bolnav, cu popularitatea pierdută, uzat, nu mai sunt bun decât să devin un simplu particular.

În seara aceleiaşi zile, Napoleon le va relata scena lui Real, Fouché, Talleyrand şi Roederer:

— Ei bine, ştiţi ce vrea Barras al dumneavoastră? Recunoaşte şi el că e ou neputinţă să se mai continue cu haosul actual şi vrea un preşedinte în fruntea republicii, dar vrea ca preşedintele să fie el. Ce pretenţie ridicolă! Iar pentru a-şi masca această dorinţă ipocrită, ghiciţi pe cine propune să fie investit cu suprema magistratură? Pe Hedouville, un mare nătărău! Acest simplu indiciu nu vă arată că el vrea de fapt să atragă atenţia asupra propriei lui persoane? Ce nebunie! Cu un om ca ăsta nu-i nimic de făcut!

— Ah, animalul, animalul! – exclamă Real.

— Totuşi, eu nu disper – a spus atunci Fouché Barras ar putea fi convins de posibilitatea unei înţelegeri în vederea salvării statului. O să ne ducem, Real şi cu mine, să-i reproşăm prefăcătoria şi lipsa de încredere şi-l vom determina, fără îndoială, să ajungă la o hotărâre mai rezonabilă, demonstrându-i că viclenia n-are niciun rost şi că n-are nimic mai bun de făcut decât să-şi lege soarta de aceea a unui om mare. Ne facem forte să-l atragem de partea noastră.

— Faceţi-o, a consimţit Bonaparte, cu un entuziasm cu atât mai scăzut, cu cât hotărârea lui era luată.

Fouché şi Real au dat fuga la Barras, care a început prin a-i lua de sus:

— E normal să caut garanţii! Bonaparte ocoleşte mereu chestiunea!

Cei doi emisari îi arată că viitorul consul nu ocoleşte

deloc chestiunea. Totul se află într-o fază foarte înaintată: „L-am speriat înfăţişându-i tabloul veridic al situaţiei şi al ascendentului pe care generalul a şi ajuns să-l aibă asupra întregului guvern”.

Şi iată-l pe Barras convins de greşeala sa.

— Am să mă duc chiar mâine de dimineaţă să mă pun la dispoziţia lui, spune el.

Într-adevăr, a doua zi dimineaţă, credincios făgăduielii făcute, Barras, „cu pălăria lui mare pusă pe-o parte, cum îi era obiceiul, şi cu baston”, precizează Napoleon, se prezintă la opt dimineaţa în strada Victoriei. I se spune că generalul nu s-a sculat încă. Directorul insistă, spunând că „are ceva important de comunicat”.

„Am dat ordin să fie lăsat să intre – va relata Bonaparte – şi mi-a spus că a venit să-mi vorbească despre discuţia din ajun, că s-a gândit bine la toate, că Hedouville nu era potrivit pentru a fi ales preşedinte şi că eu sunt singurul indicat pentru aceasta. M-am prefăcut şi eu la rândul meu, asigurându-l că mă voi supune celui pe care l-ar alege naţiunea şi că, în ceea ce mă priveşte, stau, după cum se vede, în pat, fiind suferind din cauza trecerii de la un climat uscat la unul umed; cât despre rolul meu, acesta era, după cum a spus el ieri, stabilit: mă voi limita la comanda armatei din Italia. El a încercat încă o dată să mă atragă de partea lui, spunând:

— Să ştiţi că am să fiu aşa cum veţi hotărî: dacă vreţi alb, alb; dacă doriţi negru, negru”.

Dar cotitura vicontelui nu l-a impresionat de loc pe Bonaparte. Dimpotrivă, l-a iritat. Nu mai avea nevoie de el după ce se pusese de acord cu Sieyès. Într-adevăr, în ajun, după ce plecase de la Barras, generalul nu părăsise imediat palatul Luxembourg. Trecuse pe la fostul abate pentru a-i spune că putea să conteze definitiv pe el. De ce să se mai încurce cu un al treilea pungaş cu reputaţie atât de proastă şi care, după terminarea operaţiei, avea să fie şi mai lacom decât ştersul Ducos?

Complotul se ţesea, se urzea intriga… iar populaţia începea să aibă unele bănuieli. „Nimeni nu îndrăzneşte să

întreprindă nimic – arată o notă a poliţie:

— Se spune că se pregăteşte o nouă lovitură44. Între timp, Bonaparte ar fi vrut să-l atragă în complot şi pe cumnatul lui Joseph, Bernadotte, care, trebuie s-o reamintim, se căsătorise cu Desiree Clary, cea pe care Bonaparte o refuzase pentru a se căsători cu Josefina. Bernadotte ar putea să devină un strălucit secund. Napoleon a început să-i facă avansuri şi, la 28 octombrie, ieşind de la Teatrul francez, se invită la o cafea la fostul sergent Bellejambe.

— Mi s-a părut că e mulţumit de mine – i-a spus după aceea Bonaparte secretarului său.

— Ce crezi despre asta, Bourrienne?

— Dar, domnule general, aş dori ca mai degrabă dumneavoastră să fiţi mulţumit de el.

— Nu, nu! Am procedat bine aşa, fii sigur, aceasta îl va compromite în faţa lui Gohier. Nu uita un lucru: trebuie să le ieşi întotdeauna în întâmpinare duşmanilor tăi şi să le faci o bună primire, pentru că altminteri cred că ţi-e frică de ei, şi asta îi face îndrăzneţi.

A doua zi, la Joseph, la castelul Mortefontaine, Bonaparte îi vorbeşte lui Bernadotte despre relele de care suferă republica.

— Nu sunt din cale-afară de îngrijorat pentru republică – îi răspunde pe un ton sec viitorul rege al Suediei – şi am convingerea că va rezista atât inamicilor dinăuntru, cât şi celor din afară.

În ciuda acestui răspuns atât de puţin încurajator, Bonaparte se hotărăşte să mai încerce. Peste câteva zile, Bernadotte este invitat împreună cu soţia în strada Victoriei şi Napoleon îi repetă:

— Schimbarea guvernului e necesară.

— Este imposibil de schimbat, îi răspunde Bernadotte.

Imediat ce acesta pleacă, Bonaparte se precipită în încăperea unde lucra Bourrienne şi, abia putându-se stăpâni, exclamă:

— Poţi să-l înţelegi pe Bernadotte? Ai străbătut

Franţa alături de mine; ai văzut însufleţirea pe care a provocat-o întoarcerea mea; mi-ai spus chiar dumneata că vezi în acest entuziasm năzuinţa tuturor francezilor de a ieşi din situaţia dezastruoasă în care i-au adus încercările suferite de noi. Şi, în aceste condiţii, uite-l pe Bernadotte, care laudă, exagerând într-un chip ridicol, situaţia strălucită şi victorioasă a Franţei! Mi-a vorbit despre înfrângerea trupelor ruseşti, despre ocuparea Genovei, despre nenumăratele armate care se ridică pretutindeni… Şi nu mai ştiu ce… O grămadă de baliverne!

— Nu înţeleg nimic din toate aceste exagerări – răspunde Bourrienne.

— V-a vorbit şi despre Egipt?

— A, da! Mi-a reproşat că n-am adus armata cu mine! … Dar bine, i-am răspuns eu, îmi spui că peste tot e plin de trupe, că toate frontierele sunt asigurate, că se fac vaste recrutări, că aţi avea 200.000 de soldaţi şi 40.000 de cavalerişti! Dacă aşa stau lucrurile, la ce v-ar fi servit în Franţa câteva mii de oameni în plus, care ne pot asigura menţinerea Egiptului? La asta n-a avut ce să răspundă. Atunci, omul ăsta, mândru că a fost odată ministru de război, a avut neruşinarea să-mi spună că îi considera pierduţi. Ba, mai mult, a lăsat să se întrevadă anumite intenţii!… A vorbit despre duşmanii din afară, despre cei din interior; spunând aceste ultime cuvinte, s-a uitat la mine, dar şi eu i-am aruncat o privire!… Răbdare însă, para va fi în curând coaptă!… O ştii pe Josefina, îi cunoşti drăgălăşenia, îndemânarea; era şi ea în salon. Nu i-a scăpat privirea cercetătoare a lui Bernadotte, şi atunci a schimbat subiectul conversaţiei. Bernadotte a văzutdin atitudinea mea că eram sătul până peste cap de discuţie şi a plecat. Ei, te las să lucrezi, mă întorc la Josefina.

Dulcea creolă îşi pusese farmecul în slujba celor ce aveau să fie numiţi conspiratorii din luna lui brumar. Când aceşti conspiratori nu luau masa la „Rose” – restaurantul care-şi prezenta lista în versuri –, ea îi primea la dânsa, atrăgea în casa din strada Victoriei pe unii dintre cei nehotărâţi care trebuiau câştigaţi, organiza întâlniri,

aranja convorbiri separate, netezea asperităţile, potolea neîncrederea celor care, asemenea lui Gohier, puteau să aibă reacţii nedorite. Între timp, pe la patru după-amiază, îl primea pe admiratorul ei, întrecându-se, pentru el, în surâsuri, şuşoteli şi ochi dulci, în speranţa de a-l atrage de partea conjuraţilor. Dar directorul nu lăsa să se vadă nimic şi într-o zi, când a venit Fouché în strada Victoriei, l-a auzit pe Gohier întrebându-l:

— Ce mai e nou, cetăţene ministru?

— Nimic nou, absolut nimic.

— Şi totuşi?

— Mereu aceeaşi flecăreală!

— Adică?

— Mereu conspiraţia!

— Conspiraţia? – întrebă Josefina, făcând pe mirata.

— Da, conspiraţia – explică Fouché, râzând pe înfundate –, dar eu cunosc situaţia. Ştiu exact cum stau lucrurile, cetăţene director, bazaţi-vă pe mine: nu sunt eu omul care poate fi atacat. Dacă ar fi fost vorba de o conspiraţie, de când se tot vorbeşte despre asta, ar fi existat şi dovezile în Piaţa Revoluţiei sau pe câmpul de la Grenelle.

Gohier surâse şi încercă să o liniştească pe Josefina, care arborase cu îndemânare o înfăţişare îngrozită:

— Ministrul vorbeşte ca un om care îşi cunoaşte meseria. Dacă spune lucrurile astea în faţa noastră, este o dovadă că nu e cazul să le pună în aplicare. Faceţi ca guvernul, cetăţeană, nu vă îngrijoraţi de zvonurile astea; dormiţi liniştită!

Conspiraţia o pornise din plin la drum. Cum trebuia procedat? Cu ajutorul mai multor deputaţi atraşi în complot de Lucien, în cele două adunări avea să se răspândească ştirea că parizienii pregăteau o lovitură. Pentru a putea delibera în linişte, Consiliul Bătrânilor şi Consiliul celor Cinci sute, încredinţându-i lui Bonaparte sarcina de a le asigura protecţia, aveau să voteze transferarea lor la Saint-Cloud. Aici avea să fie aranjată răsturnarea regimului. Aşa cum se prevăzuse încă de la

început, numai doi dintre directori urmau să facă parte din noul organ al puterii: Sieyès şi Roger Ducos. Se spera că in extremis, datorită Josefinei, Gohier avea să intre şi el în complot. Ştersul general Moulins nu prezenta nicio primejdie. Cât despre Barras, o sumă importantă de bani avea să-i potolească scrupulele.

La prima vedere, totul părea foarte uşor, dar la un examen mai atent operaţia se dovedi plină de dificultăţi şi de necunoscute. Directorii care rămâneau pe din afară aveau să accepte atât de uşor să se lase detronaţi? Fără îndoială că pentru Barras, complet lipsit de conştiinţă cum era, totul devenea mai simplu, dar n-avea oare să se agaţe de putere? Nimic nu era exclus!

Dar Napoleon?

Probabil că Bonaparte părea un om „care poate aspira la orice”, avea să spună madame Reinhard, dar nu era oare aceasta doar o simplă atitudine? în realitate, pe măsură ce se apropia data stabilită, el se simţea mai „neliniştit” decât în preziua unei bătălii…

Pentru a lua pulsul deputaţilor şi, cum va spune Napoleon, „pentru a le lăsa timpul să se convingă că poate face fără ei ceea ce poate face cu ei”, Lucien a avut ideea de a-i aduna pe toţi la un loc în cadrul unui banchet prin subscripţie oferit de Consiliul Bătrânilor în cinstea lui Bonaparte. Două sute cincizeci de personalităţi politice, printre care şi cei cinci şefi ai republicii care se clătina, au acceptat să plătească 30 de franci pentru a se duce la 6 noiembrie – 15 brumar –, pe o ploaie măruntă care nu voia să mai înceteze, să se aşeze în jurul unei imense mese în formă de potcoavă în îngheţata biserică „Sulpice”, transformată de revoluţie în templu al Victoriei. Ciudat festin! Clănţănind din dinţi – de frig şi de frică –, fiecare îşi privea vecinul cu nelinişte şi neîncredere. „N-am văzut niciodată – va povesti Lavalette – o reuniune mai tăcută şi la care mesenii să arate atâta lipsă de încredere şi de veselie. Vecinii abia îşi vorbeau, iar cei ce erau introduşi în secretele complotului preferau să tacă decât să se hazardeze în conversaţii primejdioase cu vecini care se

putea să nu fie iniţiaţi în complot”. Bonaparte a dovedit „atât de puţină încredere în guvern sau, mai degrabă, atâta neîncredere faţă de el”, încât şi-a adus singur, fără să se ascundă de loc, o pâine şi o sticlă mică de vin. După ce a consumat această gustare spartană, el a făcut turul meselor, însoţit de Berthier şi de Bourrienne, adresând unora cuvinte măgulitoare, altora câte o frază fără importanţă. După un sfert de oră, cei care-l întovărăşeau l-au auzit murmurând:

— Mă plictisesc, să plecăm.

Afară era din ce în ce mai frig, ba cădea chiar mâzăriche.

Iacobinii – şi mai ales sabia lor, generalul Jourdan – începeau să se agite. Bonaparte va lua oare puterea fără ajutorul lor? De ce să nu-şi înfăptuiască „lovitura” cu ei? Jourdan se explică: intenţiona să se ducă la Bonaparte şi să-i spună că prietenii lui erau dispuşi să-l pună pe învingătorul din Italia în fruntea puterii executive „cu condiţia – specifica el – să fie garantate prin instituţii adecvate un guvern reprezentativ şi libertatea”. Câţiva iacobini înfocaţi, printre care şi Augereau, se ridicaseră contra acestui proiect.

Cu toate acestea, viitorul mareşal al imperiului îşi menţine planul şi, la 16 brumar, acceptă invitaţia la dejun a generalului Bonaparte.

— Ei bine, generale – îl întreabă Napoleon –, ce părere aveţi despre situaţia în care se află republica?

— Cred, generale – răspunde Jourdan –, că, dacă nu sunt îndepărtaţi oamenii care guvernează atât de prost şi dacă nu se introduce o ordine mai bună, nu mai există speranţă ca patria să fie salvată.

— Sunt bucuros că gândiţi aşa. Mă temeam să nu vă număraţi printre cei care ţin morţiş la constituţia noastră necorespunzătoare.

Jourdan protestează:

— Nu, generale, sunt convins că este necesară modificarea unora din instituţiile noastre, dar aceste modificări nu trebuie să aducă nicio atingere principiilor

esenţiale ale guvernării reprezentative şi marilor principii ale libertăţii şi egalităţii.

— Fără îndoială – continuă Bonaparte –, se impune la totul să se facă în interesul poporului, dar este necesar un guvern mai puternic.

Atunci Jourdan consideră că venise momentul să-şi ofere serviciile:

— Sunt de acord, generale, iar prietenii mei şi cu mine suntem gata să ne alăturăm dumneavoastră dacă vreţi să ne împărtăşiţi intenţiile pe care le aveţi.

Stupefiat, pentru că nu se aştepta de loc la aşa ceva, Jourdan îl auzi pe Bonaparte răspunzându-i:

— Nu pot face nimic cu dumneavoastră şi cu prietenii dumneavoastră pentru că nu dispuneţi de majoritate. Aţi speriat Consiliul cu propunerea de a declara patria în primejdie şi votaţi cu oameni care vă dezonorează… Sunt convins de bunele dumneavoastră intenţii şi de cele ale prietenilor dumneavoastră, dar de data aceasta nu putem merge împreună. În rest, fiţi liniştiţi, pentru că totul se va face în interesul republicii.

Scena s-a petrecut cu două zile înainte de lovitura de stat. Totuşi, cum va spune Lavalette, „cu toate precauţiile luate pentru păstrarea secretului, acesta se răspândise în rândurile tuturor claselor de sus şi al aproape tuturor militarilor din Paris”. Cei trei membri ai Directoratului care nu se aflau de partea conspiraţiei erau şi ei mai mult sau mai puţin la curent. S-au întâlnit ei a doua zi? Şi-au împărtăşit neliniştea? Dar ce puteau face? Să ordone arestarea viitorului dictator? Unde să-l fi dus? S-ar fi putut găsi măcar temniceri care să-l păzească sau judecători care să-l pună sub acuzare şi să-l interogheze? Directorii n-au acţionat în niciun fel, cu atât mai mult cu cât în acea zi ploioasă de 17 brumar nici nu îşi închipuiau că complotul urma să izbucnească chiar a doua zi…

Eugen şi Lavalette au hotărât să-şi petreacă noaptea la un bal. Josefina, recurgând, potrivit expresiei lui Bainville, la o adevărată „manevră de femeie galantă”, l-a trimis pur şi simplu pe fiul ei cu următorul bilet la Gohier:

„Vino, dragul meu Gohier, împreună cu soţia dumitale să luaţi masa la mine mâine la opt dimineaţa. Vino numaidecât pentru că am de discutat cu dumneata lucruri foarte interesante. La revedere, dragul meu Gohier, şi bazează-te pe prietenia mea sinceră. Lapagerie-Bonaparte”.

— Când este vorba de conspiraţie, totul e îngăduit, spusese Bonaparte.

Scopul lui era simplu: voia să-l aibă pe Gohier la îndemână.

După ce şi-a îndeplinit misiunea, Eugen s-a dus să se întâlnească cu Lavalette. Ei nu ştiau decât atât: că generalul îi convocase şi pe dânşii pentru a doua zi dimineaţă, la ora opt, împreună cu cei 40 de adjutanţi din garda naţională şi cu toţi ofiţerii disponibili. În timp ce cei doi aghiotanţi ai generalului dansau de zor, Sieyès, deşelat de lecţiile de călărie luate în vederea zilei celei mari, şi principalii conjuraţi, printre care se aflau cei doi preşedinţi ai Consiliului Bătrânilor şi ai celor Cinci sute, puneau la punct decretele şi pregăteau convocările care urmau să le fie trimise deputaţilor în toiul nopţii. La rândul său, Regnault de Saint-Jean-d’Angely scria textele afişelor şi „proclamaţiilor către parizieni14, compuse prin grija fiului lui Roederer.

Dar Barras?

În seara aceea simţise că se apropie primejdia şi îi ceruse fostului său protejat să treacă pe la el înainte de a se culca.

— I-am promis – îi spune Bonaparte lui Bourrienne –, dar nu vreau să mă duc; mâine totul o să fie terminat. A mai rămas puţin timp de câştigat. El mă aşteaptă diseară la unsprezece şi totul o să fie aranjat ca să mă primească. Ai să iei trăsura mea, ai să spui numele meu şi ai să intri imediat. Lui ai să-i spui că o durere de cap îngrozitoare m-a silit să mă bag în pat, dar că am să-l vizitez negreşit mâine; că poate să fie liniştit, că totul o să se aranjeze. Scapă cât poţi de întrebările lui, nu sta mult la el şi urcă la mine când te întorci.

La ora stabilită, Bourrienne sosi la Luxembourg cu trăsura generalului. În apartamentele care precedau cabinetul de lucru al lui Barras domnea cea mai mare linişte şi singurătate. „Când a văzut că vin eu în locul generalului Bonaparte – va povesti Bourrienne –, a fost extrem de mirat şi s-a arătat consternat. Mi-am dat seama că se considera un om pierdut41. Potrivit instrucţiunilor primite, secretarul a rămas puţin timp acolo. Când s-a ridicat ca să plece, Barras i-a spus în timp ce-l conducea:

— Văd că Bonaparte mă înşală; n-o să vină, s-a sfârşit, deşi mie îmi datorează totul.

„I-am repetat că avea să vină cu siguranţă a doua zi, dar, după felul în care a clătinat din cap, mi-am dat seama că nu credea”.

Bourrienne a raportat cele întâmplate, şi Bonaparte părea satisfăcut. De asemenea, părea fericit că a reuşit să-l atragă pe Bernadotte. Cel puţin Joseph îi promisese că şi cumnatul lui avea să vină a doua zi la prima oră în strada Victoriei…

— După câte ştiu eu – i-a spus Bourrienne –, chiar dacă vine, n-o să vă slujească la nimic.

— Cred – a recunoscut Bonaparte –, dar nici nu-mi poate pricinui greutăţi, şi asta-i tot ce mă interesează, te asigur. Ei, bună seara, să fii aici mâine dimineaţă la şapte.

A doua zi, începând de la ora şapte, pe un timp frumos, dar rece – *L'Observatoire* nota primul îngheţ al anului –, grădina şi îngusta alee de 90 de metri care ducea din strada Victoriei la vila lui Napoleon erau pline de ofiţeri în mare ţinută. Văzând câtă lume era acolo, toţi îşi dau seama: „Asta e ziua!”

Generalul Lefebvre, care comanda garnizoana Parisului – inclusiv garda naţională a Directoratului –, fusese şi el, bineînţeles, convocat. În faţa mulţimii de ofiţeri, a fost puţin cam surprins, dar Bonaparte îi oferi sabia pe care o purtase în Egipt, îi vorbi de „mizerabilii de avocaţi” de la care se trăgea tot răul, şi soţul doamnei „Sans-Gene” jură să-i arunce pe toţi „în fluviu”.

Generalul Debelle a apărut în haine civile…

— Cum – se miră un prieten –, nu eşti în uniformă?

— Nu ştiam nimic… dar ai puţină răbdare, nu durează mult.

Şi, întorcându-se spre un artilerist, ordonanţa unui ofiţer, îi spuse:

— Dă-mi costumul tău, viteazule!

Şi în plină stradă, cei doi oameni îşi schimbă îmbrăcămintea. Bernadotte, însoţit pentru mai multă siguranţă de Joseph, este şi el în civil. Bourrienne se apropie spunându-i:!

— Domnule general, cu excepţia dumneavoastră şi a mea, toată lumea este în uniformă.

— De ce aş fi şi eu?

În acel moment, Bonaparte iese din grupul ofiţerilor care-l înconjură şi exclamă:

— Mai bine în papuci!

După care îl întreabă cu vioiciune pe Bernadotte:

— Ia te uită! Nu eşti în uniformă?

— Aşa sunt în fiecare dimineaţă când nu sunt de serviciu.

— Vei fi într-o clipă.

— Nu mi s-a spus nimic, ordinele ar fi trebuit să-mi parvină mai devreme.

Bonaparte îl ia atunci pe Bernadotte într-un birou vecin şi îi spune:

— Directoratul guvernează prost; el ar distruge republica dacă n-am lua măsuri… Consiliul Bătrânilor m-a numit comandant al Parisului, al gărzii naţionale şi al tuturor trupelor din cadrul diviziei; du-te şi te îmbracă în uniformă şi apoi vino la Tuilerii unde plec chiar acum.

Bernadotte face o grimasă. Napoleon continuă răspicat:

— Crezi, poate, că te poţi bizui pe Moreau, pe MacDonald, pe Beurnonville şi pe alţi câţiva generali? O să vină la mine mai repede decât crezi, ei se şi află aici şi mă aşteaptă de mult timp în anticameră… Nu cunoşti oamenii: făgăduiesc mult şi îndeplinesc puţin.

Şi apoi, ridicând vocea:

— Directoratul vostru este detestat, constituţia lui e uzată. Trebuie făcută curăţenie şi dată o altă orientare guvernului. Du-te şi-ţi îmbracă uniforma. Nu pot să te mai aştept mult timp!

— Nu vreau să particip la o rebeliune, îi răspunde rece Bernadotte.

— O rebeliune – va exclama Bonaparte peste câteva clipe, povestindu-i scena secretarului său.

— O rebeliune, Bourrienne, îţi dai seama? O grămadă de imbecili, oameni care dau din gură de dimineaţa până seara în maghernițele lor!

Viitorul rege continuă să refuze. Bonaparte nu obţine de la el decât un singur lucru: că „nu va întreprinde nimic împotriva lui”.

— Da, ca cetăţean, vă dau cuvântul meu de onoare să nu acţionez în niciun fel.

— Ce înţelegi prin asta?

— Înţeleg să nu mă duc în cazărmi şi în locurile publice pentru a-i influenţa pe soldaţi şi poporul, dar, dacă Corpul legislativ şi Directoratul îmi ordonă să le apăr şi-mi încredinţează comanda gărzilor…

— A! cât despre asta sunt absolut liniştit, pentru că nu vor recurge la dumneata; ei se tem mai mult de ambiţia dumitale decât de a mea; eu ştiu precis că n-am altă ambiţie decât aceea de a salva republica.

Nici cu Gohier nu va avea mai mult succes. Acesta, surprins de ora matinală indicată de Josefina în biletul ei – un dejun la ora opt dimineaţa! –, a preferat s-o trimită doar pe soţia lui, care, sosind în strada Victoriei şi văzând afluxul de penaje şi galoane, îşi dă imediat seama de situaţie.

— Cum? – exclamă Bonaparte primind-o –, preşedintele nu vine?

— Nu, generale, îi este cu neputinţă…

Napoleon o întrerupe:

— Este absolut necesar să vină. Scrieţi-i, doamnă, şi am să aranjez eu să-i ajungă scrisoarea.

— Îi scriu, domnule general, şi am aici prin cine să i-o

trimit.

Doamna Gohier ia un condei şi scrie: „Ai făcut bine că n-ai venit, prietene; tot ce se petrece aici îmi arată că invitaţia era o cursă. N-am să zăbovesc prea mult nici eu şi am să mă întorc…”

Este rândul Josefinei să încerce s-o convingă pe recalcitrantă:

— Tot ce vedeţi aici, doamnă, vă arată ceea ce urmează negreşit să se întâmple. Nu vă pot spune cât de dezolată sunt din pricină că Gohier n-a dat curs invitaţiei mele, trimisă în înţelegere cu Bonaparte, care vrea ca preşedintele Directoratului să fie unul din membrii guvernului pe care îşi propune să-l înscăuneze. Trimiţându-i scrisoarea prin fiul meu, am vrut să arăt importanţa pe care i-o acordam.

— Vreau să mă întorc la el, doamnă – i-a răspuns madame Gohier.

— Prezenţa mea aici e de prisos.

— N-am să vă reţin – îi răspunde doamna Bonaparte.

— Întorcându-vă la soţul dumneavoastră, spuneţi-i să se gândească bine şi gândiţi-vă şi dumneavoastră la dorinţa pe care am fost autorizată să v-o comunic. O opoziţie din partea lui ar putea compromite nu numai propriile sale interese, ci şi altele care îi sunt şi mai scumpe. Influenţa pe care Sieyès şi cei ce-l susţin o va avea asupra evenimentelor care se pregătesc depinde de atitudinea pe care o va lua preşedintele. Vă implor, doamnă, folosiţi toată influenţa pe care o aveţi pentru a-l determina să vină.

Dar familia Gohier n-a înţeles unde se aflau în acea dimineaţă interesele ei… şi preşedintele a rămas la Luxembourg! El nu fusese surprins nici de plecarea matinală a gărzii Directoratului, care, sub pretextul unor exerciţii, părăsise palatul Luxembourg în sunetul tobelor şi al trompetelor… De altfel, trupa nu s-a îndreptat nicidecum spre câmpul de tragere, ci spre Tuilerii.

Trecuse de ora 8 şi decretele cu privire la transferul celor două adunări la Saint-Cloud şi la numirea lui

Bonaparte în funcţia de comandant nu ajunseseră încă în strada Victoriei. În mai multe rânduri, Napoleon a trimis după veşti. Senatorii se lăsau greu? Se ştia numai că, împopoţonaţi cu costumele acelea indescriptibile al căror secret îl deţinea David, ţineau şedinţă de mai bine de un ceas!

Lucrurile se desfăşurau însă conform prevederilor: deputaţii, convocaţi pentru ora 7, ascultaseră raportul prezentat de Cornet, preşedintele Comisiei inspectorilor, care fusese bine strunit de Sieyès:

— De mai multe zile se manifestă simptome dintre cele mai alarmante… patria este sleită şi cei care vor supravieţui incendiului vor vărsa lacrimi amare, dar inutile, pe cenuşa rămasă. Voi, reprezentanţi ai poporului, mai puteţi să-l preveniţi. E de ajuns o clipă, dar, dacă nu o veţi folosi, republica va pieri, iar scheletul ei va încăpea pe mâinile vulturilor, care-şi vor disputa membrele ei descărnate.

Expresia „mâinile vulturilor” nu i-a făcut de loc să izbucnească în râs pe reprezentanţi, care l-au ascultat cu aceeaşi atenţie şi pe Régnier exclamând:

— Republica este ameninţată de anarhişti şi de partidul de peste hotare; trebuie luate măsuri pentru salvarea publică. Avem asigurat sprijinul generalului Bonaparte. La adăpostul braţului său protector, consiliile vor putea delibera asupra schimbărilor pe care le necesită interesul public.

Unde urmau să se pună la adăpostul acestui „braţ protector”? La Saint-Cloud!

— Acolo – a continuat Régnier, care-şi învăţase şi el bine lecţia –, acolo, la adăpost de orice surprize şi de lovituri, veţi putea să reflectaţi, într-o atmosferă de calm şi de siguranţă, la mijloacele prin care să fie îndepărtate pericolele prezente… Dar, mai ales, nu veţi cruţa nimic pentru a asigura Franţei o pace onorabilă, câştigată cu atât de numeroase şi de mari sacrificii.

Majoritatea adunării a adoptat proiectul de decret propus de Régnier privind transferul la Saint-Cloud şi

numirea lui Bonaparte.

Mesager al acestor veşti bune, Fouché aleargă în strada Victoriei şi intră în mica sufragerie în formă de rotondă care serveşte şi ca sală de aşteptare.

— Vă rog să vă bazaţi pe devotamentul şi pe zelul meu – îi spune el lui Bonaparte.

— Am dat ordin să fie închise barierele şi să fie oprită plecarea curierilor şi a diligenţelor.

— Toate astea sunt de prisos – spune noul comandant uite, afluenţa cetăţenilor şi a soldaţilor care mă înconjură arată clar că acţionez cu Naţiunea şi pentru Naţiune; voi şti să asigur respectarea decretului Consiliului şi să menţin liniştea publică.

Peste câteva clipe sosesc, într-o trăsură de gală, inspectorii Consiliului Bătrânilor pentru a-i citi lui Bonaparte cele patru articole ale decretului:

Art. 1.

— Corpul legislativ este transferat în comuna Saint-Cloud; cele două Consilii îşi vor avea sediul în cele două aripi ale palatului. *Art. 2*.

— Ele se vor instala acolo mâine, 19 brumar, la orele 12. Orice continuare a funcţiilor şi dezbaterilor în alt loc şi înainte de această dată este interzisă. *Art. 3*.

— Generalul Bonaparte este însărcinat cu executarea prezentului decret. El va lua toate măsurile necesare pentru siguranţa reprezentanţei naţionale. *Art. 4*.

— Generalul Bonaparte este invitat în faţa Consiliului pentru a primi o copie autentică de pe prezentul decret şi a depune jurământul.

Trebuia, aşadar, să jure neîntârziat credinţă sistemului pe care se pregătea să-l răstoarne.

— După mine! – strigă el, întorcându-se către ofiţerii care îl înconjurau.

Napoleon voia, pentru a-şi afirma loialitatea, să fie înconjurat de un numeros stat-major. Deodată, înainte de a coborî scara, se întoarse spre Bernadotte şi îi ceru să vină cu el. Soţul lui Desiree dădu din cap; prefera să se abţină. Bonaparte îl lăsă cu scrupulele lui. Pe urmă, alergând, îi

strigă lui Bourrienne:

— Gohier n-a venit, cu atât mai rău pentru el!

Napoleon sări pe un mare cal negru cu capul alb. împrumutat de amiralul Bruix şi care părea cam greu de stăpânit. Mergând în fruntea generalilor şi ofiţerilor săi, coborî bulevardul. Cortegiul trecu pe sub ferestrele financiarului Ouvrard, furnizorul marinei, care locuia la colţul dintre strada Provence cu Chaussee d'Antin. Ouvrard a înţeles dincotro va bate vântul... De la fereastră se îndreptă spre birou, scriindu-i amiralului Bruix:

„Cetăţene amiral, trecerea generalului Bonaparte spre Consiliul Bătrânilor, unele mişcări de trupe mă determină să cred că se pregătesc anumite schimbări în treburile politice. Această împrejurare poate da naştere la o nevoie de fonduri. Vă rog, scumpe domnule amiral, să fiţi interpretul ofertei mele de a le pune la dispoziţie...”

La Consiliul Bătrânilor, Napoleon a trebuit să ia pentru prima dată cuvântul în faţa deputaţilor şi nu părea la largul lui. A vorbit sacadat şi cu ezitări:

— Republica era în pragul pieirii, după cum aţi recunoscut şi dumneavoastră – a declarat el –, şi aţi dat un decret care o va salva... Ajutat de toţi cei ce iubesc libertatea, de cei care au întemeiat-o, de cei care au apărat-o, o voi susţine. Generalul Berthier, generalul Lefebvre şi vitejii care se află sub comanda mea împărtăşesc şi ei simţămintele mele. Aţi dat legea care făgăduieşte salvarea statului; vitejii noştri vor şti s-o execute. Noi vrem o republică bazată pe libertate, pe egalitate, pe principiile sfinte ale reprezentării naţionale. *Jur* că o vom avea!

Tribunele aplaudau din răsputeri, în timp ce statul-major al generalului Bonaparte striga cu înflăcărare:

— Jurăm!

Între timp, Fouché plecase din strada Victoriei şi se dusese la palatul Luxembourg, anunţându-l pe preşedintele Gohier despre decretul prin care şedinţele Corpului legislativ erau transferate la castelul de la Saint-Cloud.

Sunt foarte mirat – exclamă adoratorul Josefinei – că un ministru al Directoratului s-a transformat în mesager al Consiliului Bătrânilor.

— M-am gândit – răspunse Fouché, abia stăpânindu-şi râsul – că era de datoria mea să vă aduc la cunoştinţă o hotărâre atât de importantă şi, în acelaşi timp, am crezut că e nimerit să vin să cer ordine din partea Directoratului.

— Era mai degrabă de datoria dumneavoastră – continuă Gohier cu o voce care trăda emoţia – să nu ne lăsaţi fără să ştim nimic despre intrigile criminale care au dus la o asemenea hotărâre şi care nu este, fără îndoială, decât preludiul a tot ceea ce şi-au propus atentatorii împotriva guvernului în conciliabulele pe care, în calitatea dumneavoastră de ministru al poliţiei, ar fi trebuit să le descoperiţi şi să ni le semnalaţi.

— Dar rapoartele către Directorat n-au lipsit; eu am recurs chiar la căi ocolite, văzând că nu mă bucuram de întreaga lui încredere; Directoratul n-a voit să ţină seama de avertismente; de altfel, lovitura n-a pornit chiar din sânul său? Directorii Sieyès şi Roger Ducos se află la comisia de inspectori a Consiliului Bătrânilor.

Într-adevăr, Sieyès, după o ultimă lecţie de călărie, plecase călare spre Tuilerii, unde venise şi Roger Ducos sub pretextul că „dorea să afle noi veşti”.

— Majoritatea se află la Luxembourg – afirmă cu hotărâre Gohier, ridicând vocea –, şi dacă Directoratul are ordine de dat, va încredinţa executarea lor unor oameni demni de încrederea lui.

După plecarea lui Fouché, Gohier l-a pus la curent pe Moulins şi apoi s-au dus amândoi la Barras. Acesta se afla în baie şi îi anunţă că nu-i poate primi. Când va ieşi din baie, după o oră de înmuiere, vicontele se va bărbieri cu mare grijă, apoi se va declara bolnav, refuzând să se vadă cu cei doi colegi care pluteau în voia valurilor. El spera să primească, dacă nu vizita lui Bonaparte, cel puţin a vreunui emisar de-al acestuia care să-l cheme la Tuilerii. Dar n-a venit nimeni, în afară de secretarul său, Bottot, care i-a relatat scena penibilă ce tocmai avusese lor în

grădina Tuilerii.

Într-adevăr, Bonaparte părăsise sala Consiliului Bătrânilor. Însoţit de generalii Beurnonville, Moreau şi MacDonald, se pomenise în grădina Tuilerii în faţa a zece mii de oameni, care urmau să-l recunoască drept comandant suprem. Atunci l-a văzut, încercând să pătrundă prin mulţime până la dânsul, pe Bottot, trimis de Barras. Într-G clipă, Bonaparte, cu instinctul lui de regizor al Istoriei, şi-a dat seama de avantajul pe care i-l oferea prezenţa nefericitului Bottot. În lipsa stăpânului, avea să suporte subalternul mânia generalului! Buimăcit, Bottot s-a trezit adus în faţa grenadierilor, unde Bonaparte, ţinându-l de braţ, cu ochii scăpărând, a pronunţat faimoasa-i dojană:

— Ce-aţi făcut din această Franţă pe care v-am lăsat-o atât de înfloritoare? V-am lăsat pacea, şi am găsit războiul! V-am lăsat victorii, şi am găsit înfrângeri 1 V-am lăsat milioanele Italiei, şi am găsit pretutindeni legi spoliatoare şi sărăcie! Ce-aţi făcut cu cei 100.000 de francezi pe care îi comandam, camarazii mei de glorie? Sunt morţi acum! Această situaţie nu mai poate dăinui!… Este timpul ca apărătorilor patriei să le fie redată încrederea la care au cu prisosinţă dreptul. Dacă ar fi să ne luăm după cei câţiva opoziţionişti, noi am fi declaraţi în curând duşmani ai republicii, noi care am întărit-o prin eforturile şi prin curajul nostru; noi nu recunoaştem alţi patrioţi în afara vitejilor mutilaţi în serviciul republicii!

Pe când Bottot se grăbea să se întoarcă la Luxembourg pentru a-l informa pe Barras de cele întâmplate, Bonaparte punea să li se citească trupelor decretul, după care li s-a adresat, mult mai la largul lui decât în faţa Consiliului, spunând:

— Soldaţi, decretul extraordinar al Consiliului Bătrânilor este în conformitate cu articolele 102 şi 103 din constituţie. El mi-a încredinţat comanda oraşului şi a armatei. Am acceptat-o pentru a seconda măsurile pe care le va lua şi care sunt în întregime în favoarea poporului. De doi ani încoace, republica este prost condusă. Aţi

nădăjduit că întoarcerea mea va pune capăt acestor rele şi aţi sărbătorit-o cu o unanimitate ce-mi impune obligaţii pe care încep să le îndeplinesc. Voi vi le veţi îndeplini pe ale voastre şi-l veţi seconda pe generalul vostru cu energia, hotărârea şi încrederea pe care i le-aţi arătat întotdeauna.

Îi răspunde un puternic strigăt: *Trăiască Bonaparte*! Din depărtare, mulţimea priveşte spectacolul. Vremea se încălzea, termometrul arăta 6 grade şi un soare palid făcea să strălucească aurul uniformelor. De dimineaţă parizienii putuseră să citească afişele albe lipite pe ziduri prin grija lui Roederer şi Regnault, în numele departamentului. Este procesul făcut regimului... Scrise cu litere groase, următoarele cuvinte ieşeau în evidenţă: *„Au săvârşit atâtea...”* şi, un pic mai jos: *„Încât nu mai există constituţie”*.

Un alt afiş mergea drept la ţintă: „Nu trebuie ca un om atât de eminent prin serviciile aduse să mai rămână în afara treburilor publice. Să nu ni se mai vorbească despre trimiterea lui împotriva inamicului; patria îi interzice să se îndepărteze de Paris. Să nu mai poarte departe o glorie pe care incapacitatea guvernului nu poate decât să o compromită. Gloria lui, existenţa lui, aceste mari bunuri naţionale ne sunt necesare aici. Bravi soldaţi ai republicii, de aici, din Paris, savantele combinaţii ale lui Bonaparte pot să vă conducă în modul cel mai sigur la victorie, dacă mai trebuie să învingem. Cetăţeni, Bonaparte trebuie să stea la Paris pentru a vă aduce paceau.

Napoleon a părăsit grădina şi şi-a instalat postul de comandă chiar la Tuilerii, în salonul inspectorilor Consiliului Bătrânilor. Îşi fac intrarea Gohier şi Moulins, care, în desperare de cauză, au luat hotărârea să vină ei înşişi după veşti. Viitorul consul tocmai aflase că era posibil ca faimosul berar Santerre „să ridice mahalaua1. Bonaparte se repede spre Moulins:

— Generale, sunteţi rudă cu Santerre?

— Nu-s niciun fel de rudă cu Santerre, dar sunt prieten cu el.

— Am fost prevenit că-i agită pe locuitorii cartierului

Saint-Antoine şi vrea să se pună în fruntea lor. Dacă face o mişcare, dau ordin să fie împuşcat.

— Aveţi oare această putere, generale?... De altfel, Santerre nu-i de loc un agitator, el nu s-ar pune în mişcare decât dacă ar primi ordin din partea unei autorităţi pe care nici dumneavoastră nu aţi contestat-o până astăzi.

— Directoratul nu mai există.

Gohier intervine mânios:

— Nu mai există Directoratul? Vă înşelaţi, generale, şi ştiţi bine că aţi stabilit ca astăzi să luaţi masa la preşedintele său. Aţi acceptat această invitaţie, fixându-i chiar dumneavoastră ziua, pentru a ascunde mai bine anumite proiecte ostile?

— Proiectele mele nu sunt de loc ostile. Republica este în pericol şi trebuie salvată... Vreau s-o fac!... Şi nu vom reuşi decât prin măsuri energice. Sieyès şi Ducos îşi dau demisia, Barras şi-a trimis-o pe a sa; abandonaţi amândoi, izolaţi, n-o să refuzaţi nici dumneavoastră demisia!

Însă cei doi directori nu vor încă să renunţe la cincimile lor de tron!

— Totul se va hotărî mâine la Saint-Cloud! – exclamă Gohier.

Bonaparte îi aruncă o asemenea privire, încât peste două ceasuri Gohier îşi va înainta demisia. „Moulins, care nu ştiuse niciodată de ce şi cum intrase în Directorat – spune madame Reinhard –, a urmat exemplul celui după care se aliniase întotdeauna”.

Dar Barras?

În ciuda discursului relatat de Bottot, el nu se hotărâse încă să acţioneze. Continuă să creadă că Bonaparte n-avea să îndrăznească să se atingă de el şi că urma să vină la dânsul. Rămase năuc când se prezentară la el spre amiază Bruix şi Talleyrand, veniţi în numele generalului-comandant pentru a „negocia retragerea sa”:

— Bonaparte este hotărât să folosească împotriva dumneavoastră orice mijloace care îi stau la îndemână dacă veţi încerca să opuneţi cea mai mică rezistenţă

pentru a-l împiedica în înfăptuirea proiectelor sale…

După care Talleyrand îi întinse o scrisoare dinainte pregătită, pe care Barras o adresa organului legislativ „spre a-i aduce la cunoştinţă hotărârea sa de a se reîntoarce la viaţa privată”.

El „se reîntoarce la viaţa privată” cu atât mai bucuros cu cât Talleyrand şi Bruix au luat măsura de precauţie de a aduce cu dânşii o foarte mare sumă de bani, banii puşi la dispoziţie de Ouvrard. Peste câteva minute, dragonii lui Bonaparte îi fac fostului membru al directoratului o escortă, zisă de onoare, pentru a-l însoţi până la castelul său de la Grosbois. Domnul viconte de Barras, care i-a pus lui Bonaparte piciorul în scară, părăsea pentru totdeauna scena Istoriei.

Încă în cursul acelei lungi zile, Napoleon a început să-şi manifeste autoritatea. Astfel, a fost auzit spunându-i lui Cambaceres:

— Niciun fel de grup, nu vreau aşa ceva, nu voi tolera niciunul.

Şi apoi:

— Nu fac parte din nicio clică, aparţin marii clici a poporului francez.

Odată cu venirea serii, unii deputaţi încep să se arate neliniştiţi. Fără îndoială că „tot ce propune Bonaparte sau face să fie propus prin fraţii lui miroase a dictatură militară4. Ei îşi mărturisesc temerile lui Fouché.

— Dar lucrul e gata făcut – le răspunde acesta –, puterea militară se află în mâinile generalului Bonaparte, chiar dumneavoastră i-aţi încredinţat-o, şi nu aţi putea face un pas fără dictatura lui.

Unii dintre ei ar vrea acum să dea înapoi… Dar este prea târziu! În aceeaşi seară, Bonaparte va spune cu dispreţ:

— În aceste consilii există puţini bărbaţi adevăraţi. I-am văzut şi i-am ascultat ieri toată ziua: câte banalităţi, ce interese josnice!

După plecarea celor timoraţi, conjuraţii cad de acord asupra instalării, în ziua următoare, a trei consuli

provizorii: Bonaparte, Roger Ducos şi Sieyès.

— Poate că – sugerează acesta din urmă – ar trebui arestaţi vreo patruzeci de opozanţi?

Bonaparte reflectează. Fouché îi dăduse un sfat’s

— Odată cu primii paşi pe calea exercitării puterii supreme, căutaţi să nu deveniţi instrumentul pasiunilor unui popă veninos.

Napoleon ţine seama de această părere şi răspunde i

— Măsura este prematură. Nu va exista nici opoziţie, nici rezistenţă.

— O să vedeţi mâine la Saint-Cloud, spune Sieyès înţepat.

Sieyès nu s-a înşelat. A doua zi a fost o adevărată minune că nu s-a terminat totul pe câmpul de la Grenelle, în faţa plutonului de execuţie rezervat generalilor care dau greş şi sunt prezentaţi apoi pe veci de manualele de istorie ca trădători. Dacă însă reuşesc, devin, după cum ştie fiecare, eroi ai poporului.

ARTA DE A-I ARUNCA PE DEPUTAŢI PE FEREASTRĂ

NIMIC NU S-A ÎNTEMEIAT DECÂT PRIN SABIE.

Napoleon în dimineaţa zilei de 10 noiembrie, sau 19 brumar, Bonaparte îşi mai făcea unele iluzii asupra atitudinii parlamentarilor. Socoteşte că cei Cinci sute, ca şi Bătrânii, aveau să se încline fără împotrivire. Continuă să fie convins că ar putea să cucerească puterea fără să fie nevoie să scoată sabia din teacă! A fost auzit chiar exclamând:

— Vă număraţi, aşadar, printre cei care cred că o să ne batem?

Peste câteva clipe urma să părăsească strada Victoriei pentru a se îndrepta spre Saint-Cloud, când îl văzu pe Berthier clătinându-se.

— Ce ai? Eşti suferind?

— Am un abces care sparge şi am pus o cataplasmă.

— Ei bine. rămâi!

— Nu, chiar dacă ar trebui să mă târăsc şi să îndur chinurile iadului, nu vă las!

Şi lui Larmes, care voia să-l însoţească cu orice preţ, îi adresează aceste cuvinte afectuoase:

— Nu, generale, eşti rănit, va trebui să stăm mult timp călare.

Şi fiindcă Larmes insista, îi ordonă:

— Nu, prietene, rămâi aici!

În timp ce se pregătea să plece, a fost anunţat că Josefina vrea să-l vadă şi că îl aşteaptă în camera ei.

— Minunat! – exclamă el, mişcat.

— Urc la dânsa, dar ziua aceasta nu este pentru femei.

Avea să-i repete acelaşi lucru şi lui Le Couteulx, care se oferi să-l adăpostească seara, dacă avea să fie nevoie, în casa lui de la Auteuil:

— Dar fără femei. Chestiunea e prea gravă. Să plecăm!

Şi încălecă pe calul amiralului. Ploaia încetase, vântul dinspre apus limpezise cerul, dar era frig şi umed. „L-am văzut – va povesti mai târziu Couture – şi-l mai văd parcă şi acum în grădina Tuilerii plecând spre Saint-Cloud, cu faţa bronzată, slabă şi lunguiaţă, părul lipit, tăiat la două degete de urechi, cu pălăria-i mică, cu pantalonii galbeni pe care se întindea o pată mare pe partea exterioară a coapsei stângi, în uniformă de campanie, cu cizme scurte şi, sub el, un cal mare, cenuşiu închis şi cu capul alb, în sfârşit, generalul aşa cum era atunci când nu devenise încă durduliu...”

Poate că, trecând pe Champs-Élysées, Bonaparte s-a gândit la imaginea cailor de la Marly, la parizienii mereu revoltaţi? Cum aveau ei să reacţioneze văzând că li se impune un nou regim?

Drumul de la Paris la Saint-Cloud era plin de ofiţeri călare, de curioşi, de trăsuri încărcate cu deputaţi, funcţionari, ziarişti şi mai ales plin de trupe în ţinută de campanie care mărşăluiau. Cuirasierii – *călcâie late*, cum li se spunea – tropăiau greoi, iar roţile tunurilor – pentru că erau şi tunuri... – făceau un zgomot infernal. Toţi urcau rampa care duce astăzi spre intrarea în autostrada Vest.

Potrivit ordinelor date de Bonaparte, vor ocupa fiecare poziţii în jurul castelului. Grenadierii Directoratului şi ai Consiliului celor Cinci sute sunt înşiruiţi în prima curte, în timp ce în spatele lor sunt masate patru companii de grenadieri parizieni, iar un regiment de infanterie asigură garda în faţa grilajului principal. Trupa stă cantonată sub soarele anemic. E frig. Se stă de vorbă şi se fac aprecieri asupra situaţiei. Soldaţii din garnizoana Parisului nu se codesc să spună ce cred şi exclamă:

— E timpul să fie aruncaţi afară toţi oratorii ăştia; cu vorbăria lor ne ţin de şase luni fără soldă şi fără încălţăminte. N-avem nevoie de atâţia conducători!

Garda celor Cinci sute n-are însă niciun motiv să-şi dea jos stăpânii.

— Fiţi liniştiţi şi bizuiţi-vă pe noi, le spun grenadierii deputaţilor care se îndreptau spre castel.

Cei care căscau gura pe acolo se uită la Bonaparte, care a urcat şi el rampa. Ajuns în curtea castelului, se informează asupra situaţiei. Care este pulsul adversarilor şi al celor ce făgăduiseră să-l sprijine? Pe cât se părea, discuţiile erau foarte însufleţite. Cea mai mare parte a celor ce se aflau acolo nu ştiau nimic despre planurile conjuraţilor, iar cei iniţiaţi vorbeau despre ele doar într-un mod vag. Republica are să fie salvată, afirmă unii; pierdută, răspund ceilalţi. Celui care pune întrebări având de pe acum aerul de stăpân, i se raportează că numeroasele cârciumioare de prin partea locului i-au primit foarte bine pe deputaţi. În special Hugues Destrem, secretarul Consiliului celor Cinci sute, era bine „îmbujorat44. În scurt timp avea să intre în sală cu toca pe o ureche şi, aruncând o privire insolentă în stânga şi în dreapta, să spună, asemenea lui Danton:

— Uitaţi-vă, capul îmi stă încă pe umeri.

— Nu e ceea ce ai mai bun, i-a răspuns, râzând, unul dintre colegi.

Sălile de şedinţe – *Marele Salon* pentru Bătrâni, *Oranjeria* pentru cei Cinci sute – nu sunt încă gata. Deputaţii celor două adunări amestecate încep un penibil

congres în aer liber. Discută între ei, privind cu nelinişte la marea de uniforme. Bătrânii par mai resemnaţi, dar cei Cinci sute vorbesc hotărât şi cu glas tare:

— A, vrea să fie un Cezar, un Cromwell!… Trebuie luată o hotărâre!

Bătrânii o mai slăbiseră. Cei ce făceau parte din complot nu mai îndrăzneau să vorbească atât de deschis. Începea să bată un vânt de opoziţie. Către ora unu – Bonaparte este anunţat şi el –, Consiliul Bătrânilor, precedat ele muzica sa, care executa *Marsilieza*, îşi făcu intrarea în Marele Salon. Conjuraţii încercară să mai tragă de timp. Dar ştiau cu toţii că nimic nu avea să încearcă *cu adevărat* înainte de deschiderea şedinţei celor Cinci sute.

Între timp soseşte de la Paris generalul Thiebault şi intră în salonul în care se află aghiotanţii. Deodată uşa se deschide. Intră Bonaparte.

— Să fie chemat comandantul de batalion X… spune el.

„Un aghiotant – relatează Thiebault – a plecat imediat şi, puţin după aceea, s-a întors cu comandantul batalionului.

Anunţat, generalul Bonaparte apare din nou, adresându-se cu cea mai mare asprime acelui ofiţer superior:

— Pe baza cărui ordin – îi spune – aţi mutat postul cutare?

Ofiţerul a spus numele persoanei care-i dăduse ordinul, adăugând că nu era primul ordin pe care-l primea din partea respectivului. Răspunsul fusese corect şi, venind din partea unui ofiţer superior, merita consideraţie. Aceasta nu l-a împiedicat însă pe generalul Bonaparte să continue cu un ton foarte mânios:

— Aici nu există alte ordine decât ale mele; să fie arestat omul acesta şi băgat la închisoare.

Patru sau cinci dintre fanaticii care erau de faţă, mergând cu zelul până la brutalitate, s-au aruncat asupra comandantului de batalion şi l-au luat cu ei… Am fost revoltat; au fost, fără îndoială, şi alţii, dar au ştiut să tacă.

Destul de puţin stăpân pe mine pe vremea aceea, n-am avut înţelepciunea necesară:

— Spre a asista la asemenea acte ne aflăm aici!

Văzând că nimeni n-a deschis gura, că cei de faţă s-au posomorât şi că unii dintre cei care se aflau lângă mine au schiţat chiar gestul de a se îndepărta de mine, dar, întrucât eram de ajuns de înfierbântat, cu tot exemplul dat de tăcerea multora dintre şefii mei, am adăugat:

— Întrucât astfel de acte nu pot să-mi convină, mă întorc la Paris.

În clipa aceea, Cesar Berthier, care tocmai intrase în salon şi auzise ce-am spus, s-a repezit spre mine, zicând:

— Generale Thiebault, ce faceţi?

— Sunteţi amabil că mă întrebaţi – i-am răspuns eu –, dar n-am spus destul de răspicat?...”

Şi Thiebault s-a întors la Paris.

Oranjeria este, în sfârşit, amenajată. Este ora trei. Cel Cinci sute şi-au îmbrăcat togile şi largile mantale roşii, s-au instalat şi... în clipa următoare izbucneşte furtuna. Încep să se înalţe strigăte:

— Fără dictatură! Aici suntem liberi! Baionetele nu ne înspăimântă!

Preşedintele, Lucien Bonaparte, încearcă zadarnic să restabilească o oarecare linişte. Din fericire, domnii deputaţi, care se considerau un fel de romani, aveau o preferinţă deosebită pentru „scenele de efect”. Unul dintre ei propune să se depună un jurământ faţă de Constituţia anului III. Poate că, în felul acesta, i se va face Directoratului în agonie o infuzie cu sânge proaspăt? Lucien se supune. Pentru a câştiga timp, el este gata să jure credinţă regimului pe care urma să-l răstoarne în cel mai scurt timp cu putinţă în favoarea fratelui său. Fiecare deputat urcă, aşadar, la tribună, întinde braţul drept cu o splendidă fâlfâire de togă, prestează jurământul şi se întoarce la loc. Se obişnuia ca, atunci când se ajungea la numele lui Roberiot, unul din nefericiţii ambasadori de la Rastadt, să se strige pe un ton sepulcral:

— Ucis de casa de Austria!

Întregul ritual este riguros respectat. Totul are o durată de cel puţin cinci ceasuri încheiate!… Lavalette, martor ocular la întreaga scenă, se duce să-l prevină pe Bonaparte, pe care-l găseşte plimbându-se destul de agitat într-o încăpere care nu are ca mobilier decât două fotolii. Acolo nu se mai afla decât Sieyès, aşezat lângă cămin, în faţa unei grămezi de vreascuri, pe care le răscoleşte cu o bucată de lemn, pentru că nu exista nici măcar cleşte.

— Ei bine – exclamă Bonaparte după ce ascultă pe aghiotantul său –, vedeţi ce fac ei!

— Oho – răspunde încet Sieyès –, să juri pe o parte a constituţiei, mai merge, dar pe toată, e prea mult!

Lavalette se retrage în încăperea vecină, unde îl găseşte pe Berthier împreună cu vreo 30 de ofiţeri. Toţi sunt plouaţi, iar când aghiotantul îi povesteşte cu voce scăzută şefului statului-major cele ce se petrec în Consiliul celor

Cinci sute, acesta se face palid la faţă… Lucrurile iau o întorsătură proastă. Deodată, canaturile uşii se dau în lături cu zgomot. Apare Bonaparte, lovind parchetul cu cravaşa:

— Trebuie să terminăm!

După părerea lui, dacă nu intervine personal, totul este pierdut! Hotărăşte să înceapă cu Bătrânii, care, spera el, aveau să-i tragă după ei şi pe cei Cinci sute! Şi iese imediat din încăpere. Toţi se reped în urma lui, ajungând în curte, unde un regiment de infanterie venit din Paris se alinia pentru a fi trecut în revistă. De îndată se aude strigându-se *Trăiască Bonaparte* J, în timp ce toboşarii sună onorul. „El trece prin faţa unui splendid corp de grenadieri – va relata Coignet –, salută pe toată lumea, pune să fim aşezaţi în ordine de bătaie şi vorbeşte cu comandanţii. Nu era călare, purta o pălărie mică şi o sabie mică…”

Fără îndoială, prea înfierbântat de această primire, el intră cu mai multă violenţă decât se cuvenea şi chiar mânios în Marele Salon. „Şi asta n-a fost de natură să mă liniştească în legătură cu ceea ce avea să spună – relatează

Bourrienne, a cărui mărturie este demnă de luat în considerare.

— Culoarul prin care am trecut pentru a ajunge până în mijlocul sălii era strâmt; eram cu spatele la uşă; Bonaparte îl avea pe preşedinte în dreapta şi nu-l putea privi drept în faţă. Eu mă aflam la dreapta generalului, atât de aproape încât ni se atingeau hainele; Berthier se afla la stânga lui”.

Bonaparte începu să vorbească:

— Reprezentanţi ai poporului, dacă aş fi vrut să înăbuş libertatea ţării mele, dacă aş fi vrut să pun mâna pe autoritatea supremă, nu m-aş fi supus ordinelor pe care mi le-aţi dat, n-aş fi avut nevoie să primesc din partea Senatului autoritatea cu care am fost investit... Vă jur, reprezentanţi ai poporului, că patria n-are apărător mai plin de zel decât mine; sunt devotat cu trup şi suflet înfăptuirii ordinelor dumneavoastră. Dar salvarea ei nu se bazează decât pe dumneavoastră, pentru că Directoratul nu mai există: patru din membrii săi şi-au dat demisia, iar al cincilea a fost pus sub supraveghere pentru a i se asigura securitatea. Primejdiile sunt ameninţătoare, răul sporeşte...

— Dar Constituţia? – urlă Lenglet.

— Constituţia? – continuă Bonaparte.

— Ea e invocată de toate grupările şi a fost încălcată de toate; e dispreţuită de toate şi nu poate fi pentru noi un mijloc de salvare pentru că nu se bucură de respectul nimănui. Constituţia? Oare nu în numele ei aţi exercitat toate tiraniile? Iar astăzi tot în numele ei se conspiră. Eu cunosc toate primejdiile care vă ameninţă...

— Aţi auzit, reprezentanţi ai poporului – exclamă atunci Cornudet, unul din complici.

— Cel căruia i-aţi acordat atâtea onoruri, căruia i-aţi transmis de atâtea ori expresia recunoştinţei naţionale, cel în faţa căruia Europa şi întregul univers amuţesc de admiraţie se află aici şi el e cel care vă confirmă existenţa unei conspiraţii. Poate fi el privit ca un josnic impostor?

Izbucnesc strigăte:

— Să dea numele conspiratorilor! Da, spuneţi numele lor, spuneţi-le numele!

— Dacă trebuie să dau explicaţii imediat, dacă trebuie să rostesc nume – replică Bonaparte –, le voi rosti. Pot să vă spun că directorii Barras şi Moulins mi-au propus să mă pună în fruntea unui partid al cărui ţel este răsturnarea tuturor oamenilor cu idei liberale.

— Trebuie înfiinţat un comitet general care să asculte aceste destăinuiri, strigă unii.

— Nu, nu – exclamă alţi reprezentanţi –, nu-i nevoie de niciun comitet general! Au fost denunţaţi acum conspiratorii şi Franţa trebuie să audă totul!

I se cere deci lui Bonaparte să dea mai multe amănunte în legătură cu acuzaţiile pe care le-a formulat împotriva lui Barras şi Moulins.

— Nu trebuie să mai ascundeţi nimic!

„Atunci – spune Bourrienne –, întreruperile, apostrofările, întrebările astea l-au tulburat în asemenea măsură, încât a început să se creadă pierdut. În loc să dea explicaţii despre ceea ce spusese, s-a pornit să acuze din nou… Pe cine? Consiliul celor Cinci sute, care voia «eşafoade, comitete revoluţionare, revoluţie în toată regula»”.

Este auzit chiar bolborosind:

— Dacă vi se pare că sunt un perfid, procedaţi toţi asemenea lui Brutus. Eu declar că, după ce toate acestea se vor sfârşi, nu voi fi nimic altceva în republică decât braţul care va susţine ce veţi hotărî)

Bătrânii vor să procedeze asemenea lui Brutus, dar cer şi alte nume decât numele celor doi directori demisionari. Or, cum poate Bonaparte să dea nume, când pretinsul complot terorist nu există? Se simte tulburat, ridicol, din ce în ce mai lamentabil. Cuvântarea lui se transformă repede într-un fel de conversaţie dezlânată, alandala, cu preşedintele. În timp ce întrebările pe care le punea acesta erau clare şi precise, răspunsurile lui Bonaparte erau „echivoce şi întortocheate41. După ce şi-a evocat fraţii de arme şi cinstea lui de soldat, a început să

vorbească despre „vulcani, agitaţii surde, victorii, despre 18 fructidor, despre Cezar, despre Cromwell, despre tiran44. În mai multe rânduri a fost auzit spunând în mijlocul tumultului care creştea:

— Altceva nu am să vă spun.

„Dar nu spunea nimic – constată Bourrienne desperat –, sau nu spunea mare lucru”. Mai mult se ghicea decât se înţelegea: „Libertate… Egalitate… ipocriţi… intriganţi… Eu nu sunt… Voi renunţa la putere de îndată ce primejdia care ameninţă republica va trece…44

„Numai cine a fost de faţă îşi poate da seama de situaţia care se crease – va arăta Bourrienne.

— Trebuie spus că nu avea niciun şir în tot ce bolborosea, că era complet lipsit de coerenţă. Bonaparte nu era orator. Nu-i greu de înţeles că era mai degrabă obişnuit cu vacarmul bătăliilor decât cu cel al discuţiilor de la tribună. Locul lui era mai degrabă lângă o baterie de artilerie decât în faţa preşedintelui unei adunări44.

Deodată, Bonaparte încetă să se mai bâlbâie: se părea că găsise un subiect şi începu să-i ameninţe pe reprezentanţi:

— Iar dacă vreun orator plătit de străinătate ar cere să fiu pus *în afara legii*, să fie sfărâmat prin forţa armelor într-o clipă! Dacă ar cere să fiu pus *în afara legii*, voi apela la voi, vitejii mei camarazi de arme!

Şi, întorcându-se către cei câţiva grenadieri rămaşi în pragul uşii, spuse:

— La voi, bravi soldaţi, pe care v-am condus de atâtea ori la victorie! La voi, bravi apărători ai republicii, cu care am împărţit atâtea primejdii pentru triumful libertăţii şi egalităţii! Nu uitaţi că alături de mine merg zeul Victoriei şi zeul Norocului.

Era o frază pe care o lansase cu succes în Divanul din Cairo, dar care la Saint-Cloud a produs un efect deplorabil. Bourrienne îl trase de mânecă şi-i şopti, sau cel puţin aşa va pretinde el:

— Plecaţi, domnule general, nu mai ştiţi ce spuneţi.

Bonaparte mai bolborosi câteva cuvinte, după care,

îndreptându-se spre uşă, exclamă:

— Cine-i de partea mea să mă urmeze!

Dar nu l-a urmat nimeni în afară de Bourrienne şi de Berthier… În Consiliul celor Cinci sute, cu toate că prezida Lucien, situaţia era şi mai proastă! De cum a intrat Bonaparte, încă înainte de a spune ceva, prin simpla lui prezenţă, a declanşat ostilităţile. Turbulenţii de pe băncile montagnarzilor s-au aruncat asupra lui şi au început să-i care pumni. Printre strigătele furibunde ale celor Cinci sute se putea distinge:

— Dictatorul să fie pus în afara legii! Jos dictatorul!

— Cum? Baionete, săbii, oameni înarmaţi aici?!

— Să murim la posturile noastre! Trăiască republica şi Constituţia anului III!

„Era aşa de înghesuit între deputaţi, statul lui major şi grenadierii care se repeziseră la intrarea în sală – povesteşte Lavalette –, încât o clipă am crezut că o să fie înăbuşit. Nu puteai nici să mergi înainte, nici să dai înapoi…”

Deputaţi, spectatori, soldaţi se băteau acum ca vagabonzii; unul dintre reprezentanţi se încurcă în togă şi căzu, întinzându-se cât era de lung. Lângă tribună avea loc o scenă de o violenţă fără precedent. Grenadierii îşi croiau drum ca să-l scoată pe şeful lor, pe care-l înşfăcase enormul Destrem, deputatul cu obrazul îmbujorat, care urla în urechea lui Napoleon:

— Pentru asta ai repurtat victoriile?

Destrem, despre care se spunea că „o strângere de mână de-a lui” era tot una cu o „lovitură de pumn a unui om obişnuit”, îl apucase pe plăpândul Bonaparte de umăr tocmai când acesta, pe jumătate leşinat şi nemaidându-şi seama de nimic, era, în sfârşit, scos din înghesuială şi luat de soldaţii lui. Era o derută îngrozitoare! În încăperea oare preceda sala de şedinţe, învălmăşeala era atât de mare, încât mai mulţi grenadieri îşi pierdură capelele şi armele.

Lucien încearcă să-şi apere fratele:

— Intervenţia generalului, care se pare că a trezit atâta nelinişte, n-a avut alt scop decât acela de a arăta

care este situaţia treburilor publice sau a altor chestiuni care privesc statul; el a venit să-şi îndeplinească obligaţiile impuse de funcţia lui. Dar cred că nimeni dintre dumneavoastră nu poate bănui…

Un deputat îl întrerupe:

— Bonaparte s-a purtat de parcă ar fi rege!

— Nimeni dintre dumneavoastră – a continuat Lucien – nu-l poate bănui că ar intenţiona să sugrume libertatea pe cel care…

O voce puternică îl întrerupe:

— Bonaparte şi-a pierdut gloria! îl supun oprobriului, dispreţului republicanilor.

Izbucnesc strigăte de aprobare de pe toate băncile. O altă exclamaţie acoperă tumultul:

— Cer ca generalul Bonaparte să fie adus în faţa noastră pentru a da socoteală de conduita lui.

— Iar eu – exclamă Lucien – cer să părăsesc fotoliul de preşedinte!

Lucien îşi părăseşte locul de sub tribună, lăsându-i preşedinţia lui Chazal. Dar lucrurile nu se potolesc cu aceasta. Confuzia creşte, strigătele devin şi mai puternice şi, în cele din urmă, se aude propunerea prin care fusese răsturnat Robespierre:

— Să fie pusă la vot scoaterea generalului Bonaparte *în afara legii*!

Lucien îşi părăseşte atunci locul pe care se afla ca deputat, urcă din nou la tribună şi – teatral, aşa cum cerea epoca – îşi scoate toca şi roba, declarând:

— Aici nu mai există libertate. Nemaiavând posibilitatea să mă fac ascultat, vă veţi vedea cel puţin preşedintele depunând aici în semn de doliu public însemnele magistraturii populare. Este rugat insistent să rămână, şi el cedează.

Bonaparte şi Sieyès continuau să se afle în Cabinetul Mare. Aflând că ucenicul-dictator a fost declarat *în afara legii,* abatele se întoarce către Bonaparte:

— Se cred în 93!… Ne scot în afara legii! Ei bine, generale, mulţumiţi-vă să-i scoateţi afară din sală.

Bonaparte îşi smulge sabia din teacă, deschide fereastra şi răcneşte:

— La arme!

Peste o clipă, eroul din Italia îşi face apariţia în curte, strigând:

— Daţi-mi calul!

Văzându-şi iar calul său cenuşiu azvârlind din copite, fremătând şi cabrându-se, Bonaparte, care n-a fost niciodată un călăreţ strălucit, tresare. Doi oameni abia reuşesc să ţină calul pe loc. Generalul încalecă, nu fără greutate, încercând să călărească elegant. Înfierbântat cum era, îşi rupe coşurile de pe faţă, care încep să sângereze, ceea ce îi dă posibilitatea să afirme că cei Cinci sute au vrut să-l asasineze. Soldaţii par gata „să treacă Rubiconul”, dar grenadierii Corpului legislativ ezită. Este trecut de ora cinci, începe să se însereze, parcul este învăluit într-o ceaţă rece de noiembrie, cerul se întunecă tot mai mult şi totul trebuie terminat înainte de căderea nopţii. Lucien îi trimite fratelui său un apel plin de nelinişte: „Până în 10 minute trebuie întreruptă şedinţa, pentru că altfel nu mai răspund de nimic”.

Bonaparte dă, în sfârşit, ordine precise.

Peste câteva clipe, un pluton de grenadieri năvăleşte în sala de şedinţe. În prima secundă, Lucien se întreabă dacă nu era totul pierdut. A ratat fratele lui lovitura? Soldaţii vin să-l aresteze? Vin să-l elibereze?

— Îmi vorbeaţi de reconciliere – strigă el către deputaţi –, şi, când colo, puneţi să mă aresteze!

Dar grenadierii se mulţumesc să-l conducă la Bonaparte şi Sieyès. Între timp, în curtea castelului, generalul Serurier încerca să-şi însufleţească trupele:

— Bătrânii i s-au alăturat lui Bonaparte, cei Cinci sute au vrut să-l omoare!

Treabă de „civili”! Grenadierii au rămas impasibili. Pe urmă a venit Bonaparte să le explice:

— Am vrut să le arăt mijloacele prin care poate fi salvată republica, iar ei au vrut să mă omoare!

Şi, întorcându-se către grenadieri, îi întreabă:

— Soldaţi, mă pot bizui pe voi? Vreau să-i pun pe deputaţi la respect!

Tăcere. Totul se va schimba însă odată cu sosirea lui Lucien, dat fiind că „aparenţa legalităţii” a venit să li se alăture conjuraţilor. Mai prompt decât fratele său, Lucien ordonă:

— Un cal pentru mine, generale!… Un cal!… Şi să bată tobele!

Apoi sare pe cal, spunând:

— Cetăţeni, soldaţi! Preşedintele Consiliului celor Cinci sute vă declară că imensa majoritate a acestui Consiliu se află în clipa de faţă sub ameninţarea câtorva reprezentanţi ai poporului înarmaţi cu stilete, care asaltează tribuna, îi ameninţă cu moartea pe colegii lor şi se angajează în disputele cele mai îngrozitoare. Vă declar că aceşti bandiţi plini de îndrăzneală, aflaţi, fără îndoială, în solda Angliei, s-au ridicat împotriva Consiliului Bătrânilor şi au cutezat să pună *în* afara *legii* pe generalul însărcinat cu executarea decretului acestei adunări, ca şi cum ne-am afla încă în timpurile îngrozitoare ale dominaţiei lor, când expresia *în afara legii* era de ajuns pentru a face să cadă capetele cele mai de preţ ale patriei. Vă declar că aceşti câţiva furibunzi s-au pus ei înşişi în afara legii prin atentatele lor împotriva libertăţii acestui Consiliu.

Un freamăt străbate rândurile. Bonaparte simte că soarta începe să se întoarcă iar de partea lui.

— În numele acestui popor care de atâţia ani este o jucărie în mâinile acestor copii ticăloşi ai terorii – continuă Lucien –, le încredinţez soldaţilor sarcina de a elibera majoritatea reprezentanţilor lor, pentru ca, eliberată de stilete prin baionete, să poată delibera asupra sorţii republicii. Generale şi voi, soldaţi, şi voi toţi, cetăţeni, să nu recunoaşteţi ca făuritori ai legilor Franţei decât pe cei ce mi se vor alătura mie. Cât despre cei care vor rămâne în Oranjerie, să fie scoşi afară cu forţa! Aceşti tâlhari nu mai sunt reprezentanţii poporului, ci reprezentanţii pumnalului. Acest titlu să şi-l păstreze şi să-i însoţească

pretutindeni!… Iar atunci când vor cuteza să se înfăţişeze poporului, să fie arătaţi de către toată lumea cu degetul ca reprezentanţi ai pumnalului! Trăiască republica!

Dar, cu toate strigătele de *Trăiască Bonaparte*! care au urmat după această cuvântare, trupele continuă să ezite Perspectiva de a îndrepta armele împotriva reprezentantţei naţionale – chiar calificată drept „reprezentanţa pumnalului” ţ – îi face să şovăie. Cu atât mai mult cu cât o serie de deputaţi strigă de la ferestre, arătându-l pe Bonaparte cu degetul:

— Jos dictatorul! În afara legii!

„Dar era nevoie atunci – explica Thibaudeau, care s-a întors în sala de şedinţe – de unul din acei oratori de vază a cărui voce ridică o întreagă adunare şi care face ce vrea cu ea. Iar Consiliul nu avea un astfel de om. Cu un decret de punere în afara legii, Augereau şi Jourdan, care se aflau acolo pregătiţi, şi Bernadotte, care aştepta în ascuns evenimentul, s-ar fi pronunţat, probabil, şi ar fi putut să-i antreneze pe grenadierii din garda Consiliilor, care erau animaţi de alt spirit decât cel al armatei, şi să atragă şi celelalte grupuri. Finalul acelei zile nu depindea decât de un decret de un rând şi de o lovitură de pumnal. Lipsa de hotărâre şi de prevedere a Consiliului au fost cu atât mai greu de explicat cu cât el a fost imediat informat că se pregătea dizolvarea lui prin forţă. Reprezentanţii au găsit însă că este măreţ să-şi aştepte moartea pe scaunele lor de magistraţi sau, mai degrabă, baionetele care aveau să-i gonească”.

Într-adevăr, baionetele au fost puse la arme.

— Soldaţi – li se adresează Bonaparte –, v-am condus la victorie, mă pot bizui pe voi?

Ici-colo se aud strigăte, ce-i drept, încă prea rarei

— Da! Da!… Trăiască generalul!… Ce ordonaţi?

— Soldaţi, s-ar fi putut crede că Consiliul celor Cinci sute va salva patria; dimpotrivă însă, el a pornit-o pe calea dezbinărilor. O serie de agitatori încearcă să-l aţâţe împotriva mea! Soldaţi, mă pot bizui pe voi?

— Da! Trăiască Bonaparte!

— Ei bine! Am să-i pun la respect. De atâta vreme, patria este chinuită, secătuită, jefuită; de atâta vreme, apărătorii ei sunt înjosiţi, sacrificaţi!

Atunci se aud din nou strigăte:

— Trăiască Bonaparte!

— În ce situaţie i-am regăsit pe vitejii pe care i-am îmbrăcat, i-am plătit şi i-am întreţinut cu preţul victoriilor noastre!

Şi continuă, întrerupt tot mai des de strigătele *t Trăiască Bonaparte*!:

— Li se înghit raţiile care li se cuvin \ Sunt trimişi [fără apărare în faţa inamicului! Şi nu e de ajuns sângele pe care-l varsă. Îl vor şi pe cel al familiilor lor! Câţiva rebeli vor să-şi reîntroneze dominaţia sângeroasă! Am vrut să le vorbesc şi mi-au răspuns cu pumnalele! În urmă cu trei ani, regii coalizaţi m-au pus în afara legii pentru că le-am învins armatele şi acum încearcă să facă acelaşi lucru câţiva încurcă-lume care se pretind mai iubitori de libertate decât cei ce au înfruntat de mii de ori moartea pentru ea! Ca şi cum n-aş fi învins cele mai puternice armate decât pentru a da acum înapoi în faţa unui pumn de rebeli! În trei rânduri, după cum ştiţi, mi-am pus în primejdie viaţa pentru patrie, dar armele duşmanului n-au reuşit să mi-o curme. Am străbătut mările fără teama de a mă expune pentru a patra oară unor noi primejdii, şi aceste primejdii îmi ies acum înainte în sânul unui Senat de ucigaşi!

De data aceasta, un imens strigăt de *Trăiască Bonaparte*! ajunge până la cei Cinci sute, care răspund urlând:

— Trăiască republica! Să murim pentru libertate! Dictatorul să fie pus în afara legii! Trăiască Constituţia anului III!

Atunci, Lucien îşi scoate spada şi, apropiind-o de pieptul lui Bonaparte, strigă:

— Jur să străpung pieptul propriului meu frate dacă va aduce vreodată o ştirbire libertăţii francezilor!

Acest gest a pus capăt şi ultimelor ezitări. Garda îl

aclamă pe orator şi Bonaparte poate ordona trupelor să se pună în mişcare. Tobele încep să bată semnalul de atac. Este ceasul din urmă al regimului. Peste câteva secunde, generalul Leclerc intră în Oranjerie. În uşă se văd sclipind baionetele:

— Cetăţeni reprezentanţi – spune Leclerc –, nu se mai poate răspunde de siguranţa Consiliului. Vă invit să vă retrageţi.

Unul dintre deputaţi – Blin – înaintează spre grenadieri, strigând:

— Soldaţi, cine sunteţi voi şi ce-aţi venit să faceţi aici? Voi nu sunteţi decât păzitorii reprezentanţei naţionale şi îndrăzniţi să atentaţi la siguranţa şi la independenţa ei, fără să vă gândiţi că târâţi în noroi laurii pe care i aţi dobândit pe câmpurile de luptă…

Atunci Leclerc continuă cu o voce de stentor:

— Reprezentanţi, retrageţi-vă, aşa a ordonat generalul!

După care, deputaţii nearătându-se dispuşi să asculte, el strigă:

— Grenadieri, înainte! Toboşari, atacul!

La rândul lui, Murat, întorcându-se spre oamenii săi, dă un ordin mai puţin reglementar:

— Aruncaţi toată lumea asta afară de aici!

Apoi adresându-se deputaţilor:

— Cetăţeni, sunteţi dizolvaţi!

Tobele bat cu furie. Colonelul Dujardin traversează în pas alergător împreună cu grenadierii lui „sanctuarul legilor". Odată ajunşi în fundul sălii, ei fac o întoarcere şi se năpustesc asupra celor cărora le spun „porumbei doborâţi". Atunci, în mijlocul unui nor de praf, are loc o învălmăşeală generală, din care fiecare se salvează cum poate. Cei Cinci sute, îmbrăcaţi în robe, ridicoli în echipamentul lor roman, încep să sară pe ferestre, pierzându-se în parc. Câţiva recalcitranţi se agaţă de scaune; soldaţii îi apucă de mijloc şi îi scot afară. Cei care rezistă mai mult simt oţelul baionetelor mângâindu-le spinarea.

„Vedeam – va relata căpitanul Coignet – «domni corpolenţi» – ieşind prin fereastră; mantalele, frumoasele lor bonete şi penaje cădeau pe jos; grenadierii smulgeau galoanele de pe acele mantale arătoase”.

Afară era debandadă, toţi fugeau îngroziţi în întunericul care se lăsa peste boschete. Ca să poată fugi mai iute, deputaţii – „rebelii intimidaţi”, avea să spună Bon aparte – îşi lepădau robele prin şanţuri şi pe peluze, pete purpurii care apăreau prin ceaţă…

Unui deputat scos afară, care rătăcea întristat prin grădină, Real îi spune când trece pe lângă el:

— Farsa a fost jucată!

Această farsă le-a dat oarecare importanţă Bătrânilor, care aproape că au fost daţi uitării. „Constituind în fapt întreaga reprezentanţă naţională”, după cum le-a spus preşedintele, câştigat de partea conspiraţiei, ei au adoptat următorul decret:

„Consiliul Bătrânilor, dată fiind retragerea (sic) Consiliului celor Cinci sute, decretează următoarele: întrucât patru din membrii Directoratului executiv şi-au prezentat demisia, iar al cincilea se află sub supraveghere, va fi numită o *comisie executivă provizorie, alcătuită din trei membri*”.

Dar acesta încă nu era Consulatul. Cel mai bun lucru care putea fi făcut nu era să se pornească în căutarea câtorva dintre cei „Cinci sute44, fie chiar fără robe? Uşierii pleacă să-i descopere, intră prin cârciumioarele din împrejurimi, caută în stânga şi în dreapta şi în scurtă vreme reuşesc să adune o mână bună de deputaţi, care, în aşteptarea ordinelor, moţăie pe banchetele din Oranjerie.

Peste puţin timp, Lucien urcă la tribună:

— Acest vechi palat regal în care ne aflăm întruniţi în noaptea aceasta solemnă ne arată că puterea nu înseamnă nimic, în timp ce gloria înseamnă totul. Dacă astăzi ne vom arăta nedemni de cel dintâi popor de pe suprafaţa pământului; dacă, din laşitate şi considerente deplasate, nu vom schimba situaţia îngrozitoare în care se află el; dacă îi vom înşela speranţele, ne vom pierde chiar de

astăzi gloria şi nu ne vom păstra multă vreme puterea: pentru că, atunci când paharul suferinţelor se umple, indignarea poporului este aproape.

Deputaţii încetaseră să mai fie recalcitranţi, erau gata la orice şi, ca să dovedească acest lucru, au început prin a-şi exprima recunoştinţa faţă de Bonaparte, declarând „că acesta, Murat, Lefebvre, Gardanne şi alţi generali au binemeritat de la patrie”.

La propunerea avocatului Chazal, fost girondin, care debitează lecţia suflată de Bonaparte şi Sieyès, acest nou parlament-remorcă votează cu cea mai deplină docilitate decretul final:

„Corpul legislativ înfiinţează în mod provizoriu o comisie consulară executivă alcătuită din cetăţenii Sieyès, Roger Ducos, foşti directori, şi din generalul Bonaparte, care vor purta titlul de consuli ai republicii4.

Spre a îndulci pilula, tot Chazal propune ca reprezentanţilor poporului să le fie plătită în continuare indemnizaţia parlamentară pe timpul vacanţei „forţate44. Propunere adoptată, fără îndoială, cu entuziasm... Pe urmă, după câteva discursuri menite să umple şedinţa, Lucien declară cu înflăcărare:

— Ascultaţi strigătul sublim al posterităţii: dacă libertatea s-a născut în sala Jeu de Paume de la Versailles, ea a fost întărită în Oranj era de la Saint-Cloud; cei care au făurit Constituţia din 89 au fost părinţii revoluţiei, dar făuritorii legilor anului VIII au fost părinţii şi pacificatorii patriei!

Alături, Bonaparte îşi manifestă nerăbdarea. Din fericire, nu mai rămăsese decât ca cei trei consuli să-şi facă intrarea în sunetul trompetelor pentru a depune jurământul de „credinţă nestrămutată faţă de suveranitatea poporului, faţă de Republica Franceză unică şi indivizibilă, faţă de egalitate, libertate şi faţă de sistemul reprezentativ”.

Încă un jurământ... pe care, bineînţeles, că Bonaparte nu-l va putea respecta!

*

*

Gohier şi Moulins au fost supravegheaţi aproape toată ziua de către Moreau. La palatul Luxembourg nu s-a manifestat nici cea mai mică încercare de protest. Cei doi directori demisionaţi au apreciat doar că Moreau îi incomodase prea mult cu fumul pipei sale… La rândul lui, Bernadotte n-a făcut o mişcare.

— Poţi concepe aşa ceva? – îl va întreba Bonaparte pe Bourrienne.

— Am aflat azi despre o serie de intrigi puse la cale în anturajul lui. Ştii că a cerut, nici mai mult, nici mai puţin, decât să fie numit alături de mine în comandament? spunea că voia să încalece şi să vină cu trupele a căror comandă i s-ar încredinţa; spunea că vrea să menţină Constituţia… Mai mult, am fost asigurat că a avut îndrăzneala să adauge că, dacă era necesar să fiu pus în afara legii, ar fi fost gata s-o facă şi că se puteau găsi şi soldaţi în stare să execute decretul!

Aflat încă la Saint-Cloud, aşezat la un colţ de masă, noul consul aşterne câteva rânduri, începând cu aceste cuvinte: „Proclamaţia generalului-comandant Bonaparte, 19 brumar, orele 11 seara. Toate partidele mi s-au adresat mie, mi-au arătat ţelurile lor, mi-au dezvăluit secretele lor şi mi-au cerut sprijinul; am refuzat să fiu omul unui partid”.

La Paris, în cafenele, în teatre, curieri călare le-au adus cetăţenilor o declaraţie liniştitoare întocmită de

Fouché. Au fost întrerupte reprezentaţiile şi un actor a dat citire următoarei proclamaţii: „Consiliile s-au întrunit la Saint-Cloud pentru a delibera asupra intereselor republicii şi libertăţii, când generalul Bonaparte, intrând în Consiliul celor Cinci sute pentru a denunţa anumite manevre *contrarevoluţionare*, era să cadă victimă unui asasinat. Geniul republicii l-a salvat pe general, care se întoarce împreună cu escorta sa”.

În timp ce se întorcea la Paris împreună cu „escorta sa”, Bonaparte depăşeşte trupele, care, cu burta goală, se îndreaptă spre locurile de încartiruire sub ploaia care n-a

încetat aproape toată noaptea. Soldaţii cântă vechile refrene revoluţionare.

Ah! *Şi-o să fie, o să fie, o să fie Aristocraţii de felinar atârnaţi*.

Ah! *Şi-o să fie, o să fie, o să fie Aristocraţii o să fie spânzuraţi*.

Dar revoluţia este şi ea lichidată. Intrând în acţiune în răpăitul tobelor, baionetele generalului-comandant, aşa cum prevestise Mirabeau cu mai bine de zece ani în urmă, au pus capăt regimului de până atunci.

Terenul este netezit pentru Bonaparte.

„NICI BONETA frigiană, nici
TOCURI PURPURII!”
NIMIC NU E MAI GREU
DECÂT SĂ ÎNHAMI UN POPOR CARE ŞI-A
SCUTURAT SAMARUL.
Napoleon

A doua zi, Parisul se trezeşte sub Consulat.

Ziua de 20 brumar pica într-o *decadi* – duminica din calendarul revoluţiei –, aşa că magazinele erau închise. Vremea fiind mai blândă decât în ajun, parizienii, între două averse de ploaie, se plimbau, citeau afişele şi comentau noutăţile. Fără îndoială că unii continuau să rămână bănuitori, dar cei mai mulţi arborau surâsuri radioase. Părea că li se luase o greutate de pe suflet. Răsuflau uşuraţi… şi, dacă e să dăm crezare ziarelor, ca, de pildă, lui *L'Ami des Lois*, „oamenii se îmbrăţişau în pieţe cu un entuziasm vecin cu delirul”. Madame Reinhard va spune la rândul ei: „Poporul se bucură şi crede că şi-a redobândit libertatea”.

Seara, în ciuda ploii şi a unui vânt destul de puternic, întregul Paris este iluminat, cortegii de funcţionari publici – comisari şi judecători de pace – şi trupe cu muzica în frunte străbat oraşul pentru a citi la lumina torţelor legea votată în noaptea precedentă prin care se înfiinţa Consulatul. Strigăte de *Trăiască republica*! *Trăiască Bonaparte*! *Trăiască pacea*! întrerup discursurile. În teatre se aplaudă versuri ocazionale, ca, de pildă, cele recitate la

teatrul Favart:

Fără tirani şi fără sclavi!

Căci prea multă vreme nobila-mi patrie A stat apăsată sub un jug detestat.

Dar curajul şi geniul Au recucerit libertatea.

Dar provincia? În marile oraşe este aplaudat Bonaparte şi huiduit regimul răsturnat. În localităţile mici, vestea este primită cu mai multă rezervă. Au existat chiar funcţionari care au refuzat să ţină seama de legea votată în noaptea de 19 spre 20 brumar. Totuşi, în rândurile populaţiei nu există nicio rezistenţă serioasă. Lumea văzuse atâtea în ultimii 10 ani!

În ziua de 11 noiembrie la orele 10 dimineaţa, după e noapte destul de scurtă, Bonaparte, în haine civile – redingotă gri închis şi pălărie neagră de castor –, a luat loc într-o trăsură foarte simplă, escortată doar de 6 dragoni. În acest echipaj modest se duce la palatul Luxembourg pentru îndeplinirea primului său act de şef de stat. În preajma palatului, câţiva gură-cască strigă: *Trăiască Bonaparte*! Napoleon pare să nu-i bage în seamă şi dă ordin ca trăsura să tragă în faţa porţii Micului Luxembourg, unde îşi avea reşedinţa Sieyès.

La amiază, după o convorbire cu „abatele”, a avut loc prima şedinţă a celor trei consuli. Roger Ducos, fost judecător, un pic surprins că mai este şef de stat, declară, înclinându-se spre Bonaparte:

— E absolut inutil să recurgem la vot pentru preşedinţie pentru că ea vă aparţine de drept.

Sieyès face o grimasă şi îşi muşcă buzele. Bonaparte, plin de îndemânare, propune ca preşedinţia să fie exercitată prin rotaţie câte 24 de ore. Ordinea alfabetică îi permite să ocupe imediat scaunul de preşedinte pentru acea şedinţă istorică. Se procedează imediat la numirea miniştrilor. Cambaceres, care pregătea de multă vreme un cod civil, rămâne la Ministerul Justiţiei. Măreţ este numit secretar general al consulilor. Până când Talleyrand avea să vină să-şi ia locul, Reinhard rămâne la Afacerile Străine. Berthier, ca om de încredere, a fost numit la Război.

Laplace primeşte Internele, iar Fouché Poliţia generală:

— Ştiu că n-a rupt legăturile cu prietenii săi terorişti – spune Bonaparte – pe care îi cunoaşte bine; dar, din punctul acesta de vedere, ne va fi folositor.

Pentru Finanţe, Sieyès propune un om care îşi dovedise capacităţile. Respingând toate ofertele ce-i fuseseră făcute până atunci, Gaudin se rezervase pentru a intra într-un „guvern serios”. Sieyès îl chemase încă de dimineaţă şi Gaudin aştepta într-un cabinet din imediata apropiere a sălii de consiliu.

Îl întâlnea pentru prima dată pe Bonaparte. El observă, ca toată lumea, cât de slab şi ce palid la faţă era tânărul general, dar în acelaşi timp văzu şi cât era de activ şi îl impresionă ascuţimea neobişnuită a privirii lui… „Mă aflam, într-adevăr, în faţa unui personaj pe care nu-l cunoşteam decât după marele renume pe care şi-l câştigase – va spune Gaudin mic de statură, îmbrăcat într-o redingotă cenuşie, extrem de slab, palid la faţă, cu ochi de vultur şi cu mişcări iuţi şi pline de vioiciune. Când am intrat, dădea ordine comandantului gărzii”. După ce a plecat ofiţerul, Napoleon veni spre el „cu aerul cel mai amabil”:

— Aţi lucrat multă vreme în finanţe?

— Douăzeci de ani, domnule general, a răspuns Gaudin.

— A’rem mare nevoie de ajutonil dumneavoastră şi contez pe el. Ei bine, depuneţi jurământul, suntem grăbiţi.

După îndeplinirea formalităţii, Bonaparte a adăugat:

— Ministrul care v-a precedat sub Directorat va fi informat despre numirea dumneavoastră. Deplasaţi-vă peste două ore la minister pentru a lua în primire şi prezentaţi-ne, cât de repede puteţi, un raport asupra situaţiei noastre şi, în acelaşi timp, asupra primelor măsuri ce trebuie luate în vederea restabilirii activităţii, care este absentă peste tot. Veniţi în seara asta la mine acasă, în strada Victoriei, ca să discutăm mai pe larg despre treburile noastre.

Gaudin găseşte în casa tezaurului suma de 167.000

de franci în numerar provenind dintr-un avans de 300.000 de franci ce fusese încasat în ajun. Or, datoriile se ridicau la 474 de milioane! Fără a mai pune la socoteală bonurile de rechiziţie neplătite şi promisiunile de înscrieri de rentă nerespectate! Pentru a se face faţă primelor cheltuieli, noul ministru avea să recurgă la fratele celor cărora li se adjudecaseră tăierile de păduri. Aceste trate îi vor fi, de altfel, protestate pentru că de trei ani nu se mai făcuse nicio livrare!

Pungăşia domnea pretutindeni. Bonaparte explodează:

— Ce oameni! – exclamă el faţă de Bourrienne.

— Ce guvern! Ce administraţie! Îţi poţi închipui ceva mai demn de dispreţ decât sistemul lor de finanţe?

Când Napoleon vrea să trimită un curier, nu se găsesc niciun fel de fonduri spre a i se da pentru cheltuielile de deplasare! Noul consul vrea atunci să afle care era „forţa precisă a armatei4. Nimeni nu-l poate informa.

— Dar – insistă el – trebuie să aveţi liste la biroul de război!

— La ce ne-ar servi listele? Au avut loc atâtea schimbări neînregistrate!

— Atunci trebuie să aveţi măcar statele de plată a soldei, din care vom putea afla ce ne interesează!

— Nu plătim solde!

— Dar situaţia hranei?

— Nu le dăm de mâncare!

— Dar cea a efectelor?

— Nu le dăm efecte!

Sieyès, care, cu prilejul acestei prime şedinţe, l-a văzut pe Bonaparte vorbind în cunoştinţă de cauză despre finanţe, despre administraţie, despre armată, despre politică şi despre legi, iese complet năucit, repetând:

— Domnilor, aveţi un stăpân! Omul ăsta ştie tot, vrea tot şi poate tot!

La 15 noiembrie, Bonaparte face primul pas către tron, instalându-se în apartamentele din Micul

Luxembourg, astăzi sediul preşedinţiei Senatului. Şi-a ales încăperile pe care le ocupase Moulins, la parter, în dreapta, cu intrarea prin strada Vaugirard. Şi Josefina, devenită soţia unuia din cei trei regi ai republicii, are acum propriile ei apartamente: pe cele ale lui Gohier, de la primul etaj, unde venise atât de des să-l vadă pe bătrânul ei curtezan. O

mică scară ascunsă îi permite să comunice cu soţul ei. De trei sau de patru ori pe săptămână, consulul se duce la şedinţă, coborând cele trei trepte ale peronului, a cărui înfăţişare a rămas şi astăzi aceeaşi, traversând curtea Micului Luxembourg şi intrând apoi în palatul Mariei de Medicis, în care îşi avusese reşedinţa Barras.

Se punea, în primul rând, problema înlocuirii formulei provizorii printr-o formă de guvernământ definitivă. Dar viitoarea constituţie se elabora încet. Publicul se pasiona; cu ce sos urmau să fie mâncaţi francezii? „Până şi femeile – scria *Le Diplomate* –, stând la un domino ori potrivindu-şi un voal, se întreabă ce constituţie vom avea şi ce se va întâmpla cu puterea executivă”. La Luxembourg, vorbăria nu se mai termină. Ducos se raliază la părerile lui Napoleon şi, cum Sieyès se arată mirat de această atitudine, Ducos îi explică:

— Cum să ezit între general şi dumneavoastră? Tremuraţi toată noaptea de frică, iar el este liniştit, numai el poate guverna.

Acest răspuns nu aplanează lucrurile între fostul preot şi Bonaparte. Astfel că Talleyrand organizează o întâlnire cu scopul de a netezi asperităţile. Discuţia capătă însă repede un ton acru. Abatele se apără „cu aforisme tăioase şi dispreţuitoare”.

— Sieyès – va spune a doua zi Bonaparte – crede că numai el deţine adevărul; când i se face o obiecţie, răspunde ca un pretins inspirat, şi cu asta gata.

Bonaparte, la rândul lui, s-a arătat „agresiv, pornit, aspru”. Atunci Sieyès îl întreabă calm:

— Vreţi, prin urmare, să fiţi rege?

Nu-i greu de ghicit că s-au despărţit foarte

nemulţumiţi unul de celălalt…

Cei trei consuli şi cele trei comisii legislative se întrunesc în apartamentul lui Bonaparte. Şedinţele încep la 9 seara şi se prelungesc până noaptea târziu. Daunou este însărcinat cu redactarea. Sieyès, care la prima şedinţă nu scosese o vorbă, îşi ia revanşa la 10 decembrie. În acea zi, „fostul abate, pe un ton de oracol – relatează Fouché –, şi-a prezentat pe rând bazele scumpei lui consticuţii: se înfiinţa un Tribunat \ alcătuit dintr-o sută de membri, care aveau menirea să discute legile, un Corp legislativ., mai numeros, menit să le admită sau să le respingă prin vot, fără dezbateri orale, şi, în sfârşit, un Senat, compus din membri aleşi pe viaţă, cu misiunea mai importantă de a veghea la respectarea legilor şi a constituţiei statului44.

Bonaparte nu face obiecţii, astfel că această primă parte a propunerii a fost adoptată. Tot aşa în ce priveşte guvernul, căruia îi revine iniţiativa în materie de legi. Se înfiinţează, de altfel, şi un Consiliu de stat, însărcinat să chibzuiască şi să redacteze proiectele şi regulamentele administraţiei publice. Mai rămâne principalul: „Se ştia că forma de guvernământ a lui Sieyès trebuia să se încununeze cu un vârf, un fel de somitate monarhică plantată pe baze republicane, idee la care ţinea morţiş de multă vreme. Se aştepta cu vie curiozitate şi cu nerăbdare chiar ca să descopere, în sfârşit, capitelul edificiului său constituţiona144.

Voind să se debaraseze de „sabie44, Sieyès îi propune atunci lui Bonaparte să-l transforme în „capite144, adică să-i dea funcţia de „mare elector44, însărcinat cu desemnarea celor doi consuli, cu o remuneraţie de şase milioane, o gardă de trei mii de oameni şi cu reşedinţa la Versailles.

La Versailles?

— Vreau să rămân la Paris – exclamă violent Bonaparte.

— Asta n-are să se întâmple! mai degrabă o să fie sânge până la genunchi!

Pe urmă, nemaiputându-se stăpâni, „se ridică şi

izbucneşte într-un hohot de râs, ia caietul din mâinile lui Sieyès şi taie cu o trăsătură de condei ceea ce el numeşte cu glas tare neghiobii metafizice44:

— Ani auzit oare bine? Mi se propune un loc din care voi numi pe toţi cei ce vor avea ceva de făcut, dar în care eu nu mă voi putea amesteca în nimic… Cu neputinţă! N-am să-mi asum un rol ridicol. Mai bine nimic decât să fii ridicol!

Tribunat – adunare creată în conformitate ca Constituţia anului VIII. Cuprindea 100 de membri numiţi de Senat; discuta proiectele de legi şi trimitea reprezentanţi în Corpul legislativ pentru a le apăra sau combate. A fost desfiinţat în 1807.

— *Nota* trad.

După care se întoarce spre abatele întristat şi umilit:

— Cum aţi putut crede, cetăţene Sieyès, că un om de onoare, un om de talent şi cât de cât capabil în conducerea treburilor ar consimţi vreodată să se transforme într-un porc pus la îngrăşat cu câteva milioane în castelul re gal de la Versailles?

„Porcul pus la îngrăşat14 trezeşte hohote de râs şi Marele Electorat se duce la fund.

La 12 decembrie, o nouă şedinţă, de data aceasta de importanţă capitală. Se revine la formula cu trei consuli, dar nu se mai râde, cum s-a făcut cu două zile mai înainte, relatează Fouché, „deoarece urma să se hotărască că va exista un prim consul investit cu puterea supremă, având dreptul de a numi şi de a revoca din toate funcţiile şi că ceilalţi doi consuli nu vor avea decât drept de vot consultativ”. Nu se mai râde pentru că Bonaparte se simte foarte atins de părerea anumitor membri, care îndrăznesc să afirme:

— Dacă generalul Bonaparte acaparează magistratura supremă fără alegere prealabilă, va dovedi că are ambiţii de uzurpator şi va confirma părerea celor care pretind că ceea ce a înfăptuit la 18 brumar n-a fost decât în folosul său.

Bonaparte ridică din umeri. El preferă să-l asculte pe

Talleyrand, redevenit ministru al relaţiilor externe, care îi spune:

— Pentru ca Franţa să fie bine guvernată şi să existe o unitate de acţiune, se impune ca dumneavoastră să fiţi prim-consul şi ca primul consul să ţină în mână tot ce are legătură directă cu politica, adică Ministerul de Interne şi cel al Poliţiei pentru problemele din interior, ministerul meu pentru cele din exterior şi, pe urmă, cele două instrumente importante de execuţie: Războiul şi Marina. Ar fi, prin urmare, cel mai indicat ca miniştrii acestor cinci departamente să lucreze numai cu dumneavoastră… Ceilalţi doi consuli s-ar putea ocupa de justiţie şi de finanţe. Asta le va da o ocupaţie, îi va amuza, iar dumneavoastră, generale, având la dispoziţie toate părţile vitale ale guvernului, vă veţi putea atinge scopul nobil pe care vi-l propuneţi – regenerarea Franţei.

— Ştii, Bourrienne – spuse, după aceea, Bonaparte secretarului său –, Talleyrand este un bun sfătuitor; e un om cu multă judecată.

— Aceasta e şi părerea tuturor celor care-l cunosc.

— Talleyrand este îndemânatic şi m-a înţeles. Ştii că vreau să fac tocmai ceea ce mă sfătuieşte el.

Aşa se şi face: se votează crearea celor două locuri de consuli figuranţi, care nu vor fi decât cele două braţe ale fotoliului primului consul.

Trebuiau acum aleşi cei trei consuli. Un etalon de decalitru, aşezat pe o masă, serveşte drept urnă. În timpul scrutinului, Bonaparte se încălzeşte cu spatele la cămin, în clipa în care trebuie să înceapă despuierea, se îndreaptă spre masă, adună buletinele şi, întorcându-se spre Sieyès, spune cu o voce gravă:

— În loc de despuiere, să ne manifestăm încă o dată recunoştinţa faţă de cetăţeanul Sieyès conferindu-i dreptul de a desemna el pe primii trei magistraţi ai republicii şi să fim de acord că cei pe care îi va indica vor fi cei pe care i-am fi numit noi înşine.

Buletinele sunt aruncate în foc. Constituţia anului VIII era gata: Sieyès se autoelimină – Bonaparte avea mai

târziu să-l regrete –, Roger Ducos, dându-şi seama că n-avea suficientă greutate, se retrage, iar Bonaparte, „desemnat” de Sieyès, va proceda el însuşi la alegerea celor doi asesori-sateliţi. El îl numeşte mai întâi pe Cambaceres, care fusese preşedintele Comitetului Salvării publice şi despre care se spunea că era cel mai indicat ca să dea gravitate josniciei… Talleyrand îl sfătuieşte apoi să-l desemneze pe Charles-François Lebrun, care reprezenta în anumită măsură ceea ce fusese bun în trecut, adică „despotismul luminat” într-un sos voltairian.

Bonaparte nu-l cunoştea pe acesta din urmă şi îl întreabă pe Roederer:

— Ce a fost Lebrun?

— A fost mai întâi secretar al cancelarului Maupeou – răspunde Roederer –, apoi distins om de litere, membru al Adunării constituante, preşedinte al administraţiei de la Versailles şi membru al Adunării legislative.

— Ce a făcut ca om de litere?

— L-a tradus pe Homer şi pe Tasso.

— Ce reputaţie are?

— A fost considerat regalist, dar s-a bucurat de încrederea patrioţilor şi le-a justificat-o întotdeauna. Când intră într-un partid, este credincios şi nu există om mai sigur decât dânsul.

— Nu este orleanist?

— Nici vorbă de aşa ceva!

— Partizan al lui La Fayette?

— Nici atâta!

— Este un om de înţeles?

— Excelent. E un om modest, liniştit, blând, conciliant prin însăşi natura lui.

— N-are reputaţie de *patriot*?

— Treceţi peste scrupule de felul acesta; în locul dumneavoastră nu mi-ar păsa de asemenea reputaţii.

— Nu vreau decât oameni de spirit, de rest mă ocup eu… Lebrun este însurat?

— Nu ştiu, dar cred că da.

— Fă-mi rost de lucrările lui, vreau să-i văd stilul.

— Adică? Discursurile lui la Adunarea constituantă şi legislativă?

— Nu, lucrările lui literare.

— Şi ce vedeţi hotărâtor în asta pentru un loc ele consul?

— Vreau să văd dedicaţiile.

— În orice caz – conchide Roederer –, iată o curiozitate la care nu mă aşteptam. Am comparat adesea întrebările dumneavoastră despre oameni şi despre lucruri cu studierea unui pumn de nisip pe care îl treceţi bob cu bob pe sub lupă, dar dedicaţiile lui Lebrun sunt ultimul bob de nisip din grămadă.

Şi, în timp ce Lebrun va duce o viaţă de mic burghez, Cambaceres va scoate ochii oaspeţilor cu luxul său regal. Cincizeci până la şaizeci de lachei în livrele de stofă albastră cu galoane de aur se vor învârti în jurul invitaţilor săi, fără a mai vorbi de numeroşii maître d'hôtel îmbrăcaţi în mătase. Celui de-al doilea magistrat al republicii, efeminat cum era, i se vor atribui în râs aceste cuvinte:

— Mă duceam la femei ca oricare altul, dar nu rămâneam mult acolo. Imediat ce-mi făceam interesul, le spuneam: *salutare, domnilor*! şi plecam.

Cât despre „cetăţeanul şi cetăţeana Bonaparte", ei vor duce o viaţă foarte simplă. La Micul Luxembourg nu exista niciun fel de pompă. Se vor instala tot provizoriu. Servitorii nu vor avea nici galoane, nici livrele. Nu va exista decât un singur maître d'hôtel, fapt surprinzător pentru acea epocă.

„Am luat masa la primul consul împreună cu doamna Bonaparte – relatează Roederer –, cu Louis Bonaparte. soţia acestuia şi colegul meu Portalis. Bonaparte nu stă mai mult de un sfert de ceas când ia masa cu lume puţină şi nicio jumătate de ceas la cea mai mare masă. Nu se serveşte decât un meniu compus din apetitive, carne la frigare, ceva uşor, după care vine desertul".

La câtva timp după ce a fost numit consul, i s-a atras atenţia că mesele pe care le dădea erau prea scurte, şi atunci le-a lungit cu câteva minute.

— Generale – i-a spus Roederer –, aţi devenit mai puţin expeditiv la masă.

Napoleon i-a răspuns:

— A şi început corupţia puterii.

*

* * *

Constituţia trebuia supusă unui plebiscit, dar, aşa cum va spune Louis Madelin, „printr-un fel de a doua mică lovitură de stat44, Bonaparte a decretat, prin comisiile legislative, că noua constituţie urma să intre în vigoare la 4 nivose, adică la 25 decembrie, în ziua de Crăciun, sărbătoare care, de altfel, nici nu se mai ţinea…

Roederer îi aduce proiectul proclamaţiei care urma să fie citită la încrucişările de străzi împreună cu textul constituţiei.

— Am două observaţii – îi spune consulul.

— Prima este că mă puneţi să promit, iar eu nu vreau să promit nimic, pentru că nu sunt sigur că am să-mi pot respecta promisiunea. A doua este că mă faceţi să promit pentru o perioadă foarte apropiată, şi sunt de făcut o mulţime de lucruri, pentru care cei 10 ani ai mei abia îmi vor ajunge. Trebuie spus pur şi simplu: e de făcut cutare lucru, datoria mea este să-l fac etc., terminând prin a arăta că e dreptul tuturor francezilor să observe dacă de-a lungul celor 10 ani îmi voi consacra eforturile pentru îndeplinirea sarcinilor ce îmi revin.

Mulţi au considerat noua constituţie ca tranzitorie. Toţi socoteau că Bonaparte nu avea să se mărginească doar la atât! Se pretindea că o municipalitate din provincie le scrisese cu candoare „cetăţenilor consuli44: „Ne grăbim să vă confirmăm primirea noii Constituţii a anului VIII. Vă promitem aceeaşi promptitudine pentru toate cele pe care veţi binevoi să ni le trimiteţi în viitor44. Se mai povestea că la o încrucişare de străzi unde se citise constituţia, o femeie îi spusese vecinului ei:

— N-am auzit nimic!

— Eu n-am pierdut niciun cuvânt!

— Ei bine, despre ce se spune în constituţie?

— *Despre Bonaparte*!

Proiectele sale ca prim-consul, le expune lui Roederer:

— Iată ce vreau să realizez în timpul magistraturii mele: să consolidez republica; să o fac temută de duşmanii ei. Pentru a consolida republica, este necesar ca legile să fie întemeiate pe moderaţie, ordine şi dreptate. Moderaţia este baza moralei şi cea mai însemnată virtute a omului. Fără ea omul nu este decât un animal feroce. Fără ea poate foarte bine să existe un grup la putere, dar niciodată un guvern naţional.

Îşi începe politica de pacificare. Unul din primele lui acte a fost abolirea Legii ostaticilor, votată de Directorat cu trei luni înainte. Ţine să se ducă personal la închisoarea Temple pentru a-i pune pe prizonieri în libertate.

— O lege nedreaptă v-a lipsit de libertate – le spune el primul meu gest este să v-o redau.

În noul Tribunat, la două săptămâni după prima sa şedinţă, Duveyrier şi-a permis să exclame:

— Aici, dacă ar îndrăzni cineva să vorbească despre un idol de cincisprezece zile, i-am reaminti că au fost doborâţi idoli de cincisprezece secole…

Lui Bonaparte i se pare că se recunoaşte în „tiranul de cincisprezece zile44 şi, în cursul serii, este auzit spunând la Micul Luxembourg:

— Cu cincizeci din grenadierii mei pot să arunc Tribunatul în fluviu.

— Nu vă contrazic, generale – cutează să remarce cineva –, dar asta n-ar fi cea mai frumoasă ispravă a dumneavoastră.

Tot în aceeaşi seară exclamă:

— Unii cred că o să mă las condus de nişte târfe. Nu, n-am să mă las condus de târfei

Aluzie la madame Tallien, cu care îi interzisese Josefinei să se mai vadă, ca şi, de altfel, cu smintitele ei prietene din perioada Directoratului.

În realitate, el voia să se ştie şi să le intre tuturor bine în cap următoarea idee: în această aproape ultimă zi a

secolului al XVIII-lea, ăsta-i stăpânul, singurul stăpân al Franţei. Ofiţerul de serviciu îi cere, în Ajunul Crăciunului, parola, prima în cadrul noului regim.

— Frederic al II-lea şi Dugommier, va răspunde el.

„I se atribuie lui Bonapai-te o vorbă nouă şi îndrăzneaţă în materie de revoluţie – anunţă, la rândul său. Le *Diplomate*.

— Iat-o: «Slujbele vor fi accesibile oricărui francez, de orice convingere, cu condiţia să fie instruit, capabil şi cinstit». Dacă e adevărat şi dacă cel căruia îi aparţine îşi respectă cuvântul ne aflăm, într-adevăr, la sfârşitul revoluţiei”.

Consulatul provizoriu a luat sfârşit şi Bonaparte rosteşte ultimele cuvinte ale acestei scurte magistraturi:

— Cetăţeni, revoluţia este fixată pe principiile care i-au dat naştere; ea s-a sfârşit.

*

* * *

Îşi inaugurează „domnia” adresând chiar în ziua de 25 decembrie o scrisoare regelui Angliei şi alta M.S. împăratului şi rege al Ungariei şi al Boemiei, pentru a-i anunţa că „naţiunea franceză” l-a chemat „să ocupe prima magistratură”. „Războiul care de opt ani încoace pustieşte cele patru zări ale lumii trebuie să continue la nesfârşit? Să nu existe oare niciun mijloc de înţelegere?” Celui care, într-o bună zi, avea să-i devină socru îi spune: „Străin de orice sentiment de glorie deşartă, cea mai arzătoare dorinţă a mea este să opresc valul de sânge gata să curgă… Firea cunoscută a maiestăţii-voastre nu-mi lasă nicio îndoială asupra dorinţei inimii sale…”

Mulţi regalişti privesc viitorul cu descurajare. Ei simt că lovitura de stat, politica de pacificare în afară, ca şi în interior, le va răpi ultimele şanse. Unul dintre ei o mărturiseşte cu destulă naivitate:

— Poate că este o fericire pentru Franţa, dar nu pentru noi!

Franţa nu va mai avea nevoie de rege dacă Bonaparte îi va aduce liniştea.

Ludovic al XVIII-lea, care se afla exilat lamitau, încearcă să se consoleze citind descrierea celui care, după părerea lui, îi ocupă locul şi pe care i-o trimisese unul din agenţii săi din cadrul comitetului din Paris: „Este greu de spus ce reprezintă de fapt Bonaparte. N-am găsit încă pe nimeni care să aibă o părere limpede despre acest om extraordinar în multe privinţe. El ştie să comande şi să se facă ascultat, ceea ce înseamnă foarte mult. N-a descoperit secretul de a se face iubit; nu ştie să guverneze, ceea ce este un mare neajuns… În Consiliu discută în contradictoriu toate problemele şi cu toată lumea. La audienţe este stângaci şi tulburat şi n-a găsit încă niciun cuvânt pe care cei ce-l laudă să-l poată cita. Este pipernicit şi nu place de loc poporului. E arogant, îndrăzneţ, tăios şi-i face să tremure pe cei de la curtea lui11.

— Este prea mare ca să stea să asculte pe oricine ar fi, explică un alt agent, mai puţin dornic să-i facă plăcere celui aflat în exil.

Alţii, fără îndoială mai realişti, se agaţă de o speranţă: oare nu putea Bonaparte să joace rolul lui Monk şi să-i ofere locul lui Ludovic al XVIII-lea?

La 26 decembrie, Bonaparte acceptă să-l primească pe Hyde de Neuville, şeful agenţiei regaliste din Paris, un om de 25 de ani, cu privirea ascuţită, cu un aer şiret şi păr pudrat şi căruia i se acordaseră depline puteri ca să trateze cu primul consul nu de către Ludovic al XVIII-lea sau contele d'Artois, ci de către şefii insurgenţilor din Vest. Talleyrand se dusese să-l ia pe conspirator dintr-un loc-dinainte stabilit din Piaţa Vendôme. În trăsură, Hyde îl ascultă distrat pe fostul prelat, care era de pe atunci gata să-şi trădeze stăpânul şi care îi ceru să-i comunice contelui d'Artois că-i este „cu totul devotat1:

— Nu există om mai amabil şi mai demn de a fi iubit…

Hyde nu reţine decât o frază de-a ministrului:

— Dacă Bonaparte trece de un an, o să ajungă departe.

În micul salon în care e introdus reprezentantul

regaliştilor, este extrem de frig. Sărăcia noului regim se resimte şi în privinţa încălzitului! Deodată, un om mic de statură, slab, cu părul lipit de tâmple, cu mersul nesigur străbate încăperea, se aşază cu spatele la cămin şi înalţă capul.

Este primul consul.

„M-a privit cu o asemenea expresie – va relata Hyde –, atât de pătrunzător, încât mi-am pierdut cumpătul.

În ziua aceea nu s-a făcut niciun progres; s-a stabilit o nouă întâlnire pentru a doua zi. Bonaparte acceptă să-l primească pe generalul d'Andigne, comandantul trupelor regaliste din Anjou. Poate, spera Hyde – dar se înşela amarnic – că, dacă cei doi şuani reuşesc să-l convingă, Bonaparte avea să accepte sabia de conetabil pe care voia să i-o ofere „regele" Ludovic al XVIII-lea?

La începutul convorbirii, d'Andigne vorbeşte, de altfel, de mai multe ori despre cel pe care-l considera drept rege al Franţei. Bonaparte îl întreabă ironic:

— Vorbiţi mereu despre rege, sunteţi deci regalist?

— De zece ani lupt pentru restaurarea monarhiei franceze. Astfel stând lucrurile, cum mai puteţi bănui că n-aş fi regalist?

— Dar eu nu sunt regalist.

— Eu aş vrea să fiţi!

Bonaparte răspunde printr-un surâs, apoi, referindu-se la fraţii lui Ludovic al XVI-lea, declară:

— N-au făcut nimic pentru glorie!

Într-adevăr, în timp ce vandeenii, angevinii, bretonii şi, în afara hotarelor Franţei, cei din jurul lui Conde şi emigraţii nu-şi precupeţeau sângele, conţii de Provence şi d'Artois erau departe de a-şi risca preţioasa lor existenţă, în loc să-i servească pe aceşti prinţi ingraţi, de ce n-ar accepta Hyde, d'Andigne şi partizanii lor să adere la noua Franţă:

— Ce vreţi să fiţi? Vreţi să fiţi general, prefect? Dumneavoastră şi cei din jurul dumneavoastră veţi fi ce veţi voi.

Cei doi regalişti rămân de piatră. Bonaparte insistă:

— Bourbonii nu mai au nicio şansă. Aţi făcut pentru ei tot ce trebuia să faceţi. Sunteţi viteji, alăturaţi-vă gloriei, serviţi sub steagul meu!

Hyde şi d’Andigne preferă însă steagul alb.

— V-aţi ruşina să purtaţi aceeaşi uniformă ca Bonaparte?

După aceea se ajunge la problema principală: pacea în Vest, care, după părerea consulului, „se poate face în cinci minutetă. Cei doi şuani nu sunt de aceeaşi părere.

— Dar, în sfârşit – întreabă Bonaparte –, ce doriţi pentru ca să puneţi capăt războiului civil?

— Două lucruri – răspunde Hyde – Ludovic al XVIII-lea să domnească în mod legitim în Franţa şi Bonaparte să-l acopere de glorie.

În mijlocul discuţiei, un uşier anunţă:

— Al doilea consul al republicii, Cambaceres.

— Să aştepte, ordonă întâi Bonaparte.

Pe urmă, răzgândindu-se:

— Nu, să intre!

Şi Cambaceres străbate încăperea cu ochii plecaţi şi aproape în fugă…

Bonaparte continuă să se plimbe prin faţa celor doi regalişti rămaşi în picioare şi care-i ţin piept. Tonul convorbirii devine din ce în ce mai ridicat.

— Dacă nu faceţi pace, am să vă atac cu 100.000 de oameni.

— Vom încerca să vă dovedim că suntem demni să luptăm cu dumneavoastră, răspunde d’Andigne.

— Am să vă dau foc la oraşe.

— Vom trăi în bordeie.

— Am să vă ard bordeiele.

— Ne vom retrage în păduri. De altfel, veţi da foc colibelor cultivatorilor paşnici, îi veţi ruina pe proprietarii care nu participă în niciun fel la război, dar nu ne veţi găsi decât atunci când o să vrem noi şi, cu timpul, o să vă distrugem coloanele om cu om.

— Mă ameninţaţi! – exclamă Bonaparte.

— N-am venit să vă ameninţ, ci, dimpotrivă, să vă

vorbesc despre pace. În cursul discuţiei ne-am îndepărtat de subiect. Când veţi voi, vom reveni la el.

Se revine la subiect, dar nu se face niciun pas înainte. Dubla întrevedere se soldează cu un eşec total: d'Andigne nu are altceva de făcut decât să se reîntoarcă în Vest, în timp ce Hyde şi adepţii săi din Paris ajung la părerea că cel mai potrivit lucru este să pună la punct un plan de asasinare a primului consul.

La 11 ianuarie, Bonaparte, referindu-se la interlocutorii săi pe care n-a reuşit să-i înduplece, scrie: „Siguranţa statului şi liniştea cetăţeanului cer ca astfel de oameni să fie nimiciţi prin foc şi să cadă ucişi de paloşul forţei naţionale4.

În acelaşi timp, regaliştii încep pe străzile Parisului o campanie de propagandă împotriva „corsicanului uzurpator44. La 10 ianuarie, ei răspândesc pamflete pe străzile cartierului Saint-Antoine şi în cartierul unde e Théâtre des Italiens. În aceeaşi zi lipesc afişe instigatoare până şi pe „copacul Libertăţii44, plantat în apropiere de strada Lombarzilor, căruia poporul îi spune „copacul mizeriei44. „În cartierul halelor – arată un raport al poliţiei –, peste două mii de broşuri au fost aruncate în butoaiele negustorilor de peşte44. Muscadinii, cu peruci blonde şi gulere negre, sunt prezenţi pretutindeni! Ei conspiră şi pun la cale planuri ţintind, toate, la exterminarea lui Bonaparte. Îndrăzneala lor nu cunoaşte margini: în dimineaţa zilei de 21 ianuarie 1800, a şaptea aniversare a morţii lui Ludovic al XVI-lea, s-a constatat că frontispiciul bisericii Madeleine a fost drapat în timpul nopţii cu un imens văl de doliu. În centru, între coloane, a fost aşezată o cruce albă pe fond negru, înconjurată de emblemele regale şi împodobită cu flori de crin. Inscripţia era următoarea: „*Victime ale revoluţieif veniţi împreună cu fraţii lui Ludovic al XVI-lea să vă depuneţi aici răzbunarea*”. Dedesubt a fost expus testamentul regelui executat.

Biserica Saint-Jacques-la-Boucherie a fost decorată la fel, dar, când a sosit poliţia să ia draperiile, s-a lovit de

măcelarii din cartier şi a început o încăierare. Dintr-un raport al poliţiei purtând aceeaşi dată, Bonaparte a aflat că în cartierele la modă numeroase femei elegante arborează toalete de doliu mare şi cu pene negre la pălării.

Tot atunci, Ludovic al XVIII-lea îi adresa primului consul o scrisoare pe care spera să i-o trimită prin Berthier: „Să nu credeţi, generale, că am rămas indiferent la evenimentele grave care s-au petrecut, după cum nu puteţi avea îndoieli asupra sentimentului pe care mi l-au trezit: acela al unei drepte şi neclintite speranţe. De multă vreme ochii îmi sunt aţintiţi asupra dumneavoastră; de multă vreme mi-am spus că învingătorul de la Lodi, de la Castiglione, de la Arcole, cel care a cucerit Italia şi Egiptul, va fi cel care va salva Franţa; iubitor pasionat al gloriei, el o va voi nepătată; va voi ca ultimii noştri nepoţi să-i binecuvânteze triumful. Dar, atâta timp cât n-aţi rămas decât cel mai mare dintre generali, atâta timp cât fantezia unui avocat a fost de ajuns pentru a vă transforma laurii în frunze de chiparos, a trebuit să-mi închid sentimentele în mine însumi. Astăzi însă, când împletiţi puterea cu talentul, a sosit timpul să mă explic, a sosit timpul să vă înfăţişez speranţele pe care mi le-am pus în dumneavoastră… Dacă m-aş adresa oricui altuia decât lui Bonaparte, aş oferi, aş înşira recompense. Un mare bărbat îşi hotărăşte însă singur propria-i soartă, ca şi pe aceea a adepţilor săi. Spuneţi-mi ce doriţi pentru dumneavoastră şi pentru ei şi momentul restaurării mele va fi cel al împlinirii dorinţelor voastre”; înmânând scrisoarea favoritului său, ducele d'Avaray, „dl. conte de Lille” a spus oftând:

— E un bilet scump la o loterie cu foarte puţine speranţe.

Aceste încercări de apropiere nu-l împiedicau de loc pe pretendent să-i scrie ceva mai târziu lui Cadoudal:

„Am aflat cu cea mai mare plăcere că aţi scăpat, în sfârşit, de mâinile *tiranului*, care vă cunoaşte atât de puţin, încât v-a propus să intraţi în slujba lui…”

D'Avaray nu reuşeşte însă să facă să ajungă scrisoarea la destinaţie, şi Ludovic al XVIII-lea o va mai

scrie încă o dată mai târziu. Bonaparte îi va răspunde: „Am primit, domnule, scrisoarea dumneavoastră; vă mulţumesc pentru lucrurile politicoase pe care mi le spuneţi în ea. Nu trebuie să mai doriţi să vă întoarceţi în Franţa, pentru că ar însemna să călcaţi pe sute de mii de cadavre… Sacrificaţi-vă interesele pentru liniştea şi fericirea Franţei şi istoria va ţine seama de aceasta. Eu nu sunt insensibil la nefericirea familiei dumneavoastră!… Aş contribui cu plăcere la asigurarea retragerii dumneavoastră plăcute şi liniştite”.

— Scrisoarea pe care mi-a adresat-o Ludovic al XVIII-lea şi răspunsul meu – i-ar fi spus Napoleon lui Roederer – ar fi ceva bun de publicat în *Journal de Paris*. Scrisoarea este foarte frumoasă, cu adevărat foarte frumoasă! Dar şi răspunsul meu e bun.

— Domnule general, simt că mă trec fiori.

— Greşiţi. Să dai Franţa pe mâna lui Ludovic al XVIII-lea ar însemna un act de trădare…

Cu câtva timp înainte, într-o convorbire cu Bourmont, Napoleon îşi dezvăluise sentimentele:

— Departe de a-i face vreun rău, voi respecta nenorocirile sale şi i-aş face orice serviciu cu putinţă, în afară, bineînţeles, de a-i reda coroana; ea e pierdută pentru casa lui; istoria oferă şi alte exemple de schimbări de dinastie. Eu mă aflu la cârmă şi voi păstra puterea până în ultima clipă a vieţii mele.

Aşadar, pentru început, el cucerise un fel de tron şi ţinea să-l păstreze:

— Francezii nu pot fi conduşi decât de mine. Sunt convins că nimeni în afară de mine, fie el Ludovic al XVIII-lea ori Ludovic al XIV-lea, n-ar putea cârmui Franţa în acest moment.

Dar dacă pretendentul ar fi fost altcineva decât contele de Provence, ar fi acceptat Bonaparte demnitatea de conetabil?

— Dacă ar fi vorba de un mare principe, dacă ar fi înfăptuit lucruri mari, dacă ar fi ca ducele d’Enghien după bătălia de la Rocroy, ar fi o onoare pentru mine să slujesc

sub ordinele lui, n-aş sta la îndoială să-i ofer sceptrul pe care l-ar merita; dar pe rege nu-l cunoaşte nimeni; el e lamitau, să rămână acolo.

Să lase locul altuia, fie chiar unui om genial? Nu încape nicio îndoială că în ziua aceea nu era sincer. Trebuia crezut mai degrabă când exclamă:

— Dacă aş restaura dinastia Bourbonilor, ei mi-ar ridica o statuie şi mi-ar pune trupul în piedestal!;

Cât despre Ludovic al XVIII-lea, acesta spunea:

— Bonaparte este astăzi cel mai mare dintre soldaţii cu care se mândreşte Franţa; el va fi salvatorul ei… Felul în care mi-a răspuns nu mă va împiedica să-i adresez o nouă scrisoare.

Când Josefina sau altcineva îi vorbea consulului despre sabia de conetabil, care i-ar fi stat „foarte bine”, Bonaparte ridica din umeri:

— Aş putea să-l aduc pe rege şi să-l pun pe tron. Aş putea face asta în şase luni. Dar la ce bun? Greutatea nu constă în reînscăunarea regelui, ci în aceea a regalităţii.

În dimineaţa în care i se înfăţişează soţiei sale îmbrăcat pentru prima dată în costumul său roşu, brodat cu aur, de prim-consul, o întreabă:

— Cum îmi vine haina asta?

Ea îi răspunde cu sinceritate:

— Mai puţin bine decât cea de conetabil!

I se propusese ca, în calitatea sa de consul, să poarte pe cap o bonetă roşie, dar răspunsul lui a fost o adevărată profesiune de credinţă:

— Nici bonetă frigiană, nici tocuri purpurii!

El reprezenta viitorul şi nimic din trecut nu putea să-i convină… Se şi gândea oare să-şi pună coroana pe cap? Tocmai murise George Washington în îndrăgitu-i Mount Vernon, în minunatul peisaj al apelor largi ale Potomacului îndreptându-se către vărsare printre coline împădurite. Iată ce ar fi putut el să devină eventual pentru Franţa: „Un Washington1. Aşa gândeau unii.

— Dacă aş fi fost în America – avea să spună Napoleon mai târziu –, aş fi devenit şi eu un Washington, şi

fără să-mi revină prea multe merite pentru aceasta, pentru că nu văd cum s-ar fi putut logic proceda în alt fel. Dacă însă Washington s-ar fi aflat în Franţa, cu descompunerea din interior şi invazia dinafară, aş fi vrut să văd cum ar mai fi putut să fie ce-a fost, iar dacă ar fi vrut să fie, n-ar fi fost decât un neghiob şi n-ar fi reuşit decât să continue cu nenorocirile. În ceea ce mă priveşte, eu nu puteam fi decât un Washington încoronat.

Păcat! Poate că pentru gloria lui ar fi fost mai bine dacă nu şi-ar fi pus niciodată coroana. Franţa, aşa cum a dovedit-o sub Consulat, care a reprezentat o guvernare de stânga fără îngustimi de vederi, ar fi putut trăi foarte bine comandată de un Washington neîncoronat. În orice caz, pe atunci, pentru viitorul împărat nici nu putea fi vorba să-şi pună acea coroană „de stânga" pe cap. În februarie 1800, moartea lui George Washington i-a oferit doar prilejul să se adreseze personal „tuturor trupelor republicii" şi să evoce libertatea: „A murit Washington. Acest mare bărbat a luptat împotriva tiraniei. El a consolidat libertatea patriei sale. Amintirea lui va fi întotdeauna scumpă poporului francez, ca şi tuturor oamenilor liberi de pe cele două continente, dar mai ales soldaţilor francezi, care, asemenea lui şi soldaţilor americani, luptă pentru egalitate şi libertate. Ca urmare, primul consul ordonă ca, timp de zece zile, să fie atârnate văluri negre la toate steagurile şi fanioanele republicii".

Peste zece zile, la 17 februarie, doliul s-a terminat şi Bonaparte, ca prim pas spre „tirania" evocată cu prilejul morţii marelui bărbat american, hotărăşte să se instaleze la Tuilerii. Vizitase palatul în mai multe rânduri şi dăduse ordin să se zugrăvească pereţii scrijeliţi cu inscripţii revoluţionare şi cu bonete roşii. Bourrienne l-a auzit spunându-i lui Lecomte, pe atunci arhitectul palatului:

— Fă să dispară toate astea, n-am nevoie de asemenea porcării.

„Primul consul – continuă Bourrienne – a indicat personal micile schimbări ce urmau să fie făcute în apartamentul pe care intenţiona să-l ocupe. A fost pus un

pat ornamental, care nu era însă cel al lui Ludovic al XVI-lea, în camera de lângă cabinetul lui, aflată către sud, spre scara mare din pavilionul Florei. În treacăt fie spus, Bonaparte nu s-a culcat acolo decât foarte rar, pentru că îi plăcea să aibă un interior foarte simplu şi nu vedea în luxul exterior decât un calcul, un mijloc în plus de a se impune oamenilor”.

— Ce trist e palatul Tuilerii, domnule general, a remarcat Bourrienne.

— Da – a răspuns el –, ca şi mărirea.

La 18 februarie, Murat, care comandă garda consulară, trece în revistă trupele ce urmau să iasă la parada de a doua zi, cu prilejul ceremoniei instalării solemne a lui Bonaparte la Tuilerii. Uniformele sunt noi, în ciuda faptului că solda nu a fost plătită de o lună.

În aceeaşi zi, Bonaparte, îmbrăcat civil, se plimbă incognito prin Paris, urmat doar de doi ofiţeri. La toate încrucişările de străzi se anunţă, în sunetul tobelor şi trompetelor, rezultatele plebiscitului prin care s-a aprobat noua constituţie. La hale, citirea a fost primită cu strigătul revoluţionar *la ira*! în cartierele mai elegante, ca, de pildă, în Piaţa Vendôme, se semnalează câteva strigăte de *Trăiască regele*!

A doua zi dimineaţă, consulul îi spune fostului său camarad de la Brienne:

— Ei, Bourrienne, astăzi mergem, în sfârşit, să ne instalăm la Tuilerii. Dumneata eşti fericit, nu eşti obligat să te dai în spectacol; mergi pe contul dumitale. Eu sunt nevoit să merg în cortegiu, şi asta mă plictiseşte. Trebuie însă impresionate privirile; asta face bine poporului. Directoratul era prea simplu şi din această cauză nu se bucura de nicio consideraţie. În armată, simplitatea este la locul ei; într-un oraş mare însă, într-un palat, trebuie ca şeful unui guvern să atragă privirile prin toate mijloacele cu putinţă, numai că totul trebuie făcut pe-ncetul. Soţia mea se va duce să vadă parada din apartamentele lui Lebrun; du-te, dacă vrei, cu dânsa, dar să fii în cabinet imediat ce ai să vezi că mă dau jos de pe cal.

Din nefericire, cerul este acoperit. Era doar luna pluviâse, iar a doua zi începea luna ventose…

În curţile palatului Tuilerii şi ale Carrouselului se află aliniaţi trei mii de soldaţi cu muzicile lor, comandaţi de Larmes, Murat şi Bessieres. Cortegiul iese în Piaţa Carrouselului, pe atunci relativ strâmtă şi diformă, în care dădeau străduţele ce şerpuiau între Luvru şi Tuilerii. După un pichet de cavalerie de luptă vin consilierii de stat, îngrămădiţi în trăsuri de piaţă botezate de ziarele vremii *carrosses*; numerele trăsurilor sunt ascunse cu bucăţele de hârtie. Pe urmă îşi face intrarea o muzică militară formată din cincizeci de oameni împodobiţi cu fireturi aurite. Aceasta precedă statul-major, care venea călare, numai pene şi eşarfe tricolore. După miniştri, aflaţi şi ei în trăsuri de închiriat, vin însoţitorii lui Bonaparte, călare, cu calpace şi cu dolmane verzi cu eghileţi roşii. Rustam, săltând pe calul lui arab, îi precede pe consuli. Trăsura lor, înconjurată de însoţitori sunând din trompete, este trasă de cei şase cai albi dăruiţi de împăratul Francisc a doua zi după semnarea tratatului de la Campo-Formio.

Răsună un puternic strigăt de *Trăiască Bonaparte*!…

„Imediat ce trăsura consulilor s-a oprit, Bonaparte a coborât repede din ea – relatează Bourrienne – şi îndată s-a urcat sau, mai precis, a sărit pe cal, trecând apoi trupele în revistă, în timp ce ceilalţi doi consuli s-au urcat în apartamentele unde îi aşteptau Consiliul de stat şi miniştrii. Un mare număr de femei, purtând cu eleganţă costumul grec care era la modă, ocupau, împreună cu madame Bonaparte, ferestrele apartamentului celui de-al treilea consul, în pavilionul Florei. Pretutindeni era o afluenţă de spectatori cu neputinţă de descris; ferestrele care dădeau spre Piaţa Carrouselului fuseseră închiriate foarte scump şi de peste tot se auzea strigându-se într-un glas: *Trăiască primul consul*! Cine nu s-ar fi simţit îmbătat de atâta entuziasm?

După ce trece de-a lungul şirurilor de soldaţi, Napoleon ia loc în apropiere de poarta palatului Tuilerii, având-l pe Murat la dreapta, pe Larmes la stânga şi

masat, în spatele lui, un numeros stat-major format din tineri ofiţeri bronzaţi de soarele Egiptului şi Italiei şi care, toţi, „au luat parte la un număr mai mare de bătălii decât cel al anilor pe care-i aveau”. Când prin faţa consulului trecură drapelele semibrigăzilor 96, 43 şi 30, din care de fapt nu mai rămăsese decât băţul şi câteva fâşii de pânză zdrenţuită de gloanţe şi înnegrite de pulbere, el îşi scoate pălăria şi se înclină. I se răspunde cu un uriaş val de aclamaţii.

În aceeaşi zi ordonă – ordin simbolic – să fie scoşi numeroşii arbori ai Libertăţii plantaţi în curtea palatului, sub pretext că opreau lumina. De asemenea, pune să fie ştearsă inscripţia ce se putea citi pe unul din corpurile de gardă care flancau grilajul Carrouselului: *La 10 august 1792, regalitatea a fost desfiinţată pentru totdeauna*...

Nici „*totdeauna*” nu este un cuvânt francez, aşa cum avea să spună într-o bună zi Napoleon despre cuvântul *imposibil*.

Evocând aclamaţiile cu care fusese salutat în acea zi, el constată:

— Bucuria poporului este adevărată, poporul are dreptate. De altfel, uitaţi-vă la marele termometru al opiniei publice, vedeţi ce curs au înregistrat rentele: la 17 brumar 11 franci, la 29 brumar 16 franci, iar astăzi 21 de franci! în condiţiile astea pot să-i las să pălăvrăgească pe iacobini. Numai să nu strige prea tare!

După care adaugă:

— Nu e totul să ajungi la Tuilerii, trebuie să şi rămâi. Cine n-a locuit în acest palat? Bandiţi, membri ai Convenţiei. Uite – îi arată el lui Bourrienne, aplecându-se pe o fereastră a palatului – casa fratelui dumitale. Nu de acolo am văzut cum au asediat palatul şi l-au luat pe blajinul Ludovic al XVI-lea? Dar, fii pe pace, să îndrăznească să vină!

Ce drum a fost străbătut în numai opt ani!

În seara zilei de 19, când se culcă pentru prima dată la Tuilerii, nu se poate reţine să nu evoce trecutul, spunându-i Josefinei, râzând poate, dar nu fără mândrie:

— Hai, mică creolă, vino să te urci în patul stăpânilor tăi!

PRIMUL CONSUL

EGALITATEA

NU EXISTĂ DECÂT ÎN TEORIE.

Napoleon

Ziarele apărute odată cu revoluţia se străduiau să trateze cu dispreţ „pompa consularănedemnă, pretindeau ele, de un adevărat republican. Şi, totuşi, palatul Tuilerii nu devenise încă o curte. Era chiar departe de aşa ceva! La acea epocă, Bonaparte nu dorea, potrivit expresiei lui, „decât o anumită etichetă”. Noul lui apartament se compunea dintr-o anticameră, salonul aghiotanţilor, unde lua şi masa, cabinetul lui şi dormitorul, după care urma o cameră de baie şi, în sfârşit, salonul, în care primea la audienţele din cursul dimineţii. În afară de secretari, în afară de Duroc, Lauriston şi Clarke, care răspundea de hărţi, nimeni nu avea acces în cabinetul lui Bonaparte. Prefera să se deranjeze el pentru a-i primi pe vizitatori în salon. Cabinetul era adăpostul lui, „laboratorul intim”, un atelier, avea el să spună mai târziu, în care meseria de şef de stat „îşi are instrumentele ei”: dosare, carnete, tabele de situaţii.

În tot timpul lunilor martie şi aprilie 1801, Consiliul consulilor a ţinut şedinţe aproape în fiecare zi. Acestea aveau loc în sala şedinţelor consulare, unde era sediul guvernului. „Cabinetul de stat”, preciza baronul Fain. Bonaparte stătea aici la o masă mare, înconjurat de cei doi colegi ai lui. Cambaceres, căruia îi plăcea să lenevească în pat, va suspina evocând mai târziu aceste şedinţe: „Trebuia să fiu acolo dis-de-dimineaţă”.

În faţa lui Bonaparte, pe un scaun, stătea secretarul de stat Măreţ, a cărui funcţie consta în a se afla permanent „la îndemâna” stăpânului pentru a asigura legătura cu diferitele autorităţi. La început, lui Măreţ i-a fost greu să se adapteze la disciplina cerută de consul, care, potrivit spuselor lui Fain, mormăia: „Nu ştii niciodată de unde să-l iei!” În curând însă, Măreţ i s-a devotat cu trup şi suflet lui

Bonaparte, s-a ataşat de el, şi-a consacrat toată inteligenţa spre a deveni pentru şeful lui „asemenea cârmei în mâna pilotului”.

Şi a rămas 14 ani alături de Napoleon.

Seara, la orele nouă şi treizeci, se ţineau consiliile: la *primidi* a fiecărei decade – Consiliul general de finanţe; la *quintidi* – Consiliul de administraţie în probleme de război; la *septidi* – Consiliul de administraţie în probleme de justiţie; la 18 ale lunii – Consiliul de administraţie în probleme de relaţii externe; la 28 – Consiliul de administraţie al poliţiei generale.

Recepţiile erau, de asemenea, reglementate: în zilele de 2 şi 17 ale fiecărei luni era primit corpul diplomatic; în ziua de 2 a fiecărei decade – senatorii şi generalii; în ziua de 4 – membrii Corpului legislativ; iar în ziua de 6 – membrii Tribunalului şi ai. Curţii de casaţie.

Puţin câte puţin, simplitatea de la palatul Luxembourg evolua.

„La ora zece, când s-a deschis uşa – va relata Elizaveta Petrovna Divovă –, iar uşierul a anunţat «Primul consul!», pot să spun că s-ar fi auzit şi musca în zbor. Toată lumea s-a ridicat în picioare pentru a-l saluta, şi atunci i-am fost prezentată. A vorbit foarte amabil cu mine câteva minute şi apoi toată lumea s-a îndreptat spre masă. Fiecare cavaler a oferit braţul unei doamne”.

Acesta era doar un „mic dineu” care se dădea la soţia lui, dar la fiecare zece zile aveau loc mari „zaiafeturi” pentru două sute de persoane, la primul etaj, în galeria Dianei. Încetul cu încetul, Bonaparte şi-a luat obiceiul de a se aşeza primul la masă, care era servită, bineînţeles, întotdeauna într-un tempo rapid. Rar când se prelungea peste 20 de minute sau jumătate de oră.

— Cine vrea să mănânce repede – spunea Bonaparte –, să vină la mine, cine vrea să mănânce bine, să se ducă la al doilea consul, iar cine vrea să mănânce prost, la al treilea.

Mesele sunt mai animate şi mai intime. Astfel, într-o zi se vorbeşte despre o razie împotriva femeilor de

moravuri uşoare care avusese loc la Palais-Royal. Parizienii îşi închipuiau că urmau să fie expediate în Egipt pentru soldaţii din armata de acolo… Roederer a notat scena imediat ce s-a întors acasă: „Am fost la douăsprezece şi jumătate ziua la Bonaparte; un aghiotant a venit în salon să-mi spună din partea lui să urc la dejun. Era acolo şi Volney, singurul străin care se afla de faţă. Bonaparte a spus:

— De unde dracu' au scos că aş intenţiona să le deportez în Egipt pe femeile de moravuri uşoare arestate la Palais-Royal?

Madame Bonaparte – Ministrul poliţiei mi-a spus zilele trecute că erau destinate Egiptului.

Bonaparte – Este o porcărie! Ce naiba, nu se deportează aşa!

Eu – Ieri, Regnault mi-a spus şi el că ministrul poliţiei a hotărât să le deporteze.

Bonaparte – De unde a scos-o? Cetăţene Roederer, vă rog să scrieţi un articol bun prin care să se pună capăt acestui zvon, dar un articol amănunţit, nu unul de două rânduri, pentru ca să rămână… Poţi să vrei să pui capăt desfidului de la Palais-Royal, dar nu se deportează aşa!

Volney – Domnişoarele astea vor *să fie lărgite*…

Bonaparte – Cetăţene Volney (*râzând*), ah! e puţin cam tare! vorbiţi ca un holtei bătrân! Trupele noastre n-au nevoie de fete de la Paris în Egipt; se găsesc şi acolo, şi frumoase; au circasiene (*Mamelucul, care se afla în spatele doamnei Bonaparte, zâmbeşte.*) Ah, el mă înţelege. Nu e aşa că mă înţelegi? (*râzând*) Nu-i aşa că sunt fete în Egipt?

Bonaparte se ridică de la masă, îi repetă întrebarea lui Rustam şi adăugă:

— Acum înţelegi franţuzeşte, nu-i aşa?

Îi ia capul între mâini, legănându-i-l de două-trei ori într-o parte şi într-alta”.

După dineurile oficiale, personalităţile invitate se răspândesc prin saloane, şi peste Tuilerii se lasă plictiseala. Nouă trecere în revistă, noi prezentări, noi

banalităţi… Napoleon nu este de loc amabil. Se interesează, totuşi, de rochiile invitatelor sale, dar din motive politice. Iată ce relatează Hortensia: „Pentru a reînvia manufacturile din Lyon şi a ne scuti de un tribut plătit Angliei, primul consul ne interzicea să purtăm muselină şi arunca în foc tot ce i se părea de fabricaţie engleză. De fiecare dată când mama şi cu mine intram foarte gătite, prima lui întrebare era:

— Ceea ce purtaţi este muselină?

Îi răspundeam adesea că era linon de Saint-Quentin, dar ne trăda câte un zâmbet şi, cât ai clipi, degetele lui rupeau în două rochia străină. Dezastrul ăsta cu toaletele s-a repetat de mai multe ori şi a trebuit să recurgem la satin şi catifea. Moda a desăvârşit însă ceea ce a început consulul şi ceea ce nu ar fi reuşit fără ea, pentru că şalurile de Caşmir, cu toate desele ameninţări de a fi aruncate în foc, au supravieţuit interdicţiei44.

Fie că este îmbrăcată în muselină englezească sau în catifea franţuzească, Bonaparte îşi admiră soţia, care, în faimosul ei salon galben, evoluează plină de graţie şi ştie să facă să se simtă la largul lor invitaţii, perechi de funcţionari adesea un pic jenaţi că se aflau acolo… Ea ştie să primească, artă atât ele dificilă, pe care, despărţită de Alexandre de Beauharnais, a deprins-o în perioada, acum îndepărtată, în care se refugiase la mănăstirea Panthemont. Josefina are spirit şi, pentru moment, Bonaparte, care încă nu se gândea să întemeieze o dinastie, a părăsit ideea de a se separa de o auxiliară preţioasă, care îşi are locul ei bine definit în opera lui de reconstrucţie. Napoleon vrea ca ea să fie un fel de regină pentru noul regim.

— Vreau să fii strălucitoare şi bine îmbrăcată, înţelegi?

Desigur că soţia consulului nu trebuia rugată ca să se îmbrace luxos… Dar, cu acel prilej, ea exclamă:

— Da, şi pe urmă faci scene, ţipi şi-mi anulezi bonurile de plată de la sfârşitul listelor de conturi!

Şi se bosumflă „ca o fetiţă, făcând o mină cât se

poate de graţioasă1, spune un martor ocular. În asemenea momente era, se pare, irezistibilă şi soţul ei nu i se mai putea împotrivi.

— Fără îndoială – continuă Napoleon –, anulez câteodată bonurile tale de plată pentru că uneori te laşi în aşa hal păcălită, încât este o chestiune de conştiinţă să nu admit asemenea abuzuri. Dacă îţi recomand să străluceşti cu prilejul ceremoniilor, asta nu înseamnă că sunt mai puţin consecvent cu mine însumi. Şi, cum este necesară o balanţă pentru a cântări toate interesele, eu o ţin cu o mână echitabilă, deşi severă.

Ţinerea acelei balanţe când era vorba de cheltuielile soţiei sale deveneau un lucru aproape cu neputinţă de realizat. Totalul se ridica în acea perioadă la şase sute de mii de franci. Talleyrand fusese cel ce îi vorbise noului stăpân despre impresia detestabilă pe care o puteau produce în public facturile neplătite ale primei doamne a Franţei. Mânia primului consul a fost teribilă. Aceasta n-a împiedicat-o însă pe Josefina, căreia Napoleon îi punea la dispoziţie în fiecare an sume din ce în ce mai importante, să facă în tot timpul vieţii datorii care au continuat să crească veiăiginos. Pe deasupra, cu toate că acest lucru pare de domeniul fanteziei, Fouché, pentru a fi la curent cu ceea ce se petrecea în „interiorul” menajului consular, îi dădea creolei o mie de franci pe zi pentru a-şi spiona bărbatul, iar pentru a fi şi mai bine informat despre ceea ce se spunea şi se făcea în cabinetul consulului, ministrul poliţiei îi mai dădea jumătate din această sumă lui Bourrienne. Acesta, potrivit expresiei lui Napoleon, „adulmeca banii”, îi „sorbea” pur şi simplu. Chiar şi Talleyrand aprecia că secretarul exagera cu traficul de influenţă pentru furnizorii armatei.

— Mergi prea repede… Ai s-o păţeşti!

— Ah, nu – a răspuns Bourrienne –, imposibil. Am dormit în cortul împăratului în Egipt.

„Talleyrand – va spune Napoleon – m-a întrebat după aceea ce însemna asta”.

— Aveam un cort cu mai multe despărţituri – i-a

explicat Bonaparte –, iar ofiţerii din statul-major se culcau într-una din ele…

„Să fi fost Bourrienne cât de cât mai frumos – a continuat Napoleon –, Talleyrand ar fi ajuns la concluzia că avuseseră loc legături mai intime”.

Primul consul avea să-l alunge într-o zi pe secretarul lui pentru că-l prinsese în mai multe rânduri cu mâţa-n sac:

— Prea fura fără ruşine! Dacă te uiţi la el – va exclama consulul –, ai să vezi că are o gaură la buzunar!

*

* * *

Bonaparte nu aşteptase rezultatul plebiscitului – rezultat fără precedent dacă se ţine seama că 3 012 569 de francezi aprobaseră schimbarea de regim, faţă de numai 1 562 de voturi contra – pentru a purcede la reconstruirea Franţei, care, aşa cum am mai arătat, nu era decât o grămadă de ruine. Fără îndoială că unele pietre mai erau bune, dar trebuiau recioplite pentru a-şi putea găsi locul în noul edificiu.

Anarhia, este uşor de presupus, nu încetase de loc odată cu prăbuşirea Directoratului. Hoţiile şi jafurile căpătau cel mai adesea înfăţişarea îngrozitoare a războiului civil. Un fapt divers între atâtea altele: în răpăitul tobelor, agitând un steag alb, o bandă soseşte la Montpezat, în Ardèche. „Şi-au făcut apariţia vreo sută, bine înarmaţi, între orele unsprezece şi miezul nopţii – anunţa un funcţionar al regimului –, au pus stăpânire pe străzi şi pe piaţă, interzicând cetăţenilor să stea la ferestre şi ameninţându-i cu împuşcarea. Un detaşament având în frunte pe unul din şefii lor a forţat uşile biroului celui care încasa taxele de înregistrare… Pe urmă s-au dus la perceptor, i-au sfărâmat uşile şi, negăsind niciun fel de fonduri i-au luat hainele şi armele. Toate acestea au fost comise ca de obicei, strigându-se: *Trăiască religia*! *Trăiască Ludovic al XVIII-lea*! *Jos republica*! lozinci foarte abile şi care adesea paralizează sau întorc în folosul lor acţiunile unui popor ignorant şi superstiţios1.

Înainte de orice trebuia pacificat, vestul Franţei! Conflictul nu trebuia în niciun caz să se eternizeze. Exista o singură soluţie: să se taie în carne vie, spre a i se pune capăt o dată pentru totdeauna. De la Tuilerii pornesc ordine.

Către generalul Gardanne: „Faceţi în aşa fel, încât să aflu curând că aţi surprins în zorii zilei principalele concentrări ale şuanilor şi că le-aţi împrăştiat1.

Către generalul Chabot: „Ce faceţi, cetăţene general? N-am auzit vreodată să se spună că aţi fi surprins vreo concentrare de-a şuanilor”.

Către generalul d'Arnaud: „Acţionaţi; să aflu cu primul dumneavoastră curier că i-aţi împrăştiat, dezarmat şi distrus pe bandiţii din Sarthe...”

Cu toate acestea, el recomandă generalului Brune să dea dovadă de „o mare toleranţă faţă de preoţi”.

În curând, bretonii şi normanzii sunt la strâmtoare: unul dintre primii, Cadoudal, încercuit, acceptă să predea tunurile şi puştile şi să se întâlnească cu primul consul. Bonaparte îl primeşte pe „necioplitul breton”, cum face greşeala să-l numească, şi încearcă să-l câştige de partea păcii. Nu se plac reciproc. „Era un fanatic – va spune Bonaparte –, l-am impresionat fără să reuşesc să-l conving. După jumătate de ceas eram tot ca la început. El voia să-şi păstreze bandele şi armele. I-am răspuns că nu putea exista un stat în stat”.

Într-adevăr, consulul n-a reuşit să-l convingă pe şuan pentru că fostul cadet gentilom de Bonaparte l-a tratat cu atâta dispreţ pe acest fiu de morar, încât, otrăvit, „George”, cum îi spuneau toţi, nu va mai avea decât un gând: să se răzbune, să reînvie insurecţia şi, mai ales, să realizeze ceea ce numea „lovitura esenţială”, adică asasinarea lui Napoleon. Luând contact cu Hyde, va fugi din Paris şi va ajunge la Londra cu scopul de a se reîntoarce în Franţa şi de a-şi pune în practică proiectele.

Îl vom mai întâlni.

Vendeenii au acceptat să fie „pacificaţi”. Potrivit tratatului prin care se punea capăt războiului din Vendeea,

luptătorii erau obligaţi să predea armele, „cu excepţia fermierilor şi proprietarilor”. Or, cum erau fermieri şi proprietari în proporţie de 99%, Vestul avea să rămână înarmat.

Mai rămânea în Normandia Frotte, care ducând în Orne un adevărat război de guerilă, ţinea în şah trupele consulare.

— Niciodată nu va ieşi din gura mea sau de sub pana mea ordinul de a depune armele, declară el.

Dar forţele trimise împotriva lui îl vor sili pe Frotte să înceapă tratativele cu generalii primului consul. El acceptă să se ducă pentru negocieri la Alençon cu un permis de liberă trecere. Datorită însă unei greşeli sau unei confuzii, Bonaparte crede că şeful şuanilor acceptă să se predea fără condiţii şi dă ordine în consecinţă. Astfel, generalul Guidal, nerespectându-şi cuvântul dat, îi arestează pe Frotte şi pe locotenenţii acestuia, hotărând să-i trimită ca prizonieri la Paris. În drum, la Verneuil, un ordin al primului consul vine în întâmpinarea convoiului: o comisie militară trebuie să se întrunească pe loc şi să-i judece pe „tâlhari”. Membrii comisiei apreciază că hotărârea lor nu trebuie să fie influenţată de condiţiile în care a fost făcută capturarea şi îi condamnă la moarte pe cei şapte şuani, care sunt imediat executaţi sau, mai degrabă, masacraţi în chip înfiorător, deoarece plutonul de execuţie nu fusese alcătuit din destui oameni.

Bonaparte a recunoscut, desigur, că a fost indus în eroare, după cum i-a spus lui Hedouville, dar, tot aşa cum s-a întâmplat mai târziu cu ducele d’Enghien, nu l-a dezavuat nici pe Guidal pentru că şi-a călcat cuvântul dat şi nici comisia pentru graba criminală cu care procedase. El l-a însărcinat pe Roederer să anunţe Camera despre „prinderea lui Frotte şi a statului său major”:

— Iată – a continuat Roederer – o parte din lucrurile găsite asupra lui: cruci ale ordinului Sfântul Ludovic, flori de crin, sigilii cu vechile arme ale Franţei şi pumnale de fabricaţie engleză.

Erau, va spune Albert Vandal, „triste rămăşiţe ale

războiului civil, josnice trofee! Bonaparte avusese de arătat în trecut altele mult mai mândre decât acelea”.

Dacă slăbiciunea Directoratului obligase regimul defunct să guverneze cârmind când la dreapta, când la stânga, cu scopul de a se sprijini de fiecare dată pe una din cele două forţe opuse şi în acelaşi timp de a le slăbi, Bonaparte s-a văzut silit să ia măsuri aproape simultan şi împotriva regaliştilor, şi împotriva iacobinilor.

— Mă conduc în politică la fel ca în război – va spune el –, reduc la tăcere o aripă ca s-o bat pe cealaltă.

„Considerând că majoritatea ziarelor din Paris se află în mina duşmanilor republicii44. Napoleon le suspendă mai întâi pe cele regaliste. Gazetele de extremă stingă au fost lăsate la început libere să acţioneze. Dar iacobinii nu se astâmpărau de loc. Foşti revoluţionari, terorişti al căror trecut îi exclusese din posturi – de altfel, li se spunea *exclusivista* –, ei conspirau cu hotărâre împotriva primului consul. Şi ei vorbeau de masacrarea neîntârziată a lui Bonaparte. Un raport al poliţiei preciza: „Dacă, pe de o parte, regaliştii se agită tinzând să răstoarne guvernul, este demonstrat că anarhiştii urmăresc acelaşi ţel prin mijloace mult mai expeditive44, ceea ce era destul de clar. Veştile proaste sosite la începutul lui germinai de la armata din Italia – unde fusese reluată Savona –, îngăduiseră unor agitatori de ambele tendinţe să semene panică în rândurile populaţiei Parisului: se vorbea despre arestări de regalişti, despre complotul iacobinilor, despre pregătirea unui atentat împotriva consulului. Speculanţii la bursă jucau à la *baisse*. Pe la răspântii apăreau estrade improvizate, de pe care măscăricii politici le împuiau capul unor gură-cască cu tot felul de ştiri născocite. Circulau pamflete, strigate în gura mare, ca acesta: „Trecutul m-a înşelat, prezentul mă chinuieşte, viitorul mă înspăimântă44.

Este strâns şi mai tare şurubul. Trebuie făcut acest lucru pentru salvarea noului regim.

La 5 aprilie 1800, Lucian Bonaparte primeşte următoarea notă dictată de fratele său: „Consulii republicii

doresc, cetăţene ministru, să aduceţi la cunoştinţa antreprenorilor diferitelor teatre din Paris că nicio lucrare dramatică nu poate fi pusă sau repusă în scenă decât pe baza unei autorizaţii eliberate de dumneavoastră… \Primul consul ar privi cu satisfacţie interzicerea cupletului adresat lui personal din vodevilul *Tabloul Sabinelor*".

Şi alte măsuri, mai serioase: Tot la 5 aprilie, Bonaparte dispune să se scrie lui Fouché: „Dorinţa consulilor republicii, cetăţene ministru, este ca ziarele *Le Bien Informe, Hommes Libres şi Defenseurs de la Patrie* să nu mai apară decât dacă proprietarii lor prezintă redactori de o moralitate şi de un patriotism la adăpost de orice corupţie. Veţi cere ca fiecare număr al acestor ziare să fie semnat de redactorul responsabi144.

În acelaşi timp, considerând că Franţa este prădată de cei însărcinaţi să o administreze, Bonaparte dictează şi următoarea notă, destinată lui Lucien: „Din 1790, cele treizeci şi şase de mii de comune ale Franţei reprezintă tot atâtea orfane… tot atâtea fiice părăsite şi jefuite de zece ani încoace de tutorii municipali… Schimbarea primarilor, a locţiitorilor acestora, a consilierilor n-a însemnat, în genere, nimic altceva decât schimbarea modului de a fura; s-a furat drumul comunal, poteca, copacii, biserica, mobilierul comunei şi se fură în continuare sub masca regimului municipal".

„Tutorele" acestor „fiice părăsite", cel însărcinat cu stârpirea furtului avea să fie desemnat în curând: este prefectul, care „va avea obligaţia să-şi viziteze comunele de cel puţin două ori pe an". La rândul său subprefectul va fi obligat să se deplaseze în localităţile ce depind de el de cel puţin patru ori pe an, în caz contrar „urmând să fie destituit".

Noua administraţie a intrat în funcţiune izbindu-se de greutăţi de tot felul. „Am găsit aici – arăta Beugnot sosind la Le Havre – 94 de funcţionari, pe care i-am redus la 30, şi nu ştiu din ce am să-i plătesc".

Corpul prefecţilor a fost recrutat poate într-un mod prea eclectic, iar noii prefecţi nu dădeau toţi dovadă de

imparţialitatea cerută de primul consul. Unii nu ştiu să-i pună la punct pe primari, deveniţi, prin forţa lucrurilor, mici tirani locali. Ei nu cutează să-i destituie pe cei care, „datorită ignoranţei, au făcut să crească dezordinile de tot felul sau care, datorită imoralităţii, i-au îndepărtat sufleteşte pe cei pe care-i administrau”. Totuşi, cea mai mare parte a prefecţilor ar fi putut subscrie la acest text al lui Beugnot: „Le voi spune înţelepţilor locuitori ai Senei Inferioare: vin în mijlocul dumneavoastră cu dragoste faţă de îndeplinirea îndatoririlor, multă bunăvoinţă, cu oarecare experienţă; să acţionăm în bună înţelegere; să acţionăm fără grabă, dar neîncetat, pentru a cerceta rănile ce v-au fost provocate”...

Trebuia mai ales răspândită, afirmată, repetată ideea că totul avea să meargă mai bine, că totul *mergea* mai bine. Bonaparte le-o va recomanda.

— Un popor nu poate fi condus decât arătându-i-se un viitor; un conducător este un negustor de speranţe.

Din rapoartele prefecţilor, consulul îşi poate da seama că dezorganizarea pătrunsese până şi în şcoli. Acestea erau pustii şi unele dintre ele aveau mai mulţi învăţători decât elevi.

— Dintre toate instituţiile noastre – va spune Napoleon – cea mai importantă este instrucţiunea publică; totul depinde de ea, şi prezentul, şi viitorul.

Bonaparte descoperă treptat amploarea dezordinii; lipsa de unitate apărea în sectoarele cele mai neaşteptate. Dacă atât orăşenii cât şi locuitorii comunelor sunt obligaţi să respecte acel *decadi* republican ca zi de repaus, în lipsa jandarmilor, ţăranii preferă duminica. Se recomandă pretutindeni prefecţilor să nu jignească făţiş gusturile şi obiceiurile practicate: „Desigur, nu veţi considera ca ceva rău faptul că fetelor le place mai mult să danseze duminica decât în decadi. Veţi proceda în toate aceste cazuri cu prudenţă şi discernământ”.

— Politica mea – spunea Bonaparte – e să-i guvernez pe oameni aşa cum vor cei mai mulţi dintre ei; cred că aceasta este modalitatea de a recunoaşte suveranitatea

poporului.

Şi tot el va spune:

— În Franţa nu poţi face lucruri mari decât sprijinindu-te pe mase: de altfel, un guvern trebuie să-şi caute punctul de sprijin acolo unde se află el.

— Mai avea nevoie şi de un alt „punct de sprijin”: de finanţe sănătoase. În domeniul finanţelor nu se putea vorbi de dezordine; ele continuau pur şi simplu să nu existe! Sărăciei i se poate da o aparenţă de bunăstare, oricât de puţin ar reprezenta ea. În Franţa însă nu exista decât neantul... şi un pasiv înspăimântător. „Primul consul – stă scris într-un raport din 24 februarie – invită pe ministrul finanţelor să-i comunice în cel mai scurt timp în ce mâini se află *Regentul*”. Este vorba de faimosul diamant, „rătăcit” printre creditorii Directoratului!

Sătul să tot recurgă la expediente de pe o zi pe alta – se vindeau lemne din parcul de la Versailles, se bătea monedă din metalul clopotelor –, descurajat de slabele rezultate obţinute în urma reducerii tuturor cheltuielilor posibile, în afară de cele pentru armată, Gaudin îndrăzneşte să-i declare lui Bonaparte:

— Aţi văzut cât de greu am mers din decadă în decadă, recurgând la operaţii care, dezvăluind lipsa de bani a tezaurului public, împiedică tot mai mult restabilirea creditului. În concluzie, nu există decât un remediu: „mijloacele extraordinare mi se par o necesitate de cea mai mare urgenţă pentru a asigura bunul mers al serviciului, care, fără acestea, ar deveni imposibi14. Şi ministrul propune introducerea unei „taxe asupra sării44 – *gabela* de tristă amintire! – şi un impozit pe băuturi, „calculate în aşa fel încât să aducă cel puţin patruzeci de milioane44. În sfârşit, el cere să poată lansa „un împrumut de 100 de milioane, garantat atât cu produsul acestor impozite cât şi prin veniturile şi răscumpărarea rentelor datorate republicii44.

Bonaparte, contând pe restabilirea încrederii pentru a readuce aurul în casierii – se ştie că aurul este un fel de „personaj44 neîncrezător, timid şi fricos, care se ascunde

la cea mai mică primejdie –, respinge mijloacele extraordinare propuse, care amintesc prea mult de expedientele din trecut. Atunci Gaudin îşi prezintă demisia.

— Tocmai pentru că nevoile noastre sunt mari şi situaţia în care ne aflăm delicată – răspunde Bonaparte – sunt necesare talentul, probitatea şi zelul dumneavoastră pentru binele public. Dumneavoastră aţi şi realizat foarte mult. Vă mai aşteaptă, fără îndoială, destule obstacole şi unele dezamăgiri, dar vor veni şi zile mai bune! Se cuvine ca toate lucrurile bune care mai sunt de făcut să fie realizate sub ministeriatul dumneavoastră.

Şi pentru a restabili încrederea, pentru a avea o instituţie de credit aproape oficială, dacă nu chiar independentă, Bonaparte înfiinţează sau, mai degrabă, transformă fosta casă de conturi curente în *Banca Franţei*.

Pentru a ajunge la restabilirea dorită, pentru a reveni la cele înfăptuite de prima Adunare revoluţionară, trebuia înaintat cu prudenţă şi chiar cu chibzuinţă.

— Dacă le-aş da prea mult elan, prea multă influenţă constituţionalilor dumneavoastră din 1791, celor pe care-i numiţi în mod exclusivist *partidul oamenilor de bine* – îi va spune Napoleon lui Mathieu Dumas –, aş da naştere fără întârziere la o reacţie stânjenitoare. Venind aici, mi-am dat în scurt timp seama că trebuie să te fereşti să faci tot binele pe care l-ai putea face; aş fi depăşit de opinia publică; calul hămesit s-ar năpusti imediat în păşunea cea grasă şi n-ar mai putea fi strunit.

Fără îndoială că iarba nu era încă grasă şi frumoasă, dar „păşunea”, bine semănată, începea să dea roade. Se şi putea face un bilanţ. „Astfel, în mai puţin de trei luni, ca la semnul unui vrăjitor – va scrie Louis Madelin –, un enorm monument a răsărit ca din pământ, şi încă dintr-un pământ frământat odinioară şi plin de ruine. Părea aproape un «miracol» – cuvânt care a fost rostit în mai multe rânduri –, dar marele miracol nu consta în aceasta, ci în timpul neobişnuit de scurt şi în condiţiile în care a fost realizată acea operă, în faptul că a fost *realizată* în câteva săptămâni şi în mijlocul a ceea ce un tribun a numit «un

vârtej al grabei»”.

Tribunul acesta era Sedillez şi tot el adăuga:

— Nu este mai bine să te laşi cuprins de impetuozitatea acestei activităţi decât să te expui încercând s-o împiedici?

Când alsacienii care fugiseră pe malul drept al Rinului s-au reîntors acasă fără să mai ceară încuviinţare, jandarmii i-au arestat, dar, aşa cum raporta prefectul departamentului Bas-Rhin, „ei invocă spiritul de dreptate al actualului guvern şi lealitatea lui; sunt însoţiţi de femei, de copii, de bătrâni şi declară că pot fi împuşcaţi, dar nu pot fi siliţi să părăsească din nou Franţa. *Să fim duşi la marele Bonaparte*, spun unii dintre ei, el va vedea că suntem buni cetăţeni11.

Acesta este rezultatul care fusese obţinut în primele luni ale anului 1800.

Şi totuşi, acestei Franţe care abia se ridica din ruine, acestei Franţe anemice încă, trebuia să i se ceară noi sacrificii, atât băneşti cât şi în oameni, pentru că războiul cu cerinţele lui era aproape. Bonaparte va recurge la prefecţi:

— Dacă suntem cu adevărat naţiunea care a uimit Europa cu îndrăzneala şi succesele ei, dacă o îndreptăţită încredere reînsufleţeşte forţele şi mijloacele noastre, n-avem decât să o dovedim şi continentul va avea pace. Acest lucru trebuie arătat francezilor, trebuie făcut apel la un generos şi ultim efort din partea tuturor celor care au o patrie şi onoare de apărat.

Iar poporului – nu începuse încă să spună „poporul meu44 –, el îi declară:

— Francezi, voi vreţi pace, dar cei care vă conduc o doresc şi mai fierbinte. Guvernul englez a trădat secretul îngrozitoarei sale politici: el urmăreşte dezmembrarea Franţei; distrugerea marinei şi porturilor sale; ştergerea sa de pe harta Europei sau reducerea ei la rangul de putere de mâna a doua… Cetăţenii tineri să se ridice. Ei nu vor mai lua arma în mână în favoarea a diferite grupări, a diferiţi tirani, ci pentru asigurarea a ceea ce au mai

scump, pentru onoarea Franţei, pentru interesele sfinte ale omenirii.

Astfel că Bonaparte ia hotărârea să recurgă la patriotismul contribuabililor: Departamentul care până la sfârşitul lui germinai va plăti cea mai mare parte a contribuţiilor sale va fi proclamat ca binemeritând de la patrie. Numele lui va fi dat principalei pieţe a Parisului41.

Acest departament avea să fie Vosges...

Seara, imediat după ora opt, în magazinele din strada Arbre-Sec sau din strada Saint-Honoré – vara ele rămâneau deschise până la căderea nopţii – putea fi întâlnit un tânăr îmbrăcat la modă, unul din tinerii aceia „care se aseamănă toţi între ei44, cu haina foarte scurtă, împodobită cu nasturi galbeni. Cămaşa lui era închisă bine foarte sus pe gât. Aranjându-şi cravata, el întreba pe un ton afectat:

— Magazinul dumneavoastră mi se pare bine asortat, aşa că probabil vine multă lume pe aici. Mă rog, ce spune lumea despre farsorul ăsta de Bonaparte?

Uneori, câte un patron îi arăta tânărului uşa, indignat de îndrăzneala de a vorbi cu atâta impertinenţă despre cel ce era pe cale să salveze Franţa. Atunci tânărul dispărea râzând şi părea încântat... pentru că nu era altul decât Bonaparte în persoană!

*

* * *

Primul consul Bonaparte suferea din cauza inactivităţii lui, în timp ce războiul – un război de care nu era de loc răspunzător, deoarece conflictul era o moştenire a revoluţiei – reîncepuse cu violenţă în Italia şi tindea să izbucnească din nou în Germania. „În prezent – îi scrie el la 15 martie lui Moreau – sunt un fel de manechin care şi-a pierdut libertatea şi fericirea. Măririle sunt frumoase, dar numai în amintire şi în imaginaţie. Vă invidiez soarta fericită; veţi realiza lucruri frumoase cu nişte viteji. Aş schimba bucuros purpura mea de consul cu un epolet de şef de brigadă sub comanda dumneavoastră. Doresc mult ca împrejurările să-mi îngăduie să vin spre a vă da o mână

de ajutori4.

Situaţia lui Moreau, în fruntea a 100.000 de oameni eşalonaţi de la Strasbourg la Constanţa, era demnă de invidiat. Ce n-ar fi făcut Bonaparte cu o astfel de armată! Din nefericire, Constituţia anului VIII nu-i permitea să-şi asume comanda armatei... Rolul lui era limitat la „distribuirea forţelor44 şi la „orientarea direcţiei lor44. Lui nu-i era îngăduit să ia sabia în mână. În relaţiile cu generalii, primul consul era obligat numai să discute cu ei, dar nu le putea comanda nici măcar de la distanţă. „Mâna de ajutor44 de care vorbea în scrisoarea către Moreau era o momeală aruncată fostului său rival. „Nu este imposibil – îi mai spusese el – ca, dacă treburile continuă să meargă bine aici, să vin printre voi pentru câteva zile44. Citind acele rânduri, Moreau s-a prefăcut a crede că era pe cale de a fi deposedat de comandă şi exclamă:

— N-am nevoie de un mic Ludovic al XIV-lea în armata mea!

„Micul Ludovic al XIV-lea44 nu-l apreciază de loc şi nu întârzie să-i arate antipatia lui. El dispreţuieşte mai ales lipsa de îndrăzneală a lui Moreau.

— Un general care-şi petrece timpul fumând nu este general, avea să spună Napoleon mai târziu vorbind despre comandantul armatei Rinului.

Dar, pentru u moment cel puţin, era mai bine să-l calmeze. Bonaparte nu ţinea de loc să dea un şef opoziţiei. Rămăsese stabilit ca Moreau să treacă Rinul şi să se repeadă spre Ulm. În timpul acesta, Bonaparte, părăsind rolul de „manechin44, care, într-adevăr, nu era de loc potrivit pentru el, urma să se pună, în ultimul moment, în fruntea unei armate de rezervă concentrate la Dijon, al cărei comandant oficial avea să fie Berthier, înlocuit la Ministerul de Război de Carnot. Această armată, armata de la Marengo, pentru că urma să fie îndreptată către Italia, avea să fie întărită cu o treime din aripa dreaptă a forţelor lui Moreau, cei 30.000 de oameni ai lui Lecourbe. Comandantul forţelor masate pe Rin nu putea să facă altceva decât să se încline, şi o va face chiar de bunăvoie,

pentru că, „distribuind” forţele republicii, primul consul rămânea în cadrul atribuţiilor sale.

Faţă de Massena, care comanda armata franceză din Italia şi era cu totul de partea lui Napoleon, acesta nu trebuia să ia atâtea precauţii. Încă de la 5 martie 1800, Bonaparte îl anunţase deschis: „Am strâns la Dijon o armată de rezervă pe care o voi comanda eu direct. Vă voi trimite de azi în opt zile pe unul din aghiotanţii mei cu planul de operaţii pentru campania următoare, din care veţi vedea că vă va reveni un rol frumos şi care nu va depăşi mijloacele pe care le aveţi la dispoziţie… În sfârşit, o repet, după părerea mea, găsesc că aveţi o situaţie frumoasă; folosiţi-vă de ea. Nu vă speriaţi dacă inamicul caută să vi se strecoare în spate. Părăsiţi imediat toate poziţiile pe care vrea să le atace, ca să vă aflaţi cu toate forţele pe una din aripi”.

Dar în curând Bonaparte primeşte veşti proaste. Massena, ţinând piept întregii armate austriece a lui Melas, a fost obligat, după cum se ştie, să părăsească Savona şi s-a baricadat în Genova cu jumătate din forţe, în timp ce restul se retrăgea spre Nisa. Opera generalului Bonaparte în Italia părea pierdută!

Pentru toată lumea… în afară de Bonaparte!

La 17 martie, Bourrienne îl găseşte întins pe burtă pe harta cea mare a Italiei, înfigând faimoasele lui ace roşii în punctele prin care urma să-şi conducă trupele.

— Unde crezi că am să-l bat pe Melas? – îl întreabă el pe secretarul său.

— Să mă ia naiba dacă ştiu!

— Eşti un nătărău! Uită-te un pic aici: Melas se află la Alessandria, unde îşi are cartierul general. O să rămână acolo atâta timp cât Genova n-are să se predea. La Alessandria îşi are depozitele, spitalele, artileria, rezervele. Trecând Alpii pe aici (şi a arătat Marele Saint-Bernard), cad peste Melas, îi tai comunicaţiile cu Austria şi-l ajung aici, în câmpiile Scriviei.

Trecând prin pasul Marele Saint-Bernard, Bonaparte va putea ajunge în spatele inamicului. „Năpustindu-se44

prosteşte, potrivit expresiei lui, asupra Genovei şi Savonei, austriecii îi deschid drumul spre nordul Italiei. Trebuie pornit într-aeolo „cu toate forţele44! Armata urma să părăsească Dijonul şi să se îndrepte spre Geneva şi Valais!

La 9 aprilie, Bonaparte îi scrie lui Berthier: „Se apropie momentul în care coloanele armatei de pe Rin se vor pune în mişcare; armata de rezervă de sub comanda dumneavoastră, aflată între cea de pe Rin şi cea din Italia, trebuie să asigure coordonarea operaţiilor care urmează să se desfăşoare şi să formeze centrul marii linii al cărei flanc drept se află la Genova, iar cel stâng la Dunăre44.

Din nefericire, momentul „nu se apropia14 de loc. Moreau pierdea timpul. Degeaba îl trimite Bonaparte – tot în cadrul prerogativelor ce-i revin – pe Berthier la Basel ca să se pună de acord cu comandantul armatei Rinului în vederea „executării planului de campanie44, pentru că autorul admirabilei retrageri din 1796 de pe Dunăre tărăgăna lucrurile. Atunci Bonaparte trebuie să-l dojenească cu prudenţă prin intermediul lui Carnot: „Faceţi-l să înţeleagă că întârzierile lui compromit în mod esenţial siguranţa republicii44.

În cele din urmă, încăpăţânatul Moreau – nu degeaba era el breton... – trece Rinul. În aceeaşi zi, „inexpugnabila44 fortăreaţă Hohenville capitulează şi la 5 mai, tocmai când Bonaparte se pregătea de drum pentru a inspecta „armata lui Berthier44, soseşte la Paris vestea victoriei de la Stokach. „Tocmai plecam spre Geneva – îi scrie lui Moreau primul consul –, când am aflat prin telegraf despre victoria pe care aţi repurtat-o asupra armatei austriece: glorie, de trei ori glorie!” Dar comandantul armatei Rinului respectă, totuşi, promisiunea făcută lui Berthier! Unităţile lui Lecourbe să se unească cât mai repede cu armata de rezervă! Aşa că i-l trimite pe Carnot: „Ministrul de război va sosi la câteva ore după acest curier la cartierul dumneavoastră general, iar de acolo va veni să se întâlnească cu mine la Geneva. Poziţia armatei din Italia şi din sud este destul de critică: Massc-na, blocat la Genova, nu are provizii decât până la 5 sau 6

prerial (25 – 26 mai); armata lui Melas pare destul de importantă, deşi este foarte slăbită…44

În seara aceleiaşi zile, Napoleon se duce la Operă, unde pune să se dea citire depeşei anunţând victoria lui Moreau la Stokach; îşi uneşte aplauzele cu aclamaţiile publicului.

Îi este în continuare imposibil primului consul să mărturisească faptul că se duce să ia comanda unei armate, astfel că în acea seară le spune membrilor guvernului:

— Lucien, pregăteşte pentru mâine dimineaţă o circulară către prefecţi; dumneata, Fouché, îi vei asigura publicarea în ziare: spune că am plecat la Dijon, unde voi inspecta armata de rezervă; poţi să adaugi că s-ar putea să mă duc până la Geneva, însă dă asigurări că nu voi lipsi mai mult de cincisprezece zile.

După care, întorcându-se către al doilea consul, spune:

— Dumneavoastră, Cambaceres, veţi prezida mâine Consiliul de stat; în lipsa mea, sunteţi şeful guvernului, vorbiţi în acelaşi sens în Consiliu, spuneţi că absenţa mea va fi de scurtă durată, fără să precizaţi nimic… Dacă se petrece ceva, mă voi întoarce ca un trăsnet! Vă recomand tuturor marile interese ale Franţei; sper că în curând se va vorbi despre mine la Viena şi la Londra.

Cu puţin înainte de răsăritul soarelui – amănunt semnificativ, purta costumul de consul sub lunga lui manta cenuşie – se urcă într-o berlină neagră cu caii înhămaţi ca la diligenţă şi porneşte spre Burgundia, drum pe care l-a „străbătut de atâtea ori, în împrejurări atât de diferite14, va aminti Bourrienne, care se afla şi de data aceasta alături de el. Se înalţă soarele, timpul este frumos, cerul limpede. Bonaparte, care la început părea că moţăie, se trezeşte şi devine foarte volubil. Cu Bourrienne putea vorbi absolut deschis: despre înaintarea austriecilor, despre soarta armatei lui Massena, despre efectivul prea mic al armatei de rezervă, despre trecerea Alpilor, probleme care, toate, îl nelinişteau.

Ia masa la Sens la ora unsprezece, iar seara ajunge la Avallon, străbătând 208 kilometri în 15 ore. Acolo îl aşteaptă comandantul Franceschi, care tocmai sosise de ia

Genova. Reuşise să părăsească la 28 aprilie, cu o barcă, portul blocat de englezi, dar, fiind pe punctul de a fi sur prins de o corvetă, rupsese scrisorile pe care le avea asupra lui, se aruncase în apă, ţinându-şi sabia între dinţi, şi, în felul acesta, izbutise să ajungă înot într-un punct de pe coastă ocupat de Suchet. El îi înfăţişează primului consul tabloul situaţiei aşa cum se prezenta cu nouă zile în urmă şi care era tragică. Cei 50.000 de austrieci ai lui Melas înconjuraseră Genova, care era apărată de 15.000 de oameni atât de flămânzi, încât deveniseră nişte adevărate arătări, în timp ce escadra lordului Keit împiedica orice aprovizionare de pe mare.

Dar Suchet?

Acesta nu dispunea decât de o mână de oameni şi nu-l putea ajuta pe Massena. Încă de la 27 aprilie, adică din ajunul plecării lui Franceschi, se făcea pâine din amidon, iar „mercenarii smulgeau iarba din cimitire pentru a o pisa împreună cu osemintele înălbite de vreme”. Dimineaţa, morţii erau adunaţi cu grămezile. Cu toate acestea, Massena refuza încă să ia în considerare posibilitatea capitulării.

Bonaparte se culcă întristat şi îngrijorat. La 7 mai, dis-de-dimineaţă, plecă din Avallon. Spectacolul care i se oferea de-a lungul drumului nu era de loc de natură să-l reconforteze: soldaţi din semibrigăzile care trebuiau să ajungă la Dijon, rămaşi în urmă din lipsă de mijloace de transport, umblau şchiopătând ori stăteau lungiţi pe lângă drum. La prânz ajunge la prefectura din Dijon, unde Berthier se retrage, reluându-şi funcţia de şef de stat-major. Bonaparte trece în revistă brigăzile 24 uşoară, 43 şi 96 de linie. Moralul trupelor este mediocru.

— Eşti bine hrănit? – îl întreabă el pe un infanterist.

— Aşa şi aşa, răspunde cel întrebat, strâmbând din nas.

Apoi înaintează spre un caporal mai în vârstă, cu

părul cărunt.

— Ai fost în Italia cu mine?

— Da. La Arcole, pe pod, alături de Belliard. Era foc mare şi fără tine, nimic de zis, am fi fost prăjiţi ca nişte pui de găină.

Bonaparte se întoarce spre Chambarihac:

— Viteazul acesta să fie făcut sergent.

Caporalul începe să strige:

— Trăiască Bonaparte!

A doua zi, la orele opt dimineaţa, pe câmpurile pline de apă de o parte şi de alta a râului Ouche, o nouă trecere în revistă a unei divizii.

— I-am oferit împăratului pacea – le explică el soldaţilor –, dar a refuzat-o. Nu ne mai rămâne decât să-l apucăm de beregată.

Regimentele 59 de linie şi 30 de asalt n-aveau baionete. Trei sferturi din oamenii brigăzii 9 uşoare nu mai purtau tunica albastru deschis cu revere şi manşete galbene, vestă şi pantaloni albi, nici şapca înaltă împodobită cu piele de urs şi panaş albastru deschis cu negru. În locul acelei frumoase uniforme, oamenii erau în bluză, pantaloni de doc şi saboţi! Numai bonetele de poliţie le mai dădeau o oarecare înfăţişare militară. Iar pe deasupra ploua cu găleata. Acest spectacol îl umplu pe Bonaparte de o mânie teribilă. Agitându-şi cu febrilitate cravaşa, îl chemă pe nenorocitul care era răspunzător de această situaţie:

— Cetăţene Ricard, ai fost numit la 9 germinai comisar cu echipamentul. La 28 floreal, adică după 40 de zile, trupele sunt în zdrenţe. Le pot eu cere oamenilor brigăzii 9 uşoare să treacă în această stare. gheţurile veşnice ale Alpilor?

— Cetăţene consul, magaziile…

— Magaziile sunt pline. Aveţi la Lyon opt mii de uniforme şi care pentru a le transporta. Nu mă întrerupe, cetăţene. Ar fi trebuit ca după atâta neglijenţă generalul să pună să fii împuşcat. Pleacă imediat; şi dacă în ziua de 20 divizia Boudet nu este mai bine îmbrăcată, să nu mai apari

niciodată în faţa mea.

În mijlocul diviziei aşezate în cerc, Bonaparte li se adresează oamenilor:

— Câmpiile Italiei sunt un grânar al belşugului. Am mai spus-o unora dintre voi acum patru ani. Pe aceste câmpii ne dă întâlnire un inamic arogant. Ca şi cei care, asemenea vouă, m-au urmat la Lodi şi la Montenotte, sunteţi prost îmbrăcaţi, prost hrăniţi şi tot neplătiţi. Peste 15 zile, toate astea se vor schimba. Soldaţi, vreau să vă cer un mare efort înainte de a avea ocazia să vă întâlniţi cu austriecii. Urmaţi-mă cu încredere şi vă veţi întoarce acoperiţi de glorie, salvând, datorită îndrăznelii voastre, patria care mai este încă ameninţată de hoardele străine.

Urmează apoi Auxonne, cu amintirile lui: casele familiare, fostul lui profesor de muzică din 1786, care a venit să-l salute. Revede marea sală a direcţiei artileriei şi exclamă râzând:

— Iată o sală în care am jucat de multe ori loto!

De-a lungul drumului pe care şi-a continuat călătoria este înşirată armata, care îl aclamă. Trece prin Dole, Champagnole şi ajunge, după căderea nopţii, la Morez unde toate ferestrele sunt luminate. Primarul, Perrad, se apropie de trăsură:

— Cetăţene prim-consul, fă-ne plăcerea de a te arăta.

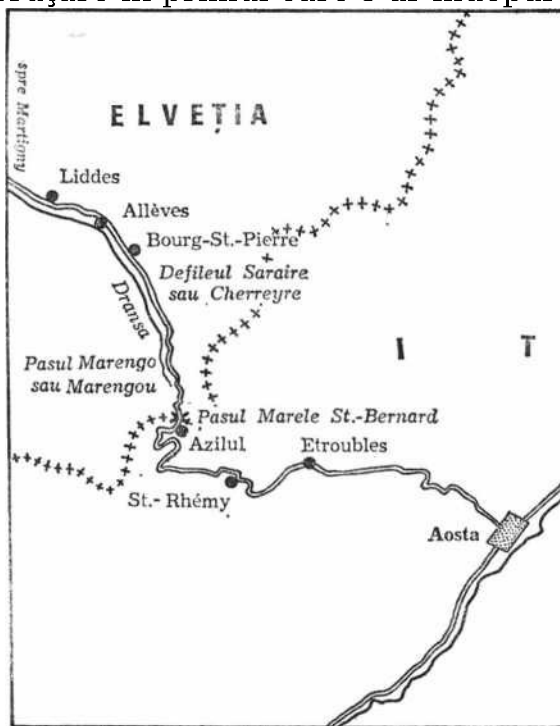
Bonaparte apare în uşa trăsurii... Imediat izbucnesc strigăte:

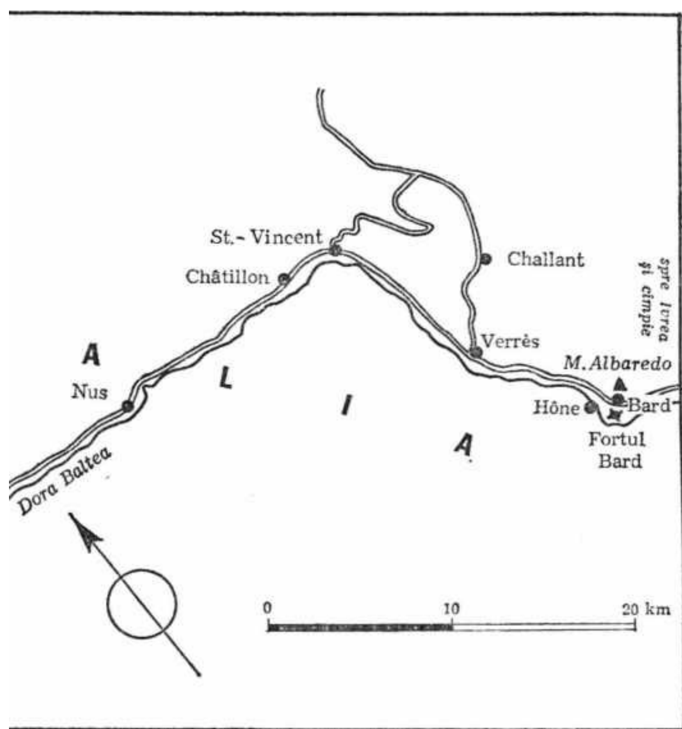
— Bonaparte, cetăţenii din Jura vor să vă vadă! Sunteţi cu adevărat dumneavoastră? Ne aduceţi pacea?

— Da, da... răspunse el cu vocea schimbată, precizează un martor, care adaugă: „Părea mulţumit. Zâmbea, dar era foarte palid şi semnele de oboseală şi de efort de pe chipul lui ne umpleau inima de duioşie, iar ochii tuturor se umeziseră...14

În ziua de 9 mai, la orele trei dimineaţa, ajunge la Geneva, devenită capitala departamentului Leman, unde este găzduit la fiul naturalistului Horace-Benedict de Saussure. I se pregătise o masă rece, pe care o mănâncă „bucuros44. Totuşi, continua să fie neliniştit: nu avea

încredere în Moreau, căruia îi cunoştea tergiversările, gelozia, dorinţa de independenţă, devenită, probabil, şi mai puternică după victoria de la Stokach. Îşi amintea enervat cât de mult timp îi trebuise pentru a-şi pune trupele în mişcare. Bonaparte n-avea încredere nici în Bernadotte, căruia îi fusese încredinţată comanda Armatei de vest. Veştile din Vendeea nu erau de loc bune: se spunea că s-ar fi reîntors Cadoudal… Departamentul Alpes-Maritimes fusese invadat. Austriecii ocupau trecătoarea Tende. Cât despre Massena, Bonaparte nici nu îndrăznea să se gândească la tragedia prin care trecea! Şi acestea nu erau totul! Napoleon cunoştea marele număr de duşmani – iacobini şi regalişti sau simpli intriganţi – pe care-i lăsase în urmă la Paris şi se temea de slăbiciunea miniştrilor şi a celor doi colegi ai săi: Cambaceres, care „nu se ţinea de loc bine în scări44, şi Lebrun, care era prea moale. „Vă recomand încă o dată – le scrie el în aceeaşi zi – să loviţi fără cruţare în primul care s-ar îndepărta de la linia sta





bilită, indiferent cine ar fi el. Aceasta este voinţa întregii naţiuni. N-am să vă descriu toate prin câte am trecut străbătând Franţa. Dacă n-aş fi schimbat des drumul, n-aş fi ajuns nici în opt zile”.

Nu este scutit de griji nici în privinţa armatei comandate de Larmes. Deşi acesta afirma plin de încredere că Marele Saint-Bernard este „un mic munte, uşor de trecut în pas alergător44, avea el oare să reuşească, potrivit ordinului pe care i-l dăduse Bonaparte la 10 mai, să treacă avangarda prin trecătoare şi să „dea peste cap posturile înaintate ale inamicului44?

Bonaparte nu ignoră nici ce spun austriecii despre armata lui „de rezervă44: „Cavaleria e urcată pe măgari, infanteria este alcătuită din bătrâni invalizi şi din copii înarmaţi cu ciomege cu câte o baionetă la capăt; artileria constă din două puşti vechi de o livră...44

Îi trebuie o victorie! O victorie pe care mizează totul: şi viitorul lui, şi al Franţei!

La 12 mai, către seară, Bonaparte soseşte la

Lausanne şi a doua zi, la şase dimineaţa, se duce să inspecteze, nu departe de Saint-Maurice du Valais, infanteria lui Larmes, care se pregătea să pornească, în urma avangărzii, spre Saint-Bernard. Ploaia, care ţinea de opt zile, încetase. Soarele strălucea.

— Este totul pus la punct? îl întreabă el pe Larmes.

— Luăm puţine provizii, iar fiecărui om nu i s-au dat decât 20 de cartuşe în loc de 40. Dacă va fi nevoie, vom folosi în luptă armele albe şi, în felul ăsta, economisim muniţia.

Bonaparte se miră. N-au fost trimise 500.000 de cartuşe la Villeneuve? I se strânge inima când vede cum este echipată armata lui Larmes. Şi aici sunt destui soldaţi care pornesc în saboţi să asalteze Alpii! Alţii au încălţăminte nouă, primită la Dijon, dar care le face asemenea răni, încât preferă să umble fără ea. Astfel că, pe batalioane, s-au format grupe de „desculţi44, care, potrivit obiceiului, speră să se încalţe după prima bătălie, descălţându-i pe morţi... Dar, până atunci, cum aveau să treacă Marele Saint-Bernard? Bonaparte dă ordinele de trebuinţă.

Cincizeci dintre ofiţeri sunt în zdrenţe şi Napoleon ordonă să li se avanseze solda pe o lună pentru a putea să facă o impresie bună în oraşele italiene. După aceea se duce la depozitele armatei de la Villeneuve:

— Sunteţi lipsiţi de simţul ordinii şi de energie – îi spune el comisarului Geoffroy.

— Însă guvernul a plătit foarte mult pentru cantitatea considerabilă de provizii strict necesare armatei. Spuneţi că n-au sosit? Asta înseamnă că aţi dormit împreună cu colaboratorii dumneavoastră în timp ce noi mărşăluiam zi şi noapte prin ploaie. Eu consider că o armată care intră în luptă fără hrană şi fără muniţii, şi asta din vina dumneavoastră, nu e departe de a fi bătută. Nu mai pot tolera multă vreme astfel de slăbiciuni. De acum înainte am să acţionez cu asprime.

Întors la Lausanne, îl găseşte acolo pe Lescuyer, care sosise de la Genova, de unde plecase la 29 aprilie. După

cum era şi de presupus, de la plecarea lui Franceschi situaţia se înrăutăţise şi mai mult:

— De-a lungul străzilor şi bulevardelor se vedeau oameni clătinându-se la fiecare pas. Femei înnebunite se târau din casă în casă cerând pâine. Cadavrele aruncate pe drumuri ofereau, la lumina torţelor care se aprindeau seara, un spectacol de nedescris...

Chiar în ziua în care plecase Lescuyer din Genova „s-a stabilit raţia de pâine făcută din amidon şi cacao la 200 de grame de persoană. Mii de cetăţeni erau chinuiţi de o foame cumplită”. Şi, ceea ce era şi mai rău pentru Massena, muniţiile începeau să se termine.

— Mergeţi şi-i comunicaţi lui Massena – îi răspunse Bonaparte – că m-aţi văzut în apropiere de Saint-Bernard. Peste puţină vreme, Italia va fi recucerită şi Genova eliberată.

În scrisoarea pe care i-o adresează îi spune: „Vă aflaţi într-o situaţie grea, dar ceea ce mă linişteşte este că sunteţi în Genova: într-o situaţie ca cea în care vă aflaţi, un om face cât o mie. Vă îmbrăţişez”.

La puţin timp după aceea primeşte vestea victoriei repurtate de Moreau la Moeskirch. Felicitându-l pentru gloria adusă astfel armelor franceze, îi scrie: „Aceasta o să mai scadă din trufia austriacă”. Nu-i mai poate ascunde lui Moreau că juca rolul de „mic Ludovic al *m*

XIV-lea”: „Armata de rezervă începe să treacă peste Saint-Bernard. Este slabă: vor fi obstacole de învins, ceea ce mă determină să plec eu însumi pentru vreo cincisprezece zile în Italia...”

După care Napoleon se arată pesimist pentru a-l sili pe Moreau să nu mai aştepte şi să trimită spre Elveţia trupele pe care a promis să le detaşeze din armata lui. Nu a învins el oare urmându-i planul cu succes? Acum să se gândească la aripa dreaptă a forţelor franceze! Astfel că Bonaparte îi precizează: „Dacă diversiunea peste Saint-Gothard ordonată de guvern nu se desfăşoară cu toată repeziciunea şi zelul impuse de împrejurări, s-ar putea întâmpla ca cei douăsprezece până la paisprezece mii de

oameni pe care-i avem la Genova să fie făcuţi prizonieri împreună cu cartierul general şi ca armata de rezervă să fie bătută… Vedeţi – adaugă el – împrejurările în care ne aflăm. Succesul campaniei poate depinde de promptitudinea cu care executaţi diversiunea cerută. Dacă aceasta se execută printr-o mişcare promptă, hotărâtă şi urmărită cu toată grija, Italia şi pacea ne sunt asigurate”.

Şi termină printr-o „mângâiere” calculată: „V-am vorbit, poate, prea mult. Zelul dumneavoastră pentru prosperitatea republicii şi prietenia pentru mine vă sunt suficiente”.

Pe când mai era la Lausanne, el află că s-a întors din Egipt „scumpul lui Desaix”, căruia îi scrie imediat: „Iată-te, în sfârşit, înapoi; o veste bună pentru întreaga republică, dar mai ales pentru mine, care îţi port toată stima cuvenită oamenilor cu talentul dumitale şi o prietenie pe care inima mea, astăzi destul de bătrână şi cunoscând prea bine oamenii, n-o are pentru nimeni… Vino cât mai repede cu putinţă să ne întâlnim, oriunde m-aş afla…”

Şi Desaix va porni şi el pe drumul spre Marengo.

k

* * *

La Paris, pe măsură ce treceau zilele, teama cuprindea tot mai mult oraşul. Absenţa lui Bonaparte dăduse naştere unei adevărate angoase. Desigur că nimeni nu se lăsa păcălit şi se ştia că s-a dus „cu paşi mari în ajutorul armatei din Italia”. Dar avea să sosească la timp pentru a-i întinde mâna lui Massena? Şi dacă nu reuşea? Dacă era bătut? în ce haos ar fi intrat din nou ţara! Regaliştii îşi recăpătau speranţa, se bucurau şi reîncepeau să comploteze. Începuseră chiar să se pună la cale diferite combinaţii. O serie de foşti thermidorieni şi brumarieni nemulţumiţi, ca Sieyès, pregăteau, fiecare, un „guvern de rezervă” pentru cazul când „el” s-ar fi întors învins… Intrigile se înmulţeau. Chiar Joseph refuza să se ducă la Tuilerii. Poza în „moştenitor prezumtiv” şi nu voia să „lucreze cu consulii”. Nu încăpea îndoială că nici Cambaceres, nici Lebrun nu erau la înălţimea cerută de

situaţie… Balzac avea dreptate să pună în gura unuia din personajele din o *afacere tenebroasă* următoarea frază în legătură cu Bonaparte:

— Învingător, îl vom venera; învins, îl vom înmormânta.

MARENGO SAU CONSACRAREA REGIMULUI

RĂZBOAIELE INEVITABILE
SUNT ÎNTOTDEAUNA DREPTE.
Napoleon

La Martigny, orăşel tupilat în valea Ronului, la poalele masivului Marele Saint-Bernard, casa bernardinilor, aşezată peste drum de absida înconjurată de castani a bisericii parohiale, s-a păstrat până azi. Este reşedinţa superiorului congregaţiei – prelat purtând o cârjă şi o mitră –, oarecum o casă de odihnă pentru canonici, care duc o viaţă grea în renumitul azil aflat în trecătoare, luptând, cu ajutorul câinilor lor, ca să-i smulgă morţii pe drumeţii rătăciţi. În dimineaţa zilei de 17 mai 1800, Bonaparte, la fel ca noi astăzi, este primit de canonici îmbrăcaţi în sutană neagră împodobită cu o mică cingătoare albă, care se trage de la ceea ce a fost cândva haina cu mineri strâmte purtată de canonicii ordinului. El urcă cele patru trepte joase ale peronului, care duc spre uşa îngustă având deasupra o impunătoare fereastră semicirculară. Arhitectura aminteşte pe aceea pe care Napoleon o va vedea la azil: plafoane boltite formate din ogive încrucişate, ziduri groase, lespezi cenuşii-albăstrii. După ce urcă cele optsprezece trepte ale scării – precedat de stareţ, canonicul Luder –, străbate un coridor îngust, de asemenea boltit, şi se pomeneşte în faţa unui splendid grilaj care desparte clădirea veche de cea nouă, construită la 1800 în unghi drept şi în care avea să stea Bonaparte. Un grilaj al cărui decor este alcătuit din flori mari de crin din fier forjat; grilajul este dominat de blazonul superiorului din Franche-Comte, Thevenot, având deasupra pălăria episcopală a abatelui, care avea dreptul de a purta mitră.

Camera în care a locuit Bonaparte timp de patru zile,

între timp altfel zugrăvită şi îmbrăcată în lambriuri, mai există şi astăzi, cu cele patru ferestre ale ei dând spre piaţa umbrită. Atunci era rezervată episcopului de Sion în timpul vizitelor sale; astăzi ea serveşte drept trapeză. Din ordinul lui Bonaparte, geniştii ridică un perete subţire din scânduri, amenajând astfel pentru primul consul un colţ mai retras, în care Hambard, valetul său, aşază patul de campanie şi tot ce e necesar pentru toaletă. De îndată ce se instalează, Bonaparte întinde pe masă hărţile regiunilor Valais şi Piemont, marcând pe ele cu mai multe zaruri poziţiile semibrigăzilor şi ale regimentelor. Bourrienne îl vede tăind hotărât cu linii mari trase cu creion albastru obstacolele – naturale sau artificiale – pe care trupele vor trebui să le întâlnească înainte de a ieşi în câmpie.

Trecătoarea, situată la o înălţime de 2 472 de metri, este ocupată încă de doi ani de o mică unitate franceză. Două piese de artilerie stau cu gurile îndreptate spre valea Aosta şi ţin la respect mica garnizoană austro-sardă. Fiind informat că republicanii deţin defileul, prinţul de Rohan, comandantul garnizoanei, a ocupat şi el târgul Saint-Rhemy, primul sat de pe cealaltă parte a trecătorii.

Înaintând din Elveţia, înfruntând rafalele vântului îngheţat şi ameninţarea avalanşelor, avangarda lui Larmes a şi început să urce către azil. „Luptăm împotriva gheţii, zăpezii, viforului şi avalanşelor. Trecătoarea Saint-Bernard, uluită de mulţimea care o străbate în mod atât de neaşteptat, ridică în faţa noastră câteva obstacole”. În astfel de termeni expresivi anunţa Bonaparte celor doi colegi-figuranţi începutul unei noi epopei: tentativa de a repeta fapta eroică a lui Hanibal, nu însă pe un cal ridicat pe picioarele dinapoi care se menţine pe o stâncă într-un echilibru precar, aşa cum îl înfăţişează David, ci mult mai modest, călare pe o catârcă…

La azil, inimoşii călugări au adus din cele două văi, dar mai ales din partea elveţiană, o mare cantitate de brânză, pâine şi vin. Între casă şi şosea se întind mese; fiecare soldat, trecând prin faţa lor, bea un pahar de vin, ia pâine şi o bucată de brânză, lăsând repede locul celui care-

l urmează.

În trei zile, treizeci de mii de oameni, alunecând, căzând, ridicându-se, aveau să urce astfel pe drumuri foarte proaste, care, de îndată ce depăşeau o anumită altitudine, deveneau înzăpezite. Mai trebuiau să treacă prin trecătoare o sută de tunuri şi mii de lăzi cu alimente şi muniţii. Se constată însă curând că, chiar dacă s-ar pune la fiecare atelaj câte zece catâri, poleiul, zăpada şi puhoaiele tot ar face imposibilă escaladarea. Atunci interveni un ţăran:

— Pe când eram tânăr – se adresează el unui caporal bătrân care luase parte timp îndelungat la campania din Italia – am auzit spunându-se că, pentru a trece un tun peste munte, trebuie mai întâi să-l demontezi. Apoi se ia un trunchi gros de brad, lung de şapte picioare şi se rotunjeşte la amândouă capetele ca să nu se înfigă în pământ; se scobeşte înăuntru şi se introduce ţeava; un ţăruş de fier ajută la fixarea funiilor. La funii se înhamă oameni sau catâri; pe urmă, se zice că treaba merge de la sine.

Aşa s-a şi făcut…

Periile tunurilor, şuruburile şi accesoriile au fost aşezate şi ele într-un trunchi scobit în formă de troacă, târât de treizeci de oameni. Pentru un afet erau necesari douăzeci de oameni, în timp ce roţile erau transportate cu ajutorul catârilor sau chiar pe braţe de către oameni – zece pentru fiecare roată. Era un coşmar pentru oameni, un chin pentru animalele de povară, însă armata şi materialele sale aveau să treacă în ciuda furtunilor de zăpadă şi a vântului îngheţat, care sufla cu furie.

La Martigny, timp de trei zile, Bonaparte inspectează, îndeamnă sau vorbeşte soldaţilor săi – dacă pot să spun aşa – cu o afecţiune aspră. După ce, la 18 mai, a văzut trecând divizia Chambarihac, dă ordin să fie alungate cetele de femei care, încinse cu tricolorul şi purtând pălării de „incroyables”, însoţeau trupele. Femeile înmânează o jalbă lui Duroc, cerând protecţia consulului. El însă porunceşte să fie trimise înapoi la Lausanne şi scrie pe

petiţie: „Exemplu de urmat: cetăţeana Bonaparte a rămas la Paris”.

Uitase oare rândurile pe care, la 15 mai, le scrisese din Lausanne Josefinei: „Nu văd niciun inconvenient ca de azi în zece, douăsprezece zile să vii în întâmpinarea mea...” Bineînţeles, nepăsătoarea creolă nici nu se gândea să părăsească Parisul!

În aceeaşi zi, la 18 mai, un curier i-a adus, în sfârşit, o veste bună: în fruntea avangărzii sale, Larmes, care depăşise azilul, a ocupat oraşul Aosta, apărat de o mână de croaţi austrieci. Napoleon îi va comunica astfel lui Talleyrand acest soi de victorie: „De la Carol cel Mare, trecătoarea Saint-Bernard n-a mai văzut o armată atât de numeroasă; ea a încercat să se opună mai ales trecerii tunurilor noastre mari, dar, în cele din urmă, jumătate din artileria noastră se afla la Aosta”.

Marşul „în pas alergător” al avangărzii este oprit brusc de rezistenţa fortului Bard, apărat doar de 200 de austrieci, care domina valea abruptă a Dorei de la înălţimea muntelui Albaredo b Citadela, care ţinea sub focul ei trecerea către Ivrea şi câmpie, părea inexpugnabilă... „încercaţi imposibilul, dar treceţi!”, porunceşte Bonaparte lui Berthier. Iar pe harta din camera sa zarurile se îngrămădesc în faţa liniei albastre reprezentând barajul fortului Bard.

Astăzi, şoseaua tăiată în piatră trece la dreapta enormei stânci în vârful căreia se află fortul. Vechea şosea

— Acum un simplu drum – traversează satul, mărginită de două rânduri de case cenuşii, înghesuite, mai curând strivite într-o falie cuprinsă între baza stâncii şi poalele muntelui; trei kilometri mai departe, ea reîntâlneşte în Donnaz, satul următor, actualul traseu al şoselei. Pe acest drum, aşternut cu un strat de paie, pentru a înăbuşi zgomotele şi a nu-l alarma pe inamic, s-a strecurat noaptea o mică parte din artilerie. La cel mai mic zgomot, austriecii

— Recruţi croaţi – revărsau din înălţimea fortului peste sat o ploaie de proiectile. Observând manevra

francezilor, ei aruncau noaptea facle aprinse menite să lumineze defileul. Infanteria a escaladat atunci Albaredo pe o potecă

1 Dora-Baltea, râu care curând va da numele său unui departament francez, a cărui prefectură avea să fie Ivrea.

Îngrozitor de abruptă – uneori pe trepte tăiate în stâncă –, atingând vârful muntelui, care se înălţa deasupra fortului. Totuşi, cea mai mare parte a artileriei şi a cavaleriei a rămas blocată în faţa obstacolului inexpugnabil.

La 18 mai, când Bonaparte se aşeză la masă pentru a lua repede un prânz frugal, este adusă în faţa consulului una din vechile sale cunoştinţe: spionul François Toţi, arestat tocmai atunci în valea Bagnes.

— François Toţi – i se adresează Bonaparte –, m-ai slujit la Mantua şi la Rivoli; erai pe atunci în solda lui Wurmser şi a mea. Ce cauţi în Elveţia?

— Generale, Moreau n-a ştiut să mă folosească, iar Massena este încercuit. M-am vândut lui Wukassowitsch. Trebuie să trăiesc.

— Cât îţi plăteşte generalul austriac?

Toţi tace.

— Vorbeşte şi am să te răsplătesc. Dacă rămâi mut, francezii te vor împuşca în zece minute.

Şi cum omul refuză să vorbească, consulul porunceşte:

— Lauriston, uite un spion. Pune să-l execute!

— Generale Bonaparte – strigă atunci Toţi –, am şapte copii, am să vorbesc: trebuie să-mi hrănesc micuţii. Acum trei săptămâni, la Milano, Wukassowitsch m-a luat în solda lui şi mi-a dat o sută de florini avans ca să-l informez despre forţa batalioanelor republicane concentrate în Elveţia.

După ce i-a relatat lui Bonaparte cum a reuşit, travestit în preot, să treacă muntele în şaizeci de ore, consulul l-a felicitat:

— Vrei o mie de franci lunar ca să mă slujeşti? Să mă

slujeşti cu acelaşi devotament ca în 1796? Da, accepţi. Atunci am să-ţi comunic nişte ştiri. Haddick, care apăra valea Aosta, este în derută. Avangarda armatei republicane a ocupat Etroubles, Aosta şi Chitillon. Fortul Bard p ute că ni s-a predat. Melas nu va putea să-mi opună în Italia decât 67.000 de oameni. Haide – adaugă el trăgându-l de ureche, o să fim prieteni buni.

Totuşi, Napoleon se simte măcinat de inactivitate şi nerăbdare. El ordonă încetinirea ritmului de trecere al cavaleriei „pentru a nu vă stânjeni prea mult de cealaltă parte a muntelui – scrie el lui Berthier –, până ce voi afla că afurisitul ăsta de castel din Bard a fost cucerit44.

Simultan, el dă din sumbra mănăstire a bernardinilor o serie de ordine. Astfel, pe Berthier l-a informat că „cireada cornutelor se deplasează ferm, capătul ei a ajuns la Lausanne… Acum patru zile am cerut trei sute de catâri şi o sută de căruţe… În Valaisul de sus am cerut opt sute de catâri”.

Consilierului de stat Petiet îi ordonă: „Îngrijiţi-vă ca primele 200.000 de raţii de pesmet pe care le veţi produce, fie la Chambéry, fie la Geneva, să plece spre Aosta trecând prin Micul Saint-Bernard… Pe aceeaşi cale, trebuie, de asemenea, expediate 200.000 de cartuşe…”

Nu mai putea suporta să aştepte în valea aceasta tristă, în care razele soarelui pătrundeau cu o jalnică discreţie. De cealaltă parte a munţilor, fortul mai rezista şi nimic nu anunţa că se va preda curând:

— Mă plictisesc în această mănăstire, imbecilii aceia n-au să-mi cucerească niciodată fortul Bard, vreau să mă duc să văd cu ochii mei; ei mă obligă să mă ocup de o asemenea bagatelă!

De altfel, îi scrie generalului Dupont: „Faceţi-l pe generalul Larmes să înţeleagă că soarta Italiei, şi poate chiar a republicii, depinde de cucerirea castelului Bard”.

A doua zi avea să plece!

La 20 mai, la orele opt dimineaţa, el părăseşte casa bernardinilor, îmbrăcat în redingota sa cenuşie, apucând pe drumul care de la ieşirea din orăşel începe să urce.

Canonicul Murith, alpinist şi savant botanist – viitor stareţ, însă pe atunci doar canonic la azil –, care coborâse în ajun, îl însoţeşte acum într-o trăsură cu banchete, împreună cu reverendul Terretaz. Se înaintează de-a lungul Dransei, întretăiată de cascade. În locurile unde trecătoarea se îngustează, drumul trece şi revine de mai multe ori, peste podeţe de lemn sau de piatră, de pe un mal al torentului pe celălalt. După La Garde începe urcuşul. La orele zece, primul consul trece prin Orsieres, cu casele sale vechi, cenuşii şi clopotniţa ei pătrată, la orele unsprezece ia dejunul la preotul din Liddes, un orăşel cocoţat şi el pe povârnişul muntelui.

Când ajungi la Saint-Pierre, ţi se pare că pătrunzi într-o altă lume: aceea a piscurilor. În faţa absidei bisericutei se află… Hanul de la borna rutieră”, a douăzeci şi patra care marca drumul roman al trecătorii şi care s-a păstrat până azi! Urcând cele şase-şapte trepte ale peronului, Bonaparte a intrat în sala hanului – astăzi cafeneaua „Napoleon” –, o sală obişnuită, joasă, cu ferestre mici. Este cea din urmă haltă înaintea ultimului urcuş. Şi astăzi se arată masa la care s-a aşezat, ca şi fotoliul cu spetează înaltă şi rezemători laterale pentru cap de care s-a folosit[14][15].

Înainte de a bea din vinul adus de doamna Măreţ, hangiţa, Bonaparte dă ordine statului său major. Un grenadier îi oferă un buchet de smirdari:

— Astea – i-a spus el – le-am cules sus pe munte pentru tine. Ai să vezi că compania 59 are să se distingă în Italia. Suntem însă istoviţi de atâta calabalâc pe care trebuie să-l târâm după noi. Şi să ştii, cetăţene, că n-am

---

14 O a doua bornă mai există la Martigny.

15 Traversarea Marelui Saint-Bernard de către armata lui Bonaparte a devenit un subiect de actualitate în iunie 1967. Publicaţia Feuille d’ Avis du Valais, cercetînd arhivele din Sion, a descoperit că primul consul ceruse primăriei din Bourg-Saint-Pierre să întocmească o „notă de cheltuieli11 pentru stricăciunile pricinuite de trecerea trupelor sale prin vale. Or, factura – care, inclusiv dobînzile, se ridică azi la 45 000 000 de franci francezi – n-a fost plătită niciodată… „Datoria este imprescriptibilă11, ar fi afirmat unii jurişti elveţieni…

văzut o bucată de carne de o săptămână întreagă! Ţie putem să ţi le spunem pe toate: unii locotenenţi îi snopesc pe bieţii oameni. Părerea mea e că tu nu ştii nimic şi că fraternitatea e dată uitării.

Bonaparte îl linişteşte; apoi, în uşa hanului găseşte pe călăuza Pierre Nicolas Dorsaz, care îl aşteaptă lângă catârca lui şi îl ia drept un simplu ofiţer.

La drum spre azil!

Zăpada, din ce în ce mai deasă, acoperă solul. La un moment dat, pe drumul ce duce la Cherreyre – sau Saraire –, fiind nerăbdător şi îmboldind puţin catârca, este cât pe-aci să alunece cu animal cu tot în prăpastia Dransei şi cade de pe şa. Din fericire, călăuza îl opreşte la timp şi cu o mână puternică îl repune pe şa:

— N-aveţi teamă, căpitane, sunt aici. Locul e cam afurisit… Daţi-i drumul, cei care ajung la fund nu se mai întorc. Să vă ferească Dumnezeu s-ajungeţi acolo căpitane!

Începe să se facă frig şi Bonaparte îşi încheie redingota până sus. Se stârneşte vântul. Suişul este greu; dragonii din escortă descalecă pentru a-şi ţine caii de dârlogi. Drumul, acum acoperit cu zăpadă, devine din ce în ce mai îngust.

— Ei bine, băiete – i se adresează Bonaparte lui Dorsaz – e un drum anevoios. Te felicit pentru prezenţa de spirit de care ai dat dovadă la Cherreyre.

— Căpitane, asta nu e mare lucru. De obicei, blestemata asta de catârcă nu alunecă de fel.

— Este a ta?

— Desigur. E bunul meu cel mai de preţ, împreună cu patru gloabe nenorocite; ţin la ea, vă închipuiţi, şi vă mărturisesc, mă tem al naibii ca soldaţii să nu mi-o ia de tot.

După obiceiul său, Bonaparte nu conteneşte să-l chestioneze despre cele două văi, intră în toate amănuntele, pune întrebări privind mijloacele de trai ale locuitorilor, relaţiile dintre ei şi întreabă dacă accidentele sunt atât de frecvente pe cât se spune… După ce şi-a dezvăluit identitatea, consulul a hotărât să i se dea lui

Dorsaz o sumă de bani; legenda pretinde că datorită generozităţii generalului Bonaparte, călăuza a putut, în sfârşit, să se însoare x…

Cu puţin înainte de azil, iată şi pasul Marengou, care curând avea să fie denumit pasul Marengo. S-a pretins că aici ar fi scăpat Bonaparte de pericolul prăbuşirii în prăpastie, în timp ce căderea s-a produs în defileul Saraire, cum se numeşte azi drumul spre Cherreyre. Bonaparte abia remarcă frumuseţea peisajului, pare îngrijorat, necăjit şi mirat că dinspre valea Aosta nu-i vine în întâmpinare niciun curier ca să-i aducă ştirea cuceririi fortului Bard, care continua să împiedice ieşirea avangărzii în câmpie.

1 Bernardinii mi-au spus că, în realitate, Dorsaz era deja însurat şi că în acelaşi an devenise tatăl unei fetiţe. Dar, deoarece domicilia la Alleves, nu putea fi înscris în evidenţa călăuzelor din Bourg-Saint-Pierre. Generozitatea primului consul i-a permis să se mute şi să-şi construiască o casă, care se poate vedea şi azi.

Ascunsă în scobitura trecătorii, aproape ghemuită între Elveţia şi Italia, se iveşte pe neaşteptate clădirea azilului, pe atunci înaltă doar de două etaje; fusese construită pe locul unui fost templu al lui Jupiter şi poate chiar parţial cu rămăşiţele materialelor acestui templu. Pietrele clădirii greoaie păreau şi mai cenuşii pe fondul alb de zăpadă, care în acest anotimp o înconjura din toate părţile.

Părintele Murith, zorindu-şi catârca, îl depăşise pe Bonaparte, astfel că la sosirea lui i-a prezentat pe canonici. Consulul urcă cele câteva trepte, care n-au fost acoperite de zăpadă, şi intră în azil. Un coridor duce spre stânga, unde, după ce se urcă câteva trepte, se pătrunde în sala de aşteptare; aici, un clopot îi anunţa pe vizitatori. Camera în care a fost introdus Bonaparte este astăzi vastul salon dinaintea tezaurului, unde canonicii îşi primesc oaspeţii. Pe atunci însă era o trapeză, în care se afla o masă mare în formă de potcoavă. Consulul ia loc: i se serveşte rasol, legume uscate şi tocană. Bonaparte a vizitat capela, apoi morga, astăzi zidită; acolo, cadavrele călătorilor care au

murit rătăciţi, descărnate de frig, într-o lentă putrefacţie, ofereau o viziune apocaliptică…

Bonaparte cere să i se pună la dispoziţie o cameră. Încăperea, îngustă, boltită, în care consulul s-a retras împreună cu Bourrienne, există şi azi[16]. În focul din cămin, lemnele trosnesc. Aici, el dictează câteva ordine, după ce primeşte ştiri proaste de la Berthier, şi anume că avangarda se aflã în continuare oprită în faţa fortului Bard. Bonaparte nu înţelege; avea să priceapă însă câteva zile mai târziu, când, la rândul său, va vedea valea închisă de construcţia masivă a fortului.

Oare în bibliotecă, în această odăiţă a citit el câteva pagini dintr-un exemplar din Tit Liviu în care acesta relata trecerea lui Hanibal peste Alpi? Să fie vorba de frumosul exemplar in-cvarto, tipărit în secolul al XVIII-lea, pe care, cu ajutorul canonicilor, l-am putut regăsi în biblioteca azilului? Cunoştinţele de limba latină dobândite la Brienne erau încă atât de proaspete în memoria fostului cadet, căruia de-abia îi mijea mustaţa, ca să-l poată citi pe Tit Liviu în original?

La orele şase începe coborârea. „Când am ajuns la marginea platoului – a povestit unul din însoţitorii lui Bonaparte –, mulţi dintre noi s-au aşezat pe zăpadă şi şi-au dat drumul la vale. Cei care treceau primii îi ajutau pe cei ce urmau, pentru că, îndesind zăpada, le deschideau drum. Coborârea aceasta rapidă ne amuza din plin: nu ne opream decât la aproximativ 500 – 600 de stânjeni mai jos, în noroiul care lua locul zăpezii44.

La căderea nopţii, la Saint-Rhemy, un cătun cu câteva case, ghemuit între două povârnişuri, Bonaparte îşi regăseşte calul. La orele nouă seara soseşte la Etroubles, târg cu casele înşirate până la jumătatea povârnişului în jurul bisericii şi al unei clopotniţe pătrate. Ca să rămână peste noapte – cel puţin aceasta este la Etroubles versiunea tradiţională –, s-a dus la casa parohială, astăzi sediul poştei. Camera era mizerabilă. Pentru a se feri de

16 Acum este folosită ca o debara. Acolo se poate vedea şi ua pian, dar al regelui Eduard al Vll-lea din timpul cînd era încă prinţ de Wales.

umezeală, a cerut să i se aşeze salteaua peste două legături de paie şi a dormit prost, înfăşurat într-o pătură de bumbac, care nu-l prea încălzea.

După o noapte de chin, Bonaparte porneşte mai departe spre Aosta. Valea era îmbietoare, copacii erau în floare. Soldaţii din armata de rezervă se simţeau ca acasă: toată valea vorbea, ca şi astăzi, franceza.

A doua zi, în timp ce ariergarda străbătea defileul, el sosi în vechea cetate Aosta, descinzând la palatul episcopal. Cagliani îl găseşte în seara aceea „zvelt, delicat, având albul ochilor ca lămâia, chipul la fel şi pălăria îmbrăcată în pânză cerată44. Şi precizează: „Deşi tânăr, era taciturn, în permanenţă trist şi se întorcea adesea pentru a se convinge că trupele înaintează44…

Trupele înaintau! Trecuse într-adevăr întreaga armată, adică 50 011 oameni, 10 377 de cai, 750 de catâri, 76 de piese de artilerie, inclusiv acelaşi număr de chesoane, 49 de afeturi montate pe sănii şi 103 căruţe. Bilanţul pierderilor: trei artilerişti, un husar şi doi soldaţi din avangardă ucişi la atacul împotriva micului post austriac de la Saint-Rhemy şi un puşcaş din compania 96 mort de congestie.

Bonaparte părăseşte Aosta în dimineaţa zilei de 25 mai. pentru a-l ajunge pe Berthier, care se afla la Verres, la 40 km de acolo. Drumul spre Torino urmează acum fundul văii, tăiată de defileuri stâncoase, cu viţă crescută în spaliere şi susţinută cu proptele de piatră sau cu pari. De la Saint-Vincent, Dora coteşte la dreapta pentru a străbate defileul muntelui Jovet. Părăsind Saint-Vincent, Bonaparte se îndreaptă spre pasul Joux. Dacă Larmes e învins la Ivrea, poate că acest drum ar putea fi folosit pentru retragere? La întoarcerea spre Saint-Vincent, pe când străbăteau defileul care taie muntele Jovet, unde curge Dora, la picioarele unor pereţi abrupţi, Bonaparte şi Duroc au luat-o puţin înainte, depărtându-se de escorta formată din douăzeci şi cinci de vânători. Pe neaşteptate, coboară în trap întins de pe înălţimile Challant un locotenent austriac – de origine belgiană, pe nume Leclerc – urmat de

10 ulani.

— Predaţi-vă, îi strigă el lui Bonaparte, ţinându-l sub ameninţarea pistolului său.

Napoleon îşi opreşte calul.

— Domnule – întreabă el –, cine sunteţi dumneavoastră pentru a vă permite să ne vorbiţi astfel?

— Facem parte din corpul de cercetaşi al lui Wukassowitsch.

Consulul încearcă să câştige timp.

— Domnule, am să-l consult pe camaradul meu, dar, din respect faţă de doi ofiţeri hotărâţi să nu vă opună rezistenţă, rugaţi-i pe soldaţii dumneavoastră să nu ne mai ameninţe cu armele lor.

În clipa în care, la un gest al ofiţerului, pistoalele îşi iau locul în coburi, sosesc şi vânătorii în galop.

— Acum locotenente – constată, zâmbind, Bonaparte –, dumneata eşti prizonierul primului consul!

Noaptea şi-o petrece la Verres, unde află că fortul Bard, situat doar la 8 km de acolo, continuă să reziste. Dacă infanteria, în ciuda a nenumărate greutăţi, a reuşit să apuce pe o potecă care, traversând muntele, i-a permis să ajungă iarăşi în vale de cealaltă parte a defileului, artileria însă rămânea în continuare imobilizată în faţa fortului.

Primul consul vrea să aprecieze personal situaţia şi porneşte din nou la drum.

Deodată îi apare în faţă fortul Bard: o aglomerare de construcţii din piatră cenuşie, suprapuse, masive şi scunde, cu numeroase ferestruici înguste, înconjurând o stâncă gigantică ce părea prăvălită de pe piscul muntelui Albaredo.

Cu masivitatea sa, el închidea valea. Şi astăzi încă obstacolul pare de netrecut. Bonaparte ordonă micii sale escorte să o ia la galop, pentru a apuca la stânga „castelului periculos”, pe o mică potecă pe unde trec caprele şi care ducă la muntele Albaredo. El urmează această potecă, ajunge pe platoul care domină fortul din imediată apropiere şi se ascunde după mărăciniş pentru a se feri de împuşcăturile celor asediaţi; de acolo cercetează

fortul cu cea mai mare atenţie. Construcţia, legată prin galerii subterane de bateriile care ocupă poziţii înaintate, dintre care şaisprezece de mare calibru, este protejată de ziduri, şanţuri, poduri mobile, turnuri, corpuri de gardă. Căpitanul Bernkopf comandă o garnizoană de 350 – 400 de sarzi şi croaţi.

Această fortăreaţă blestemată trebuia neapărat cucerită! Bonaparte indică locul pentru amplasarea unei noi baterii, în vederea atacării unui punct precis, „şi garantează că de la primele lovituri de tun fortul se va predai

Dar nu este atât de simplu! Cele trei coloane de grenadieri şi carabinieri care se avântă sub ochii lui la asaltul fortului sunt respinse, suferind pierderi grele. Totuşi, s-a reuşit pe o ploaie torenţială să se instaleze bateriile în locul indicat de Bonaparte; chiar de a doua zi, ca un preludiu al apropiatei sale predări, fortăreaţa va fi supusă unui bombardament puternic.

Bonaparte şi-a petrecut noaptea la călugării augustini din Verres. Acolo a aflat, a doua zi dimineaţă, că Larmes cucerise la baionetă Ivrea, apărată de 2000 de austrieci, în aceeaşi seară, primul consul îşi face intrarea în orăşelul construit la poalele munţilor. Câmpia este aici, în faţa lui. În sfârşit!

Şi acum ce strategie urma să adopte? Să pornească asupra Genovei pentru a-l elibera pe Massena? Oare nu în acest scop părăsise armata de rezervă Dijonul? O conferinţă îi reuneşte pe Bonaparte, Berthier şi Murat. Se hotărăşte ca mai curând să se îndrepte spre Milano. Austriecii trebuiau alungaţi din Lombardia! Trebuia să fie cucerit malul stâng al Padului şi să se ajungă la Brescia. Apoi aveau să se îndrepte şi spre Genova „în pas alergători

La 29 mai, înainte de a părăsi Ivrea, îi scrie Josefinei: „Peste o oră plec spre Vercelli. Murat trebuie să fie în seara asta la Novara. Inamicul este foarte dezorientat. Încă nu ne ghiceşte intenţiile. Sper ca peste zece zile să fiu în braţele Josefinei mele, care este întotdeauna prea bună când nu face pe *Civettau*.

Civetta? Asta înseamnă cocheta. Fosta amantă a lui Hippolyte Charles încălcase oare iar promisiunile făcute în ajunul evenimentelor din brumar? Se pare că nu; cel puţin nu ne-a parvenit nicio dovadă a vreunei recidive. O fi fost poate vorba, în mintea lui Bonaparte, de o aluzie la cheltuielile şi datoriile exagerate ale scumpei creole?

Piemontezii, care sperau să fie eliberaţi de sub ocupaţia austriacă, erau uimiţi văzându-l pe primul consul răzbătând până la ei din înaltul munţilor. Unii îşi închipuiau că fostul lor stăpân se înecase în Marea Roşie, alţii, informaţi de austrieci, credeau – ceea ce nu era chiar inexact – că „generalul Bonaparte ar fi venit în fruntea armatei ca să-i comande pe francezi, dar la Paris fusese făcut prim-ministru, iar miniştrii nu merg să lupte…"

Consecvent cu propria sa expresie, „în mişcare perpetuă", Bonaparte este la 1 iunie la Novara. Ziua următoare este bogată în veşti favorabile. La Turbigo, la „Hotel Franţa", îi parvine ştirea căderii fortului Bard, apoi un curier trimis de Murat îl înştiinţează despre capitularea citadelei de la Milano. Napoleon hotărăşte de îndată să facă o intrare în capitala lombardă demnă de importanţa considerabilă a evenimentului. El nu vrea să apară în calitate de general, ci în aceea de şef de stat. La Buffalora se descoperă o caleaşcă veche, puţin deteriorată, proprietatea marchizului Del Monte. La 2 iunie, după ce este reparată, caleaşca, la care sunt înhămaţi şase cai albi, trage în faţa hotelului „Coroana Franţei".

Bonaparte urcă, porneşte la drum, dar, izbucnind brusc o furtună înspăimântătoare, este silit să se oprească la intrarea în Quarta-Cagnino. Ploaia răzbătea prin acoperişul trăsurii, obligându-i pe călători să se refugieze la o fermă. Au pornit iar la drum, dar o nouă aversă pătrunde în caleaşcă, transformând escorta şi statul-major, strălucitor şi panaşat, care-l urmează călare, în câini flocoşi, uzi şi murdari de noroi. În faţa acestui spectacol, atât de departe de intrarea triumfală din 1797 a generalului Bonaparte. milanezii înclină cu atât mai puţin să se entuziasmeze şi să-i aclame pe republicani cu cât se

tem încă de o întoarcere victorioasă a austriecilor. Care ar fi atunci reacţia lui Melas? Ţinută în frâu de cavaleriştii lui Murat, mulţimea rămâne mută. Sosind la palatul arhiducal, Napoleon nu-şi ascunde furia. *Buletinul Armatei de rezervă* va afirma, totuşi, la 3 iunie că „primul consul şi întregul stat-major şi-au făcut intrarea în mijlocul unei populaţii cuprinse de cel mai mare entuziasm14. Chiar în seara când a sosit, Bonaparte l-a reîntâlnit pe spionul Toţi:

— Încă n-ai fost împuşcat? – îl întrebă el râzând.

— Generale, sunt la fel de folositor ambelor armate. De ce să-mi doriţi moartea?

— Ei lasă, îţi urez viaţă lungă. L-ai părăsit pe prietenul tău Wukassowitsch?

— Dar, generale, eu vin de la Torino.

— Ei! Asta mă interesează şi mai mult.

— L-am lăsat pe generalul Larmes la Chivasso, pentru a lua contact cu Haddick, care, considerându-mă un ajutor preţios, m-a trimis să-l găsesc pe dl. de Melas. De la generalisimul austriac n-am scos nimic, e un personaj foarte neîncrezător, dar am văzut multe lucruri, am ascultat pe la uşi, am luat note…

Consulul întinde mina după ele.

— Permiteţi, generale – i-a spus Toţi, mi-am dat cuvântul de onoare domnului de Melas că am să mă întorc la el după ce am să mă informez asupra efectivelor dumneavoastră şi am să cercetez poziţiile pe care le ocupaţi. Aşadar, vă predau informaţiile mele, cu condiţia să le primesc pe cele aşteptate.

— Fie… Dar pot să te înşel.

— Prea puţin îmi pasă dacă-l induc în eroare pe adversarul dumneavoastră.

Şi Bonaparte îi dictează:

„Armata franceză, având o forţă de 80.000 de oameni, se găsea, la 4 iunie, cantonată astfel: 6.000 de oameni la Ivrea; 20.000 la Chivasso; 10.000 la Pavia; 12.000 la Milano; 10.000 la Lodi; 4.000 la Novara; 18.000 la Como, cu 200 de piese de artilerie44.

— Această fiţuică – continuă Toţi – o să-mi aducă

20.000 de franci, bani uşor câştigaţi. Generale, aş putea să vă regăsesc în cinci sau şase zile. În ce loc?

— La Pavia, în ziua de 10, dacă nu m-ai trădat.

— Generale, devotamentul meu faţă de dumneavoastră este deplin.

Italienii care colaboraseră cu francezii şi participaseră la guvernele republicilor surori fuseseră trataţi fără menajamente de către austrieci, ceea ce avea să-i permită lui Bonaparte să reîncălzească entuziasmul, scriind pentru armată: „Ororile comise la Milano de către agenţii împăratului sunt fără precedent. N-a fost cruţat nici sexul, nici vârsta, nici talentul. Celebrul matematician Fontana gemea sub povara lanţurilor. Singura lui crimă a fost faptul că a ocupat o slujbă în timpul republicii... Se pare că toţi privilegiaţii au vrut ca în anul în care au revenit la putere să se despăgubească prin tot felul de jigniri şi prin aroganţă pentru cei trei ani de regim egalitar pe care l-au îndurat...”

Încet, încet, încrederea revine. Statul-major organizează la „Scala” o serată, la care aclamaţiile sunt comandate, ca şi nelipsitul buchet de flori şi strigătele de *Trăiască Bonaparte*! *Trăiască eliberatorul Italiei*!

„Populaţia din Milano pare foarte dispusă să reia tonul binevoitor pe care l-a avut în timpul francezilor – va putea informa cel de-al 2-lea *Buletin*.

— Generalul-comandant Berthier şi primul consul au asistat la un concert care, deşi improvizat, a fost foarte agreabil...”

Cu atât mai „agreabil” cu cât la concertul din 3 iunie Bonaparte a auzit-o cântând pe vestita Grassini, pe care o întâlnise deja în timpul primei sale şederi la Milano. Dar cum pe atunci era încă foarte îndrăgostit de Josefina, nu dăduse nicio atenţie chipului de o rară frumuseţe al cântăreţei. De data aceasta este atât de amabil cu ea, încât diva se miră şi-i reaminteşte „că a debutat tocmai pe timpul primelor victorii ale generalului în Italia”.

— Eram atunci în toată strălucirea frumuseţii şi talentului meu. În *Fecioara Soarelui*, numai eu eram totul.

Încântam toate privirile, aprindeam toate inimile. Numai dumneavoastră aţi rămas rece şi, totuşi, numai la dumneavoastră mă gândeam! Cât de ciudat, cât de straniu! Atunci când însemnam ceva, când întreaga Italie, pe care o dispreţuiam cu curaj pentru o singură privire a dumneavoastră, era la picioarele mele, n-am putut s-o capăt şi iată că o coborâţi asupra mea astăzi, când nu mai merit osteneală, când nu mai sunt demnă de dumneavoastră!

Grassini îşi subestima farmecele – avea 27 de ani! – şi consulul a apreciat că această cântăreaţă cu voce de aur mai merita, desigur, „osteneala”. Într-adevăr, intrând a doua zi dimineaţa în camera lui Bonaparte, Berthier l-a găsit pe generalul său plin de voie bună, luând micul dejun cu primadona, la fel de bine dispusă…1

În aceeaşi zi, Napoleon convoacă două sute de preoţi din oraş. Ei îl ascultă uluiţi pe primul consul al acestei Republici Franceze, socotită în continuare atee, care declară:

— Am dorit să vă văd adunaţi pe toţi aici pentru a avea satisfacţia de a vă aduce personal la cunoştinţă sentimentele de care sunt animat faţă de religia catolică, apostolică şi romană. Convins că această religie este singura care poate să ofere o adevărată fericire unei societăţi bine orânduite şi să consolideze temeliile unei bune ocârmuiri, vă asigur că mă voi strădui să o protejez şi să o apăr întotdeauna şi prin toate mijloacele.

Şi cel ce-şi petrecuse noaptea în braţele lui Grassini adaugă:

— Fără morală nu poate dăinui nicio societate, iar fără religie nu există morală sănătoasă, deci numai religia poate oferi statului un reazem puternic şi durabil…

*

* * *

Desigur, cucerirea Milanului nu era victoria pe care Bonaparte o căuta dincolo de munţi pentru a-şi consolida regimul: „Soldaţi! – spune el oamenilor săi.

— La 6 iunie, primul act al campaniei a luat sfârşit…

Dar vor rămâne nepedepsiţi cei care au violat teritoriul francez? Veţi lăsa oare să se înapoieze la vatra sa armata care a semănat spaima în familiile voastre?... Luaţi armele! ... Porniţi împotriva ei; împiedicaţi retragerea ei; smulgeţi-i laurii cu care s-a împodobit şi arătaţi astfel lumii că blestemul destinului urmăreşte pe nesăbuiţii care îndrăznesc să batjocorească teritoriul unui mare popor. Rezultatul tuturor strădaniilor noastre va fi *glorie neîntinată şi pace trainică*".

În seara zilei de 6 iunie, o \reste foarte proastă adusă de către tânărul sublocotenent Marbot l-a făcut să se întunece: Massena a fost nevoit să capituleze. Fiul genera

1 Ea îl va urma pe Bonaparte la Paris, însă îl va înşela atunci pe faţă cu violonistul Rode.

lului Marbot – tatăl decedase de tifos la Genova – îi zugrăveşte lui Bonaparte un tablou înfiorător al ultimelor zile ale asediului. „Tifosul făcuse ravagii înspăimântătoare; spitalele deveniseră oribile îngrămădiri de cadavre; mizeria atinsese culmea. Aproape toţi caii fuseseră mâncaţi şi, cu toate că în numeroase unităţi nu se mai primea de mult decât o jumătate de livră de alimente – şi acelea foarte proaste –, distribuirea lor nu mai era asigurată; la 15 prerial nu mai rămăsese absolut nime; cu două zile înainte, generalul comandant adunase la el pe toţi generalii şi coloneii pentru a-i anunţa că, bizuindu-se pe oamenii valizi care-i mai rămăseseră, era hotărât să încerce o străpungere pentru a ajunge la Livorno. Ofiţerii prezenţi i-au declarat însă, în unanimitate, că trupele nu mai sunt în stare să susţină o luptă, nici măcar să efectueze un simplu marş, dacă nu li se va da înainte hrană îndestulătoare pentru a-şi reface forţele... dar magaziile erau absolut goale..." Pe scurt, Massena fusese nevoit să deschidă porţile oraşului, dar inamicul – amiralul Keith – a declarat:

— Domnule general, apărarea dumneavoastră este prea eroică pentru a vi se putea refuza ceva!...

„S-a convenit, în consecinţă, ca garnizoana să nu fie făcută prizonieră, să-şi păstreze armele şi să plece la Nisa,

urmând ca a doua zi după sosirea ei în acel oraş să poată lua parte din nou la lupte”.

Fără îndoială că aceste condiţii nu erau rele. Pe de altă parte, tocmai atunci este ocupată Piacenza. Între timp, primul consul, victorios în nord, dar învins în sud, are nevoie de o victorie hotărâtoare. El ştie că la Paris vestea despre intrarea în Milano avea să fie eclipsată de greaua înfrângere de la Genova. Mai mult, este necesară o victorie rapidă, întrucât cei 20.000 de asediatori ai Genovei nu aveau să întârzie să îngroaşe rândurile trupelor lui Melas.

La 8 iunie, cerul se înseninează: la Montebello, Larmes, „plin de sânge”, trecând „prin foc” în fruntea a 8.000 de oameni, a nimicit 18.000 de austrieci. A doua zi, Bonaparte vine să-l felicite pe viitorul duce de Montebello la Casteggio, într-un han sărăcăcios.

— A fost fierbinte – i-a spus Larmes –, foarte fierbinte: ciolanele grenadierilor mei trosneau sub gloanţele austriecilor ca un vitraj bătut de grindină…

În ziua următoare, la Stradella, Bonaparte trece în revistă armata: este într-o stare jalnică. „Comandaţi pentru noi încălţăminte – ordonă el la 10 iunie cetăţeanului Petiet, consilier de stat la Milano –, pentru că suntem cu toţii desculţi…” Ziua de 12 iunie este pentru el o zi norocoasă: de la Toulon soseşte Desaix! Primul consul se închide cu el timp de trei ore. Şi cum Bourrienne se miră, Bonaparte îi spune:

— Da, am stat mult timp cu el, dar ştiţi că îl preţuiesc mult. De îndată ce mă voi înapoia la Paris, îl voi face ministru de război; va fi întotdeauna ajutorul meu apropiat; l-aş face prinţ dacă aş putea; găsesc că are un caracter cum exista doar în antichitate.

Desaix îi povesteşte odiseea sa. În ciuda permisului de liberă trecere dat de comandantul englez în faţa Alessandriei, amiralul Keith l-a reţinut în dreptul Genovei şi l-a insultat, până când prizonierul i-a spus:

— Scutiţi-mă de prezenţa dumneavoastră, dar dispuneţi să se dea paie răniţilor care sunt cu mine; turcii şi negrii cu care am negociat nu insultau oamenii căzuţi în

nenorocire!

Chiar a doua zi, Bonaparte îi încredinţează lui Desaix comanda a doua divizii.

Situaţia este bună. Brescia, Piacenza, Cremona, Pavia sunt ocupate. Armata lui Melas, care s-a retranşat la Alessandria, avea să fie nevoită să se bată cu faţa spre câmpia lombardă şi cu spatele spre munţi. În ziua de 12, Napoleon hotărăşte ca Larmes să ocupe Stradella, situată între Alessandria şi Piacenza şi care interzicea deopotrivă accesul spre Piacenza şi Parma. Dacă ţineau ferm defileul acesta îngust, comunicaţiile inamicului aveau să fie tăiate.

În ziua următoare, la orele zece, Bonaparte soseşte la San Giuliano. În mijlocul câmpiei care se întinde în faţa Alessandriei zăreşte sătucul Marengo, aşezat între drumul mărginit de duzi ce duce la Tortona şi un pârâu: Fontanone. Bonaparte pare nedumerit. Pe o ploaie torenţială urcă în vârful turnului din San Giuliano pentru a scruta câmpia. Privind de aici, îşi dă seama că Marengo, satul care a doua zi avea să dea bătăliei numele său, este o poziţie-cheie. După ce îşi arătă surprinderea că inamicul nu a luat măsuri mai eficace de apărare, coboară din punctul său de observaţie şi, pentru a se usca, dă ordin să se aprindă un loc de vreascuri. Peste noapte rămâne la Torre di Galifolo.

Înainte de a se culca, trimite în recunoaştere un ofiţer de stat-major cu misiunea de a cerceta dacă nu cumva austriecii aruncaseră un pod peste Bormida, care înainte de confluenţa cu Tânăro în aval de Alessandria îşi înmulţeşte meandrele între Marengo şi oraş. Curând ofiţerul se întoarce, anunţându-l că nu există niciun loc de trecere. Liniştit, Bonaparte adoarme. Totuşi, el şi-a răsfirat forţele prea mult: Desaix a plecat spre Novi, trecând din nou Padul…

Dimineaţa, Napoleon este trezit de bubuitul tunurilor: austriecii au ieşit din Alessandria, au aruncat două poduri peste Bormida şi sunt pe cale să iasă în câmpie, la loc deschis!

Furia lui Bonaparte nu cunoaşte margini; el îl acuză

pe nefericitul ofiţer de laşitate: fără îndoială că frica l-a împiedicat să înainteze suficient pentru a-şi îndeplini misiunea şi a surprinde pregătirile inamicului. În mare grabă îi trimise câteva rânduri lui Desaix: „Credeam că voi ataca inamicul, dar mi-a luat-o el înainte; pentru numele lui Dumnezeu, dacă mai puteţi, întoarceţi-vă!”

Îngrijorat, ba chiar foarte neliniştit, sare pe cal. Fără îndoială că situaţia nu este câtuşi de puţin strălucită. Şi în această zi de 14 iunie avea să pună în joc totul! Nu avea decât cincisprezece tunuri, în timp ce, peste cele două poduri blestemate, Melas a putut să treacă o sută de piese! Bătălia devine repede violentă. Artileria austriacă – de şapte ori mai puternică decât cea a lui Bonaparte – trage şi face spărturi sângeroase în rândurile trupelor sale. Curând, infanteria franceză, sub presiunea a 40.000 de austrieci, se vede silită să bată în retragere. Cartuşele aproape se terminaseră, „când – ne raportează bravul Coignet – a sosit garda consulară: opt sute de oameni încărcaţi cu cartuşe; trecând prin spatele rândurilor noastre, ne-au aprovizionat cu cartuşe, şi asta ne-a salvat viaţa”.

Focul reîncepe cu intensitate, dar muniţiile fiind iarăşi insuficiente, batalioanele încep să cedeze. Decimată, armata franceză este din nou constrânsă să dea înapoi în faţa imperialilor. De sus, din clopotniţa bisericii din San Giuliano, Bonaparte, îngrijorat, dar simulând calmul, aruncă în luptă garda consulară. Grenadierii călare, în uniforme strălucitoare, şarjează în galop, dând peste cap cavaleria inamică. „Ah! – spune Coignet – asta ne-a lăsat să răsuflăm o clipă, asta ne-a dat încredere pentru o oră”.

Baronul de Melas se bate cu înverşunare; şi el îşi pune în joc tot viitorul; dacă va fi învins, va fi forţat să capituleze! Austriecii luptă admirabil – Napoleon şi-o va reaminti la Sfânta Elena – şi reiau ofensiva cu vigoare. Odată scurtul răgaz terminat, Coignet şi camarazii săi bat încă odată în retragere, dar în perfectă ordine.

Era la amiază.

Melas trimite deja de la Alessandria la Viena un

mesager care să anunţe victoria. „Uitându-ne înapoi – spune acelaşi Coignet –, îl zărirăm pe consul aşezat pe marginea şanţului şoselei principale spre Alessandria, ţinându-şi calul de frâu, lovind prundişul cu cravaşa şi zburătăcind pietricelele. Nici nu vedea ghiulelele care se rostogoleau pe şosea. Când am ajuns în preajma lui, încălecă şi porni în galop în spatele nostru:

— Curaj, soldaţi – spuse el – vin rezervele. Ţineţi-vă bine!

Soldaţii strigau: *Trăiască Bonaparte*! Dar câmpia era presărată cu morţi şi răniţi, căci n-aveam timp să-i adunăm: trebuia să facem faţă peste tot. Focul batalioanelor din eşaloanele de spate îi oprea, dar afurisitele alea de cartuşe nu mai voiau să intre în ţevile puştilor noastre; trebuia să urinăm înăuntru ca să le putem curăţa. Asta ne lua timp… Eram gata să ne dăm bătuţi. Se făcuse ora două.

— Bătălia este ca şi pierdută, spuneau ofiţerii noştri…

Statul-major din preajma lui Bonaparte nu-şi ascundea neliniştea. Desaix, care tocmai sosi cu cei 8.000 de oameni, trupe proaspete, spuse şi el, şi nu o dată:

— Bătălia este pierdută!

Bonaparte a descălecat. Ghiulelele cad ca grindina. În aparenţă tot atât de calm, consulul îl apucă de Desaix de braţ:

— Să ne aşezăm o clipă pe iarbă.

— Oh – exclamă Desaix, fără să-şi dea seama –, ghiulelele nu mă cunosc!

Şi repetă:

— Bătălia este definitiv pierdută.

Totuşi, adăugă

— Dar e de-abia ora două, mai avem timp să câştigăm una astăzi. Am sosit, suntem forţe proaspete, şi dacă va trebui, vom şti să murim.

Berthier a primit din partea consulului ordinul de a trece la ofensivă şi a încerca să transforme retragerea în asalt. Austriecii, siguri de victorie, şi-au pus deja frunze la

chipiuri şi înaintau cu arma la umăr, „de parcă se pregăteau să se ducă acasă”. Nici nu mai acordau atenţie francezilor, considerându-i în completă debandadă. Dar soldaţii lui Bonaparte sunt tocmai pe cale să-şi recapete curajul: ei văd sosind pe câmpul de luptă, în rânduri strânse, trupele aduse de Desaix, care înaintează calm, fără grabă, „ca o pădure pe care vântul o face să freamăte14, artileria în intervalele dintre semibrigăzi şi un regiment de cavalerie grea încheind coloana. Inamicul, din ce în ce mai sigur de victorie, pare că vrea să-i depăşească, fără a-i lua în seamă, „când – povesteşte mai departe Coignet – fulgerul se abate asupra capului coloanei lor… Îi lovesc mitralii, obuze, focul puşcaşilor; peste tot, tobele dau semnalul trecerii la atac. Toţi fac cale-ntoarsă. Şi se avântă înainte. Nu mai strigă, ci urlă…”

La orele două, totul nu fusese decât jale şi spaimă. Era înfrângerea, poate sfârşitul lui Bonaparte şi al carierei sale! La orele cinci, victoria, „din nou credincioasă drapelului de la Arcole”, a făcut să strălucească ochii şi a adus bucurie în inimi. Bonaparte a recucerit pentru a doua oară Italia… Dar Desaix a dispărut; a căzut lângă San Giuliano. În timp ce înainta în fruntea celei de-a 9-a semibrigăzi uşoare, un glonte i-a străpuns pieptul. Dacă e să dăm crezare legendei, el ar fi murmurat:

— Mergeţi şi spuneţi primului consul că mor cu regretul că n-am făcut destul pentru posteritate.

Savary a căutat multă vreme corpul său printre ceilalţi ostaşi morţi şi, în cele din urmă, şi-a recunoscut generalul după părul său bogat. Înfăşurându-l într-o manta de husar, l-a adus la cartierul general. Bonaparte era foarte impresionat. Cei din jurul lui l-au auzit oftând:

— Pentru ce nu-mi este îngăduit să-l plâng?

Şi pe Bourrienne exclamând:

— Generale, iată o victorie frumoasă! Ştiţi ce mi-aţi spus deunăzi despre plăcerea pe care aţi resimţit-o revenind la Paris după un mare succes dobândit în Italia? Trebuie să fiţi satisfăcut!

— Da, Bourrienne, sunt mulţumit, dar Desaix!… Ah!

cât de frumoasă ar fi fost ziua dacă astă seară aş fi putut să-l îmbrăţişez pe câmpul de luptă!

În aceeaşi seară scrie consulilor: „Voi fi în curând la Paris. Nu pot să vă spun mai mult; sunt cuprins de cea mai adâncă durere din pricina morţii omului pe care-l iubeam şi-l stimam cel mai mult”.

El va da ordin ca înhumarea corpului prietenului său să se facă în capela azilului Marele Saint-Bernard. Monumentul, un basorelief, va fi gata în 1805 şi Bonaparte va avea ciudata idee de a trimite bernardinilor, pentru a fixa lespedea funerară, o mistrie, un canciog şi un şorţ de zidar h

A doua zi dimineaţă, la orele patru, parlamentari austrieci pleacă din Alessandria şi vin să ceară armistiţiu. Bonaparte li-l acordă, cu condiţia să evacueze imediat Mantua, întregul Piemont şi Lombardia. El mai adaugă, pentru a preciza: oraşele fortificate trebuie predate împreună cu artileria lor. Din Milano scrie în ziua de 18 celor doi colegi: „Astăzi, orice ar spune ateii noştri de la Paris, mă voi duce cu mare pompă la tedeumul care se va oficia la arhiepiscopia Milanului... Sper – a adăugat el – că poporul francez va fi mulţumit de armata sa”.

Parisul va fi cu atât mai „mulţumit”, cu cât opinia publică îşi revenea ca după o boală grea.

Într-adevăr, în capitală se răspândiseră zvonurile cele mai pesimiste. Circulau veşti despre „o înfrângere nemaipomenită”, despre moartea „unui mare comandant”. Guvernul părea consternat. Doamna Danj ou îi scria lui d’varay, prietenul lui Ludovic al XVIII-lea, informându-l despre o întâlnire a consulilor şi miniştrilor în vederea stabilirii măsurilor necesare pentru înlocuirea lui Bonaparte dacă acesta ar fi ucis sau învins, „ceea ce pare a fi foarte probabil şi, totodată, sinonim”. Se rostiseră deja numele lui La Fayette şi al lui Pichegru. „Câteva voci îl propuseseră pe ducele d’Orléans, dar s-a ridicat un strigăt de protest şi generalul Lefebvre a pus mâna pe sabie”. Alţii vorbeau de Carnot, singurul în stare, spuneau ei, „să scape republica de pericolul în care au adus-o succe

1 Micul muzeu al azilului le păstrează şi azi.

sale duşmanului, fără a o face – ca Bonaparte – să cumpere aceasta cu preţul libertăţii ei”.

Consulii erau stăpâniţi de „o profundă îngrijorare” şi se întrebau ce mină să adopte la 2 messidor – 22 iunie – în cursul întâlnirii bilunare a corpului diplomatic. Din fericire, în aceeaşi zi la orele unsprezece, un curier, apoi un al doilea şi, în sfârşit, un al treilea anunţau strălucita victorie de la Marengo, pe care *Moniteur* îl va scrie, de altfel, *Maringo*.

A fost un delir.

Un raport al poliţiei spune: „De la amiază, odată cu prima lovitură de tun, cei mai mulţi muncitori au părăsit atelierele şi s-au adunat pe străzi şi în pieţe pentru a asculta cu aviditate ştirile. Se adunau în număr mare în jurul afişelor pe care prefectul poliţiei dispusese, din ordinul guvernului, să fie lipite în oraş şi mai ales în cartierele mărginaşe. Strigătele de *Trăiască republica*! *Trăiască Bonaparte*! erau urmate de vorbele cele mai deşucheate, de glumele cele mai pline de haz. În cartierele mărginaşe, populaţia a fost izbită de sinceritatea cu care era arătat numărul celor căzuţi şi al prizonierilor.

— Nu mai este ca înainte – se spunea pe strada Victor – cel puţin acum noi ştim totul.

Cârciumile au fost pline până la unsprezece seara şi nu s-a băut niciun pahar de vin care să nu fi fost închinat republicii, primului consul şi armatelor”.

Dacă e să-l credem pe Mult de Melito, timp de două zile „Parisul a fost cuprins de o adevărată beţie”.

*

* * *

La 25 iunie, Bonaparte părăseşte Milano, la 26 se află la Torino, la 27 traversează Mont-Cenis şi în 28 ajunge la Lyon, unde pune piatra de temelie a uneia din casele din Piaţa Bellecour, făcută una cu pământul din ordinul Convenţiei. Străbătând, la 30 iunie, Burgundia împreună cu Bourrienne, îi spune secretarului său:

— Încă câteva mari succese asemenea acestei

campanii şi voi putea trece în posteritate.

— Mi se pare – răspunde Bourrienne – că aţi făcut deja destul ca să se vorbească mult timp şi pretutindeni despre dumneavoastră.

— A! Desigur, am făcut destul! Sunteţi foarte amabil! Într-adevăr, în mai puţin de doi ani am cucerit Cairo, Parisul şi Milano; ei bine, dragul meu, dacă aş muri mâine, după zece secole n-aş avea într-o carte de istorie generală decât o jumătate de pagină.

A traversat Dijonul într-un „delir de bucurie”. Înainte cu două zile îi scrisese lui Lucien: „Voi sosi la Paris pe neaşteptate. Dorinţa mea este să nu văd nici arcuri de triumf, nici vreun alt fel de ceremonie. Am o părere prea bună despre mine pentru a pune mult preţ pe asemenea fleacuri. Nu cunosc alt triumf în afară de satisfacţia publică”.

Această satisfacţie publică s-a manifestat în aşa fel, încât i-a întrecut toate aşteptările în dimineaţa zilei de 3 iulie, când tunul anunţa parizienilor că învingătorul s-a întors la Tuilerii în cursul nopţii. Mulţimea se repede grăbită. Valurile unei adevărate mări umane izbesc castelul. Toţi vor ca primul consul să apară. El se arată din balcon în sunetele fanfarei gărzii. Ovaţii prelungi şi entuziaste ajung până la el. Deodată îl prinde de braţ pe Bourrienne:

— Auziţi? Ei bine, aceste aclamaţii sunt tot atât de scumpe inimii mele ca şi vocea Josefinei.

Totuşi, bucuria sa ar fi putut fi şi mai mare. Ea a fost întunecată la aflarea faptului că, socotindu-l deja căzut în luptă, se şi alcătuiseră planuri pentru succesiunea sa:

— Ei bine, m-au crezut pierdut şi au vrut să încerce încă un Comitet al Salvării publice!... Ştiu tot!... Şi aceştia sunt oamenii pe care i-am salvat, pe care i-am cruţat! Mă cred un Ludovic al XVI-lea? Să îndrăznească, şi vor vedea ei! Să nu ne mai înşelăm: o bătălie pierdută este pentru mine o bătălie câştigată... Nu mă tem de nimic; îi voi nimici pe toţi aceşti ingraţi, pe toţi aceşti trădători... Voi şti să salvez Franţa în ciuda răzvrătiţilor şi a tot felul de

încurcă-lume…

Nu mai era tonul lui Bonaparte, ci deja cel al împăratului.

Cu Cambaceres, conversaţia în jurul aceluiaşi subiect îmbracă o formă mai calmă:

— Nu v-aţi simţit stânjenit în timpul care s-a scurs de la primele ştiri despre bătălia de la Marengo şi comunicarea oficială a victoriei?

— Am fost foarte neliniştit şi mai puţin stânjenit, a răspuns flegmatic Cambaceres.

— Cum aşa? Şi dacă aş fi fost ucis?

— Aş fi considerat că este o nenorocire ireparabilă. După ce m-aş fi lăsat pradă unei dureri justificate, m-aş fi preocupat să găsesc un alt şef pentru guvernul republicii. Fără a avea pretenţia de a vă succeda, aş fi avut deplină libertate de acţiune.

— Ce-aţi fi făcut?

— Pe marginea dării de seamă prezentate Senatului în legătură cu moartea dumneavoastră, aş fi propus să fie numit prim consul fratele dumneavoastră Joseph. În Franţa se ţine la nume. Se spune că Joseph are o fire blândă. Aş fi fost bucuros să am influenţă asupra lui şi ca el să ducă mai departe opera dumneavoastră. Procedând astfel, publicul ar fi fost informat în acelaşi timp că primul consul nu mai există şi că are un succesor.

— Ştiu – conchise Bonaparte surâzând – că dumneavoastră sunteţi un om descurcăreţ.

Astfel, fără să vrea, crease deja o dinastie.

Două zile mai târziu, sub soarele strălucitor de messidor, întregul Paris a ieşit la Carrousel pentru parada – acum tradiţională – de quintidi h Apariţia lui Bonaparte în faţa castelului exact la orele douăsprezece stârneşte ovaţii frenetice. îmbrăcat simplu, în redingota lui cenuşie, precedat de un mameluc cu un arc în mână, încalecă pe un cal alb gătit cu un valtrap de catifea roşu-deschis. În urma lui se înghesuie mulţimea aghiotanţilor în ţinută strălucitoare, împodobiţi cu panaşuri şi fireturi. „Nu seamănă cu niciunul din portretele sale – spunea Charles

Nodier, care l-a văzut în această perioadă de glorie este imposibil să sesizezi caracterul său, dar fizionomia lui te dă gata… Faţa lui e foarte alungită, culoarea pielii de un cenuşiu ca piatra, ochii adânc înfundaţi…”

Timpul este frumos – 18° la amiază –, pe cerul albastru trec câţiva nori. Bonaparte se va aşeza, conform etichetei consacrate după ventose 2, cu faţa spre castel, în locul unde astăzi se ridică micul arc de triumf. În timp

1 Ziua a cincea a decadei în calendarul republican (1793).

— *Nota* trad.

— Luna a şasea a calendarului republican.

— *Nota* trad.

ce fanfara execută marşurile sale lente şi solemne, trupele defilează. Este o simfonie de uniforme albastre, de centiroane şi diagonale galbene, de epoleţi roşii, de picioare în jambiere albe, de panaşuri de culoare roşu aprins, de căciuli de blană înalte. Cu ochii săi „strălucind ca cristalu14, Bonaparte priveşte la oamenii cu care va cuceri Europa…

Trecerea în revistă a trupelor îi permitea să-şi interpreteze propriul său personaj, deja legendar. A fost văzut oprindu-se în faţa unui tânăr toboşar de şaisprezece sau şaptesprezece ani.

— Aşadar – i se adresează –, tu eşti acela care ai dat semnalul de începere a atacului în faţa Züriehului având braţul străpuns de un glonte?

— Da, domnule general, răspunde toboşarul cu voce tremurândă, dar sigură.

— Şi tot tu eşti acela care la Veser ai dovedit prezenţă de spirit salvându-ţi comandantul?

— Da, domnule general.

— Ei bine, trebuie să achit datoria patriei – continuă consulul, în timp ce băiatul se îmbujorează din ce în ce mai tare.

— Ţi se va da nu baghete de onoare, ci o sabie de onoare. Te numesc subofiţer al gărzii consulare. Continuă să te comporţi bine şi voi avea grijă de tine.

Mama lui Junot urmărea scena de la una din ferestrele castelului şi Laura a auzit-o exclamând cu ochii umezi:

— Cât trebuie să fie de iubit omul acesta. Bietul băiat! Uite în ce stare este.

Într-adevăr, toboşarul a trebuit să se sprijine de umărul unui camarad ea să nu cadă leşinat…

*

* * *

La 22 iunie, Bonaparte, pe atunci încă la Milano, scrisese consulilor: „O parte a gărzii a plecat pentru a duce la Paris drapelele luate ia Marengo. Marşul este calculat astfel încât garda să ajungă la Paris înainte de 14 iulie. Este necesar să se studieze ce trebuie făcut pentru a se acorda acestei sărbători strălucirea meritată, având, totodată, grijă ca ea să nu imite sărbătoririle care au avut ioc până azi. Un foc de artificii va avea un efect puternic…” Sărbătorind ziua de 14 iulie – 25 messidor –, Bonaparte voia, de bună seamă, să evoce mai curând sărbătoarea Federaţiei – cea mai frumoasă dintre toate sărbătoririle lui „14 iulie” – deoit aniversarea cuceririi Bastiliei. Nicio defilare alegorică, cu care se abuzase atâta până atunci! Statuia lui Ludovic al XVI-lea, care împodobea Piaţa Vendôme, fusese doborâtă în 1792. Încă de la începutul Consulatului, Bonaparte a avut în vedere ridicarea pe acelaşi loc a unei columne traiane pe care să se aşeze statuia lui Carol cel Mare, luată în 1794 de la Aixia-Chapelle.

Piatra ei de temelie a fost pusă în dimineaţa acestei zile de 25 messidor – 14 iulie 1800 –, care va deveni sărbătoarea *Concordiei*. În fosta Piaţă a Revoluţiei, înainte Piaţa Ludovic al XV-lea şi care va purta începând de acum numele de Concordia, s-a ridicat în aceste zile şi o „coloană naţională” întru gloria armatelor republicii. În faţa clădirii Corpului legislativ a fost înălţat un templu cu coloane, pe care arhitectul a crezut că este necesar să grupeze o sumedenie de pensionari ai grădinilor zoologice: „dragostea de patrie simbolizată printr-un pelican; curajul

– printr-un leu; vitejia – printr-un cal; prudenţa – printr-un cerb; răbdarea – printr-o cămilă; cutezanţa – printr-un mistreţ; cumpătarea – printr-un elefant; devotamentul – printr-un câine; supunerea – printr-un bou; înţelepciunea – printr-o cucuvea; vigilenţa – printr-un cocoş…”

„Acolo – ne informează Norvins – au apărut călări cei trei consuli, miniştrii, escortaţi de garda consulară şi de aghiotanţii lui Bonaparte, ale căror nume deveneau istorice şi glorioase după al lui…” Un lung cortegiu îl însoţeşte acum pe Napoleon în drum spre Biserica Invalizilor, devenită templul lui Marte, „pentru că tot ce aparţinea ierarhiei civile, prefecţi, primari, magistraţi, senatori, deputaţi, tribuni, academicieni – spune în continuare Norvins –, alcătuia o imensă infanterie, care, prin valurile de praf fierbinte, a ajuns în debandadă la Palatul Invalizilor, care păru atunci fiecăruia dintre noi că oferă o ospitalitate foarte mulţumitoare…”

Lucien ia cuvântul, vorbeşte despre însemnătatea zilelor de 14 iulie şi 18 brumar, lăsând apoi locul unui cântec despre 14 iulie interpretat de Grassini, care cu vocea ei de aur preamăreşte victoria amantului ei, „care a eliberat Italia”.

O nouă oprire pe Câmpul lui Marte, unde Bonaparte primeşte cele douăzeci şi trei de drapele austriece capturate în cursul acestei scurte campanii. Seara, după jocuri şi serbări publice, în timp ce Parisul, cuprins de demonstraţii de bucurie, este iluminat, iar peste tot în oraş cântă orchestre şi se văd focuri de artificii, la Tuilerii consulul ridică paharul pentru „14 iulie, pentru poporul francez, suveranul nostru al tuturor”. Iar cinci sute de comeseni răspund într-un glas: *Trăiască Bonaparte*!

Trăiască Bonaparte!…

Încrederea reînvie şi – la 13 august –, spre marea lor mirare, rentierii, care nu primiseră de la Revoluţie decât „hârtii”, iau cunoştinţă de următoarea decizie, care le dovedeşte că guvernul lui Bonaparte îşi respectă angajamentele: „Începând din al doilea semestru al anului VIII, rentele şi pensiile de stat vor fi achitate în numerar”.

În întreaga Franţă se oficiază tedeumuri. Din toată ţara vin ştiri că oraşele de provincie au făcut pavoazări şi şi-au manifestat entuziasmul în bubuitul salvelor de tun; până şi Vendeea părea să se bucure de acest eveniment, menit să-i aducă pacea.

Ar fi, totuşi, greşit să spunem că entuziasmul era general. Numeroşi regalişti şi iacobini considerau Marengo o catastrofă, pentru că victoria consolida lovitura de stat din brumar. Dacă Franţa ajunge la capătul convalescenţei, drama regaliştilor nu s-a curmat. Fără îndoială, locuitorii din cartierul Saint-Germain, ascunşi în palatele lor din străzile Grenelle, Universităţii sau Saint-Dominique, continuă să-i fie ostili lui Bonaparte – cum îi vor fi ostili şi lui Napoleon –, dar ei se mulţumesc să ironizeze şi să stea bosumflaţi. Unii şuani1 cu o fire mai puţin paşnică, ca şi unii regalişti extremişti refuză să se lase „pacificaţi” şi măsurile împotriva lor au fost neînduratoare. Consulul îl avertizează pe Bourmont în felul următor:

— Dacă în cincisprezece zile nu veţi înceta de a mai exercita vreo influenţă, vă voi trimite unul din aghiotanţii

1 Denumirea dată regaliştilor contrarevoluţionari din nord-vestul Franţei.

— *Nota traci*.

mei pentru a vă ruga să treceţi pe la mine, şi aceasta spre a vă spune că vă dau patru zile ca să părăsiţi teritoriul francez şi că, dacă veţi mai fi aici în a cincea, veţi fi împuşcat... Orice influenţă care nu emană de la guvern – a mai adăugat el – este o crimă politică.

Bonaparte a devenit dictator.

— O victorie – îi declarase el lui Joseph înainte de a pleca spre Marele Saint-Bernard – îmi va da puterea să fac tot ce voi dori.

„Domnia” – efectivă înainte de a deveni oficială – putea într-adevăr să înceapă. Un raport din departamentul Rinul de Jos arăta cu puţin timp înainte de Marengo: „Poporul pare să simtă nevoia de a fi guvernat...”, în timp ce la Paris burghezia modestă şi muncitoare cerea un

conducător, strigând: „Destul cu partidele, destul cu răzbunările!”

La 18 august, fericit că masele îi arată asemenea afecţiune, Bonaparte îi mărturiseşte lui Roederer:

— Până astăzi, poporul m-a răsfăţat: el merge în întâmpinarea dorinţelor mele aşa cum şi eu merg în întâmpinarea dorinţelor sale; şi sunt plin de recunoştinţă faţă de el!

Marengo a dat naştere unui Cezar şi dictaturii, dar unei dictaturi care va permite lui Bonaparte să impună Concordatul şi Codul civil, să trezească la cei care au emigrat dorinţa de a se înapoia în ţară, să dirijeze în chip firesc aurul pe drumul spre vistieria statului, drum pe care-l abandonase, şi, totodată, să asigure renaşterea abundenţei.

Convalescenţa va duce la vindecare.

„NIMIC NU-I REZISTĂ, NICI CHIAR
DUMNEZEU!”

RELIGIA CREŞTINĂ VA FI
ÎNTOTDEAUNA SPRIJINUL CEL MAI TRAINIC
AL ORICĂRUI GUVERN DESTUL DE ABIL PENTRU
A ŞTI SĂ SE SERVEASCĂ DE EA.

Napoleon

Nu arareori pot fi întâlniţi la barierele Parisului cetăţeni mai bine sau mai prost deghizaţi, care, înarmaţi eu acte de identitate false, se strecoară clandestin în capitală. Oamenii aceştia sunt emigraţi care sfidează teribilul decret adoptat de Directorat a doua zi după evenimentele din fructidor, decret care mai este în vigoare şi prevede condamnarea la moarte a oricărui emigrat prins pe teritoriul republicii.

Bomaparte se interesează de această problemă, care, după propria sa expresie, este „unul din marile flagele44 ale statului. Cei care-i urmaseră pe aristocraţi revin în Franţa şi reuşesc să trăiască la lumina zilei, adeseori graţie „protecţiei44, într-o oarecare măsură plătită, a comisarilor însărcinaţi cu radierile. Desigur, acestea nu erau elementele cele mai interesante, fapt care îl irită pe

Bonaparte: „Puneţi în birourile dumneavoastră oameni drepţi, integri şi curajoşi – ordonă el ministrului justiţiei.

— Să fie pe deplin convinşi că guvernul nu are intenţia de a refuza să primească reclamaţiile celor ce au căzut victimă incoerenţei legilor cu privire la emigraţie, dar că va fi necruţător cu cei care au fost duşmanii patriei44. Birourile sunt asaltate de petiţii, iar Josefina, solicitată din toate părţile de către vechi cunoştinţe, îl imploră pe soţul ei să pună capăt acestei situaţii.

În cele din urmă, după ce a ezitat timp îndelungat – căci nu putea să-i aprobe pe francezii care luptaseră în rândurile duşmanilor –, Bonaparte, urmând sfaturile lui Fouché, care-şi rezervă dreptul de control, redeschide frontierele pentru emigraţi. Decretul hotărăşte să se facă „eliminări pe categorii44.

De acum înainte vor putea să revină în Franţa „părinţii sau copiii emigranţilor, soţiile care şi-au urmat soţul, meseriaşii şi cultivatorii, salariaţii44. Evident, nu poate fi vorba de a se restitui bunurile celor care se reîntorceau; cumpărătorii de bunuri naţionale pot fi liniştiţi. În aşteptarea amnistiei din 26 aprilie 1802, care avea să permită înapoierea tuturor emigraţilor doritori să se repatrieze, peste cincizeci de mii de persoane pot să se reîntoarcă în Franţa. Toţi cei care revin din exil nu ascund teama, chiar groaza care-i cuprinde când se apropie de primul post francez de frontieră. Cum îi vor primi republicanii pe *foşti*? Doamna de Boigne, care s-a reîntors în Franţa ceva mai târziu, povestea cum a păşit cu inima cât un purice în biroul vămii. Stătea în picioare în faţa funcţionarului care-i nota, încet, semnalmentele. Şeful biroului se apropie:

— Pune „frumoasă ca un înger44; aşa va fi mai scurt şi nu o va obosi atâta pe doamna!

Pe neaşteptate, doamna de Boigne se simţi din nou la ea acasă.

„Lumea bună44 începe să reînvie. *Reîntorşii* se privesc cu sfială, „asemenea oamenilor care, scăpaţi dintr-un naufragiu, se regăsesc pe o insulă pustie44. Încetul eu

încetul, atitudinea primului consul le va reda pofta de a trăi. Bonaparte nu consideră câtuşi de puţin, cum susţin unii dintre duşmanii săi, că Franţa a început să existe la 19 brumar.

La 22 septembrie, cu ocazia sărbătorii republicii, consulul dispune să fie aduse la Domul Invalizilor rămăşiţele lui Turenne. Mormântul mareşalului lui Ludovic al XIV-lea, înhumat la Saint-Dénis, fusese devastat în timpul revoluţiei. Dar, din ordinul Directoratului, rămăşiţele sale au fost salvate şi îngropate în grădina Muzeului monumentelor franceze de pe cheiul Augustinilor. Lucien Bonaparte şi Carnot, înconjuraţi de numeroşi ofiţeri, însoţesc sicriul lui Turenne până sub bolta bisericii. În faţa carului mortuar este dus, ţinut de frâu, un cal pag, asemănător, se spune, cu cel pe care-l avea mareşalul. Pe o brancardă, adaugă *Moniteur*, sunt aşezate „sabia pe care o purta în ziua morţii sale şi ghiuleaua care l-a lovit11. Toboşarii bat onorul. În faţa lui Bonaparte ia cuvântul Carnot:

— Acest templu nu este rezervat acelora pe care destinul i-a făcut să se nască – spune el – în era republicană, ci acelora care totdeauna au dovedit virtuţi demne de ea.

Decada filosofică a avut, bineînţeles, cuvinte acredulci de felul acestora: „Republicanii văd cu oarecare mâhnire că sărbătoarea republicii este îmbinată cu cea a transferării relicvelor unui mareşal al Franţei, ale cărui fapte de arme ei consideră că au fost depăşite de victoriile generalilor din zilele noastre”.

Dar chiar în aceeaşi lună – la 30 –, Bonaparte semnează următoarea decizie: „Tânărul Horace-Camille Desmoulins, al cărui părinte, membru al Convenţiei naţionale, a murit pe eşafod, victimă a tribunalului revoluţionar din Paris, este numit elev la Pritaneul francez II (.

Mereu politica echilibrului…

*

* * *

Extremiştii iacobini şi regalişti, deopotrivă de vexaţi văzând majoritatea foştilor revoluţionari şi cea mai mare parte a emigraţilor închinându-se în faţa noului stăpân, şi-au reluat proiectul. acela de a-l ucide pe Bonaparte. În umbra Consulatului, asasinii caută mijlocul cel mai potrivit: un foc de pistol tras pe la spate în timpul unei treceri în revistă la Carnousel, sau – o acţiune şi mai îndrăzneaţă – explozia unui butoiaş eu pulbere introdus în pivniţele de la Tuilerii. Regaliştii sunt în special plini

1 Şcoală militară franceză.

— *Nota* trad.

de ură. Nimeni nu se miră când o doamnă din cea mai bună societate îşi exprimă în chipul cel mai firesc dorinţa ca „ochii ei să fie stilete care să-l înjunghie pe tiranul regilor la teatru cu prilejul unui spectacol”. Pentru a-l doborî pe consul, şuanii urzesc un plan inspirait din tehnica atacării diligenţelor, operaţie în care aceşti domni excelau. Când se duce la Malmaison, Bonaparte este escortat doar de vreo cincizeci de grenadieri călări. Însă Neuilly, Puteaux, Nanterre, Rueil nu sunt decât sătuleţe despărţite unele de altele de terenuri pustii destul de rău famate, pline de cariere, în care o trupă întreagă s-ar fi putut uşor ascunde înainte de a se năpusti asupra escortei.

Şi, totuşi, metoda cea mai eficace pentru a se descotorosi de „tiran” le va fi oferită şuanilor de duşmanii lor cei mai neînduplecaţi: republicanii extremişti, *exclusivista*. Ei frecventau cârciumile de la periferii, rumegându-şi ranchiuna, complotând în jurul meselor pătate de vin. Unii din aceşti *anarhişti*, în fruntea cărora se afla iacobinul Chevalier, aveau intenţia să-l suprime pe primul consul provocând în timpul trecerii trăsurii sale explozia unei maşini infernale construite după modelul aparatului inventat de un inginer italian în 1585, în cursul asediului Anversului. Aceasta constă dintr-un butoiaş strâns în cercuri de fier şi umplut cu praf de puşcă, materii inflamabile şi gloanţe. Aprinderea se realiza cu ajutorul unei puşti cu ţeava retezată, al cărui trăgaci era acţionat de la distanţă, prin mijlocirea unei sfori. Din nenorocire

pentru *exclusivişti*, neobosita poliţie a lui Fouché a mirosit afacerea şi la 7 noiembrie 1800 toţi conspiratorii au fost arestaţi.

Şuanii s-au gândit atunci să – reia proiectul pe cont propriu. Din ordinul a doi complotişti regalişti: cavalerul de Limoelan şi prietenul său Saint-Regent, un anume Carbon, cândva în slujba lui Limoelan, a cumpărat o iapă neagră bătrână şi o căruţă hodorogită cu loitre. În aceasta din urmă, conspiratorii au aşezat un butoi umplut cu praf de puşcă.

Unde aveau să acţioneze *t*

În seara zilei de 24 decembrie, 3 nivose, anul IX, informează ziarele, primul consul urma să meargă la Operă, pe atunci situată în actuala Piaţă Louvois, la un concert cu oratoriul lui Haydn *Creaţiunea*. Cânta *inegalabilul* Garat şi pentru acest concert corul teatrului Feydeau avea să se alăture celor ale scenei naţionale. Nu era oare lucrul cel mai nimerit să se profite de această plimbare nocturnă pentru a aşeza maşina infernală într-un punct al traseului?

Joi 22 decembrie, Saint-Regent s-a dus cu o trăsură până în Piaţa Carrousel, chiar în dreptul palatului Longuevilie, aşezat în faţa Tuileriilor şi care în 1800 adăpostea grajdurile consulului. Pe atunci, piaţa era îngustă, întunecoasă, strâmtă.

Intrarea în castel era flancată de două pavilioane destinate gărzii. Saint-Regent – după cum a povestit ulterior birjarul – priveşte faţada lungă, cenuşie, cupola care domină pavilionul central, îşi scoate ceasul, apoi, întorcându-se cu spatele spre „palatul guvernamenta14, pare că stă pe gânduri. Se află exact la colţul ce-l face piaţa cu strada Saint-Nicaise, vechiul traseu pe care se făcea rondul de-a lungul zidului cetăţii lui Carol al V-lea. Strada mergea paralel cu castelul şi, după ce străbătea Piaţa Carrousel câteva zeci de metri, o închidea, alcătuind fundul pieţei. Ea începea de la galeria aflată la marginea apei şi, după ce depăşea amplasamentul viitoarelor ghişee ale lui Rohan, se termina în str. Saint-Honoré, în dreptul

locului unde astăzi este Piaţa Teatrului Francez. Aproape în prelungirea ei era strada Loi, actuala stradă Richelieu, care ducea la Operă. După ce a chibzuit, Saint-Regent a găsit că locul este excelent. Căruţa ou butoiaşul putea fi adusă pe strada Saint-Nicaise, aproape de strada Saint-Honoré, la vreo douăzeci de metri de piaţă. Unul din ei avea să stea la pândă la capătul Pieţei Carrousel, în faţa palatului Longueville; astfel avea să vadă trăsura ieşind de la Tuilerii şi să facă un semn aceluia care trebuia să aprindă încărcătura eu ajutorul unui fitil lung.

Cu câteva zile înainte, Bonaparte îi spusese lui Roederer:

— Dacă de azi în trei-patru ani aş muri în patul meu bolnav de friguri şi pentru a-mi încheia romanul aş face un testament, aş povăţui naţiunea să se ferească de o guvernare militară; aş sfătuii-o să numească un magistrat civil

Dacă aş muri…

Seara de 24 decembrie; o noapte de niv & se ceţoasă şi rece se lasă asupra Parisului. În timp ce numeroşi parizieni se pregătesc de sărbătoarea Crăciunului – liturghiile de la miezul nopţii n-au fost încă reluate, dar slujbele din bisericile particulare sunt tolerate –, Bonaparte se instalează în salonul galben al soţiei sale. Stând la gura sobei şi aţâţând – după obiceiul său – focul, nu pare dornic să iasă, nici măcar pentru a merge să-l asculte pe Garat, oricât de „inegalabil” ar fi. Aproape că adoarme pe o canapea, când Joşefina, care probabil şi-a comandat pentru această ocazie o rochie pe care ţine s-o arate, vine să-l trezească.

— Să mergem, Bonaparte – insistă ea – are să fie o destindere pentru tine; lucrezi prea mult.

Dar consulul închide ochii şi mormăie:

— N-aveţi decât să vă duceţi, eu rămân aici.

În cele din urmă, după o discuţie în toată legea – dacă e să dăm crezare Hortensiei –, el cedează şi dă ordin să se înhame. Bonaparte pleacă primul, precedat de o escortă călare a gărzii consulare. Alături de el au luat loc

Larmes, Berthier şi Lauriston. În timp tee careta, după ce a traversat Piaţa Carrousel, coteşte la stânga şi intră pe strada Saint-Nicaise, în clopotniţa bisericii Saint-Roch din apropiere hat ceasurile opt. Bonaparte moţăie…

Deodată, o explozie îngrozitoare sfâşie aerul.

Consulul, trezit brusc, crede că se îneacă în Tagliamento. „Pentru a înţelege – povesteşte Las Cases –, trebuie să se ştie că în urmă cu câţiva ani, pe când era comandantul armatei din Italia, el trecuse noaptea, în trăsură, râul Tagliamento, în pofida părerilor tuturor celor din jur. În înflăcărarea tinereţii, sfidând orice obstacol, încercase traversarea, înconjurat de vreo sută de oameni cu prăjini şi torţe. Cu toate acestea, trăsura fu dusă de valuri; trecuse printr-un pericol foarte mare şi se crezuse cu adevărat pierdut…”

A doua sa reacţie – întrucât explozia spărsese geamurile trăsurii – este cea a soldatului:

— Suntem minaţi!

După ce a trecut colţul, pe strada Saint-Honoré, trăsura s-a oprit; vizitiul – Cesar, poreclit Germain – vine să ceară dispoziţii. Trebuie să pornească neînt-îrziat mai departe, fără a pierde niciun minut, de care duşmanul ar putea profita ea să-l răpună, fără ca măcar să ştie dacă Josefina a scăpat teafără în urma atentatului. Bonaparte nu ştie de ce forţe dispun conjuraţii. Poate că-l pândeşte cineva ca să-l lovească… El strigă:

— La Operă!

În urma lui se înfăţişa privirilor un spectacol înfiorător. Deşi „maşina infernală explodase în intervalul dintre trecerea celor două trăsuri, ea a secerat, totuşi, ultimele rânduri ale escortei, provocând moartea a zece persoane, răcnind douăzeci şi opt şi avariind patruzeci şi şase de case, dintre care unele în aşa măsură – plafoanele s-au prăbuşit –, încât trebuiau demolate. Peste tot zăceau trupuri omeneşti, se zăreau „merulbre împrăştiate”. Un „dezastru”, va spune Hortensia, auzindu-l pe Rapp la câteva minute după atentat cum prezenta situaţia pe scurt în loja consulului.

Josefina şi fiica ei, luând-o pe atât drum, l-au reîntâlnit pe Bonaparte la Operă. Spectatorii nu bănuiesc încă nimic. Abia au fost executate primele treizeci de măsuri ale *Oratoriului*, când a sosit o ştire care a avut efectul „unei lovituri de tun”…

Încetul cu încetul, prin aghiotanţii primului consul, ştirea – „un zgomot surd”, ne spune Laura d'Abrantes – începe să se răspândească în sală. „În aceeaşi clipă, parcă declanşată de un şoc electric, s-a făcut auzită o singură aclamaţie şi o privire unică părea că-l învăluie pe Napoleon cu un sentiment de dragoste proteguitoare… Se vedeau femei plângând cu sughiţuri, bărbaţi fremătând de indignare, indiferent de partida căreia îi aparţineau… Priveam în acest răstimp – continuă doamna Junot – spre loja primului consul, care, fiind chiar sub locul meu, îmi permitea să văd şi să aud aproape tot ceea ce se spunea. Era calm, părând doar foarte emoţionat de fiecare dată când rumoarea făcea să-i parvină unele cuvinte foarte expresive în legătură cu ceea ce se petrecuse…”

— Ce oroare! Să ucizi atâta lume pentru că vrei să te descotoroseşti de un singur om!

Un val de aclamaţii se înalţă către el. El salută şi hotărăşte să se întoarcă la Tuilerii. La parter, salonul care dădea spre terasă este deja ticsit de demnitarii veniţi să se informeze. Încep să circule primele amănunte. Cei prezenţi au aflat cu indignare că o fată de paisprezece ani, micuţa Pensei, fiica unei precupeţe de pe strada Bac, după cum va stabili ancheta, ţinuse de dârlogi calul înhămat la căruţă. Unul dintre asasini a dat doisprezece sous nefericitei copile, în timp ce el însuşi se îndepărta după ce a aprins fitilul. Cel puţin aşa se crede, pentru că totul a dispărut, pulverizat, volatilizat de explozie: fata, căruţa şi calul. Asasinii au dispărut fără urmă. Dar toată lumea este de aceeaşi părere: iacobinii au făcut-o! Un butoi îndesat cu mitralii, aşezat pe o căruţă şi explodând în momentul trecerii conducătorului regimului, nu este tocmai pianul conceput de *exclusivişti*? De altfel, conspiratorii de la 7 noiembrie n-au ajuns încă în faţa judecăţii şi, probabil

pentru a-i salva, complicii lor s-au gândit să-l extermine pe conducătorul Franţei.

— Nici Bonaparte nu se gândeşte la şuani:

— Este isprava iacobinilor – spune el –, iacobinii au vrut să mă asasineze!… Nu sunt amestecaţi în treaba asta nici aristocraţi, nici preoţi, nici şuani!… Ştiu despre, ce este vorba şi nu mă voi lăsa înşelat. Sunt asasinii din septembrie, sceleraţi mânjiţi cu noroi, rebeli făţişi, conspiratori permanenţi şi înverşunaţi împotriva tuturor guvernelor care s-au succedat. Nu sunt nici trei luni de când i-aţi văzut pe Ceraochi, Arena, Topino-Lebrun, Demerville încercând să mă asasineze. Ei bine, este aceeaşi bandă; sunt asasinii din septembrie, criminalii de la Versailles, tâlharh de la 31 mai, conspiratorii din prerial, autorii tuturor crimelor săvârşite împotriva tuturor guvernelor. Dacă nu pot fi puşi în lanţuri, atunci trebuie striviţi; Franţa trebuie curăţată de această drojdie dezgustătoare; nicio milă pentru asemenea sceleraţi!…

Bourrienne, care ne relatează scena, adaugă:

„Trebuia să vezi chipul înfuriat al lui Bonaparte, gesturile sale întotdeauna rare, dar expresive, să auzi tonul vocii sale pentru a-ţi face o idee de mânia cu care rostea aceste cuvinte”. Fouché a fost printre puţinii care-i acuza pe şuani. Bonaparte îl priveşte cu dispreţ: bineînţeles, omul care a votat pentru executarea lui Ludovic al XVI-lea, călăul de la Lyon vrea să-şi salveze prietenii de odinioară. Fouché, imperturbabil, tăcut, suportă jignirile. „Nici cel mai bun actor n-ar putea să redea stăpânirea sa de sine în faţa exploziilor de furie ale lui Bonaparte, reticenţele sale, răbdarea cu care se lăsa acuzat”.

— Fouché are motive să tacă – îi explică primul consul secretarului său.

— Este evident că acoperă o mulţime de oameni care au mâinile pătate de sârage şi de crime. N-a fost el oare unul dintre conducătorii lor?

În ziua următoare – ziua de Crăciun –, în faţa celor doisprezece primari ai Parisului veniţi să-l felicite pentru

că a scăpat cu viaţă, el declară iarăşi:

— Atâta timp cât acest mănunchi de tâlhari m-au atacat direct, am lăsat în seama legilor grija pedepsirii lor; dar, întrucât, printr-o crimă fără precedent, ei au pus în pericol o parte din populaţia Parisului, pedeapsa va fi tot atâtea de promptă pe cât de exemplară. Trebuie ca vreo sută din aceşti mizerabili, care au denigrat libertatea săvârşind crime în numele ei, să fie puşi în imposibilitate de a mai comite altele.

Fouché profită de ocazie pregătind cu minuţiozitate o listă ce cuprindea o sută treizeci de nume de *asasini din septembrie* aparţinând „acelei categorii de oameni care de zece ani s-au făcut vinovaţi de toate crimele44; viitorul duce de Otranto uită atât de execuţiile de la Lyon, puse la cale eu participarea lui, cât şi de masacrele de la Toulon… El semnează lista, adăugând fără să zâiubească: „Oamenii aceştia n-au fost prinşi cu pumnalul în mină, dar ei sunt cunoscuţi de toată lumea ca fiind capabili să-l ascută şi să-l ia în mână44. La 14 nivâse – unsprezece zile după atentat –, Bonaparte a adoptat hotărârea de a deporta în insulele Seychelles o sută de extremişti. „În acelaşi timp povesteşte Bourrienne –, ziarele au început să abunde de amintiri despre revoluţie. Se urmărea, profitându-se de o crimă comisă, să se facă totul pentru a-i prezenta ca vinovaţi în ochii opiniei publice pe cei care aveau să fie declaraţi ulterior complici… Eram înspăimântat văzându-l pe primul consul alunecând atât de rapid pe panta despotismului. Dar cine putea să-i înfrâneze voinţa?”

Între timp, Fouché se descotorosea de prietenii care-l puteau compromite şi, totodată, îşi continua ancheta. A pus să se strângă în strada Saint-Nicaise câteva rămăşiţe ale îepei negre, apoi a convocat pe toţi geambaşii din Paris. A doua zi după Crăciun, negustorul de cereale Lambel a recunoscut calul negru pe care-l vânduse lui Carbon. Puţin după aceea, Thomas, care închiria trăsuri, a declarat că trăsura fusese adăpostită în grajdul său, iar un potcovar a declarat că potcovise iapa. Toţi dădeau semnalmentele lui Carbon, pentru a cărui identificare n-a

trebuit prea mult timp. Fiecare şuan avea fişa sa, completată cu toate semnalmentele. Cea mai vârstnică dintre nepoatele fostului servitor al lui Limoelan, fiind supusă unui lung interogatoriu, a mărturisit, în cele din urmă, că unchiul său se ascunde la maicile din strada Notre-Dame-des-Champs. Carbon a fost arestat la 18 ianuarie. La început a negat totul, apoi „i-a dat” pe Saint-Regent şi pe Limoelan. Capul conspiraţiei nu era de găsit, dar Saint-Regent, care rătăcea prin Paris fără a îndrăzni să ceară cuiva să-l găzduiască, a sfârşit prin a fi prins la 25 ianuarie 1801 de către un poliţist care l-a întâlnit din întâmplare pe strada Four.

În faţa instanţei, Carbon a încercat să-şi salveze viaţa arătând că-şi părăsise complicii în Piaţa Victoriei cu mai mult de o oră înainte de atentat. Totuşi, a fost şi el condamnat la pedeapsa capitală, ca şi Saint-Regent, care şi-a implorat judecătorii să-l trimită la eşafod cât mai repede cu putinţă. Au fost executaţi la 20 aprilie – 30 germinai, anul IX –, în timp ce mulţimea aplauda îndelung h

A doua zi după ce Fouché a adus ia Malmaison dovada vinovăţiei şuanilor şi a nevinovăţiei iacobinilor, Bonaparte, vorbind despre alţi neînduplecaţi care, chipurile, se alăturaseră regimului, a declarat în Consiliul de Miniştri:

— Sunt aici doisprezece până la cincisprezece metafizicieni buni de aruncat în foc… Nu trebuie să se creadă că mă voi lăsa doborât ca Ludovic al XVI-lea. Sunt ieşit din mijlocul poporului şi nu voi îngădui să fiu jignit ca un rege.

În aceeaşi săptămână i s-a propus să schimbe numele Pieţei Bellacour din Lyon în Piaţa Bonaparte, dar el a refuzat:

— Limoelan a reuşit să părăsească Parisul şi să ajungă în Statele Unite. El a căpătat tonsura, fiind hirotonisit preot sub numele de abatele de Cloriviere, şi a devenit preotul mănăstirii Bunei Vestiri din Georgetown, în apropiere de Washington. De la 28 septembrie 1826 se

odihneşte în cripta capelei pe care a construit-o şi care mai există şi astăzi. În capelă, decorată prin grija lui cu portretele lui Ludovic al XVIII-lea şi Carol al X-lea, se prosterna în fiecare an la 24 decembrie, toată noaptea de Crăciun, rugându-l pe Dumnezeu să-l ierte pentru înfiorătoarea noapte de 3 nivose…

— Astfel de onoruri nu trebuie acordate unui om în viaţă!

*

* * *

Şi pacea?

Pentru a o semna, Austria se lăsa rugată, iar Bonaparte a fost nevoit chiar să ameninţe Vien. a cu reluarea ostilităţilor simultan în Italia şi pe Rin. La 21 iulie, Moreau şi Augereau primesc ordin să-şi concentreze forţele şi să le ducă în „tabere de refacere44.

Din fericire, exista în Europa un suveran liberal, regele Prusiei, Frederic-Wilhelm al III-lea, tolerant faţă de religie şi presă şi, în plus, pacifist. Cum putea rămâne ca atare în viitoarea Europă napoleoniană? Dar până atunci Bonaparte îi cere să medieze „pentru pace cu Rusia şi cu imperiul austriac44. Împăratul Francisc se hotărăşte să trateze şi-l trimite la Paris ca plenipotenţiar pe contele Ludovic de Cobenzi, cu care, după cum ne amintim, Bonaparte s-a înţeles până la urmă în cursul tratativelor de la C a mpo-F o µm io.

De la prima întrevedere, *Ursul din nord* poate să-şi dea seama că tonul lui Bonaparte a devenit şi mai categoric: este acela al stăpânului conştient de forţa sa. Talleyvrând – expert în insolenţă, care pare a fi transportat de admiraţie – povesteşte: „Consulul a hotărât personal cum să fie aranjată camera în care voia să-l primească. Într-un colţ a pus să se aşeze o măsuţă, în faţa căreia a luat loc. Din cameră au fost scoase toate scaunele, rămânând doar nişte canapele, departe de locul unde şedea el. Pe masă se găsea hârtie şi un serviciu de scris. Exista o singură lampă; lustra nu era aprinsă. Domnul de Cobenzi intră: eu îl conduceam. Obscuritatea din cameră,

distanţa ce trebuia străbătută pentru a ajunge în apropierea mesei unde se afla Bonaparte, pe care-l putea zări anevoie, şi, ca urmare, situaţia stânjenitoare ce a urmat, mişcarea lui Bonaparte, care s-a ridicat şi s-a aşezat din nou, imposibilitatea pentru domnul de Cobenzi de a nu rămâne în picioare au pus imediat pe fiecare la locul lui, sau, cel puţin, la locul pe care primul consul a vrut să-l fixeze44.

După Austria, Anglia se decide să ducă tratative are nevoie de o pauză, fie ea oricât de scurtă. Ea consideră pacea aceasta ruşinoasă şi „mult mai dezavantajoasă decât războiul". Anglia socotea că nu poate fi vorba decât de un răgaz menit să-i îngăduie să mai răsufle. În acelaşi an 1801, la 23 septembrie, Napoleon, care se afla la Malmaison, va afla că pacea a fost semnată la Amiens.

— Credeam sincer – spunea el mai târziu – că la Amiens soarta Franţei, a Europei, a mea fuseseră pecetluite. În ceea ce mă priveşte, doream să mă dedic exclusiv ooarmuirii Franţei, şi cred că aş fi săvârşit minuni.

La 9 noiembrie 1801, a doua aniversare a lui 18 brumar, Bonaparte a adresat francezilor o proclamaţie: „Aveţi, în sfârşit, pacea deplină, pe care aţi meritat-o prin strădanii aţi. t de îndelungate şi de generoase!… Credincios dorinţelor voastre şi promisiunilor sale, guvernul nu s-a lăsat atras nici de ambiţia cuceririlor, nici de atracţia unor acţiuni îndrăzneţe şi extraordinare… Prima lui sarcină a fost îndeplinită; pentru voi şi pentru el începe acum alta!…"

A doua zi îl primeşte pe lordul Cornwallis, reprezentantul Angliei la Amiens. Pentru prima dată după zece ani, Bonaparte doreşte să arate că Franţa şi-a regăsit cadrul corespunzător trecutului ei. Consulii sunt înconjuraţi de o curte strălucitoare. „În mijlocul tuturor acestor uniforme bogate – povesteşte Constant –, a sa era remarcabilă prin simplitate; dar diamantul denumit *Regentul*, scos de câteva zile de către primul consul de sub amanet, strălucea la garda sabiei sale".

4 *

* * *

Într-o dimineaţă, la Malmaison, mica sa curte l-a văzut pe Bonaparte dând la o parte farfuria cu micul dejun, deşi de-abia se atinsese de el. Se plimbă încoace şi-ncolo prin cameră, cere trei ceşti de cafea, apoi încalecă, urmat de Rapp şi de Jardin. „Cât timp am fost în văzul celor de la castel – i-a povestit Rapp lui Junot –, generalul a mers la pas, dar, de îndată ce am atins şi am depăşit grilajul, şi-a îmboldit calul, înfigându-i pintenii în pântece, şi bietul animal a urcat într-un galop de vânătoare drumul pietros ce ducea spre Bougival… Eu, care l-am văzut, ştiu că nu era vorba de o toană, ci de o supărare, de o mâhnire”.

Napoleon aflase tocmai de pierderea Egiptului.

Pe malurile Nilului, tunurile amuţiseră, iar Kléber fusese asasinat de fanaticul Suleiman, căruia turcii îi vor spune patriot. Discursul funebru închinat de Bonaparte fostului şef al luptătorilor de la Mainz este sever:

— Era un leneş care se lăsa dus de nas de favoritul său, micul Damas. Lăuda necontenit trupele germane şi nu se gândea decât la plăcerile sale – va povesti el mai târziu lui Gourgaud.

— Adeseori, în cortul meu, când îi vorbeam despre Paris, îl vedeam schimbându-se la faţă. Nu se gândea decât la femei şi la distracţiile capitalei. Iubea gloria doar ca un mijloc de a ajunge la plăceri, în timp ce Desaix iubea gloria de dragul gloriei. Era capabil să înfăptuiască lucrurile cele mai măreţe, dar ar fi trebuit să aleagă între glorie şi dezonoare. Nu avea stofă de cârmuitor şi dezaproba sistemul meu de măgulire a şeicilor din Cairo. A pus să i se dea două sute de lovituri de bâtă şeicului Saada, descendent al Profetului, şi de aceea a fost asasinat.

La adăpostul. păcii de la Amiens, trebuia estompată înfrângerea din Egipt. „În Egipt – scrie Bonaparte în expozeul său –, soldaţii armatei din Orient au cedat; dar au cedat mai curând în faţa conjuncturii decât în faţa forţelor Turciei şi Angliei, şi fără îndoială că ar fi învins dacă ar fi luptat uniţi. În sfârşit, ei se reîntorc în patrie, se reîntorc cu gloria cucerită în patru ani de curaj şi de muncă; ei lasă

în Egipt amintiri nepieritoare, care poate într-o ai vor redeştepta acolo artele şi instituţiile sociale. Cel puţin istoria nu va trece sub tăcere ceea ce au făcut francezii pentru a aduce acolo civilizaţia şi cultura Europei. Ea va arăta prin elte eforturi l-au cucerit, prin ce înţelepciune, prin ce disciplină l-au păstrat atâta vreme şi poate va deplânge pierderea lui ca pe o nouă calamitate a speciei umane…1*

* * *

Bonaparte este hotărât să găsească o soluţie nemulţumirii care luase naştere în Franţa odată cu instituirea Constituţiei civile a clerului. El va fi aprobat de cea mai mare parte a populaţiei, rămasă în întregime catolică. Încă mai înainte, aproape peste tot, „cultul decad ar” fusese părăsit în favoarea celui catolic. Doar funcţionarii mai participau, fără tragere de inimă, La slujbele oficiale, în timp ce masa credincioşilor şi-a regăsit altarele şi preoţii – de preferinţă refractari.

Peste puţin timp, un decret autoriză libertatea cultului. Era, fără îndoială, un prim pas către revenirea la vechea ordine, însă, din păcate – şi, desigur, nu acesta a fost scopul urmărit –, această primă etapă va da naştere unui mare număr de schisme provocate de existenţa preoţilor care recunoscuseră Constituţia civilă a clerului şi a celor care slujeau clandestin, preoţi refractari supuşi sau nesupuşi. Vor apărea comunităţi religioase cu orientări felurite. Astfel, în *Petites Affiches* se putea citi un anunţ în legătură cu o „biserică de închiriat”: „Dacă s-ar prezenta un grup de clerici care să se pună *cu totul de acord* între ei, s-ar putea trata cu ei în mod satisfăcător”.

Bonaparte abia dacă era deist. În plus, o mulţime de practici ale bisericii catolice îl deranjau:

— Fără îndoială – mărturisea el –, sunt departe de a fi ateu, dar nu pot să cred tot ce mi se spune fără să fiu făţarnic şi ipocrit.

Bonaparte credea în Dumnezeu din considerente politice şi recunoştea utilitatea religiei, care, după el, nu servea decât pentru a-i ajuta pe dezmoşteniţii sorţii să

accepte inegalitatea.

— Societatea nu poate exista fără inegalitate de avere, şi inegalitatea de avere nu poate exista fără religie. Unui om care moare de foame alături de un altul îmbuibat îi este imposibil să fie de acord cu această deosebire dacă nu există o autoritate care să-i spună: „Dumnezeu vrea astfel; în lume trebuie să existe şi săraci şi bogaţi, dar în viaţa de apoi împărţirea se va face pentru veşnicie altfel”.

Spre deosebire de ocârmuirile care-l precedaseră timp de zece ani, el nu voia nicidecum să distrugă religia, ci s-o folosească în interesul său. Lui Roederer îi mărturia seşfce:

— Trecând drept catolic, am putut să termin războiul din Vendeea; trecând drept musulman, am putut să mă stabilesc în Egipt; treciând drept catolic intransigent, am câştigat simpatia italienilor. Dacă aş guverna un popor de evrei, aş reface templul lui Solomon.

Două zile mai. târziu, îi spune aceluiaşi Roederer:

— Cum să menţii ordinea într-un stat fără religie?

După părerea lui Bonaparte, filosofii secolului al

XVIII-lea au dat în mod supărător primele lovituri religiei.

— Cu cât îl citesc mai mult pe Voltaire, cu atât îmi place mai mult – îi spune în continuare lui Roederer.

— Până la şaisprezece ani m-aş fi bătut pentru Rousseau împotriva tuturor prietenilor lui Voltaire. Astăzi, dimpotrivă... *Noua Eloiză*! Am citit-o la nouă ani. Cartea mi-a sucit capul.

— Rousseau al dumneavoastră este un nebun – îi declară el lui Staniislas de Girardin pe când vizita Ermenonville...

— Pentru liniştea Franţei ar fi fost de preferat ca acest om să nu fi existat.

— Şi pentru ce, cetăţene consul, întrebă Stanislas de Girardin.

— Fiindcă el a pregătit revoluţia franceză.

— Credeam, cetăţene consul, că dumneavoastră nu aveţi motive să vă plângeţi de revoluţie...

Într-o zi, pe când se plimba în parcul de la Malmaison, pe care-l îndrăgea atâta, a auzit „în această singurătate” clopotul bisericii din Rueil sunând angelusul.

— Am fost mişcat – îi mărturiseşte lui Thiebaudeau – văzând cât de puternică este influenţa primelor deprinderi şi a educaţiei. Atunci mi-am spus: „Ce impresie trebuie să facă aceasta asupra oamenilor simpli şi creduli?” Ideologii şi filosofii voştri să dea aici un răspuns. Poporului îi trebuie o religie!

Şi amintirile copilăriei îi reveneau atunci când mărturisea că este fermecat de sclipirea amăgitoare a fastului bisericesc. Învingător la Marango, intrat biruitor în Milano, el a scris în *Buletinul* destinat armatei: „El – despre sine vorbea – a fost primit la poartă de întregul cler, condus în faţa altarului pe o estradă pregătită în acest scop, aceeaşi pe care se obişnuia să fie primiţi consulii şi primii magistraţi ai imperiului de Apus. Ceremonia era impunătoare şi grandioasă...”

O săptămână mai târziu, oprindu-se la Vercelli, l-a rugat pe cardinalul Marciana să binevoiască a aduce la cunoştinţa papei dorinţa sa de a se pune capăt schismei care învrăjbea clerul francez. În ciuda victoriilor sale, Bonaparte ştia că fără sprijinul Romei nu va reuşi să restabilească pacea şi unitatea religioasă. Doar papa ar putea pune capăt haosului. Dar, fără îndoială, tratativele cu *catolicismul* ar fi dezlănţuit opinia iacobină şi regalistă. Unii propuneau să se profite de împrejurări pentru a se pune bazele unei biserici galicane.

— Sunt convins – declară Bonaparte – că o parte a Franţei ar deveni protestantă, mai ales dacă aş favoriza această tendinţă; dar sunt şi mai convins că cea mai mare parte ar rămâne catolică şi ar lupta cu şi mai mare râvnă şi ardoare împotriva schismei unei părţi a concetăţenilor lor. Mă tem de disputele religioase, de neînţelegerile familiale, de tulburările inevitabile. Restabilind religia care a predominat întotdeauna în ţară şi care stăpâneşte încă inimile, lăsând minorităţile să-şi exercite liber cultul lor, sunt în armonie cu naţiunea şi satisfac toată lumea.

Autoritatea papei pusă în vârful ierarhiei catolice i se pare absolut necesară:

— Dacă papa n-ar fi existat, el ar fi trebuit creat cu acest prilej, aşa cum consulii romani numeau un dictator în împrejurări grele.

El insistă:

— Acum îmi trebuie papa pentru a repara acea distrugere nechibzuită, pe care însuşi Robespierre o considera astfel, când marele iniţiator al măsurii respective, Chaumette, a fost târât la eşafod. Nicicând papa nu mi-ar putea aduce un serviciu mai mare; fără vărsări de sânge, fără tulburări, numai el poate să-i reorganizeze pe catolicii din Franţa sub autoritatea republicană. I-am cerut-o.

Dar era mai uşor să se elaboreze bazele unui acord decât să se atingă scopul: Concordatul.

— Cum trebuie să mă port cu el? – l-a întrebat pe Bonaparte primul său trimis pe lângă Pius al VII-lea.

— Purtaţi-vă cu el ca şi cum ar avea două sute de mii de oameni, a răspuns el cu aroganţă.

Deşi Bonaparte dorea sincer să ajungă la o înţelegere, cerea cu multă încăpăţânare o biserică mai mult galicană decât catolică. Pe cardinalul Consalvi l-a primit abia la 22 iunie 1801.

— Să vină în cea mai solemnă ţinută de „cardinal”, a recomandat el.

Chiar de-a doua zi este instituită o comisie. Concordatul se pregăteşte, dar nu fără greutăţi. Din partea franceză negocierile sunt purtate de Joseph Bonaparte, Cretet şi abatele Étienne Bernier. Ultimul, după ce fusese unul din conducătorii cei mai influenţi ai şuanilor, a trecut de partea lui Bonaparte.

— Abatele Bernier – povestea primul consul – îi înspăimânta.pe prelaţii italieni prin vehemenţa logicii sale. Se poate spune că se credea pe timpul când îi conducea pe cei din Vendeea la atac împotriva *albaştrilor*. Nimic nu era mai bizar decât contrastul dintre manierele lui grosolane, *certăreţe* şi comportarea politicoasă şi tonul mieros al

prelaţilor. Cardinalul Căprara a venit să mă întrebe cu un aer speriat dacă este adevărat că în timpul războiului din Vendeea abatele Bernier îşi făcuse din cadavrele republicanilor un altar pentru oficierea liturghiei. I-am răspuns că nu ştiu nimic, dar că lucrul acesta este posibil.

— Generale prim consul – strigă cardinalul îngrozit –, acestui om nu-i trebuie *una* pălărie roşie, ci *una* bonetă roşie!

— Mi-e teamă – continuă primul consul – ca asta să nu-i dăuneze abatelui Bernier la obţinerea baretei de cardinal…

Nu i-a dăunat prea mult, iar câteva luni mai târziu abatele a căpătat episcopia de Orléans.

De acum înainte, catolicismul era recunoscut – lucru ştiut, de altfel, de toată lumea –, ca religie a majorităţii francezilor". „Ierarhia bisericii" a fost, la rândul ei, recunoscută de stat, care avea să-i numească pe noii episcopi, să primească jurământul lor de credinţă, să le asigure o retribuţie, în timp ce papa urma să le acorde investitura canonică. Problema clerului constituţional s-a dovedit a fi mult mai spinoasă. S-a convenit să nu se discute oficial despre aceasta, dar chestiunea a fost totuşi rezolvată: preoţii care *vor jura* nu vor trebui să retracteze – „lucru – precizează Bonaparte – pe care nu-l poţi cere de la ei fără să-i dezonorezi" – şi li se va permite să intre în sânul noii biserici. Se va uita faptul că fuseseră cândva nevoiţi să depună jurământ pe Constituţia civilă a clerului. Pentru a se ajunge la acest aranjament au fost necesare opt luni.

În sfârşit, la 14 iulie 1801 – cu ocazia sărbătorii „menite să celebreze această epocă de speranţă şi glorie, în care s-au prăbuşit instituţiile barbare" – primul consul poate să anunţe francezilor că în curând va înceta „scandalul dezbinării religioase". Într-adevăr, peste două zile, la orele două dimineaţa, Concordatul este, în sfârşit, semnat. Unii membri ai Corpului legislativ nu sunt mulţumiţi. Ei au o atitudine Ironică:

— Dacă situaţia aceasta continuă, va trebui, fără

îndoială, să ne înarmăm cu certificate confesionale…

Bonaparte trece peste toate şi nu se opreşte din cauza obiecţiilor ridicate de semnarea tratatului:

— Noi am terminat romanul revoluţiei; acum trebuie să începem să-i scriem istoria, să vedem ceea ce este real şi posibil în aplicarea principiilor, şi nu ceea ce este speculaţie şi ipoteză. A urma o altă cale ar însemna să filosofăm, şi nu să guvernăm.

Apoi a adăugat:

— Concordatul nu este triumful vreunui partid, ci consolidarea tuturora.

Din punct de vedere politic, Napoleon a văzut clar: ratificarea Sfântului Scaun îl răstigneşte de-a binelea pe viitorul Ludovic al XVIII-lea:

— Dacă aş avea, ca Sfântul Ludovic, baronii mei adunaţi, aş afişa un protest pe porţile Vaticanului. Dar n-am nici armată, nici bani, nici adăpost!

La rândul lui, Enghien avea să spună cu amărăciune:

— Când eşti ca Bonaparte, ţi-e uşor să fii un om mare. Nimic nu-i rezistă, nici chiar Dumnezeu!

Denumindu-se „devotatul fiu al sanctităţii-sale”, Napoleon anunţă personal papei promulgarea Concordatului pentru ziua de Paşti – 18 aprilie 1802 –, zi în care trebuie să se sărbătorească şi pacea de la Amiens. În dimineaţa aceea, parizienii sunt treziţi de sunetul clopotului mare al catedralei Notredame, mut de zece ani.

— Clopotul cel mare! – strigă un muncitor. – îmi place mai mult decât tunul de alarmă.

Clopotele l-au trezit şi pe consul devreme. Când Joseph şi Cambaceres au intrat în cameră, Constant îl ajuta să îmbrace uniforma de colonel al gărzii consulare.

— Ei bine!

— li se adresează brusc Bonaparte –, mergem la serviciul divin; ce gândeşte Parisul despre treaba asta?

— Multă lume – răspunde Cambaceres – intenţionează să se ducă la prima reprezentaţie pentru a fluiera piesa dacă nu o va găsi amuzantă.

— Dacă-i dă cuiva prin gând să fluiere, pun să-l dea

afară grenadierii gărzii consulare!

— Dar – continuă Cambaceres – dacă grenadierii vor fluiera ca şi ceilalţi?

— De asta nu mă tem. Bătrânii mei soldaţi se vor duce la Notredame la fel cum se duceau la Cairo la moschee. Se vor uita la mine şi, văzându-şi generalul stând serios şi cuviincios, se vor comporta la fel, spunându-şi *Asta-i consemnul*!

— Mi-e teamă – adăugă Joseph – că generalii nu vor fi tot aşa de binevoitori. Tocmai vin de la Augereau, care tună şi fulgeră împotriva a ceea ce el numeşte predicile voastre. El şi alţi câţiva nu vor fi atât de uşor de readus în sânul sfintei noastre mame biserica.

— Aş! – ridică Bonaparte din umeri – aşa e Augereau. Este un zurbagiu care face multă gălăgie, însă dacă ar avea cumva vreun verişor neghiob, l-ar trimite la seminar ca să-l facă preot…

Franţa redevine fiica mai mare a bisericii.

Deasupra Parisului, cerul este mohorât şi suflă vântul. Ziua începe prin tradiţionala trecere în revistă din Piaţa Carrousel. Răsună o lovitură de tun şi Bonaparte sare „cu o extraordinară vioiciune” pe noul său cal alb, botezat *Marengo*. În timp ce trompetele cântă şi tobele bat, consulul, urmat de obişnuitul său cortegiu împodobit cu fireturi aurite şi panaşat, se avântă în trap iute şi trece în revistă rândurile. Ofiţerii salută cu spada şi eu sabia, iar soldaţii prezintă armele. El trece fără să răspundă, înclinându-se adânc doar în faţa drapelelor. Un martor ocular, englezul Henri Redhead York, care l-a văzut în dimineaţa aceea, ne spune: „Faţa lui Bonaparte este negricioasă, ovală, bărbia alungită, ochii negri şi pătrunzători, părul negru tăiat scurt şi nepudrat. Surâsul său este uimitor de fascinant, dar trăsăturile îi devin înspăimântătoare la cel mai mic gest de mânie. Vocea lui are un timbru profund, poate chiar puţin aspru. Înfăţişarea sa este avantajată mai ales când e călare”. După trecerea în revistă a trupelor, Bonaparte „revine la palat cu rapiditatea unei săgeţi”.

Apoi, îmbrăcat în vestitul său costum roşu de prim consul, Bonaparte se pregăteşte să se ducă la Notredame. Precedat de un corp de mameluici – escortă neaşteptată pentru a merge la un tedeum –, primul consul ia loc împreună cu cei doi colegi ai săi într-o caretă trasă de opt murgi superbi, dăruiţi de regele Spaniei... un Bourbon! Mamelucii care ţineau caii de frâu, slujitorii călări care precedau careta, ca şi lacheii erau îmbrăcaţi cu toţii din cap până în picioare în verde şi în aur. După un interval urmează careta Josefinei şi a doamnei Letiţia. Cortegiul este încheiat de husari. Monseniorul de Belloy, cardinal nonagenar, vlăguit – se născuse ipe timpul lui Ludovic al XIV-lea! –, îi primeşte pe consuli şi-i conduce în faţa altarului. În ajun, clerul se interesase dacă trebuie să-l *tămâieze* pe Bonaparte în acelaşi timp cu Cambaceres şi Lebrun...

— Nu, pe ei nu – a răspuns viitorul împărat.

— Pentru cei doi colegi ai mei, fumul acesta este încă prea tare...

Mehul şi Cherubini dirijează fiecare o orchestră. Tedeumul a fost compus de fecundul şi linguşitorul Giovanni Paesiello, care pe atunci era compozitorul preferat al lui Bonaparte. Consulul îl rugase în chipul cel mai firesc pe regele Neapolelui – încă un Bourbon! – să i-l trimită pe maestrul său pentru a-i organiza capela.

Continuându-şi relatarea, Henri Redhead York povesteşte: „Pentru consuli au fost aşezate în faţa altarului trei tronuri; al lui Bonaparte puţin înaintea celorlalte, dar el mai mări distanţa până să se aşeze. În tot timpul ceremoniei a rămas aşezat cu mândrie în fotoliul său, cu excepţia sfinţirii ostiei şi a împărtăşaniei, când a stat în picioare, precum şi în momentul culminant al slujbei, când, nemulţumindu-se doar să se ridice, s-a închinat smerit. La dreapta sa era consulul Lebrun, iar la stânga sa Cambaceres. Aceste două automate s-au arătat absolut indiferente în tot cursul ceremoniei. După ce marea liturghie a luat sfârşit, episcopii s-au apropiat pe rând pentru a depune jurământul de credinţă; când fiecare

dintre aceşti prelaţi cu mitră îngenunchea în faţa lui Bonaparte, el răspundea cu un semn binevoitor din cap, însă când un biet prelat, aproape orb şi prea neputincios pentru a mai putea îngenunchea, s-a înclinat din greşeală în faţa lui Cambaceres, primul consul şi-a încruntat sprâncenele atât de cumplit, încât sărmanul bătrân şi-a pierdut coanplet capul, nemaicontenind să-i facă primului consul temenele, până când a trebuit să i se ordone să se retragă…

Curtea consulară părea uluită că se află acolo. Aşa cum va remarca cu ironie Boux-rienne, oamenii care o alcătuiau „contribuiseră cel mai mult la distrugerea cultului în Franţa şi, petrecându-şi viaţa prin tabere militare, intrau în bisericile din Italia mai curând pentru a lua tablouri – decât pentru a asculta slujba”.

A doua zi, Bonaparte vrea să ştie cum i s-a părut lui Augereau ceremonia.

— Foarte frumoasă – răspunde generalul n-au lipsit decât un milion de oameni care şi-au dat viaţa ca să distrugă ceea ce noi restabilim.

Aceste cuvinte îl supără pe Bonaparte, cu atât mai mult cu cât îşi ia foarte în serios rolul de protector al bisericii. Când, ceva mai târziu, Cazeneuve, „arhiepiscop de Santé Domingo”, îi cere să-i comunice în ce zi „va putea să-i depună jurământul de credinţă”, primul consul scrie pe marginea scrisorii: „Să fie trimisă înapoi cetăţeanului Portalis cu întrebarea de ce îşi ia titlul de arhiepiscop, iar dacă este, cine l-a numit”.

Germanul Bülow scrie pe bună dreptate: „Papa nu mai este acum decât ceea ce a fost pe timpul lui Carol cel Mare – un instrument în mina împăratului. El este episcopul Romei, dispunând de venituri importante, dar puterea sa este mult redusă, dacă nu chiar nulă”.

Bonaparte îşi permite chiar luxul de a pune din nou sub protecţia Franţei Sfântul Mormânt, pe toţi creştinii din Siria şi bisericile din Constantinopol. Îi trimite „sanctităţii-sale” două vase – „Colibri” şi „Speedy”: „Veţi face să fie botezate – îi ordonă el lui Decrès – unul cu numele de

«Sfântul Petru», iar celălalt cu numele de «Sfântul Paul». Veţi pune să se scrie cu litere de aur pe pupa fiecăruia dintre ele: *Dăruit de către primul consul Bonaparte papei Pius al VII-lea*”.

În acelaşi an 1802 izbucneşte un scandal cu prilejul înmormântării unei tinere balerine de la Operă, domnişoara Chameroy. Preotul de la Saint-Roch nu admite aducerea în biserica lui a rămăşiţelor pământeşti ale unei femei „care prin profesiunea sa – spune el – era excomunicată”.

Imediat Bonaparte îi scrie lui Portalis:

„Preotul de la Saint-Roch, cetăţene ministru, s-a comportat foarte prost atât din punct de vedere religios cât şi politic. Daţi dispoziţii prin arhiepiscopul Parisului ca acest preot să fie trimis pentru două sau trei luni la seminar şi să se ia măsuri pentru ca asemenea scene să nu se mai repete în viitor. Nu vă va fi greu să faceţi să se înţeleagă că, dacă toţi artiştii teatrelor din Paris ar deveni protestanţi, acest lucru ar fi dăunător pentru biserică şi că prejudecata aceasta, care, de altfel, a existat pe vremuri, este pe cât de nedreaptă pe atât de absurdă”.

El dispreţuia spiritul mărginit al unora din membrii clerului.

După ce a citit observaţiile pe care regele Etruriei a simţit nevoia să le trimită „prietenului său primul consul”, le trimite Arhivelor, însoţite de această apostilă scrisă de mâna sa: „Bun de păstrat ca un monument al prostiei regil oricând se dau pe mâna preoţilor”.

Talleyrand va recunoaşte: „În 1802, când Napoleon a restabilit religia în Franţa, el a făcut nu numai un act de dreptate, ci a dovedit în acelaşi timp şi o mare abilitate… Napoleon care a încheiat Concordatul este un Napoleon cu adevărat mare, luminat, călăuzit de geniul său”.

*

* * *

Geniul lui Bonaparte nu s-a manifestat numai în chestiunile religioase. Codul civil rămâne una din manifestările cele mai evidente ale geniului său. Napoleon

va dispărea, imperiul său se va prăbuşi, dar gândirea sa va continua să cârmuiască popoarele.

La înapoierea sa de la Marengo, Cambaceres l-a expus proiectele de legi pe care le redactase şi care odinioară fuseseră dezbătute în faţa Convenţiei. Bonaparte l-a felicitat:

— Am citit. Am găsit în ele un spirit analitic de care am fost satisfăcut… Dumneavoastră aţi elaborat mai multe coduri; nu credeţi că ar fi util să le refaceţi şi să prezentaţi Corpului legislativ un proiect care să fie la înălţimea ideilor secolului şi demn de guvern?

Justiţia n-ar fi decât un cuvânt fără sens dacă Consulatul nu i-ar da o armă, adică legi. O comisie, însufleţită de Bonaparte şi condusă de Cambaceres, începe o muncă uriaşă, în urma căreia va rezulta într-o zi Codul civil, care va deveni Codul Napoleon.

„Încă de la prima reuniune – relatează Cambaceres –, Bonaparte îşi expune în termeni precişi punctul de vedere asupra necesităţii de a conferi mai multă putere autorităţii părinteşti, a utilităţii revizuirii legii divorţurilor, a liberei disponibilităţi a bunurilor, asupra adopţiunii… Cum tot ce spunea el era foarte just, nu m-am putut abţine să nu-l aplaud”.

El conducea şedinţele de mai multe ori pe săptămână. B. de Molleville, fost ministru al lui Ludovic al XVI-lea, ascultând discursurile primului consul, ne mărturiseşte stupefacţia sa: „De unde naiba a învăţat toate astea? – se întreabă el. În timp ce se discută articolul din cod privind supunerea datorată de soţie soţului ei, Bonaparte precizează:

— Acest cuvânt este potrivit mai ales pentru Paris, unde femeile se cred îndreptăţite să facă tot ceea ce vor. Nu spun că aceasta va avea efect asupra tuturor a, dar va avea asupra unora dintre ele.

Şi cum poate fi constrânsă o femeie care şi-a părăsit domiciliul conjugal să revină?

— Mai întâi – propune seriosul şi savantul Merlin – va fi somată.

— Cum! – intervine primul consul –, dar noi nu glumim aici. Discutăm serios.

— Eu nu glumesc de fel.

— Nu glumiţi! Dar s-o omorâm e prea de tot![17]

Toţi izbucnesc în râs. Bonaparte, autorul acestui calambur involuntar, ia parte la veselia generală. „Fu o asemenea veselie – ne istoriseşte Real –, încât a trebuit să se amine discuţiile pentru a doua zi”.

Şedinţele Consiliului de stat îl pasionau încă şi mai mult. Se ducea la ele înconjurat de un anumit ceremonial. Jos, în faţa scării de la Tuilerii, un toboşar îi anunţa sosirea. Inti a urmat de un aghiotant; mai târziu avea să fie precedat de un şambelan. Aşezându-se într-un fotoliu, ale cărui braţe erau crestate de loviturile de briceag pe care i le dădea în cursul dezbaterilor, îşi punea la îndemână tabachera cu tutun. De altfel, priza des, şi şambelanul de serviciu trebuia să-i pună mereu fa îndemână o tabacheră plină.

Şedinţa începea de îndată ce uşile erau închise cu zăvorul. Dacă, din nefericire, un consilier nu-şi deschidea destul de discret tabachera, Napoleon i-o confisca prin aprod. Dispunea să i se aducă tabachera cu pricina, apoi, după ce trăgea din ea două sau trei prize, o azvârlea în sertarul său. De acolo nu mai ieşea niciodată. În consecinţă, consilierii îşi procurau „tabachere de consiliu44, mici cutiuţe de carton, care nu valorau mai mult de cincisprezece până la douăzeci de sous!...

Asculta cu răbdare şi atenţie, punea întrebări concise, nu roşea câtuşi de puţin dacă trebuia să mărturisească că nu cunoaşte nimic despre anumite probleme. Îşi înmulţea atunci întrebările, cerând să i se precizeze sensul exact şi definiţia – cuvântului pe care nu-l cunoştea. Începeau apoi discuţiile, obiecţiile şi combaterea cu motive întemeiate. Discuţia rămânea deschisă. Pe atunci admitea încă dezbaterile, ceea ce nu avea să mai

---

17 Joc de cuvinte în limba franceză : Merlin a spus „on In som- mera“ („va fi somată"), iar Bonaparte a înţeles „on l'assommera“ („va fi omorîtă în bătaie"). – Nota trad.

suporte câţiva ani mai tăi ziu. Iar miniştrii sau consilierii de stat reuşeau încă la începuturile Consulatului, să-şi impună felul lor de a vedea.

„Din faptul că primul consul prezida întotdeauna Consiliul de stat – relatează contele de Plancy –, unele persoane au vrut să dedulcă că această adunare era servilă şi i se supunea cu totul. Dimpotrivă, pot să afirm că cei care o alcătuiau, cei mai luminaţi oameni ai Franţei, aparţinând tuturor domeniilor de specialitate, deliberau în deplină libertate, că nimeni nu punea vreodată piedici discuţiilor lor. Pe Bonaparte îi interesa mai mult să profite de cunoştinţele lor decât să acorde atenţie părerilor lor politice44.

Era auzit uneori luându-l la sigur pe câte un consilier!

— Dumneavoastră, care sunteţi iacobin, expuneţi-ne opinia dumneavoastră!

Apoi se întorcea către un alt membru al consiliului.

— Şi dumneavoastră, care sunteţi regalist, spuneţi-ne care este părerea dumneavoastră.

Ştia să lase adormit instinctul său de dominaţie, rămânând deosebit de calm şi „ducând până la exces răbdarea de a asculta tot ce se spunea44:

— Sunt când vulpe, când leu. Întregul secret al guvernării constă în a şti când trebuie să fii una şi când celălalt.

Uneori şedinţa se împotmolea: Napoleon sau cădea într-o reverie adâncă, sau se lansa în divagaţii politice pasionante, străine de subiect. Discuţia odată terminată, îşi spunea părerea pe larg, vorbind „fără prea multă legătură între idei, foarte incorect, folosind mereu aceleaşi întorsături de frază44, ne spune ducele de Broglie, un regalist care nu-l iubea de loc. Este sigur că spunea *insulele Filipice* în loc de Filipine, *secţiune* în loc de sesiune, *punct fulminant* în loc de punct culminant, *rente voiajere* în loc de rente viagere…

În fiecare zi reuşea să întrunească mai multe consilii „în cadrul cărora se discutau toate chestiunile de

administraţie, finanţe sau jurisprudenţă. Adeseori, unele şedinţe se prelungeau până la orele cinci dimineaţa, căci refuza să abandoneze o problemă fără a-şi fi făcut o părere temeinică asupra ei. Unora dintre consilieri sau miniştri le venea foarte greu să se deprindă cu acest ritm infernal.

— Sunteţi puţin cam leneş – spuse el unuia dintre ei –, dar trebuie să vă grăbiţi. Toată lumea e cu ochii pe noi; ne învinuieşte că nu suntem destul de operativi.

Şi adăugă:

Sunt de acord că trebuie să descurcăm nişte iţe foarte încâlcite, dar trebuie să acţionăm, trebuie să acţionăm!

Câteodată, după deliberări care ţineau mai multe ore, se întâmpla ca unii consilieri, extenuaţi, să aţipească – pentru scurt timp însă, căci erau curând treziţi de bruftuielile primului consul:

— Haideţi, cetăţeni, puneţi-vă în mişcare – le spunea el.

— Nu sunt decât orele două! Trebuie să vă câştigaţie banii pe care vi-i dă Franţa!

Uneori însă chiar şi el, după ei noapte întreagă de muncă, adormea în plin consiliu. De altfel, nu făcea nimic pentru a se ţine treaz. După cum spunea Thibaudeau, „somnul nu asculta de comanda sa”. În asemenea situaţie, membrii consiliului se retrăgeau fără zgomot.

Atunci când totul se va prăbuşi, când nu va mai fi decât un prizonier ţintuit pe stânoa sa, el va putea să spună:

— Gloria mea nu constă în faptul că am câştigat patruzeci de bătălii… Ceea ce nimic nu va putea şterge, ceea ce va trăi veşnic este Codul meu civil, sunt procesele-verbale ale Consiliului de stat.

AL DOILEA PAS SPRE MONARHIE

O politică buna ESTE

SA FACI POPOARELE SĂ CREADĂ

CĂ SUNT LIBERE

Napoleon înainte de a-l urmări în marşul său spre tron, să-l privim cum se comportă atunci când ambiţia nu-i

călăuzeşte cea mai mare parte a paşilor săi. Să-l vedem trăind alături de prietenii lui, căci a avut prieteni, orice s-ar spune…

Într-o zi, după obiceiul lui, se apucă să-l ciupească afectuos pe Junot de ureche… Apoi trage şi de o şuviţă din părul ondulat al viitorului duce d'Abrantes. Fostul sergent la Tempete (Furtuna) nu-şi poate reţine o mişcare: în locul acela a fost cândva rănit.

— Ah! Ţi-am pricinuit o durere, strigă consulul.

„Şi, punându-şi mâna sa mică pe pletele blonde ale lui Junot – cum îi va povesti acesta Laurei –, le mângâia, de parcă ar fi vrut să aline durerea unui copil”. Apoi îl întrebă:

— Junot. Îţi aminteşti de ziua aceea când ne aflam în palatul Serbelloni din Milano, după ce tocmai fuseseşi rănit în acest loc? Te-am tras de păr şi mi-am retras mâna plină de sânge? Da, îţi mărturisesc că în clipa aceea am simţit că există în noi o slăbiciune inerentă naturii noastre umane, slăbiciune pe care femeile o au în măsură mai mare şi într-un mod mai delicat… În ziua aceea am înţeles că se poate leşina. Dragul meu, n-am uitat timpurile acelea; le-am păstrat în amintire şi de atunci numele lui Junot nu se va asocia niciodată în mintea mea nici măcar cu o urmă de perfidie. Firea ta e iute, prea iute, dar eşti un băiat cinstit şi curajos, tu, Larmes, Marmont, Duroc, Berthier, Bessieres…

La fiecare nume pe care-l rosteşte ia câte o priză de tutun, făcând paşi mari prin încăpere.

— Fiul meu Eugen… Da, iată inimi care mă iubesc. Pot să contez pe ele. Lemarois? Şi el este devotat. Şi sărmanul Rapp; nu este de mult lângă mine şi, totuşi, mă iubeşte, într-atâta încât e gata să mă bruftuluiască. Uneori mă dojeneşte.

Şi zâmbeşte cu acel surâs grav, remarcă un martor, „surâs de o infinită blândeţe”, care răscumpără atâtea lucruri. În asemenea împrejurări pare un alt om.

Junot se căsătoreşte cu micuţa Laura Permon, aceeaşi „mică elevă de pension1 care altă dată îşi bătea joc

de „motanul încălţat”. Bonaparte a cerut ca tânăra doamnă Junot să-i fie prezentată: „Am sosit, aşadar, la Tuilerii foarte tulburată – povesteşte ea uşa batantă de la apartamentul doamnei Bonaparte s-a deschis şi cineva a coborât grăbit. Domnul de Beauharnais mi-a dat mina şi am intrat, în sfârşit, în salonul cel mare, mobilat în galben. Încăperea era luminată doar de două grupuri de luminări aşezate pe cămin, înconjurate de un văl pentru a le atenua lumina”. În dreapta şi în stânga căminului şedeau doamna Bonaparte, ocupând locul cuvenit atunci „stăpânei unei case burgheze”, şi fiica sa, drăguţa şi blinda Hortensia. În ceea ce-l priveşte pe primul consul, acesta, stând în picioare în faţa căminului cu mâinile la spate, se legăna, după cum îi era obiceiul, privind scrutător pe cea care intrase. „Ochii săi erau aţintiţi asupra mea şi i-am văzut cercetându-mi fiecare mişcare cu o vie atenţie, ceea ce nu mă ajuta de loc să mă liniştesc…”

Din fericire, Josefina, lăsând din mână gherghelul la care lucra, s-a ridicat şi a venit în întâmpinarea tinerei femei. Pentru a o face să se simtă în largul ei, i-a luat mâinile şi a sărutat-o, asigurând-o că poate conta pe prietenia ei.

— Sunt de prea mult timp prietena lui Junot – o asigură ea –, pentru ca soţia lui să nu găsească la mine aceleaşi sentimente, mai ales când este aşa cum şi-a dorit-o.

— Oh! oh! Josefina – o întrerupe Bonaparte –, ce pripită eşti! Ştii tu dacă acest drăcuşor merită să fie iubit? Ei bine, dom’şoară Lulu – vedeţi că nu uit numele vechilor mele prietene –, oare nu aveţi vreo vorbă bună pentru mine?

— Generale – răspunde cu modestie Laura Junot, lăsând ochii în jos –, nu se cuvine să vorbesc eu prima…

„Încruntarea sprâncenelor lui – continuă ea – ar fi rămas neobservată de oricine afară de mine, care cunoşteam chipul acesta de multă vreme”. Însă aproape imediat. primul consul s-a stăpânit:

— Bună, foarte bună ripostă – spuse el surâzând.

— Oh! leit capul mamei!… Apropo, cum se mai simte doamna Permon?

— Prost, generale, este foarte bolnavă. De doi ani sănătatea ei este destul de serios zdruncinată, ceea ce ne îngrijorează profund.

— Ah! într-adevăr, chiar aşa stau lucrurile? îmi pare rău, foarte rău… Vă rog să-i transmiteţi toate cele bune din partea mea. Este o fire nedisciplinată, o minte diabolică! Dar are inimă bună şi un suflet generos.

Mai târziu, când tânăra femeie se pregătea să-şi ia rămas bun. Napoleon a adăugat:

— Sper, doamnă Junot, că ne vom vedea des. Dorinţa mea este să strâng în jurul meu o familie numeroasă, formată din generalii mei şi tinerele lor soţii. Ele vor fi prietenele soţiei mele şi ale Hortensiei, aşa cum soţii lor sunt prietenii mei. Vă convine? Vă previn că veţi avea poate dezamăgiri dacă credeţi că veţi găsi aici pe toţi prietenii dumneavoastră din cartierul Saint-Germain. Nu-i iubesc. Sunt duşmanii mei şi mi-o dovedesc din plin, căci mă defăimează. În afară de aceasta, spuneţi-le, deoarece mama dumneavoastră trăieşte în mijlocul lor, spuneţi-le, că nu mă tem de ei. Nu mă tem de ei mai mult decât de alţii.

Vrem să-l vedem şi mai relaxat? S-o urmărim atunci din nou pe doamna Junot, căreia Josefina îi „dă în cărţi” pentru a afla de ce sex va fi copilul pe care viitoarea ducesă d’Abrantes îl va aduce pe lume:

— Va fi fată, prezice ea.

— Sau băiat – intervine prompt primul consul, care tocmai atunci intră în salon şi care îşi bătea întotdeauna joc de cărţile soţiei sale.

— Este sigur că doamna Junot va naşte un băiat sau o fată. Şi dacă aş fi în locul tău, Josefina, nu mi-aş compromite reputaţia de vrăjitoare prezicând ceva drept sigur.

— Va naşte o fată – repetă Josefina.

— Ei bine, Bonaparte, vrei să facem pariu?

— Nu pariez niciodată – răspunde primul consul.

— Dacă eşti sigur de lucrul pentru care pariezi,

înseamnă că eşti incorect, iar dacă lucrul este îndoielnic, eşti tot atât de nebun ca acela care se duce să-şi piardă banii la joc.

— Pariază pe bomboane.

— Şi tu, ce ai să-mi dai?

— Am să-ţi brodez un covoraş, ca să-l pui sub picioare, în biroul tău.

— Ah! aşa merită să stăm de vorbă! Cel puţin asta va servi la ceva. Ei bine. pariez că doamna Junot va naşte un băiat. Vezi – a spus privind-o pe Laura – să nu mă faci să pierd!

Apoi, izbucni în râs:

— Dacă ai face un băiat şi o fată, cum ar rămâne cu pariul? „De fapt, se putea crede că se va întâmpla aşa ceva, pentru că eram enormă – arată tânăra femeie.

— Ei bine, generale, ştiţi ce ar trebui făcut în acest caz? Să-mi daţi mie ambele pariuri.

Ideea de a naşte un băiat şi o fată le-a părut tuturor atât de hazlie, încât râsul m-a cuprins până şi pe mine”.

Laura a avut numai o fată, a cărei naşă a fost Josefina.

*

* * *

Vara, la sfârşitul fiecărei decade, Bonaparte se ducea la fermecătorul Malmaison, pe care Josefina îl cumpărase în timpul campaniei din Egipt. Perechea consulară îşi petrecea acolo „weekend-urile” Consulatului asemenea unor castelani burghezi care îşi primesc prietenii.

Pentru el însă, obligaţii!” de prim consul rămânoau totdeauna pe primul plan. De la orele cinci sau şase dimineaţa îşi părăsea camera, care era în aceeaşi măsură şi a Josefinei – aici va muri ea într-o zi –, o cameră ornamentată atunci cu o friză pompeiană înfăţişând amoraşi care se joacă. O lăsa singură pe Josefina sub marele baldachin al patului.

— Pentru a fi fericită căsnicia – spune el –, se cere un schimb permanent de transpiraţie.

Pe insula Sf. Elena îşi va reaminti despre importanţa

pe care creola o atribuia patului comun.

— O femeie care vrea să exercite influenţă asupra soţului ei trebuie totdeauna să împartă patul cu el.

Într-o zi, totuşi, părăseşte camera conjugală de la Malmaison pentru a se instala în celălalt capăt al castelului, exact deasupra bibliotecii sale, aflată în pavilionul din colţ, din partea de sud. Decorul acestei biblioteci nu s-a schimbat. Îţi vine să crezi că primul consul va intra imediat şi se va instala în spatele marelui său birou. Deşi găsise „că încăperea semăna cu sacristia unei biserici, a fost nevoit să admită că era greu să obţii mai mult dintr-un spaţiu atât de puţin corespunzător4. De fapt, prin încăpere trecea coşul bucătăriilor şi, pentru a-l ascunde, ebenistul Jacob „a dovedit o rară pricepere44.

Aici lucra împreună cu secretarul său. Şedinţele cu consulii, cu consilierii sau cu miniştrii veniţi de la Paris se desfăşurau în încăperea alăturată, tapisată în întregime cu pânză de doc vărgată în albastru şi alb şi decorată cu trofee de război. Uneori îşi atrăgea vizitatorul spre parc, trecând un podeţ aruncat peste şanţurile cu apă. Vara i se întâmpla să lucreze pe acest podeţ, apărat de vânt cu nişte foi de cort. Când se plimba prin parc, străbătându-l de-a curmezişul, puţin încovoiat, cu mâinile încrucişate la spate, după cum arată un martor, „făcea frecvent o mişcare involuntară cu umărul drept, pe care-l ridica puţin, şi totodată îşi mişca gura de la stânga la dreapta. Dacă nu s-ar şti că aceste două mişcări musculare nu erau decât un tic dobândit prin obişnuinţă, ar putea fi luate drept convulsive. Când se plimba cu cineva care-i era familiar, obişnuia să-l ia de braţ şi să se sprijine de e144.

Şi iată o imagine neaşteptată, redată de Laura d'Abrantes:

„Când vremea era frumoasă şi era bine dispus, dacă se mai putea sustrage câteva minute de la munca sa cotidiană, care-l consuma „juca cu noi bar. Trişa ca la cărţi. Trântea pe ceilalţi, se năpustea peste noi fără să strige *bar*! Erau înşelătorii care stârneau râsete de voie bună. În asemenea ocazii, Napoleon îşi lepăda haina şi alerga ca un

iepure sau, mai degrabă, ca gazela pe care o asmuţea să fugă după noi, dându-i să mănânce tot tutunul din tabacheră; blestematul de animal ne sfâşia rochiile şi destul de des şi picioarele".

Pe vreme frumoasă, cina era servită în parc, masa întinzându-se în faţa castelului, la stânga peluzei, „puţin înaintea aleii din dreapta".

Nimic nu poate înlocui relatările martorilor, ca aceea a lui Isabey, pictorul Josefinei, al Mariei-Antoaneta şi mai târziu, la vârsta de nouăzeci de ani, al împărătesei Eugenia. Isabey era invitat uneori la Malmaison: „Văd încă, parcă ar fi acum, un dejun câmpenesc, care ne-a fost servit sub umbrarele frumoase ale parcului, într-o dimineaţă de primăvară. Domnea o atmosferă veselă; se puneau la cale jocuri distractive care erau pe atunci la modă în înalta societate... Acelea erau cu adevărat zilele strălucitoare de la Malmaison, care încă nu fusese abandonat pentru Tuilerii şi Saint-Cloud. Ce zarvă era pe drum! Ce şuvoi de vizitatori, încrucişându-se unii cu alţii de dimineaţă până seara! încă de la zece dimineaţa soseau miniştrii; la opt dădeau raportul prefecţii; după dejun, consilierii de stat, pe urmă consulii; seara, ambasadorii şi societatea personală a primului consul: doamnele Leclerc, Bacciochi, generalii şi coloneii Larmes, Duroc, Junot, Bessieres, Rapp, Lavalette". Şi aproape toate femeile de la Malmaison erau drăguţe!

Când ploua sau iarna, se adunau în salon. Uneori, cei din tânăra generaţie pregăteau o comedie ori dansau. Salonul îmbrăcat în lambriuri de acaju – „înrămări în catifea1 a fost decorat după dorinţa lui Bonaparte. La dreapta căminului se puteau vedea tablourile *Odin primind în Walhalla pe luptătorii căzuţi pentru patrie*, iar la stânga *Ossian evocând jantomele, în sunetele harpei, pe malurile Lorei*, pictate de cetăţenii Girodet şi Gerard. Ossian, care era drag inimii primului consul!

„Se evita – ne mai spune Isabey – abordarea chestiunilor politice, dar fiecare se străduia să citească pe chipul primului consul dacă lucrurile mergeau cum dorea

el”.

Într-o seară, prietenii intimi se găseau în sala de biliard, când aghiotantul Lacuee soseşte cu depeşe de la Bruxelles. Nu poate fi primit de Bonaparte, care se închisese cu Bourrienne. În cele din urmă, secretarul iese din birou şi spune repede în trecere:

— Feriţi-vă! Primul consul nu este în toane bune!...

— Ce are? Spuneţi, vă implor!

— A aflat acum de moartea lui Pavel I...

Toţi s-au aşezat la masă, dar nimeni nu căuta să înceapă conversaţia. Domnea o tăcere apăsătoare. Lacuee nu îndrăznea nici măcar să mănânce şi nu dorea decât un singur lucru: să se facă uitat. Dar se întâmplă tocmai lucrul de care se temea:

— Apropo, Locuiee – i se adresează consulul –, veniţi de la Bruxelles.

— Da, domnule general.

— Câte... femei frumoase sunt acolo?

— Trei sute şaizeci şi cinci, răspunde cu îndrăzneală intrepidul aghiotant, fericit de întorsătura pe care o lua interogatoriul.

Această întâmplare face să se destindă puţin nervii comesenilor, dar consulul se gândeşte tot timpul la asasinarea ţarului; el redevine îngrijorat şi dus pe gânduri. Ceva mai târziu, Isabey îi vorbeşte doamnei Narîşkin despre efectul straniu pe care l-a produs asupra lui Bonaparte moartea lui Pavel I:

— Să nu vă surprindă – îi explică ea ştia că bustul lui se afla în palatul Ermitage şi că, de fiecare dată când împăratul Pavel trecea prin faţa lui. Îşi scotea pălăria, repetând: „Să-l salutăm pe cel mai mare general al timpurilor noastre!”

La Malmaison se pare că a fost tulburat de micuţa Laura Junot, al cărei soţ a trebuit să rămână la Paris, în timp ce Josefina era şi ea absentă... „Într-o dimineaţă – scrie Laura – dormeam adânc. Deodată sunt trezită de o lovitură, foarte puternică ce răsună în apropierea mea şi imediat îl zăresc pe primul consul lângă patul meu!

Crezând că visez, m-am frecat la ochi. El a izbucnit în râs:

— Sunt chiar eu – a spus el.

— De ce această înfăţişare mirată?

A fost suficientă o clipă ca să mă trezesc complet. Drept răspuns, am întins, surâzând, mina spre fereastră, pe care căldura prea mare mă făcuse s-o las deschisă. Cerul era încă de un albastru intens, ca după prima oră a zorilor. După verdele întunecat al arborilor se vedea că soarele abia răsărise. Mi-am luat ceasul: nu era încă ora cinci11.

— Într-adevăr – spuse el când tânăra femeie i l-a întins –, nu este decât atâta? Cu atât mai bine, o să stăm de vorbă.

Bonaparte s-a instalat într-un fotoliu la picioarele patului Laurei. Ţinea în mână „un pachet enorm de scrisori4 –, pe care se putea citi: *primului consul*; *lui însuşi*; *numai lui personal*. „Formule secrete şi de siguranţă pentru solicitator”, care le folosea „cu succes44, ne mai spune doamna Junot. Bonaparte îşi făcea o datorie din a deschide personal scrisorile a căror adresă era astfel formulată. Laura se miră, totuşi, văzând cum primul consul se ocupă de o asemenea treabă. N-ar putea să o încredinţeze unei persoane de încredere?

— Mai târziu poate – o lămureşte Bonaparte.

— Deocamdată este imposibil. Trebuie să răspund tuturor. Acum când începem să reintroducem ordinea, nu pot să trec cu vederea vreo nevoie, vreo plângere.

— Dar – observă Laura, arătând un plic cu un scris destul de neîndemânatic – poate că această scrisoare nu conţine decât o chestiune care ar putea să vă fie adusă la cunoştinţă prin intermediul unui secretar?

— Ei, bine tocmai această scrisoare este o dovadă că procedez bine când le deschid personal. Poftim, citeşte-o.

Era vorba de o cerere de ajutor adresată de o văduvă a unui soldat lipsită de mijloace de existenţă şi al cărei fiu căzuse în campania din Egipt. Ea a mai trimis peste zece scrisori ministrului de război şi primului consul, „precum şi domnului secretar al primului consul, fără a primi însă

vreun răspuns44.

— Acum îţi dai seama – continuă Napoleon – că este necesar să văd eu însumi tot ce mi se scrie cu o menţiune specială?

„Şi s-a ridicat ca să ia de pe masă o pană; a făcut un fel de semn, stabilit probabil între Bourrienne şi el, pe scrisoarea acelei mame şi văduve de soldat şi a revenit să se aşeze, de parcă ar fi fost în cabinetul său. Dumnezeu să mă ierte – adaugă viitoarea ducesă d'Abrantes –, dar cred că lui i se părea că se află într-adevăr acolo.

— Ah! iată aici o cursă – exclamă el, scoţând din pachet trei sau patru plicuri cu un scris elegant şi mirosind „a parfum de trandafiri atât de tare, încât nu i se putea rezista". După ce citeşte prima scrisoare, Bonaparte izbucneşte în râs:

— Este o declaraţie – îi spune Laurei –, dar nu de război, ci de dragoste. O doamnă frumoasă care mă iubeşte, spune ea, din ziua când m-a văzut prezentând Directoratului tratatul de pace de la Campo-Formio. Dacă vreau s-o văd, n-am decât să dau ordin santinelei de la grila dinspre Bougival să lase să treacă o femeie îmbrăcată în alb care va spune: *Napoleon*. Şi asta – adaugă el privind data scrisorii –, pe cuvântul meu, încă din seara aceasta!

— Dumnezeule. N-o să faceţi o asemenea imprudenţă.

— Şi ce-ţi pasă dacă mă duc la grila dinspre Bougival? – răspunde Bonaparte privind-o pe Laura în ochi.

— Ce poate să mi se întâmple.

— Ce-mi pasă? Ce poate să vi se întâmple? Dar, generale, iată nişte întrebări ciudate. Cum de nu vedeţi că această femeie este o ticăloasă, cumpărată, poate, de către duşmanii dumneavoastră? Dar cursa însăşi este prea grosolană. Oricum, poate fi primejdios! Şi, după toate acestea, mă mai întrebaţi ce-mi pasă de imprudenţa dumneavoastră?

— Am spus-o aşa, în glumă – continuă Bonaparte râzând.

— Crezi că sunt atât de naiv, atât de prost încât să

muşc dintr-o asemenea momeală? Închipuieşte-ţi că primesc zilnic scrisori de acest fel, prin care mi se fixează întâlniri când aici, când la Tuilerii, când la Luxembourg; dar singurul răspuns pe care-l dau acestor frumoase misive, singurul pe care-l merită, este acesta.

Şi, îndreptându-se din nou spre masă, a scris câteva cuvinte. Trimitea scrisoarea ministrului poliţiei.

— Drace! – exclamă deodată primul consul, auzind pendula.

— E şase! Adio, doamnă Junot.

Îşi strânse în grabă hârtiile împrăştiate pe pat, ciupi – prin cuvertură – piciorul Laurei, îi zâmbi tinerei femei „cu acel farmec care-i lumina chipul" şi plecă „cântând fals şi strident44 melodia sa preferată:

Nu, nu, e cu neputinţă

Să ai un copil mai drăguţ.

Unul mai drăguţ? *Ah*! *dacă într-adevăr*...

„Este interesant – arată în încheiere Laura Junot – faptul că, de când a cântat pentru prima oară această melodie, el a cântat «îi cu neputinţă» 1. Junot, care l-a auzit cântând astfel la Toulon, n-a reuşit niciodată să-l determine să se lase de această obişnuinţă. De altfel, nu cânta melodia aceasta decât când era foarte bine dispus44.

A doua zi dimineaţă, aceeaşi bună dispoziţie: Laura este din nou trezită de primul consul. Ca şi în ajun, intră în cameră cu un pachet de scrisori şi de ziare în mână. Nici măcar nu se scuză că a trezit-o cu trei ore mai devreme decât se scula ea şi o întreabă:

— De ce dormi cu fereastra deschisă? Este riscant pentru femeile care au, ca dumneata, dinţii ca perlele. Nu trebuie să te expui primejdiei de a-ţi pierde dinţii. Seamănă cu cei ai mamei dumitale, adevărate mici perle.

„Şi începu să citească ziarele, făcând însemnări cu unghia în dreptul mai multor rânduri. Uneori ridica din umeri şi mormăia câte un cuvânt sau două, pe care nu le înţelegeam...44

Jocul – periculos – a încetat într-o dimineaţă când Bonaparte l-a găsit pe Junot culcat lângă soţia lui şi când

Laura a reuşit să-l facă pe primul consul să înţeleagă cât de mult puteau s-o compromită vizitele lui matinale…

Să revenim însă la suveran Nu era deja?

*

A*

La 6 ma1 1802, Chabot urcă la tribună!

„În limba franceză; *Z'il est impossible*, în loc de *il est impossible*.

— *Nota* trad.

— Senatul – declară el – este invitat să dea consulilor o dovadă a recunoştinţei naţionale.

Era vorba să se imprime regimului care luase naştere în brumar anul VIII un caracter mai definitiv. Singur Carnet refuză:

— Ştiu că-mi semnez proscrierea…

Cineva îi face următoarea epigramă:

Dumneavoastră spuneţi da, eu zic nu:

Părerea mea se deosebeşte de a voastră, îmi semnez deci proscrierea;

Ei şi? *Am mai semnat atâtea altele*!

Se hotărăşte, totuşi, să se prelungească puterea primului consul pe o perioadă de zece ani. Bonaparte, care sperase mai mult, mulţumeşte delegaţiei Tribunatului doar prin câteva fraze banale. Consiliului însă îi dă următorul avertisment:

— S-a distrus totul, acum este vorba să reconstruim. Există un guvern al puterilor, dar ce este tot restul naţiunii? Grăunţe de nisip… Suntem împrăştiaţi, fără sistem, fără coeziune, străini unii de alţii. Atâta timp cât voi fi la conducere, îmi voi asuma răspunderea pentru soarta republicii, dar trebuie să ne gândim la viitor. Credeţi că republica este definitiv făurită? Vă înşelaţi amarnic. Ne stă în putere să o înfăptuim, însă nu o avem şi nu o vom avea dacă nu vom arunca pe pământul Franţei câteva blocuri de granit.

Senatul părea că nu înţelege sau, poate, senatorilor le era frică să nu fie striviţi de „blocul de granit”. În consecinţă, la 8 mai 1802 se mulţumesc să ratifice votul

Tribunatului. Consulul primeşte ştirea decepţionat. Iar Fouché „care ştie ce doreşte Bonaparte, consemnează în raportul poliţiei cu privire la noua lege: „Nu găsim în ea nicio garanţie pentru consolidarea republicii. Ar fi fost de dorit ca primul consul să fie numit pe viaţă, cu dreptul de a-şi desemna succesorul”.

Într-adevăr, Bonaparte găseşte darul insuficient ambiţia lui era să-şi păstreze puterea până la sfârşitul vieţii, şi în acest scop pretindea să fie consultat poporul. Aşadar, la 10 mai Consiliul de stat prezintă primului consul textul celor două întrebări care urmează a fi puse poporului francez: „1. Să rămână Napoleon Bonaparte consul pe viaţă? 2. Să aibă dreptul de a-şi desemna succesorul?”

În fapt, aceasta însemna revenirea la monarhie, crearea unei noi dinastii. Cuvântul „succesor44 era scris negru pe alb şi de acum înainte Napoleon nu mai putea spune:

— Moştenitorul meu este poporul francez.

Pentru clan, deoarece consulul pe viaţă nu avea copii, succesorul nu putea fi decât unul din fiii lui Charles Bonaparte. Joseph, fiind cel mai vârstnic, considera că succesiunea îi revine de drept, ca şi cum viitoarea „doamnă Mamă” şi defunctul „domn Tată44 ar fi domnit cândva!

Napoleon însă prefera să-şi făurească el însuşi prima verigă a dinastiei sale. La această dorinţă a lui, Josefina îi răspunde că în ceea ce o priveşte şi-a dovedit capacitatea – Hortensia şi Eugen stau mărturie – şi că, prin urmare, sterilitatea menajului nu i se datorează ei, ci soţului ei. Bonaparte refuză să admită acest lucru. Curând începe să circule zvonul că Napoleon avea s-o repudieze pe Josefina şi să se căsătorească cu o prinţesă germană sau cu o infantă spaniolă... Eventualul divorţ a apărut în anul următor atât de probabil, încât noul Cod civil menţinu pentru toţi cetăţenii dreptul de a-şi anula căsătoria. Unii membri ai Tribunalului s-au arătat mâhniţi văzând că se menţine „o dispoziţie atât de ruşinoasă44, iar Canon de

Nisas, vărul lui Cambaceres, îndrăzneşte să-i vorbească lui Bonaparte deschis, spunându-i:

— Ştiu că eforturile mele vor rămâne fără rezultat, dar cel puţin vor face ca părerea mea să fie cunoscută de întreaga Franţă şi vor salva Tribunatul de ruşinea de a fi aprobat fără să protesteze această lege imorală.

Şi el îşi expune punctul de vedere în termenii următori:

— În afară de aceasta, cunosc motivele care au determinat propunerea divorţului, iar temeiurile importanţei care pare să i se acorde nu scapă nici publicului, nici mie; îndrăznesc însă să spun că pentru aceasta nu era necesar să se lezeze atât de profund moravurile unei întregi naţiuni. O hotărâre a Senatului ar fi permis atingerea aceluiaşi scop şi n-ar fi prezentat aceleaşi inconveniente.

Primul consul a preferat să tacă. Hotărârea sa era încă departe de a fi fost luată, ceea ce nu avea să-i împiedice pe regalişti să afirme – furia îi făcea să bată câmpii… – că, neîndrăznind să divorţeze „din cauza decenţei”, consulul voia să se descotorosească de soţia sa otrăvind-o!

În acea primăvară a anului 1802, opinia publică socotea că noul ei stăpân are destul de mult timp înaintea lui pentru a lua o hotărâre. Avea doar treizeci şi trei de ani şi pacea părea statornicită… *Gazette de France* rezuma în câteva rânduri ceea ce simţeau cei mai mulţi: „De doi ani naţiunea franceză nu avea decât o singură teamă, aceea de a se vedea ameninţată să cadă din nou în abisul anarhiei, înainte ca mina care a salvat-o să aibă răgazul necesar pentru a şterge toate urmele îndelungatelor noastre calamităţi şi a închide prăpastia nenorocirilor în care fusesem azvârliţi, în aşa fel încât niciodată să nu se mai poată redeschide”.

Noua dinastie trebuia să-şi aibă ordinul său. *Moniteur* din 19 mai 1802 publică textul hotărâm cu privire la înfiinţarea Legiunii de onoare – „cavaleri ai revoluţiei”, cum vor spune cu ironie regaliştii… „Crearea

unui ordin de cavaleri într-o ţară în care viaţa se desfăşoară exclusiv în cadrul instituţiilor republicane – va spune, la rândul ei, ducesa d'Abrantes – a părut la început o monstruozitate într-o republică”.

— Acest Bonaparte scăpat din Egipt – spune doamna de Staël – se crede un faraon!

Dar „faraonul” este cel care va avea ultimul cuvânt:

— Vor fi doar nişte zorzoane care vor măguli vanitatea oamenilor, i-a spus cineva.

— Ei bine – a răspuns el –, cu zorzoane sunt minaţi oamenii!

Indiscutabil, se gândea deja la imperiu şi, după 31 mai 1802, unul din agenţii secreţi ai contelui de Lille afirmă, mi fără temei, că, după ce „a vrut să potolească furtunile înainte de a chibzui asupra drumului ce trebuia urmat”, voia acum „să construiască monarhia pentru el şi succesorii săi”. În acest scop – a încheiat informatorul – „ia ca model vechiul regim, atât de discreditat în ultimii zece ani”. Apropierea dintre biserică şi stat nu era o dovadă? Aceste două puteri nu se susţineau între ele sub vechiul regim „printr-o aderare reciproc utilă”? înfiinţarea Legiunii de onoare nu dădea naştere unui soi de aristocraţie? Şi din acest punct de vedere, acest ordin naţional putea fi considerat drept un sprijin al viitorului regim, în luna următoare, acelaşi agent vorbeşte de „împăratul galilor” ca de ceva aproape firesc.

Cu toate acestea, fiecare medalie îşi are reversul ei şi tot ceea ce va întreprinde consulul pentru consolidarea puterii sale va fi considerat de iacobini – şi nu fără motiv – un atac împotriva „temeliilor libertăţii”.

La 29 iulie 1802, Senatul face cunoscute rezultatele plebiscitului: „Poporul francez îl numeşte şi Senatul îl proclamă pe Napoleon Bonaparte prim consul pe viaţă”. Din 3 577 259 din votanţi, numai 8 374 de francezi n-au vrut să facă din Bonaparte un fel de rege.

La Paris, 60 395 de alegători au votat *da*. N-au fost decât 60 de opozanţi! Dar Vendeea? Votul acestui departament regalist era aşteptat cu nerăbdare: s-au

numărat 17 079 de voturi *da* şi 6 *nu*!

Unii alegători şi-au însoţit votul lor de urări. Astfel, pensionarii Casei Invalizilor, „care s-au dus în masă la primăria arondismentului X”, au declarat deschis:

— Bonaparte să fie consul pe viaţă şi Dumnezeu să-l ocrotească!

Cât de departe suntem – şi doar în câteva luni – de poporul suveran… Mulţumind delegaţiei Senatului care venise să-i aducă la cunoştinţă că a fost proclamat consul pe viaţă, Napoleon evocă, la rândul lud, dreptul divin:

— Aşadar, mulţumit de a fi fost chemat „prin porunca aceluia de la care emană toate, pentru a aduce pe pământ dreptatea, ordinea şi egalitatea, voi aştepta să sune ultimul ceas fără a regreta şi fără a mă îngrijora de opinia generaţiilor viitoare.

Prenumele său prestigios a şi apărut pe monede, iar ziua de 15 august – ziua de naştere a noului stăpân – a fost decretată sărbătoare naţională.

— Iată al doilea pas către monarhie – poate exclama doamna de Staël.

— Mă tem ca omul acesta să nu fie aidoma zeilor lui Homer şi ca la a treia acţiune să nu ajungă în Olimp!

Tot atunci Cobenzi îi scrie lui Colloredo: „Unde se va opri oare acest torent, mai rapid şi mai distrugător în timp de pace decât în timp de război?”

Napoleon a şi fost ales preşedinte al Republicii Italiene şi, la sfârşitul aceluiaşi an, titlul de mediator al Confederaţiei Helvetice îi este adus de către deputaţii a optsprezece cantoane elveţiene. El binevoieşte să primească această nouă sarcină, dar le explică cu condescendenţă cât de puţin reprezintă ţara lor pe tabla de şah europeană:

Dumneavoastră nu puteţi pretinde să jucaţi vreun rol printre puterile europene. Sunteţi aşezaţi între Franţa, care are o armată de 500.000 de oameni, Austria, care are 300.000, şi Prusia, care are 200.000; dumneavoastră ce armată puteţi să întreţineţi? Ce înseamnă 10.000 de oameni împotriva unor asemenea armate? Dacă aţi deţinut

cândva un loc între puterile militare, aceasta s-a datorat faptului că Franţa era divizată în treizeci de părţi şi Italia în o sută. Aţi putut ţine piept ducelui de Burgundia, dar azi Burgundia nu e decât o parte a Franţei.

Este tonul lui Ludovic al XIV-lea şi el pare absolut firesc. După cum constată şi un informator al contelui de Provence, „Bonaparte continuă să domnească cu puteri depline, de care regii noştri nu au făcut uz niciodată”.

Chiar şi unii regalişti încep să-l admire, găsind că Bonaparte are şi părţile lui bune.

— Pe cine dracu’ am putea pune în locul acestei mici puşlamale? – ar fi exclamat ducele de Laval, un emigrant revenit de puţin timp în ţară şi exilat, totuşi, la patruzeci de leghe de Paris printr-un fel de „lettre de cachet” 1 semnată de „mica puşlama”.

Republica este de pe acum o amintire. Un om de-al vechii curţi ăâscuta într-o zi cu Lucien Bonaparte şi îi vorbea despre Normandia şi Languedoc, „cele mai frumoase provincii ale regatului”.

— Scuzaţi-mă, vă rog – i-a spus lud Lucien –, este o veche obişnuinţă!

— Oh, nu este nevoie să vă scuzaţi – i-a răspuns cu o butadă fratele primului consul –, e foarte firesc; şi eu mă pomenesc uneori vorbind despre republică.

După Bonaparte, care se şi considera egalul regilor, aşteptând să devină stăpânul lor, Franţa trebuia să-şi reia cât mai repede locul în Europa. Şi acest loc nu putea fi

Ordin de întemniţare în timpul monarhiei.

— *Nota* trad.

decât primul. Întrucât ministrul Republicii Franceze la Stockholm nu a fost invitat la un dineu oferit de familia regală suedeză cu prilejul naşterii prinţului moştenitor, dineu la care ambasadorul Angliei, prinţul de Gloucester, fusese invitat, primul consul s-a apropiat la Tuilerii de reprezentantul Suediei, spunându-i cu glas tare, pentru a fi auzit de toţi:

— Regele dumneavoastră a uitat că Suedia nu este

decât o putere de rangul al treilea? Este oare nevoie să-l fac să-şi aducă aminte şi să-i atrag atenţia că nu ştie să se comporte cu destulă consideraţie faţă de reprezentantul unui stat cum este Franţa?

Tonul este şi mai ridicat faţă de prinţul de Reuss, care se decide, după zece ani, „să recunoască Republica Franceză14. Aşa suna, de altfel, primul articol al tratatului, pe marginea căruia Talleyrand nota imperturbabil: „Şi Republica Franceză este pe cale de a face cunoştinţă cu prinţul de Reuss44.

*

* * *

Se va instala Bonaparte la Versailles? El considera castelul „un monstru înfricoşător14, splendidul palat părea pe atunci tot atât de demodat cum par pentru parizienii de azi vechile intrări ale metroului. Napoleon preferă deci castelul Saint-Cloud, care, fără îndoială, nu era nici el „modern41, dar era oricum mai apropiat de proporţiile umane. Acolo îşi va face primii paşi ca suveran şi tot acolo l-a văzut compozitorul german republican J.F. Reichardt, îmbrăcat în „mica sa uniformă verde cu manşete roşii brodate, ou vestă destul de lungă din postav albastru, pantaloni de mătase neagră, ciorapi albi de mătase, ţinând în mână un mic tricorn şi cu o sabie scurtă de dragon atârnându-i într-o parte. A început să vorbească cu prima doamnă care se găsea în dreptul lui, făcându-i câteva complimente sau punându-i câteva întrebări care, după cât am putut să aud personal sau am aflat de la alţii, se refereau invariabil la clima ţării sale, la călătoria şi la timpul petrecut la Paris. În tot cursul audienţei, surâsul lui a rămas neschimbat... Doi prefecţi ai palatului, mai scunzi decât Bonaparte, se aflau în preajma lui; unul dintre ei o întreba în prealabil pe doamna de care urma să se apropie pa unul consul cum se numeşte şi din ce ţară este, iar Bonaparte, înainte de a-i vorbi, o saluta cu o înclinare a capului... Era amuzant să vezi cum surâsurile cele mai graţioase, expresiile cele mai seducătoare erau destinate primului consul. Când se apropia, cele mai frumoase

deveneau şi mai frumoase, iar cele mai emotive mai cu seamă polonezele, cu capul lor plecat pe umăr, cu un aer uşor languros, cu ochii lor mari, limpezi şi expresivi, când fixaţi asupra eroului, când ridicaţi spre plafon, erau fermecătoare...”

Numeroşi sunt străinii care, tremurând puţin la început, vin să viziteze această Franţă nouă, ale cărei graniţe le-au fost închise timp de zece ani, această fiică turbulentă a Europei care îndrăznise să arunce lumii capul unui rege! Relatările lor sunt cu atât mai preţioase, cu cât, luând contact cu Franţa consulară şi cu şeful ei, aveau oarecum mentalitatea exploratorului care descoperă o populaţie necunoscută. Sir John Dean Paul intră la Comedia Franceză în momentul în care primul consul se retrăgea; el îl descrie astfel pe Napoleon: „Este un om mic de statură, cum ştie fiecare, dar chipul lui exprimă inteligenţă, iar ochii reflectă un spirit puţin comun. Părul său este lins, nepudrat, tăiat foarte scurt”. La rândul său, scriitorul german Kotzebue, spectator al aceluiaşi teatru, ni-l prezintă astfel pe consulul pe viaţă: „Păstrează o atitudine serioasă şi calmă, fără a-şi manifesta în vreun fel aprobarea sau dezaprobarea. Pare foarte atent şi nu vorbeşte cu niciuna din persoanele din suita lui, care stau respectuoase în spatele fotoliului său. De fiecare dată, parterul îl primeşte cu aclamaţii zgomotoase, dar după aceea prezenţa lui nu pare să-l mai preocupe; în orice caz, nu renunţă la dreptul de a fluiera şi a face gălăgie. Am văzut chiar că o piesă nouă, pe care Bonaparte a venit s-o vadă la premieră, n-a putut fi jucată până la sfârşit. În timpul acestor excese, el rămâne foarte calm, amintindu-şi, fără îndoială, că parizienii, aidoma romanilor, sunt satisfăcuţi dacă li se asigură *panem et circenses*”.

Pentru a urmări modul în care se purta stăpânul Franţei când primea la palatul Tuilerii, să revenim la relatarea lui Reichardt: „Deşi pentru prezentare fusese stabilită ora trei – scrie el –, am fost totuşi lăsaţi să aşteptăm până după ora patru. Ca să ne treacă timpul mai uşor, circulau fără încetare tăvi cu cafea egipteană,

ciocolată sau vin de Spania. Personalul de serviciu, în livrele verzi, împodobite din abundenţă cu broderii aurite, făcea o impresie frumoasă. Un mic prefect al palatului, purtând o uniformă neagră brodată şi sub braţ o pălărie imensă cu şnur de argint, făcea naveta de la o uşă la alta, pentru a afla când va putea să ne lase să urcăm.

În sfârşit, uşile s-au deschis şi într-o învălmăşeală de necrezut am ajuns până la piciorul scării, de pe care, impunători în imobilitatea lor, soldaţii gărzii prezentau armele. Un etaj mai sus, cortegiul defilă între două rânduri de lachei în uniforme pline de fireturi… Ajungând în sala de audienţe propriu-zisă, miniştrii diferitelor ţări se rânduiră, având în spate pe conaţionalii lor aşezaţi în ordinea priorităţii… Conform protocolului stabilit, prinţul de Baden, care voiaja incognito sub denumirea de conte de Eberstein, a fost plasat la capătul sălii, dar abilul Bonaparte a ştiut, totuşi, să dea fiecăruia respectul cuvenit, păstrând, în acelaşi timp, şi ordinea stabilită: pur şi simplu a început trecerea în revistă în sens invers…”

A fost anunţat ambasadorul Angliei, lordul Whitworth, venit să prezinte în ziua aceea scrisorile de acreditare. Bonaparte abandonă imediat mina sa veselă. Diplomatul a rostit un discurs destul de lung, la care Bonaparte a răspuns în câteva cuvinte, terminând printr-un salut „politicos şi rece”, după care ministrul şi-a reluat locul în faţa conaţionalilor săi.

Reichardt îl va mai vedea pe Napoleon la ieşirea din capelă, „salutând cu capul şi surâzând, la fel cum făcea regele la Versailles…”

„Niciuna din gravurile care îl înfăţişează şi pe care le-am văzut în Germania sau în Franţa nu-i seamănă perfect, iar cele mai multe nu-i seamănă de loc – va spune, la rândul său, germanul Kotzebue, care a fost şi el primit la Tuilerii.

— Vestitul tablou al lui David se numără printre acestea din urmă. Isabey este cel care i-a prins cel mai bine chipul. I-a făcut portretul în picioare. După acest desen s-a executat şi o foarte bună gravură. Dar ceea ce

pare să-i semene încă şi mai mult este efigia de pe noile monede de cinci franci emise în anul XII. De fiecare dată când văd una, parcă îl văd pe consul în faţa mea. De câtva timp a început să se împlinească, ceea ce nu-l prinde bine pe un om ca Bonapairte. Suntem doar atât de deprinşi să ni-l reprezentăm numai ca geniu, încât imaginaţia noastră nu-i îngăduie în niciun fel un înveliş material care să fie mai mult decât un instrument al spiritului. Profilul său este acela al unui roman antic, serios, nobil, expresiv. Gât timp tace, seriozitatea aceasta are ceva rece şi sever, care înfricoşează. Dar, de îndată ce vorbeşte, un surâs binevoitor dă gurii sale un contur graţios, care inspiră încredere... Vorbeşte foarte spiritual, cu dezinvoltură şi uşurinţă despre tot felul de lucruri şi, când s-a apropiat de mine pentru a doua oară, discuţia reveni tot la teatru. Gratifică pe germani cu epitetul de «melancolici», spune că dramele «înduioşătoare» încalcă puţin prea mult domeniul tragediei franceze şi că nu-i place să plângă”.

— Cum vă place opera noastră? – întrebă el pe un vizitator străin.

— Aş vrea s-o văd des – răspunde acesta –, dar astupân du-mi urechile.

— Feriţi-vă de cea mai neînsemnată critică în faţa unui parizian – replică consulul zâmbind ar tolera mai curând o insultă personală decât o remarcă defavorabilă asupra operei sale 1

*

* * *

Admiraţia noastră pentru conducător, pentru omul formulelor uimitoare, pentru geniul care lasă fiinţele umane simple departe în urma sa este neţărmurită. Admirăm chiar şi maniera, care-i este proprie, de a considera pe toţi cei ce-l înconjură drept nişte imbecili... dar rămânem stupefiaţi văzându-l cum se transformă puţin câte puţin „sub ochii noştri, într-un împărat autocrat.

Cum să nu tresari când îl auzi spunând:

— Pentru a fi un cuceritor, trebuie să fii crud!

La Saint-Cloud, Chaptal a fost într-o zi în aşa hal

insultat de Bonaparte – acesta l-ar fi lovit chiar peste obraz cu un sul de hârtie care se găsea pe biroul său –, încât ministrul de interne l-a rugat pe ministrul justiţiei să transmită primului consul demisja sa. Foarte încurcat, Régnier face introducerea astfel:

— Cu cel mai mare regret vin să vă anunţ retragerea unuia din cei mai devotaţi slujitori ai dumneavoastră, a unui om muncitor şi util.

— De cine vreţi să vorbiţi? – îl întrerupse imediat Bonaparte.

— Nu cumva de Chaptal? Am multe lucruri să-i reproşez; s-a purtat insolent cu mine, a greşit faţă de mine în mod grav, dar spuneţi-i că-l iert bucuros; eu îi uit jignirea, iar el să uite resentimentele mele. Nu-i accept demisia.

„Machiavelli n-ar fi scos-o mai bine la capăt44, a conchis agentul secret al lui Ludovic al XVIII-lea, raportând întâmplarea „contelui de Lille44.

Îşi exercită tirania asupra celor din anturajul lui. La începuturile Consulatului, el a refuzat mai întâi candidatura lui Murat la mâna Carolinei.

— Murat – declară el – este fiul unui hangiu! Norocul şi gloria mi-au adus un rang mare şi nu pot să amestec sângele lui cu al meu!... De altfel, nu e nicio grabă, voi vedea mai târziu.

Viitorul rege al Neapolelui şi-a pledat singur cauza.

— Primul consul m-a lăsat să vorbesc fără să mă întrerupă – povesteşte el.

— Am reamintit toate dovezile de devotament pe care le-am dat Franţei şi lui însuşi, toate serviciile pe care i le-am adus şi, totodată, toată dragostea pe care o simt... precum şi nemărginita onoare pe care mi-ar acorda-o primindu-mă în familia sa; chipul său a rămas însă rece, de nepătruns.

Bonaparte i-a mulţumit, „dându-i a înţelege că audienţa s-a terminat4. Josefina a apărat cauza tinerei sale cumnate cu speranţa de a câştiga o aliată printre membrii acestei familii teribile, pentru care ea a rămas „bătrâna44

şi „străina44, de care trebuie să se descotorosească.

— Lasă-mă în pace cu flirturile astea – îi răspunde Bonaparte ele nu duc niciodată la ceva bun. Sora primului consul nu poate să se unească decât cu unul din marile nume ale Franţei sau cu una din gloriile republicii.

În cele din urmă va ceda, dar biata Josefina nu va fi de loc răsplătită. Dintre toţi membrii tribului, Carolina îi va arăta o duşmănie dintre cele mai mari…

În octombrie 1801, Bonaparte îl trimite pe cumnatul său Leclerc să guverneze – şi să cucerească – Santo Domingo şi cere surorii sale Pauline să-şi urmeze soţul: „Cred – povesteşte Laura d'Abrantes – că generalul Leclerc s-ar fi lipsit bucuros de acest supliment la bagajele sale, pentru că, după ce ai epuizat plăcerea să o priveşti pe doamna Leclerc timp de un sfert de oră, era o adevărată belea să ai teribila sarcină de a o distra, a-i găsi ocupaţii şi a-i purta de grijă… într-o zi am găsit-o într-un acces de desperare şi de plâns, foarte îngrijorător pentru cineva care n-ar fi cunoscut-o ca mine”.

— Ah! Laurette – strigă Pauline, aruncându-se în braţele prietenei sale.

— Ce fericită eşti! Dumneata rămâi la Paris… Dumnezeule, cât am să mă plictisesc! Şi apoi, cum de are fratele meu o inimă atât de crudă, un suflet atât de rău, încât să mă exileze printre sălbatici şi şerpi! Pe deasupra sunt şi bolnavă. Oh! am să mă prăpădesc înainte de a ajunge acolo…

A fost nevoită să plece şi – totuşi, nu a murit. În cursul răscoalei negrilor din Santo Domingo, Pauline a dovedit chiar un curaj care l-a făcut pe Bonaparte să spună:

— Pauline era predestinată să se căsătorească cu un roman, pentru că este din – cap până în picioare o adevărată romană.

Cu toate acestea, în ajunul plecării lor, nu atât prezenţa Paulinei îl îngrijora pe Leclerc, cât sora sa Aimée, pe care trebuia s-o lase la Paris. Să se preocupe de ea era pentru bravul general „o datorie sfântă”, lucru pe care i l-a

explicat primului consul:

— Soarta bunei mele surori mă sileşte să refuz ceea ce ar face obiectul dorinţei mele în oricare alte împrejurări. Este tânără, drăguţă şi nu şi-a terminat încă educaţia; zestre n-am de unde să-i dau; s-o las fără sprijin, în timp ce absenţa mea poate fi de lungă durată, definitivă! … Mă adresez inimii dumneavoastră, atât de devotată familiei. Pot oare, generale, să fac altfel?

— Nu, bineînţeles – răspunde consulul.

— Trebuie s-o măriţi numaidecât… de exemplu mâine, şi apoi să pleci.

— Vă repet, nu am avere – insistă Leclerc – şi…

— Ei bine, nu sunt eu aici? Du-te, dragul meu, şi fă pregătirile. Mâine sora dumitale va fi căsătorită; încă nu ştiu cu cine… dar este indiferent, ea va fi căsătorită, şi încă bine…

— Dar…

— Cred că am vorbit destul de limpede; aşadar, fără obiecţii!

Disciplinat, Leclerc salută şi iese, lăsând locul lui Davout, care vine să-i anunţe primului consul apropiata sa căsătorie.

— Cu domnişoara Leclerc? – îl întrerupe Bonaparte.

— O găsesc foarte potrivită, continuă el, înainte ca nefericitul să poată pronunţa numele logodnicei sale.

— Nu, domnule general, cu doamna…

— Cu domnişoara Leclerc – îl întrerupe din nou Napoleon, accentuând acest nume.

— Nu numai că această uniune este potrivită, dar *eu vreau* ca ea să aibă loc imediat.

— O iubesc de mult pe doamna… acum este liberă şi nimic nu mă va face să renunţ la ea.

— Nimic, în afară de voinţa mea – spuse primul consul, fdxându-l cu privirea sa de vultur.

— Vă veţi duce imediat la Saint-Germain, la doamna Campan; veţi întreba de viitoarea dumneavoastră soţie; îi veţi fi prezentat de fratele ei, generalul Leclerc, care se află la soţia mea; el va merge cu dumneavoastră, iar

domnişoara Aimée va sosi astă seară la Paris. Veţi comanda darul de nuntă, care trebuie să fie frumos, fiindcă eu îi ţin loc de taită acestei tinere; îmi iau. personal răspunderea pentru zestre şi trusou, iar căsătoria va fi celebrată de îndată ce formalităţile cerute de lege vor fi îndeplinite. Voi avea grijă să le scurtez. M-aţi auzit, *trebuie să vă supuneţi*.

Sună şi ordonă să fie chemat Leclerc, care revine imediat.

— Ei – îi strigă Bonaparte –, n-am avut dreptate? Iată-l pe soţul surioarei dumitale. Duceţi-vă împreună la Saint-Germain şi să nu vă revăd pe niciunul decât după ce totul va fi aranjat; detest discuţiile zadarnice, vorbării.

Cei doi generali ies. buimăciţi, dar nici nu se gândesc să se opună… şi aşa a ajuns Davout să se căsătorească cu Aimée Leclerc, care nu i-a plăcut de loc când a făcut cunoştinţă cu ea. Cât despre Leclerc, puţin timp după sosirea lui la Santo Domingo, în insula care, după cum se ştie, avea să devină mormântul său, a scris: „Lupt aici împotriva negrilor, împotriva albilor, împotriva păduchilor, împotriva lipsei de bani, împotriva armatei mele, care este descurajată”.

Şi Pauline va rămâne văduvă.

Napoleon ca agent matrimonial a fost rareori norocos. De căsătoria Hortensiei, Josefina s-a preocupat direct, dorind s-o unească pe drăgălaşa sa fiică cu tânărul ei cumnat Louis, tot din dorinţa de a avea un sprijin oarecare în sânul clanului. Pe de altă parte, dacă Hortensia şi Louis ar fi avut un fiu, de ce n-ar fi putut el să fie adoptat de Bonaparte? Josefina şi-ar fi consolidat astfel propria ei situaţie: spectrul divorţului – permanent prezent în mintea ei – s-ar fi îndepărtat. Pentru a reuşi şi a-şi sacrifica fiica de dragul propriilor ei interese, va trebui să dea o adevărată luptă. Bonaparte ţine însă la candidatura lui Duroc, care părea îndrăgostit de Hortensia şi care, la rândul lui, nu-i displăcea de loc acesteia. Vrând să-şi impună alegerea, Bonaparte îl ia din scurt pe viitorul său ginere, mergând până acolo încât îi fixează drept reşedinţă

Toulonul.

— Nu-mi trebuie ginere la mine în casă, spune el.

Duroc, mai puţin docil decât Davout, se răzvrăteşte şi Hortensia se mărită, suspinând, cu Louis. Presimţirile ei nu au înşelat-o. A fost o căsnicie îngrozitoare, care a sfârşit printr-un divorţ. Hortensia avea să se consoleze într-o zi cu frumosul Flahaut, care va da viitorului Napoleon al

III-lea un frate şi va fi duce de Morny în cel de-al doilea imperiu.

Şi „afacerea Lucien”!

Cu ocazia primei aniversări a lui 18 brumar – *Saint Cloud*-ul, cum spunea Lucien –, fratele primului consul şi-a pierdut postul de ministru de interne. Pretextul folosit a fost cel puţin nedrept. La 1 noiembrie 1800 a apărut în librării o broşură intitulată: *Paralelă între Cezar, Cromwell, Monk şi Bonaparte*. Apariţia ei a provocat scandal, exasperându-i pe adversarii lui Bonaparte şi ai puterii personale. A fost redactată de Fontanes şi inspirată de Lucien Bonaparte, care-şi abandonase ideile iacobine pentru a nu se mai gândi decât la „succesiunea” ilustrului sau frate, lată deci – cu optsprezece luni înainte de proclamarea Consulatului pe viaţă – „partidul eredităţii1, care îi lasă pe francezi să întrevadă nenorocirile ce i-ar aştepta iarăşi dacă Bonaparte ar dispărea fără să-şi asigure succesiunea… Consulul nu este niciun Cezar, niciun Cromwell, niciun Monk, subliniază *Paralela*, care adaugă: „Dar dacă soarta unui om mare este supusă mai mult întâmplării decât cea a oamenilor obişnuiţi, vai ce prilej de noi lupte intestine! Ce calamităţi se pot ivi din nou! Dacă patria ar fi pe neaşteptate lipsită de Bonaparte, unde sunt moştenitorii săi? Unde sunt instituţiile care pot menţine viu exemplul lui şi perpetua geniul său!… Puteţi să cădeţi din nou sub stăpânirea adunărilor, sub jugul lui Sieyès sau sub cel al Bourbonilor. În orice clipă, liniştea voastră poate să dispară. Dormiţi peste o prăpastie, şi somnul vostru este liniştii! Nesăbuiţilor!”

După ce a citit pamfletul – sau s-a prefăcut că-l citeşte; se va vedea mai târziu motivul acestei comedii –,

Bonaparte i-a cerut lui Bourrienne părerea.

— Cred, domnule general, că pamfletul poate să pricinuiască cel mai mare rău în opinia publică; îmi pare inoportun deoarece dezvăluie prematur planurile dumneavoastră.

Convocat, Fouché a reacţionat la fel:

— Domnule general, părerea unanimă e că broşura aceasta este extrem de periculoasă.

— Ei bine, atunci pentru ce aţi lăsat-o să apară? E o ticăloşie.

— Domnule general, a trebuit să-l menajez pe autor.

— Să-l menajaţi!... ce vreţi să spuneţi?... Ar fi trebuit să-l băgaţi la Temple *K*

— Dar, domnule general, pamfletul a fost luat sub protecţia sa de fratele dumneavoastră Lucien; tipărirea şi publicarea s-au făcut din ordinul lui; în fine, el a pornit de la Ministerul de Interne.

— Mi-e perfect indiferent! În cazul acesta, datoria dumneavoastră, în calitate de ministru al poliţiei, era să dispuneţi arestarea lui Lucien şi întemniţarea sa la Temple. Imbecilul ăsta nu ştie ce să mai inventeze ca să mă compromită!

1 închisoare pariziană.

— *Nota trad*.

Când Bonaparte a ieşit, Fouché a exclamat surâzând:

— N-ar fi treabă uşoară să-l bagi pe autor la Temple!

„Speriat de efectul pe care l-ar putea produce *Paralela între Cezar, Cromwell şi Bonaparte* – arată Fouché –, imediat ce am luat cunoştinţă de pamflet, m-am dus fără întârziere la Lucien pentru a-l face să înţeleagă ce imprudenţă săvârşise; drept răspuns s-a dus să caute un manuscris, pe care mi l-a arătat, şi ce mi-a fost dată să văd? Corecturi şi adnotări făcute de mina primului consul”.

Lucien s-a repezit la Tuilerii ca să ceară explicaţii.

— Este greşeala dumitale – a strigat consulul te-ai lăsat tras pe sfoară; ei bine, cu atât mai rău pentru dumneata! Fouché a fost mai rafinat şi mai abil decât dumneata. Pe lângă el nu eşti decât un mare gogoman.

Lucien a demisionat din funcţia de ministru de interne, iar fratele său l-a numit ambasador la Madrid, unde s-a instalat ca „un nobil de obârşie princiară”, ducând viaţa unui şef de stat. Semnarea păcii, desprinderea Spaniei din alianţa cu englezii şi mai cu seamă clima înăbuşitoare – cel puţin aşa susţinea el – l-au determinat să ceară să fie rechemat.

Mulţumită cadourilor primite de la regele Spaniei, Lucien s-a instalat – tot ca un prinţ –, împreună cu amanta sa, doamna de Santa-Cruz, la palatul Brienne, din strada Saint-Dominique. Încă de la înapoierea sa, s-a prezentat la Tuilerii, considerând însă că a fost foarte rău primit de către fratele său. După cum s-a exprimat el. Napoleon l-a „luat în zeflemea” şi l-a „înjosit”, folosind faţă de el un ton care nu se potrivea de loc cu principalul făuritor al loviturii de stat.

— Când aş putea să vă văd şi unde? – l-a întrebat el pe consul.

— Nu mai sunt ministrul dumneavoastră! Nu sunt şi nici nu vreau să fiu consilier de stat; nu mai am uniformă; nu mai pot veni la dumneavoastră, la audienţele dumneavoastră, nu mai pot veni decât în calitate de frate.

— Vino în fiecare seară în salon – îi răspunde Bonaparte dimineţile dejunez singur, la orele unsprezece, vino când doreşti.

— În salonul dumneavoastră, foarte bine, dar, vă rog, fără glume proaste, fără *cetăţene Lucien*! *marele Lucien*!

gravul Lucien! Nu vreau să fiu de râsul aghiotanţilor dumneavoastră…

Bonaparte încuviinţează şi Lucien continuă:

— Nu mai vreau funcţii, nici misiuni. Vreau să trăiesc la Paris ca un pariziam, afară doar de cazul că o să mă puneţi să conlucrez la ceva util pentru consolidarea puterii dumneavoastră.

A doua zi după această convorbire, Lucien l-a revăzut pe fratele său, care l-a primit în salon, în prezenţa a şapte sau opt aghiotanţi.

— Ei bine, cetăţene Lucien – îi strigă Bonaparte –, ce

mai faci?

— Cetăţene consul, nu fac decât lucruri mărunte, de care nu dau nimănui socoteală, spre deosebire de dumneavoastră, care faceţi fapte mari, de care daţi socoteală, atât de glorios, întregii lumi.

Imediat, Bonaparte atacă cu glas tare:

— Ce face femeia aceea, doamna… doamna cum? Doamna Santa-Cruz, care aleargă după dumneavoastră, mai este la Paris?

— Ah, cetăţene consul – spuse Lucien –, cruţaţi o femeie care nu e făcută pentru a fi luată în derâdere. Nu mă cred obligat să-l ascult vorbind-o de rău pe fratele meu, şi cu atât mai puţin pe primul consul.

— Dar ne putem lipsi de aprobarea dumneavoastră.

— Dar, cel puţin, nu sunt obligat să vă ascult, vă salut.

După această conversaţie, Lucien a rămas îmbufnat şi este de înţeles.

— Îi acord onoarea cuvenită, îl respect – îi explică el lui Roederer, vorbind despre stăpânul Franţei –, îl admir ca şef al guvernului, dar nu-l mai iubesc ca frate…

Cu toate că Napoleon nu reuşea să se lepede de vechiul obicei de a-l „zeflemisi" pe fratele său, între ei s-a stabilit un *modus vivendi* şi Lucien intră chiar în Tribunat între timp, consulul se înfurie la culme aflând că fratele său mai mic, fără să-i ceară permisiunea, s-a căsătorit la Senlis cu Alexandrine Jouberthon, văduva unui agent de schimb. Notarul, fiind convocat, se prezentă înaintea consulului, unde are loc următorul dialog:

— Dumneavoastră, domnule, aţi înregistrat actul de căsătorie al fratelui meu?

— Da, cetăţene prim consul.

— Nu ştiaţi deci că ciste fratele meu?

— Nu, cetăţene prim consul.

— Deci nu ştiaţi că pentru a considera actul valabil este nevoie de consimţământul meu?

— Nu cred că este aşa. Fratele dumneavoastră este major de mult timp. A îndeplinit funcţii de mare

răspundere, a fost ministru şi ambasador. Nu are tată, aşa că este liber să încheie un contract.

— Dar are o mamă, de la care trebuia să ceară consimţământul.

— Nu, este major şi văduv.

— Dar eu sunt suveran şi, ca atare, trebuia să-mi dau consimţământul.

— Niciun act nu angajează familia dumneavoastră faţă de dumneavoastră.

— Arătaţi-mi acest act de căsătorie.

— Iată-l!

După ce aruncă o privire asupra registrului, Bonaparte strigă:

— Am să dispun anularea acestui act.

— Va fi greu, pentru că este bine întocmit şi totul este prevăzut în el.

— Plecaţi!

Dacă ar fi să-i dăm crezare lui Chaptal, discuţia ce a urmat între cei doi fraţi s-ar fi încheiat cu această frază, aruncată de Lucien:

— Şi tu te-ai căsătorit cu o văduvă. Dar a mea nu este nici bătrână, nici împuţită!

Lucien i-ar mai fi spus:

— Nu te temi că Franţa se va revolta împotriva josnicului abuz de putere pe care-l practici?

Iar Napoleon ar fi exclamat:

— Nu mă tem de nimic, cum s-o storc într-atâta, încât mult timp va fi neputincioasă.

Este greu de crezut, mai cu seamă pentru epoca aceea, ca el să fi dat un astfel de răspuns. Între timp, Bonaparte nu poate să înţeleagă dele lui Lucien îi pasă atât de puţin de interesele sale.

— Ce să gândeşti despre un om – se va mira Volney vorbind despre Napoleon – care pretinde că dacă ai bani, poţi stăpâni oamenii, şi dacă stăpâneşti oamenii, ai şi bani!

*

Ik în

Trebuie să recunoaştem că Bonaparte – iar mai târziu Napoleon – a fost necăjit de o familie nesăţioasă şi n-a cunoscut decât supărări şi dezamăgiri din partea fraţilor şi surorilor lui, cu excepţia dragei lui Pauline.

După unii, Bonaparte ar fi fost chiar amantul *Păgânettei*. Simonville. unul dintre amorurile trecătoare ale „micuţei păgâne” îndrăgostite, pretindea că sora primului consul i-ar fi spus puţin timp după 18 brumar:

— Sunt în foarte bune relaţii cu fratele meu. S-a culcat deja de două ori cu mine.

Din partea nimfomanei şi inconştientei Paoletta nu ne poate surprinde nimic. Dacă *Napoleone care irtio* i-ar fi cerut-o, de ce l-ar fi refuzat! Dar, de-a lungul întregii sale vieţi, simţurile puţin exigente ale lui Bonaparte nu par să-l fi împins să comită o faptă atât de imorală. Comportamentul său intim în relaţiile eu Josefina sau cu amantele lui pare să fi fost acelea al unui om prea puţin înclinat spre complicaţii şi fantezii erotice…

Dar Hortensia? Numeroşi contemporani au afirmat că fiica vitregă a lui Bonaparte fusese amanta tatălui ei vitreg. Fără îndoială, nu-i unea nicio legătură de sânge, fără îndoială, Hortensia era mult mai senzuală decât Napoleon, dar se poate cu greu imagina că ar fi căzut în braţele soţului mamei sale, pe care o adora. S-a spus chiar că micul Louis, fiul mai mare al Hortensiei, era fructul dragostei lor. Când în 1807 copilul a murit, împăratul a fost mâhnit, mai ales pentru că pierdea un nepot care ar fi putut să-i fie succesor. Şi, în faţa nemărginitei desperări a Hortensiei, i-a scris Josefinei cu dezinvoltură: „Hortensia nu este rezonabilă şi nu merită să fie iubită, pentru că nu-şi iubeşte decât copiii”. Şi a adăugat pentru Josefina, a cărei durere o egala, poate, pe aceea a fiicei sale: „Încearcă să te calmezi şi nu mă supăra. Trebuie să găseşti consolarea pentru orice rău ireparabil”. Ar fi vorbit el aşa în cazul dispariţiei fiului său?

Primului consul, apoi împăratului i s-au atribuit mai multe amante decât a avut în realitate, cu toate că amorurile sale de anticameră şi de culise au fost frecvente.

Josefina, dacă nu voia să provoace o scenă, trebuia să închidă ochii şi să admită că infidelităţile soţului ei contau foarte puţin pentru el.

— În realitate, dragostea nu există – va spune el într-o zi.

— Este un sentiment artificial, generat de societate. Poate că nu sunt eu cel mai indicat să vorbesc despre aceasta: sunt prea raţional…

Nu o adorase el pe Josefina la nebunie?

— Mi s-a întâmplat – spunea el – să nu dorm opt zile, cincisprezece zile din cauza unei femei, dar asta nu e dragoste. Orice s-ar spune, dragostea nu rezistă absenţei.

Se pare că acum a uitat cât era de desperat când uşuratica creolă refuza să vină să-l întâlnească în Italia.

La începutul Consulatului a fost văzut interesându-se de o tânără actriţă de la Théâtre Français, Therese Étiennette Bourgoin, fostă dansatoare; înfăţişarea ei de fetiţă care merge la catehism era într-un contrast picant cu „glumele ei piperate44. Chaptal o aprecia foarte mult pe aceea care era denumită „zeiţa bucuriei şi a plăcerilor44 şi o proteja oficial. Fără îndoială că ministrul de interne – poliţia nu intra atunci în atribuţiile sale – nu cunoştea interesul pe care Bonaparte îl avea pentru amanta lui. Într-o seară a anului 1804, în timp ce lucra cu Napoleon, recent încoronat, a rămas încremenit când a auzit anunţându-se: „Domnişoara Bourgoin44.

— Să aştepte! – a răspuns repezit stăpânul.

Înţelegând semnificaţia vizitei la o asemenea oră târzie, ministrul şi-a luat mapa şi a plecat; a doua zi şi-a trimis demisia, de data aceasta definitivă.

Împăratul o făcuse intenţionat, pentru a se descotorosi de Chaptal, pe care-l poreclise „papa clismâ44?… Nu se ştie. În orice caz, domnişoara Bourgoin s-a supărat cumplit pe stăpân.

Mai târziu, el avea să regrete că nu consacrase mai mult timp femeilor, fie chiar şi numai pentru a sporovăi cu ele „pe canapea44.

— Aş fi învăţat multe lucruri. Sunt ca un râu care are

nevoie de apă şi căruia trebuie să i-o aduci.

Într-o zi se auzi răsunând încă o dată faimosul j

— Să aştepte!

De data asta era vorba de o altă actriţă: domnişoara Duchesnois-Catherine-Joséphine Raquin –, care nu era de fel frumoasă. Din nenorocire, avea un nas „al cărui şuierat – spunea Alexandre Dumas – corespundea cu mărimea lui”, iar obrazul ei te făcea să te gândeşti la „unul din acei lei de faianţă care se aşază pe balustradei Cum era însă tot atât de bine făcută ca şi Venus din Milo, se grăbea să se arate şi să se dăruie, pentru a face să se uite prima impresie supărătoare.

Strigând obişnuitul său „să aştepte”, primul consul, absorbit, fără îndoială, de lucru, nu-şi reamintea decât de nas şi de şuierat. După aceea probabil că-i revenise în minte şi corpul artistei, pentru că, aflând că domnişoara Duchesnois se mai afla tot acolo, a dispus peste puţin timp:

— Să se dezbrace şi să se culce!

În seara aceea însă, nasul a avut ultimul cuvânt, deoarece, când i s-a amintit a treia oară de prezenţa domnişoarei Duchesnois, Bonaparte a ordonat:

— Să se îmbrace şi să plece!

Domnişoara George, apriga duşmană a domnişoarei Duchesnois, n-avea să se teamă de un atare tratament; cu ea lucrurile au mers mai departe decât o îmbrăţişare între două dictări. Bonaparte o va remarca la 28 noiembrie 1802, la Théâtre Français, cu prilejul reprezentării *Ifigeniei în Aulida*, în care deţinea rolul Clitemnestrei. Fiică de actor, deprinsă de timpuriu cu scena, elevă a lui Raucourt, pe numele ei adevărat Marguerite-Joséphine Weimer, ea avea pe atunci şaisprezece ani. Deja maiestuoasă, amintea de statuia unei tinere şi nobile romane. „De o frumuseţe antică – spunea Mirecourt.

— O talie de regină şi o frumuseţe strălucitoare!” Nici ea nu voia să-şi ţină ascunse farmecele, astfel că îşi începuse viaţa amoroasă de la paisprezece ani – bineînţeles, amoruri de teatru –, în braţele unui actor, „frumosul ei Lafon”, cum îl numea ea. De atunci mai fusese

iubită de Lucien Bonaparte înaintea căsătoriei lui cu doamna Jouberthon, iar la data aceea era amanta prinţului polonez Sapieha. Totuşi, a fost destul de intimidată când, chiar în seara reprezentaţiei cu *Ijigenia în Aulida*, Constant a venit la ea s-o roage, din partea primului consul, să vină a doua ziv la orele opt seara, la Saint-Cloud.

— Doreşte să vă felicite personal pentru succesul dumneavoastră, a anunţat-o valetul.

Tulburarea a ţinut doar câteva secunde:

— Domnule, spuneţi primului consul că voi avea onoarea să mă duc mâine la Saint-Cloud. Puteţi să veniţi să mă luaţi la orele opt, dar nu de la mine, ci de la teatru.

Fără îndoială, proceda astfel ca să afle toată lumea…

A doua zi, îmbrăcată într-un neglijeu din muselină albă, cu capul acoperit cu un văl de dantelă şi având un şal de caşmir pe umeri – era în frimar –, urcă în trăsură împreună cu Constant. Când a ajuns la palat, inima îi bătea gata să se spargă, cel puţin aşa povesteşte ea. Precedată de Constant, străbate Oranjeria şi, prin uşa-fereastră care dădea pe terasă, pătrunde în camera de dormit, unde veghează Rustam.

— Mă duc să-l înştiinţez pe primul consul…

Iat-o singură. Un pat imens, un divan mare… toate îi par destul de ameninţătoare. În sfârşit, el intră. „Consulul – povesteşte ea – purta ciorapi de mătase, pantaloni satinaţi albi, uniformă verde cu guler şi manşete roşii, iar pălăria şi-o ţinea sub braţ. M-am ridicat. El veni spre mine, mă privi cu acel surâs încântător pe care nu-l avea decât el, mă luă de mână, invitându-mă să mă aşez pe divanul acela enorm, apoi îmi ridică vălul, zvârlindu-l jos fără să stea pe gânduri…”

Şi dialogul începe.

— Cum vă tremură mâna! Vă este deci frică de mine? Vă par înfricoşător! Eu însă v-am găsit ieri foarte frumoasă, doamnă, şi am ţinut să vă felicit. După cum vedeţi, eu sunt mai amabil şi mai politicos decât dumneavoastră.

— Cum adică, domnule?

— Cum! Am dispus să vi se remită trei mii de franci după ce v-am auzit în *Emilia*… Am sperat că îmi veţi cere permisiunea să vă prezentaţi pentru a-mi mulţumi. Dar frumoasa şi mândra Emilie n-a venit de fel.

— Dar nu ştiam – se bâlbâi ea, neştiind ce să spună n-am îndrăznit să-mi iau această libertate.

— Nepotrivită scuză!

— V-a fost deci frică de mine?

— Da.

— Şi acum?

— Şi mai mult.

Consulul începe să râdă din toată inima.

— Spuneţi-mi numele dumneavoastră.

— Josepnine-Marguerite.

— Joséphine îmi place; îmi place acest nume, dar aş vrea să vă spun Georgina. Ei, vreţi? Eu vreau… Dar nu spuneţi nimic, draga mea Georgina?

— Pentru că toate luminile acestea mă obosesc, stingeţi-le, vă rog; mi se pare că atunci mi-ar fi mai uşor… să vă ascult şi să vă răspund.

— Porunciţi, dragă Georgina.

Potrivit *Memoriilor* domnişoarei George – cochetărie de doamnă bătrână, care-şi scrie amintirile o jumătate de secol mai târziu… –, ea a rămas lângă consul până la cinci dimineaţa şi – lucru greu de crezut – nu s-a întâmplat nimic. Aflând că vălul era un dar al prinţului Sapieha, Bonaparte l-a rupt „într-o mie de bucăţele”. Ca să-l înlocuiască, Constant a trebuit să se ducă să caute „un şal alb de caşmir şi un văl mare englezesc”… mai mult ca sigur în garderoba Josefinei.

Domnişoara George ne povesteşte cele patru nopţi petrecute la Saint-Cloud. Dacă ar fi să-i dăm crezare, abia în a treia noapte a devenit amanta lui. „Îmi dezbrăca încetul cu încetul toate veşmintele. Făcea pe camerista cu atâta voioşie, atâta graţie şi decenţă, încât trebuia să-i cedez, în ciuda reţinerii pe care aş fi avut-o. Şi cum să nu fi fost fascinată şi atrasă de acest om? Pentru a-mi fi pe plac, se prefăcea mititel şi copil. Nu mai era consul, era un om

poate îndrăgostit, însă a cărui dragoste nu avea nici violenţă, nici bruscheţe; îmbrăţişarea sa era plăcută, cuvintele sale erau tandre şi pudice; era imposibil să nu simţi lângă el ceea ce simţea el însuşi. M-am despărţit de consul la orele şapte dimineaţa… În primele cincisprezece zile a satisfăcut scrupuloasa mea prudenţă şi, îndrăznesc să spun, pudoarea mea, având grijă să îndrepte dezordinea din timpul nopţilor, părând că aranjează şi patul, îmi făcea toaleta, mă încălţa şi, cum aveam jartiere cu catarame, care-l scoteau din răbdări, a dispus confecţionarea unor jartiere închise, care se trăgeau peste picior”.

El, care avea oroare, după expresia lui, de „mâini de bădăran”, era încântat de mâinile Georginei. Théophile

G aut ier spunea că avea mâini „cu gropiţe, adevărate mâini regale, făcute pentru sceptru”, picioarele erau mai puţin reuşite. Pe cineva care ar fi spus: „Are o ţinută de regină”, un mucalit l-ar fi completat: „Şi picioare de rege”…

În continuare, ea mai povesteşte: „El râdea şi se juca cu mine, făcându-mă să alerg după el. Pentru a nu se lăsa prins, se urca pe scara de bibliotecă, iar eu, cum scara era foarte uşoară şi pe rotile, o plimbam prin tot cabinetul; râzând, el îmi striga:

— O să mă lovesc! Termină sau mă supăr!”

Întreaga viaţă a Georginei a fost luminată de aventura sa. De câte ori vorbea de Napoleon, glasul îi tremura.

— M-a părăsit pentru a se face împărat, va spune ea.

Foarte bătrână, ajunsă în mizerie, continua să joace peste limitele posibilului. Henri de Rochefort îşi amintea că a văzut-o ieşind de la teatru Batignolles şi fugind pe o ploaie torenţială după omnibuz… Ajungând diform de grasă, a murit la aproape optzeci de ani, către sfârşitul celui de-al doilea imperiu – la 11 ianuarie 1867 –, cheltuielile de înmormântare fiind plătite din sumele strânse în urma unei colecte făcute în culisele teatrelor pariziene. Din toate darurile împărăteşti – deşi Napoleon o copleşise cu ele – nu mai rămăsese nimic. Într-o seară, el

„îi vârâse în sân” un pachet mare de bancnote, 40.000 de franci.

— Pentru ce îmi daţi atâta?

— Nu vreau ca Georgima mea să ducă lipsă de bani în timpul absenţei mele.

„Împăratul nu mi-a remis niciodată bani prin cineva, înteţieauna mi-i dădea el personal. În beara aceea a fost mai tandru decât îl văzusem vreodată”…

Patruzeci de mii de franci – număr care trebuie înmulţit cel puţin de cinci ori! Şi pentru o absenţă de câteva săptămâni! Bonaparte trebuia, într-adevăr, să se ducă să inspecteze tabăra de la Boulogne şi ţărmurile Mării Nordului, deoarece războiul urma să reînceapă.

PRIMA LOVITURĂ DE TUN

A UNUI RĂZBOI DE DOISPREZECE ANI

DUC RĂZBOIUL CU OROARE.

Napoleon

De la 28 decembrie 1802, relaţiile cu Anglia erau „reci”. Primul consul a fost „surprins şi mâhnit” aflând că în ziua aceea contele d’Artois şi-a permis să treacă în revistă un regiment englez purtând ordinele fostei monarhii.

— Este o ofensă continuă adusă poporului francez. Bonaparte este îndreptăţit să-i spună lui Tallevrând, pentru ca acesta, la rândul său, să-i transmită lordului Whitworth, că lui nu i se pare ca între cele două ţări „să existe o stare de pace, ci doar un armistiţiu…”

O lună mai târziu, Bonaparte apreciază că a sosit momentul pentru a pune Franţa în gardă împotriva „perfidului Albion”… Fiind solicitat de consiliul municipal din Orléans să aprobe restaurarea statuii ridicate în onoarea Ioanei d’Arc. primul consul dispune să se scrie cetăţeanului Crignon des Ormeaux, primarul oraşului Orléans, pentru a-l înştiinţa că dorinţa lui îi este „foarte agreabilă44. „Vestita Ioana d’Arc – arată el – a dovedit că nu există minune pe care geniul francez să n-o poată înfăptui când independenţa naţională este ameninţată”. Şi, profitând de ocazie, adaugă în continuare: „Vecinii noştri,

mai calculaţi şi mai abili, abuzând de sinceritatea şi de lealitatea caracterului nostru, au semănat neîncetat printre noi discordia, din care s-au tras calamităţile acestei epoci şi toate nenorocirile de care ne aminteşte istoria noastră".

Conform tratatului de la Amiens, Anglia trebuia să părăsească Malta în septembrie 1802. Dar cinci luni mai târziu, ea nici nu începuse pregătirile în vederea evacuării. Bonaparte considera Malta un al doilea Gibraltar şi aprecia că dorinţa manifestată de Anglia de a ocupa în Mediterana aceste două poziţii-cheie demonstra în mod vădit „intenţia sa de a adăuga la comerţul aproape monopolizat cu Indiile, cu America şi cu ţările de la Marea Baltică pe cel cu ţările din bazinul Mării Mediterane". La 15 februarie 1803, consulul îşi preciza încă o dată ideea în termenii următori: „Dintre toate nenorocirile care se pot abate asupra poporului francez, niciuna nu se poate compara cu aceasta".

Poziţia Angliei era limpede. Hawkesbury a explicat-o tot atunci ministrului francez Otto:

— Piemontul a fost alipit; sunteţi pe punctul de a hotărî soarta Germaniei, a Elveţiei şi a Olandei, iar noi, cu toate că am hotărât să nu ne amestecăm în niciun fel în treburile continentului, suntem antrenaţi în ele fără voia noastră, atât de plângerile care ne sunt adresate, cât şi de opinia publică, care se pronunţă în această privinţă cu o energie fără seamăn.

După părerea Londrei, faptul că Franţa anexase Piemontul în septembrie 1802 – şi nu evacuase Olanda – autoriza Marea Britanie să păstreze Malta. Acestui argument, Franţa putea să-i opună textul tratatului de la Amiens, care nu specifica absolut nimic cu privire la Olanda sau Piemont. O menţiune în privinţa lor făcea doar tratatul de la Lunéville, înlocuit, în oarecare măsură, prin pacea de la Amiens.

La 18 februarie 1803, Bonaparte îl convoacă pe lordul Whitworth, ambasadorul Angliei la Paris, făcându-i o scenă violentă care s-a prelungit aproape două ore, şi astă

în prezenţa corpului diplomatic, „mut de mirare şi de teamă”:

— Ei bine – izbucneşte el –, se va întruni Parlamentul şi va fi o ocazie fericită ca să se dezlănţuie împotriva mea. Voi fi atacat fără menajamente. Până atunci am să vă trântesc şi eu una: pentru ce niciuna din condiţiile tratatului de la Amiens nu a fost îndeplinită de Anglia?

Toate reproşurile, repetate într-una luni de zile, se revarsă ca un torent asupra ambasadorului. I se reproşează un dineu oferit de prinţul de Wales la care fusese invitat în acelaşi timp generalul Andreossy, ambasadorul Franţei şi ducele de Orléans – viitorul Ludovic-Filip –, care arborase în mod foarte natural cordonul albastru monarhist. Vocea primului consul tună:

— Dumneavoastră vreţi război. Noi ne-am bătut timp de cincisprezece ani. Este deja prea mult. Dar dumneavoastră vreţi încă cincisprezece ani de război şi mă forţaţi la aceasta!

Apoi, întorcându-se către reprezentanţii Rusiei şi Spaniei, le explică:

— Englezii vor război; dar, dacă ei sunt primii care trag sabia, eu voi fi ultimul care s-o pun înapoi în teacă. Ei nu respectă tratatele. De azi înainte e cazul să fie acoperite cu un zăbranic.

Whitworth preferă să tacă şi să lase să treacă vijelia.

— Pentru ce toate aceste înarmări? – continuă Bonaparte, ridicând şi mai mult tonul. – împotriva cui aceste măsuri de precauţie? N-am în porturile Franţei niciun vas de linie înarmat. Dar, dacă dumneavoastră vă înarmaţi, voi face şi eu la fel. Puteţi, poate, să ucideţi Franţa, dar s-o intimidaţi, niciodată!

Fără să-şi piardă calmul, ambasadorul încearcă să spună şi el un cuvânt, sperând că o „explicaţie prietenească”… Dar Bonapai-te îl întrerupe:

— Nu e nevoie de explicaţii la prevederi atât de clare şi de precise cum sunt cele ale tratatului de la Amiens.

Şi, înainte de a părăsi salonul, aruncă următoarea frază:

— Ne vom bate peste cincisprezece zile… Malta sau războiul I

Malta? Englezii nu voiau – nu puteau – s-o evacueze. Aşadar, după paisprezece luni de pace avea să reînceapă războiul, un război de doisprezece ani…

Întorcându-se la ambasadă, lordul Whitworth îi scrie şefului său: Am crezut mai curând că-l aud pe un căpitan de draghni decât pe şeful unuia din cele mai puternice state europene”.

— Fără îndoială că este nebun – exclamă Hawkesbury trebuie să fim pregătiţi pentru eventualitatea unei rupturi imediate.

Duminică 3 aprilie 1803, în timp ce corpul diplomatic îl aşteaptă pe primul consul la Tuilerii, Bonaparte este văzut la Carrousel, prelungind o trecere în revistă timp de cinci ore, punând oamenilor numeroase întrebări, zăbovind îndelung cu supravegherea exerciţiilor a cinci mii de recruţi şi având grijă ca, în ajunul războiului, să-i explice ambasadorului Angliei, care privea spectacolul de la o fereastră a salonului, că are în faţa ochilor doar „o mostră palidă a larmatei recrutate1…

La 1 mai, lordul Whitworth îi supune lui Talleyrand „un proiect de acorduri” privitoare la Malta, pe care Anglia urma s-o păstreze timp de zece ani, şi la Olanda, pe care trupele franceze trebuiau s-o evacueze imediat. În afară de aceasta, guvernul „maiestăţii-sale” avea să-şi menţină stăpânirea deplină asupra insulei Lampedusa, învecinată cu Malta. Anglia – adăugă el – cere Franţei să dea răspuns în termen de şapte zile.

Somaţia îl înfurie pe Napoleon tot atât cât şi deosebirea de tratament. Pentru ce Anglia ar putea să-şi menţină ocupaţia asupra Maltei încă zece ani, în timp ce Franţa ar trebui să renunţe neîntârziat la cucerirea sa?

— Doresc – i-a spus el lui Talleyrand – să nu transformăm conferinţa în *pălăvrăgeală*. Arătaţi-vă rece, semeţ şi chiar un pic mândru. Dacă nota conţine cuvântul ultimatum, faceţi-l să înţeleagă că el cuprinde implicit şi cuvântul război, că acest fel de a negocia este cel dintre un

superior şi inferiorul său.

Trebuie să terminăm o dată.

— Dacă nota nu conţine acest cuvânt, faceţi-l să-l pună, atrăgându-i atenţia că trebuie să ştim, în sfârşit, la ce să ne aşteptăm, că suntem sătui de această stare de îngrijorare…

„Conferinţa” n-a dus la nicio destindere, astfel că a doua zi – la 2 mai – lordul Whitworth declară că se înapoiază în ţară. Sfătuit de Bonaparte, Talleyrand încearcă să salveze pacea propunând ca insula Malta să fie încredinţată uneia din puterile garante ale tratatului de la Amiens. În răspunsul său, ambasadorul – şi atitudinea lui este o dovadă neîndoielnică a dorinţei sale de a rupe relaţiile – se mulţumeşte să reamintească propunerile anterioare ale Angliei.

La 16 mai, primul consul îi spune lui Lucehesini:

— Voi încerca să întreprind acţiunea cea mai dificilă, dar cea mai bogată în rezultate extraordinare pe care a conceput-o vreodată politica. O vreme cu pâclă deasă şi împrejurări oarecum favorabile pot să mă facă în trei zile stăpânul Londrei, al Parlamentului, al Băncii…

Patru zile mai târziu, Adunărilor le este adusă la cunoştinţă ruperea păcii de la Amiens. Hotărât lucru, Bonaparte nu se decide pentru război „decât cu cea mai mare aversiune”.

La 25 mai primeşte o delegaţie formată din membri ai Senatului, ai Trdfounatului şi ai Corpului legislativ, cărora le declară:

— Suntem siliţi să facem război pentru a respinge o agresiune nedreaptă. O să-l ducem acoperindu-ne de glorie… Guvernul englez a crezut că Franţa este o provincie a Indiei, că noi nu avem posibilitatea nici de a ne susţine punctul de vedere, nici de a apăra drepturile noastre juste împotriva unei agresiuni nedrepte… Oricare ar fi situaţia, vom lăsa întotdeauna Angliei iniţiativa acţiunilor violente împotriva păcii şi independenţei naţiunilor; în schimb, noi îi vom oferi un exemplu de moderaţie, singura care poate menţine ordinea socială.

Iar lui Cobenzi îi prezice:

— Războiul acesta va duce inevitabil la un război continental. În acest caz, ar trebui să am de partea mea Austria sau Prusia. Îmi va fi totdeauna foarte uşor să câştig Prusia dându-l un os să roadă. Nu mă tem în Europa decât de Austria.

La 12 iunie, la Saint-Cloud, după ce a asistat la reprezentaţia cu *Estera*, îl primeşte pe ambasadorul rus Markov.

— Port războiul cu regret, cu oroare – i-a spus el … Vorbind ca european mai curând decât ca francez, aş fi tot atât de întristat cum aţi fi şi dumneavoastră dacă, sculiându-vă într-o bună dimineaţă, aţi afla că Anglia nu mai există.

Ducele d'Emghien avea dreptate când scria bunicului său:

„Bonaparte este cu siguranţă foarte mâhnit din cauza războiului, pe care nu-l doreşte”.

Luna iunie a fost pentru el o perioadă de veghe înarmată. „În jurul lui Bonaparte, totul se desfăşoară cu o rapiditate pe măsura înflăcărării sale clocotitoare – scrie un agent regalist la 21 iunie 1803.

— Imediat după plecarea ambasadorului englez, el şi-ia închinat trei zile şi trei nopţi unei activităţi legate de situaţia creată, fiind mereu în picioare şi folosind simultan trei sau patru secretari. Spre sfârşitul celei de-a patra zile, simţindu-se foarte tulburat, intră în baie şi rămase acolo şase ore, timp în care dictă mesaje de cea mai mare importanţă. În sfârşit, se culcă, dar dădu ordin să fie trezit, la orele trei, pentru a-i primi pe cei cinci sau şase curieri pe care îi aştepta în cursul nopţii. Aşa rezolvă el problemele. Toţi cei care-l înconjură trebuie să dovedească aceeaşi sârguinţă; a intra în serviciul său înseamnă să nu mai ai odihnă nici ziua, nici noaptea. Curierilor săi nu le acordă decât şaptesprezece zile pentru a străbate distanţa de la Petersburg la Paris; la fel procedează şi în cazul celorlalte curse. Când un om dotat cu un astfel de caracter – conchide informatorul, prevăzând lucid viitorul – se

găseşte în fruntea celei mai energice şi mai active naţiuni, dispunând de resurse infinite şi de o armată care a învins Europa, omenirea are motive să tremure”.

Aflând că primul consul întreprinde un mare periplu de-a lungul nordului Franţei şi al coastelor Belgiei, Anglia manifestă îngrijorare. Era o călătorie de inspecţie prin oraşele fortificate şi prin porturile de unde avea să plece – Bonaparte spera atunci – armata de invazie care trebuia să ducă războiul pe pământul britanic.

Începe astfel o adevărată călătorie a unor suverani; Josefina îl însoţea. A doua zi după plecarea lor – 26 iunie 1803 –, sosind la Amiens, el îi scrie lui Cambaceres: „Am motive să fiu foarte satisfăcut de starea de spirit din acest oraş şi din toate comunele pe unde am trecut. Pretutindeni mi-au fost exprimate sentimentele care ianimă naţiunea în războiul nejust pe care sunteta Obligaţi să-l purtăra”. Entuziasmul este total. *Journal des Debats* relatează păţania unei frumoase tinere din Amiens care, „nemaiputând rezista sentimentelor ce o. copleşeau”, a căzut în faţa lui Bonaparte, „şi aceasta numai datorită unei senzaţii involuntare, deoarece nu avea nimic să-i ceară”. După ce a inspectat coastele timp de şase ore, consulul a sosit la Abbeville. Pe străzi erau aşternute covoare şi fuseseră plantaţi arbori pentru a le transforma în bulevarde.

„Nu oraşele şi administratorii lor pot impune o primire sărbătorească – îi scria Simeon lui Thibaudeau – ci populaţia satelor, care aleargă din toate părţile şi de ia depărtări de multe leghe ca să-l vadă”. Toţi sunt extaziaţi, găsindu-l „atât de simplu şi de vesel”. În ziua următoare, la orele trei după-amiază, Bonaparte a trecut prin Etaples. Primarul, Prevost-Labas, îl numeşte „îngerul protector al patriei” şi prezice că „pe ruinele Turnului Londrei el va proclama libertatea eternă a mărilor!”

La Boulogne, care era pur şi simplu presărat cu arcuri de triumf împodobite cu flori, ajunge după căderea nopţii. Prefectul, Lachaise, declară că întregul lui departament îi oferă primului consul braţele şi inimile sale.

Apoi adaugă că, „pentru a asigura pacea pe pământ, Dumnezeu l-a creat pe Bonaparte şi după aceea s-a odihnit…”

Amiralul Bruix ar fi completat fraza, spunând încet primului consul:

— Şi, ca să se simtă şi mai bine, l-a creat şi pe Lachaise.

Napoleon şi Josefina se îndreaptă apoi spre reşedinţa rezervată lor în Place d'Aurmes, minunatul palat al Andruinilor; mulţimea îi aclamă îndelung. De pe terasă, azi dispărută, ei pot admira a doua zi portul şi rada.

Bonaparte se trezeşte la orele cinci dimineaţa şi cere să fie condus spre forturi, pe care le inspectează cu minuţiozitate. Intră chiar şi în birourile vămii, unde nu era aşteptat de loc. Se şi gândea să ordone ridicarea unei barăci pe „locul cel mai înalt”, adică pe faleza Turnului Ordre, unde, aşa cum îi va spune el ceva mai târziu amiralului Bruix, „am putea să ne instalăm cu uşurinţă, pentru ca în nopţile hotărâtoare pentru îmbarcarea trupelor să dăm ordinele necesare”.

La 9 iulie, după ce a fost aclamat la Calais, Dunkerque şi Lille, el intră în Belgia. Entuziasmul este de nedescris. „Aceşti belgieni cumsecade, reci din fire – arată Soult –, care poate n-au simţit niciodată emoţii puternice, se istovesc în manifestaţii cu nespusă bucurie”. Napoleon era tratat ca un monarh. Pretutindeni era întâmpinat de douăzeci-treizeci de tinere fete îmbrăcate în alb, încadrate de călăreţi care alcătuiau escadroane de onoare.

La Gând, locuitorii nu şi-au schimbat înfăţişarea lor mohorâtă decât atunci când l-au văzut pe primul consul şi pe soţia lui ducându-se la Saint-Bavon pentru a asculta liturghia. Când Bonaparte, enumerând principalele resurse ale oraşului, l-a felicitat pe primar pentru cele treisprezece rafinării de care dispune acesta, primarul a protestat:

— Nu avem decât nouă!

— Treisprezece, confirmă un consilier.

Se face numărătoarea: Bonaparte şi consilierul au dreptate. E lesne de înţeles cât de mirat a rămas primarul

constatând că primul consul cunoaşte mai bine oraşul decât el, care-l administrează de zece ani. Chaptal, care ne relatează întâmplarea, ni-l prezintă pe viitorul împărat în această zi de 18 iulie traversând fluviul Escaut în faţa Anversului, la Tete de Flandre.

— Ce adâncime are fluviul? – întreabă Napoleon.

— Douăzeci şi două de picioare, i se răspunde.

— Adâncimea este aceeaşi până la Flessingues?

— Da.

Întorcându-se apoi către ministrul marinei, întreabă:

— Care este pescajul vaselor de 14?

— Douăzeci şi două de picioare când nu sunt înarmate şi douăzeci şi cinci când sunt înarmate.

— Mi-e de ajuns. Vreau să fac aici un port mare pentru construcţii navale, în stare să cuprindă douăzeci şi două de cale.

I se adresează apoi lui Chaptal:

— Mâine îmi veţi cumpăra mănăstirea aceea mare de vizavi şi toate casele învecinate.

După aceea îi ordonă şi lui Deeres:

— Veţi achiziţiona toate terenurile necesare amplasării celor douăzeci şi două de cale.

A doua zi, totul era achiziţionat. De asemenea, a mai hotărât să fie aduşi la Anvers ca mină de lucru şase sute de ocnaşi de la Brest şi să se comande furnituri în valoare de douăzeci şi cinci de milioane.

La Anvers, exaltarea nu poate fi descrisă în cuvinte. Iluminaţiile, banchetele şi recepţiile se ţin lanţ. Este „un delir al aclamaţiilor”. Expresia aparţine unui regalist, care precizează: „Scrisorile particulare confirmă entuziasmul şi simpatia poporului; într-adevăr, mulţimile se înghesuie în jurul acestui om mare, fiecare fiind fericit dacă el îi aruncă o privire, un cuvânt...” în cuvin ţările care îi sunt adresate lui este denumit *Napoleon cel Mare* şi pentru prima oară este pronunţat cuvântul „imperiu”.

După cum remarcă doamna de Staël, „instituţiile monarhice se dezvoltau în umbra republicii”. Însă republica nu avea de gând să se dăruiască unui rege, ci

aceluia care urma să devină „împăratul revoluţiei”. Agentul lui Ludovic al XVIII-lea îl mai informează pe stăpânul său: „Unii susţin că intenţionează să se încoroneze împărat la Bruxelles. Se spune că de aceea a convocat în acest oraş Consiliul de stat şi pe toţi miniştrii. În vederea acestui scop l-a convocat şi pe cardinalul-legat, fără îndoială, pentru a-l pune să oficieze ceremonia încoronării. Alţii spun că vrea să reintre în posesiunea moştenirii lui Carol cel Mare pe mormântul acestuia, la Aix-la-Chapelle, capitala vechiului imperiu al galilor”.

Dar la Bruxelles nu se întâmplă nimic asemănător. Bonaparte nu pare preocupat decât de proiectele sale de debarcare în Anglia. El i le destăinuie secretarului regelui Prusiei:

— S-ar putea să nu izbutesc, căci soarta armelor este schimbătoare, dar s-ar putea şi să reuşesc… Gândiţi-vă numai în ce haos s-ar pomeni comerţul şi avuţiile!

După înapoierea sa la Paris, Bonaparte, cu toate că şi-a reluat activitatea sa oficială, îşi intensifică pregătirile. El creează chiar o companie de „vânători călări-interpreţi”. Totodată, dispune să se accelereze lucrările în tabăra de la Boulogne şi ordonă ca soldaţii să înveţe să înoate, „schimbându-se din trei în trei ore”. Hotărăşte să se construiască o flotilă de vase cu fundul plat pentru traversarea Canalului Mânecii.

Cu toate acestea, consulul n-a dat atenţie unui articol apărut în *Journal des Debats*, la trei zile după înapoierea sa: „S-a făcut încercarea unei noi invenţii, al cărei succes deplin şi strălucit va avea cele mai folositoare consecinţe pentru comerţul şi navigaţia internă a Franţei. De două sau trei luni se putea vedea la mal în dreptul maşinii cu abur din Chaillot un vas cu o înfăţişare stranie, datorită faptului că avea două roţi mari fixate pe o osie, ca la un car; în spatele lor se afla un fel de sobă mare cu un coş, despre care se spunea că ar fi o mică maşină cu abur, menită a pune în mişcare roţile şi vasul. Acum câteva săptămâni „nişte răuvoitori au scufundat această construcţie. Autorul ei, reparând stricăciunile, a dobândit

alaltăieri cea mai măgulitoare recompensă pentru râvna şi talentul său. La orele şase seara, ajutat doar de trei persoane, a pus vasul în mişcare, împreună cu alte două ataşate la spatele lui; timp de o oră şi jumătate a oferit curioşilor spectacolul bizar al unui vas acţionat de roţi, asemenea unui car; roţile, prevăzute cu aripi sau lopeţi, erau ele însele puse în mişcare de o maşină cu abur. Urmându-l de-a lungul cheiului, ni s-a părut că viteza sa împotriva curentului Senei este egală cu aceea a unui pieton grăbit, adică de două mii patru sute de *toises* 1 pe oră; în josul curentului, ea a fost cu mult mai mare… Autorul acestei strălucite invenţii este americanul Fulton, mecanic vestit”.

Mecanic, într-adevăr, deoarece, în iulie 1801, Fulton l-a făcut să evolueze la Brest pe „Nautilus” al său. Acesta era un veritabil submarin, lung de 6, 40 m, care naviga la suprafaţă cu ajutorul unei pânze şi se cufunda – fără îndoială, foarte încet – cu ajutorul unei elice pe care un matelot o punea în mişcare învârtind o manivelă… Dacă se pompa apă în balasturile sale, aparatul se cufunda până la o adâncime de aproape şapte metri. Un rezervor de aer sub presiune aflat la bord îi permitea să rămână în imersiune timp de şase ore. Scopul în vederea căruia fusese construit „Nautilus”? Pentru a plasa lăzi umplute cu explozivi sub părţile laterale ale vaselor inamice!

Primului consul i s-a vorbit despre cele două invenţii. Dar Bonaparte a ridicat din umeri:

1 Toise – veche unitate de măsură în Franţa, egală cu 1, 949 m. – *Nota* trad.

— În toate capitalele sunt o droaie de aventurieri şi de oameni cu proiecte, pe care le oferă tuturor suveranilor drept adevărate minuni, ce nu există însă decât în imaginaţia lor. Sunt cu toţii nişte şarlatani şi impostori. Acest american este unul dintre ei; nu-mi mai pomeniţi de el.

Când.va reveni asupra hotărârii sale, va fi prea târziu: r ulton îşi pusese invenţiile la dispoziţia americanilor…

La 3 noiembrie 1803, Bonaparte pleacă din nou la Boulogne, unde va rămâne cincisprezece zile. Îndată ce a sosit, s-a dus la baraca ridicată pe faleza Turnului Ordre; aceasta era o construcţie lungă de 32 m şi lată de 7 m. A doua zi îi scrie lui Cambaceres: „Am stat toată ziua în radă, unde avem peste o sută de vase ambosate. Am angajat o vie canonadă cu inamicul, care avea vreo douăsprezece bastimente, dintre care mai multe vase cu două punţi. Unei fregate i-au fost sfărâmate catargele... Noi am avut o singură pierdere, un om căruia o lovitură de tun i-a smuls piciorul. O barcă ou un echipaj format din cinci oameni a fost lovită de o ghiulea şi s-a scufundat, dar a fost scoasă din apă, iar cei cinci oameni salvaţi. M-am instalat într-o baracă în mijlocul taberei, la ţărmul oceanului...”

Marea devenea agitată şi – la 7 noiembrie – furtuna punea în pericol cinci vase de debarcare. Jumătate din echipajul lor s-a înecat, iar Bonaparte şi-a petrecut noaptea încurajând şi chiar ajutând echipele de salvare.

Câteva zile mai târziu, primul consul avea să petreacă o noapte mai distractivă. Joseph Bonaparte – colonelul Joseph, cum i se spunea – descoperise la Boulogne o doamnă de loc sperioasă, doamna Fagan, una din acele femei frumoase – ne spune Constant – „înduioşate de soarta tristă a atâtor bravi şi frumoşi ofiţeri”, care au venit la Boulogne „pentru a le alunga plictiseala unui repaus atât de îndelungat”. Informat despre amorurile fratelui său, primul consul, travestit „în burghez”, cu ochelari, cu o perucă pe cap şi însoţit de Bertrand – de asemenea de nerecunoscut –, s-a prezentat în calitate de „comisar de război” la una din recepţiile date de această doamnă. Au fost primiţi cu amabilitate şi invitaţi să ia parte la „jocurile de societate”. Bonaparte pierdu şi trebui „să facă pe portarul”, în timp ce colonelul Joseph şi doamna Fagan se aflau într-o cameră vecină într-o „călătorie la

Citera”. Aşa s-au petrecut lucrurile. Jocul „de societate” odată terminat, Bonaparte îşi ia rămas bun, dar câteva minute mai târziu tâmplarul care locuia la parter

vine să-i aducă doamnei Fagan un bilet: „Doamnă, vă mulţumesc pentru primirea amabilă pe care mi-aţi făcut-o. Dacă într-o zi veţi veni în baraca mea, voi face din nou pe portarul dacă aceasta vă face plăcere, dar atunci nu voi lăsa nimănui altcuiva grija să vă însoţească în călătoria la Citera. Semnat: Bonaparte14.

Înainte de a părăsi Boulogne, îi scrie din nou – la 16 noiembrie – lui Canâbă & eres: „Aici totul începe să capete mişcarea şi direcţia care trebuie. De pe înălţimile din Ambleteuse am văzut coastele Angliei aşa cum se vede de la Tuilerii Calvarul[18]. Puteau fi observate casele şi forfota mulţimii. Este un şanţ pe care-l vom sări când vom avea îndrăzneala să încercăm14.

După o lună petrecută la Saint-Cloud, revine la baraca lui de la Boulogne şi este cât pe-aci să se înece la trecerea unui pod. A căzut în apă, dar, când a ajuns la mal, a spus:

— N-a fost decât o baie!

La 5 ianuarie 1804, în ciuda hulei puternice, Napoleon, la bordul unei mici ambarcaţii, trece în revistă bastimentele. La întoarcere, valurile îl împiedică să intre în port. A fost nevoit să debarce pe plajă şi şeful statului a ajuns pe uscat purtat pe umeri de marinarii gărzii consulare.

„Totul începe să ia un aspect de temut44, scrie el. De data aceasta, Anglia, care de la Hastings nu a mai fost niciodată invadată, începe să tremure. Noul cabinet, prezidat de faimosul Pitt, îşi leagă toate speranţele nu numai de bateriile de coastă engleze, ci mai ales de vasta conspiraţie care se urzeşte la Paris. Georges Cadoudal, ale cărui buzunare sunt doldora de aur englezesc, a debarcat la 20 august 1803 pe coastele Normandiei, fiind depus la picioarele falezei de la Biville de bricul „EI Vencejo44. Teribilul Georges a ajuns la Paris şi la începutul anului 1804 se află acolo deja de cinci luni fără ca vreun poliţist să bănuiască. Pitt îşi freacă mâinile: cu siguranţă că, dat fiind sprijinul de care se bucură şuanul, puterea primului

18 Calvarul care pe atunci încorona colina Valerien, domi- nînd-o.

consul se va prăbuşi! Fără a mai vorbi de opoziţia saloanelor!

— Dacă Bonaparte nu va pieri curând, Franţa va fi pierdută – ţipa doamna de Staël.

— Viaţa mea, averea mea vor fi ale acelui nobil muritor care va lovi pe tiran; pentru ce n-am decât o singură inimă să-i ofer? îl ador, îl voi lua în căsătorie!

Să te căsătoreşti cu insuportabila Corina? Chiar şi cei mai îndrăzneţi aveau de ce să se descurajeze… Bonaparte putea mai curând să se teamă de Georges, care, în fruntea *bătăuşilor* săi, a promis să pună la punct răpirea *tiranului*, decât de peţitorii doamnei de Staël. Bineînţeles, dacă consulul ar fi opus cea mai mică rezistenţă în cursul răpirii sale, s-ar fi ştiut să i se închidă gura, şi pentru totdeauna! Ministrul britanic Wyndham îşi exprima încrederea în reuşita acestei acţiuni: „Domnul de Cadoudal posedă o dezinvoltură şi o siguranţă firească, ce dovedesc un spirit superior; dintre toţi cei pe care i-am văzut angajaţi în chestiunile regaliste, el îmi dă cel mai mult impresia că este născut pentru a deveni cineva”. Fără îndoială – gândeau englezii – că acest „spirit superior” ar putea pune capăt carierei generalului blestemat, care nu-i lasă pe Pitt să doarmă! Aşa cum scria ultraregalista contesă de Albany, „este un lucru îngrozitor ca o bucăţică de om să răstoarne lumea cu susul în jos”.

Dar „bucăţica de om” nu avea nicidecum intenţia să se lase dus de nas.

*

* * *

— Domnule general – îi atrase atenţia Fouché –, este ridicol să purtaţi acelaşi titlu ca şi Cambaceres şi Lebrun şi ca ei să aibă câte o escortă, care sunt văzute în Bois de Bouiogne, pe străzi, pretutindeni. V-am spus de mult că această situaţie stârneşte râsul.

— Şi la Paris se crede că vreau să mă fac împărat, dar n-am să întreprind nimic în această privinţă – răspunde Bonaparte, care în ziua aceea pare prea puţin sincer.

— De trei ani s-au înfăptuit atâtea lucruri mari sub

titlul de consul. Trebuie păstrat. Nu cred că pentru un nou imperiu este necesar un nume nou.

Roederer îl aprobă pe Fouché:

— Domnule general – spuse el –, dacă nu luaţi un titlu mai înalt decât cel de consul, trebuie să se dea unul diferit persoanelor care îl deţin împreună cu dumneavoastră…

— Ei nu sunt decât principali consilieri. Ar putea fi numiţi astfel, dar asta l-ar supăra pe Cambaceres.

— Nicidecum însă pe Lebrun, îl asigură Desmeuniers.

— Nicidecum – adăugă Roederer –, el chiar l-ar face şi pe Cambaceres să fie înţelegător.

— Ar fi trebuit făcută asta când i-am numit pe viaţă; acum trebuie să aşteptăm să moară.

Apoi continuă:

— De fapt, ar câştiga mai multă consideraţie dacă ar fi mari consilieri. Toată lumea ştie că ei nu sunt consuli decât cu numele. S-ar desfiinţa mica lor escortă, li s-ar lăsa un corp de gardă la poartă. Poziţia lor de consuli este, într-adevăr, stânjenitoare. Ce mutră fac ei când îi primes pe ambasadori?

— Chiar şi la audienţele dumneavoastră de duminică – adăugă Roederer –, persoanele care sunt prezente nu ştiu ce atitudine să adopte faţă de ei. Regula cere ca în acelaşi loc onorurile să nu fie acordate decât unei singure persoane. Cu toate acestea, fiecare vrea să-i salute cu respect; mulţi se prefac chiar că îi privesc ca pe nişte stâlpi ai republicii. Medalia Corpului legislativ, pe care sunt gravate cele trei capete, a fost concepută în acest spirit.

— Dacă aş fi avut cunoştinţă de această medalie, n-aş fi acceptat-o.

— Sper, domnule general, că pe noile monede nu vor mai figura trei efigii…

— Nu, fără îndoială!

— Dacă vor fi numiţi mari consilieri, atunci primul consul se va numi pur şi simplu consulul.

— Sau marele consul. Astfel sunt denumit în străinătate, şi nu spun aceasta decât pentru că aşa se

spune…

În ziua aceea poate că nu a îndrăznit să vorbească despre imperiu. Pe atunci circula în public povestea fantasmagorică a lui Bonaparte descendent al „Măştii de fier”, şi în consecinţă al Bourbonilor, prin fiul pe care pretinsul frate geamăn al lui Ludovic al XIV-lea, întemniţat la Sainte – JVI – arguerite, l-ar fi avut cu fiica temnicerului său Bompar, fiu trimis în Corsica sub numele de *Bonnepart*!… Cei ce colportau această balivernă trăgeau şi concluzia că primul consul avea, ca atare, toate drepturile la coroană! Bonaparte se mulţumea să izbucnească în râs. Tot astfel, când zvonurile despre o restaurare a monarhiei în favoarea sa ajungeau, până la el, se prefăcea că dă din umeri:

— Ar însemna să mă creadă prea prost!

Curând însă, un eveniment îl va împinge spre tron.

*

* * *

La 13 ianuarie 1804, consilierul de stat François Real, care răspundea de poliţie, sosi foarte agitat la Maknaison. Primit imediat de Bonaparte, el îi anunţă o veste gravă:

— Pichegru este la Paris. A fost chemat de la Londra de către Cadoudal.

Un şuan arestat – pe nume Querelle –, condamnat la moarte, sperând să-şi salveze viaţa, a mărturisit acest lucru *in extremis* în timpul ultimului interogatoriu. Primul consul a pălit. Dacă Pichegru se află la Paris, este sigur că a venit pentru a participa la planurile criminale ale lui Georges Cadoudal şi ale bandei sale de asasini.

Pichegru! Extraordinară a fost soarta acestui ţăran din Arbois, care în doisprezece ani a devenit general de divizie în timpul revoluţiei şi comandant al armatei din nord. Erou naţional care în cursul unei campanii magistrale a cucerit Olanda! În 1796, pe vremea Directoratului, a părăsit armata, intrând în Consiliul celor Cinci sute. Fiind amestecat în lovitura de stat de la 18 fructidor, a fost arestat. După aceea a început să plouă cu

acuzaţiile împotriva sa.

Moreau a afirmat că, atunci când comanda armata de la Rin, generalul ar fi trădat republica, dând curs propunerilor prinţului de Conde. Dacă ar fi ajutat la restaurarea monarhiei, contele de Provence s-ar fi angajat, la rândul său, să-i acorde cordonul albastru şi să-i dea castelul Chambord. Ce anume era adevărat din aceste tratative? Precis nu se ştie. Oricum ar fi fost însă, Directoratul l-a deportat la Cayenne pe vechiul şi gloriosul apărător al republicii. După mai puţin, de un an, Pichegru a evadat de la ocnă, a ajuns la Londra şi şi-a oferit serviciile guvernului englez, care l-a luat în slujba sa, dându-i şi o pensie.

Pacea din 1801 l-a condamnat la inactivitate. Se consuma din ce în ce mai mult, îi purta pică norocosului său rival, Bonaparte, sfârşind prin a-l detesta. Şi tocmai atunci, printre atâţia alţi conspiratori care veneau să bată la uşa lui Pichegru, a apărut şi şuanul Cadoudal. Acesta se afla în fruntea unei organizaţii puternice şi îl invita să devină sufletul complotului care urmărea uciderea primului consul. Generalul a acceptat. Querelle arată: Pichegru a ajuns la Paris folosind uluitorul „lanţ” al ascunzătorilor şi complicităţilor pus la punct de Cadoudal pentru a uni Londra cu capitala prin faleza de la Biville şi valea Senei.

Afacerea ia amploare în urma arestării unui alt subordonat al lui Cadoudal, Bouvet de Lozier. Real n-a putut scoate mare lucru de la el, dar, când şeful poliţiei a ieşit, şuanul a vrut să-şi pună capăt zilelor, spânzurându-se. Din fericire, horcăitul lui a fost auzit şi el a fost salvat, pe trei sferturi mort. Poate – versiune mai verosimilă – că poliţia l-a ajutat şi ea puţin în treaba cu spânzurătoarea pentru a-i dezlega limba... Oricum, şuanul a acceptat să „mărturis. ea scă” şi cu acest prilej a declarat că Pichegru l-a văzut deseori pe vechiul său duşman, generalul Moreau, cu care s-a împăcat.

Exista deci o vastă şi periculoasă conspiraţie.

— V-am spus, Real – zise consulul –, nu cunoaşteţi

niciun sfert din toată această afacere!

Oraşul a fost pus imediat în stare de alarmă. Este prevăzută pedeapsa capitală pentru cei care îi vor ascunde pe „tâlhari11. De la Tuilerii plouă cu ordine. Importante forţe de jandarmerie sunt trimise în Normandia, Vexin şi Manche.

Bouvet şi Querelle n-au minţit de loc: Pichegru, însoţit de Cadoudal, l-a întâlnit într-adevăr pe Moreau pe o alee pustie din apropiere de strada Capucinilor. Bonaparte credea că Moreau doreşte să-i ia locul pentru a-l înapoia Bourbonilor. În realitate, nici Moreau nu ţinea câtuşi de puţin să fie un Monk:

— Nu pot – spuse el lui Pichegru şi Cadoudal – să trec în fruntea unei mişcări favorabile Bourbonilor. S-au comportat atât de rău, încât o asemenea încercare nu ar avea sorţi de izbândă.

Dimpotrivă, Moreau se vedea foarte bine în postura de dictator, oferind, totuşi, aliaţilor lui regalişti „şansa” de a deveni „colaboratorii săi”.

După ce Moreau i-a părăsit, Cadoudal izbucneşte:

— Moreau nu vrea decât să se servească de noi pentru a lua locul primului consul, dar mai bine lipsă; îl prefer pe cel vechi decât pe individul acesta nou!

La început, Pichegru este furios:

— Se pare că şi tipul ăsta e ambiţios şi ar vrea să domnească. Ei bine, îi urez – mult succes, dar, după părerea mea, nu este în stare să guverneze Franţa nici trei luni.

Lui Pichegru îi repugnă însă colaborarea cu Cadoudal. Cursa pe care o pregăteşte grupul de ucigaşi îl deranjează. În definitiv, tot cu Moreau e mai bine. De aceea, aproape în fiecare seară – cei doi generali se întâlnesc, sperând să ajungă la o înţelegere. Pe neaşteptate – adevărata lovitură de teatru –, conspiraţia se prăbuşeşte: la 15 februarie orele nouă, generalul Moreau este arestat pe drumul către Grosbois şi dus la închisoarea Temple!

— N-a opus nicio rezistenţă? – îl întrebă Bonaparte

pe Moncey.

— Niciuna.

— Nu a cerut să-mi scrie?

— Nu.

— Nu a cerut să mă vadă?

— Moreau nu mă cunoaşte bine; vrea să fie judecat; ei bine, o să fie.

„Nu se vor da în lături să spună că sunt invidios pe Moreau – îi spune Bonaparte Josefinei –, că la mijloc este o răzbunare şi multe alte banalităţi de acest fel. Eu invidios pe Moreau. Ferească Dumnezeu! Mie îmi datorează cea mai mare parte a gloriei sale; eu i-am lăsat o armată frumoasă şi nu mi-am păstrat în Italia decât recruţi; nu ceream decât să trăiesc în bună înţelegere cu el. Desigur, nu-<mi era teamă de el; de fapt, nu mă tem de nimeni, iar de Moreau mai puţin decât de oricare altul. L-am împiedicat de douăzeci de ori să se compromită; i-am atras atenţia că se fac încercări de a ne învrăjbi; acest lucru îl simţea şi el la fel ca mine. Dar este slab şi orgolios; femeile îl conduc, partidele au exercitat presiuni asupra sa...44

La 16 februarie, pe zidurile Parisului este afişat un text semnat de Murat: „Cincizeci de bandiţi, rămăşiţă murdară a războiului civil, având în fruntea lor pe Georges Cadoudal şi pe generalul Pichegru, au pătruns în capitală. Sosirea lor a fost înlesnită de un om care este încă considerat a fi în rândurile noastre, generalul Moreau, şi care va fi deferit justiţiei naţionale44. Regaliştii încearcă să contraatace, lipind şi ei un afiş eu următorul conţinut: „Moreau nevinovat, prietenul poporului şi părintele soldaţilor, în lanţuri! Bonaparte, un străin, un corsican, devenit uzurpator şi tiran! Francezi, judecaţi!”

Fără a se manifesta tot atât de vehement, unii parizieni regretă arestarea lui Moreau. Bonaparte îi mărturiseşte lui Roederer:

— Oamenii nu mă cunosc încă, nu am făcut destul pentru a fi cunoscut. Îi stimez pe parizieni pentru această neîncredere; este o dovadă că ei nu se lasă robiţi fără să-şi dea seama. V-am spus întotdeauna că mi-ar trebui zece ani

pentru a-mi îndeplini planul; nu fac decât să-l încep; nimic nu este isprăvit.

Mai ales nu se putea duce nimic la bun sfârşit cât timp Cadoudal şi Pichegru erau liberi. Primul consul putea fi asasinat în orice moment. Zidurile se acoperă iarăşi cu afişe, care de data aceasta dădeau semnalmentele lui Cadoudal: „Înălţimea cinci picioare şi patru degete, foarte puternic; umerii largi, capul înspăimântător de mare, gâtul foarte scurt, degetele scurte şi coapsele nu prea lungi, nasul turtit şi parcă tăiat în partea de sus, ochii cenuşii, din care unul vizibil mai mic decât celălalt; tenul bronzat, dinţii alibi, favoriţi roşcaţi; merge legănându-se, cu braţele întinse…44 Semnalmentele generalului sunt, de asemenea, date şi afişate: „Înălţimea cinci picioare şi cinci degete sau şase degete fără ceva, spatele uşor încovoiat, obrazul puţin măsliniu, faţa cam lătăreaţă, nasul lat, aproape ca la un mulatru, ochii foarte vioi, părul castaniu închis44.

Pichegru va fi prins cel dintâi. Cum a trăit el în timpul ultimelor sale şase zile de libertate? „Pe aceleaşi cheiuri unde, cu zece ani înainte – povestea Barbey –, Pichegru, general victorios şi comandant al gărzii naţionale din

Paris, salvator al Convenţiei, trecuse înconjurat de un întreg stat-major, el era acum nevoit să rătăcească furişându-se, cu ochii la pândă, cu mintea-chinuită de nehotărâre. Îndoiala punea stăpânire pe el, paralizându-i voinţa. Se gândea la nebunia acţiunii sale, la complicitatea cu banda lui Cadoudal, la sprijinul pe care-l acorda unor asasini josnici; acum îşi dădea încetul cu încetul seama cât de jos consimţise să coboare şi întrezărea prăpastia în care aveau să se prăbuşească speranţele şi planurile sale!

La 26 februarie, nefericitul bate la uşa casei cu numărul 11 de pe strada Vivienne, unde locuia samsarul Treille, care acceptă să-l ascundă. Dar apartamentul, compus din camere aşezate în şir, în care vizitatorii sunt numeroşi, nu era potrivit pentru a ascunde pe cel care era căutat în tot Parisul. Domnul şi doamna Treille se văicăresc faţă de prietenul lor Leblanc – care află astfel

taina. El oferă propria sa cameră, situată la doi paşi, pe strada Chabanais la numărul 39. Emoţionat, generalul acceptă, iar Leblanc răspunde că aceasta este o cinste pentru el… şi se aşază cu toţii la masă. Abia au început să mănânce şi Leblanc îi anunţă că a uitat de o întâlnire urgentă – o afacere care trebuia încheiată. Pleacă, făgăduind să revină pentru a-şi relua locul la masă imediat după perfectarea tranzacţiei.

Dar unde alerga?

La poliţie. În realitate, Leblanc era un informator. Se oferea o sută de mii de franci celui. care-l va preda pe Pichegru. El va pregăti deci capcana care le va permite zbirilor lui Real să-l aresteze pe duşman. De îndată ce această treabă murdară a fost pusă ia punct, s-a întors liniştit, reluându-şi l-ocul la masă. La orele nouă, generalul, Leblanc şi soţii Treille pornesc spre strada Chabanais. Pe atunci, după cum se ştie, Opera era situată pe locul actualului scuar Louvois, dar strada Chabanais încă nu lega, ca acum, strada Rameau cu strada Petits-Chamips. Strada întâlnea o clădire înaltă, pe care o ocolea, formând un unghi drept şi dând în strada Sainte-Anne. De fapt erau două fundături dispuse în unghi drept. Fostul număr 39 din strada Chabanais este azi numărul 11, formând colţul cu strada Cherubini, altă dată una din ramificaţiile străzii pe care locuia Leblanc.

Generalul odată instalat, femeia de serviciu primeşte ordinul să se ducă şi ea la culcare la etajul şapte. Leblanc nu are decât un singur pat, pe care îl cedează proscrisului; el avea să se ducă să doarmă la un prieten. Înainte de a se despărţi, Pichegru îi mulţumeşte încă odată cu efuziune. Leblanc se prezintă imediat la ministrul justiţiei, Régnier, de unde o oră mai târziu revine însoţit de un comisar de poliţie şi mai mulţi jandarmi. Aceştia forţează uşa. „Când am intrat în cameră – consemna comisarul în procesul său verbal –, am văzut un om pe care l-am recunoscut ca fiind fostul general Pichegru; îndată ce ne-a zărit, s-a aşezat pe patul său, vrând să apuce armele ascunse sub pernă, dar. a fost înhăţat de jandarmi şi făcut inofensiv. Pentru orice

eventualitate, am dispus să fie legat; la percheziţia făcută am găsit sub pernă un pumnal cu lama lată şi un pistol de buzunar încărcat cu gl'oanţe".

După ce Pichegru a fost închis la Temple, mai rămânea în libertate Cadoudal.

La 28 februarie, Măreţ scrie prefectului de poliţie Dubois:

„Dorinţa primului consul, cetăţene prefect, este ea imediat toate barierele mici ale Parisului să fie închise, astfel ca nimeni să nu poată trece, nici pe jos, nici călare sau în trăsură. La fiecare din cele treizeci şi şase de bariere principale se va afla dte un agent de poliţie şi doi jandarmi. Toate persoanele care vor ieşi din Paris, pe jos, călare sau în trăsură, bărbaţi sau fentei, vor trebui să coboare, fără nicio excepţie, la corpul de gardă; acolo vor fi confruntate cu semnalmentele lui Cadoudal, şi ale celor cincisprezece bandiţi care au putut fi. semnalaţi… Aceleaşi măsuri vor fi luate şi în ceea ce priveşte bărcile, corăbiile şi plutele la ieşirea fluviului din oraş, indiferent dacă acestea urcă sau coboară… Bandiţii sunt toţi în Paris; ei sunt numeroşi; trebuie să nu-i lăsăm să iasă din oraş, ca să-i prindem pe toţi".

Cadoudal nu era de găsit. Totuşi, poliţia, supraveghind pe unul din tovarăşii lui, un anume Leridant, care locuia la un oarecare Goujon din fundătura Corderie, era aproape sigură că Georges Cadoudal se ascunde în împrejurimile Pieţei Maubert. La 9 martie, ofiţerul de poliţie Petit află că Goujon închiriase pentru o zi întreagă o cabrioletă care purta numărul 53. O mulţime de inspectori de poliţie ocupă Piaţa Maubert. Într-adevăr, odată cu căderea nopţii apare şi cabrioleta condusă de Leridant, care traversă piaţa şi începu să urce strada Montagne-Sainte-Genevieve. Fu urmărită şi, după ce trecu de Piaţa Saint-Étiennedu-Mont, în clipa în care ajunse la colţul străzii Sept-Voies, un om sări în cabrioletă, care însă nu s-a oprit. Cadoudal, deghizat în hamal din hale, este recunoscut. În timp ce răsună strigătele: „Opreşte! Opreşte!", începe o urmărire extraordinară prin cartier.

Unul din poliţişti – Caniolle – a reuşit să se agaţe de arcuri. Răsună un strigăt:

— Georges! Este Georges!

Fugarii se îndreaptă către strada Four, unde pe şeful conspiraţiei îl aşteaptă o nouă ascunzătoare. Poate că vor reuşi să mărească distanţa faţă de haita de urmăritori, din ce în ce mai numeroasă, care aleargă la fel de repede ca şi cabrioleta şi poate chiar mai repede, deoarece în dreptul străzii Voltaire doi agenţi reuşesc să o întreacă şi să apuce hăţurile în momentul în care Georges sare din trăsură. Cadoudal, care are câte un pistol în fiecare mână, trage de patru ori, omoară pe unul din agenţi, îl răneşte pe Caniolle şi fuge… dar este ajuns din urmă, trântit la pământ şi legat fedeleş.

Condus în cabinetul lui Dubois, este interogat şi pentru început i se reproşează faptul că a ucis un agent:

— Un tată de familie!

— Data viitoare – îi sfătuieşte el imperturbabil – să alegeţi pentru arestarea mea holtei.

— Unde locuiaţi în momentul arestării?

— Într-o cabrioletă, răspunde Georges râzând.

Se trece la întrebarea principală:

— Ce căutaţi la Paris?

— Am venit ca să-l atac pe primul consul.

— Aveaţi mulţi oameni în jurul dumneavoastră?

— Nu, pentru că nu trebuia să-l atac pe primul consul decât atunci când la Paris va fi un prinţ, şi cum acesta încă nu este aici…

— Planul a fost deci conceput şi trebuia executat în înţelegere cu un fost prinţ francez?

— Da, cetăţene judecător.

Un prinţ francez?… începea o afacere nemaipomenită!

TREAPTA SPRE TRON

SUNT ÎMPREJURĂRI CRITICE CÂND
INTERESELE POPORULUI CER CONDAMNAREA
UNUI NEVINOVAT.

Napoleon

Bouvet de Lozier – căruia acum i se dezlegase limba – arătase şi el că, înainte de a acţiona, conjuraţii aşteptau sosirea unui prinţ din familia Bourbonilor. De aceea, consilierul de stat Real îi şi ceruse cetăţeanului Shee, prefectul departamentului Rinul Inferior, să-l informeze dacă ducele d'Enghien – considerat de el conducătorul emigranţilor refugiaţi în ţinutul Baden – se află într-adevăr la Ettenheim, sătuc situat nu departe de malul drept al Rinului. „Informaţiile pe care le veţi culege – îi recomandă şeful poliţiei – trebuie să fie prompte şi sigure. În cazul că ducele nu s-ar mai afla acolo, mă veţi înştiinţa imediat”.

Prefectul încredinţă misiunea unui subofiţer de jandarmi, sergentul Lamothe, care vorbea perfect limba germană, cerându-i să întreprindă imediat cercetări. Lamothe traversă fluviul la 4 martie, ducându-se mai întâi la hanul din satul Kassel, învecinat cu sătucul Ettenheim, unde se aşeză la masă în tovărăşia şefului de poştă. Sub efectul vinului, germanul, fără a se lăsa rugat, povesti ceea ce ştia...

După pacea de la Lunéville, prinţul Ludovic-Anton de Bourbon-Conde, duce d'Enghien, unul din conducătorii armatei emigranţilor, pe care soldaţii republicani îl porecliseră *Ducele-care-merge-bucuros*, locuia într-adevăr la Ettenheim. Dragostea îl adusese acolo. În acest oraş stătea la unchiul ei, vestitul cardinal de Rohan, prinţesa Charlotte de Rohan-Rochefort, pe care ducele d'Enghien o iubea din 1794, când ea îşi îngrijise la Ettenheim vărul grav bolnav. Familia Rohan se afla acolo oarecum la ea acasă: p, mă în 1801, sătuleţul Ettenheim făcuse parte din statele care aparţineau de episcopia Strasbourgului. De atunci, teritoriul său fusese atribuit margrafului de Baden, devenit mare elector. *Cardinalul Collier* se stinsese în 1803, dar nepoata şi, totodată, moştenitoarea lui a obţinut permisiunea să locuiască în orăşelul în care ducele d'Enghien veni să se stabilească definitiv. Bătrânul prinţ de Conde, deşi se căsătorise şi el cu o prinţesă din casa de Rohan – fiica mareşalului de Soubise –, considera că nepotul său ar face o mezalianţă dacă ar lua-o pe prinţesa

Charlotte, motiv pentru care refuză să-şi dea consimţământul.

Enghien se supusese oare? Trecuse el peste această interdicţie, aşa cum au afirmat unii istorici? Doamna Bernardine Melchior-Bonnet, excelenta biografă a ducelui d'Enghien, apreciază în mod judicios că însemnările lăsate de un prieten al prinţului, baronul de Roesch, nu reprezintă o dovadă suficientă pentru a accepta existenţa căsătoriei. Cei doi presupuşi martori ai acestei ceremonii secrete nu au făcut niciodată vreo aluzie cât de mică; actul n-a fost regăsit; prinţul de Conde şi ducele de Bourbon, ca şi cei doi principali interesaţi n-au recunoscut niciodată existenţa acestei uniuni.

Oricum ar fi, cei doi tineri se iubeau cu pasiune şi ar fi o copilărie să se nege că Charlotte a fost amanta lui Ludovic-Anton. Fără îndoială, locuiau în două case învecinate, însă seara, dacă ducele nu mergea la prinţesă, aceasta venea la prinţ ca să-i primească pe cei câţiva francezi care locuiau la Ettenheim.

Cum îşi petrecea timpul ducele d'Enghien? Vina aproape zilnic, dar evita să umble de-a lungul Rinului.

Locuitorii din Kassel îl vedeau trecând deseori, urmat de doi sau trei servitori şi de câinii săi.

Înarmat cu aceste prime informaţii, sergentul îşi continuă drumul spre Ettenheim. Curând, orăşelul cu trei mii de locuitori, aşezat la poalele munţilor Pădurea Neagră, apăru în mijlocul podgoriilor. Prinţul locuia la doi paşi de biserică, a cărei clopotniţă ţuguiată domina casele scunde cu acoperişuri roşii. Locuinţa, având faţada străpunsă de nouă ferestre şi orientată spre strada Rohan, era modestă. În spatele casei, o grădină mare se întindea până în câmp. Prinţul dormea la etajul întâi. Sala mare ocupa aproape tot parterul. Aici se adunau seara emigranţii care locuiau la Ettenheim, aproape toţi foşti ofiţeri ai armatei lui Conde: baronul de Grunstein, locotenentul Schmidt, ambii de naţionalitate franceză, în ciuda numelui lor german, contele de Choulot, cavalerul de Roesch, primar în Rhinau, şi marchizul de Thumery.

Lamothe trase la „Hanul Soarelui14 şi, după cum îi era obiceiul, îl făcu pe hangiu să trăncănească. Acesta pronunţă cu accent german numele marchizului de Thumery: la el *t* deveni *d*, iar ultima silabă se transformă în *ney*, astfel că sergentul înţelese *Dumouriez*. Tot aşa, în raportul său, jandarmul metamorfoză numele locotenentului Schmidt în acela de *Smith*. Înainte de a se reîntoarce în Franţa, Lamothe trecu pe la Offenburg, orăşel situat la numai cinci leghe de Strasbourg, reşedinţa principalilor comandanţi ai armatei lui Conde: generalii la Saullaye, Maurois, Mellet, Vauborel şi Fu mei. Era aşteptată sosirea de la o zi la alta şi a generalului conte de Lanans, fost colonel în regimentul lui Enghien. Nimeni nu-i lua cu adevărat în serios pe aceşti „guralivi inofensivi care credeau cu naivitate că joacă vreun rol pe eşichierul european14.

Nimeni… în afară de jandarmul nostru!

La 8 martie, când raportul parvine la Tuilerii, Bonaparte este cuprins de o furie înspăimântătoare. Aşadar, Dumouriez, acest trădător al republicii, acest dezertor care a trecut la inamic, s-a alăturat ducelui d'Enghien! Smith, fără îndoială faimosul Spencer Smith, agentul englez de la Stuttgart, se afla şi el la Ettenheim! La doi paşi de acolo, la Offenburg, se concentrau comandanţii! Asemenea unui urs în cuşcă, primul consul se plimbă agitat de la un capăt la altul al cabinetului său:

— Sunt deci un eline care poate fi ucis în stradă, în timp ce asasinii mei sunt fiinţe sacre? Se atentează la viaţa mea… Voi răspunde l (a război cu război… Voi şti să-i pedepsesc pe complotişti: capul vinovatului îmi va face dreptate!

În seara aceea, Bonaparte n-a luat, totuşi, nicio hotărâre. Altfel se va întâmpla însă a doua zi – 9 martie –, când va afla că informaţiile lui Bouvet au fost confirmate de Cadoudal. După Leridant, „prinţul” ar fi venit deja de mai multe ori la Paris pentru a-i da instrucţiuni lui Georges. Prinţul, care a fost primit cu mare respect, era un om de aproximativ treizeci şi cinci de ani, zvelt, blond şi

îmbrăcat elegant.

Era într-adevăr un prinţ… dar era vorba de prinţul de Polignac!

Afirmaţiile lui Leridant păreau ou atât mai verosimile, cu cât în întreaga Europă se vorbea că ducele d'Enghien trece frecvent Rinul pentru a se duce la Strasbourg. De data aceasta, mânia lui Bonaparte nu mai cunoaşte margini:

— Bourbonii îşi închipuie că pot să verse sângele meu ca pe cel al animalelor celor mai spurcate! Cu toate acestea, sângele meu valorează cât al lor! îi voi face să simtă groaza pe care vor să mi-o inspire. îi iert lui Moreau slăbiciunea şi faptul că s-a lăsat târât de o invidie prostească, dar voi pune să-l împuşte fără milă pe primul dintre aceşti prinţi care-mi va cădea în mână… Le voi arăta cu ce fel de om au de-a face…

— Cred că, dacă o astfel de persoană ilustră cum este un membru al familiei de Bourbon ar ajunge în mâna dumneavoastră, asprimea nu ar merge până acolo, insinuează Cambaceres.

— Ce vorbiţi, domnule? Aflaţi că nu vreau să-i menajez pe cei care-mi trimit asasini.

A doua zi, la 10 martie, primul consul îşi adună consiliul la Tuilerii: Cambaceres, Lebrun, Real, Murat, ministrul de justiţie, Régnier, Fouché şi Talleyrand. Ultimii doi aveau să facă totul – şi nu va fi de loc greu –, pentru a-l împinge pe Bonaparte să creeze o prăpastie ireparabilă între Franţa de ieri şi Franţa imperială de mâine. Calculul era just, şi Bonaparte, fără întârziere, le oferi dovada, spunându-i pe un ton aspru lui Cambaceres, care socotea că înainte de a viola o frontieră s-ar putea lua, poate, informaţii suplimentare:

— Astăzi sunteţi foarte zgârcit cu sângele Bourbonilor!

Dar Cambaceres nu se dă de loc bătut. Odată consiliul terminat, îl urmează pe Bonaparte în cabinet şi-i înfăţişează „eu şi mai multă vigoare consecinţele actului pe care voia să-l săvârşească”. Al doilea consul îi vorbeşte

despre violarea dreptului ginţilor, despre sângele vărsat al regilor, despre faptul că, în urma răpirii care se pregătea, întreaga Europă ar putea să se ridice împotriva Franţei.

— Moartea ducelui d'Enghien – răspunde Bonaparte – nu va fi în ochii lumii decât o măsură justă de represalii faţă de ceea ce se pune la cale împotriva mea. Casa de Bourbon trebuie făcută să înţeleagă că loviturile pe care le îndreaptă contra altora pot să se întoarcă împotriva ei! Moartea este singurul mijloc prin care poate fi silită să renunţe la acţiunile ei mârşave!

Apoi el repetă argumentul invocat de Talleyrand:

— Când ai ajuns atât de departe, nu mai este posibil să dai înapoi!

În aceeaşi seară, Meneval îl găseşte pe Bonaparte aplecat deasupra unei mese mari de acaju, luminată de sfeşnice, pe care era întinsă o hartă mare a regiunii renane. Primul consul calculează distanţele, stabileşte momentele acţiunii… Pe neaşteptate, se ridică şi dictează următorul mesaj, adresat lui Berthier:

— Veţi binevoi, cetăţene ministru, să ordonaţi generalului Ordener să plece la noapte cu poştalionul la Strasbourg. Scopul misiunii este de a se deplasa la Ettenheim, a înconjura oraşul şi a-i răpi pe ducele vă Enghiem, pe Dumouriez, pe un colonel englez…

Timp de o oră, în palatul în care toţi dormeau. Bonaparte dicta, pregătind cu minuţiozitate toate amănuntele capcanei.

Târziu, în seara zilei de 12 martie, generalul Ordener, care a fugit mâncând pământul, ajunge la Strasbourg, unde, începând de a doua zi, trece la îndeplinirea planului conceput de Bonaparte. În noaptea de 14 spre 15 martie trece Rinul cu bacul la Rhinau împreună cu trei brigăzi de jandarmi şi trei sute de dragoni veniţi de la Selestat, în timp ce restul regimentului, precum şi baterii de artilerie rămân pe malul francez, gata să intervină la nevoie. Ordener hotărăşte să fie însoţit de comandantul jandarmeriei locale, Charlot, şi de generalul Fririon, şeful statului-major al generalului-icomandant al garnizoanei

Strasbourg. Fririon primi ordinul lui Ordener în seara de 13 martie, pe când cina la un fost emigrant, dl. de Stumpf. Profund mişcat, generalul nu se poate abţine să nu se destăinuie gazdei sale:

— Am primit ordinul să trec Rinul cu un grup de cavalerişti. Datoria mea de soldat este să mă supun… Mă voi supune.

În aceeaşi seară, Stumpf trimite un bilet prietenului său baronul de Roeseh, la Rhinau, cerându-i, prin intermediul fratelui lui, primarul satului, să-l prevină pe prinţ de primejdia oare-l ameninţa. Mesajul îi parveni lui Enghien a doua zi, la 14 martie, spre amiază. Cavalerul îi trimite ducelui un bilet, rugându-l stăruitor să vină în aceeaşi seară să-l întâlnească pe o insulă de pe Rin; acolo urma să-i dea informaţii mult mai amănunţite. Enghien, care se afla la vânătoare, nu schimbă nimic din programul zilei; nu se arătă îngrijorat, căci o lovitură pe teritoriul badenez i se părea imposibilă.

Ce i se putea reproşa?

Fără îndoială, primea subsidii de la Londra, fără îndoială, îşi pusese în mai multe rânduri spada sa în slujba guvernului englez pentru a lupta împotriva Franţei, dar toate acestea nu erau un lucru nou! Din 1792 emigranţii nu erau în solda duşmanilor republicii? Nu avea niciun amestec în conjuraţia lui Cadoudal. La început a crezut că acest complot era născocit în întregime, apoi însă, după mărturisirile făcute de primii complici arestaţi de poliţia consulară, a cedat în faţa evidenţei.

„Dea Domnul să nu cadă multe victime – scrisese el bunicului său – şi ca afacerea aceasta nenorocită să nu aducă multe necazuri persoanelor devotate cauzei drepte”.

El nu credea că contele d'Artois sau vreunul din fiii acestuia ar putea trece vreodată de partea şuanilor. Pentru el, „cauza dreaptă” era aceea pe care o susţineau emigranţii cu mai multă prudenţă. Unui prieten care era îngrijorat de faptul că el locuia la doi paşi de frontieră, îi scrisese:

„Acum, când ordinul consiliului privat al

maiestăţiisale britanice cere emigranţilor pensionari să vină la Rin, eu nu pot, indiferent ce m-ar aştepta, să mă îndepărtez de aceşti demni şi loiali apărători ai monarhiei44.

De altfel, se mulţumeşte „să nu se îndepărteze44 şi nu aprobă de fel lăudăroşeniile neastâmpăraţilor din Offenburg. În corespondenţa lui este mai puţin prudent. Informaţiile care îi parvin de la Strasbourg el le transmite tatălui sau bunicului său prin poştă. „Nu uitaţi niciodată – îi scria bătrânul prinţ – că se poate pune rămăşag pe orice că vi se deschid scrisorile…44

Prinţul de Conde crezuse, la fel ca toată lumea în Europa, că nepotul său se ducea din când în când la Strasbourg. „Fiţi atent – adăuga el –, nu neglijaţi nicio măsură de precauţie pentru a putea fi avertizat la timp în cazul când consulului i-ar trece prin cap să vă răpească… Să nu credeţi că a brava mereu această primejdie este o dovadă de curaj; în ochii omenirii nu ar fi decât o imprudenţă de neiertat44. Enghien s-a apărat cu ardoare: „Sunt prea mândru pentru a-mi pleca în mod josnic capul; primul consul poate îşi va atinge scopul şi mă va distruge, dar nu mă va face să mă umilesc… Se poate călători incognito printre gheţarii Elveţiei… Dar când voi merge în Franţa, nu voi avea nevoie să mă ascund…44

— Ar însemna să mă cunoască cineva prea puţin – a spus el – pentru a putea crede că aş pune piciorul pe pământul republicii altfel decât cu rangul şi în locul pe care soarta mi le-a hărăzit prin naştere…

Seara, după vânătoare, sosind la Ettenheim, ducele este liniştit de către prietenul său Sohmidt, care se întorcea din satul vecin Igenheim, unde a putut sta de vorbă cu doi indivizi suspecţi care fuseseră surprinşi, chiar în dimineaţa acelei zile, cercetând cu atenţie casa de pe strada Rohan. Păreau doi negustori de treabă. În realitate, cei doi „negustori44 erau agenţi trimişi de Ordener pentru a alcătui un ultim raport.

Informaţiile aduse de Schmidtn-au liniştit-o pe prinţesa Charlotte. De câteva zile era chinuită de o

presimţire. De ace, ea, când prinţul îi vorbeşte despre avertismentul trimis de dl. de Roesch, îngrijorarea ei se transformă în spaimă: ea îl imploră pe duce să plece chiar în seara aceea la Fribourg, unde el închinase de mai multă vreme o casă. În cele din urmă, prinţul acceptă. Va părăsi satul Ettenheim… dar numai a doua zi. Era deci inutil să se răspundă invitaţiei primarului din Rhinau. Totuşi, pentru a o linişti pe Charlotte de Rohan, ducele îi cere lui Schmidt şi lui Grunstein să petreacă noaptea la el.

La orele unsprezece, după ce îşi puse armele la căpătâi, Enghien se culcă. Toţi din casă dorm. Deodată, la trei dimineaţa, locotenentul Schmidt se trezeşte brusc: în depărtare, un freamăt pare că se ridică din vale. Grunstein şi Canone, credinciosul valet al prinţului, vin lângă el. Au auzit şi ei freamătul. Cei trei oameni deschid fereastra şi ciulesc urechile. Totul pare liniştit… Se culcă din nou.

O oră mai târziu, casa este trezită de un tropăit surd. Enghien, prietenii şi servitorii săi, toţi cu carabinele în mâini, se reped la ferestre. Sub ei, cavalerişti ai căror cai au copitele înfăşurate în cârpe umplu strada Rohan. Ducele deschide fereastra:

— Cine comandă aici?

O voce răspunde în noapte:

— N-avem să vă dăm socoteală!

Enghien ocheşte spre interlocutorul său – este comandantul Charlot –, dar Grunstein îndepărtează arma:

— Monseniore, v-aţi compromis cu ceva?

— Nu!

— Ei bine, orice rezistenţă este inutilă. Zăresc o mulţime de baionete…

Prinţul se gândeşte o clipă să fugă prin grădină, dar cei doi agenţi care au fost acolo dimineaţa au reperat bine locurile. Jandarmii au sărit zidul, casa era complet încercuită. Uşa de la intrare este forţată şi un minut mai târziu soldaţiyiăvălesc în cameră.

— Care dintre voi este ducele? întreabă Charlot.

— Cu siguranţă că îl cunoaşteţi, răspunde calm prinţul.

— Duceţi-i pe toţi aceşti domni afară din oraş şi aşteptaţi-mă lângă moară, ordonă comandantul.

În timp ce prizonierii se îmbracă, Charlot percheziţionează casa şi pune mâna pe hârtiile şi pe corespondenţa prinţului. Jandarmii îl duc pe Enghien şi pe însoţitorii săi spre moară… dar trebuie să traverseze tot oraşul. Locuitorii sunt îngrijoraţi de această pătrundere abuzivă a trupelor franceze pe teritoriul Badenului, iar unii vor să tragă clopotul de alarmă.

— Arestarea aceasta este operată în înţelegere cu suveranul vostru, le spune comandantul.

În realitate, electorul nu va fi prevenit, prin grija lui Caulaincourt, decât în – cursul zilei… El va protesta de formă, dar se va pleca în faţa faptului împlinit.

La trecerea prizonierilor, o femeie apare la o fereastră. Aghiotantul generalului Fririon se apropie:

— Doamnă, puteţi să-mi indicaţi care dintre aceşti oameni este ducele d'En-ghien?

Femeia, fără a răspunde, izbucneşte în plâns: era prinţesa Charlotte! Soldaţii, în desperare de cauză, duc cu ei şi un burghez – din Ett-enheim; odată ajunşi la moară, încearcă să-l silească să-l denunţe pe prinţ. Germanul refuză să vorbească; Enghien înaintează cu un pas:

— Lăsaţi-l pe acest om. Eu sunt ducele!

Între timp s-a luminat de ziuă de-a binelea. Este adusă o şaretă. Prinţul ia loc în ea împreună cu Grunstein. Acesta se frământă: „Printre documentele ridicate nu se găsesc cumva unele care ar putea să-l compromită?”

— Nimic compromiţător care să nu fie ştiut – răspunde Enghien încet.

— Am luptat, dar de opt ani Franţa însăşi nu este – decât un câmp de luptă. Nu cred că ei vor moartea mea: mă vor arunca în vreo fortăreaţă…

Şi, privind câmpia Rinului învăluită în ceaţa dimineţii, suspină:

— Îmi va fi greu să mă obişnuiesc cu o asemenea viaţă!

Aproape de orele unsprezece ajung la bacul de la

Rhinau. Acolo prizonierii au fost îmbarcaţi în bărcile cu fundul plat aduse de la Strasbourg de un detaşament de geniu. În clipa în care soldaţii încep să împingă ambarcaţia în – care prinţul, înconjurat de jandarmi, a luat lo-o, un câine sare peste bord: este *Moghilev*, mopsul pitic rusesc dăruit prinţului de către prinţesa Charlotte pe când locuiau în Volînia. Soldaţii îl alungă cu lovituri de – cizmă…

dar Câinele se aruncă în apă şi traversează Rinul înot. El îşi va urma stăpânul până la şanţurile de la Vincennes.

— În barcă – îi şopti un ofiţer ducelui d'Enghien – aşezaţi-vă în mijlocul soldaţilor mei şi, dacă ştiţi să înotaţi, aruncaţi-vă în Rin; nimeni nu va trage.

Dar Charlot îl înconjură pe prinţ cu jandarmii săi.

Ştirea arestării îi parvine lui Bonaparte la Malmaison. El primeşte un raport exact din partea lui Charlot, care merită recitit: „Generalul Dumouriez, despre care se spunea că locuieşte împreună cu colonelul Grunstein, nu este altul decât marchizul de Thumery, care ocupa o cameră la parter în aceeaşi casă în care locuia şi colonelul Grunstein; l-am arestat în casa în care se culcase. Am cules informaţii pentru a afla dacă Dumouriez a fost văzut la Ettenheim; am primit asigurări că nu, şi consider că s-a putut crede că este el numai pentru că s-a confundat numele său cu acela al generalului Thumery. Ducele d'Enghien, căruia i-am vorbit de el, m-a încredinţat că Dumouriez n-a venit niciodată la Ettenheim; că era, totuşi, posibil să fi avut sarcina să-i aducă instrucţiuni din Anglia, dar, în orice caz, el nu l-ar fi primit, fiind mai prejos de rangul său să aibă de-a face cu asemenea oameni; că îl consideră pe Bonaparte un om mare, dar, fiind prinţ din casa de Bourbon, nutreşte faţă de el o ură neîmpăcată, ca şi faţă de francezii împotriva cărora ar purta război oricând… (

Bonaparte avea astfel dovada că sergentul Lamothe se înşelase grosolan. Primul consul mai putea încă să oprească toată afacerea, dar, enervat de conţinutul ultimelor rânduri ale raportului lui Charlot, nu vrea să ţină

seama de confuzia făcută de jandarm. Nu schimbă nimic din ordinele sale. Patruzeci şi opt de ore mai târziu, în timp ce ducele d'Enghien părăseşte Strasbourgul cu destinaţia Paris, un al doilea curier aduce la Malmaison hârtiile luate la Ettenheim. Unele din ele dovedeau că prinţul se afla în fruntea unei reţele antirepublicane, e adevărat, destul de paşnică, dar având ramificaţii până în Franţa. Copia unei scrisori adresate bunicului său arăta că prinţul se gândise la eventualitatea morţii lui Bonaparte: „Pentru mine este foarte important să rămân în apropierea frontierelor, pentru că, aşa cum au evoluat lucrurile, moartea unui om poate aduce după sine o schimbare radicală. Fără îndoială că Enghien se gândea la moartea dictatorului pe icâmpul de luptă – el avea oroare de pumnal –, dar Bonaparte nu voia să vadă în aceasta decât o aluzie la reuşita planurilor lui Cadoudal. Ciorna unui lung raport adresat de prinţ lui sir Charles Stuart îl acuză pe ultimul vlăstar ai familiei Conde:

„Ducele d'Enghien – scria el – solicită bunăvoinţei maiestăţii-sale britanice favoarea de a-şi arunca privirile asupra lui pentru a-l folosi, indiferent cum şi cu ce grad, împotriva duşmanilor săi neînduplecaţi, binevoind a-i încredinţa comanda unor trupe auxiliare, în rândul cărora ar putea aduce foşti ofiţeri devotaţi naţiunii sale şi pe dezertorii care i s-ar alătura. Numărul lor poate fi mare în acest moment, date fiind tulburările din republică. După doi ani petrecuţi la frontierele Franţei, ducele de Enghien a ajuns să se convingă pe deplin de aceasta14.

Josefina, aflând despre proiectele soţului ei chiar din gura lui, îl imploră să nu-şi păteze mâinile cu sângele familiei de Conde.

— Femeile trebuie să rămână străine de astfel de treburi – îi răspunde el.

— Politica mea reclamă această lovitură de stat; astfel voi câştiga dreptul de a fi indulgent în viitor. Impunitatea va încuraja partidele; voi fi deci obligat să persecut, să exilez, să condamn fără încetare, să revin asupra celor ce am făcut pentru emigranţi, să mă dau pe

mina iacobinilor. Regaliştii m-au compromis deja de mai multe ori faţă de revoluţionari. Executarea ducelui d'Enghien mă va elibera faţă de toată lumea.

Seara, Josefina insistă din nou, dar Bonaparte îşi pierde răbdarea:

— Hai, du-te, nu eşti decât un copil!

— Ei bine – răspunde ea –, ei bine, Bonaparte, dacă vei face să fie executat prizonierul tău, vei fi ghilotinat tu însuţi, la fel ca primul meu soţ, şi de data aceasta şi eu pentru tovărăşia eu ţine!

Bonaparte ridică din umeri. Femeile nu înţeleg nimic din politică; această idee pusese bine stăpânire pe el. Murat îşi ia inima în dinţi şi-i artă dezaprobarea sa. Bonaparte îi răspunde:

— Cetăţene Murat, dacă ducele de Berry ar fi găzduit la Paris de domnul de Cobenzi, iar ducele d'Orléans de marchizul de Gallo, nu numai că aş pune să-i aresteze în noaptea asta şi să-i execute, dar aş pune să-i aresteze şi pe ambasadori, hărăzindu-le aceeaşi soartă; iar dreptul ginţilor n-ar fi cu nimic compromis… Dar la Paris nu este niciun alt prinţ afară de ducele d'Enghien, care va sosi mâine la Vincennes. Fiţi convins de aceasta şi nici să nu admiteţi să vi se spună contrarul.

Va avea Fouché mai mult noroc? Soseşte la Malmaison la nouă dimineaţa, ÎI găseşte pe Bonaparte plimbându-se prin parc cu paşi mari:

— Ştiu ce vă aduce – îi spuse acesta azi dau o mare lovitură, care este necesară.

„I-am explicat atunci că va ridica împotriva lui Franţa şi Europa – povesteşte omul care a votat pentru executarea lui Ludovic al XVI-lea – dacă nu va face dovada incontestabilă a faptului că ducele conspira la Et-tenheim împotriva persoanei sale”.

— De ce este nevoie de dovezi? – strigă Bonaparte.

— Nu este un Bourbon, şi dintre toţi cel mai periculos?

Fouché insistă, îi expune „considerente politice de natură a face să tacă raţiunea de stat”. Totul este în zadar.

Consulul, până la urmă, îi spune supărat:

— N-aţi spus oare de o sută de ori dumneavoastră şi oamenii dumneavoastră că voi sfârşi prin a fi un Monk al Franţei şi prin a-i restaura pe Bourboni? Ei bine, nu va mai fi posibil să dau înapoi. Ce garanţie mai puternică aş putea da revoluţiei, pe care dumneavoastră aţi cimentat-o cu sângele unui rege? De altfel, trebuie să termin. În jurul meu se urzesc comploturi. Trebuie să introduc teroarea sau să pier.

În cursul după-amiezii, consulul plecă la Paris pentru a întruni consiliul la Tuilerii. Reuniunea odată terminată, înainte de a se întoarce la Malmaison, dictează următorul proces-verbal: „În legătură cu darea de seamă a marelui judecător, ministru al justiţiei, asupra executării ordinelor date de guvern la 16 ale lunii curente eu privire la conspiratorii care s-au adunat în electoratul Baden: guvernul hotărăşte ca sus-numitul duce d'Enghien, acuzat de a fi ridicat armele împotriva republicii, de a fi fost şi de a fi încă în solda Angliei, de a participa la comploturile urzite de această din urmă putere împotriva siguranţei interne şi externe a republicii, să fie deferit unei comisii militare alcătuite din şapte membri, numiţi de generalul guvernator al Parisului, care se va întruni la Vincennes".

Sosirea ducelui d'Enghien la Paris este prevăzută pentru aceeaşi seară. Bonaparte i-ar fi ordonat atunci lui Murat, noul guvernator al Parisului: „Faceţi-i pe membrii comisiei să înţeleagă că trebuie să termine în cursul nopţii şi ordonaţi ca sentinţa, dacă, cum n-am motive să mă îndoiesc, va fi o condamnare la moarte, să fie executată imediat, iar condamnatul îngropat într-unul din colţurile fortului". Documentul – mult discutat – este oare autentic? În orice caz, comisia a trebuit să judece noaptea, fapt pe care Bonaparte l-a confirmat generalului Hulin, comandantul grenadierilor gărzii consulare.

Seara, Napoleon pare liniştit. Poate pentru că luase deja hotărârea? Şi, totuşi, în timp ce juca o partidă de şah, doamna de Remusat îl aude murmurând printre dinţi:

— Să fim prieteni, Cinna...

Apoi, în mijlocul tăcerii generale, recită dintr-odată versul lui Guzman din *Alzira*:

Şi al meu cină braţul tău tocmai m-a ucis...

Doamna de Remusat ridică capul, îl privi pe consul şi-l văzu surâzând:

„Într-adev? i – spune ea –, în momentul acela am crezut că era posibil să-şi fi păcălit soţia şi toată lumea, pregătind o mare scenă de clemenţă. Ideea aceasta, de care m-am agăţat cu putere, m-a liniştit; imaginaţia mea era atât de juvenilă pe atunci şi, de altfel, simţeam atât de mult nevoia să sper!”

— Vă plac versurile, îi spuse el.

„Doamna de companie” tare ar mai fi vrut să-i răspundă: „Mai ales atunci când sunt transpuse în viaţă”, dar nu îndrăzni.

În timp ce ducele d'Enghien sosea la Vincennes, în timp ce comisia militară – uluită de misiunea ce-i fusese impusă – lua cunoştinţă de dosar, un dosar alcătuit din cinci file ce conţineau doar întrebările care urmau a-i fi puse acuzatului, Bonaparte îi trimite lui Real următorul bilet: „Duceţi-vă imediat la Vincennes pentru a-l interoga pe prizonier. Iată interogatoriul pe care i-l veţi lua: «– Aţi ridicat armele împotriva patriei dv?

— Aţi fost în solda Angliei?

— Aţi vrut să vă oferiţi serviciile dv. Angliei?

— N-aţi uitat oare orice sentiment firesc, în aşa măsură încât aţi numit poporul francez duşmanul dumneavoastră cel mai crud?

— N-aţi propus să fie constituită o legiune şi să fie îndemnate la dezertare trupele republicii, spunând că şederea dumneavoastră timp de doi ani în apropierea frontierelor v-a permis să vă găsiţi complici în rândurile trupelor de la Rin? Şi, în sfârşit: «– Aveţi cunoştinţă de un complot urzit de Anglia urmărind răsturnarea guvernului republicii, iar în caz de reuşită, n-ar fi trebuit să intraţi în Alsacia şi, în funcţie de împrejurări, să veniţi chiar la Paris?...»”.

Real dormea liniştit acasă, dar la Vincennes

prizonierul, care, frânt de oboseală, adormise, fu trezit:

— De ce atât de devreme? încă nu s-a luminat de ziuă.

— Veţi fi judecat.

— Pentru ce anume?

— Pentru că aţi vrut să-l asasinaţi pe primul consul.

Enghien încearcă să înţeleagă. Este auzit murmurând:

— Dumnezeule!...

Se scoală, se îmbracă...

— Mi se pare că v-ar fi convenit câteva ore mai târziu: mie de asemenea. Dormeam atât de bine!

Traversează curtea udă din cauza ploii. Prinţul ghiceşte prin întuneric detaşamentele de grenadieri, de cuirasieri şi de jandarmi, care aşteaptă cu arma la picior, într-o mică încăpere vecină „tribunalului”, un căpitan ia interogatoriul prizonierului. Enghien îşi povesteşte viaţa, recunoaşte că primeşte o pensie din Anglia – bunurile sale nu i-au fost oare confiscate de republică? – şi spune că n-a fost niciodată în legătură cu Cadoudal şi Dumouriez. Nu a participat la niciun complot; el luptă cinstit, în ceea ce-l priveşte pe Pichegru, ducele arată că nu-l cunoaşte.

— Când mă gândesc la mijloacele josnice pe care a vrut să le folosească... dacă într-adevăr aşa stau lucrurile, mă felicit că nu l-am cunoscut.

Când scurtul interogatoriu s-a terminat, i s-a întins pana. „Înainte de a semna prezentul proces-verbal – scrie Enghien –, cer stăruitor o audienţă particulară la primul consul. Numele meu, rangul meu, modul meu de a gândi şi oroarea faţă de situaţia în care mă aflu mă fac să sper că nu-mi va refuza cererea”.

Judecătorii deliberează. N-ar trebui oare să suspende procesul pentru a transmite primului consul cererea legitimă a prizonierului? În seara aceea, Real ar fi trebuit să se afle acolo, dar el mai dormea... Fără îndoială, consilierul ar fi transmis stăpânului cererea prinţului. Ne este îngăduit să credem că, dacă ar fi avut loc această întrevedere între soldatul de la Rivioli şi cel de la

Brestheim, sângele, poate, n-ar fi curs… Dar în lipsa lui Real comanda Savary. Judecătorii se află acolo pentru „a judeca fără întrerupere”. Să se supună!

Uşa salonului se deschide. Câţiva ofiţeri urcă venind din curte. Savary, rămas în picioare în spatele fotoliului preşedintelui, generalul Hulin, se încălzeşte la focul din cămin. Prinţul, înconjurat de jandarmi, intră în încăpere. Ne putem închipui cu câtă curiozitate, cu cât interes îl priveau ofiţerii – şase din şapte erau soldaţi ai republicii – pe acest Bourbon cu părul lung, castaniu, cu ochii luminoşi, cu nasul acvilin, acest ultim vlăstar al familiei de Conde pe care urmau să-l judece fără a avea piese la dosar, fără a putea măcar să-i pună la dispoziţie un avocat. Nu era un proces, ci un asasinat.

— Aţi ridicat armele împotriva Franţei?

— Priviţi-mă, sunt Un Bourbon; dumneavoastră aţi luat armele împotriva mea. Am susţinut drepturile familiei mele. Un Conde nu poate reveni în Franţa decât cu arma în mână. Originea mea, convingerile mele mă fac pentru totdeauna duşmanul guvernului dumneavoastră.

Potrivit *Memoriilor* lui Savary, Hulin ar fi făcut atunci aluzie la complotul lui Cadoudal.

— N-o să reuşiţi niciodată să ne convingeţi că aţi fost indiferent faţă de evenimente ale căror consecinţe ar fi fost hotărâtoare pentru dumneavoastră…

— Domnilor, vă înţeleg foarte bine – ar fi răspuns Enghien după o oarecare tăcere intenţia mea nu era să rămân indiferent. Cerusem Angliei o slujbă în armata ei, dar mi s-a răspuns că aceasta nu mi se poate da, însă că trebuie să rămân la Rin, unde aveam în permanenţă un rol de îndeplinit, aşa că am aşteptat. Domnilor, nu mai am nimic de spus.

Dacă acestea au fost într-adevăr cuvintele rostite de prinţ, această semimărturisire putea linişti conştiinţa judecătorilor, permiţându-le să creadă într-o anumită complicitate cu Georges.

— Duceţi-l pe acuzat şi evacuaţi sala!

Deliberarea nu durează mult. Hulin dictează

grefierului:

„Consiliul a deliberat cu uşile închise, preşedintele a ascultat părerile începând cu cel mai mic în grad; preşedintele s-a pronunţat ultimul; consiliul l-a declarat în unanimitate pe acuzat vinovat şi i-a aplicat...”

Generalul se opreşte. În virtutea cărei legi aveau să-l condamne? Hulin şovăie, apoi se porneşte... Hotărârea judecătorească va fi completată mai târziu!

„... Şi i-a aplicat articolul... al legii din... care prevede... şi, în consecinţă, l-a condamnat la pedeapsa cu moartea. Prezenta hotărâre va fi executată imediat prin grija căpitanului raportor...”

Hulin reia acum pana pentru a cere primului consul să-i acorde condamnatului audienţa pe care a solicitat-o.

— Ce faceţi acolo? – se repezi Savary, văzându-l pe preşedinte că îşi începe scrisoarea.

— Scriu primului consul...

Călăul pune capăt discuţiei:

— Misiunea dumneavoastră s-a terminat. Restul mă priveşte!

Şi în timpul acesta, Real continuă să doarmă.

Enghien însă nu mai poate dormi. Stă de vorbă cu ofiţerul de jandarmi – locotenentul Noirot –, care a slujit şi sub vechiul regim. Câteva nume uitate, nume care aparţin deja altor vremuri, răsună în încăperea goală: Chantilly... contele de Crussol... comandantul regimentului de cavalerie *Navara*. Pe neaşteptate, cheia scârţâie în broască. În cameră intră, cu un felinar în mână, comandantul Harel, guvernatorul oraşului Vincennes, însoţit de un jandarm.

— Domnule, vă rog să mă urmaţi.

Ce vor de la el? Resemnat, se ridică, îşi ia mantaua, îl fluieră pe Moghilev şi, încadrat de locotenentul Noirot şi de jandarm, îl urmează pe comandant. Continuă să plouă, băltoacele de apă di-n curte lucesc în lumina felinarului. Micul grup ajunge la picioarele înaltului turn al Diavolului. Harel ridică felinarul. Din beznă apare o uşiţă secretă. Cheia scârţâie în broasca ruginită şi ei pătrund într-o

încăpere mare circulară, în care licărirea galbenă a felinarului nu reuşea să risipească întunericul. Harel se îndreptă către capul unei scări care dispărea în noapte. Enghien se opri. Vocea sa neliniştită răsună sub bolta înaltă de piatră:

— Unde mă duceţi? Decât să mă îngropaţi de viu într-o celulă, prefer să mor.

Nimeni nu răspunde. Fiecare îşi aude inima bătând.

— Domnule – spuse, în cele din urmă, Harel cu o voce înăbuşită –, vă rog să mă urmaţi şi să vă adunaţi întregul dumneavoastră curaj.

Oare prinţul a înţeles? Gândul că primul consul a hotărât moartea sa după un simulacru de judecată îi era atât de străin!”

Scara pare fără sfârşit; în fine, aerul rece îl loveşte în obraji. Comandantul se află pe o platformă care trece deasupra şanţurilor cu apă. Încă câteva trepte alunecoase. şi, sub ploaia care cade acum în rafale, el păşeşte prin iarba udă. Prizonierul şi temnicerii săi ocolesc repede uriaşul turn de colţ, care iese în afară, turnul Reginei. Deodată, Enghien ghici mai curând decât văzu masate în întuneric, în spatele unei perdele de ploaie, detaşamente din toate armele, care au înconjurat castelul. Ici-colo licăresc luminile, slabe ale felinarelor, care încearcă să străpungă întunericul şi fac să lucească pentru o clipă armele de pe care apa curge şiroaie. În faţă, aşezat pe două rânduri, un pluton de şaisprezece jandarmi aşteaptă cu arma la picior.

Enghien a înţeles, în sfârşit.

Vede, ca într-un vis urât, cum un subofiţer vine spre el. Omul ţine în mână un felinar, se opreşte la doi paşi şi desface, nu fără greutate, o foaie de hârtie. Este sentinţa. Vocea se înalţă, răsună între zidurile înalte. Se aude ploaia răpăind pe chipiuri. Două date încep şi încheie textul:

„A declarat că se numeşte Ludovic-Anton-Henric de Bourbon, duce d’Enghien, născut la Chantilly, la 2 august 1772.

Întocmit, încheiat şi judecat fără a întrerupe şedinţa,

la Vincennes, ziua, luna şi ora următoare: *30 ventose, anul XII al republicii, orele două dimineaţa*

2 august 1772... 30 ventose, anul XII. N-avea încă treizeci şi doi de ani!

— Se găseşte cineva care ar vrea să-mi facă un ultim serviciu?

Noirot se apropie şi, după ce îl ascultă pe prinţ, care îi vorbeşte la ureche, se întoarce spre pluton:

— Jandarmi, are vreunul dintre voi o foarfecă?

— Eu.

Obiectul trece din mână în mână. Enghien taie o şuviţă din părul său, îşi scoase inelul de aur pe care-l purta pe deget şi strecură totul în scrisoarea pe care, înainte de a se culca, o scrisese prinţesei Charlotte.

— Vreţi să trimiteţi aceasta prinţesei de Rohan-Rochefort?

Cu o voce mai puternică, ceru un preot. Răspunsul îi veni de sus, de pe podul mobil care trecea peste şanţ.

— Fără predici!

Era vocea lui Savary.

Enghien, alungându-şi câinele, pe Moghilev, care i se lipea mereu de picioare, se îndreptă spre un măr pipernicit ce a crescut acolo, lângă zid.

El îngenunche, se reculese o clipă, apoi se ridică. Fu auzit murmurând:

— Trebuie deci să mor, şi încă de mâna francezilor!

Vocea tăioasă a lui Savary răsună din nou în noapte:

— Plutonier, daţi comanda „Foc!”

Subofiţerul îşi ridică chipiul. Acesta era semnalul. Salva izbucni, bubui şi răsună îndelung. Un fum des face ca noaptea să pară şi mai de nepătruns. Jandarmii înaintează şi întorc trupul. Faţa, zdrobită de mai multe gloanţe, îi este de nerecunoscut; cadavrul este apoi aruncat într-o groapă pregătită încă de la începutul după-amiezii, cu faţa în jos, spre apa care a umplut fundul acesteia. O piatră îi alunecă pe ceăfă, lopeţi cu pământ azvârlite în grabă astupă groapa.

Câteva minute mai târziu, în fundul şanţurilor nu se

mai afla decât Moghilev, care se învârtea în jurul movilei noroioase, urlând a moarte.

Real n-a fost trezit. El continua să doarmă, iar scrisoarea primului consul îl aştepta, pusă la vedere, pe noptieră. Luă cunoştinţă de ea când se trezi. Îngrozit, îşi puse în grabă costumul de consilier de stat şi plecă imediat spre Vincennes. La barieră îl întâlni pe Savary, care-l întrebă încotro se duce.

— La Vincennes – îi răspunse el am primit aseară ordin să plec acolo pentru a-l interoga pe ducele d'Enghien.

Stupefiat, Real află atunci de la Savary, la fel de stupefiat, că totul s-a terminat. În timp ce Real, tremurând pentru postul lui, se întoarce acasă, Savary se îndreaptă spre Malmaison. Fără îndoială, la Vincennes nu l-au aşteptat pe consilier, dar Savary are conştiinţa împăcată. N-a dat oare ordin primul consul să se termine totul în cursul nopţii? Deci n-are nimic să-şi reproşeze.

— Îl vedeţi pe Savary? – i-a spus într-o zi un ofiţer prefectului Castellane.

— Vă înăbuşe cu dezmierdările. Ei bine, dacă împăratul i-ar spune să vă ucidă, ar veni la dumneavoastră, v-ar lua drăgăstos mâna şi v-ar spune: „Prietene, sunt desperat! Sunt silit să vă trimit pe lumea cealaltă, împăratul o doreşte...”

La orele unsprezece, Savary este introdus la primul consul, pe care-l informează că totul s-a terminat. Bonaparte pare surprins. Graba aceasta îl uimeşte, ceea ce ar părea o dovadă că ordinul dat lui Murat în ajun a fost, poate, apocrif. Savary îşi începe relatarea, pe care Bonaparte o ascultă cu atenţie, fixându-l pe general cu „ochii săi de linx”:

— E ceva ce mă depăşeşte în afacerea asta – spuse el iată o crimă care nu duce la nimic şi care nu va avea alt rezultat decât că mă va face odios.

Ieşind din cabinetul consului, Savary o întâlneşte pe Josefina:

— Ei! S-a făcut?

— Da, doamnă, a murit azi dimineaţă şi, sunt nevoit să recunosc, cu mult curaj… După moartea sa li s-a permis jandarmilor să-i ia hainele, ceasul şi banii pe care-i avea asupra lui, dar nimeni n-a vrut să se atingă de ele.

Josefina s-ar fi năpustit atunci în camera lui Bonaparte:

— Ducele d'Enghien a murit – i-ar fi spus ea.

— Vai, prietene, ce-ai făcut?

Primul consul ar fi răspuns:

— Păcătoşii, prea s-au grăbit.

Părea că regretă sincer rapiditatea cu care s-a desfăşurat totul – după propria sa dorinţă –, dar îşi va acoperi subalternii. Dejunul a decurs în cea mai adâncă tăcere. Ridicându-se de la masă, Bonaparte – în dorinţa parcă de a răspunde acestei dezaprobări mute – strigă pe un ton violent:

— Cel puţin vor vedea de ce suntem în stare. De azi înainte sper că ne vor lăsa în pace!

În salon, unde tăcerea apăsătoare se prelungea, el mai strigă:

— Am vărsat sânge, trebuie s-o fac şi poate voi mai vărsa, dar fără mânie, ci pur şi simplu fiindcă sângerarea face parte din combinaţiile medicinei politice. Sunt omul statului, urmez revoluţia franceză şi o voi susţine.

În aceeaşi zi, Chateaubriand, numit de Bonaparte însărcinat cu afaceri pe lângă Republica Valais, aude strigându-se în stradă ştirea:

„Hotărârea comisiei militare speciale convocate la Vincennes, care a condamnat la moarte pe numitul Ludovic-Anton-Henric de Bourbon, născut la 2 august 1772, la Chantilly”.

„Strigătul acesta – scrie el – a căzut asupra mea ca un trăsnet; el a schimbat drumul vieţii mele, aşa cum i l-a schimbat şi pe cel al vieţii lui Napoleon. M-am înapoiat acasă şi i-am spus doamnei de Chateaubriand: «Ducele d'Enghien a fost executat». M-am aşezat la masă şi am început să-mi scriu demisia. Doamna de Chateaubriand nu s-a opus de fel. Nu-şi ascundea faptul că acest lucru era

periculos pentru mine; se pregătea procesul generalului Moreau şi al lui Georges Cadoudal: leul simţise. gustul sângelui, nu era momentul potrivit să-l iriţi”.

Ea 24 martie, Bonaparte părăseşte Malmaison. În Consiliul de stat, unde se reîntoarse imediat, îşi asumă întreaga răspundere pentru cele întâmplate.

— Franţa să nu se înşele, ea nu va avea nici pace, nici odihnă până când ultimul individ din neamul Bourbonilor nu va fi exterminat. Am prins unul dintre aceştia la Ettenheim. Îndată ce i-am cerut, margraful şi-a dat consimţământul ca să pun mâna pe el, şi, într-adevăr, ce fel de drept al ginţilor pot invoca cei ce au pus la cale asasinatul?…

După o scurtă pauză continuă:

— Am pus să-l judece şi să-l execute pe ducele d’Enghien pentru a evita ca emigranţii reîntorşi care se găsesc în ţară să fie tentaţi să încerce vreo lovitură. M-am temut ca un proces ce ar dura mult timp, solemnitatea judecării să nu trezească în sufletele lor sentimente pe care nu le-ar mai fi putut împiedica să se manifeste, încât să fiu obligat să-i las pe mâna poliţiei şi să lărgeasc astfel cercul vinovaţilor, în loc să-l restrâng.

Şi mai precizează:

— În plus, el a fost judecat de către o comisie militară, ceea ce era îndreptăţit: a ridicat armele împotriva Franţei şi a purtat război contra noastră. Prin moartea sa ne-a plătit o parte din sângele celor două milioane de cetăţeni francezi care au pierit în acest război. Se va vedea din hârtiile confiscate de la el că nu se stabilise la Ettenheim decât pentru a-i fi mai uşor să întreţină corespondenţă cu cei din interiorul Franţei. Am pus să-l aresteze în margrafiatul Baden. Cine ştie dacă nu aş fi putut tot aşa să pun să-i răpească la Varşovia şi pe ceilalţi Bourboni care se găsesc acolo?

În aceeaşi seară, pentru a simţi pulsul capitalei, se duse la Operă împreună cu Josefina. „Cu aerul unuia care înaintează sub focul unei baterii”, el trece spre partea din faţă a lojei. Izbucnesc aplauze. Astfel, după cum a spus

Chateaubriand, vântul a suflat şi totul s-a terminat.

Totuşi, la Saint-Cloud, zărind un bust al Marelui Conde 1 aşezat pe coridorul care ducea spre cabinetul său, ordonă pe un ton aspru şi cu voce iritată:

1 Ludovic al II-lea de Bourbon, prinţ de Conde (1621 – 1686), vestit comandant militar în timpul războiului de 30 de ani (1618 – 1648).

— *Nota* trad.

— Bustul acesta să fie tăus în altă parte!

Cu zece zile înainte de a muri, Napoleon îşi redeschise testamentul şi adăugă aceste rânduri:

„Am dispus arestarea şi judecarea ducelui d'Enghien pentru că aceasta o cereau siguranţa, interesele şi onoarea poporului francez, atunci când contele d'Artois, după cum singur mărturisea, întreţinea la Paris şaizeci de asasini. Într-o împrejurare asemănătoare as proceda din nou la fel (.

După această mărturisire, ar fi pueril să-i reproşăm lui Savary graba sa prea crudă, iar lui Real somnul său prea adânc. Noaptea de la Vincennes a fost opera lui Bon aparte. El – şi numai el – a făcut, pe deplin conştient, din ducele d'Enghien „pulbere înainte de vreme".

Bubuitul salvei plutonului de la Vincennes s-a făcut auzit în toată Europa. Ţarul, care ordonă curţii sale să poarte doliu – deşi nu avea cu Bourbonii nicio legătură de sânge –, atrase Europa într-o adevărat cruciadă împotriva „căpeteniei tâlharilor, monstrul tupilat în bârlogul său de la Tuilerii". Dar Austria, deşi „tulburată de vestea dramei de la Vincennes", nu îndrăzneşte să spună ceva. Cobenzi recunoscu pe faţă că ţara sa „se temea de Bonaparte". Dar Prusia? Regina Prusiei se gândeşte o clipă să poarte doliu, dar Hardenberg, ministrul ei, o readuce pe suverană la realitate:

— Situaţia noastră – îi spuse el – nu pare a ne permite să urmăm exemplul Rusiei, a cărei situaţie este atât de diferită de a noastră, încât nu o costă nimic să-şi manifeste acest sentiment, în timp ce noi îi servim drept bulevard.

Ţarul mai spera însă că electorul de Baden, al cărui teritoriu fusese violat, va fi împins de către Dieta germanică să facă mai mult decât scrisoarea de pl otest – lipsită de energie – scrisă a doua zi după capcana de la Ettenheim. Dar nu se întâmplă nimic: numai la auzul numelui lui Bonaparte, electorul începea să tremure. În ce-i priveşte pe Bourbonii din Spania, din Neapole şi din Florenţa, ei se fereau chiar să poarte doliu după vărul lor, iar regina Etruriei – regină prin voinţa lui Napoleon – informează palatul Tuilerii că, „dacă ceva a putut să-i aducă reginei consolare la aflarea ştirii despre moartea prinţului, aceasta a fost maniera delicată în care primul consul i-a adus evenimentul la cunoştinţă”.

„Curtea de la Petersburg” nu a tras deci niciun profit de pe urma „necuviinţei” ei, după expresia lui Napoleon; Talleyrand, râzând în sinea sa, îi scrise cancelarului rus, punând punctul pe i: „Ne putem întreba dacă, atunci când Anglia plănuia asasinarea lui Pavel I, s-ar fi ştiut că autorii complotului se află la o leghe de frontieră, nu v-aţi fi grăbit să puneţi mâna pe ei”.

*

* * *

Pentru ca terenul să fie curăţat, nu mai rămânea decât să fie judecat procesul lui Moreau, Georges Cadoudal şi Pichegru. Moralul acestuia din urmă era la pământ. Acum îşi dădea seama cât de mult a greşit părăsind Londra. Franţa l-a adoptat pe Bonaparte, îl iubeşte şi îi este recunoscătoare pentru că a pus capăt anarhiei. O conspiraţie regalistă nu mai are nicio şansă de reuşită. Pichegru se gândeşte să se sinucidă. Dar tocmai atunci Bonaparte îi mărturiseşte lui Real:

— Înainte de a face greşeala, el şi-a servit ţara bine şi cu cinste. N-am nevoie de sângele lui. Spuneţi-i că trebuie să privească toate acestea ca o bătălie pierdută. Nu va putea rămâne în Franţa. Căutaţi să aflaţi ce ar zice despre Cayenne. Cunoaşte ţara. I-am putea face o situaţie frumoasă.

Pichegru acceptă propunerea cu căldură.

— Cu şase milioane – spuse el – şi cu şase mii de negri s-ar putea face din Cayenne colonia noastră cea mai importantă.

Cum se poate explica ceea ce a urmat? Real, din motive încă necunoscute, nu mai revine la Temple câtva timp şi generalul cade iarăşi în starea sa de descurajare.

— Văd bine – spuse el portarului închisorii – că domnul Real a vrut să mă amăgească cu povestea sa despre Cayenne.

Şi drama se produse.

La 6 aprilie 1804, gardianul Poron intră, ca în fiecare dimineaţă, în celula lui Pichegru ca să aprindă focul. Este ora şapte. Prizonierul pare că doarme. O jumătate de oră mai târziu, cum generalul tot mai dormea, Poron se apropie şi descoperi că Pichegru e mort. Se pare că s-ar fi strangulat cu cravata sa de mătase neagră, prin care a trecut un beţişor „ca să se poată răsuci41… La căpătâiul său se afla, încă deschis la pagina în care este descrisă moartea lui Cato, un exemplar din *Cugetările* lui Seneca: „Nu, nu cred că Jupiter a văzut vreodată ceva mai frumos decât invincibilul Cato… Nu pregeta, sufletul meu, purcede la fapta la care te-ai gândit de atâta timp!”

— Ce sfârşit pentru învingătorul Olandei! – exclamă Bonaparte.

Cum de a avut Pichegru puterea să se omoare servindu-se de cravată ca de un garou? – se întreabă opinia publică. Fără doar şi poate – afirmă unii –, primul consul i-a pus „pe mamelucii săi44 să-i stranguleze duşmanul!

Raportul autopsiei a stabilit următoarele: „Am constatat că toate vasele pielii craniului erau inundate de sânge, duramater avea suprafaţa injectată, suprafaţa interioară a creierului era inundată de sânge, ca şi cei doi lobi pulmonari, cerebelul nu prezenta nimic deosebit, iar esofagul pe toată lungimea lui era perfect sănătos, până în dreptul gâtului, unde s-a produs strangularea, pentru care continuăm să credem că Charles Pichegru, fost general, s-a sinucis44.

„S-a sinucis44. Aceeaşi trebuie să fie, credem noi, şi

concluzia istoriei, în ciuda neverosimilităţii strangulării chiar de către cel strangulat, cu ajutorul unui garou improvizat… Bonaparte n-avea nimic de câştigat lichidându-l pe Pichegru înainte de proces, în timp ce avea totul de pierdut prin sinuciderea lui… El i-a spus lui Real:

— Am pierdut cea mai bună dovadă de culpabilitate împotriva lui Moreau!

Fără îndoială, consulul l-ar fi graţiat pe Pichegru, dovedind încă o dată că era destul de puternic pentru a-şi dispreţui adversarii. Condamnarea lui nu putea adăuga nimic sângelui deja vărsat. Moartea ducelui d'Enghien servea în suficientă măsură ca un exemplu menit să descurajeze şi să dezarmeze partidul regalist.

Teama de a-l pierde pe primul consul va grăbi deznodământul. Pentru iacobini, Bonaparte a vărsat acum acelaşi sânge ca şi ei:

— Sunt încântat – exclamă „republicanul încercat" Curee –— Bonaparte a trecut de partea Convenţiei.

Fără îndoială – eternul coşmar –, el nu-l va imita nicidecum pe generalul Monk. I se poate oferi coroana la care se gândeşte de un an; o va păstra pentru el! Napoleon este împins spre tron nu numai de câţiva senatori arivişti – ca Fontanes –, ci prin însăşi forţa lucrurilor. După cum constată un agent regalist: „El n-are decât sabia, şi ceea ce i se transmite este sceptrul". Un dictator nu poate înceta de a fi dictator pe viaţă decât urcându-se pe tron. De pretutindeni – şi mai ales din partea armatei – sosesc la Tuilerii scrisori cerând consulului – ceilalţi doi nici nu mai existau – să se facă împărat. S-a întâmplat chiar – ne informează Thibaudeau – ca marinari ai escadrei din Toulon să ceară divorţul imediat de Josefina, pentru ca Bonaparte să se poată recăsători şi crea o dinastie. Peste tot se vorbeşte de imperiu ca fiind „mijlocul sigur pentru asigurarea păcii şi liniştii Franţei".

Fouché – autorul masacrului de la Lyon – se autopropune pentru a materializa dezideratele naţiunii, a-i ralia pe cei şovăielnici şi a-i câştiga pe cei ce se opun. Este creată o comisie şi la 27 martie, la o săptămână după

executarea ducelui d'Enghien – nu se pierdea de loc timpul... –, Senatul îl „invită" pe primul consul „să-şi desăvârşească opera, făcând-o nemuritoare ca şi gloria sa"...

Trupul nefericitului care putrezea în şanţurile de la Vincennes avea să servească drept treaptă spre noul tron.

*

* * *

Întrucât Senatul a ridicat şi el problema puterii ereditare, Josefina, în acest ajun de domnie, tremură toată.

— Bonaparte – şopteşte ea –, nu te face rege!

El dă din umeri. Hotărârea sa era deja luată.

Raportorul, influenţat de Joseph, scrie de trei ori că ereditatea va fi creată în *familia Bonaparte*. De trei ori textul revine de la Saint-Cloud corectat: ereditatea nu trebuia să fie prevăzută decât *„pentru descendenţii lui Napoleon Bonaparte"*. Dar aceşti „descendenţi" nu existau – sau încă nu existau. N-ar putea fi creaţi printr-o adopţiune? întrucât Josefina nu putea dărui soţului ei copii, de ce să nu fie ales ca moştenitor fiul Hortensiei?

Bonaparte accepta ideea, insuflată, fără îndoială, de către viitoarea împărăteasă. El se adresează în primul rând lui Joseph pentru a-i cere să renunţe la dreptul său de primogenitură:

— Vreau totul sau nimic – răspunde Joseph.

— Mă voi întovărăşi cu Sieyès, chiar cu Moreau dacă va fi nevoie, cu toţi acei francezi care au rămas patrioţi şi prieteni ai libertăţii, pentru a scăpa de atâta tiranie.

Trecând peste aceasta – şi plecând încă urechea la rugămintea soţiei sale –, primul consul se duce la Hortensia. Ea a povestit scena:

„Consulul a venit la mine împreună cu mama. Contrariat că nu l-a găsit pe soţul meu, nu a spus nimic şi s-a plimbat singur prin grădină. Mama mi-a spus că venise cu intenţia de a-l cere pe fiul nostru, pe care voia să-l adopte. Ideea aceasta m-a înfricoşat... Seara, Caroline mi-a spus că familia, informată de proiectele consulului, le va combate cu înverşunare, întrucât fraţii lui aveau mai multe

drepturi decât fiul meu, drepturi pe care ei şi le vor susţine… I-am vorbit despre asta soţului meu, care m-a asigurat că niciodată nu va consimţi să-şi cedeze fiul şi mi-a arătat o scrisoare prin care îl sfătuia pe fratele său să divorţeze, ca unica modalitate de a rezolva situaţia. Am rămas profund tulburată de atitudinea soţului meU, cu totul neliniştită pentru mama mea, pe care am văzut-o plecând foarte întristată şi abătută. Ea mi-a mai spus că întreaga familie voia să-l determine pe consul să se despartă de ea. În ceea ce-l priveşte pe el, pentru prima oară m-a tratat ca pe o persoană matură, vorbindu-mi de dorinţa lui de a adopta un moştenitor, şi mi s-a părut că scrisoarea lui Louis l-a jignit. I-am cerut mamei să rămână neutră într-o astfel de împrejurare şi să asculte de soţul ei, înfricoşat, poate pe bună dreptate, de toată duşmănia care se şi năştea în jurul copilului. Consulul a păstrat o clipă de tădere, pe care a rupt-o spunând:

— Voi da o lege care mă va face cel puţin stăpânul familiei mele”.

În aşteptarea soluţionării acestei probleme de nerezolvat, Bonaparte luă, la 25 aprilie, hotărârea de a-şi asocia soţia la tron şi, după o matură gândire, răspunde, în fine, cererii senatorilor, invitându-i „să-i facă cunoscut tot ceea ce gândesc”.

La 30 aprilie, Curee – acelaşi „republican încercat” – ia cuvântul în Tribunat. Lecţia i-a fost suflată: el cere ca frânele republicii să fie încredinţate unui împărat, iar această domnie să fie ereditară. După trei zile de dezbateri, Tribunatul a adoptat următoarea hotărâre:

1.

— Ca Napoleon Bonaparte să fie numit împărat şi în această calitate să fie însărcinat cu conducerea Republicii Franceze.

2.

— Ca titlul de împărat şi puterea imperială să fie ereditare în familia sa, în linie bărbătească, în virtutea dreptului de primogenitură.

3.

— În fine, ca, aducându-se organizării autorităţilor constituite modificările impuse de introducerea puterii ereditare, egalitatea, libertatea şi drepturile poporului să fie menţinute în întregime.

La 4 mai – cerul este posomorât, iar de sus cad din când în când picături de ploaie –, o delegaţie a Tribunatului este primită de Senat, căruia îi aduce la cunoştinţă „hotărârea" adoptată: crearea unei noi monarhii. Preşedintele înaltei adunări le declară atunci pe tonul cel mai serios cu putinţă:

— Dumneavoastră exercitaţi pentru prima oară pe lângă Senat această iniţiativă republicană şi populară cu care v-au împuternicit legile fundamentale.

Consulatul ia sfârşit. Peste câteva zile, în bubuitul salvelor de tun, Senatul îi va aduce lui Bonaparte decretul prin care se instituie pentru el demnitatea imperială.

ÎMPĂRATUL REVOLUŢIEI

NU URCI NICIODATĂ ATÂT
DE SUS DECÂT ATUNCI CÂND NU ŞTII
ÎNCOTRO TE ÎNDREPŢI.

Napoleon

Bonaparte se afla la Saint-Cloud când Senatul, joi 10 mai 1804, votă în unanimitate instaurarea puterii imperiale, „cu a cărei exercitare este necesar, în interesul poporului francez, să fie însărcinat Napoleon 4. Cerul, dimineaţa încă acoperit, începe să se lumineze. În cazărmile pariziene în care se află cantonată garda consulară, furierii primesc ordin să adune oamenii în curte şi să le citească acest text:

„Garda este înştiinţată că Senatul l-a proclamat astăzi pe Napoleon Bonaparte împărat al francezilor, hotărând ca puterea să fie ereditară în familia sa.

Trăiască împăratul!

Devotament neţărmurit şi fidelitate deplină faţă de Napoleon I, împărat al francezilor. Începând de astăzi garda capătă denumirea de gardă imperială".

După ce au strigat pentru prima oară: „Trăiască împăratul!", strigăt care timp de zece ani va face să

tremure Europa, putem garanta că unii dintre vechii grenadieri – aceia care cândva au făcut parte din garda Corpului legislativ şi din garda Directoratului – trebuie să se fi privit puţin uimiţi. Câteva luni înainte de brumar, dacă ofiţerii lor le ordonau să execute ceva ce nu le plăcea, ei se adresau de-a dreptul directorilor. Astfel, aceşti soldaţi ciudaţi au putut fi văzuţi cerând să nu fie obligaţi să iasă din tabără în mare ţinută… Şi ce expresii au folosit! „Păi bine – scriau ei –, libertatea nu e decât o vorbă goală?… Nişte veste şi nişte pantaloni sunt oare o femeie fatală azvârlită în mijlocul patrioţilor pentru a-i dezbina şi a face să crească forţa regaliştilor?” Pantaloni transformaţi în femeie fatală? În anul VIII oamenii nu se temeau de loc să folosească figuri de stil îndrăzneţe…

În patru ani, Bonaparte i-a transformat pe aceşti soldaţi-cetăţeni în războinici. Uniforma lor „înzorzonată” făcea să bată inimile. Grenadierii şi vânătorii erau panaşaţi, împodobiţi cu găitane, cu pene, cu lampasuri aurite, iar dacă mâinile le erau murdare, mănuşile lor erau curate. Sporindu-şi efectivul de la 2000 la 10.000 de oameni, garda, devenită o nouă cavalerie populară, era deja în ajunul imperiului elita armatei, deoarece recrutarea soldaţilor ei se făcea selecţionându-se cele mai bune elemente din unităţile de linie şi de cavalerie.

Prin aceeaşi proclamaţie, succesiunea puterii era stabilită „pentru descendenţii lui Napoleon Bonaparte şi, în lipsa copiilor săi, pentru aceia ai lui Joseph şi Louis”, care sunt făcuţi *prinţi imperiali*. Ceea ce urma l-a făcut pe Joseph să se strâmbe, pentru că *senatus-consultul* preciza că împăratul va putea să adopte ca succesor al său pe acela dintre nepoţii lui pe care el îl va indica, dar numai atunci când fericitul ales va fi împlinit optsprezece ani. Pentru secolele următoare, adopţiunea rămânea interzisă. Astfel, viitorii împăraţi ai francezilor care nu vor avea moştenitori direcţi nu-şi vor putea desemna succesorii.

La Saint-CIoud era mare frământare. Care vor fi titlurile şi funcţiile fiecăruia dintre ei? Cum încă nu a fost luată nicio hotărâre în această privinţă, sunt asaltaţi

Talleyrand şi Fouché, care – se spune – sunt puşi la curent cu secretul. Joseph şi Louis sunt aproape liniştiţi: ei vor deveni cu siguranţă *alteţe imperiale*, dar doamnele Bacciochi şi Murat – Elisa şi Carolina – sunt mai agitate. Se pare că soţii lor nu vor fi făcuţi prinţi, şi în cazul acesta ele vor rămâne fără titluri de nobleţe! În timp ce aceste „străine44 – Iulia şi Hortensia – vor purta titlul de prinţesă!

Dar miniştrii? Foştii consuli? Marii demnitari? Şefii militari? Care va fi soarta lor? De vreme ce a fost creat un imperiu, nu devenea absolut necesară o curte împodobită cu fireturi şi decoraţii şi cu titluri de nobleţe?

La 17 mai circula zvonul că a doua zi va fi „ziua cea mare44. Într-adevăr, din zorii zilei de 18, salvele răsună una după alta şi curând senatorii, precedaţi de un regiment de cuirasieri, sosesc la palat. Napoleon, în uniformă de colonel al gărzii, îi aşteaptă în Salonul mare. Înconjurat de consilierii de stat şi de generali, el era calm şi părea a fi cu desăvârşire stăpân pe sine, deşi avea să se audă pentru prima dată numit „sire44 şi „maiestatea-voastră44.

Clipa solemnă a sosit. Cambaceres înaintează şi adresează noului suveran un discurs, pe care îl încheie astfel:

— Pentru gloria şi pentru fericirea republicii, Senatul îl proclamă în această clipă pe Napoleon împărat al francezilor.

— Accept – răspunde împăratul –, accept titlul pe care îl consideraţi util pentru gloria naţiunii. Supun spre aprobare poporului legea eredităţii. Sper că Franţa nu va regreta niciodată onorurile cu care va înconjura familia mea. În orice caz, spiritul meu nu va mai sălăşlui în urmaşii mei în ziua când ei nu vor mai merita dragostea şi încrederea marii noastre naţiuni.

Strigătul puternic: „Trăiască împăratul!” care subliniază aceste cuvinte face să vibreze geamurile salonului.

După aceea, „prinţul trupei ia144 Joseph este numit

mare elector, iar „prinţul imperia144 Louis – conetabil. Bineînţeles, nici nu poate fi vorba de Lueien, care, refugiat la Roma, continuă să refuze să divorţeze, şi nici de Jérôme. care nu numai că este aproape un dezertor, dar a îndrăznit chiar să se căsătorească în Statele Unite fără a fi cerut aprobarea.

Cambaceres şi Lebrun, încetând de a mai fi consuli, devin unul arhicancelar al imperiului, iar celălalt arhitrezorier. Senatorii se duc apoi la Josefina, declarându-se „fericiţi de a fi primii care o salută” cu titlul de „maiestate imperială”.

Înainte de a se aşeza la masă, Duroc anunţă curţii că, de acum înainte, cei doi foşti consuli şi marii demnitari se vor numi *monseniori*. Miniştrii vor avea dreptul la titlul de *excelenţă*, iar cei şaisprezece noi mareşali la acela de *domnul mareşal*.

Sosind în salon, împăratul se adresează ostentativ cumnatelor sale, simţind o anumită plăcere să le numească *prinţesă Joseph* şi *prinţesă Louis*. Dacă Murat, de frica cumnatului său imperial, rămâne în aparenţă calm, nu acelaşi lucru se poate spune despre soţia sa. Garolina este cuprinsă de o violentă desperare. „În timpul dejunului a fost atât de puţin stăpână pe sine – arată doamna de Remusat –, încât, când l-a auzit pe împărat spunând de mai multe ori *prinţesă Louis*, n-a mai putut să-şi reţină plânsul. Ea bea nervos pahare mari cu apă, încercând să-şi revină şi să dea impresia că face ceva, dar lacrimile o podideau mereu. Fiecare se simţea stânjenit, iar fratele ei surâdea cu destulă maliţiozitate. Personal, încercam cea mai mare uimire şi, în acelaşi timp, aş spune aproape un fel de dezgust văzând-o pe această tânără şi frumoasă fată contractată de emoţiile unei pasiuni atât de serbede. Doamna Murat avea pe atunci douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani; chipul ei de o albeaţă fermecătoare, frumosul ei păr blond, coroana de flori cu care era împodobit, rochia trandafirie cu care se gătise – toate acestea îi dădeau un aer tineresc, aproape copilăresc, care contrasta neplăcut cu sentimentul potrivit unei cu totul alte vârste, sentiment

de care se vedea că este stăpânită. Nu puteai resimţi nicio compătimire pentru lacrimile ei şi cred că, asemenea mie, ele făceau o impresie foarte neplăcută tuturora. Doamna Bacciochi, mai în vârstă, mai stăpână pe sine, nu plângea, dar era aspră, tăioasă şi-l trata pe fiecare dintre noi cu multă aroganţă”.

A doua zi, în salonul împărătesei, doamna Murat îi face împăratului o scenă oribilă. Din camera alăturată, ofiţerii de serviciu, şambelanii şi doamnele de onoare îi aud ţipetele, plânsetele, ba chiar şi suspinele.

— De ce eu şi surorile mele să fim condamnate la o existenţă obscură şi la dispreţ, în timp ce străinele sunt acoperite de onoruri şi demnităţi?

— Eu sunt stăpânul – strigă împăratul – şi împart demnităţile aşa cum doresc.

Şi cum ţipetele Carolinei se înteţeau, Napoleon adăugă:

— Într-adevăr, dacă ar fi după pretenţiile voastre, doamnelor, s-ar crede că noi am primit coroana din mâinile defunctului rege tatăl nostru!

Nemaigăsind ce să obiecteze în faţa unei observaţii atât de logice, doamna Murat preferă să leşine. Văzând trupul surorii sale întins cât era de lung pe covor, Napoleon se simte cuprins de milă: de acum încolo doamnele Murat şi Bacciochi aveau să fie prinţese şi alteţe imperiale… dar soţii lor aveau să rămână – deocamdată – simpli cetăţeni.

Ştirea apare în *Moniteur* din 20 mai. Era duminică sau, mai precis, *decadi* 30 floreal, anul XII, ziua *houlettei 1*) deoarece calendarul revoluţionar mai era în vigoare. Floreal se încheia, peste câteva ore începea prerial, dar timpul nu era mai puţin posomorât, iar drumurile Parisului erau acoperite de un noroi gros.

Acest lucru era foarte neplăcut pentru ziua aceea. Într-adevăr, începând de dimineaţă, îngrămădiţi pe trotuare – obicei care se datora Consulatului –, parizienii urmăresc cu ironie un spectacol ciudat. Precedaţi de un grup de oameni călări, de o fanfară aşezată pe un car cu

bănci şi de dragoni din jandarmerie, flancaţi de o cohortă de generali panaşaţi, urmaţi de un corp de trompeţi şi timpanişti, cincisprezece până la douăzeci de civili călări, purtând ciorapi de mătase şi pantaloni scurţi, încercau, fără să prea reuşească, să-şi dea aere de cavaleri. Aceşti domni, primari ai Parisului – încă din ajun nu se mai spunea *cetăţean* –, preşedinţii şi cancelarii Corpului legislativ şi ai Senatului, mergeau astfel să citească în principalele pieţe ale capitalei decretul care-l proclama pe Napoleon Bonaparte împărat al francezilor. Citirea odată terminată, mascarada – cuvântul îi aparţine lui Fontanes, preşedintele Corpului legislativ – porneşte din nou în sunetele unui marş săltăreţ, care face caii să cabreze. Cel al preşedintelui – povesteşte chiar el – era cât pe-aci să-l „arunce de douăzeci de ori în noroi”.

Parizienii privesc acest „alai de lăsata secului1 – expresie împrumutată de la acelaşi Fontanes – aplaudând.

1 Ziua botăului.

— *Nota* trad.

bineînţeles, dar fără prea mare entuziasm. Majoritatea era satisfăcută văzând „facţiunile zdrobite44. Poporul era, totuşi, descumpănit de această revenire la nişte formule pe care le credea definitiv ieşite din uz. Cortegiul a stârnit râsete în faţa palatului Luxembourg, în piaţa Corpului legislativ, în piaţa Vendôme, în piaţa Palatului Tribunatului, în piaţa Carrousel, în piaţa Primăriei şi în piaţa Palatului de Justiţie.

Doar cancelarul Senatului, Laplace, se arată satisfăcut:

— Sire – îi declară el lui Napoleon –, am proclamat, în uralele poporului, împărat al francezilor pe eroul căruia am avut marea cinste să-i deschid acum douăzeci de ani drumul pe care el l-a parcurs cu atâta glorie şi fericire pentru Franţa.

Rouget de Lisle cutează să-i scrie împăratului: „Bonaparte, dumneavoastră mergeţi spre pierzanie şi, ceea ce este mai rău, odată cu dumneavoastră duceţi de râpă şi Franţa!”

— Primul căpitan al lumii să vrea să fie numit maiestate! – scrie cu dispreţ Paul-Louis Courier.

— Să fii Bonaparte şi să te faci rege!

— Deci nu este decât un om obişnuit! – oftă Beethoven. Şi cu o trăsătură furioasă şterge subtilul simfoniei a treia: „*Buonaparte*”, apoi scrie în locul lui aceste cuvinte: „*Sinfonia eroica, composta per festiggiare îl sovvenire d'un grand Uomou* 1. Pentru Ludwig van Beethoven, geniul revoluţiei a murit!

Unii parizieni nu se înşelau nici ei, dar spuneau, râzând, că republica moare din cauza unei „operaţii cezariene44: *Venerabili părinţi ai republicii*.

Mari maeştri într-ale politicii.

Durerea v-o împărtăşesc, sunt dezolat!

Veniţi la marea înmormântare A bietei voastre juce, care Muri născând un împărat.

În mintea noului stăpân, naşterea aceasta trebuia consolidată prin condamnarea lui Moreau şi a lui Cadoudal. Dacă acesta din urmă – un adevărat Danton regalist, după cum spunea Louis Madelin – îşi revendica cu hotărâre întreaga

1 „Simfonie eroică compusă pentru a sărbători amintirea unui mare Om”.

— *Nota* trad.

răspundere pentru conspiraţie, înfruntându-i pe judecători cu o elocvenţă uimitoare, Moreau afirma, fără să abandoneze atitudinea sa dispreţuitoare, că fusese doar „pus la curent” cu complotul, pretinzând că n-ar fi fost amestecat în el. În cursul dezbaterilor aveau loc foarte des manifestări ce dovedeau popularitatea de care el se bucura. Într-o zi a fost atât de aclamat, încât Cadoudal strigă:

— Dacă aş fi Moreau, în seara asta aş dormi la Tuilerii.

Lui Napoleon i-ar fi plăcut ca Moreau să fie condamnat, pentru a-l putea apoi graţia. Însă la 10 iunie, când se trezeşte, împăratul află că Georges Cadoudal, Armand duce de Polignac şi vreo douăzeci din complicii lor

au fost condamnaţi la moarte, dar Moreau – tratat ca un „găinar” –, Polignac – prinţul Jules –, Leridan şi Rolland n-au căpătat decât câte doi ani de închisoare. Napoleon este indignat. Nişte oameni care urziseră planul de a-l captura! De a-l duce în Anglia! Care voiseră chiar să-i ia viaţa! Nişte asasini mârşavi!

În timp ce, prost dispus, lucrează cu Talleyrand, Lavalette intră în cabinet. Napoleon îl întrebă:

— Ce se mai aude pe la soţia mea?

— Sire, cineva plânge.

Cu puţin timp înainte, Josefina, sprijinită de doamna de Remusat, ceruse, într-adevăr, imperialului ei soţ să-l cruţe pe ducele de Polignac.

— Nu pot să-l graţiez – le-a explicat el enervat, umblând agitat prin camea.

— Nu vedeţi că acest partid regalist este plin de tineri imprudenţi care vor reîncepe mereu dacă nu-i vom ţine în frâu, dându-le o lecţie aspră? Bourbonii sunt creduli, iau drept bune asigurările pe care li le dau unii intriganţi, care îi înşală în privinţa adevăratei stări de spirit a opiniei publice franceze, şi îmi vor trimite aici o mulţime de victime.

Doamna de Remusat plângea.

— Dumneavoastră pledaţi cauza acelora care au venit ca să mă asasineze!

Dacă se cuvine s-o credem, doamna de onoare a îndrăznit să-i repete ceea ce tocmai îi spusese Josefinei: ea i-a descris impresia pe care aceste procese au produs-o la Paris, i-a reamintit de moartea ducelui d’Enghien şi i-a înfăţişat „urcarea pe tronul imperial înconjurată de execuţii sângeroase şi de spaima generală, ce ar putea fi risipită printr-un act de clemenţă, care avea să fie amintit alături de atâta asprime”. Josefina, foarte înduioşată, aprobă. Fără îndoială, aceste argumente i-au părut juste lui Napoleon, căci foarte mulţumit – poate de el însuşi… – a interzis celor două femei „să-l mai ameţească64. Cel puţin astfel explică el marelui judecător Régnier:

— Noi am fi dat uitării şi am fi înăbuşit vâlva acestei

conspiraţii, cum am mai făcut şi cu alte câteva, dacă, datorită caracterului deosebit care ni s-a părut că-l are şi intervenţiei unor oameni acoperiţi de masca marilor lor merite, n-am fi văzut în ea un pericol real pentru destinele şi interesele naţiunii.

Josefina nu se consideră, totuşi, învinsă, şi se duce încă de două ori să-şi vadă soţul. Având darul lacrimilor, îşi atinge scopul. Doamna de Polignac, introdusă în cabinetul imperial, cade în genunchi, leşină – se pare că în epoca aceea doamnele posedau facultatea de a-şi pierde cunoştinţa oricând doreau… – şi obţine graţierea soţului ei. Hortensia reuşeşte să obţină viaţa lui Lajolais, iar Carolina pe aceea a lui Bouvet de Lozier. Sub imperiul propriului său elan, împăratul îi mai graţiază pe marchizul de Riviere, pe Roussillon, Rochette şi Seillard.

— Piinţii care pun în pericol viaţa celor mai credincioşi slujitori ai lor sunt foarte vinovaţi, se mulţumeşte el să declare.

Dar Moreau? În cursul procesului, palavragiul Bouvet de Lozier, care imediat după ce a fost „împiedicat să se spânzure44 l-a acuzat pe Moreau, a retractat cele declarate.

— Puteam să prevăd că în faţa justiţiei el nu-şi va mai menţine primele declaraţii? – îi spuse Napoleon lui Bourrienne.

— Avem de-a face cu o înlănţuire de împrejurări care depăşesc prevederile omeneşti; a trebuit să consimt ca Moreau să fie arestat când am avut dovada întrevederilor lui cu Pichegru; n-a trimis oare Anglia asasini?

— Sire – răspunse Bourrienne, care pe atunci îi reintrase în graţii –, îmi permiteţi să vă reamintesc conversaţia pe care aţi avut-o în prezenţa mea cu dl. Fox şi în urma căreia dumneavoastră mi-aţi spus: „Bourrienne, sunt bucuros să aflu din gura unui om de onoare că guvernul englez nu s-ar putea nici măcar gândi să pună la cale un atentat împotriva mea; îmi place să-mi stimez duşmanii44.

— Ei aş! Ştii că eşti bine? Desigur, nu spun că un

ministru englez ar fi chemat un asasin şi i-ar fi spus: „Ţine, ai aici aur şi un pumnal, du-te şi omoară-l pe primul consul”. Nu, nu cred asta; dar nu este mai puţin adevărat că toţi cei care au venit să conspire împotriva guvernării mele erau în solda Angliei şi erau plătiţi; am eu agenţi la Londra trimişi să dea la cap guvernului Marii Britanii? Eu duc un război cinstit împotriva lui şi nu caut să trezesc amintirile foştilor partizani ai Stuarţilor!

Bourrienne, care a asistat la şedinţele procesului, afirmă că Moreau este nevinovat:

— Cel puţin pot să vă asigur că din dezbateri n-a reieşit nimic care ar fi putut dovedi vinovăţia lui şi vă mărturisesc chiar că adeseori m-am mirat că a fost considerat părtaş la această conspiraţie, căci pot să vă asigur că nicio învinuire serioasă, nicio mărturie nu s-au adus împotriva lui.

— Moreau – continuă împăratul – are calităţi, a dat dovadă de multă vitejie, dar are mai mult curaj decât energie, este moale, indolent. În armată trăia ca un paşă: fuma, era mai întotdeauna culcat şi aprecia prea mult bucătăria aleasă. Este bun din fire, dar prea leneş pentru a se instrui; nu citeşte şi, de când se ţine tot timpul de fusta doamnei Moreau, nu mai e bărbat; nu mai vede decât cu ochii soţiei şi soacrei sale, care l-au compromis în toate aceste intrigi. Ascultă, Bourrienne, e destul de ciudat că tocmai eu l-am sfătuit mai întâi să facă această căsătorie; mi s-a spus că domnişoara Hulot este o creolă şi am crezut că va găsi în ea o altă Josefină; m-am înşelat amarnic!

Dar mai era ceva, care pentru el reprezenta principalul:

— Moreau deprecia întotdeauna campaniile mele şi guvernarea mea. Toate aceste rapoarte au trecut pe sub ochii dumitale şi nu ţi-am ascuns iritarea care mi-o pricinuiau. De la nemulţumire până la revoltă, adeseori nu e decât un pas, mai ales când un om slab de înger se află sub influenţa unor clici.

Când Moreau a fost arestat – îi aminteşte Napoleon lui Bourrienne –, consulul şi-a convocat consiliul:

— Le-am cerut să-mi spună deschis dacă existau împotriva lui Mureau învinuiri destul de grave pentru o condamnare la moarte. Imbecilii! Răspunsul lor a fost afirmativ, mi se pare chiar unanim! Dobitocii ăştia mi-au declarat că nu poate să scape de pedeapsa capitală.

Dacă ar fi fost condamnat la moarte, Napoleon şi-ar fi putut graţia duşmanul şi numele său n-ar mai fi fost un stindard „pentru cei care bombănesc republica sau pentru aceşti imbecili de regalişti! „Acum însă, problema se pune cu totul altfel!

— Ce vreţi să fac? Să-l păstrez? Asta ar însemna încă un loc de întrunire. Să-şi vândă tot ce are şi să părăsească Franţa! Ce-aş face cu el la Temple?

Şi Moreau va putea să plece în America.

Cât despre Cadoudal, el a murit aşa cum a trăit: ca un om de spirit. Urcând pe eşafod, a exclamat:

— Noi am făcut mai mult decât ne-am gândit: venisem să-i dăm Parisului un rege, şi îi dăm un împărat!

*

* * *

La 19 mai, intrând în camera stăpânului său, Constant îl aude pe noul împărat întrebându-l ca de obicei:

— Cât e ceasul? Cum e vremea?

Valetul, sigur de impresia pe care o va face, răspunde:

— *Sire*, ora şapte, timp frumos.

Constant se apropie de pat şi Napoleon, surâzând, îl trage de ureche şi-l bate uşor pe obraz, spunându-i:

— Domnule nostim!

„Era cuvântul său preferat atunci când era deosebit de mulţumit de mine”, relatează valetul.

Desigur, satisfăcut de sine însuşi – şi care om n-ar fi fost –, Bonaparte a intrat în pielea personajului său imperial cu o extraordinară măiestrie.

La 15 iulie are loc prima sărbătoare a noului imperiu. După tedeumul, oficiat la Notredame, Napoleon se duce la Palatul Invalizilor pentru a primi jurământul „depus împăratului” de membrii Legiunii de onoare. Cerul,

dimineaţa înceţoşat, se acoperise cu nori. În faţa porţii, guvernatorul îi oferă cheile palatului. La intrarea în biserică, cardinalul de Belloy, cu o voce atât de puternică pe cât îi permitea vârsta sa înaintată, rosteşte cuvântarea adresată împăratului şi îi dă agheasmă. Napoleon – arată Stendhal – surâde cu acel „zâmbet teatral în care îţi arăţi dinţii, dar ochii nu surâd”. Intrând sub baldachin, împăratul se urcă pe tronul său... Monseniorii” şi „excelenţele44, toţi cei ce aveau mai mult sau mai puţin legătură cu noul stat, erau prezenţi acolo, împodobiţi cu pene, poleiţi cu aur, galonaţi şi adesea uimiţi de a regăsi atât de repede vechea stare de lucruri. Cardinalul-legat începe slujba. După citirea evangheliei, Lacepede se avântă într-un discurs bombastic... La rândul său, împăratul rosteşte cu voce puternică:

— Comandanţi, ofiţeri, membri ai Legiunii de onoare, cetăţeni şi soldaţi, voi juraţi pe onoarea voastră că veţi fi devotaţi imperiului şi veţi lupta pentru integritatea teritoriului său; că veţi fi devotaţi apărării împăratului, a legilor republici) şi a proprietăţilor pe care le-a consfinţit; că veţi combate prin toate mijloacele pe care justiţia, raţiunea şi legile le îngăduie orice acţiune care ar tinde la restabilirea regimului feudal; în sfârşit, juraţi că veţi contribui din toate puterile voastre la menţinerea libertăţii şi a egalităţii, temelia instituţiilor noastre. Juraţi?

Ovaţii puternice răsună sub boltă, în timp ce mâinile se ridică pentru prestarea jurământului. Louis – conetabil al imperiului – îl decorează mai întâi pe fratele său, care apoi prinde aceeaşi cruce de pieptul cardinaluluilegat.

În aclamaţiile celor prezenţi, Napoleon părăseşte Palatul Invalizilor; cerul era acum plumburiu şi prevestea furtună. În faţa bisericii a fost construită o fântână, piedestal prestigios menit să arate parizienilor leul din Piaţa San Marco, furat Republicii Veneţia... Toate acestea păreau deja absolut fireşti. Aşa cum Napoleon avea să spună într-o zi:

— Chiar dacă m-aş căsători cu Sfânta Fecioară, n-aş reuşi să-i uimesc pe parizieni.

Nici constatarea făcută de redactorul lui *Journal des Debats* nu va face pe nimeni să zâmbească: „Este imposibil să te gândeşti la sărbătoarea de la 15 iulie fără a arunca o privire în urmă şi a mulţumi providenţei, care ne-a readus la ţelul pe care voiam să-l atingem în 1789”.

Napoleon a îmbrăcat din nou în ziua aceea costumul

Iţii devenit deja legendar: uniforma de colonel al gărzii sale. Purta, în plus, cizme cu pinteni, iar pe cap pălăria cea mică. El socoti – greşit, de altfel – că i-ar trebui acum o uniformă imperială. Astfel, trei zile mai târziu, hotărăşte să poarte în ocazii festive o tunică albă brodată cu aur şi o manta de catifea purpurie împodobită cu albine de aur. Îşi va pune pe cap o coroană de aur formată din frunze de laur împletite, va ţine un sceptru de aur cu o mină a justiţiei1 tot din aur şi se va încinge cu o spadă cu minerul de aur şi încrustat cu diamante. Josefina, la rândul ei, va purta o manta din catifea de culoarea „purpurei imperiale” peste o rochie de mătase albă brodată cu aur.

Nu mai lipseau decât ungerea şi încoronarea. Napoleon se şi gândea la aceasta, dar aştepta răspunsul papei; de aceea termină decretul privitor la instituirea ceremonialului imperial cu cuvintele: „Tot ceea ce priveşte ceremoniile şi festivităţile încoronării va fi stabilit ulterior”.

*

* * *

Văzând traiul pe care-l ducea Bonaparte, era greu să-ţi închipui că el a putut fi locatarul sărăcăcioasei camere cu numărul 9 de la hotelul „Cherbourg” şi că mâncase pentru 6 *sons* prin vreun birt mizer din cartierul halelor…

Acum, după ce se scoală, împăratul ia un ceai sau o infuzie de flori de portocali, servite într-o ceaşcă de argint aurit. Locuieşte în palatul Caterinei de Medicis, mama a trei regi ai Franţei. Camera sa de dormit2 de la primul etaj al palatului Tuilerii, luminată de două ferestre, cu vederea spre grădină, fusese camera de recepţie a lui Ludovic al XVI-lea. În cabinetul său topografic, altă dată dormea regele, iar Caterina de Medicis lucra. Îşi aminteşte oare că

el însuşi a pătruns cu puţin timp înainte de vendemiar în acelaşi palat atât de sărăcăcios îmbrăcat, cu

1 Simbol al monarhiei, situat la extremitatea sceptrului regal; această mână, din fildeş, deschisă, cu degetele ridicate în sus, reprezentând puterea judecătorească, a apărut în secolul al XIV-lea pe monedele lui Filip al VI-lea, iar mai târziu pe sigilii.

— *Nota* trad.

2 Patul împăratului de la Tuilerii. căruia Ludovic-Filip a crezut că trebuie să-i adauge monograma sa, se găseşte astăzi în *camera Mariei-Luiza* din Marele Trianon.

pantalonii atât de uzaţi – după cum am văzut –, încât a cerut doamnei Tallien să-i procure, mulţumită relaţiilor sale, postav pentru uniformă?... Pe atunci el urca zilnic până la etajul al cincilea al pavilionului Florei – devenit *pavilionul Unităţii* –, unde îşi aveau sediul birourile topografice ale Comitetului...

Acolo unde se afla înainte cabinetul de lucru al lui Ludovic al XVI-lea, în fiecare dimineaţă împăratul îşi macera trupul în baia sa, cu capul înfăşurat într-un fel de turban din mătăsică, ale cărui capete îi cădeau până pe gât. În această ţinută cerea să i se citească corespondenţa şi ziarele. Când ieşea din apă, i se dădea alt turban, căci celălalt era întotdeauna ud din cauză că în baie el se agita, se sucea şi se bălăcea întruna. Vara îmbrăca un halat şi pantaloni de pichet alb. Iarna purta pantaloni şi un halat din molton. Dacă în vreo dimineaţă nu făcea baie, se îmbrăca la fel şi se aşeza la gura sobei, unde focul ardea aproape tot anul. Apoi îşi citea singur hârtiile, pe care după aceea le arunca pe jos. Era treaba secretarului să le adune şi să le claseze!

Odată baia terminată şi corespondenţa citită, Napoleon se apropia de „ateniana” sa din porţelan de Sèvres şi începea să-şi facă toaleta. „Până când l-am învăţat să se radă singur, îl rădeam eu – povesteşte Constant.

— Când a deprins acest obicei, s-a servit la început, ca toată lumea, de o oglindă prinsă la fereastră. Dar el se

apropia atât de mult şi se săpunea cu gesturi atât de bruşte, încât oglinda, geamurile şi perdelele, toaleta şi el însuşi erau pline de spumă. Pentru a remedia acest inconvenient, personalul de serviciu s-a consfătuit şi a hotărât ca mamelucul Rustam să ţină oglinda. Când împăratul era ras pe o parte, se întorcea cu cealaltă parte la lumină, trecându-l pe Rustam de la stânga la dreapta sau de la dreapta la stânga, după partea cu care începuse mai întâi”.

După ce termina cu bărbieritul, îşi spăla faţa şi mâinile şi îşi făcea unghiile cu grijă. „Avea mâini frumoase – spunea Bourrienne – şi ţinea mult la frumuseţea lor. Le purta o grijă deosebită şi câteodată, în timp ce stătea de vorbă, le privea cu satisfacţie”. „Pe urmă – continuă Constant – îi scoteam vesta de flanelă şi cămaşa şi îi

1 Noptieră folosită la sfârşitul secolului al XVIII-lea, confecţionată, în genere, din lemn sculptat şi aurit.

— *Nota* trad.

frecţionam tot bustul cu o perie de mătase foarte fină. Urma fricţiunea cu apă de Colonia, din care consuma mult, pentru că zilnic era fricţionat şi dichisit astfel. Deprinderile acestea igienice, care îl făceau să se simtă foarte bine, le luase din Orient… Când toate aceste pregătiri erau terminate, îi puneam în picioare papuci din flanelă sau caşmir, ciorapi albi de mătase – niciodată n-a purtat altceva –, îi îmbrăcam indispensabili dintr-o pânză foarte fină sau de barchet, apoi pantaloni de stofă albă fină cu cizme moi de călărie sau pantaloni strâmţi din aceeaşi stofă şi de aceeaşi culoare cu cizme scurte englezeşti, care îi ajungeau până la mijlocul gambei. Ele erau împodobite cu pinteni mici de argint care nu depăşeau în lungime 6 linii h Toate cizmele lui aveau astfel de pinteni.

Pe urmă îi îmbrăcam vesta de flanelă şi cămaşa, îi puneam o cravată foarte subţire de muselină şi un guler de mătase neagră. În sfârşit, o vestă rotundă de pichet alb şi o uniformă de vânător sau una de grenadier, însă de cele mai multe ori o prefera pe prima. Când era gata cu toaleta, i se aduceau batista, tabachera şi o mică cutie de baga

umplută cu miambal parfumat cu anason şi tăiat foarte fin”.

Din cele relatate se vede că împăratul se lăsa îmbrăcat din cap până în picioare. Personal nu punea mâna pe nimic, se lăsa îngrijit ca un copil, ocupându-se în acest timp de treburile sale. Napoleon era născut, ca să spunem aşa, pentru a avea valeţi. Ca general, a avut până la trei valeţi şi cerea să fie servit cu tot atâta lux ca şi atunci când avea să fie în culmea gloriei.

În timpul toaletei intra chirurgul său Yvan sau medicul său Corvisart. împăratul era lipsit de pudoare şi, gol puşcă, se foia în faţa lor fără cea mai mică jenă.

— Ai venit, mare şarlatan – îi spune el lui Corvisart.

— O să omori multă lume azi?

— Nu prea multă, sire, răspunde medicul râzând.

Sau altă dată, într-o dimineaţă, înainte de a pleca la vânătoare în pădurea Saint-Germain, i se adresează zâmbind:

— Corvisart, voi avea vreme bună la vânătoare? 1

— Da, sire, e o vreme minunată.

— Eşti vânător, Corvisart?

— Da, sire, vânez uneori.

— Şi apoi îi laşi pe bolnavii dumitale să moară!... Unde vânezi, Corvisart?

— Sire, vânez la Chatou.

— Corvisart, vreau să vii să vânezi cu mine. Vreau să văd dacă tragi bine.

— Sire, este o mare cinste pentru mine. Dar n-am puştile cu mine.

— Ţi se vor da ale mele... Auzi, Rustam?

— Sire, n-aş putea să mă sei vesc de puştile maiestăţii-voastre.

— De ce, şarlatane?

— Pentru că sunt. stângaci.

— Nu face nimic, vreau să vii; ar fi prea târziu ca să trimitem după puştile dumitale.

Când nu se pregătea pentru vânătoare, de îndată ce era îmbrăcat, intra în cabinetul său de lucru, de unde

plecau porunci ce ajungeau în cele patru colţuri ale Europei. Unica fereastră a cabinetului domina grădina. Aplecându-te puţin, zăreai malurile Senei, „împânzită de spălătorii”. În faţa ferestrei se afla o bibliotecă mare cu geamuri, în mijlocul căreia o pendulă număra orele. împăratul lucra, aşezat cu spatele la cămin, la un birou de mahon ornamentat eu aramă aurită; modelul acestui birou, în formă de vioară, a fost desenat chiar de el. Scrijelea şi aici cu lovituri de briceag braţele fotoliului, iar pana şi-o ştergea de mânecile uniformei. În faţa lui se afla o consolă cu despărţituri pentru dosare. Pe marmură erau aliniate „cărţile apărute în cursul săptămânii”.

Secretarul său particular, „tăcut ca o mobilă”, şedea la o masă mică plasată chiar la fereastră. Pentru acest nefericit începea supliciul. Napoleon dicta mai întâi şezând, apoi, pe măsură ce ideile îl năpădeau, pe măsură ce gândurile îi veneau unul după altul – fără a se ciocni –, se ridică şi-şi relua legendarul său du-te-vino. „Plimbarea aceasta – povesteşte Meneval – dura tot timpul cât el dicta. Rostea cuvintele grav, accentuat şi nu făcea nicio pauză. Pe măsură ce intra în subiect, se făcea simţită inspiraţia. Ea se manifesta printr-un fon mai vioi şi printr-un fel de tic ce consta într-o mişcare a braţului drept, pe care-l răsucea, trăgându-l cu mâna”. Dicta cu o repeziciune înspăimântătoare. Trebuia să-i prinzi cuvintele din zbor, să sari unele din ele, lăsând spaţii albe, pe care urma sa” le completezi ulterior. Stâlcea toate numele sau le transforma: Salamanca devenea *Smolensk*, iar Ebrul – Elba…

— Scrieţi!

Trecea de la un subiect la altul. Dar fiecare din secretarii săi a reuşit, în cele din urmă, să-i cunoască maniile, întorsăturile de frază, expresiile sale favorite, ceea ce baronul Fain numea *ideea dominantă a momentului*. Le regăseşti în toate scrisorile sale şi în toate conversaţiile lui zilnice.

„Napoleon scria rareori personal. Scrisul îl obosea. Mina sa nu putea face faţă rapidităţii cu care gândea. Nu

lua pana decât atunci când, din întâmplare, era singur şi simţea nevoia să încredinţeze hârtiei prima izbucnire a unei idei. Dar după câteva rânduri se oprea şi o arunca… Scrisul său era o adunătură de litere fără legătură între ele şi indescifrabile. Jumătate din literele cuvintelor lipseau. Nu putea să-şi recitească textul, sau nu voia să se ostenească cu asta…”

Într-sE zi, împăratul ceru de la cabinetul ministrului de război „un scris frumos”, pentru a-l înlocui pe unul din secretarii lui obişnuiţi, care lipsea din cauză de boală. Berthier ordonă o dictare şi după ce proba se termină fu desemnat unul dintre ataşaţi. Acesta plecă foarte emoţionat şi invidiat de colegii săi, dar reveni fără pălărie, fără mănuşi, cu părul în dezordine, tremurând din toate mădularele… În cele din urmă reuşeşte să vorbească şi povesteşte, încă gâfâind: „Primit la împărat, l-a găsit singur, umblând cu paşi mari prin cabinetul său. Măsurându-l dintr-o privire pe noul lui secretar, Napoleon i-a arătat scaunul şi biroul de la fereastră: «Aşezaţi-vă acolo». Apoi şi-a reluat plimbarea fără să se mai sinchisească de el, gestic-ulând, mormăind ici şi colo câteva fraze întretăiate «care semănau a înjurături» şi erau absolut de neînţeles. Părea foarte prost dispus. Ataşatul, foarte stingherit, îl urmărea pe furiş cu privirea, cu fruntea plecată, neîndrăznind a întoarce capul, reţinându-şi respiraţia şi aşteptând un ordin.

Împăratul a umblat astfel o jumătate de oră, mormăind în sinea sa nişte cuvinte pe care celălalt, din discreţie, se străduia să nu le audă. Străbătând, în sfârşit, încăperea cu paşi mari, Napoleon s-a apropiat pe neaşteptate; tânărul, cu gâtul tras între umeri, l-a simţit pe zeu foarte aproape de el, lipit de scaun.

— Recitiţi-mi, ordonă împăratul.

— Ce să recitesc, sire?

— Ceea ce am dictat.

— Di… dictat? – se bâlbâi nefericitul n-am ştiut… n-am scris nimic… credeam…

Dacă trăsnetul ar fi căzut pe Tuilerii făcând să se

prăbuşească vechiul palat, aceasta i-ar fi pricinuit sărmanului băiat mai puţină spaimă decât strigătul de mânie care i-a tăiat scurt vorba. Asemenea unui om scăpat dintr-o mare catastrofă, nu şi-a mai dat seama de nimic şi nu a mai putut spune vreun cuvânt. S-a pomenit afară, a străbătut în fugă Parisul, îndreptându-se instinctiv spre minister, stăpânit de un singur gând: să scape de pericol, să se pună la adăpost, să se refugieze în mijlocul colegilor săi. A fost bolnav cinci zile; despre aventura sa n-a mai auzit vorbindu-se niciodată, iar la Tuilerii n-a mai pus piciorul. Toată viaţa sa, care a fost lungă, pentru a traversa grădina trebuia să-şi facă curaj şi treizeci de ani după ce Napoleon murise la Sfânta Elena, cum zărea de departe cupolele castelului, fostul ataşat era cuprins de un uşor fior retrospectiv11.

Uneori, între două dictări. împăratul se ducea să se întindă pe o canapeluţă aşezată lângă cămin. Închidea ochii şi reflecta:

— Când meditez – mărturisea el –, sunt într-o stare de agitaţie cât se poate de neplăcută. Sunt ca o fată în durerile naşterii.

În aparenţă însă părea că moţăie.

— Dacă par întotdeauna pregătit pentru orice, pregătit să fac faţă la toate – îi explică într-o zi lui Roederer –, aceasta se datorează faptului că, înainte de a întreprinde ceva, meditez îndelung, prevăzând ceea ce s-ar putea întâmpla. Nu vreun duh îmi arată pe neaştep

1 Lenotre, *Napoleon* (Grasset).

tate, în taină, ce am de spus sau de făcut într-o împrejurare neprevăzută pentru alţii, ci reflectarea adâncă.

Această primă parte a activităţii odată încheiată, trecea la îndeletnicirile sale de suveran. Ieşind din ceea ce numea „interiorul” său, trecea în salon, fosta cameră a reginei Maria-Tereza, soţia lui Ludovic al XIV-lea, apoi a lui Madame Royale *, fiica lui Ludovic al XVI-lea. Erau introduşi cei care prin funcţia lor sau printr-o favoare specială aveau dreptul de a fi primiţi oricând de suveran.

„Mulţi oameni – scria Bausset în timpul Restauraţiei – care astăzi par că au uitat puneau atunci mare preţ pe dreptul de a beneficia de o favoare atât de măgulitoare41. El se adresa fiecăruia – ceea ce regii nu făceau –, apoi, după ce întrevederea lua sfârşit – era de acum ora nouă şi jumătate –, se retrăgea pentru a lua micul dejun. Prefectul palatului îl preceda în salon, unde masa era servită de primul majordom. Întocmai ca altă dată regele, împăratul mânca singur pe un mic gheridon de mahon, acoperit cu un şervet. În mod curent, micul dejun nu depăşea opt minute… Dar când simţea nevoia să-şi „închidă cabinetu111, cum se exprima el, micul dejun se putea prelungi destul de mult. „Şi atunci – relatează Bausset –, nimic nu egala veselia plăcută şi farmecul conversaţiei sale. Expresiile sale erau rapide, sigure şi pitoreşti. Datorez acestor momente din serviciul meu cele mai agreabile ceasuri de viaţă11.

Uneori, la propunerea lui Bausset, în timp ce dejuna, primea savanţi sau artişti, dar nu mergea, ca Ludovic al XIV-lea, până acolo încât să-l invite pe vreunul din ei să ia masa cu el. Monge, Berthollet, Denon, David, Gerard, Isabey, Fontaine l-au privit astfel pe stăpân mâncând. Lui Talma, pe care l-a văzut interpreţindu-l pe Iuliu Cezar, îi dă, între două îmbucături, sfatul de a manifesta mai multă simplitate:

— Vă obosiţi prea mult braţele. Capii de imperii sunt mai reţinuţi în mişcări; ei ştiu că un gest este un ordin, că o privire poate să însemne moartea; de aceea ei fac uz cu măsură de gest şi de privire… Mai este şi un vers a cărui semnificaţie vă scapă; îl rostiţi cu prea multă sinceritate:

1 Titlu dat fiicei mai mari a regilor Franţei.

— *Nota traci*.

Pentru mine, care consider tronul egal cu infamia…

Cezar nu spune aici ce gândeşte. Nu-l faceţi pe Cezar să vorbească întocmai ca Brutus. Când unul spune că are oroare de regi, trebuie crezut; dar nu şi celălalt. Ţineţi seama de această deosebire.

În timp ce mânca, el chema în jurul său şi pe nepoţii şi nepoatele sale. Numai aceştia se aşezau câteodată la masa lui. Într-o zi, când cei doi fii ai Hortensiei dejunau cu el, i s-a servit micului prinţ Louis, în vârstă de trei. ani şi jumătate, un ou fiert. Napoleon, arătându-i o jucărie, îl face să întoarcă capul şi îi ia oul. Copilul, văzându-şi ouarul gol, ia cuţitul şi-l ameninţă pe împărat:

— Dă-mi oul înapoi sau te omor.

— Cum aşa, ştrengarule, vrei să-l omori pe unchiul tău?

— Vreau oul meu sau te omor.

Napoleon se execută râzând şi remarcă:

— Ai să fii un drac de om.

— Aşadar, domnişoară – îi spuse el altă dată micuţei Napolăone, fiica Elisei –, aflu lucruri frumoase: azi-noapte ai făcut pipi în pat.

Iar fetiţa de cinci ani, viitoarea contesă Camerata, îi răspunse:

— Unchiule, dacă nu ai de spus decât prostii, eu mă duc…

Răspunsul acesta l-a făcut să râdă toată ziua.

Adevărata activitate începea după micul dejun. Retras în cabinetul său, Napoleon cârmuieşte, îi primeşte pe miniştri şi pe directorii generali sau prezidează consiliile.

— Sire, iată un proiect…

Întrebările încep să curgă:

— Este complet? Sunt prevăzute toate situaţiile?

— De ce nu vă ocupaţi de aceasta?

— Este necesar să se menţioneze acest lucru?

— Aceasta este just?

— Aceasta este util?

— Cum stăteau lucrurile altă dată? La Roma? în Franţa?

— Cum este astăzi?

— Cum este în alte ţări?

Nu se plictisea punând aceste două întrebări:

— Aceasta este just? Aceasta este util?

Când striga: „Asta nu e just!”, vocea sa căpăta, se pare, un accent cu totul aparte. Îşi repeta observaţia de mai multe ori, susţinând-o de fiecare dată cu un nou argument. Uneori se ridica pentru a-şi consulta „uneltele”, adică diversele evidenţe care îi permiteau – deşi totul era clasat în mintea lui – să găsească imediat efectivul ori poziţia unui regiment sau situaţia înoasărilor şi cheltuielilor fiecărui minister.

La acest început de domnie, în Consiliul de stat se discuta o problemă importantă: ce emblemă să fie gravată pe sigiliul imperial?

— Un leu!

— Un elefant

— Un cocoş!

Napoleon remarcă:

— Cocoşul este pentru curtea de păsări. Este un animal prea slab…

Trecându-se la vot, majoritatea alege cocoşul, dar Napoleon insistă:

— Cocoşul n-are de loc putere; nu poate fi simbolul unui imperiu ca Franţa. Trebuie ales între vultur, elefant şi leu… Trebuie ales un leu întins pe harta Franţei cu laba gata să treacă peste Rin. Vai de cei ce-mi caută pricină!

Deşi se lăsa puţin impresia că se imită modelul Austriei şi Rusiei, până la urmă a fost adoptat vulturul.

Cina era servită la ora şase. Lui Napoleon nu-i plăcea să-şi întrerupă lucrul şi o lăsa adesea pe Josefina să-l aştepte peste limitele admisibile. Nu s-a întâmplat într-o zi să fie băgaţi pe rând în cuptor 23 de pui pentru ca în orice moment să fie pentru împărat o pasăre tocmai atunci friptă şi bună de mâncat?

La Tuilerii şi la Saint-Cloud, Napoleon şi Josefina cinau singuri, cu excepţia duminicilor, când familia imperială, aşezată pe scaune – cu excepţia doamnei mame, care avea dreptul la fotoliu –, era invitată să ia loc la masă. Serveau paji, secundaţi de valeţi, majordomi, lachei care tăiau carnea, dar niciodată servitorii. De data aceasta, masa se prelungea, durând douăzeci de minute. împăratul

bea vin de Chambertin amestecat cu apă. Unul din meniurile sale s-a păstrat:

Cremă de castane.

Supă cu macaroane.

Ştiucă à la Chambord.

Pulpă de vacă garni.

Fileuri de potârniche à la Monglas.

Fileuri de raţă sălbatică în sos vânătoresc.

Tocană de pasăre à la chevaliere Cotlete de berbec à la Soubise. Clapon cu creson.

Ciozvârtă de miel.

Jeleu de portocale turnat în forme.

Cremă franţuzească cu cafea. Prăjitură genoveză ornamentată. Prăjitură gofrată nemţească.

Farfuriile, acoperite cu clopote de argint, erau înşirate pe masă – după sistemul de a servi masa denumit *a Vnmbigu* –, iar împăratul îşi alegea ce dorea. Deseori nu mânca decât o supă, un fel de mâncare şi desert, şi uneori începea cu dulciurile...

După masă, dacă nu se îndrepta imediat spre cabinetul său de lucru, Napoleon se ducea la Josefina, în apartamentele de la parterul palatului, care înainte fuseseră locuite de Maria-Antoaneta. Societatea de la curte se aduna în saloanele de la primul etaj, ale căror ferestre dădeau spre Carrousel. Adesea împăratul se arăta acolo neîndemânatic şi lipsit de educaţie... Cu greu se poate imagina mai multă stângăcie decât manifesta el într-un salon”, povestea Metternich. „Nu ştia nici cum să intre, nici cum să iasă – constata, la rândul ei, doamna de Remusat nu ştia cum să salute, cum să se ridice, cum să se aşeze. Se plimba la dreapta şi la stânga, neştiind ce să facă şi ce să zică”. Lui Grétry i-a pus pentru a douăzecea oară aceeaşi întrebare;

— Cum vă numiţi?

— Sire, tot Grétry, oftă compozitorul.

Uneori însă el îşi juca şi rolul său de om încântător. Bausset scria: „Nimic nu egala farmecul şi amabilitatea lui Napoleon. Înzestrat cu mult spirit, cu o inteligenţă

superioară şi un tact extraordinar, el te uimea şi te încânta cel mai mult în aceste clipe de relaxare şi de conversaţie intimă1.

Ca un actor desăvârşit, făcea deopotrivă uz de faimosul său surâs, ca şi de privirea lui de oţel. Fraza lui era scurtă şi nu admitea nicio veleitate de replică. Amestecul acesta de intransigenţă şi farmec fascina, neliniştea, te făcea să tremuri.

— Când îl vedeam trecând – spunea cineva –, inima îmi bătea, iar fruntea mi se acoperea de sudoare, cu toate că era foarte frig.

Câte contraste la el! Şi contraste permanente! El este omul care i-a spus într-o zi lui Montalivet:

— Nu cer să fiu iubit, ci să fiu bine servit... Nu sunt un om, sunt un personaj istoric!

Ceea ce nu-l va împiedica ca, evocând desfrâul Paulinei, să plângă în faţa lui Corvisart sau să izbucnească în plâns anunţându-i Hortensiei hotărârea sa de a divorţa. Avea să-i spună atunci:

— Sacrific fericirea mea şi a voastră.

Ca un adevărat burghez, verifica minuţios facturile, dădea la călcat vestita sa pălărie, îşi schimba „panglica de mătase” când se uza – contul său la pălărierul Poupart et Cie o dovedeşte – şi se informa la cizmarul lui despre preţul încălţămintei sale. În schimb, tot atât de firesc îi trata pe regi ca pe nişte egali, iar pe papă ca pe un capelan. Când era încă general comandant, i-a spus diplomatului austriac Cobenzi în timpul tratativelor preliminare încheierii tratatului de la Campo-Formio:

— Înainte de a începe, dispuneţi să se scoată fotoliul acesta, căci eu niciodată n-am văzut un scaun mai înalt decât celelalte fără să am imediat dorinţa de a mă aşeza pe el.

Metternich istorisi mai târziu secretarului său o scenă care l-a uimit foarte mult şi pe care n-a uitat-o. Invitat la dejun cu ocazia unei vânători organizate de împărat, l-a auzit pe Napoleon spunându-i fratelui său Louis:

— Rege al Olandei, interesaţi-vă de ce nu suntem serviţi.

Louis dădu fuga la bucătărie şi reveni gâfâind, anunţând că totul va fi îndată gata. Câteva minute mai târziu, împăratul se întoarse spre cumnatul său Murat:

— Rege al Neapolelui, duceţi-vă şi spuneţi că aşteptăm, să se grăbească!

Murat se repezi şi el şi, întorcându-se, îl asigură pe împărat că se vor putea, în fine, aşeza la masă. Dar masa continua să nu fie servită, şi Napoleon, din ce în ce mai nerăbdător, ordonă fratelui său Joseph:

— Rege al Spaniei, porunciţi să se aducă ceea ce este gata, şi asta imediat.

Cel de-al treilea rege, mai norocos decât ceilalţi, se înapoie cu mâncarea.

— Cu toate acestea – conchise Metternich –, cel care îşi poate permite plăcerea orgolioasă de a trimite pe rând trei regi la bucătărie pentru a vedea dacă masa sa este gata este un om extraordinar!

Dar Napoleon va spune, fără a se înşela de loc i

— Sunt un om destul de cumsecade.

„Am băgat deseori de seamă că, atunci când pe împărat nu-l supăra nimic – spunea domnişoara d'Avrillon, camerista Josefinei –, el era foarte familiar cu persoanele din casă. Ne vorbea cu un fel de bonomie, deschis, parcă ar fi fost egalul nostru. Dar când ni se adresa astfel, o făcea întotdeauna pentru a ne pune întrebări şi, ca să nu-i displăcem, trebuia să răspundem fără a părea prea stingheriţi. Ne dădea uneori câte o palmă sau ne trăgea de ureche… şi puteam aprecia gradul bunei sale dispoziţii după durerea mai mare sau mai mică pe care ne-o pricinuia.

Într-o zi, când părea mai mulţumit decât de obicei, mă ciupi aşa de tare de obraz, încât durerea îmi smulse un ţipăt şi, cum eram grasă, mi-a rămas timp de mai multe zile un semn vizibil al satisfacţiei maiestăţii-sale.

El nu bănuia cât de mult ne durea. Făcea foarte des asemenea glume şi cu împărăteasa atunci când noi o

îmbrăcam. îi dădea palme… de preferinţă pe umeri. Degeaba îi spunea ea:

— Termină, termină o dată, Bonaparte!

El continua atâta timp cât jocul îi plăcea. împărăteasa se sforţa să râdă…”

Acelaşi om pe care lacrimile unei femei l-au dezarmat, care a acordat doamnei de Polignac şi doamnei de Hertzfeld graţierea soţilor lor, acelaşi om îndrăzni într-o seară, în societatea de la Tuilerii, s-o întrebe cu destulă grosolănie pe ducesa de Fleury:

— Doamnă, vă mai plac tot atât de mult bărbaţii?

— Da, sire – răspunse cea interpelată –, când sunt politicoşi.

Cu femeile – poate din timiditate? – era într-adevăr de o uimitoare stângăcie. Rareori avea ceva agreabil să le spună; adesea le spunea în loc să facă un compliment:

— Dumnezeule, ce braţe roşii aveţi!

Sau:

— Aveţi o rochie foarte murdară!… Nu schimbaţi niciodată rochia? V-am mai văzut cu aceasta de douăzeci de ori.

Ţinea la reputaţia anturajului său şi-i refuza doamnei Taliien, devenită prinţesă de Caraman-Chimay, favoarea de a fi prezentată la curte.

— Dumneavoastră aţi făcut prea. multă vâlvă – îi explică el –, aţi avut atâţia amanţi!

— Trebuie să admiteţi că acesta este un lucru neplăcut.

— Este adevărat – recunoaşte ea –, dar timpul nu şterge nimic?

— Ba da, dar este încă prea devreme.

— Atunci când?

— Mai târziu… Sunteţi încă prea frumoasă.

— Credeţi? – exclamă ea, deja consolată…

— Sunt încă bine? Deci pot să sper?…

A sperat în zadar… Cu toate acestea, într-o zi, împăratul a regretat că nu l-a ajutat pe Taliien, ajuns în mizerie.

— Ar fi trebuit să-l fac duce de Thermidor!

El se cunoştea foarte bine:

— În mine sunt doi oameni diferiţi: omul raţional şi omul inimos.

Orice s-ar spune, omul inimos a existat în el, într-adevăr. Napoleon nu i-a uitat niciodată pe cei care l-au ajutat în tinereţe, de pildă pe marele Carnot, pe care convingerile sale republicane l-au făcut să-şi piardă pensia. împăratul nu numai că a dispus să i se dea iar pensie, dar i-a acordat o pensie de fost ministru, de zece mii de franci. Garda a primit ordinul să prezinte arma mareşalului de Ségur, care în 1784 contrasemnase livretul său de ofiţer al regelui. Generalul de Theil, primul poate care, la Auxonne, şi-a dat seama de valoarea tânărului locotenent secund, n-a fost nici el dat uitării. Doamna de Montesson, care i-a pus la Brienne coroana în ziua distribuirii premiilor, a primit un ajutor de o sută şaizeci de mii de franci. Montalivet, fostul său coleg de şcoală, devine prefect, ministru şi conte al imperiului. Lauriston este numit general şi ambasador, iar Villarceaux prefect. Vechiul său prieten des Mazis, care, revenind din emigraţie, se prezintă în faţa lui, primeşte postul de director al loteriei. Mai târziu îl va numi administrator al mobilierului palatelor imperiale.

— Sire – îi spuse el –, nu sunt bun de administrator; trimiteţi-mă mai bine înapoi la tunurile mele.

Dar împăratul îşi menţinu hotărârea şi se pare că des Mazis a făcut minuni înainte de a deveni şambelanul fostului său camarad…

— Bună ziua, cavalere – îi spuse într-o zi Napoleon lui Hedouville, care, reîntors din emigraţie, vine la el.

— De unde vii? Ai emigrat?

Hedouville murmură o scuză.

— Minţi – continuă împăratul râzând.

— Văd că ai să fii bun pentru diplomaţie.

Şi îl va face diplomat.

Dacă judeca fără cruţare incapacitatea noilor veniţi, ierta bucuros greşelile şi lipsurile vechilor săi tovarăşi, nu

fără a le spune în prealabil pe faţă ceea ce gândea. Se ştie, de asemenea, cât i-a plâns pe Desaix, Larmes şi Duroc, toţi trei căzuţi pe câmpul de luptă.

Avea o sensibilitate deosebită; dintre toate simţurile sale, mirosul pare să fi fost cel mai dezvoltat. Îi era foarte neplăcut să stea într-o cameră proaspăt zugrăvită... Avea un miros atât de fin – spunea Meneval –, încât ghicea existenţa unei hrube, a unei pivniţe sau a unui canal de scurgere aflate foarte departe, ca şi mirosurile emanând din locuri situate la mare distanţă, care nu erau simţite de niciunul dintre cei ce-l însoţeau”.

Neastâmpărul său extrem se vădea atunci când se dezbrăca: îşi smulgea şi îşi arunca îmbrăcămintea pe jos, cu furie. Nervozitatea sa îi declanşa o mânie înspăimântătoare. Celor din anturajul lui – de la mareşali şi familia sa până la ultimul servitor – le spunea nătângi, incapabili, trădători, hoţi şi laşi...

Într-o zi îi strigă lui Lucien:

— Te fac bucăţi, ca pe ceasul ăsta.

Şi-l azvârli jos. Nările i se dilataseră, „umflate de o furtună lăuntrică”, iar ochii îi fulgerau. Părea atunci cu adevărat „teribil”. Mollien relatează: „Ochii săi, trăsăturile sale, toate gesturile lui, vioiciunea, bizareria expresiilor sale, chiar dacă unele din ele erau greşite, tonul categoric al hotărârilor sale, totul la el părea să spună că în astfel de momente cei din jurul lui nu aveau altceva de făcut decât să tacă şi să se supună”. A doua zi însă, abia dacă îşi mai amintea de furtuna din ajun.

Prostia era cu siguranţă ceea ce-l revolta cel mai mult.

— Îndrăznesc să sper – îi spunea ministrul Barbe-Marbois căruia tocmai îi retrăsese portofoliul finanţelor – că maiestatea-voastră nu mă va acuza că sunt un hoţ.

Atunci el îi răspunse neîndurător:

— Aş prefera-o de o sută de ori: pungăşia are margini, pe când prostia nu.

Se pare însă că uneori furiile sale teribile – „figura mea de uragan”, cum spunea el – erau voite şi chiar

controlate:

— Aţi crezut că sunt foarte mâniat – îi spuse într-o zi abatelui de Pradt v-aţi înşelat…

Şi, arătându-i gâtul, îi explică:

— La mine, mânia n-a trecut niciodată mai sus de atât.

Trândăvia îl scotea, totuşi, din fire. Era neobosit şi neîngăduitor cu ceilalţi, cărora nu le putea ierta lipsa de energie:

— Mă consider mai sclav decât toţi oamenii, stăpânul meu nu are inimă, iar acest stăpân este natura lucrurilor.

— Este poate singurul om de pe pământ – spunea Mole – care n-a lăsat vreodată să treacă un minut din viaţa sa fără folos. Niciodată n-a cunoscut volatilizarea imperceptibilă a timpului, care nu este lipsită de farmec, dar face să se irosească atâtea talente preţioase.

Pe aghiotanţii săi îi muncea fără milă.

— Trebuie să fii de fier pentru a rezista în serviciul pe care-l avem, ofta unul dintre ei.

Dacă nu reuşea să adoarmă, o ruga cât se poate de firesc pe Josefina să-i citească. Uneori se trezea pe la ora trei dimineaţa şi striga:

— Hei! Ei! Ei! Domnule Constant!…

Îi cerea valetului să-i pregătească baia. Dar cel mai adesea punea să-l caute pe Meneval; acestuia el îi dicta până în zori şi se mira când îl vedea pe tânărul secretar luptându-se cu somnul:

— Ce-i cu dumneata, Meneval? Dormi de-a-n-picioarelea 1

La începutul verii anului 1804. ordinele curgeau; aproape toate se refereau la tabăra de la Boulogne, unde se pregătea în mod febril invadarea Angliei.

UNS DE CĂTRE PAPĂ

UN TRON NU ESTE DECÂT

O SCÂNDURA GARNISITA CU CATIFEA.

Napoleon

În primul rând şi mereu Anglia. După cum a spus noul împărat:

— O debarcare urmată de două luni petrecute în Anglia ar însemna pentru Franţa o pace de o sută de ani.

E de mirare că Napoleon a putut spera să treacă strâmtoarea Calais închipuindu-şi că englezii vor aştepta liniştiţi sosirea vaselor invadatorului pe coasta meridională a insulei lor, botezată de ei *Coasta de fier*. Nu numai că Rota lor păzea canalul, patrulând necontenit în faţa liniei de ambosare, în afara bătăii tunurilor, dar pe deasupra şi Nelson se afla în Mediterana, ţinând sub observaţie vasele impetuosului Latouche-Treville, care stăteau la adăpost în rada portului Toulon, iar Cornwallis primise misiunea să-l blocheze pe amiralul Ganteaume în faţa intrării înguste a portului Brest. Cât priveşte flota ancorată la Rochefort, sub comanda lui Missiessy, ea nu îndrăznea să se aventureze, de teamă să nu fie nimicită de la prima ciocnire.

Napoleon avea un plan: să-l facă pe Nelson să creadă că Latouche-Treville se va îndrepta spre Egipt. În realitate, escadra din Mediterana, compusă din unsprezece vase, urma să se unească cu flota de la Rochefort şi să pornească împreună cu aceasta spre Canalul Mânecii. Napoleon îşi închipuia că o divizie marină se manevrează la fel ca una terestră… în plus, refuza să admită că disproporţia forţelor este considerabilă. Faţă de cele două sute de vase engleze bine înarmate, Franţa nu poseda decât cincizeci de bastimente de linie, cu un armament mult mai puţin complet.

Pe uscat, o bătălie se poate câştiga chiar într-o luptă de unu contra patru. Pe mare, aceasta este mult mai greu, căci acolo puterea de foc îşi spune cuvântul hotărâtor. Trebuie să mai ţii seama de vânt, de curenţi şi furtuni, care, bineînţeles, nu se vor supune voinţei împăratului… La rândul lor, distanţele ridică şi ele o problemă de care Napoleon nu voia să ţină seama. Cum să faci să-i parvină ordine sau contraordine unui amiral care se află cu flota sa la două mii de kilometri de Saint-Cloud?

Din nefericire pentru marină, pe care ar fi putut s-o scoată din lâncezeala ei, Latouche-Treville moare la 19

august 1804, astfel că planul iniţial conceput de împărat va trebui să fie modificat. Comanda escadrei de la Toulon este încredinţată amiralului de Villeneuve, care primeşte ordinul de a lua în trecere de la Cádiz navele spaniole, noua aliată a Franţei. Devenit comandant al *escadrei combinate* – escadra franco-spaniolă –, i se recomandă să-l atragă în urma sa pe Nelson, pentru a ajunge... în Martinica împreună cu Missiessy, despre care se credea că a plecat din Rochefort fără dificultăţi. împăratul spera că în acest timp Ganteaume va putea să distragă flota engleză, care supraveghea fără încetare intrairea îngustă a portului Brest.

Dar ce reprezenta de fapt escadra pe care Latouche-Treville, murind, a lăsat-o la Toulon? „Vase cu echipaje incomplete – spunea Villeneuve –, încărcate cu trupe, cu greementele vechi şi de proastă calitate, cărora la cel mai slab vânt li se rup catargele şi li se sfâşie pânzeie şi cărora, când timpul este frumos, trebuie să li se repare avariile provocate de vânt, de nepricepere şi de lipsa de experienţă a mateloţilor lor...” Şi el conchidea: „Inamicul ne va bate chiar cu forţe mai mici decât o treime din ale noastre”.

Pentru Villeneuve – lăsând tactica la o parte –, bătălia de la Trafalgar nu va fi deci o lovitură neprevăzută!

Comandantul *escadrei combinate* era un neurastenic, care avea tendinţa de a vedea totul în negru, însă în acest caz părea să aibă dreptate. Pe de altă parte, flota iberică, de sub comanda amiralului Gravina. nu era cu nimic mai strălucită. După cum spunea Beurnonville, ambasadorul Franţei la Madrid, echipajele reprezentau „cea mai îngrozitoare pleavă”.

Dar să nu anticipăm. Deocamdată – la 18 iulie 1804 –, Napoleon călătorea spre Boulogne, unde soseşte a doua zi, fără a-şi fi părăsit dormeza h Tabăra armatei de invazie, protejată de linia de ambosare, luase proporţii considerabile. Plajele, bancurile stâncoase, falezele, dunele sunt împânzite cu forturi, antrepozite, arsenale, depozite de muniţii, baterii terestre, parcuri de artilerie, posturi de observaţie. La Boulogne şi în localităţile învecinate –

Wimereux, Ambleteuse, Ostrohode, Herquilingue, Etaples –, corturile şi barăcile cantonamentelor pot să adăpostească până la o sută de mii de oameni.

Porturile erau pline de flotile de şalupe-canoniere înarmate – destinate să transporte fiecare din ele câte o companie de infanterie –, de vase cu fundul plat, corvete, şalande, vase de coastă cu trei catarge, galiote înarmate cu mortiere, bricuri-canoniere de transport având câte 24 de tunuri şi putând îmbarca două sute de soldaţi şi cincizeci de cai. Să tot fi fost cam vreo două mii patru sute de vase, care s-au apropiat încetul cu încetul de Boulogne şi Ambleteuse, angajând pe parcurs lupte cu vase engleze de patrulare, ce făceau de strajă încontinuu în faţa liniei franceze de ambosare şi pe care uneori o şi atacau. În corespondenţa inedită dintre căpitanul Perdigan şi soţia sa, acesta relatează că trupele masate pe ţărm aplaudau spectacolul: „Recruţii noştri alergau după ghiulelele care cădeau pe nisip şi urmăreau exploziile bombelor de parcă ar fi văzut simple rachete ale unui foc de artificii…”

1 Trăsură amenajată pentru a se putea odihni şi dormi comod în timpul călătoriei.

— *Nota* trad.

În tabără domnea armonia, arată un raport, de asemenea inedit: „Soldatul a devenit matelot, iar matelotul dă raţia sa de rachiu soldatului care-l învaţă să lupte corp la corp. Regimente întregi ies din tabără şi merg la muncă aşa cum ar merge la o petrecere”.

Prin împrejurimi, cârciumioarele atrag numeroase „domnişoare”, care seara îi primesc pe militari. Wimille este rezervată soldaţilor, iar Condette ofiţerilor.

Imediat după sosire, fără a se odihni, împăratul pleacă în inspecţie, vizitează porturile, dă ordin de plecare şi iese în larg, iar navele engleze trag asupra ambarcaţiei sale. fără însă să o atingă. Steaua lui îl ocroteşte… „Maiestateasa – scria un martor anonim – s-a înapoiat apoi în port; pretutindeni a fost întâmpinat cu cea mai mare bucurie; o lume imensă, înşirată de-a lungul ambelor cheiuri, anunţa întoarcerea maiestăţii-sale prin strigătele,

repetate de mii de ori, de «*Trăiască împăratul*! *Trăiască Bonaparte*!»”.

Seara s-a instalat în micul castel Pont-de-Briques, care există şi astăzi. În ziua următoare, la – 20 iulie, o foarte frumoasă *matelotă* rosteşte o scurtă cuvântare de salut în numele marinei din Boulogne. Napoleon o sărută şi încalecă. Imediat ce s-a urcat pe cal, anunţă că doreşte să inspecteze armata navală şi dă Ordin bastimentelor să-şi părăsească poziţia, întrucât – precizează el – are intenţia să le treacă în revistă în larg. În aşteptarea acestui lucru el pleacă, urmat de Rustam, să-şi facă plimbarea obişnuită. Revenind, se arată foarte surprins: niciunul din vasele ce formau linia de ambosare nu a ridicat ancora.

— Să fie chemat la mine amiralul! – ordonă el, din din picior cu furie.

Şi, cum i se păru că Bruix nu vine destul de repede, plecă în galop în întâmpinarea lui. Cum îl zări – şi în prezenţa întregului stat-major – îl interpelă. Ochii săi aruncau fulgere:

— Domnule amiral, de ce n-aţi executat ordinele mele?

— Sire – explică Bruix –, vine o furtună puternică… Maiestatea-voastră poate să o vadă ca şi mine; doreşte ea oare să expunem în mod inutil primejdiei viaţa atâtor oameni de treabă?

Aerul era într-adevăr foarte apăsător şi în depărtare se auzeau bubuituri surde.

— Domnule – răspunse împăratul, din ce în ce mai iritat –, am dat ordine; încă o dată, de ce nu le-aţi executat? Consecinţele mă privesc doar pe mine. Conformaţi-vă!

— Sire, nu mă voi conforma.

— Domnule, sunteţi un impertinent!

Împăratul, cu cravaşa în mină, înaintează spre amiral cu un gest ameninţător. Bruix păleşte, face un pas înapoi şi duce mâna la sabie.

— Sire! luaţi seama!

A fost un moment teribil. Cei doi oameni se

înfruntară: împăratul cu mina tot ridicată, iar Bruix strângând mai departe minerul sabiei. De astă dată, mânia trecuse de gât… În cele din urmă, Napoleon azvârle cravaşa la pământ:

— Domnule contraamiral – spuse el, întorcându-se spre Magon –, veţi dispune executarea imediată a manevrei pe care am ordonat-o. Iar dumneavoastră, domnule – continuă împăratul, aţintindu-şi privirea asupra amiralului Bruix –, veţi părăsi oraşul Boulogne în douăzeci şi patru de ore şi vă veţi retrage în Olanda.

Bruix avea să reintre în graţiile lui Napoleon, dar până atunci se retrage… Magon se supune, în timp ce marea devine din ce în ce mai agitată. Această încăpăţânare crudă şi violentă, relatată de Constant, a fost uneori pusă la îndoială; astăzi însă ea este confirmată de *Amintirile* încă inedite ale locotenentului Dupin, care ne asigură că „nimic nu putea schimba ordinul pe care îl dădea el”.

Curând, natura se dezlănţui şi furtuna împrăştie navele. „Ce grozăvie ne-a fost dat să vedem atunci!” – oftează Dupin, „cu inima zdrobită”. Napoleon, cu braţele încrucişate şi capul în piept, umbla încolo şi-ncoace pe plajă. Deodată se aud strigăte înspăimântătoare: peste douăzeci de şalupe-canoniere încărcate cu soldaţi şi marinari se răsturnară în valuri… împăratul se aruncă într-o barcă de salvare:

— Lăsaţi-mă! Lăsaţi-mă! – strigă el celor care încercau să-l reţină.

— Trebuie salvaţi.

Într-o clipă, barca sa se umplu cu apă… Un val mai puternic decât celelalte era cât pe-aci să-l arunce pe împărat peste bord. „Electrizaţi de atâta curaj – arată Constant –, ofiţeri, soldaţi, marinari şi civili se aruncă unii înot, alţii pornesc în şalupe pentru a încerca să le dea ajutor. Par vai!

— N-au putut fi salvaţi… decât foarte puţini din aceşti nefericiţi… Agenţi plini de aur străbătură din ordinul său oraşul şi tabăra, oprind cârtelile, care erau gata să

izbucnească”.

„Am reuşit să salvăm totul – spune Napoleon, relatând a doua zi scena Josefinei.

— Spectacolul era măreţ – adaugă el.

— Loviturile de alarmă ale tunurilor, ţărmul acoperit de lumini, marea mugind furioasă. Toată noaptea, din cauza grijii pentru viaţa lor şi de groaza ce ne-o inspira gândul că i-am putea vedea pierind pe aceşti nenorociţi, sufletul meu rătăcea între eternitate, ocean şi noapte. La ora cinci dimineaţa, cerul era deja senin, totul era salvat şi m-am culcat cu senzaţia că trăisem un vis romanesc sau epic, ceea ce ar fi putut să mă facă să cred că eram absolut singur, dacă oboseala şi corpul ud leoarcă nu ar fi făcut să nu simt altă nevoie decât aceea de a dormi…”

În aceeaşi zi trecu în revistă armata şi-l recunoscu pe Dupin, care în ajun se aruncase în apă pentru a salva o şalupă încărcată cu şaizeci de grenadieri.

— Colonele – spuse el întorcându-se spre fratele său Joseph, comandantul Regimentului 4 de linie –, vi-l recomand în mod deosebit pe acest viteaz.

Toţi cei de faţă au fost uluiţi de memoria împăratului, „mai ales – precizează Dupin – când am spus că, în clipa în care mă văzuse în ajun, noaptea era întunecoasă, astfel că n-a putut să mă vadă decât la lumina fulgerelor”.

La 31 iulie, împăratul reuşeşte, la Ambleteuse, în faţa escadrei engleze, să treacă în revistă o divizie navală venită de la Calais. „Vremea a devenit frumoasă – îi scrie el de astă dată lui Cambaceres.

— Doresc să ştiu dacă este la fel şi în împrejurimile Parisului şi ce influenţă vor putea să aibă ultimele ploi asupra recoltei…”

Între două treceri în revistă, Napoleon se ocupă de protestul lui Ludovic al XVIII-lea. „Contele de Lille” a aruncat într-adevăr câteva fraze sforăitoare când a aflat că micul corsican, care fusese făcut ofiţer de către fratele său, a îndrăznit să se urce pe tronul Sfântului Ludovic. Napoleon găseşte de cuviinţă că este mai bine să nu răspundă:

— Uitarea – spuse el –, dispreţul, indiferenţa sunt atitudinea cea mai bună ce poate fi adoptată în astfel de cazuri.

Nobilele cuvinte ale lui Ludovic al XVIII-lea se vor pierde şi mai sigur în bubuitul salvelor de artilerie, în sunetul clopotelor şi al fanfarelor militare, care-l vor saluta pe capul noii dinastii în cursul ceremoniei solemne a decorării armatei de la Boulogne cu ordinul Legiunea de onoare, pe o vreme, din păcate, îngrozitoare. La 16 august, între Moulin-Hubert şi Therlinchtun, nu departe de mare, a fost aşezat în centrul unei platforme acoperite cu un covor un tron1 aurit care i-ar fi servit, chipurile, lui Dagobert… în chip de baldachin au fost aranjate trofee ale armatei: drapele, fanioane şi stindarde austriece şi turceşti capturate la Arcole, Rivoli, Castiglione, la piramide, la Abukir şi Marengo…

Crucile Legiunii de onoare ce urmau să fie distribuite au fost puse în căştile şi pe scuturile care, după cum se spunea, aparţinuseră lui Duguesclin şi Bayard. Acestea erau aşezate pe trepiede. În pofida acestei recuzite de teatru, unii membri ai Legiunii, cuprinşi de exaltare, sărută aceste relicve. Unul din ei strigă chiar cu înflăcărare:

— Voi primi deci răsplata vitejiei de pe armura celui mai cinstit dintre luptători. În veacurile care vor urma, armura lui Bonaparte va împodobi o asemenea sărbătoare…

Crucile sunt înmânate de împărat în mijlocul unui entuziasm delirant. Căpitanul Perdigan, într-o scrisoare adresată soţiei sale, nu găseşte cuvinte destul de expresive pentru a descrie puternicasa emoţie, cu atât mai mult cu cât el era unul dintre primii cavaleri.

Şi, totuşi, Napoleon nu se putea hotărî să părăsească estrada. Neliniştit, nerăbdător, îl întreba din priviri pe mi

1 Acest tron – un fel de taburet pliant în genul celor la care aveau dreptul principalii magistraţi romani, preoţii lui Jupiter şi vestalele – se găseşte astăzi la Cabinetul de medalii al Bibliotecii naţionale.

nistrul Decrès. Pe urmă, luându-şi luneta, scrută marea. Era evident că împăratul aştepta „ceva”. După obiceiul său, Berthier îşi rodea nervos unghiile. În sfârşit, apăru o floţilă de o mie până la o mie două sute de ambarcaţii

— Şalande şi canoniere de debarcare –, venite din diferite porturi ale Ţărilor de Jos şi care acum se îndreptau toate spre acelaşi punct – Boulogne. După aprecierea împăratului, acest eveniment al zilei trebuia să bage spaima în escadra engleză, ale cărei lunete puternice erau aţintite spre coasta franceză. Din nefericire, ofiţerul care comanda prima divizie a flotilei n-a aşteptat sosirea pilotului şi a eşuat lamentabil cu micul său vas pe un banc de nisip aflat aproape de nivelul apei. Mai multe şalupe s-au scufundat. Efectul produs n-a fost cel aşteptat, fapt care l-a adus pe împărat într-o violentă stare de proastă dispoziţie. Se repezi, urmat de Berthier, spre terasa care se întindea de-a lungul parapetului ridicat pe coasta mării. Mergea foarte repede, punctându-şi paşii cu exclamaţii care nu lăsau niciun dubiu asupra profundei sale nemulţumiri. Un incident, povestit eu haz de Laura Junot, a adus o oarecare destindere. O admiratoare a împăratului

— Doamna B., persoană cu forme pline – dorea să se apropie de el. „Drapelele care fâlfâiau, învârtejindu-se, deasupra tronului o avertizau pe doamna B. că cu rochia şi jupoanele ei s-ar putea întâmpla la fel… împăratul, preocupat de ceea ce se petrecea la optzeci sau o sută de picioare de el, continua agitat să măsoare cu paşi mari în lung şi-n lat terasa, pe care nu o părăsea… Din cale-afară de supărat, el vorbea tare şi într-un fel destul de energic pentru a trezi în cel mai înalt grad interesul unei persoane ce era în stare, prin spiritul ei. să-l aprecieze pe Napoleon şi care dorea să-l vadă de aproape. Ea uită de furtună. În clipa aceea, o pală de vânt o izbi pe doamna B. şi, pătrunzând eu putere sub pălăria mare pe care o purta, îi desfăcu cele două panglici ce o ţineau. Doamna B., care purta o perucă şi simţea că aceasta avea s-o ia după pălărie, îşi lăsă jupoanele pentru a acorda atenţie la ceea

ce era mai presant. Dar vântul, fără niciun fel de menajamente, îi ridică jupoanele şi rochia… Pălăria fu abandonată vântului indecent, care o luă, luă şi peruca, duse totul; doamna B. salvă onoarea picioarelor sale, dar rămase ca un copil din cor în faţa lui Napoleon, care tocmai atunci se întoarse, crezând că vorbeşte ministrului marinei… Trebuie să recunoaştem că pentru împărat situaţia era delicată. Era cu neputinţă să nu râzi văzând o persoană atât de voluminoasă, cu un cap gras, alb şi rotund şi o figură pierdută căutând să-şi ţină eu mâinile jupoanele, pe care vântul tot voia să i le ia pe sus. Cu toate acestea, împăratul se comportă foarte bine, însă nu-şi putu reţine un zâmbet când trecu pe lângă doamna B".

Apoi, în sunetele a şaizeci de fanfare, începe o defilare grandioasă, deschisă de marinari, care purtând pe umeri securile de abordaj, cântă cântece de luptă şi melodii vesele.

În seara următoare, un foc de artificii de trei mii de „cartuşe cu stele" este tras de unităţile din linia de ambosare. Cincisprezece mii de rachete lansate de pe faleză brăzdează cerul cu dâre luminoase. Se vedea ca în plină zi, spre marea stupefacţie a vaselor engleze, care patrulau tot timpul în larg.

Anglia, pe picior de război, aştepta să răsune strigătul teribil: „Vin!", iar voluntarii se înrolau pentru a-l respinge pe *Boney* invadatorul, cum îl porecliseră pe Napoleon. „Cavaleria voluntarilor este tot ce poate fi mai caraghios – arată raportul unui agent secret transmis la Boulogne în aceeaşi lună august.

— Cei mai mulţi dintre voluntari n-au decât cai luaţi cu chirie, pe care-i iau în zilele când fac de gardă; în celelalte zile, domnul cavalerist umblă pe jos… Un singur regiment nu se află în această situaţie – regimentul de dragoni din Saint-James, din care fac parte cei mai bogaţi dintre tinerii nobili englezi… Fiecare cavalerist are în suita sa cinci sau şase servitori călări; unul duce vinul de Porto, altul lichiorul, al treilea hainele civile ale stăpânului său. Astfel când domnul dragon de Saint-James este obosit de

această activitate de cavalerist, ei poate să-şi scoată uniforma şi să devină un simplu cetăţean…”

Asta nu va împiedica Anglia ca, pe lângă cei şaptezeci de mii de miliţieni, să poată alinia o armată de o sută treizeci şi şase de mii de oameni, fără a mai pune la socoteală echipajele escadrelor. La 26 august, vreo douăzeci de bastimente engleze atacară şalandele şi flotila de debarcare. împăratul luă loc în şalupa-amiral. Pagubele nu au fost de loc însemnate, iar inamicul s-a retras odată cu refluxul.

*

* lk

„Doamnă şi dragă soţie – îi scria Napoleon la 20 august Josefinei, adresându-i-se cu „dumneavoastră” –, în zece zile voi fi la Aix-la-Chapelle. De acolo voi pleca împreună cu dumneavoastră la Köln, Coblenz, Mainz, Trèves, Luxemburg… Puteţi să mă aşteptaţi acolo, numai dacă nu vă temeţi că vă va obosi un drum atât de lung… Sunt nerăbdător să vă văd, să vă spun tot ceea ce îmi inspiraţi şi să vă acopăr cu sărutări. Viaţa de holtei este neplăcută şi nimic nu valorează cât o femeie bună, frumoasă şi tandră…” Bineînţeles că Josefina pleacă cu o parte din curtea ei la Aix-la-Chapelle, unde avea să-şi aştepte soţul, care pare foarte vioi. La 24 august, el îi mai scrie: „Întrucât s-ar putea să ajung noaptea, îndrăgostiţii să se păzească! Aş fi supărat dacă asta i-ar deranja. Dar îţi iei bunul tău oriunde-l găseşti. Sunt sănătos. Muncesc destul de mult. Dar sunt prea cuminte. Asta îmi face rău. Sunt deci nerăbdător să vă văd şi să vă spun o mie de lucruri plăcute”.

Ea îi mai era amantă şi tovarăşă.

— O femeie frumoasă place ochilor – spunea el –, o femeie bună place inimii; una este un giuvaier, cealaltă o comoară.

Josefina era pentru el şi una, şi alta…

La 27 august pleacă din Boulogne împreună cu Eugen. În seara aceleiaşi zile se opreşte la Saint-Omer, unde rămâne toată ziua de 28. Apoi doarme două nopţi la

Arras şi una la castelul Laeken, lângă Bruxelles. La 2 septembrie soseşte la Aix-la-Chapelle, unde se instalează la prefectura departamentului Ruhr. Bucuria de a-l revedea pe împărat o face pe Josefina să plângă. Este atât de fericită, încât nu observă că soţul ei aruncă batista uneia din doamnele ei: frumoasa Elizabeth de Vaudey. Amoruri cu slujnice, care, bineînţeles, nu dăunează cu nimic guvernării. Activitatea lui Napoleon este tot prodigioasă. Iată-l la Trèves pentru patruzeci şi opt de ore, unde dictează:

Napoleon către viceamiralul Decrès:

„Sunt supărat din cauza scrisorii dumneavoastră din 11 vendemiar. Comportaţi-vă ca ministru al marinei!

Cum! În momentul când se ştie că plec de la Luxemburg spre Boulogne pentru a mă ocupa de expediţie, comandantul marinarilor din garda mea îşi dă demisia, şi dumneavoastră găsiţi că asta e bine! Aşadar, nu mai curge sânge francez în vine… Daugier nu este mai bolnav decât era; de altfel, trebuie să ştii să mori. Stăruinţele soţiei sale l-au împins la aceasta. Dacă sunteţi cu adevărat ministru al marinei, această turpitudine a oamenilor dumneavoastră ar trebui să se oprească la dumneavoastră…”

Către Cambaceres:

„*Vere*, am primit un proiect de decret cu privire la avocaţi. Nu conţine niciun element care i-ar da marelui judecător posibilitatea de a-i stăpâni. Prefer să nu fac nimic decât să mă privez de mijloacele ce mi-ar permite să iau măsuri împotriva acestei liote de palavragii, făuritori de revoluţii, care sunt aproape toţi inspiraţi exclusiv de crimă şi corupţie. Cât timp voi avea sabia la şold, nu voi semna vreodată un decret atât de absurd. Vreau să se poată tăia limba unui avocat care s-ar. servi de ea împotriva guvernului. Anul trecut s-a discutat mult la Consiliul de stat despre dreptul de vânătoare şi până la urmă nu s-a hotărât nimic. Un individ străin de Consiliul de stat a propus un proiect după modelul regulamentului englez de vânătoare, care ne-ar fi adus mai multe milioane. Dispuneţi să se caute acest proiect…”

Şi tot către Cambaceres:

„Sunt la Paris vreo patruzeci de mănăstiri de călugăriţe care s-au unit pentru a se gospodări în comun şi care au deschis şcoli publice pentru fetiţele din cartierul lor. Aceasta dovedeşte necesitatea de a ne preocupa de educaţia femeilor. Discutaţi cu domnul Portalis ce propuneri rezonabile s-ar putea face în această privinţă”.

Către Fouché:

„Nu vreau nici urmă de englez la Paris; îndepărtaţi-i pe toţi cei care se află acolo”.

Către Talleyrand:

„Doresc să scrieţi în Spania pentru a face cunoscut că m-ar mâhni restabilirea Ordinului iezuiţilor, pe care nu aş îngădui-o niciodată 5 n Franţa şi nici în Republica Italiană, că am motive să cred, ţinând seama de natura relaţiilor noastre, că Spania va rămâne ferm ataşată aceloraşi principii, dar că doresc să am certitudine în privinţa asta”.

Către viceamiralul Decrès:

„În ce-l priveşte pe amiralul Villeneuve şi pe contraamiralul Missiessy, este ridicol să-mi cereţi ordine. La ce serveşte rămânerea unor amirali la Paris? Nu împărtăşesc părerea dumneavoastră cu privire la lipsa de lemn în Franţa. În arondismentul Kaiserslautern, pe o întindere de peste două sute de mii de pogoane, agenţii marinei n-au semnalat decât vreo sută de copaci… Treaba aceasta este cu totul neglijată. S-ar putea scoate de acolo lemn care să fie transportat pe Rin”.

Către Cretet, director general al departamentului podurilor şi şoselelor:

„Doresc să daţi dispoziţiile cuvenite pentru ca strada Rivoli, Piaţa Carrousel şi cheiul Bonaparte să fie complet pavate şi finisate înainte de 18 brumar. Luaţi măsurile necesare”.

Încă pe când se afla la Aix-la-Chapelle, ordonă ca însemnele care au servit la încoronarea lui Carol cel Mare să fie purtate în cursul unei procesiuni solemne: coroana, spada, mina justiţiei, globul imperial şi pintenii de aur.

Craniul împăratului Occidentului şi un os dintr-un braţ al său au fost, de asemenea, expuse. Asistând la ceremonie, Napoleon se gândea la propria sa încoronare. Îndată ce s-a înapoiat, au fost discutate detalii. Cum va fi îmbrăcat suveranul? Consiliul de stat preconiza cunoscutul său costum fastuos, ceea ce nu-l încânta de loc pe împărat, şi este foarte regretabil că nu s-a ţinut seama de prima reacţie:

— Când o să mă îmbrobodiţi cu toate veşmintele astea – protestă el –, o să arăt ca o momâie. Cu îmbrăcămintea voastră imperială n-o să impresionaţi poporul din Paris, care frecventează Opera, unde vede la Lais şi la Cheron veşminte mult mai frumoase, pe care ei le poartă mult mai bine decât. mine. Nu puteţi să ajustaţi pur şi simplu mantaua peste uniforma mea?

Consilierii, foarte preocupaţi de propria lor ţinută, refuzară. Dacă principalul personaj al cei-emoniei nu va străluci prin splendoarea hainelor sale, cum ar putea pretinde pentru ei îmbrăcăminte ţesută cu aur şi argint?

Locul încoronării este şi el obiect de discuţie. De ce nu la Aix-la-Chapelle? Douăzeci de împăraţi au fost încoronaţi aici şi Napoleon înclină către această alegere.

— Chiar şi numai pentru a-i face pe parizieni să vadă că se poate guverna şi fără ei!

El ura Parisul şi „calicimea lui” – expresia îi aparţine.

— Oraşul acesta, care a adus întotdeauna Franţei nenorocire; locuitorii lui sunt ingraţi şi uşuratici; ei au vorbit cât se poate de urât despre mine.

În consiliu, nimeni nu luă apărarea capitalei şi Napoleon adăugă:

— Atâta timp cât îmi va curge sângele prin vine, n-am să las să-mi poruncească parizienii. Nu-mi vor trebui două sute de mii de oameni, îmi sunt de ajuns o mie cinci sute ca să pun Parisul la respect. Până la urmă voi pune mina pe aceşti domni şi îi voi expedia la două sute de leghe! Sunt nişte oameni de nimic… Nu este ruşinos să se spună acum că Pichegru a fost strangulat în închisoare?!

Mai mulţi membri ai consiliului protestează: nu mai

există opoziţie la Paris! El exclamă:

— Cred şi eu! Nici nu poate să mai fie.

Cineva murmură:

— Oamenii sunt liniştiţi…

— Pentru că nu se pot mişca, conchise împăratul.

Totuşi, Parisul a fost ales pentru încoronare. Napoleon însă nu-şi făcea de loc iluzii în privinţa popularităţii sale. Parizienii au fost puşi cu botul pe labe şi, dacă mai mormăiau, o făceau pe ascuns. Napoleon, întotdeauna agitat când era vorba de acest oraş înspăimântător, lua aproape zilnic pulsul capitalei graţie rapoartelor întocmite de Fouehe. Într-o zi a fost auzit spunând: „Omul pe deplin fericit este acela care reuşeşte să se ascundă de mine în aşa fel încât eu nici să nu-i bănuiesc existenţa”.

Întrebând pe unul din şambelanii săi: „Ce ar spune lumea dacă aş muri?”, curteanul îi răspunse că ar fi cu siguranţă pentru toţi cea mai mare catastrofă. Napoleon ridică din umeri:

— Vă înşelaţi, dragul meu, lumea ar spune *uf*!

Dar să nu anticipăm. În 1804 se punea numai întrebarea dacă papa ar accepta sau nu să vină la Paris pentru a-l încorona pe acela pe care Ludovic al XVIII-lea, în exilul său, îl şi numea „Domnul Uzurpator”.

*

—

Napoleon îl invită la Saint-Cloud pe cardinalul Căprarav legatul papal. Fondatorul celei de-a IV-a dinastii îi declară, de parcă ar fi fost vorba de un lucru foarte natural:

— Toate autorităţile îmi dau a înţelege cât de glorios ar fi ca ungerea şi încoronarea mea să fie făcute de mâinile papei şi ce efect favorabil ar avea în acelaşi timp aceasta pentru religie. Nu adresez chiar acum o rugăminte formală papei, pentru că nu vreau să mă expun unui refuz. Faceţi deci propunerea şi, de îndată ce îmi veţi transmite răspunsul, voi face demersurile cuvenite.

Raporturile stabilite între Napoleon şi papă după

semnarea Concordatului au rămas tot timpul bune. Josefina i-a trimis chiar sanetităţii-sale, prin vărul ei Tascher, o haină ecleziastică din dantelă care l-a costat pe împărat 7 111 franci şi 11 centime, abstracţie făcând de cei 12.000 de franci daţi lui Tascher pentru călătoria lui... Fără îndoială că noul împărat nu a restituit Romei Legaţiile, dar regele Neapolelui a fost obligat să înapoieze Sfântului Scaun oraşele Benevento şi Pontecorvo. Napoleon nu scăpa prilejul de a se proclama „un copil credincios al bisericii”. Astfel, împăratul poate să-i destăinuiască lui Roederer:

— Papa, care în momentul Concordatului ar fi dorit să fiu tare departe, dacă ar cunoaşte azi un complot ce ar urmări asasinarea mea, ar veni el însuşi în goana calului de la Roma până la Saint-Cloud ca să mă prevină; îmi scrie de două ori pe săptămână, îmi încredinţează dorinţele sale, temerile sale, toate problemele sale interne şi externe.

Proiectele stăpânului întâmpinară la început unele obiecţii chiar în sânul Consiliului de stat. Toţi membrii se declarară de acord cu protestanţii şi cu numeroşii atei, care se indignau vehement, afirmând că astfel s-ar da capului bisericii, în oarecare măsură, puterea de a alege un suveran. Nu erau oare acestea prerogativele poporului? împăratul a ştiut să le răspundă, plasând problema pe plan politic:

— Domnilor, dumneavoastră deliberaţi la Paris, la Tuilerii. Închipuiţi-vă că aţi delibera la Londra în cabinetul britanic, că aţi fi miniştrii regelui Angliei şi vi s-ar aduce vestea că papa trece în acest moment Alpii pentru a-l încorona pe împăratul francezilor; aţi privi aceasta ca pe o victorie a Angliei sau a Franţei?

Argumentul avea o oarecare greutate, fapt care era dovedit şi de reacţia francezilor din afara ţării. Într-adevăr, aflând că „fiul revoluţiei” dorea să fie încoronat de papă, emigranţii şi regaliştii ţipau din toate puterile. Joseph de Maistre, ministrul Sardiniei la Petersburg, considera eventuala încoronare ca o „nelegiuire” sau o „apostazie” şi nu găsea „cuvinte pentru a-şi exprima mâhnirea”, dar – ca

atâţia alţii – găsea foarte uşor cuvinte pentru a-l biciui pe Sfântul Părinte, calificându-l drept marionetă fără autoritate:

— Doresc din toată inima moarte nefericitului Pius al VII-lea.

Curia se arătă mai respectuoasă. Cardinalii se resemnară la gândul că şeful bisericii îl va încorona pe micul corsiean, dar nu admiseră ca el să se deplaseze: „Domnul de Buonaparte” n-avea decât să vină în Cetatea Eternă! Carol cel Mare nu a plecat oare la Roma pentru a fi încoronat de Leon al III-lea?

Pius al VII-lea nu ignora că, după cum îi scria legatul său, noul împărat „ar privi ca o injurie dacă sanctitatea-sa ar ridica obiecţii”. Un eventual refuz al papei părea să-l sperie pe Căprara în aşa măsură, „încât nu îndrăznea nici măcar să-şi imagineze aşa ceva”. Talleyrand – fost episcop... – şi-a luat sarcina de a pune lucrurile la punct, într-o notă amănunţită, el sublinie mai întâi „marea surpriză a maiestăţii-sale”. Apoi, fără ocolişuri, intră în miezul problemei: Pius al VII-lea n-ar trebui să fie recunoscător? Sprijinul acordat de noul împărat bisericii n-a fost considerabil? „Bisericile redeschise, altarele reconstruite, cultul restabilit, funcţia ecleziastică organizată, asigurarea unui venit fix consiliilor canonicilor, alocarea unor fonduri pentru seminarii, douăzeci de milioane destinate plăţii parohilor, posesiunea statelor bisericii asigurată, Pesaro, fortul Saint-Leon şi ducatul Urbino redate sanctităţii-sale, Concordatul italic încheiat şi sancţionat, negocierile pentru Concordatul germanic sprijinite cu tărie, misiunile străine restabilite, catolicii din Orient salvaţi de persecuţii şi apăraţi cu energie pe lângă Divan – iată care sunt avantajele create de împărat bisericii romane. Care monarh ar putea oferi avantaje atât de mari şi atât de numeroase în răstimp de doi sau trei ani?”

Nota – un adevărat bilanţ – nu urmărea să demonstreze Vaticanului că se poate aştepta şi la alte avantaje? Acceptând să se ducă la Paris – ceea ce, mai cu

seamă pentru un bătrân şubred, era o călătorie interminabilă –, Pius al VII-lea nu putea oare spera să vadă modificate unele articole organice privind statutul clerului francez, realmente subordonat statului? Poate – şi în această privinţă papa îşi mai făcea iluzii – Napoleon îi va mulţumi înapoindu-i Legaţiile?

Un punct important „îndurera profund inima sanctităţii sale": în ziua încoronării, noul împărat nu va trebui prin jurământul său să se lege că va respecta libertatea cultului? Papa vedea în aceasta – Consalvi îi făcu cunoscut lui Căprara – „un obstacol care, dacă nu va putea fi înlăturat, îl va împiedica să-şi aducă la îndeplinire proiectul conform căruia trebuia să meargă personal să oficieze ungerea şi consacrarea maiestăţii-sale imperiale…"

Fesch – această nulitate înveşmântată în purpură –, pe care Napoleon îl trimisese la Roma, a scos-o la capăt cum a putut, făcând uz de toată elocinţa sa. „În fiecare zi avea îndelungi convorbiri cu Consalvi. Autoritar şi impulsiv, încurca cu uşurinţă toate problemele. Încercând toate argumentele susceptibile să-l convingă pe italian, alterna politeţea cu ameninţările, linguşirile cu ieşirile violente. Ba acuza Curia că se lasă influenţată de puterile străine, ba sublinia cu emfază mărinimia împăratului, care s-ar arăta, fără îndoială, faţă de Sfântul Scaun – da fel de generos ca şi Carol cel Mare»— Insistenţa sa devenea aproape supărătoare. Niciodată nu se va putea povesti şi nici măcar reda discuţiile atât de penibile şi neplăcerile mari pe care a trebuit să le îndur în cursul acestor tratative îndelungate – povesteşte Consalvi…

— Am suportat chiar şi ceea ce era de nesuportat.1

Napoleon nici nu-şi închipuia că papa ar putea refuza să vină la Paris sub pretextul că protestanţii şi evreii erau liberi să-şi practice propria lor religie.

— Ei, îl vom avea deci pe Sfântul Părinte la Paris pentru a-l încorona pe soţul meu? – îl întrebă Josefina pe Căprara.

Prelatul, foarte contrariat, nu răspunse, iar

împărăteasa, înţelegând greşit tăcerea lui, continuă:

— Ştim că treburile s-au aranjat. De altminteri, discreţia dumneavoastră merită toată stima şi nu pot s-o dezaprob pe eminenţa-voastră pentru că păstrează tăcere.

Legatul, înarmându-se cu curaj, îi explică împărătesei motivele care făceau ca sanctitatea-sa să ezite. Talleyrand, înştiinţat imediat, încercă atunci să demonstreze Sfântului Scaun că a jura să respecţi diferitele culte existente în Franţa nu însemna a le îmbrăţişa. Fiecare ştia că în calitate de „fiu supus”, noul împărat va îndemna *mai curând*. să se treacă la religia catolică. Nu o practica el însuşi, şi încă din copilărie?

Un obstacol era trecut, dar un altul se ivea: încoronarea propriu-zisă. Dacă Napoleon socotea indispensabilă prezenţa papei la consacrarea noului împărat şi la ungerea lui, nu trebuia însă ca acesta să-l şi încoroneze. El nu înţelegea să fie tratat ca un vasal, chiar dacă suzeranul era papa: de la popor pretindea că are coroana, şi nu de la Dumnezeu! Unii erau de părere să fie complet separate cele două acte şi să se facă din încoronare o ceremonie exclusiv civilă. Fesch declară că un singur lucru contează: ungei ea! Nu-i lipsea mult să considere încoronarea un act secundar… „Papa – răspunse Consalvi – crede că nu cadrează nicidecum cu demnitatea sa ca, fiind invitat special la Paris pentru a pune cu mina sa coroana imperială pe augustul cap al maiestăţii-sale, ceremonia aceasta să poată fi executată de o altă mână…” O altă mână? Tocmai despre aceasta era vorba! Această altă mână nu pu

1 B. Belchior-Bonnet. *Napoleon et le Pape* (în aceeaşi colecţie).

tea fi decât aceea a împăratului. Napoleon făcu cunoscut la Roma „că el doreşte să ia coroana pentru a evita orice discuţie între marii demnitari ai imperiului, care ar pretinde să i-o dea în numele poporului”. El este cel ce a ridicat coroana pe care Bourbonii au lăsat-o să le scape din mâinile lor incapabile, aşadar, el însuşi se va încorona! În acest timp, papa n-avea decât să se

mulţumească să „rostească o rugăciune”.

Şi apoi la ce ar servi să se schimbe note, propuneri şi rapoarte, de vreme ce cele „două jumătăţi ale lui Dumnezeu” se vor vedea curând: „Maiestatea-sa va discuta ea însăşi la Paris cu sanetitatea-sa şi, pentru a o satisface, va face tot ce va fi compatibil cu poziţia sa, cu binele statului şi cu obligaţiile sale”.

Lucrurile s-au înveninat însă brusc în urma unei scrisori oficiale trimise din Köln, prin care Napoleon I ruga pe sanctitatea-sa „să dea în cel mai înalt grad un caracter religios ungerii şi încoronării primului împărat al francezilor. Această ceremonie va dobândi o nouă strălucire dacă va fi oficiată de sanetitatea-sa personal. Ea va atrage asupra noastră şi a popoarelor noastre binecuvântarea lui Dumnezeu, ale cărui decrete hotărăsc după voinţa sa soarta imperiilor şi a neamurilor. Sanctitatea-voastră cunoaşte sentimentele pe care i le port de mult timp şi poate astfel aprecia plăcerea pe care mi-o va oferi această ocazie de a-i da noi dovezi în acest sens”.

Nicio garanţie! Nicio promisiune! Nicio discuţie între patru ochi pentru punerea la punct a problemelor rămase în suspensie! Nicio aluzie la motivele de ordin religios în favoarea acestei deplasări fără precedent! Era vorba doar „de plăcerea” împăratului în „această împrejurare...”

— Otravă, iată ce mi-aţi adus aici, strigă papa.

Fesch încercă să-şi scuze nepotul:

— Scrisoarea aceasta a fost scrisă şi expediată dintr-o tabără, dintr-o trăsură, într-un moment în care maiestateasa imperială era absorbită de treburi. Ne poate oare supăra simpla lipsă a unei formalităţi când guvernul şi-a exprimat deja intenţiile independent de această scrisoare?

Napoleon nu lua niciun moment în considerare ipoteza că papa ar putea să se eschiveze. La 16 septembrie, fiind încă la Köln, îi ordonă lui Fesch: „Sfântul Părinte va veni cu trăsurile sale până la poalele masivului Mont-Cenis; ajuns acolo, îl vor lua trăsurile mele; o solie îl va întâmpina la limita teritoriului nostru şi, din clipa în

care va pune piciorul pe pământul Franţei, va fi scutit de orice cheltuială”.

Fără entuziasm, fiind la capătul puterilor, Pius al VII-lea cedă: acceptă să se ducă la Paris la 2 decembrie. A doua zi după sărbătoarea tuturor sfinţilor, de ziua morţilor, după ce a oficiat liturghia, papa a pornit la drum ca şi cum s-ar fi dus la eşafod.

În timp ce Pius al VII-lea şi suita sa, alcătuită din o sută opt persoane, iau astfel drumul către Mont-Cenis, Napoleon este frământat de o cruntă dilemă. Dacă Josefina va fi unsă de către papă şi încoronată de imperialul ei soţ, va mai putea fi ea îndepărtată? Nu trebuia oare împăratul să-şi repudieze soţia de pe acum şi chiar să se recăsătorească? Napoleon hotărăşte să pună problema deschis – oricât de crud ar putea fi acest lucru – principalei persoane interesate. De la primele cuvinte ale soţului ei, creola izbucneşte în hohote de plâns, ceea ce nu uşurează de loc lucrurile… În faţa lacrimilor soţiei sale, el se simte dezarmat:

— Dacă arăţi că eşti atât de îndurerată, dacă nu faci altceva decât să mi te supui, simt că nu voi fi niciodată destul de tare pentru a te obliga să mă părăseşti; dar mărturisesc că doresc foarte mult să ştii să te resemnezi în interesul politicii mele şi ca tu însăţi să mă scapi de toate neplăcerile acestei situaţii penibile.

Urmând sfatul doamnei Remusat, Josefina îi declară lui Napoleon „că aşteaptă ordine directe pentru a coborî de pe tronul pe care a fost urcată”.

Cu alte cuvinte, accepta să fie repudiată, dar nu să aibă eroismul de a cere singură îndepărtarea sa. Convins că împărăteasa va părăsi palatul Tuilerii, clanul, fără pic de ruşine, îşi manifesta zgomotos bucuria. De data aceasta s-a terminat cu aceşti „Beauharnais” care de nouă ani nu-i lasă să doarmă! Napoleon, furios că familia sa a îndrăznit „să se laude că şi-a atins scopul”, ia hotărârea de a o păstra pe Josefina şi de a o încorona:

— Soţia mea – îi explică el lui Roederer – este o femeie bună, care nu le face niciun rău. Se mulţumeşte să

facă puţin pe împărăteasa, să aibă diamante, rochii frumoase, slăbiciuni ale vârstei. N-am iubit-o niciodată orbeşte. O fac împărăteasă din spirit de echitate. Sunt uman. Sunt mai ales un om drept. Dacă aş fi fost aruncat într-o închisoare, în loc să mă urc pe tron, ea ar fi împărtăşit nenorocirile mele. Este, aşadar, drept să ia parte la gloria mea. Ea a fost întotdeauna persecutată de familia mea. Recent, s-a umilit până într-atât, încât i-a cerut scuze lui Joseph. Da, va fi încoronată! Va fi încoronată, chiar de m-ar costa două sute de mii de oameni…

În faţa ameninţării cu o astfel de hecatombă, toată lumea amuţeşte. Totuşi, Joseph ridică din nou problema eredităţii imperiale, făcând mare zarvă în jurul calităţii sale de frate mai mare. *Senatus-consultul*, care îi îngăduia lui Napoleon să-şi desemneze succesorul dintre nepoţi – fii ai fratelui mai mare sau ai celor mai mici –, nu-i dădea pace. Roederer – amicul lui Joseph – fu însărcinat să întocmească un raport. Sosind la 4 noiembrie la Saint-Cloud, este întâmpinat cu aceste cuvinte:

— Ei bine, spuneţi-mi adevărul, raportul acesta l-aţi întocmit în favoarea sau împotriva mea?

Surprins, Roederer încearcă să se apere:

— Jur în faţa maiestăţii voastre că n-a fost văzut decât de ea, căreia mi-am luat libertatea să i-l supun, pentru a hotărî ceea ce va crede de cuviinţă. O jur…

— Vă cred. Dar ce anume v-a făcut să-l puneţi pe Joseph pe acelaşi plan cu mine? Ce înseamnă acest elogiu, pe care i-l aduceţi eu atâta afectare? Cum! îl prezentaţi la fel ca pe mine, ea fiind obiectul voinţei poporului în ce priveşte ereditatea? Uitaţi, aşadar, că fraţii mei nu sunt ceva decât prin mine; că nu sunt mari decât pentru că eu i-am făcut mari; poporul francez nu-i cunoaşte decât prin ceea ce eu le dictez lor. În Franţa sunt mii de oameni care au adus statului mai multe servicii decât ei… N-am înţeles niciodată că fraţii mei trebuie să fie moştenitorii fireşti ai puterii… Pentru a reuşi, ereditatea trebuie să treacă asupra copiilor născuţi în măreţie.

Relatarea lui Roederer ni-l înfăţişează pe Napoleon străbătând în lung şi-n lat camera, expunându-şi ideile şi argumentându-le pe măsură ce-i veneau în minte:

— Dar ce vrea de fapt Joseph? Doreşte să-mi dispute puterea? Eu sunt fixat pe stâncă… Pe mine, puterea nu mă îmbolnăveşte, pentru că mă îngraşă. Sunt mai sănătos ca oricând… Dar când Joseph îndrăzneşte să-mi spună că această încoronare este contrară *intereselor sale*, că ea tinde să dea titluri copiilor lui Louis mai curând decât copiilor lui, că ea prejudiciază drepturile copiilor săi prin aceea că fiii lui Louis devin nepoţii unei împărătese, în timp ce ai săi vor fi fiii unei burgheze; când îmi vorbeşte de drepturile sale şi de *interesele sale* mie, şi chiar în faţa fratelui său, ca şi cum ar vrea să-i trezească invidia şi pretenţiile, înseamnă să mă calce pe coadă. Nimic nu-mi poate şterge aceasta din amintire: este ca şi cum i-ai spune unui amant pătimaş că te-ai culcat cu iubita lui sau numai că speri să ai succes la ea. Amanta mea este puterea. Am făcut prea multe pentru a o cuceri ca să las acum să-mi fie răpită sau să îngădui măcar a fi râvnită. Deşi spuneţi că puterea mi-a venit ca de la sine, ştiu câte suferinţe, câte nopţi nedormite, câte combinaţii m-a costat ea…

Continuă să se ameţească cu vorbe şi devine răutăcios:

— Dacă frământarea lui Joseph este provocată de sângele iute care-i curge prin vine, să se ducă la ţară. Îi plac viaţa de la ţară şi idilele; să se ducă să trăiască idile. Este un om cinstit; din partea lui nu mă tem nici de pumnal, nici de otravă. Să înceteze opoziţia lui supărătoare… Dacă soţia lui, care nu mai face copii, la fel ca şi a mea, îi va face un băiat, poate am să-l prefer micuţului lui Louis. Îl voi alege pe acela care va arăta mai multe aptitudini…

Acum ameninţă:

— Dar, dacă voi fi sâcâit, n-am să aştept ani de zile pentru a pune capăt acestor cicăleli. Voi şti să-mi asigur liniştea. Să nu mă facă să regret ceea ce am vrut să fac pentru el. Fie că am sau nu copii, pot să răstorn acest

sistem, esenţialul este ca treaba să meargă.

Şi apoi conchise:

— Cezar şi Frederic n-au avut de loc copii…

Urmând sfatul lui Roederer, Joseph cedă, acceptând să stea la locul lui şi să se ducă să-i ceară iertare lui Napoleon la Fontainebleau, unde acesta îl aştepta pe papa. Napoleon îşi arătă satisfacţia:

— Sunt chemat să schimb faţa lumii; cel puţin aşa cred. Menţineţi-vă deci în cadrul unui sistem monarhic ereditar, care vă promite atâtea avantaje.

Dar mai sunt – încă şi mai ales – femeile clanului, ale căror frământări sunt mult mai meschine. Napoleon trebuie, după propria sa expresie, „să ducă un adevărat război pentru a-şi obliga surorile şi cumnatele să ducă trena împărătesei la Notredame şi să o urmeze în tot cursul lungii ceremonii. Nu pretindea oare „prinţesa Joseph” că „o asemenea treabă era foarte penibilă pentru o femeie virtuoasă*? Unde a ajuns să se aciuiască virtutea!

— De şase zile de când ţine gâlceava aceasta – îi mărturiseşte împăratul fratelui său –, n-am avut o clipă de odihnă. Am pierdut şi somnul!

Doamnele acestea se agită în aşa hal, încă t, printr-un tertip subtil care le potoleşte, se cade de acord că ele nu vor *duce* mantia, ci o vor *ţine*… I se oferă chiar fiecăreia un şambelan pentru a-i ţine trena rochiei.

Alegerea bisericii în care trebuia să aibă loc ceremonia încă nu a fost făcută. Este propusă Biserica Invalizilor, dar inexistenţa stranei şi spaţiul relativ îngust al clădirii fac să se abandoneze proiectul în favoarea catedralei Notredame, unde, afirmă împăratul, douăzeci de mii de persoane pot încăpea foarte bine. Din păcate însă, împrejurimile catedralei nu erau de loc potrivite pentru desfăşurarea unui cortegiu. Dificultatea este înlăturată luându-se hotărârea de a se demola casele care împiedicau trecerea şi de a se degaja piaţa din faţa bisericii. Unii proprietari – exproprierea nefiind încă legiferată – se arată rezervaţi. Ministrul se miră: „Într-o împrejurare – scrie el împăratului – în care este vorba de încoronarea maiestăţii-

voastre se cuvine ca toţi cetăţenii să binecuvânteze tot ceea ce este legat de această augustă ceremonie. Dar acest argument nu-l convinge pe un proprietar care ţine la casa sa… Portalis îl primeşte personal pe recalcitrantul care refuză să „binecuvânteze” mâna ce urma să-l arunce în stradă. Ministrul îl face să înţeleagă – avea să-i povestească el lui Napoleon – „cât de nepotrivită era rezistenţa sa şi că speram să obţin de la judecata şi devotamentul său ceea ce aş fi regretat să obţin prin forţă. A fost foarte bucuros de acest reproş – adaugă foarte serios ministrul – şi m-a asigurat că va contribui la executarea ordinelor mele”.

Altceva îi contraria pe arhitecţi şi pe decoratori: stilul gotic al catedralei Notredame era depăşit. Se ordonă să se îmbrace edificiul în exterior cu carton presat, iar în interior să se îmbrace pereţii, coloanele şi capitelurile. În timp ce costumierii, croitorii şi pantofarii îşi lasă imaginaţia să vagabondeze spre epoca Renaşterii, marele scutier, marele şambelan şi maestrul de ceremonii se agită în legătură cu o problemă delicată. Canonicii de la Notredame cereau noi odăjdii şi obiecte de cult pentru ceremonii, „căci – spuneau ei – pentru ungerea regilor obiceiul era să se cumpere totul din nou”. Pe de altă parte, prezenţa papei şi liturghia oficiată de sanctitatea-sa atrăgeau după sine obligaţia folosirii unui material şi a unor accesorii deosebite, ca: amvon, jilţuri, enorme evantaie făcute din pene de struţ… tronuri, scăunaşe pentru picioare… Din fericire, papa abandonă ideea de a fi adus la Notredame pe *sedia gestatoria 1* de către seizi îmbrăcaţi în costume de damasc roşu când Napoleon îl informă că asemenea „onoare îi fusese acordată lui Marat”, fără a mai vorbi de zeiţa raţiunii, care, cu unsprezece ani în urmă, fusese cocoţată pe un fotoliu împodobit ou ghirlande şi purtată în spinare de sanchiloţi de la Notredame la Tuilerii. Urmată la înapoiere de toţi deputaţii, cea care „o detronase pe sfânta Fecioară Maria, atât de strâns legată de fostul regim monarhic”, a străbătut exact acelaşi traseu ca cel prevăzut pentru

Sfântul Părinte...

Şi ritualul?

Încă la 21 septembrie, Napoleon îi scrisese lui Cambaceres: „Am cerut să mi se arate ce prescrie Pontificalul 2 roman pentru ungere: am pus să-l traducă şi vi-l trimit. Doresc să mi-l înapoiaţi însoţit de observaţiile dumneavoastră şi de modificări mai potrivite cu obiceiurile noastre, care să supere cât mai puţin posibil curtea de la Roma. Aceasta va necesita o oarecare variaţie în ornamentarea stranei bisericii...” Se purcede deci la modificări, adoptându-se un amalgam de ritualuri provenite de la

1 Lectică în care este purtat papa la anumite ceremonii solemne.

— *Nota* trad.

2 Carte care cuprinde ritualul papei şi al episcopilor.

— *Nota trad*

Roma. de la Reims, din Germania şi din alte părţi. împăratul se interesează mai ales de suprimarea sau transformarea, în textul ce urma să fie rostit de papă, a anumitor verbe pe care le consideră neplăcute, ca *eligimus* (l-am ales). Pentru înmânarea spadei, îl deranjează *concessum* (atribuită), care se transformă în *oblatum* (oferită).

În ceea ce priveşte însemnele – sabia, coroanele, inelele, sceptrul, globul, mâna justiţiei –, unele au putut, îl regăsite cu destule dificultăţi: sabia, sceptrul şi mâna justiţiei, care timp de mai multe secole fuseseră folosite la ungerea regilor şi se pierduseră în timpul revoluţiei. Ele au fost din nou împodobite şi îmbrăcate. Sceptrul îşi pierduse băţul, care a fost înlocuit cu un vechi toiag de dirijor de cor 1 găsit în tezaurul de la Saint-Dénis. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu mâna justiţiei, căreia i s-a făcut un baston nou. S-au adăugat ici şi colo bijuterii, pietre preţioase, pentru ca aceste obiecte să poată figura cu cinste în cortegiul ungerii sub numele de „onorurile lui Carol cel Mare” dar împăratul hotărăşte ca podoabele imperiale să fie executate de „Biennais, aurarul său, al cărui magazin

avea firma Maimuţa violetă”...

Hotărât lucru, greutăţile se înmulţesc! Cu ce ulei se va face ungerea? Vasul cu mir 2 nu mai există: Alexandre de Beauharnais, primul soţ al Josefinei – ironie a istoriei –, îl adusese în timpul revoluţiei de la Reims la Paris pentru a fi ars „pe altarul patriei”! Vor trebui deci să se mulţumească cu untdelemnul sfinţit destinat episcopilor. Aflând că va trebui să fie miruit de nouă ori, Napoleon se revoltă. I se va da cu mir numai de două ori pe mâini şi pe frunte. Papa acceptă din nou să-şi vadă redus rolul său, dar, când este informat că Talleyrand, marele şambelan, a fost desemnat pentru a-l şterge de mir, Pius al VII-lea se răzvrăteşte în faţa sacrilegiului! Napoleon, zâmbind pe sub mustăţi, admite acest punct de vedere. Îl va înlocui pe Talleyrand cu primul prelat.

La 20 noiembrie, Napoleon îi scrie papei: „Sin. t încântat că în cursul acestei săptămâni voi avea fericirea de

1 în original „bâton de chantre”, un baston lung de 4 sau 5 picioare care până în secolul al XVIII-lea era însemnul dirijorilor corurilor din biserici, catedrale etc.

— *Nota traci.*

2 Folosit pentru ungerea regilor Franţei până la revoluţie.

— *Nota* trad.

a o vedea pe sanctitatea-voastră şi de a-i exprima sentimentele pe care i le port. Ducându-mă la palatul meu de la Fontainebleau, care se află în drum, mă voi afla datorită acestei împrejurări în situaţia de a mă bucura cu o zi mai devreme de această întâlnire”.

În realitate, împăratul nu s-a dus la Fontainebleau nicidecum pentru „a se bucura cu o zi mai devreme” de prezenţa lui Pius al VII-lea, ci pentru a evita obligaţia de a-l primi pe papă la porţile Parisului şi de a-i ceda astfel întâietatea.

*

* * *

În această duminică din postul Crăciunului – căci

Pius al VII-lea refuza, bineînţeles, să admită că era ziua *Nejles 1, quartidi* 4 frimar –, sanctitatea-sa ajunse la capătul călătoriei. Sub o ploaie rece, cortegiul papal, alcătuit dintr-o sută de cardinali, prelaţi, abaţi şi slujbaşi de toate felurile, venind dinspre Nemours, pătrunde prin lungul povârniş al dealului Bourron în pădurea de la Fontainebleau.

Pius al VII-lea era obosit. Nişte tâlhari îl jefuiseră aproape de Piacenza, iar la Lyon cardinalul Borgia se prăpădise în urma unei indispoziţii violente. Sanctitatea-sa a plecat din Roma în urmă cu douăzeci şi trei de zile şi era contrariată de ritmul călătoriei, prea rapid şi incompatibil cu gravitatea care trebuie să însoţească deplasările succesorului Sfântului Petru.

La răscrucea de la Croix Saint-Herem, la apariţia caretei papale care urca dealul, Napoleon, îmbrăcat într-o uniformă verde de vânător, simulează că întrerupe o vânătoare de lupi. Nemişcat pe calul său, se uită la trăsura lui Pius al VII-lea, care vine spre el, şi nu înaintează către sanctitatea-sa nici cu un minut mai devreme decât fusese prevăzut. Papa părea să ezite. Între el şi împărat se întindea un teren noroios, iar Sfântul Părinte n-avea în picioare decât nişte papuci albi brodaţi cu aur… în cele din urmă, bălăcindu-se într-o mlaştină îngrozitoare, se îndreaptă el primul spre împărat. Napoleon se grăbi atunci să descalece pentru a veni în întâmpinarea oaspetelui său şi a-l îmbrăţişa. Dar nu putea fi vorba, bineînţeles, ca el

1 Ziua moşmoanelor.

— *Nota* trad.

să îngenuncheze! De altfel, dată fiind starea terenului, papa nu putea să se mire de această derogare de la protocol. Apoi, careta imperială se apropie şi o manevră, de asemenea pregătită cu grijă, îi permite împăratului să se urce în trăsură prin portiera din dreapta, lăsându-l pe Sfântul Părinte în stânga sa.

Pe traseul dintre Croix Saint-Herem şi castel, careta imperială este precedată de mameluci şi cu această escortă oarecum nelegiuită Pius al VII-lea îşi face intrarea

în curtea în formă de potcoavă.

Trag tunurile, bat clopotele, în timp ce la picioarele scării Ludovic al XV-lea se înclină fostul episcop de Autun, Maurice de Talleyrand-Perigord. După aceea, papa este rugat să meargă să o „complimenteze” pe Josefina.

La 28 noiembrie, la ora două după-amiază – 7 frimar, ziua de *Chou-jleur 1* –, papa şi împăratul călătoresc în caretă spre Paris. Se înnoptase deja – termometrul coborâse sub zero grade – când cortegiul a ajuns la bariera Italiei. Fulgi de zăpadă se învârtejeau... La ora şapte fără zece minute, trăsura se opri în faţa pavilionului Florei, unde avea să locuiască papa. Napoleon a aranjat bine lucrurile: camera Sfântului Părinte era reproducerea exactă a celei pe care o ocupa la Roma, în palatul Monte Cavallo.

A doua zi dimineaţă, Pius al VII-lea este trezit de o larmă ciudată. Ascultă cu atenţie şi recunoaşte că se strigă pe aria lampioanelor: „Sfântul Părinte! Sfântul Părinte t Sfântul Părinte!” Trăgându-şi în grabă „un fel de cămaşă de noapte albă”, papa deschise fereastra şi apăru la balcon. Jos se afla o mulţime imensă, mulţimea din 20 iunie, din 10 august, din zilele lui septembrie, din 20 prerial... şi această mulţime, amuţind pe dată, îngenunche. Se aud chiar ici şi colo suspine. Cu un gest larg, Pius al VII-lea îi dă binecuvântarea sa. Scena se repetă în fiecare zi, de douăzeci de ori.

În aceeaşi zi de 29 noiembrie, cu ajutorul unor mici marionete îmbrăcate cu hârtie vopsită în diferite culori, pe care le aşază pe un plan al catedralei Notredame întins chiar pe masa împăratului, Isabey explică fiecărui participant ce avea de făcut în timpul ceremoniei. În să

1 Ziua conopidei.

— *Nota* trad.

Ionul Dianei, repetiţiile se desfăşurau cu ajutorul unui plan desenat cu creta pe parchet. Printre micile marionete se afla şi aceea care-l înfăţişa pe împărat, înalt de un deget, cu o manta de purpură...

— Vă felicit – îi spuse Napoleon lui Isabey –, aţi dat

dovadă de talent.

— Sire, la ce ar servi talentul, dacă nu pentru a ne scoate din încurcătură?

— Doresc ca fiecare din aceste păpuşi să aibă scris pe spate numele personajului pe care-l reprezintă. Cei ce vor face parte din cortegiu vor trebui să înveţe de la aceste păpuşi care le este locul şi ce atribuţii au.

Printre generali, înalţii funcţionari şi membrii delegaţiilor invitate la încoronare erau numeroşi cei care au ocupat funcţii înalte în timpul revoluţiei. Se poate ghici uimirea lor la primirea acestei scrisori: „Providenţa divină şi Constituţia imperiului stabilind demnitatea imperială ereditară în familia noastră, noi am ales a cincea zi a lunii frimar pentru ungerea şi încoronarea noastră… Vă trimitem această scrisoare ca să vă aflaţi la Paris înainte de prima zi a lunii frimar şi să faceţi cunoscută venirea dumneavoastră marelui nostru maestru de ceremonii. Acestea fiind zise, ne rugăm lui Dumnezeu să vă aibă în sfânta sa pază”.

În ajunul ceremoniei era ger. Cerul, care de dimineaţă era acoperit, se însenină. Soarele răzbătea timid printre nori, în timp ce Senatul o pornea spre Tuilerii pentru a-i aduce la cunoştinţă lui Napoleon rezultatul plebiscitului. Era un simulacru cam pueril. Cifrele erau falsificate. Dintre voturile „civililor”, 2 959 891 au fost pentru ereditate, iar 2 567 contra. Voturile armatei n-au depăşit numărul de 120 302. Napoleon, imperturbabil, taie cu mâna sa acest număr şi scrie 400.000. Face acelaşi lucru şi cu cele 16 224 de voturi ale agenţiilor comerciale, care se transformă în 50.000. Ceea ce permise preşedintelui Senatului, în această zi de întâi decembrie, să anunţe că 3 574 898 de voturi au fost pentru adoptarea acestei propuneri: „Demnitatea imperială este ereditară în descendenţă directă, naturală, legitimă şi adoptivă a lui Napoleon Bonaparte şi în descendenţă directă, naturală şi legitimă a lui Joseph Bône parte şi Louis Bonaparte”.

Preşedintele Neufehiteau îl felicită după aceea pe împărat pentru că „a adus în port vasul republicii”…

— Da, sire – repetă el –, al republicii! Acest cuvânt poate supăra urechile unui suveran obişnuit. Aici însă, în faţa aceluia care ne-a dat putinţa să ne bucurăm de acest lucru în sensul în care el poate exista la un popor mare, cuvântul este la locul lui.

Napoleon răspunse:

— Mă urc pe tronul pe care m-a chemat voinţa unanimă a Senatului, a poporului şi a armatei cu inima pătrunsă de sentimentul marilor destine ale acestui popor, pe care din mijlocul câmpurilor de luptă l-am salutat cel dintâi cu denumirea de Mare. Descendenţii mei vor păstra vreme îndelungată acest tron. Pe câmpurile de luptă, ei vor fi primii soldaţi ai armatei, sacrificându-şi viaţa pentru apărarea patriei lor. Magistraţi, ei nu vor pierde din vedere că desconsiderarea legilor şi zdruncinarea ordinii sociale nu sunt decât rezultatul slăbiciunii şi nesiguranţei principilor.

În aceeaşi sâmbătă, Napoleon află cu mânie că Josefina se aruncase la picioarele papei pentru a-i mărturisi că ea nu era unită cu Bonaparte decât prin căsătorie civilă. Era deci un sacrilegiu ceea ce avea să se comită a doua zi! Sanctitatea-sa se pregătea s-o binecuvânteze pe concubina împăratului! Ar fi uns de trei ori cu untdelemnul sfinţit rezervat episcopilor o pereche care se făcea vinovată de un păcat grav 1 Papa îl avertiză pe împărat că va pleca imediat dacă până a doua zi dimineaţă această gravă greşeală faţă de biserică nu va fi reparată. Era gata să-l ungă pe împărat, dar nu ar tolera nici măcar prezenţa Josefinei la Notredame.

Napoleon cedează, şi ceremonia căsătoriei este celebrată noaptea, aproape clandestin. Unirea „domnului şi doamnei Bonaparte” este oficiată fără martori, nu de preotul parohiei Tuilerii – preotul bisericii Saint-Germam-l’Auxerrois –, ci de către Fesch. Vor fi astfel – credea Napoleon – două motive eventuale de anulare a căsătoriei…

*

* * *

A doua zi dimineaţă, în timp ce trăgeau tunurile şi băteau clopotele, un nou şambelan – domnul de Thiard – era chemat la Tuilerii pentru a depune jurământul. Pentru împărat, treburilor curente trebuie să li se acorde aceeaşi atenţie chiar şi în dimineaţa încoronării… „Până atunci nu-l mai văzusem pe primul consul decât în loja sa la spectacole, şi numai solemnitatea momentului, care apărea în imaginaţia mea în toată splendoarea sa – relatează domnul de Thiard –, m-a ajutat să-mi păstrez sângele rece: era deja îmbrăcat cu pantalonii săi de catifea albă presărată cu albine de aur, prinşi sub tălpi, îşi pusese gulerul de dantelă plisat şi scrobit model Henric al IV-lea, iar deasupra, în chip de haină de casă, îşi îmbrăcase uniforma sa de vânător călare!…”

Scoţându-şi vesta uniformei, împăratul, aşa cum arăta în uniforma sa de catifea roşie, cu pălăria împodobită cu pene şi ridicată în faţă, te făcea să te gândeşti la un rege de pe cărţile de joc. Napoleon îl convocă la Tuilerii şi pe Raguideau, notarul Josefinei, care, după cum se ştie, îi spusese clientei sale la 8 martie 1795:

— Draga mea prietenă, nu se ia în căsătorie un bărbat care n-are decât pelerină şi sabie.

În dimineaţa încoronării, notarul îl poate contempla pe împărat în toată splendoarea sa şi, uluit, îl aude pe Napoleon întrebându-l, cu orgoliu şi nu fără răutate:

— Aşadar, domnule Raguideau, n-am decât pelerină şi sabie?…

*

* * *

În dimineaţa aceea, toţi se uitau întrebător la cer. La Observator, cel care era însărcinat să urmărească „starea atmosferei” nota în registrul său: „Cer foarte acoperit, vânt dinspre nord, ceaţă, temperatura – 3, 3°! Se va pune pe ninsoare?

Mii de invitaţi se îndreaptă spre Notredame, dar. În afara cortegiului papei, al împăratului şi al arhican cel arului, nicio trăsură nu poate trece mai departe de Palatul justiţiei… Iar toţi gură-cască rid în hohote la vederea

femeilor decoltate care aleargă spre catedrală sub vântul îngheţat, străbătând străzi pline de noroi şi ridicându-şi trenele şi poalele rochiilor…

Invitaţii, în mijlocul unei dezordini de nedescris, se aşază, de bine, de rău, pe banchetele puse în naos, per5R5

pendicular pe altar. În fundul catedralei, ascunzând portalul central şi astupând naosul, se înălţa un gigantic eşafodaj din carton presat pe care se puteau citi, scrise cu litere de aur, cuvintele: *Onoare*, *Patrie* şi *Napoleon*, *împăratul francezilor*.

Acesta era tronul imperial.

Sus de tot, pe o estradă la care se putea ajunge urcând douăzeci şi patru de trepte destul de abrupte, a fost cocoţat fotoliul împăratului şi ceva mai jos un altul, mai mic, cel al împărătesei. La picioarele şi în jurul acestui monument au fost instalaţi corpul diplomatic şi miniştrii, apoi la jumătatea distanţei dintre tron şi altar au luat loc membrii Senatului şi ai Corpului legislativ, magistraţii şi înalţii demnitari. Primul rând, aproape de altar, este destinat celor zece arhiepiscopi şi patruzeci de episcopi, care au trebuit să se îmbrace la Prefectura poliţiei… În naosurile laterale şi în transepturi sunt masate delegaţiile, iar în galerii, invitaţii.

Către orele opt şi jumătate, când se forma cortegiul papei, în faţa pavilionului Florei se produse o dramă: purtătorul crucii, monseniorul Speroni, refuză să ia loc într-o caretă; ceremonialul pontifical cerea neapărat pentru deplasarea sa o catârcă. Grajdurile imperiale nu aveau aşa ceva; i se oferi un cal, i se sugeră să facă drumul pe jos. În zadar! Argaţii se văzură obligaţi să pornească în căutare şi descoperiră, în cele din urmă, un măgar la o vânzătoare de fructe din strada Doyenne, care, în schimbul a şaizeci şi şapte de franci, acceptă să-şi închirieze animalul. Măgarul fu împopoţonat cu un valtrap de ceremonie din catifea, spunându-i-se lui Speroni că este o catârcă prost dezvoltată, şi cortegiul, precedat de dragoni, a putut să se pună în mişcare. Dar apariţia purtătorului crucii, având pe cap o pălărie ciudată în trei colţuri şi

călare pe măgarul vânzătoarei de fructe, dezlănţui ilaritatea. Se auzeau tot felul de glume deocheate:

— Iată catârca papei, pe ea o pupă lumea!

Speroni părea încântat şi îşi agita crucea în toate părţile. Râsetele de-abia s-au potolit, când, în urma heralzilor, apăru careta papei, îmbrăcată în catifea albă, dominată de tiara pontificală şi trasă de opt cai suri. Ajuns la arhiepiscopie, papa îmbrăcă o sfită largă şi grea din postav ţesut cu fir de aur şi, printr-o galerie lungă din pânză, pătrunse în bazilică, unde se aşeză pe tronul care îi fusese amenajat în strană, „în aşteptarea unui pontif care reflectează profund la cele cereşti şi pentru fericirea celor de pe pământ”.

La Tuilerii, nu fără dificultăţi, principalii actori ai ceremoniei au îmbrăcat costume bizare, ale căror modele fuseseră concepute de David şi Isabey şi care erau un fel de compromis între stilul „antic” şi stilul Henric al III-lea.

Dacă femeile se supun la orice în acest domeniu, unii dintre foştii soldaţi ai anului II, deghizaţi în „mignon” *, desigur că au ezitat puţin înainte de a ieşi din casă în asemenea ţinută…

Înainte de a se duce la Notredame, protagoniştii solemnităţii sunt introduşi în apartamentul Josefinei, unde rămân cu gura căscată în faţa împărătesei, „strălucind de diamante şi coafată cu mii de bucle, ca pe timpul lui Ludovic al XIV-lea”. Pare de douăzeci şi cinci de ani.

Este ora unsprezece.

Tunul bubuie, anunţând plecarea împăratului şi a împărătesei de la Tuilerii. Timpul nu s-a încălzit, cerul a rămas acoperit, dar pericolul ninsorii părea că s-a îndepărtat. Totuşi, prin ceaţă, soarele strălucea tot palid. Faimoasa caretă, strălucind le aur, era trasă de opt cai şargi, acoperiţi cu valtrapuri, bogate. Pe imperiala trăsurii se vedea, la fel ca şi pe cea a papei, o coroană de aur ţinută de patru vulturi cu aripile desfăcute. „Trăsura aceasta, remarcabilă prin eleganţa, bogăţia şi picturile cu care era împodobită – relata *Journal des Debats* –, reţinea atenţia tot atâta cât şi cortegiul, a cărui splendoare este

greu de descris. Să ne închipuim şapte sau opt mii de cavalerişti, în cea mai frumoasă ţinută, amestecaţi cu grupuri de muzicanţi, defilând între două rânduri de infanterişti înşiraţi pe mai mult de o jumătate de leghe; să mai adăugăm la aceasta strălucirea şi numărul trăsurilor, frumuseţea atelajelor şi prezenţa a patru până la cinci sute de mii de oameni, şi vom avea doar o idee incompletă asupra impresiei pe care o producea chiar numai trecerea cortegiului”.

Ultraregalistul ultraregaliştilor, domnul de Frenilly – *domnul de Frenesie*, cum îl numea chiar Ludovic

1 Nume dat favoriţilor de la curtea lui Henric al III-lea.

— *Nota traci*.

al XVIII-lea –, nu putea, fireşte, să fie de acord: „Tot acest fast nu era decât o mascaradă în care fiecare dintre participanţi îşi proba costumul, în care nimeni nu-şi studiase încă rolul, de la frumosul măscărici Murat, ridicat din cârciuma tatălui său la conducerea Parisului, de unde avea să se urce pe un tron, de la cele trei surori imperiale, care-şi abandonaseră la Marsilia săpunitul cămăşilor lor pentru a veni împopoţonate şi acoperite de diamante ca să ducă trena fostei amante a lui Barras, de la această servitorime instalată de cincisprezece zile în posturi de înalţi demnitari, Montmorency, Cosse, La Tremoille etc... până la vechiul soldat de la 13 vendemiar, mic de stat, care se afla în trăsura sa de încoronare, în tunică albă romană şi mantie albă. La aceste saturnalii aveai de ce să râzi sau să plângi, după poftă sau după caracter”.

La arhiepiscopie, împăratul şi împărăteasa se îmbracă în „marea ţinută”, cele două vestite mantii de catifea purpurie, ascunzând în parte roba lungă în stil antic din satin alb brodat cu aur a lui Napoleon şi rochia de brocart cu fir de argint a Josefinei. Se spune că, cu puţin înainte de plecarea de la Tuilerii, Isabey a ajutat-o să se machieze, dar ea întârzie, totuşi, pentru a-şi face un ultim „retuş”. În cele din urmă, prin lunga galerie, cortegiul se îndreptă către bazilică. Aşa cum fusese

prevăzut, cele trei surori şi cele două cumnate ale lui Napoleon *ţineau* mantia Josefinei, în timp ce Joseph, Louis şi cei doi foşti consuli o *duceau* pe cea a împăratului. Urmau mareşalii desemnaţi să ţină *însemnele imperiale*, îmbrăcaţi în catifea albastră, în satin alb şi împodobiţi cu panaşuri foşnitoare. Foştii camarazi ai generalului Bonaparte şi-au împărţit sceptrul de argint aurit, mâna justiţiei încrustată cu perle şi „globul lumii”, de asemenea din argint aurit... Toate aceste minunăţii, ca şi coroana de lauri pe care împăratul o avea pe cap, au fost lucrate de bijutierul Biennais. Factura s-a ridicat la şapte mii de franci. Kellerman, Lefebvre şi Perignon purtau *însemnele imperiale ale lui Carol cel Mare*...

În clipa în care împăratul apăru în naos, întreaga asistenţă se ridică şi strigă: *Trăiască împăratul*! „Statura mică a împăratului – povesteşte doamna de Remusat – se ascundea sub mantia enormă de hermină. O coroană simplă de lauri îi încingea fruntea; semăna cu o efigie antică. Era însă extrem de palid, cu adevărat emoţionat, iar privirea sa părea severă şi puţin tulburată”.

Cele două orchestre atacară un marş războinic. Ele au cântat aproape fără întrerupere în tot timpul ceremoniei; a trebuit să se copieze pentru muzicanţi 12 137 de pagini de partitură. Din mijlocul orchestrelor se văd ridicându-se instrumentele menite să susţină vocea cântăreţilor şi a căror formă ciudată le-a atras numele de „fluiere încolăcite”. Muzicanţii şi cântăreţii urmau să primească 51.000 de franci.

— Cum! 51.000 de franci! – exclamă ceva mai târziu împăratul.

— Am citit bine?... Dar cu o asemenea sumă aş putea să echipez un regiment al gărzii mele! Trebuie să mă ocup de treaba aceasta ceva mai atent...

Şi făcu numeroase ştersături în factură.

S-a făcut amiază. Ceremonia începu în strana în care erau aşezate cele două scăunele de rugăciune ale împăratului şi împărătesei. Asistenţa abia dacă putea ghici cum se desfăşoară ungerea şi încoronarea. Napoleon nu

ţinea de loc ca foştii iacobini să-l vadă în genunchi în faţa papei, cu faţa şi mâinile acoperite de untdelemn…

Mai întâi are loc depunerea jurământului religios: împăratul „jură în faţa lui Dumnezeu şi a îngerilor săi să facă şi să apere legea, dreptatea şi pacea bisericii”… Urmează oraţiunile, nesfârşitele litanii ale textului revăzut şi cenzurat.

„Nu pot să redau ceea ce am simţit – scria ducesa d'Abrantes – când împăratul a coborât de pe tronul său şi s-a îndreptat spre altar, unde papa îl aştepta ca să-l ungă… Napoleon părea foarte calm. îl studiam cu atenţie pentru a vedea dacă inima sa bătea sub tunica imperială mai puternic decât sub uniforma de colonel de vânători călări ai gărzii; dar, cu toate că mă aflam la zece paşi de el, n-am văzut nimic deosebit. Se părea doar că-l plictisea durata prea mare a ceremoniei şi l-am văzut de mai multe ori înăbuşindu-şi un căscat. Dar a făcut tot ceea ce i s-a cerut, şi în mod cuviincios. Când papa l-a uns de trei ori, pe cap şi pe mâini, mi-am dat seama după direcţia privirii lui că el se gândea mai curând cum să se şteargă decât la orice altceva şi, deoarece eram obişnuită cu privirea lui, pot spune că sunt sigură de aceasta”.

În acest timp, papa rostea următoarea oraţiune:

— Dumnezeule atotputernic şi veşnic, care i-ai ales pe Hazael pentru a cârmui Siria şi pe Iehu rege al lui Israil, făcându-le cunoscută voinţa ta prin glasul profetului Ilie, şi care ai vărsat untdelemnul sfinţit al regilor pe capul lui Saul şi al lui David prin profetul Samuil, revarsă-ţi prin mâinile mele comoara harurilor tale şi a binecuvântărilor tale asupra robului tău Napoleon, pe care, cu toată nimicnicia noastră, îl consacrăm astăzi în numele tău, împărat.

După ce a binecuvântat însemnele imperiale – sabia, globul imperial, sceptrul, mâna justiţiei, colierul –, Pius al VII-lea sfinţi cele două inele, cele două mantii şi cele două coroane.

— Primiţi acest inel – spuse el –, care este semnul sfintei credinţe, dovada puterii şi trăiniciei imperiului

dumneavoastră, cu ajutorul căruia, graţie puterii sale biruitoare, îi veţi învinge pe duşmanii dumneavoastră, veţi nimici ereziile, veţi menţine pe supuşii dumneavoastră uniţi şi veţi rămâne strâns legat de religia catolică.

„Veţi nimici ereziile”… Acest îndemn avea să fie contrazis imediat de jurământul împăratului, prin care era garantată libertatea cultului!

Clipa solemnă a sosit.

Toate privirile se îndreptară spre perna de catifea purpurie. Napoleon întinse mâna, apucă coroana de aur. care scânteia, întoarse cu dezinvoltură spatele papei, privi mulţimea care îşi ţinea respiraţia şi îşi puse liniştit coroana pe cap…

Cel mai uluitor destin al istoriei îşi urmează drumul: fostul cadet Napoleone Bonaparte, generalul Bon aparte, consulul pe viaţă al republicii, a devenit împăratul Napoleon I.

— SFÂRŞITUL VOLUMULUI ÎNTÂI – CUPRINS

Redactor
SANDA MIHAIESCU-BOROIANU
Coperta:
VALENTINA BOROŞ
Tehnoredactor:
FLORIAN SĂPUNARESCU
Apărut – septembrie 1970
Format 16/54X84. Coli editură 35, 37. Coli tipar 37.
Planşe 8.

Tiparul executat sub comanda nr. 7157/442 la Combinatul poligrafic „Casa Scânteii”. Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti.
Republica Socialistă România